

13

Prof. Dr.
İBRAHİM CANAN

Kütüb-i Sitte

MUHTASARI
TERCÜME VE ŞERHİ

• AKÇAĞ •

AKÇAĞ

AKÇAĞ YAYINLARI: 116

Hadis : 3/13

ISBN 975-338-054-2 (Takım)
ISBN 975-338-067-4 (13. CİLT)

Edtör : Ahmet Hikmet Ünalmış
Tashih : İsmail Karakaya, Ömer Parlak
Ahmet Tülek

© Bu eserin bütün yayın hakkı Akçağ A.Ş'ne aittir.

Baskı : Feryal Matbaası 223 36 96
Baskı Yeri : Ankara 1995
Cilt : Balkan Cilt Sanayii
Film Montaj : Ekspres Basım Hizmetleri

Prof. Dr.
İBRAHİM CÂNAN

Kütüb-i Sitte

MUHTASARI
TERCÜME VE ŞERHİ

13. CİLT

Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. No. 8/1 06420 Kızılay-Ankara
Tel: 0. (312) 432 17 98-433 86 51 Fax : 432 28 52

SAHABİLERİN FAZİLETLERİ BÖLÜMÜ

(12. Ciltten devam)

★ EBU MUSA EL-EŞ'ARİ RADİYALLAHU ANH

4461 ۱- عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ رَأَيْتَنِي الْبَارِحَةَ وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ؟ لَقَدْ أُعْطِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ وَزَادَ فِي رِوَايَةِ الْبَرْقَانِيِّ عَنْ مُسْلِمٍ: «لَوْ عَلِمْتُ وَاللَّهِ يَارَسُولَ اللَّهِ أَنْكَ تَسْتَمِعُ لِقِرَاءَاتِي لَحَبَّرْتُكَ لَكَ تَحْيِيرًا». قَوْلُهُ: «التَّحْيِيرُ» التَّحْسِينُ.

1. (4461)- Ebu Musa rāḍiyallāhu anḥ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Keşke dün akşam senin kıraatini dinlerken beni bir görseydin! Gerçekten sana, Hz. Dâvud'un mizmârlarından bir mizmâr verilmiş.” [Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 31; Müslim, Mûsâfirîn 236, (793); Tirmîzî, Menâkıb, (3854).]

Müslim'in Berkân'den kaydettiği bir rivayetteki ziyadede Ebu Musa demiştir ki: “Ey Allah'ın Resûlü! Bilseydim ki sen beni dinliyorsun, kıraatimi senin için daha da güzelleştirdim.”

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayet, hadisin yürüd sebebini belirtir: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe ile Ebu Musa'ya uğramışlardı. O ise evinde Kur'an okuyordu. Durup onun kıraatını dinlediler. Sonra da yollarına devam ettiler. Ertesi gün Ebu Musa, Resûlullah'la karşılaştı. O zaman Aleyhissalâtu vesselâm yukarıda rivayet edildiği gibi buyurdu.”

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Bir kısmında Ebu Musa'nın sesinin güzel olduğu te'yid edilir.

2- Hadiste Âl-i Dâvud tabiri geçer. Biz bunu Hz. Dâvud diye tercüme ettik. Çünkü şârihler, burada Âl-i Dâvud tabiri ile Hz. Dâvud aleyhisselâm'ın kendisi-

nin kastedildiğini, Hz. Dâvud'un aile efradının veya diğer yakınlarının da seslerinin güzel olduğuna dair hiçbir rivayet bulunmadığını belirtmektedirler.

3- Hadiste geçen *mizmâr* dan maksad *güzel ses*'tir. Gerçi *mizmâr çalgı aleti* mânasına gelir. Ancak çalgı aletinin verdiği ses güzel olduğu için, insanlardaki güzel sese de aradaki benzerlik sebebiyle *mizmâr* itlak olunmuştur ve burada o mânada kullanılmıştır.

4- *Ebu Musa el-Eş'arî* nin adı *Abdullah Ibnu Kays el-Eş'arî* dir. Kavmin-den bir grupla Mekke'ye gelmiş, orada *Said Ibnu'l-Âs* ile müttefik (halif) olmuş, İslâm'a da girerek tekrar memleketine dönmüştür. Dolayısıyla müslümanlığı eskidir. Bazı rivayetler müslüman olup Habeşistan'a hicret ettiğini kaydeder. Ancak *Ibnu Abdilberr'e* göre, o, elli kişilik bir grup Eş'arî ile gemiye biner. Furtınaya tutulan gemileri bunları Habeşistan'a götürür. İşte bu geminin Habeşistan'dan dönüşü ile, Habeşistan'daki müslümanların *Ca'fer Ibnu Ebî Tâlib* başkanlığında dönüşleri birbirine tevafuk eder. Bunlar beraberce Hayber'in fethi sırasında dönerler. Bunlara *Ashâb-ı Sefineteyn* denmiştir: *Eş'arîlerin seffnesi*, *Ca'fer'in seffnesi*. (Sefine gemi demektir.) *Ibnu Ishak'ın Ebu Musa'yı* Habeşistan muhacirleri arasında zikretmesi, bu Eş'arî grubun, Habeşistan'da bir müddet ikametden sonra müslümanlarla beraber dönmelerinden ileri gelmiştir. *Resûlullah, Ashab-ı Sefineteyn'e* Hayber ganimetinden pay ayırmıştır.

Ebu Musa el-Eş'arî radiyallahu anh, Hicrî 17 yılında Basra'ya, Muğîre'nin yerine vali olmuştur. Hz. Ömer'in emri ile Ahvâz, İsbehân gibi bellibaşlı merkezleri fethetmiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman da onun Basra vâilliğini te'yid etmiş, ancak bir müddet sonra oraya *Ibnu Ömer'i* tayin ederek *Ebu Musa'yı* azletmiş, *Ebû Musa* da Kûfe'ye gidip yerleşmiştir. Halkın ısrarlı talebi üzerine Hz. Osman, *Said Ibnu'l-Âs'ın* yerine onu Kûfe'ye vali yapmıştır. Hz. Osman şehid edilinceye kadar Kûfe valisi olmuştur. Hz. Ali halife olunca, azledecektir.

Ebu Musa el-Eş'arî, Hakemeyn hâdisesinde Hz. Ali'nin hakemi olmuştur. *Ibnu Abbâs radiyallahu anhuma*, hakem olarak Hz. Muâviye'nin hakemi *Amr Ibnu'l-Âs'a* denk birinin ve meselâ *Ahnef'in* olmasını teklif eder. Ancak Hz. Ali Yemenlilerin ısrarlı istekleri üzerine *Ebu Mûsa'yı* hakem tayin eder. *Amr ve Ebu Musa'ya* Hz. Ali: "Sizi, Allah'ın kitabına muvafık olarak hüküm vermeniz şartıyla hakem tayin ediyorum. Allah'ın Kitabı ise tamamiyle benimle beraberdir. Allah'ın kitabıyla hükmetmezseniz hüküm yetkiniz yoktur" der.

Bilindiği üzere *Amr Ibnu'l-Âs radiyallahu anh* kurnazlık yapar: "Hz. Ali ve Hz. Muâviye'yi her ikisini de hilafetten uzaklaştırıp şûra yoluyla halife seçme

işini müslümanlara bırakma"yı teklif eder. *Ebû Musa* da kabul eder. Varılan mutabakat üzerine yaşça büyük olan *Ebu Musa radiyallahu anh* önce söz alır ve *Amr Ibnu'l-Âs*'ın telkini ile: "Ey insanlar biz bu ümmetin meselesini görüştük, en uygun çözümde fikirlerimiz birleşti. Ali ve Muâviye'yi azledip, halife seçme işini halka bırakmaya karar verdik. Ben Ali ve Muâviye'yi azlediyorum. Siz dilediğinizi seçin!" der ve huzurdan ayrılır.

Huzura gelen *Amr*: "Bu zâtın söylediklerini işittiniz, müvekkilini azletti. Onun müvekkilini ben de tıpkı onun gibi azlediyorum, kendi müvekkilim olan Muâviye'yi yerinde sabit tutuyorum. Çünkü Hz. Osman'ın yerini alan kimsedir ve Hz. Osman'ın kanının peşindedir. Bu makama da insanların en ziyade hak sahibi olanıdır" der.

Ebu Musa radiyallahu anh oyuna getirildiğini anlar ama iş işten geçmiştir. *İbnu Abbâs*: "Burada senin kabahatin yok! Kabahat bu işi sana verende!" der.

Biz burada, İslâm âlemini, mülteakip bir kısım ızdıraplara atacak olan hâdisenin teferruatına girmeyeceğiz. Ashab hakkındaki hürmet ve hüsn-i zannımıza hâlel verecek bazı münakaşalara da yer vermeyeceğiz. Kader-i ilâhî'nin bir cilvesi olarak, katıldıkları siyasi ihtilafta her biri İslâm'ın menfaatini kendi nokta-i nazarının galebesinde görerek ihlasla, ısrarla, samimiyetle üzerine düşeni yapmıştır. Arkadan gelen ümmet de: "Hz. Ali haklı ve re'inde isabettir" demekle ittifak etmiştir.

Bu çığersûz hâdiselere *Hakemeyn* (veya *Tahkîm* de denir) hâdisesi sebebiyle, ismi karışmış olan *Ebu Musa radiyallahu anh*, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyuşu ile tanınmıştı. Sesi güzeldi. Sadedinde olduğumuz hadis, o yönünü aksettirmektedir.

Ebu Musa 63 yaşında olduğu halde Kûfe'de vefat etmiştir. Hicrî 42 yılında Mekke'de öldüğü de söylenmiştir. Ölüm tarihi ihtilafıdır: Hicrî 44, 49, 50, 52, 53 seneleri de söylenmiştir.

★ ABDULLAH İBNU SELAM RADIYALLAHU ANH

۱- عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَأَتَّخِذَ بِمَشْيَى عَلَى الْأَرْضِ، إِنَّهُ أَهْلٌ

الْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ؛ وَفِيهِ نَزَلَتْ الْآيَةُ: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

1. (4462)- Sa'd Ibnu Ebî Vakkâs radıyallahu anh anlatıyor: "Yeryüzünde yürüyen hiç kimseye Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "Cennetliktir" dediğini duymadım. Ancak Abdullah Ibnu Selâm müstesna. Onun hakkında şu âyet indi: (Meâlen): "(De ki: Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah tarafından gönderildiği halde onu inkâr ettiyseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de, Tevrat'a dayanarak onun hak kitap olduğuna şahidlik edip iman ettiği halde, siz iman etmeyi büyüklüğüne yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki Allah zalimler gürûhuna yol göstermez)" (Ahkâf 10). [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 19; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 147, (2483).]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah Ibnu Selâm'ın cahiliye devrindeki adı Husayn'dı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu Abdullah diye tesmiye buyurmuştur.

Kendisi Hazret ile halif (müttefik) olmuştu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine'ye gelir gelmez müslüman olmuştur. Abdullah Ibnu Selâm, yahudi âlimi idi. Resûlullah'ın simasını görünce: "Bu simada yalan olmaz" diyerek İslâm'a girmiştir. Der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine'ye geldiği zaman onu görmek için ben de çıktım. Yüzünü görür görmez hemen bu yüzün, yalancı yüzü olmadığını anladım. Aleyhissalâtu vesselâm'dan ilk işittiğim şu: أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعَمُوا الطَّعَامَ وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ يَتِمَّ تَدْعَاؤُكُمْ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ. "Selâmı yayın, yemek yedin, sıla-ı rahim yapın, insanlar uyurken gece namaz kılın, selametle cennete girin" demesi olmuştu."

2- Sadedinde olduğumuz rivayete göre, Resûlullah, Abdullah Ibnu Selâm'dan başkasına "cennetlik" olduğunu söylememiş olmalı. Halbuki başta Aşere-i Mübeşşere olmak üzere nicelerine cennetlik olduğunu tebşir buyurmuştur. Sa'd'ın da bunu duymamış olması mümkün değil denilerek tenakuza dikkat çekilmiş ise de, "Kendi nefisini tezkiyeyi hoş bulmadı, nitekim kendisi de Aşere-i Mübeşşere'dendir" diye açıklık getirilmiştir. Ancak bu izah tatminkâr bulunmayıp: "Kendi hakkındaki tevazusu, aynı meselede başkası hakkında işittiğini de inkâr etmeyi gerektirmemeli" diye itiraz edilmiştir. Ibnu Hacer şöyle bir izah teklif eder: "Sa'd, bunu, Aşere-i Mübeşşere'nin vefatından sonra söylemiş olabilir. Çünkü Abdullah Ibnu Selâm, onların vefatından sonra da yaşadı. Zira Abdul-

lah'la birlikte Aşere-i Mübeşşere'den müteahhiren yaşayan sadece Sa'd ve Saîd var. Bu mânayı "yeryüzünde yürüyen" ifadesi de te'yid eder."

3- Abdullah Ibnu Selam radiyallahu anh şu ayetin de kendi hakkında indiğini söylemiştir. (Meâlen): "İnkâr edenler: "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak, Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43).

Abdullah Ibnu Selam, Hicrî 43 yılında vefat etmiştir, radiyallahu anh.

★ CERİR İBNU ABDİLLAH EL-BECELİ RADİYALLAHU ANH

4463 ۱- عَنْ جَرِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [مَا حَجَبَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْذُ أَسْلَمْتُ وَلَا رَأَيْتُ إِلَّا تَبَسَّمَ فِي وَجْهِهِ وَلَقَدْ شَكَّوْتُ إِلَيْهِ أَنِّي لَا أَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: اللَّهُمَّ ثَبِّتْ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ وَاللَّفْظُ لهما، وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4463)- Cerîr radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müslüman olduğum günden beri beni yanına girmekten men etmedi. Beni görüp de yüzüme karşı teheşşüm etmediği de olmadı. Ona at üzerinde duramaktan dert yandım. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu ve:

"Allahım, bunu (atın üzerinde) sâbit kıl, onu hidayete eren ve hidâyete erdiren kıl!" buyurdu." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 21; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 35, (2475); Tirmizî, Menâkıb, (3822).]

AÇIKLAMA:

Cerîr Ibnu Abdillâh İbni Câbir el-Becelî: Müslüman olduğu yıl ihtilâfıdır. İbnu Hacer: "Sahih olanı, Vüfûd senesi olan dokuzuncu senedir" der. İbnu'l-Esir'in: "Resûlullah'ın vefatından kırk gün önce vefat etti" hükmünü vehim olarak değerlendirir. Delil olarak Resûlullah'ın ona Veda Hacc'ında استمعتم الناس "İnsanları sustur" demesine dair Buhârî'de gelen rivayeti gösterir. Veda Haccı ise Resûlullah'ın vefatından seksen günden fazla önce vukûa gelmiştir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Cerîr'e, Zül-Halasa denen ve içinde put bulunan bir evin yakılması vazifesini verir. Bu maksadla emrine verilen yü-

zelli atlı ile sefere çıkar. Vazifeyi yapar gelir. Dönüşte Resûlullah kendilerine dua buyurur.

Cerîr, Resûlullah'ın huzuruna girince ona ikram etmiş ve: إِذَا أَتَاكُمْ كَرِيمٌ “Size bir kavmin kerîmi (kıymetlisi), büyüğü gelince ona ikram edin (değer.verin)” buyurmuştur.

Rivayetler, Resûlullah'ın *Cerîr*'e iltifatta bulunduğunu, ayrı bir alâka gösterdiğini ifade eder. *Cerîr* daha huzuruna gelmezden önce onun geleceğini medihkâr sözlerle Ashab'a haber verir: يَدْخُلُ عَلَيْكُمْ رَجُلٌ مِنْ خَيْرِ ذِي نَعْنٍ عَلٰى

وَجْهٍ مَسْحَةٍ مَلِكٍ “Yanınıza uğurlu, hayırlı bir zât gelecek, yüzünde melek meshinin izi vardır” buyurur. Bu sebeple Medine'ye yaklaşınca halkın etrafını sarıp dikkatle kendisine nazar ettiklerini müşahade eder ve “Yoksa Resûlullah benim geleceğimden mi bahsetti?” diye sormak zorunda kalır. *Hakim*'in bir rivayetinde, Ashabıyla oturmakta olan Resûlullah'a gelen *Cerîr*, her tarafı dolu bularak kapının eşiğine oturur. *Aleyhissalâtu vesselâm*, üzerinden ridasını çıkararak üzerine oturması için *Cerîr*'e atar. Ridayı alıp öpen *Cerîr* *radıyallahu anh* duyulanıp ağlar ve: “Ridanıza oturmak bana yaraşmaz” diyerek geri atar. Resûlullah ona bir yer verilmesini iş'âren, sağa sola nazar edip: إِذَا أَتَاكُمْ كَرِيمٌ قَوْمٌ فَأَكْرَمُوهُ “Size bir kavmin büyüğü gelince ona hürmet edin” buyurur.

Cerîr *radıyallahu anh* Irak'ta cereyan eden savaşlarda müessir roller oynamıştır. Kadisiye ve diğer fetihlerde büyük hizmeti geçmiştir. Dağınık halde bulunan Becfe kabilesini Hz. Ömer derleyip toparlar ve başlarına *Cerîr*'i koyar.

Cerîr hicri 50 yılında vefat etmiştir. 51 ve hatta 54 yılında vefat ettiği de söylenmiştir.

★ CABİR İBNU ABDİLLAH İBNU HARÂM RADİYALLAHU ANHÜMA

١- 4461 عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَقَدْ اسْتَعْفَرَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ الْبَعْرِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ مَرَّةً]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

1: (4464)- Hz. Câbir *radıyallahu anh* anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (kendisine devemi sattığım) Leyletu'l-Baîr'de yirmibeş kere benim için istiğfar ediverdi.” [Tirmizî, Menâkıb, (3851).]

۲- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَقِيتَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَّةً وَأَنَا مُهْتَمٌّ فَقَالَ: مَا لِي أَرَاكَ مِنْكَسِرًا. فَقُلْتُ: اسْتَشْهَدَ أَبِي يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكْتُ عِيَالًا وَدَيْنًا. فَقَالَ: أَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللَّهُ بِهِ أَبَاكَ؟ قُلْتُ: بَلَى قَالَ: مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَإِنَّهُ أَحْيَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا. فَقَالَ: يَا عَبْدِي؟ تَمَنَّ عَلَى أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبِّ تُحْيِينِي فَأُقْتَلَ ثَانِيَةً. فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ، فَتَزَلْتُ: «وَلَا تُحَسِّنَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا» [الآية]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

«كَلَّمَهُ كِفَاحًا» أَيْ مُوَاجَهَةً لَا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ.

2. (4465)- Yine Hz.Cabir radiyallahu anhu anlatıyor: “Bir defasında ben üzgün bir halde iken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’la karşılaşmıştık. Bana:

“Seni niye böyle üzgün görüyorum?” buyurdu.

“Babam Uhud’da şehid düştü. Geriye bakıma muhtaç horanta ve bir de borç bıraktı” dedim, Bunun üzerine:

“Allah’ın babana hazırladığı nimeti sana müjde edeyim mi?” dedi. Ben: “Evet!” deyince:

“Allah, hiç kimse ile yüz yüze konuşmuş değildir, daima perde gerisinden konuşur. Ancak, babanı ihya etti ve perdesiz konuştu:

“Ey kulum, dedi. Ne dilersen benden iste vereyim!”

“Ey Rabbim dedi baban, beni dirilt, senin yolunda ikinci sefer bir daha öldürüleyim!” Allah Teâla hazretleri:

“Ama ben daha önce şu hükmü koymuşum: “Ölenler artık geri dönmeyecekler!” buyurdu. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu. (Meâlen): “Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar, Rablerinin katında hayat sahibidirler ve O’nun nimetleriyle rızıklandırılır” (Âl-i İmrân 169). [Tirmizî, Tefsir Al-i İmrân, (3013).]

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadiste temas edilen *Leyletü'l-Baîr* (=deve gecesi) tabiri ile, Hz. *Câbir*'in, bir sefer sırasında devesini *Resûlullah*'a satma hâdisesine işaret edilmektedir. Mezkur hâdis 276-280 numaralı rivayetlerde (3.cilt, sayfa 67-72) teferruatla olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Özeti şu: *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bir gazve dönüşü, Hz. *Câbir*'in devesini, sırtı, yol boyu *Câbir*'e ait olmak üzere satın alır. *Câbir* deveye sefer ve antlaşma gereği Medine'ye gelinceye kadar biner. Medine'de *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* devenin parasını verir, deveyi de *Câbir*'e iade eder.

İkinci rivayetten anlaşılacağı üzere *Aleyhissalâtu vesselâm*, Hz. *Câbir*'e, ihtiyacına binaen bu yolla maddi bir yardımda bulunmuş olmaktadır.

2- Hz. *Câbir İbnu Abdillâh İbni Harâm*, Medinelidir, Ensardandır. Babasıyla birlikte *İkinci Akabe Biati*'na katıldığı zaman henüz çocuktur. Bedir ve Uhud gazvelerine katıldığı söylenmiştir. Aksi de iddia edilmiştir. Bir rivayette kendisi, *Aleyhissalâtu vesselâm*'la birlikte 17 gazveye katıldığını söyler; Bedir ve Uhud'a katılmadığını, buna da babasının mâni olduğunu, Uhud'da babası şehid düşünce hiçbir gazveden geri kalmadığını belirtir. Siffin'e, Hz. *Ali*'nin yanında yer alarak iştirak etmiştir. Ömrünün sonlarında gözleri görmez olmuştur. Akabe'ye katılanlardan Medine'de vefat edenlerin sonuncusu olmuştur.

Hz. *Câbir*, hadiste *müksirûn* grubundandır. Sünneti iyi bilenlerdendir. 94 yaşında olduğu halde Hicri 74 yılında vefat etmiştir, *radıyallahu anh*.

Hz. *Câbir* hakkında daha önce (1. cilt, sayfa 88) genişçe bilgi verdiğimiz için oraya havale ediyoruz.

★ HZ. ENES İBNU MALİK RADİYALLAHU ANH

١ — عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَتْ أُمُّ سَلِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ خَادِمُكَ أَنَسٌ أَدْعُ اللَّهَ تَعَالَى لَهُ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَلَدَهُ، وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أُعْطِيَتْهُ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِوَالْتِّرْمِذِيُّ.

1. (4466)- Hz.Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Ümmü Süleym radiyallahu anhâ dedi ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Hadimin Enes için Allah Teâlâ Hazretlerine dua ediver!"

Bunun üzerine şu duayı yapıverdi:

“Allahım, onun malını, çocuklarını çoğalt ve ona verdiklerini hakkın-
da mübarek kıl!” [Buhârî, Da'avât 19, 26, 47, Savm 61; Müslim, Mesâcid
268, (660), Fezâilu's-Sahâbe 141, 142, (2480, 2481); Tirmizî, Menâkıb, (3827,
3828).]

۲- وَعَنْ أَبِي خَلْدَةَ خَالِدِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ: [قُلْتُ لِأَبِي الْعَالِيَةِ:
سَمِعَ أَنَسٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ خَدَمَهُ عَشْرَ سِنِينَ، وَدَعَا لَهُ،
وَكَانَ لَهُ بُسْتَانٌ يَحْمِلُ فِي السَّنَةِ الْفَاكِهَةَ مَرَّتَيْنِ، وَكَانَ فِيهِ رَيْحَانٌ
يَجِيءُ مِنْهُ رِيحُ الْمِسْكِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4467)- Ebu Halde Hâlid İbnu Dinâr anlatıyor: “Ebu'l-Âliye'ye: “Enes,
Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan hadis işitti mi?” diye sordu. Ebu'l-Âliye:

“(Bu nasıl soru?) Hz. Enes on yıl Resûlullah'a hizmet etti, Resûlullah
onun için duada bulundu. Enes'in bir bahçesi vardı, yılda iki sefer meyve verir-
di. Bahçede bir reyhânı vardı, ondan misk kokusu gelirdi” diye cevap verdi.”
[Tirmizî, Menâkıb, (3832).]

AÇIKLAMA:

Enes İbnu Mâlik radiyallahu anh, Ümmü Süleym'in oğludur. Resûlullah
aleyhissalâtu vesselâm'la hususiyeti olan bir aileye mensuptur. Okuma yazma
da bilen Enes, Resûlullah'ın hizmetçiliği gibi şerefli bir hizmeti on yıl yürütmeye
bahtiyarlığına ermiştir. Hadisleri yazmış, çokça rivayet edip müksirün arasında
yer almıştır.

Birinci ciltte (sayfa,75) yeterince tanıttığımız için burada kısa kesiyoruz.

★ BERÂ İBNU MÂLİK RADIYALLAHU ANH

۱- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
ﷺ: كَمْ مِنْ أَشْعَثٍ أَغْبَرَ ذِي طَمَرَيْنِ لَا يُؤْبَهُ لَهُ؛ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ
لَأَبْرَهُ، مِنْهُمْ الْبَرَاءُ ابْنُ مَالِكٍ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«الْأَشْعَثُ» أَلْبَعِيدُ الْعَهْدُ بِالذَّهْنِ وَالتَّسْرِيحِ وَالْعَسَلِ.
«الطَّمْرُ» الثَّوْبُ الْحَلِيقُ.

و «لَا يُوْبُهُ لَهُ» أَيْ لَا يُعْرَفُ وَلَا يَعْلَمُ بِهِ لِحَقَارَتِهِ.

وَقَوْلُهُ «لَأَبْرُهُ» أَيْ أَبَرَّ قَسَمَهُ: أَيْ صَدَّقَهُ وَجَعَلَهُ بَارًا لَا يَخِثُ.

1. (4468)- Hz. Enes İbnu Mâlik radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Saçı sakalı birbirine karışmış, eski püskü elbiseler içinde, kimsenin itibar etmediği niceleri vardır ki, Allah'a kasemde bulunsa, Allah onun yeminini boşa çıkarmaz. İşte Berâ İbnu Mâlik öylelerindendir." [Tirmizî, Menâkıb, (3853).]

AÇIKLAMA:

1- Berâ İbnu'n-Nadr el-Ensârî, Hz. Enes'in ana-baba bir kardeşidir, radiyallahu anhüma. Bedr hariç, bütün gazvelere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte katılmıştır. Son derece şecaatli ve gözü kara idi. Hz. Ömer radiyallahu anh onun müslüman askerlere komutan yapılmamasını ilgililere yazmış, komutan olması halinde tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Yemâme savaşında, Müseylime'nin bulunduğu bahçe çevresinde çarpışmaların fevkalâde kızıştığı bir anda:

"Ey müslümanlar! Beni bahçenin içine, onların üzerine atın!" demiş, duvarın üzerine kadar taşınmış ve duvardan içeriye atlamıştır. İçeride bahçe kapısı önünde mürtedlerle çarpışmış ve kapıyı açmaya da muvaffak olmuştur. Açılan kapıdan içeri dalan müslümanlar Müseylime'yi öldürerek nihâi sonucu almışlardır. O gün Berâ radiyallahu anh 80 küsur yara almıştır. Halid İbnu Velid radiyallahu anh bir ay kadar tedaviye tabi tutmuş ve yaraları iyileşmiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Berâ'nın bir başka yönünü nazara vermektedir: Duasının makbuliyeti, yani Cenab-ı Hakk'ın onun kasemini boş çevirmemesi. İran şehirlerinden Tüster'in fethi sırasında askerler arasında bir dağılma olur. Müslümanlar Berâ'ya:

"Ey Berâ! Rabbine kasemde bulun!" derler. O da, düşmanın hezimetini ve Resûlullah'a kavuşma hususunda Allah'a kasemde bulunur ve düşmana atılır.

Askerler de onunla birlikte saldırıya geçerler. Fars büyüklerinden *Merzûbanu'z-Za're*'yi öldürür ve onun selebini alır. Fars askerleri bozguna uğrar. Ancak, *Hür-müzân* da onu öldürür. Tüster'in fethi sırasında *Berâ'nın* teke tek çarpışma ile yüz kişi öldürdüğü, onun iştirakiyle öldürülenlerin bu sayının dışında olduğu belirtilir.

Berâ güzel sesli idi. *Resûlullah* sefer sırasında develerin yürüyüş ritmini onun nâmeleriyle ayarlatıyordu. Bazı rivayetler seferde erkekler için *Berâ'nın*, kadınlar kafilesi için de *Enceşe'nin* nâme okuduğunu belirtir.

Berâ'nın ölüm yılı Hicrî 19, 23 olduğu da söylenmiştir.

★ SABİT İBNU KAYS İBNU ŞEMMAS RADİYALLAHU ANH

4469 ۱- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [اِفْتَقَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَأَنَا أَعْلَمُ لَكَ عَمَلُهُ. فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنْكَسًا رَأْسَهُ يَبْكِي. فَقَالَ: مَا شَأْنُكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. فَأَتَى الرَّجُلُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ: أَذْهَبَ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

1. (4469)- Hz. Enes İbnu Mâlik radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Sâbit İbnu Kays'ı kaybetmişti. Bir adam:

“Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yerini biliyorum!” dedi ve gidip evinde oturmuş, başı önde ağlıyor vaziyette buldu.

“Neyin var, (niye ağlıyorsun)?” dedi.

“(Sorma), Şerr var! Sesim, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sesinin üstüne çıkıyordu, bütün amelim gitti, cehennemliğim” dedi. Adam, Sâbit'in bu sözlerini işitince doğru Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve durumu haber verdi.

“Ona git ve söyle buyurdular, sen cehennemlik değilsin, bilakis sen cennetliksin!” [Buhârî, Menâkıb 25, Tefsir, Hucurat 1; Müslim, İmân 187, (119).]

4470 ۲- وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: [لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ» الْآيَةَ. جَلَسَ ثَابِتٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَتَكَبَّى فِي بَيْتِهِ فَالْتَمَسَهُ النَّبِيُّ ﷺ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ].

2. (4470)- Müslim'in bir rivayetinde: "Allah Teâla'nın şu ayeti indiği zaman (meâlen): "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin!..." (Hucrât 2), *Sabit radiyallahu anh* evinde oturup ağlamaya başladı. *Resûlullah aleyhissalatü vesselâm* onu aradı..." şeklindedir." [Müslim, İman 187, (119).]

AÇIKLAMA:

1- *Sabit İbni Kays İbnu Şemmâs*, Ensâr'ın ve *Resûlullah*'ın hatibi idi, upkı *Hassan İbnu Sâbir*'in *Resûlullah*'ın şairi olduğu gibi. Uhu'l'a ve diğer bütün gazvelere işti ak etti. Yemaine savaşında şehid düştü.

2- Sadedinde olduğumuz rivayetler, Hucrât suresinde mü'minlere hitab edilerek, seslerini Hz. *Peygamber*'in sesinden daha fazla yükseltmemelerini, aksi takdirde amellerinin heba olacağı bildirilince, *Sabit*'in üzüldüğünü ve ağladığını göstermektedir. Çünkü *Sabit* gür seslidir ve onun sesi *Resûlullah*'ın sesini bastırarak kadar güçlü çıkmaktadır. Onun bu üzüntüsüne muttali olan Hz. *Peygamber*, âyette bunun kastedilmediğini, bilakis ehl-i cennet olduğunu müjdeler. Burada kastedilen, haddini bilmemek, sünnette beyan edilen ölçülere uymayan ölçüler, değerler ortaya koymak, bid'a-yı seyyiye girmektir.

★ ADİYY İBNU HATİM RADIYALLAHU ANH

4471 ۱- عَنْ عَبْدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فِي نَفَرٍ مِنْ قَوْمِي فَجَعَلَ يَقْرُضُ لِلرَّجُلِ مِنْ طَيِّبٍ فِي الْفَيْنِ وَيُعْرِضُ عَنِّي فَاسْتَقْبَلْتُهُ فَأَعْرَضَ عَنِّي. ثُمَّ أَتَيْتُهُ مِنْ حِيَالِ وَجْهِهِ فَأَعْرَضَ عَنِّي فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: أَتَعْرِفُنِي؟ فَضَحَكَ، وَقَالَ: نَعَمْ؛ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِفُكَ. آمَنْتَ إِذْ كَفَرُوا، وَأَقْبَلْتَ إِذْ أَدْبَرُوا، وَوَقِيتَ إِذْ غَدَرُوا، وَإِنْ

أَوَّلَ صَدَقَةٍ بَيَّضَتْ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَوُجُوهَ أَصْحَابِهِ صَدَقَةُ طَيِّبٍ جِئْتُ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ أَخَذَ يَعْتَذِرُ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا فَرَضْتُ لِقَوْمٍ أَجَحَفْتُ بِهِمُ الْفَاقَةَ وَهُمْ سَادَةُ عَشَائِرِهِمْ لِمَا يَنْبُوهُمْ مِنَ الْحَقُوقِ. قُلْتُ: فَلَا أَبَالِي إِذَا. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.
«يَفْرَضُ» أَى يُوجِبُ لَهُ هَذَا الْمِقْدَارُ فِى الْعَطَاءِ.

و «جِئْتُ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ» تَلْقَاؤُهُ وَمَا يُوَاجِهُهُ.
و «أَجَحَفْتُ بِهِ الْفَاقَةَ» إِذَا أَفْقَرْتَهُ وَأَذْهَبْتَ مَالَهُ وَجَعَلْتَهُ مُحْتَاجًا إِلَى عَشِيرَتِهِ.
و «الْفَاقَةُ» الْفَقْرُ وَالْحَاجَةُ.
وَأَرَادَ بِقَوْلِهِ: «لِمَا يَنْبُوهُمْ» مَا يَتَجَدَّدُ لَهُمْ مِنَ الْحَوَادِثِ الَّتِي يَحْتَاجُونَ إِلَى الْإِفْقِ فِيهَا.

1. (4471)- Hz. Adıyy radiyallahu anı anlatıyor: “Kaviminden bir grupta Ömer Ibnu'l-Hattab radiyallahu anı'nın yanına geldim. Tayy kabilesine mensup her bir adam için ikibin (dirhem) tahsisat ayırdı, benden ise yüz çevirdi. Ben karşısına geçtim, yine benden yüz çevirdi. Ben tekrar karşı tarafına geçtim, O yine bana tersini döndü. Bu durumda, ben:

“Ey mü'minlerin emiri! Beni tanıyor musun?” dedim, Güldü ve:

“Evet! Vallahi seni tanıyorum!” dedi ve ilave etti:

“Onlar kâfirken sen iman etmiştin. Onlar yüz çevirirken sen gelmiş (teslim olmuş)un. Onlar ahdinden cayarken sen ahdinde sadık kalmıştın. Ayrıca, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yüzünü ve Ashab'ının yüzlerini ağartan ilk zekât parası da, senin Tayy kabilesinden Resûlullah'a getirdiğin zekât parası olmuştu.”

(Hz. Ömer bu sözlerinden) sonra, (bana vermeyişinin) özrünü beyana geçti ve dedi ki:

“Ben, fakirlik sebebiyle yoksul duruma düşenlere tahsisat ayırdım. Onlar aşiretlerinin seyyidleridir. Temsil ettikleri adamlarının (âriz olacak kutluk hallâ-

rinde onlara infak gibi) hukuklarını üzerlerinde taşımaktadırlar. (Bu sebeple, geride kalan adamları adına onlara tahsisat verdim)."

Bu açıklama üzerine Adiyy, Hz. Ömer'e:

"Öyleyse tamam, bana vermemeni normal karşılarım" dedi."

[Bu rivayeti müellif, Buhârî ve Müslim'e nisbet etmektedir. Buhârî'de mecut değildir. Müslim'de muhtasar olarak gelmiştir (Fezâilu's-Sahâbe 196, (2523)). Rivayet, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır (1, 45).]

ACIKLAMA:

1- *Adiyy İbnu Hâtîm İbni Abdillâh et-Tâî*, Sehâveti ile meşhur olmuş *Hâtîm-i Tâî*'nin oğludur. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Tayy kabilesine yaptığı seferde, Suriye'ye kaçmış idi. Yakalanan esirler arasında *Adiyy*'in yaşı kızkardeşi *Seffâne* de vardı. *Resûlullah* bütün esirlere iyi muamele yapmış, hususen *Adiyy*'in kızkardeşine, -babasının şöhreti ve kavminin ona olan sevgi ve saygısı sebebiyle- çok daha farklı bir muamele yapmıştı: Deriden mamul müstakil bir çadırda ağırlamak, bütün ihtiyaçlarını görmek, dilediği zaman en iyi şartlarda memleketine göndermek gibi. Şan ve şereflerine muvafık bu muamelelerden memnun kalan *Seffâne* müslüman olmuş, kardeşi *Adiyy*'i, *Resûlullah*'la anlaşması için Medine'ye göndermiş idi. O da, ilk mülakatta hristiyanlığı bırakıp müslüman olmuştur. Bu hâdise Hicretin dokuzuncu senesinde cereyan eder. Mamafih onuncu yılda olduğu da söylenmiştir. *Adiyy*, bu gelişini ve *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'la mülakatını, aralarında geçen konuşmaları ve müslüman oluşunu anlatır. Bazı mühim tesbitleri şöyle:

★ Medine'ye gelince müslümanlar kendisini ilgiyle karşılayıp: "*Adiyy geldi! Adiyy geldi!*" diye sevinç izhar ederler, halbuki henüz hristiyandır.

★ *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* da *Adiyy*'i ilgiyle karşılar. Evine götürür. Tek minderini *Adiyy*'e verir, kendisi yerde oturur. Bu davranışlar *Adiyy* üzerinde fethedici tesirler hâsıl eder.

★ *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* müslüman olmasını teklif eder. *Adiyy*: "*Benim dinim var, hristiyanım*" der ise de, *Aleyhissalâtu vesselâm*: "*Ben senin dinini senden iyi bilirim*" der ve hristiyanlıkta yasak olan bazı şeyleri sayar ve bunları *Adiyy*'in yaptığını söyler. Sonra: "*Ey Adiyy İslâm'a gir, selameti bul*" diye İslâm teklifini tekrarlar. *Adiyy*'in tereddüdü üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm*: "*İslâm'ı benimsemene mani olan, etrafımdakilerin zayıflığı ise, şunu bil ki az bir müddet sonra bütün insanların tek bir cemâ-*

at olduğunu... Hir'den devesine binen bir kadının hiçbir himayeye muhtaç olmadan korkusuzca tek başına Beytullah'ı tavaf edeceğini göreceksin... Yine göreceksin ki yakında Kısra'nın hazineleri bize açılacak! Kısra'nın hazineleri bize açılacak, Kısra'nın hazineleri bize açılacak. Öyle ki kişi, "kime zekâtımı vereyim?" diye sıkıntıda kalacak..." buyurur. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu sözlerini anlatan Adiyy: "*Resûlullah'ın ihbarlarından ikisini gördüm: Kadın, korkusuzca seyahat edip Beytullah'ı ziyaret edebilmektedir. Kısra'nın hazinelerine sefere çıkan ilk gazveye bizzat katıldım. Resûlullah'ın söylediği üçüncü şeyin de gerçekleşeceğini yemin ederim*" diyecektir.

★ Adiyy, bu konuşmaların akabinde müslüman olur.

2- Adiyy, *Resûlullah*'ın vefatından sonra bir kısım bedevilerin irtidadi zamanında hiç sarsılmamış, Hz. *Ebu Bekr*'e kavminin zekâtını getirip vermiştir. Kavmi de kendisi gibi İslâm'da samimi ve sabit kalmıştır. *Resûlullah*'tan çok sayıda hadis rivayet etmiş olan Adiyy, babası gibi cömert ve şerefli bir insandı. Kavmi ve başkaları nezdinde daima hürmet görmüş, sayılmış ve büyülenmiştir. Yanına girdiği zaman *Aleyhissalâtu vesselâm* da ona ikram etmiş, değer vermiştir. Hazir cevaplılığı da onun menkıbeleri arasında yer alır.

3- Adiyy *radiyallahu anh* Irak'ın fethine iştirak eder. Kadisiye, Mihrân, Yevm-i Cısr vs. mühim savaşlarda *Ebu Ubeyde* ile birlikte olur. Suriye'nin fethinde de *Halid İbnu'l-Velid* ile birlikte olur, bir kısım savaşlara katılır. *Halid radiyallahu anh*, alınan ganimetlerin *humus*'larını Hz. *Ebu Bekr*'e onunla gönderir.

4- Adiyy, Kûfe'ye yerleşir. Şa'bi der ki: "*Eş'as İbnu Kays*, Adiyy *İbnu Hatim*'e adam göndererek, babası *Hâtim-i Tâi*'nin tencerelerini iareten ister. Adiyy tencereleri doldurup adamlarla gönderir. *Eş'as* geri çevirip: "*Biz bunları boş istiyorduk!*" der. Adiyy tencereleri tekrar dolu yollayıp:

"*Biz bunları hiç boş olarak iâre etmeyiz!*" der. Adiyy karıncalara ekmek parçalayıp atar:

"*Bunlar komşularımızdır, bunların, üzerimizde hakları var!*" derdi. Adiyy Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.

Adiyy *radiyallahu anh* Hicri 67 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Hicri 68, 69 da denmiştir. Öldüğü zaman 120 yaşındaydı.

★ HZ. EBU HÜREYRE RADIYALLAHU ANH

4472 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَسْمَعُ مِنْكَ أَشْيَاءَ فَلَا أَحْفَظُهَا. فَقَالَ: ابْسُطْ رِدْءَكَ. فَبَسَطْتُهُ. فَحَدَّثَنِي حَدِيثًا كَثِيرًا فَمَا نَسِيتُ شَيْئًا حَدَّثَنِي بِهِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ وَهَذَا لَفْظُهُ.

1. (4472)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, senden çok güzel şeyler işitiyorum, fakat ezberimde tutamıyorum!"

"Ridamı aç!" emrettiler. Ben de açtım. [Dua buyurdu, sonra topladım]. Bundan sonra bana çok hadis söyledi. Ben söylediklerinden hiçbirini unutmadım." [Buhârî, İlim 42; Müslim, Fezailu's-Sahâbe 159, (2492); Tirmizî, Menâkıb, (3833, 3834).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ebu Hureyre'nin, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın dualarına nasıl mazhar olduğunu ve bu mazhariyetin hareketine, hâfızasına güç geldiğini, öyle ki, bundan böyle Resûlullah'tan dinlediği hiçbir hadisi unutmadığını göstermektedir.

Esasen Ebu Hureyre hakkında birinci ciltte (s. 62-71) geniş bilgi verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.

★ CÜLEYBİB RADIYALLAHU ANH

4473 ۱- عَنْ أَبِي بَرَزَةَ الْأَسْلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَعْزَى لَهُ فَأَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ. فَقَالَ: لِأَصْحَابِهِ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ؛ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ؛ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ؟ فَقَالُوا: لَا. قَالَ: لَكِنِّي أَفْقِدُ جُلَيْنِيَا. فَطَلَبُوهُ فَوَجَدُوهُ إِلَى جَنْبِ سَبْعَةِ

قَدْ قَتَلَهُمْ ثُمَّ قَتَلُوهُ. فَأَتَى النَّبِيُّ ﷺ فَوَقَفَ عَلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: قَتَلَ سَبْعَةً
 ثُمَّ قَتَلُوهُ؟ هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ، هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ. ثُمَّ وَضَعَهُ عَلَى سَاعِدَيْهِ
 لَيْسَ لَهُ سَرِيرٌ إِلَّا سَاعِدَ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ: فَحَفِرَ لَهُ وَوُضِعَ فِي قَبْرِهِ
 وَلَمْ يَذْكُرْ غُسْلًا. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.
 قَوْلُهُ: «فَأَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ» الْفَيْءُ: مَا يَحْصِلُ لِلْمُسْلِمِينَ مِنْ أَمْوَالِ
 الْكُفَّارِ وَأَهْلِهِمْ وَدِيَارِهِمْ بِغَيْرِ قِتَالٍ وَلَا حَرْبٍ.

1. (4473)- Ebu Berze el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gazvelerinden birinde idi. Allah Teâlâ Hazretleri ganimet nasib etti. Ashab'ına:“(Arkadaşlarınızdan) herhangi bir kayıp verdiniz mi?” diye sordu.

“Evet! dediler. Falanca, falanca ve falanca!” Resûlullah yine sordu:

“Başka bir kaybınız var mı?” Ashab:

“Evet! Falanca, falanca, falanca!” dediler. Aleyhissalâtu vesselâm yine sordu:

“Başka bir kaybınız yok mu?”

“Hayır! Yok!” dediler.

“Ama ben Cüleybib'i kaybettim [Onu arayın!]” emretti. Ashab onu aradı ve öldürmüş olduğu yedi kişinin yanında bulundu. Düşmanlar da onu öldürmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm gidip başucunda durdu ve:

“O, yedi kişiyi öldürmüş, onlar da onu öldürmüşler! Bu bendendir, ben de ondanım. Bu bendendir, ben de ondanım” buyurdu. Sonra Cüleybib'i kolları arasına aldı. Ona, Resûlullah'ın kollarından başka yatak olmamıştı.”

Râvi devamla der ki: “Ona bir mezar kazıldı. Kabrinin içine konuldu.” Gusledildiğini zikretmedi.” [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 131, (2472).]

AÇIKLAMA:

1- Cüleybib radıyallahu anh Ensârî'dir. Kısa boylu çirkince bir zâtı. Resûlullah'ın, Ensâr'dan bir zâtın kızıyla bunu evlendirmesi hikâyesi kitaplara

geçmiştir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Cüleybîb'i* dilediği bir kızla evlendirmek üzere araya girdiği vakit, kızın annesi ve babası bu evlendirmeye râzı olmak istemezler. Ancak kız, *Aleyhissalâtu vesselâm'ın* arzusunu ışitir ışitmez şu âyeti okur: مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ

“Allah ve Resûlü bir meselede hükmünü verdiği zaman, bir mü'min erkeğin yahut bir mü'min kadının, artık işlerinde bir başka yolu seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür” (Ahzâb 36) ve ilave eder: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın* benim için münasip görüp razı olduğuna ben de razıyım ve kabul ediyorum” der.

Bu davranıştan memnun kalan *Aleyhissalâtu vesselâm*, bu bahtiyar kıza dua buyurur:

اللَّهُمَّ احْبِبْ عَلَيْهَا الْخَيْرَ صَبًا وَلَا تَجْعَلْ غَيْشًا كَدًا

“Allahım, ona hayrı bol bol ver, geçimini de dar kılma!”

Bu dua-yı nebevî bereketine, kızın, Ensâr kadınları arasında mal ve nafa-kaca en zengini olduğu belirtilir.

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, *Cüleybîb'in* bir başka menkîbesine yer vermekte, şehid oluşunu anlatmaktadır: 7 kişiyi öldürdükten sonra şehid edilir. *Resûlullah'ın* kolları arasında defnedilmek gibi bir bahtiyarlığa erer, *radıyallahu anh*.

3- Rivayetin sonunda yer alan: “*Gusledildiğini zikredmedi*” sözü, *Cüleybîb'e* şehid muamelesi yapıldığını ifade eder. Çünkü şehidler kabirlerine yıkanmadan konarlar.

★ HÂRİSE İBNU SÜRÂKA RADİYALLAHU ANH

4474 ۱- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَتْ أُمَّ حَارِثَةَ النَّبِيُّ ﷺ؛ فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ حَدَّثْنِي عَنْ حَارِثَةَ، وَكَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرْبٍ، فَإِنْ كَانَ فِي الْجَنَّةِ صَبْرْتُ، وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ اجْتَهِدْتُ عَلَيْهِ فِي الْبُكَاءِ. فَقَالَ: يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جَنَّانٌ فِي الْجَنَّةِ، وَإِنْ ابْتَلَيْتُ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

يَقَالُ «أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرَبَ» بِالْإِضَافَةِ وَتَرَكِيهَا وَتَحَرُّكِ الرَّاءِ وَتُسَكَّنُ:
إِذَا لَمْ يَذَرِ مِنْ أَيْنَ أَتَاهُ.

1. (4474)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Ümmü Hârise radiyallahu anha, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve:

“Ey Allah'ın Resûlü! Bana Hârise'den haber ver!” dedi. –Hârise, Bedir günü isabet eden serseri bir ok sebebiyle ölmüştü.– (Kadın devamla): “Eğer cennetteyse sabredeceğim, değilse [dünya evinde olduğum müddetçe] ağlama-ya devam edeceğim” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Ey Ümmü Hârise! [Cennetin tek bir bahçe olduğunu mu sanırsın?] Cennette bahçeler var. Senin oğlun ise, Firdevs-i a'lâ'ya kondu” buyurdular. [Bunun üzerine kadın gülererek geri döndü.]” [Buhârî, Cihad 14, Megâzî 9, Rikâk 51; Tirmizî, Tefsîr, Mü'minûn, (3173).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde şu ziyade gelmiştir: “Oğlun Firdevs-i A'la cennetindedir. Onun tavanı Arş-ı Rahmân'dır. Cennetteki nehirler buradan kaynar. Allah yolunda –Sabah veya öğleden sonra– atılan bir adım, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Sizden birinin yay veya okunun dünyada işgal ettiği yer kadar cennetteki bir yeri, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.”⁽¹⁾ Cennet ehlinin kadınlarından biri dünyada görünecek olsa, nuruyla yeryüzünü ve onda bulunan her şeyi aydınlatırdı. Kadının başörtüsü, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.”

2- Hadiste, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, ölenin arkasından matem tutmaya cevaz verdiği hükmü çıkmaktadır. Zira matem tutacağını söyleyen kadını tevbih etmemiş, bu sözlü sebebiyle onu tenkid etmemiş, zecrde bulunmamıştır. Bu bir nevi takrîr olmaktadır. Âlimler, bu davranışın mensuh olduğunu, matem yasağının konmasından önceye ait olduğunu belirtirler. Nitekim hâdis Bedir gazvesinin akabinde vukûa gelmiştir. Halbuki matem yasağı Uhud savaşından sonra teşrî edilmiştir.

3- Hadiste cennetin çeşitli dereceleri olduğu belirtildiği gibi, Firdevs cennetinin en üst tabakayı teşkil ettiği belirtilmektedir. Başka hadislerde cennetin

(1) Burada mübalağa yoktur. Çünkü o ebedidir, dünya fânîdir. Ebedî akan bir çeşme büyük bir denizden daha zengindir. Öyle ise ebedî olan kamçı kadar yer dünyadan daha hayırlıdır.

yüz derecesi olduğu, iki derece arasında arzla sema arasındaki mesafe kadar seviye farkı bulunduğu belirtilmiştir.

4- *Hârise İbnü Sûrâka* Medinelidir ve Hazrecîdir. Annesi, *Rebî' Bintu'n-Nadr*'dı. Hz. *Enes*'in halasıdır. Annesine karşı son derece saygılı ve hayırhah idi, hukukunu elinden geldikçe yerine getiriyordu. Bu sebeple annesi onu çok seviyordu. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*: “Ben cennete girdim, *Hârise*'yi gördüm...” demiştir. *Resûlullah*'tan, şehid olması için dua talep etmiştir. Bedir savaşının bidayetlerinde, havuzdan su içerken atılan bir ok isabet eder ve şehid olur. *Ensâr*'dan ilk şehidin o olduğu söylenmiştir, *radıyallahu anh*.

★ HALİD İBNU'L-VELİD RADİYALLAHU ANH

4475 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [تَرْتَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْزِلًا فَجَعَلَ النَّاسُ يَمْرُونَ. فَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ هَذَا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَأَقُولُ: فُلَانٌ. فَيَقُولُ: نَعَمْ عَبْدُ اللَّهِ هَذَا؛ وَيَقُولُ: مَنْ هَذَا؟ فَأَقُولُ: فُلَانٌ. فَيَقُولُ: بَشَرٌ عَبْدُ اللَّهِ هَذَا. حَتَّى مَرَّ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَقُلْتُ: خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ. قَالَ: نَعَمْ عَبْدُ اللَّهِ، هَذَا سَيْفٌ مِنْ سَيُوفِ اللَّهِ تَعَالَى. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4475)- *Ebu Hüreyre radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* ile birlikte bir yere indik. Halk geçmeye başladı. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*:

“Ey *Ebu Hüreyre* bu kim?” diye soruyordu. Ben de:

“*Falanca!*” diyordum.

“Bu, Allah'ın ne iyi kulu!” diyordu. Sonra tekrar soruyordu:

“Peki şu kim?”

“*Falanca!*” diyordum.

“Bu Allah'ın ne kötü kulu!” diyordu. Bu hal, *Hâlid İbnü'l-Velîd radiyallahu anh* geçinceye kadar devam etti. O zaman:

“Bu kim?” diye yine sordu. Ben:

“Hâlid İbnu'l-Velîd!” dedim.

“Bu Allah'ın ne iyi kulu! Bu Allah'ın kılınçlarından bir kılınç!” buyurdu.” [Tirmizî, Menâkıb, (3845).]

AÇIKLAMA:

1- Konuşma, hangi gazvede olduğu belirtilmeyen bir sefer sırasında cereyan eder. Bazı şârihlere göre *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* çadırda olmalıdır. Zira, aksi halde *Hâlid İbnu Velîd* gibi birisini tanıması gerekirdi.

2- *Resûlullah* burada, takdir edilecekleri “Ne iyi kul!” diye takdir ederken, kötülere de “Ne kötü kul” diyerek takbîh etmiştir. Alimler bunu, yasak olan gıybet addetmezler. Çünkü insanlara gelecek zararından onları korumak için, fıskının, kötülüğünün beyan edilmesi tecvîz edilmiştir. Buradaki takbîh bu nev-dendir.

2- Hz. *Hâlid İbnu Velîd radiyallahu anh* üzerine gerekli açıklamayı, Hudeybiye Sulhü vesilesiyle 4269 numaralı hadisin akabinde yaptık. Burada tekrara hacet görmüyoruz.

★ AMR İBNU'L-ÂS RADIYALLAHU ANH

4476 ۱- عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَسْلَمَ النَّاسُ، وَأَمَنَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِرِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4476)- *Ukbe İbnu Âmir radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “İnsanlar teslim oldu, Amr İbnu'l Âs ise iman etti.” [Tirmizî, Menâkıb, (3843).]

AÇIKLAMA:

1- Burada *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, Mekke fethinde müslüman olan Mekkelilerin durumunu belirtmektedir. *en-Nâs*'dan murad fetih sırasındaki Mekkelilerdir. *Resûlullah* hadiste: “Mekkeliler, gücümüz karşısında teslim oldular, Amr ise, kalbinden gelen bir tasdikle kendiliğinden gelip müslüman oldu. Onun İslâm'a girişinde kuvvetin, maddenin bir rolü olmadı” demektedir. Böylece *Amr*'ın imanındaki ihlası övmektedir. Nitekim *Amr*, Mekke fethinden bir veya iki yıl önce kendi arzusuyla Medine'ye hicret ederek İslâm'a girmiştir. Onun İslâm'a girmesinde herhangi bir şahsın teşviki veya daveti mü-

essir olmamıştır. Habeşistan'da *Necâşi*'nin Hz. *Peygamber*'in nübüvvetini te'yid etmesi ile kalbinde iman zuhur etmiş, oradan dosdoğru *Resûlullah*'a gelerek müslüman olmuştur. *Resûlullah* da onu, aralarında Hz. *Ebu Bekr*, Hz. *Ömer* gibi büyüklerin de bulunduğu bir cemaate komutan yapmıştır. Bunun sebebi şöyle izah edilir: “O, müslüman olmazdan önce *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a *adâvette* ve *Ashab'a zarar vermede aşırı* idi. İman edince, *Resûlullah*, onun kalbindeki kadim *hâşmâne duyguların eserini izâle* etmeyi, eski yaptıklarından do-layı içinde yeredebilecek her çeşit korku ve endişeleri tamamen yok etmeyi ar-zulamış olmalıdır.” Bu davranışta, *Amr*'ın Rahmet-i ilahiye'den ye'se düşmesini önlemek endişesini gören şârih de mevcuttur.

2- *Amr İbnu'l-Âs İbni Vâil el-Kureşî*: Annesi *Nâbiğa Bintu Harmele*'dir. Habeşistan'a sığınan müslümanları kendilerine teslim etmesi için Kureyşliler, *Necâşi*'ye elçi olarak *Amr*'ı göndermişlerdi. *Necâşi*, talebi reddetmekle kalmamış, Hz. *Muhammed*'in hak peygamber olduğunu söylemiş, *Amr*'a da müslüman olmasını tavsiye etmişti. Oradan ayrılan *Amr*, doğru Medine'ye gelir ve müslüman olur. Bu hâdise Hayber'in fethedildiği senede cereyan eder. Bir başka rivayete göre de fetihden altı ay kadar önce, *Halid İbnu'l-Velîd*, *Osman İbnu Talha el-Abderî* üçü birlikte gelip müslüman olurlar. *Hâlid*, bey'at yaparken “*Daha önceki fiillerinin affı*” şartını koşar. *Resûlullah*:

إِلَاسْلَامَ وَالْهَجْرَةَ يُحِبُّ مَا قَالَهُ “Müslüman olmak ve hicret etmek, daha önceki günahların hepsini örter” der.

Resûlullah, *Amr İbnu'l-As radiyallahu anı*'ı babasının dayıları tarafına İslâm'a davet etmek ve asker toplamak üzere gönderir. Bu sefere Zât-ı Selâsil serriyesi denmiştir. Üçyüz kişilik seriyye hedefe varınca, *Amr*, *Resûlullah*'tan yardım kuvveti ister. *Ebu Übeyde İbnu'l-Cerrâh* komutasında ilk muhacirlerden Hz. *Ebu Bekr*, Hz. *Ömer* gibi büyüklerin de bulunduğu bir birlik daha gönderir.

Resûlullah, *Amr*'ı Ummân'a vâli yapar ve *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın vefatına kadar orada kalır. Sonra Hz. *Ebu Bekr*, onu Şam'a gönderir. Hz. *Ömer* önce Filistin'e, daha sonra ordu komutanı olarak Mısır'a gönderir. Mısır'ı fetheder ve Hz. *Ömer*'in hilafeti sırasında Mısır vâlişi olarak kalır. Hz. *Osman* da dört yıl kadar orada emîr olarak bırakır, sonra onu azlederek, yerine *Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebi Sarh*'ı tayin eder. *Amr* Filistin'e çekilir. Hz. *Osman*'ın vefatından sonra Hz. *Muâviye*'ye gider ve destekcisi olur. Siffin'de yardımcı olur. Hakemeyn hâdisesinde Hz. *Muâviye*'nin temsilcisi olarak oynadığı rolü, Hz. *Ebu Musa el-Eş'ârî*'yi anlatırken açıkladık, burada tekrar etmeyeceğiz.

H. Muâviye Tahkîm hâdisesinden sonra onu Mısır'a gönderir. Mısır'da H. Alî'nin valisi olan Muhammed Ibnu Ebî Bekr'den valiliği alır. H. Muâviye onu oraya vali tayin eder ve Hicrî 43 yılında ölünceye kadar valiliğini sürdürür. Ölüm tarihi olarak Hicrî 47, 48, 51 rakamları da zikredilmiştir. Vefatı ramazan bayramı gecesine rastlar. Cenaze namazını, bayram namazı için gelen kalabalık cemaat bayramdan önce kılar.

Amr radiyallahu anh, Arab'ın dahi, şecî, kahraman olanları arasında zikredilir. Sadedinde olduğumuz hadiste Aleyhissalâtu vesselâm onun imânını takdir etmiştir.

Amr, ölüm yaklaşınca ağlar. Oğlu Abdullah:

"Niye ağlıyorsun, ölümden ürküğün için mi?" der.

"Hayır! der, ölümden sonrasından korkarak ağlıyorum!"

Oğlu teselli etmek için; "Sen hayır üzere yaşadın" der ve hayırlarını sayar. Resûlullah'la sohbetini, Şam ve Mısır'ı fethini vs. zikreder. Amr:

"Bunlardan daha hayırlı olanı terkettin: Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdetim!"

Amr, en değerli amelinin kelime-i tevhidi ikrar olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder:

"Ben üç hal yaşadım: Önce kâfirdim ve Resûlullah'ın en azılı düşmanı idim. O zaman ölürseydim ateş bana vacib olmuştu. Resûlullah'a biat edince, (eski yaptıklarım sebebiyle) insanların ondan en çok haya edeni oldum. O zaman ölseydim, insanlar: "Amr'a ne mutlu, müslüman oldu, hayır üzere de yaşadı ve öldü, onun için cennet umulabilir" derlerdi. Sonra idarecilik ve başka şeylerle iştigal ettim. Bunlar lehime mi oldu aleyhime mi bilemiyorum. Bu halde ölsem kimse üzerime ağlamaz, mâtem tutmaz..."

★ EBU SÜFYAN İBNU HARB

1477 — عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَا سَأَلَ أَبُو سُفْيَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ شَيْئاً إِلَّا قَالَ نَعَمْ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1. (4478)- Ibnu Abbâs radiyallahu anhuma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a Ebu Süfyan, her ne taleb etti ise, mutlaka "Tamam!" diye müsbet cevap almıştır." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 168, (2501).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin Müslim'deki aslı uzuncadır. Müellifimiz buraya ihtisar ederek almış. Aslını aynen kaydediyoruz:

"Müslümanlar Ebu Süfyan'a bakmıyor, onunla oturmuyorlardı. Bunun üzerine Ebu Süfyan, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a:

"Ey Allah'ın Resûlü! Üç şey var, onları bana ver (de şerefleneyim)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekâla!" buyurdu. Ebu Süfyan radiyallahu anh:

"Bende Arab'ın en iyi ve de en güzeli olan Ümmü Habibe Bintu Ebi Süfyan var, onu sana nikâhlıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla (aldım)!" buyurdu. Ebu Süfyan devamla:

"Bir de (oğlum) Muâviye var. Onu kendine kâtip yap!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da: "Pekâla!" buyurdu. Ebu Süfyan:

"Bir de beni emir yap da vaktiyle müslümanlarla çarpıştığım gibi, kâfirlerle çarpışayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm bunda da: "Pekâla!" buyurdu."

Ravî Ebi Zümeyl der ki: *"Eğer bunu, Ebu Süfyan, Resûlullah'tan talep etmeseydi ona vermezdi. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden bir şey istenilecek olsa mutlaka "Pekâla!" derdi."*

2- Bu hadis, tarihî vakalara zıt düştüğü için "müskil" kabul edilmiştir. Şöyle ki:

1) Resûlullah Ümmü Habibe ile evlendiği zaman Ebu Süfyan kâfirdi. Ümmü Habibe, Habeşistan'da mühacir hayatı yaşarken Hicrî altıncı –veya yedinci– yılda Resûlullah'a nikâhlanmıştır. Bu husus daha önce geçti. Halbuki Ebu Süfyan'ın müslüman oluşu Fetih esnasında meydana gelmiştir, hatta müellefe-i kulûbtandır.

Hadisteki bu zıtlık sebebiyle bazı âlimler, hadisin mevzu olduğuna hükmetmiş, senedde yer alan İkrime Ibnu Ammâr'ı vaz'la itham etmiştir. Ancak bu zâtin sîka birisi olduğu belirtilmiştir. Hadisi te'vil sadedinde bazı açıklamalar yapılmış ise de hiçbirisi tam bir itminân vermiyor. Biz de müskil deyip bırakacağız.

3- Ebu Süfyan Sahr Ibnu Harb İbni Ümeyye: Hz. Muâviye radiyallahu anh'ın ve Yezid'in babasıdır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habibe de Ebu Süfyan'ın kızıdır. Fil yılından on yıl kadar önce doğmuştur. Kureys'in eşrafındandı ve tüccardı. Kureys'in ticaret kervanını Suriye,

İran vs. yerlere götürür getirirdi. Sırf kendisi için de gittiği olurdu. *el-Ukâb* denilen bayrak onda idi, reisleri temsil ederdi. Savaş çıkınca Kureyş toplanır bu bayrağı reise teslim ederlerdi. Cahiliye devrinde Kureyş'in reyce en güzel olan üç kişisinden birinin *Ebu Süfyan* olduğu söylenmiştir. Diğer ikisi *Ebu Cehl* ve *Utbe*'dir. İslâm gelince reyleri tersine dönmüştür. Uhud savaşında Kureyş'in tamamını o sevketmiştir.

Ebu Süfyan, Hz. Abbâs'ın dostu idi. Huneyn seferine katıldı. *Aleyhissalâtu vesselâm* ganimetten ona 100 deve ve 40 okiyye verdi. Oğulları *Muâviye* ve *Yezîd'e*, her birine bir mislini verdi. *Ebu Süfyan*, *Resûlullah*'ın bol miktardaki bağışını görünce: "Vallahi sen kerimsin, annem babam sana feda olsun, vallahi seninle savaştım, sen ne iyi hasım idin; seninle sulh da yaptım, en iyi sulh yapılan kimse idin; Allah sana hayırlı mûkaafât versin" der. Tâif seferine *Resûlullah*'la katılan *Ebu Süfyan*'ın bir gözü isabet aldı. Yermük savaşında da diğer gözü isabet aldı. Yermük seferinde İslâm ordusunun *kâssı* (teşvikçi) olduğu ve askerleri şu sözleriyle teşcî ettiği belirtilir: "Ey Allah'ın nusret ve yardımı, yaklaş!"; "Allah! Allah! Sizler Arab'ın hâmleri ve İslâm'ın yardımcılarıdır, karşınızdakiler ise Rûmun'un hâmleri ve müşriklerin yardımcılarıdır. Allahım, bu gün senin günlerinden biridir. Allahım kullarına yardım ve nusretini indir." Her iki gözünü de kaybedince, onu bir azadlısı yedmiştir.

Resûlullah onu Necrân'a vali tayin etti. *Aleyhissalâtu vesselâm* vefat ettiğinde o burada vali idi. Bilâhare Mekke'ye dönmüş, oradan Medine'ye geçerek orada ölmüştür. Bazı tarihçiler, *Resûlullah*'ın vefatı sırasında *Ebu Süfyan*'ın Mekke'de olduğunu, Necran'da vali olarak *Amr İbnu Haym*'in bulunduğunu söylemiştir.

Ebu Süfyan hicrî 31 yılında 88 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 32, hatta 34 yılında vefat ettiği, yaşının 93 olduğu da söylenmiştir.

Boyunun kısa, başının iri olduğu söylenir. Cenaze namazını Hz. *Osman* kıldırmıştır. İslâm'a sonradan da girmiş olsa, müellefe-i kulûb arasında da yer alsaydı, müslümanlığı samimi olmuş, İslâm için ciddi çalışmıştır. Yermük'te gözünden isabet alması, bizzat savaştığına delil kabul edilmiştir, *radıyallahu anh*.

★ HZ. MUAVİYE RADİYALLAHU ANH

۱- عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ قَالَ: رَجُلًا عَزَلَ عُمَرُ بْنُ

الْحَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عُمَيْرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ جِمَصَ وَلِيِّ مُعَاوِيَةَ. فَقَالَ النَّاسُ: عَزَلَ عُمَيْرًا وَلَّى مُعَاوِيَةَ؟ فَقَالَ عُمَيْرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَا تَذْكُرُوا مُعَاوِيَةَ إِلَّا بِخَيْرٍ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اهْدِهِ بِهِ. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4478)- Ebu İdris el-Havlânî anlatıyor: “Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh, Umeyr İbnu Sa'd'ı Humus valiliğinden azledince yerine Hz. Muâviye radıyallahu anh'ı tayin etti. Halk:

“Umeyr'i azledip Muâviye'yi mi tayin etti?” diye murıldandı. Umeyr radıyallahu anh:

“Muâviye'yi hayırla yâdedin. Zira ben Resûlullah aleyhissalâtu ves-selâm'ın: “Allah'ım, onunla (insanlara) hidayetini ulaştır!” dediğini duydum!” dedi.” [Tirmizî, Menâkıb, (3842).]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de gelen ve müteakiben 4480 numarada kaydedilen bir başka rivayette Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Muâviye'ye şöyle dua etmiştir: اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِيًا مُهْدِيًا وَاهِدًا بِهِ “Allahım, onu (insanlara) hidayet edici ve kendisini de hidâyete ermiş kıl, onunla (insanları) doğru yola sevk et.”

Hz. Muâviye radıyallahu anh'ı tafdil eden bu hadislerin sıhhati hususunda bazı şârihler şekke düşmüştür.

2- Hz. Muâviye radıyallahu anh Ebu Süfyan'ın oğludur. Annesi Hind Bintu Utbe'dir. Hz. Muâviye, babası, kardeşi Yezîd ve annesi, Mekke Fethi'nde müslüman olmuşlardır. Kendisi, Umretu'l-Kaza yılında müslüman olduğunu, annesinden ve babasından müslümanlığını gizlediğini, dolayısıyla Fetih senesinde Resûlullah'la müslüman olarak karşılaşmış olduğunu söylemiştir.

Hz. Muâviye, Huneyn gazvesine Resûlullah'la birlikte katılmıştır. O da müellefe-i kulûbtan sayılmış, babası gibi 100 deve ve 40 okiye almıştır. İslâm'a daima sadık kalmış ve Hz. Peygamber'e kâtiplik de yapmıştır.

Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh Suriye cihetine ordu sevkedince Hz. Muâviye de kardeşi Yezîd'le orduya katıldı. Yezîd vefat edeceği zaman üzerindeki Di-meşk vâililiğini kardeşi Muâviye'ye bıraktı, Hz. Ömer de bunu te'yid etti. Hz. Os-

man halife olunca, Şam valiliğine ilaveten bütün Suriye bölgesinin valiliğini aldı. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye biat etmedi ve Suriye bölgesinin müstakil hakimi durumuna geçti. Hz. Osman'ın kanını talep etti. Böylece taraf-tar topladı. Sıffin savaşı Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan etmiştir. Hz. Ali şehid edilip yerine oğlu Hasan halife olunca, Hz. Muâviye Irak'a yürüdü. Hasan da onun üzerine yürüdü. Ancak Hz. Hasan fitne çıkıp kan döküleceğini görünce hilafeti Hz. Muâviye'ye terketti ve Medine'ye döndü. Hz. Muâviye Kûfe'ye geldi. Halktan biat aldı. O seneye Âmu'l-Cemaat (cemaat yılı) dendi.

Hz. Muâviye 20 yıl vali, 20 yıl da halife olarak idarecilik yapmıştır.

Hz. Muâviye *radıyallahu anh*, hastalandığı zaman, Resûlullah'ın kendine giydirdiği bir gömleği kefeninin altına giydirilmesini, Resûlullah'ın kesilmiş tırnaklarından muhafaza ettiklerini, iyice öğütülerek gözlerine ve ağzına konmasını vasiyet eder. Ölüm gelince: “Keşke Mekke'nin Zu-Tuva semtinde yaşayan sıradan bir Kureysli olsaydım da, hiçbir idarecilik almasaydım” der.

Hz. Muâviye Hicrî 60 yılında 78 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 59 yılında öldüğü, 86 yaşında olduğu da söylenmiştir.

3- Hz. Muâviye'nin Resûlullah'tan sonra en sehâvetli kimse olduğu söylenmiştir. Debdebeye de yer verdiğinden olacak, zühde ehemmiyet veren Hz. Ebu Zerr *radıyallahu anh* ile araları açılacak ve hatta, Hz. Ömer Şam'a geldiği zaman Hz. Muâviye'yi görünce هَذَا كَسْرَى الْعَرَبِ “Bu, Arapların Kısrası olmuş” diyecektir.

Müteakip rivayette görüleceği üzere Aleyhissalâtu vesselâm çocuk olan İbnu Abbâs'ı göndererek Hz. Muâviye'yi çağırır. İbnu Abbâs gider, onu yemekte bulur, dönüp: “Yemek yiyor” der. Aleyhissalâtu vesselâm İbnu Abbâs'ı ikinci, üçüncü sefer gönderir, dönüşte yine yemek yediğini söyler. Bunun üzerine: لَا أَشْبِعُ اللَّهَ بَعْدَهُ “Allah onun karnını doyurmasın” der. İmam Müslim, bu rivayeti, Resûlullah'ın, haketmeyen bir kimseye bedduasının o kimse hakkında rahmet olacağını belirten bir bapta kaydeder. Bu bapta Resûlullah'ın bazı “haksız beddua” larına örnekler kaydeder. Şu halde Müslim'e göre, Hz. Muâviye hakkındaki bu beddua da aynı mahiyettedir. Hz. Peygamber der ki: “Ben Rab-bime şart koşup dedim ki: “Ben bir insanım; insan razı olduğu gibi ben de razı olurum, insanın kızması gibi, kızarım da. Ümmetimden kime haksız bedduada bulunursam, bunu, onun hakkında, bir temizlik vesilesi, bir paklanma ve Kıyâmet günü Allah'a yakınlığa bir vasıta kıl.”

4- Hz. Muâviye radiyallahu anh, İslâm'ın seçime dayalı hilafet sistemini babadan oğula geçen saltanata çevirmekle tenkid edilmiştir. Günümüzde, bu tenkidde ifrata kaçıp, Sahâbe hakkında caiz olmayan suizan ve ithamlara kadar ileri gidenler var. Biz ifrat görüşlere katılmıyoruz. Geçmiş hâdiseleri değerlendiren *kader*'in payımı da ısmal etmemek gerekir. Hele Ashab'la, *Resûlullah*'la ilgili meselelerdeki değerlendirmelerde, çeşitli vesilelerle belirttiğimiz⁽²⁾ temel prensipleri daima gözönüne almalıyız. Unutmayalım ki, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* hiçbir ayrıma yer vermeden bütün Ashab'ı tebrie etmiş, hangisi olursa olsun herhangi birine dil uzatanı tel'in etmiştir. Bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı, bunu mühim bir esas olarak kabul etmiştir.

Bu meselede teferruata girmeden, Hz. Muâviye vefat ettiği zaman *Dahhâk Ibnu Kays*'ın, minbere çıkarak yaptığı bir konuşmayı kaydedeceğiz. Bu konuşmada Hz. Muâviye'nin hizmetleri belirtilmektedir:

"Emîru'l-Mü'minîn Hz. Muâviye radiyallahu anh Arab'ın gücü ve Arab'ın dahisi idi. Allah onunla fîneyi önledi ve onu kulları üzerine hakim kıldı. Ordularını karada ve denizde ilerletti. Allah'ın ibadete düşkün kullarındandı. O dua etti, Allah da duasına icabette bulundu. Artık vefat etmiştir. İşte kefenleri. Biz kefenini sarıp, kabrine koyacağız. Allah'ta kendi arasında âmeli var. Dilerse rahmet eder, dilerse azab eder."

Hz. Muâviye devri İslâmî fetihlerin devam ettiği bir devirdir.

4479 ۲- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كُنْتُ اللَّعْبُ مَعَ الصَّبِيَّانِ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَتَوَارَيْتُ خَلْفَ بَابٍ فَجَاءَ فَحَطَّائِي حَطَاةً وَقَالَ: إِذْهَبْ إِلَى مُعَاوِيَةَ فَادْعُهُ لِي قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ: هُوَ يَأْكُلُ. ثُمَّ قَالَ: إِذْهَبْ فَادْعُ لِي مُعَاوِيَةَ. قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ هُوَ يَأْكُلُ. ثُمَّ قَالَ: إِذْهَبْ فَادْعُ لِي مُعَاوِيَةَ، قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ هُوَ يَأْكُلُ. فَقَالَ: لَا أَشْبِعُ اللَّهَ بَطْنَهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«حَطَّائِنِ» بالحاء المهملة جاء مفسراً في الحديث. قلت: ما حطائي. قال: قفدني، والقفد: صفع الرأس بيسط الكف من قبل القفا.

(2) Birinci cilt, s. 518-530'a bakılsın.

2. (4479)- *İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Ben çocuklarla birlikte oynuyordum. Derken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm geldi. Ben hemen bir kapının arkasına saklandım. (Beni orada bulup) ensemê dokundu.*

"Muâviye'ye git! Onu bana çağır!" dedi. (Ben derhal gittim ve) geldim:

"O yemek yiyor!" dedim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, tekrar:

"Git Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben (yine gidip) döndüm ve:

"O yemek yiyor!" dedim. Resûlullah tekrar:

"Git! Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben yine gidip geldim ve:

"O yemek yiyor!" dedim. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın!" buyurdular." [Müslim, Birr 96, (2604).]

۴- وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عُمَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لِمُعَاوِيَةَ: [اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِيًا مُهْدِيًا مُهْدِيًا وَاهِدِي بِهِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

3. (4480)- *Abdurrahman İbnu Ebf Umeyre radıyallahu anh -ki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Ashabından idi- Resûlullah'ın Muâviye için şöyle dua ettiğini rivayet etmektedir: "Allahım, onu hidayet edici ve hidayeti bulmuş kıl ve onunla (insanlara) hidayet ver." [Tirmizî, Menâkıb, (3841).]*

AÇIKLAMA:

Son iki hadisle ilgili açıklamaya, babın birinci hadisini (4478) açıklarken yer verdik.

KADIN SAHABİLERİN FAZİLETLERİ

★ HATİCE BİNTU HUVEYLİD RADİYALLAHU ANHA

۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَى جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْ وَمَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ. فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ فَاقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ

مِنْ رَبِّهَا وَبَشَّرَهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لَأَصْحَبٍ فِيهِ وَلَا نَصَبٍ].
أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

«الْقَصَبُ» هاهنا الولؤ المجوف.

و «الصَّخْبُ» الضجة والجلبة. و «النَّصَبُ» التعب.

1. (4481)- Hz.Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Cebrâil aley-hisselâm Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlû, dedi. İşte Hatice geliyor. Beraberinde bir kap var, içerisinde katık –veya yiyecek, veya içecek– mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden [ve benden] selâm söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan cennette, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin!" [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Tevhîd 35; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 71, (2432).]

AÇIKLAMA

1- Bu rivayette Hz. Hatice'nin fazileti beyan edilmektedir. Allah Teâla Hazretleri'nin Cebrail'e gönderilen hususî selâmına mazhar olmak, bir kul için şereflerin, menkibelerin en yücesine ermek olmalıdır. Hatta Ebu Bekr Ibnu Dâvud gibi bazı âlimler, bu hadîse dayanarak, Hz. Hatice'nin, Hz. Aişe'den faziletce üstün olduğuna hükmetmiştir. "Çünkü derler, Hz. Aişe, Hz. Cibrîl'in selâmına mazhar olmuşsa da Allah'ın selâmına olmamıştır." Hatice validemiz radiyallahu anhâ'nın Allah'ın hususî selâmına mazhar olmakla ulaştığı şeref, yaratılıştan beri acaba kaç kula nasib olmuştur? Onu hakiki bir valide bilip sevenlerin bu şereften nasibedar olacaklarını rahmet-i ilâhiyeden umarız.

2- Rivayetin buradaki üslûbu, Hz. Hatice'nin, vak'a sırasında Resûlullah'ın zevceleri değilmiş gibi bir mübhemlik taşımaktadır. Ama gerçek öyle değil. Bu sebeple dilimize aktarırken şâirlerin dikkat çektikleri mânâyı aksettirecek bir üslûba yer verdik.

3- Hadis muhtelif vecihlerde, bazı farklı ziyadelerle gelmiştir. Bir ziyadeye göre Hz. Hatice radiyallahu anhâ bu ilahî selâma şöyle mukabele eder: هُوَ السَّلَامُ وَبَيْتُهُ السَّلَامُ وَعَلَى جِبْرِيلِ السَّلَامُ "O (şanı yüce Rab Teâla) Selâm'ın kendisidir, selâm ondadır, Cebrâil'e (de bizden) selam olsun."

Bir başka vecihte buna ilaveten وَعَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ "...Ey Allah'ın Resûlû, sana da selâm ve Allah'ın rahmet ve bereketi olsun." Bir

başka veçhinde ise: **“عَلَىٰ مَنْ سَمِعَ السَّلَامَ إِلَّا الشَّيْطَانُ”** *“Şeytan hariç selamı işitenlere de (selam olsun)”* demiştir.

Âlimler bu cevaptan hareketle Hz. Hâtice'nin derin ve vüs'atli bir anlayış sahibi olduğunu belirtirler. Çünkü, Allah'tan gelen selama mukabele ederken *“Selam Allah'a olsun”* dememiş, aksine *“Allah selamın kendisidir”* demiştir. Nitekim, teşehhüddé Ashab'tan bazıları *es-selamu alallahi* demiş, Resûlullah bunu yasaklamış ve: **“إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ فَقُولُوا السَّلَامُ لِلَّهِ”** *“Allah'ın kendisi selamdır, öyleyse ‘ettahiyyatu lillahi (tahiyât Allah) içindir’ deyin”* emretmiştir. Şu halde Hz. Hatice anlayışlı olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk'a selam verilmeyeceğini, selamın mahlûkâta verileceğini anlamış olmaktadır. *“Selam”* Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Ayrıca bir selamet duasıdır. Öyleyse her iki noktadan da Allah'a selam söylenmesi muvafık değildir.

★ Şu halde, hadis Allah'a senânın muvafık düşeceğini göstermektedir. Hz. Hatice, selam makamında Allah'a senâ'da bulunmuş, Rab'la mahluk arasını tefrik ederek Hz. Cebrâil'e ve Resûlullah'a selam etmiştir.

★ Hadisten çıkarılan diğer bir faide şudur: Selam gönderene selamla mukabele edildiği gibi, selamı getirene de selamla mukabele edilir.

★ Hz. Hatice'nin Cebrâil'e iki sefer selam verdiği görülmektedir: Birinciye ismen zikrederek hususî surette, ikinciye de *“işitenlere”* diyerek umumî bir üslubla söylemiştir. Umumî selamdan şeytanı hariç tutmuştur. Çünkü şeytan selamet duasına müstehak değildir.

۲ — وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [مَا غَرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ مَا غَرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، وَمَا رَأَيْتُهَا قَطُّ، وَلَكِنْ كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبَحَ الشَّاةَ ثُمَّ يَقَطُّعُهَا أَغْضَاءً ثُمَّ يَبْعُثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيجَةَ؛ وَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَأَةً إِلَّا خَدِيجَةَ؟ فَيَقُولُ: إِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ، وَكَانَ لِي مِنْهَا وَلَدٌ. قَالَتْ: وَتَزَوَّجَنِي بَعْدَهَا بِثَلَاثِ سِنِينَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ

2. (4482)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: *“Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hanımlarından hiçbirine, Hz. Hatice radiyallahu anhâ'ya karşı duyduğum kıskançlığı hiç duymadım. Halbuki onu hiç görmüşlüğüm de yok. Ancak,*

Aleyhis- slâtu vesselâm onun yâdını çok yapardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazan ona: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!" derdim de bana; "(Onun gibisi var mıydı? o şöyleydi, o böyleydi..! [Öbür kadınlar beni çocuktan mahrum ederken] benim çocuklarım ondan oldu" diye karşılık verirdi. [Hz. Aişe derki: İçimden "Bir daha Hatice hakkında kötü söz söylemeyeceğim" dedim]."

Hız. Aişe devamla der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hatice'den üç yıl sonra benimle evlendi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 73, Tevhîd 32; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 73, 74, 77, 78, (2434, 2435, 2436, 2437); Tirmizî, Menâkıb, (3885, 3886).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hız. Aişe, Hız. Hatice radıyallahu anhümâ'yı kıskaç sebebi anlatıyor: Buna göre, Resûlullah'ın onu çok zikretmesiyle ortaya çıkan fazla sevgisi... Tirmizî'nin rivayetinde bir başka sebep daha kaydeder: "Hız. Hatice'nin, cennette inciden mamul bir evle müjdelenmiş olması."

2- Hız. Aişe, Hız. Hatice'yi görmediğini söyler. Aslında Hatice radıyallahu anhâ vefat ettiği zaman Hız. Aişe altı yaşında idi. Görmemesi söylenemez. Ancak "görmedim" sözüyle, "ıdrak haline ulaşmış yaşta görmedim" demeyi kastetmiş olacağı gibi, "Resûlullah'ın nikâhında beraber olmadık" mânasını kastetmiş olması da mümkündür. Gerçekten de Resûlullah Hız. Hatice hayatta olduğu müddetçe başka bir kadınla evlenmemiştir. Nitekim hadisin bir vechinde Hız. Aişe **وَلَقَدْ هَلَكْتَ قَبْلَ أَنْ تُزَوِّجَنِي** "Hatice, Resûlullah benimle evlenmezden önce vefat etti" der.

3- Hız. Hatice'nin Resûlullah tarafından yâdedilmesiyle ilgili bir rivayette şu ziyade yer alır: **وَكَانَ إِذَا ذَكَرَ عَجْدِيحَةً لَمْ يَسَامُ مِنْ قَاءٍ عَلَيْهَا وَاسْتَفْقَاهَا لَهَا** "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hatice'yi anınca artık ne onu sena etmekten, ne de ona istiğfardan bulunmaktan usanırdı." Nitekim "Onun gibi var mıydı?" diye tercüme ettiğimiz **إِنَّمَا كَانَتْ وَكَانَتْ** ibaresi "O şöyleydi, o böyleydi... diye faziletlerini sayardı" şeklinde anlaşılmalıdır. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususu tavzih eder. Ona göre Aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde: "İnsanlar beni inkâr ederken, o inandı, herkes beni tekzib ederken o tasdik etti. Herkes bana haram ederken, o malıyla benim için harcadı. Allah onun vesilesiyle bana çocuk nasib etti, diğer kadınlardan çocuğum olmadı" buyurmuştur. Şurası muhakkak ki Resûlullah, Hız. Hatice hakkında daha nice faziletler saymıştır: "O akıllı idi, o faziletli idi, o ferasetli idi..." gibi

Nevevî, bu çeşit hadislerin, zevce olsun, arkadaş olsun kişinin sevdiklerine karşı ahdini, muhabbetini ve hürmetini, dostu hayatta da olsa ölmüş de olsa devam ettirmesi gereğini ifade ettiğini belirtir.

4483 ۳- وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عُمَرَانَ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَأَشَارَ الرَّاَوِي إِلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ] أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَزَادَ رَزِينُ فِي رِوَايَةٍ [قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ، وَخَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، وَفَضْلٌ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ]. قُلْتُ: وَمَا زَادَهُ رَزِينُ.

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِذَوْنِ ذِكْرِ خَدِيجَةَ وَفَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. وَاللَّهُ أَعْلَمُ

3. (4483)- Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"(Ahiretin) en hayırlı kadını Meryem Bintu İmrân'dır. (Dünyanın) en hayırlı kadını Hatice Bintu Huveylid'dir." Ravî bunu söylerken, eliyle semaya ve arza işaret etti. [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Enbiya 45; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 69, (2430); Tirmizî, Menâkıb, (3887).]

Rezin bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fâtıma'dan başka kimse kemâle ermemiştir. Hz. Aişe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklerle üstünlüğü gibidir." Bu rivayet Buhârî'de *Ebu Musa* hadisi olarak gelmiştir (Enbiya 45). [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 70, (2431); Tirmizî, Et'ime 31, (1835).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste سَاعِمَا tabirindeki zâmir nereye râci, ihtilaf edilmiştir. Hadisin, Hz. Hatice'nin sağlığında vürud etmiş olması halinde birinci zâmirin "se-mâ" ya, ikinci zâmirin "dünya"ya ait olması muhtemeldir. Te'vili şöyle olur:

"Ölüp ruhu semaya yükselen kadınların en hayırlısı Meryem'dir. Yeryüzünde yaşamakta olan kadınların en hayırlısı da Hatice'dir." *"Eliyle işaret etti"* ziyadesi bu te'vili te'yid eder. Ancak Buhârî'nin rivayetinde bu ziyade mevcut değildir. Biz bu te'vili esas alarak (semâ) ve (dünya) kelimelerini parantez arasında kaydettik. Ancak bazı âlimler o zamirleri zamanlarıyla te'vil ederek: *"Meryem zamanının en hayırlı kadını Hz. Meryem'dir"*; *"Hatice de kendidevrinin en hayırlı kadınıdır"* şeklinde mânâyı tevcih etmişlerdir. *Ibnu Hacer*, şârihlerin çoğunlukla bu ikinci te'vilde cezmettiklerini belirtir.

2- Rezîn ilavesi olarak kaydedilen rivayette kadınlardan sadece dört tanezinin kemâle erdiği belirtilmektedir. Hadisin Buhârî ve Müslim'deki veçhinde ise kemâle erenler olarak sadece Hz. Asiye ile Hz. Meryem zikredilir, diğer ikisi zikredilmez. İslâm âlimleri bu hadisteki "kemâl"den murad nedir? münakaşa etmiştir. Bazıları bunu "nübüvvet" olarak yorumlayarak, kadınlardan da peygamber geldiğini ileri sürmüştür. *"Çünkü derler, insan nev'inin en kâimleri peygamberlerdir; sonra veliler, siddikler ve şehidler gelir. Asiye ile Meryem, peygamber olmasalar, kadınlar içerisinde hiçbir velî, siddik ve şehid bulunmak lazım gelir. Hakikatte ise bu sıfatlar birçok kadınlarda bulunmaktadır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu hadislerinde Asiye ile Meryem'den başka peygamber olan yoktur buyurmuşu benziyor."*

Bu istinbatın oldukça su götürceği açıktır. Peygamber bir tebliğ getiren insandır. Ne âyetlerde ve ne de hadislerde bunların tebliğ sahibi oldukları ifade edilmemiştir. Onların peygamber olma delili, yorumdan öte bir dayanağa sahip değildir. Nitekim bazı âlimler de: *"Kemâl sözünden onların peygamber olması lazım gelmez. Çünkü bu söz, bir şeyin tamamını ve kendi nev'inde son dereceye ulaştığını ifade eder. Öyle ise burada murad, Asiye ile Meryem'in, kadınlar arasında faziletlerde, en üstün mertebeye ulaştıklarını anlatmaktadır"* demiştir. *Kirmânî*: *"Kadınlardan peygamber gelmediğine icma naklolunmuştur"* der. Ancak *Eş'arî* hazretleri kadınlardan altı peygamber gelmiştir der ve sayar: *Hava, Sâre, Hz. Musa'nın annesi, Hâcer, Asiye ve Meryem."*

Kurtubî: *"Sahih kavle göre Hz. Meryem, Peygamberdir. Çünkü ona melek vasıtasıyla vahiy gelmiştir. Asiye'ye gelince onun peygamberliğine delalet eden bir rivayet yoktur"* diyor.

Asiye Bintu Muzahim, *Firavun*'un karısıdır. Rivayete göre, Hz. Musa, *Firavun*'un sihirbazlarına galebe çalınca *Asiye* iman etmiştir. *Firavun* bunu anlayınca onun el ve ayaklarını kazıklarla yere çaktıracak güneşe karşı üzerine büyük

bir kaya konmasını emretmiştir. Kaya getirildiği vakit Asiye: “*Ya Rabbi, benim için cennetinde bir ev yap*” (Tahrîm 11) diye niyazda bulunmuş, o anda cennet-te incidenten mamul evi kendisine gösterilmiş ve ruhu kabzedilmişti. Böylece getirilen kaya ruhsuz cesedinin üzerine konmuştu.

H.z. Meryem, İmran'ın kızıdır ve *H.z. İsa*'nın annesidir. Kur'ân bir çok defa ondan bahseder. Herhangi bir erkek kendisine temas etmeden mucize olarak *H.z. İsa*'yı dünyaya getirmiştir. Yahudiler onu bâkire olduğu halde çocuk doğurduğu için iffetsizlikle itham etmişlerse de, beşikteki çocuk bir mucize eseri olarak konuşup annesini tebrie etmiştir.

3- *HZ. HATİCE*'nin EFDALİYETİ'ne gelince: İlgili hadislerin şerhi sırasında âlimler birkaç mesele üzerinde dururlar. Çünkü ilgili hadisler birkaç problemle birden temas eder:

1- Fazilette *H.z. Hatice*, *H.z. Fâtıma* veya *H.z. Aişe*'den (*radıyallahu anhûne*) hangisi mukaddemdir?

2- Kadınlardan peygamber gelmiş midir?

3- Hangi kadınlar peygamberdir? gibi. Şu halde nasların tabiatından çıkan bu meselelere burada yer vereceğiz.

Bezzâr'ın *Ammâr İbnu Yâsir*'den kaydettiği bir rivayette: **لَقَدْ فَضَّلْتُ حَدِيثَهُ عَلَى نِسَاءِ أُمَّتِي كَمَا فَضَّلْتُ مَرْيَمَ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ** “*Hatice, ümmetinin kadınlarının hepsinden üstündür, tıpkı Meryem'in cihan-kadınlara üstün olduğu gibi*” buyrulmuştur. Âlimler bu rivayete dayanarak *H.z. Hatice*'nin *H.z. Aişe*'den üstün olduğunu söylemişlerdir. Ancak *İbnu't-Tîn* der ki: “*H.z. Aişe'nin bu hadise dahil olmama ihtimali var, çünkü o, Hatice radıyallahu anhâ vefat ettiği zaman üç yaşlarında idi. Hadiste bülüğa ermiş kadınların kastedilmiş olmaları muhtemeldir.*” *İbnu Hacer* bu yorumu zayıf bulur: “*Çünkü der, nisâ kelimesi bülüğa eren-ermeyen bütün kadınlara şâmilidir. Ayrıca hadis, mevcut olan kadınları da, sonradan gelecekleri de içine almaktadır.*” *İbnu Hacer* devamla: *Nesâî* ve başka kaynaklarda *İbnu Abbâs*'tan gelen şu merfu rivayeti kaydeder:

أَفْضَلُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَدِيثُهُ وَفَاطِمَةُ وَمَرْيَمُ وَأَسِيَّةُ “*Cennet kadınlarının en hayırlıları Hatice, Fâtıma, Meryem ve Asiye'dir*” ve der ki: “*Bu hadis sarih bir nasstır, te'vile de ihtimali yoktur.*” *Kurtubî*, bu dört kadından *Meryem* hariç hiçbirini hakkında peygamber olduğuna dair sabit bir delil mevcut olmadığını, hadisin bir başka vechinin bu mevzudaki işkâli bertaraf edecek bir açıklıkta geldiğini belirtir: **سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ مَرْيَمُ ثُمَّ فَاطِمَةُ ثُمَّ حَدِيثُهُ ثُمَّ أَسِيَّةُ** “*Cihan kadınlarının efendisi Meryem'dir, sonra Fâtıma, sonra Hatice, sonra Asiye gelir.*”

Arkadan şu neticeye varır: “Kim ^{*}Meryem, peygamber değildir” derse bu hadisi ve başkasını hadiste mevcut olmadığı halde bazıyyet ifade eden “min” var diye yoruma tabi tutmak zorunda kalır. Bu durumda mâna: “Cihan kadınlarının efendilerinden biri Meryem’dir..” olur.”

Görüldüğü üzere *Kurtubî*, efdaliyet meselesinde hep Hz. Meryem’i öne çıkarma, onun peygamber olduğuna dair kanaatini ispatlama cihetine gitmektedir. Kadın peygamberin varlığına meylettiği sezilen *İbnu Hacer*, *Kurtubî*’nin dayandığı delili kabul etmese de vardığı neticeye başka delillerle ulaşmaya çalışır. Şöyle ki: O önce *Kurtubî*’nin “işkali bertaraf edecek bir üslubta” olmamakla değerlendirildiği ikinci hadisin sabit olmadığını, hadisin Ebu Dâvud ve Hâkim’deki aslının tertib sığası ile gelmediğini belirtir. Sonra der ki: “Hz. Meryem’in, *sadedinde olduğumuz habta* Hz. Hatice ile fazilet yönüyle eşit olduklarını ifade eden bir üslubla zikredilmiş olmasını esas alarak: “Hz. Meryem peygamber değildir, çünkü Hz. Hatice ülemânın ittifakıyla peygamber değildir” diyenlere şu cevap verilir: “İkisinin hayırlıkta eşitlikleri bütün sıfatlarda eşit olmalarını gerektirmez. Nitekim *Ehâdisu’l-Enbiya* bölümündeki tercüme-i halinde bu habta söylenenlere yer verdik.” *İbnu Hacer*’in atıf yaptığı bahisi yukarıda kısmen vermiş isek de burada aynen alıyoruz: “Âyet-i kerimde Hz. Meryem’le ilgili olarak geçen *إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ طهَّرَكَ وَاصْطَفَىٰكَ* “Hani melekler Meryem’e şöyle demişlerdi: “Ey Meryem, muhakkak ki Allah seni seçkin kıldı, tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün tuttu...” (Âl-i İmrân 42) âyetine dayanarak Hz. Meryem’in peygamber olduğuna hükmettiler. Ancak, âyet bu hükmü vermede çok sarih değil. Fakat Meryem Sûresinde onun peygamberlerle zikredilmiş olması bu hükmü te’vid eder. Onun siddîka olarak tavsif edilmesi de peygamber olmasına mâni değildir. Nitekim Hz. Yusuf da siddîk olmakla da mevsufur. Eş’arî’den nakledildiğine göre, birçok kadın peygamber mevcuttur. *İbnu Hazm* onları altıya münhasır kılmıştır: Hâvva, Sâre, Hâcer, Mûsâ’nın annesi, Asiye ve Meryem. *Kurtubî*, Sâre ve Hâcer’i iskât eder. *İbnu Abdilberr*’bunu el-Tenkîd’de fukâhanın çoğunun görüşü olarak nakleder. *Kurtubî* der ki: “Sâhih olan şu ki Hz. Meryem, peygamberdir.” Kadı İyâz der ki: “Cumhur, bu görüşün hilafını söylemiştir.” Nevevî, el-Ezkâr’da der ki: “el-İmâm, Hz. Meryem’in peygamber olmadığı hususunda icma nakleder. Hasan Basrî’den nakle göre: “Ne kadınlardan ne de cinlerden peygamber gelmemiştir.” es-Sûbki el-Kebir der ki: “Benim nezdimde bu mesele ile ilgili hiçbir sabit rivayet yoktur.” Bu görüşü Süheylî Ravzu’l-Unf’un sonunda fakihlerin çoğundan nakleder.”

★ HZ. HATİCE

Babası Hüveylid İbnu Esed'dir. Meşhür Kusay'da Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'la nesebi birleşir. Hanımları arasında nesebce Aleyhissalâtu vesselâm'a en yakın olan Hatice'dir. Resûlullah, Kusay'ın zürriyetinden Hatice dışında bir de Ümm-i Habibe ile evlenmiştir.

Cumhura göre, Resûlullah, Hz. Hatice ile yirmibeş yaşında iken evlenmiştir. Hz. Peygamber'den önce Ebu Hâle İbnu'n-Nebas'ın nikâhında idi. Cahiliye devrinde kendisine Tahire deniyordu. Ebu Hâle'den önce de Arik İbnu Abid'in nikâhında idi.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, evlilikten önce Hz. Hatice adına mudarib olarak Suriye cihetine ticarete gitmiş idi. Bu vesile ile Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı daha yakından tanıma fırsatı bulmuş ve bu, evlenmelerine zemin hazırlamıştı.

Resûlullah Hz. Hatice ile evlendiğinde yirmibeş yaşında idi. Yirmibeş yıl süren beraberlikleri sırasında Aleyhissalâtu vesselâm başka bir kadınla evlenmemiştir. İbnu Hacer: "Bu, Hatice'nin Resûlullah nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu ve fazilete üstünlüğünü gösterir" der ve ilave eder: "Çünkü, o Resûlullah'ı başka kadınlardan müstağni kıldı." Resûlullah'ın 38 yıl süren evlilik hayatının üçte ikisi Hz. Hatice ile geçmiştir. Bu uzun süre içinde, Hz. Hatice'nin gönlünü kıskançlık ızdırabından korumuştur. Bu fazilete öbür hanımları iştirak edemezler.

Hz. Hatice, Resûlullah'ın peygamberliğine ilk iman eden kimsedir. Bu hâdiseyi Hz. Hatice'nin yetişilemeyecek bir fazileti gören İbnu Hacer der ki: "Böylece kendisinden sonra İslâm'a girecek bu tür kadınlar için çıkış açmış oldu ve bu yolla Kıyamete kadar imana girenlerin sevabına iştirak etti. Bu hususta onun benzeri, erkeklerle nisbetle de Ebu Bekir'dir. Bu sebeple o ikisinin kazanacağı sevabın miktarını Allah'tan başka kimse bilemez."

Hz. Hatice Resûlullah'ın hayatında cerayan eden hâdiselerde hiçbir zaman sarsılmayarak büyük bir sebat, azım ve imanda yakın örneği vermiştir. Sıkıntılı anlarda Resûlullah'a sağladığı teselli, ondaki akıl ve ferasetin derecesini göstermeye yeterlidir. İbnu İshak: "Resûlullah, kendisini üzen bir söz işitince Hz. Hatice'ye döndümü, o mutlaka teselli verir, takviye eder, kederini unuttururdu" der.

Kadınlara efdali hususunda ihtilaf edilmiş ise de, râcih görüşe göre Ümmühâtu'l-mü'minin arasında en efdali Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber'in Mısır

cariyesi olan *Mâriye*'den doğan *İbrahim* dışındaki bütün çocukları Hz. *Hatice*'dendir. Bu çocuklar: *Kasım*, *Zeyneb*, *Rukiyye*, *Ümmü Külsüm*, *Fâtıma*, *Abdullah* –buna *Tahir* ve *Tayyib* de denmiştir. Bunların *Abdullah*'ın kardeşleri olduğu da söylenmiştir. Erkekler küçükken ölmüşlerdir.

Hz. *Hatice*, *Ebu Tâlib*'ten üç gün sonra, *Hicretten* üç yıl önce *Ramazan* ayında vefat etmiştir. *Ebu Tâlib* ve *Hatice*'nin vefatından sonra *Resûlullah*'ın musibetleri artmıştır. Hz. *Aişe*: “*Hatice* namaz farz kılınmazdan önce vefat etti” der. Öldüğü zaman 65 yaşında idi, *radıyallahu anhâ*.

★ HZ. FATİMA RADİYALLAHU ANHÂ

4484 ۱- عَنْ جَمِيعِ بْنِ عُمَيْرٍ التَّيْمِيِّ قَالَ: [دَخَلْتُ مَعَ عَمَّتِي عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَسُئِلَتْ: أُمِّي النَّسَاءُ كَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: فَاطِمَةُ. فَقِيلَ مِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَتْ زَوْجُهَا، إِنْ كَانَ مَا عَلِمْتُ صَوَامًا وَقَوَامًا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4484)- *Cemî' İhnu Umeyr et-Teymî* anlatıyor: “*Halamla birlikte Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına gittim. Hz. Aişe'ye:*

“*Hangi kadın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a daha sevgili idi?*” diye soruldu:

“*Fâtıma!*” dedi.

“*Ya erkeklerden?*” dendi.

“*Fâtıma'nın kocası! Zira bildiğim kadarıyla (Ali radıyallahu anh) çok oruç tutar, çok namaz kılardı.*” [Tirmizî, Menâkıb, (3873).]

4485 ۲- وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [دَعَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَاطِمَةَ عَامَ الْفَتْحِ فَنَاجَاهَا، فَبَكَتْ. ثُمَّ نَاجَاهَا فَضَحِكَتْ قَالَتْ: فَلَمَّا تَوَقَّي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَأَلْتُهَا عَنْ بُكَائِهَا وَضَحِكِهَا. قَالَتْ: أَخْبَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ يَمُوتُ، فَبَكَيْتُ. ثُمَّ أَخْبَرَنِي أَنِّي سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا مَرْيَمَ بِنْتَ عِمْرَانَ، فَضَحِكْتُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4485)- Ümmü Seleme radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Fetih senesinde Fâtima'yı çağırarak hususî konuştular. Fâtima ağladı. Sonra tekrar hususî olarak konuştular. Fâtima bu sefer güldü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince, Fâtima'dan o ağlamı ve gülmesi hususunda sordum. Dedi ki:

"Önce, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana öleceğini haber verdi. ben de ağladım. İkinci konuşmamızda benim, İmrân kızı Meryem hariç diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm." [Tirmizî, Menâkıb, (3872).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fâtima radiyallahu anhâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kızıdır. Annesi Hz. Hâtice radiyallahu anhâ'dır. Hz. Fâtima İslâm'dan sonra doğmuştur, ancak "Bi'setten önce doğdu" diyen de olmuştur. Bedir savaşından sonra Hicretin ikinci yılında Hz. Ali radiyallahu anh ile evlenmiştir. Evlendiği zaman 15 yaşında idi.

Hz. Fâtima'nın gerek muasırların ve gerekse kendinden sonra gelecek kadınların hepsinden faziletce üstün olduğu kabul edilir. Bu hususa en kavi delil şu hadistir: **“Fâtima, Meryem hariç cihan kadınlarının efendisidir.”** Resûlullah'ın diğer kızları, Aleyhissalâtu vesselâm daha hayatta iken vefat ettikleri halde, Fâtima Resûlullah'tan sonra vefat etmiştir ve Resûlullah'ın nesli Hz. Fâtima'nın evlatları yoluyla devam etmiştir. Diğer kızlarından Rukiyye radiyallahu anhâ'dan doğan Abdullah küçükken ölmüş, Ümmü Külsüm'den doğum olmamış, Zeyneb radiyallahu anhâ'dan doğan Ali küçükken ölmüştür. Zeynep'ten doğan Umâme'den de çocuk olmamıştır. Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimse Fâtima idi. Resûlullah'ın kızlarına olan sevgisi, onları kuma üzerine nikahlamaktan alıkoymuş, hatta, kızlarına kuma gelmesine de izin vermemiştir. Hz. Ali'ye kız vermek isteyenler olmuş, izin için başvurdukları vakit onlara izin vermemiş, hattâ minberde alenen şöyle ilan etmiştir:

"Benî Hişâm İbnu'l-Mugîre, kızlarını Ali'ye vermek için benden izin talep ettiler. İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! Eğer Ali arzulu ise kızımı boşar, ondan sonra onların kızlarını nikâhlar. Çünkü Fâtima benden bir parçadır. Onu ikrah ettiren şey beni de ikrah ettirir, ona eza veren şey bana da eza verir."

Resûlullah Fâtıma'ya: “Senin gadab ettiğin şeye Allah da gadab eder, razı olduğun şeyden Allah da razı olur” demiştir.

Resûlullah seferden dönüşte kızı **Fâtıma**’yı öperdi.

Fâtıma radiyallahu anhâ tesettüre son derece ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman cenazesinin yıkanmasında iki kişinin bulunmasını (*Esmâ Bintu Umeys* ve *H. Ali*) ve küçük bir çadır içinde yıkanmasını, cenazesinin kimse tarafından görülmemesi için geceleyin defnedilmesini vasiyet etmiş ve böyle yapılmıştır. **Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm** onun bu hassasiyetine muvafık olarak: “Kıyamet günü olunca, perde gerisinden bir münâdi şöyle seslenecek: “Ey mahşer halkı, gözlerinizi kapayın **Fâtıma Bintu Muhammed** geçecek.”

Namazını **H. Ali** kaldırmıştır. Vefatı Hicrî 11. yılda Ramazan’ın üçündedir. **Resûlullah**’ın vefatından 6 ay sonradır. 8, 2, 1 ay sonra da denmiştir. Öldüğü zaman 24 yaşında idi. 25, 29, 30 ve hatta 35 yaşında olduğu da söylenmiştir.

★ H. AİŞE RADIYALLAHU ANHÂ

4486 ۱- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا عَائِشَةُ هَذَا جِبْرِيلُ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ. فَقُلْتُ: وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. قَالَتْ: وَهُوَ يَرَى مَا لَا أَرَى]. أَخْرَجَهُ الْحَمْسَةُ.

1. (4486)- **H. Aişe radiyallahu anhâ** anlatıyor: “**Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm** bana:

“Ey Aişe! İşte **Cebrâil**! Sana selâm ediyor!” dedi. Ben de:

“Ve aleyhisselâmu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!” dedim. **Resûlullah** benim görmediğimi görürdü.” [Buhârî, Fezâilu’l-Aşhab 30, Bed’ül-Halk 6, Edeb 11, İsti’zân 16, 19; Müslim, Fezâilu’s-Sahâbe 91, (2447); Ebu Dâvud, Edeb 166, (5232); Tirmizî, Menâkıb, (3876); Nesâî, İşretu’n-Nisa 3. (7, 69).]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, âlimler, bu rivayette de **H. Hatice**’nin **H. Aişe**’ye nisbetle efdal olduğu hususunda delil bulurlar. Zira hadiste **H. Aişe**’ye **Cebrâil**’in selâmı mevzubahistir. Halbuki **H. Hatice** ile ilgili rivayette, hem **Cebrâil**’in ve hem de **Hak Teâlâ**’nın **H. Hatice**’ye selâmı mevzuba-

histir. 4483 numarada *Rezîn*'in ziyadesi olarak kaydedilen ve esasen *Buhârî*'de dahi yer alan *Ebu Mûsa rivâyetinde* geçen: *وَفَضَّلَ عَائِشَةُ عَلَى النِّسَاءِ فَفَضَّلَ الرَّيْدُ* "Aişe'nin kadınlara karşı fazileti, tiridin diğer yemeklere karşı fazileti (üstünlüğü) gibidir" ibaresini âlimler kayıtlayarak anlarlar. Derler ki: "Bu ve benzeri hadisler "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hanımları" diye kayıtlıdır. Öyle ki bunlara Hz. Fâtıma dahi girmez."

4487 ۲- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [مَا أَشْكَلَ عَلَيْنَا أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَدِيثَ قَطٍ فَسَأَلْنَا عَائِشَةَ عَنْهُ إِلَّا وَجَدْنَا مِنْهُ عِلْمًا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

2. (4487)- Hz. Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Ashabı olan bizlere her ne zaman bir hadis müşkilat arzedecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3877).]

AÇIKLAMA:

Hadisin müşkilat arzetmesinden maksad, onu anlamakta karşılaşılan zorluk veya düşülen tereddüt gibi hususlardır. Karşılaşılan mühim bir meseleye açıklık getirecek bir hadisin bulunamayışı da buradaki müşkil zımında kabul edilmiştir. Hadiste geçen: "Nezinde bir ilim bularduk" ifadesini: "O hususta bize bir bilgi sunardı" diye daha açık bir ifadeye döktük. Hz. Aişe'nin nezinde bulunan "ilim"den maksad, sorulan hadisi açıklayan "bir başka hadis" veya, tarafından yapılan "bir te'vil", yahut da "meseleyle ilgili bir hadis"dir.

Bu ifade Hz. Aişe radiyallahu anha'nın hadis sahasındaki gücünü ve malumatının vüs'atini gösterir.

4488 ۳- وَعَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: [لَمَّا بَعَثَ عَلِيٌّ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا إِلَى الْكُوفَةِ لِيَسْتَنْفِرَهُمْ، خَطَبَ عَمَّارٌ فَقَالَ: إِنِّي لَا أَعْلَمُ أَنَّهَا زَوْجَةُ نَبِيِّكُمْ ﷺ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ ابْتَلَاكُمْ لِتَتَّبِعُوهُ أَوْ يُبَاهَا]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

3. (4488)- Ebu Vâil anlatıyor: "Hz. Ali radiyallahu anh, asker toplamak için Ammâr Ibnu Yâsir ve Hasan Ibnu Ali radiyallahu anhüm'u Kûfe'ye gönde-

rince, Ammâr halka şöyle hitab etti: “Ben de biliyorum, O (Hz. Aişe), dünyada da âhirette de Peygamberimiz aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcesidir. Velâkin Allah sizleri imtihan ediyor. Kendisine mi, yoksa, Aişe'ye mi tabi olacaksınız?” [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 30, Fiten 17.]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Cemel vak'ası arafesinde cereyan eden bir hâdiseyi aksettirmektedir; Hz. Ali için asker toplamaya Kûfe'ye gelen Ammâr'ın halka hitabını görmekteyiz. Konuşmasında Ammâr, Hz. Aişe'nin Resûlullah'a dünyada da âhirette de zevce olmak gibi yüce makamını, erişilmez faziletini dile getirmekle birlikte, halife olan ve itaat etmesi farz olan Hz. Ali'ye karşı isyan etmesini de tasvib etmemekte bunu Allah'a da karşı gelmek olarak değerlendirmektedir. Yani burada, Allah'a uymaktan murad, şeriâtın “İmâma itaat etmek, isyan etmemek” hükmüne itaattir. Şârihler, bu sözle Ammâr'ın “وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ” “Evlernizde oturun” (Ahzâb 33) âyet-i kerîmesine işaret etmiş olabileceğini de söylerler. Zira âyette Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcelerine müteveccih gerçek bir emir mevcuttur. Nitekim, Ümmü Seleme radiyallahu anha öyle anlamış ve: “Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a kavuşuncaya kadar, beni devenin sırtı kımıldatamaz” (Ahzab, 33) diyerek evini terketmemiştir. Hz. Aişe, Hz. Talha ve Zübeyr âyeti te'vil etmişlerdi. Fakat yaptıkları te'vilde nefsânî hareket etmemişlerdi, İslâm'ın menfaatini götüükleri inancıyla ortaya çıkmışlardı. İbnü Hacer'in deyişiyle: “Muradları, insanlar arasına düzeltme (ıslâh) getirmek, Hz. Osman'ı şehid edenleri kısasla cezalandırmaktır. Hz. Ali radiyallahu anha'nın görüşü ise itaat ederek birliği tesis ve Hz. Osman'ın yakınlarının, katledilmeleri kesinlik kazananlardan usulünce kısas talep etmeleri” istikametindeydi.

2- Ammâr radiyallahu anha, Hz. Aişe hakkında “Dünyada da âhirette de Peygamberimizin zevcesidir” demeye sevkeden husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnü Hibbân'da gelen: “أَمَّا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِ زَوْجِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ” “(Ey Aişe)! sen, dünyada da âhirette de zevcem olmaya razı değil misin?” sözü olabilir. “Ammâr radiyallahu anha'nın, bu hadisi Resûlullah'tan işitmiş olması muhtemeldir” denmiştir.

3- Hz. Aişe ile ilgili geniş bilgiyi birinci ciltte kaydettik, ona havale ederek kısa kesiyoruz (1. cilt, sayfa 76-80).

★ SAFİYYE BINTU HUYEY İBNU AHTAB
RADIYALLAHU ANHÂ

4489 ۱- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [بَلَغَ صَفِيَّةٌ أَنَّ حَفْصَةَ قَالَتْ: إِنَّهَا بِنْتُ يَهُودِيٍّ، فَبَكَتْ. فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ وَهِيَ تَبْكِي. فَقَالَ: مَا يُبْكِيكِ؟ قَالَتْ: قَالَتْ لِي حَفْصَةُ: أَنْتِ ابْنَةُ يَهُودِيٍّ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّكَ لَا بِنْتُ نَبِيٍّ، وَإِنَّ عَمَّكَ لَنَبِيٍّ، وَإِنَّكَ لَتَحْتَ نَبِيٍّ، فِيمَ تُفَخِّرُ عَلَيَّكَ؟ ثُمَّ قَالَ: اتَّقِي اللَّهَ يَا حَفْصَةُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحِّحَهُ، وَالنَّسَائِيُّ.

1. (4489)- Hz. Eneş radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Safiyye'ye, Hz. Hafsa radiyallahu anhumâ'nın "Yahudi kızı" deyip (istiskâl ettiği) ulaşıyor. Bu sözü işiten Safiyye ağlıyor. Tam o ağlarken Aleyhissalâtu vesselâm yanına giriyor ve: "Niye ağlıyorsun?" diye soruyor. Safiyye;

"Hafsa bana "Sen Yahudi kızısın!" dedi" der. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Sen bir peygamber kızısın. Senin amcan da bir peygamberdir, ayrıca bir peygamberin de nikâhı altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?" diyerek onu teselli etti. Sonra da öbürüne: "Ey Hafsa! Allah'tan kork!" dedi." [Tirmizî, Menâkıb, (3891); Nesâî'de bulunamamıştır. Belki de Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında mevcuttur. Hadise Tirmizî "sahih" demiştir.

AÇIKLAMA:

1- Ümmühâtu'l- Mü'min'in arasında zaman zaman kıskançlığın sevgi ile, kumalar arasında her yerde görülen tatsızlıklar olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. İnsan fıtratını çok iyi bilen Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşitten yaratılış ve kadınlık gereği haller ve hâdiseleri fazla büyütmemiş ise de müdahalede bulunmuştur. Rivayette de görüldüğü üzere hem bed muameleye uğrayan mazlûm tarafa gönül alıcı sözler söyleyerek onu takviye ve teselli etmiştir, hem de o muameleyi yapanı bundan zecretmiştir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın aile hayatına temas eden siyer bahislerinde bunun farklı örnekleri mevcuttur. Aleyhissalâtu vesselâm hernen her gün ikindi namazından sonra,

zevcelerini teker teker ziyaret eder, bu ziyaret sırasında onların bu çeşit mesele ve şikâyetlerini de dinler ve ilgilenirdi.

Bu hâdise farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechine göre, Hz. Safiyye *radıyallahu anhâ*'ya, böyle söyleyeceklerle şu cevapta bulunmasını tavsiye etmiştir: **“Babam Hârûn, Amcam Musa de!”** Bir başka rivayette, Safiyye, Hz. Aişe ve Hafsa her ikisinden şikâyet eder. *Aleyhissalâtu vesselâm* da şöyle teselli eder: **“Sen onlara: “Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz? Kocam Muhammed, babam Hârûn, amcam Musâ!” demedin mi?”** der. Bir sefer sırasında Zeyneb Bintu Cahş'ın da Safiyye'ye **“Yahudi!”** diyerek istiskaline şahid olan Resûlullah kızar ve sefer boyu onunla konuşmaz. Hac sırasında, Mekke'de, Medine'ye dönüşte konuşmayan Resûlullah, küslüğü Muharrem ve Safer aylarında da devam ettirir.

2- Safiyye Bintu Huyey Ibnu Ahtab, Hayber yahudilerinden Sellâmî Ibnu Mişkem'in karısı idi. Sonradan Kinâne Ibnu Ebi'l-Hukayk'a zevce oldu. Hayber'in fethi sırasında Kinâne öldürüldü.

Hz. Enes, Resûlullah'ın Safiyye *radıyallahu anhâ* ile evlenmesini şöyle anlatır: **“Hayber fethedilip esirler toplanınca, Dihye Ibnu Halife radıyallahu anh, Resûlullah'a gelerek esirlerden kendisine bir cariye verilmesini talep etti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın “Git bir cariye seç!” demesi üzerine, o da gidip Safiyye'yi seçti. Derken Aleyhissalâtu vesselâm'a:**

“Ey Allah'ın Resûlü! O, Kureyza ve Nâdır yahudilerinin seyyidesi (efendisi)dir! O size münasibtir!” dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Safiyye'yi kendisi aldı, tesettüre soktu, âzad etti, kendine nikâhladı ve ona da bir gece ayırdı. Hz. Safiyye, akıllı kadınlardan biriydi.”

Resûlullah'ın Safiyye'yi tesettüre sokması, onu kendine zevce seçmesinin alâmeti idi. Safiyye'nin hicab'a girip örtündüğünü gören müslümanlar onun ümmühat'a dahil edildiğini anladılar.

Safiyye, bu hâdiseden bir müddet önce rüyasında, ayın kucağına düştüğünü görür ve bunu babasına anlatır. Babası: **“Sen Arap melikine eş olacaksın!”** diyerek, yüzünde yaralayıp iz bırakan şiddetli bir tokat atar. Bu izi gören Resûlullah sebebini sorar. Safiyye vak'ayı anlatır.

Resûlullah, Safiyye'nin yahudilerle ilgili ricalarını yerine getirmiştir. Yahudi cemaatle *Aleyhissalâtu vesselâm* arasında râbîta rolü oynamıştır.

Hicri 36 yılında vefat etmiştir. Vefat yılının 50 olduğu da söylenmiştir, *radıyallahu anha*.

★ SEVDE BİNTU ZEME'A RADİYALLAHU ANHA

4190 ۱- عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: [قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ: مَاتَتْ سَوْدَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. فَسَجَدَ. فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ. فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا رَأَيْتُمْ آيَةً فَاسْجُدُوا، وَأَيُّ آيَةٍ أَكْظَمُ مِنْ ذَهَابِ أَزْوَاجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟] أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَمْ يَسْمِئَاهَا؛ وَذَكَرَ رَزِينُ رَوَايَةً وَسَمَّاها.

1. (4490)- *Ikrima* anlatıyor: “(Bir gün) Sabah namazından sonra, *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ’ya*, Hz. *Sevde’nin* vefat ettiği söylenmişti, hemen secdeye kapandı. Niye böyle davrandığı sorulunca şu cevabı verdi: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “(Allah’ın âyetlerinden) bir âyet gördüğünüz vakit secde edin!” buyurmuştu. İmdi, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın zevcelerinin gitmesinden daha büyük bir âyet var mıdır?” [Ebu Dâvud, Salât 269, (1197); Tirmizî, Menâkıb, (3889).]

“Ebu Dâvud ve Tirmizî, hadisi kaydederler, ancak Resûlullah’ın zevcelerinden hangisinin vefat haberinin geldiğini zikretmezler. *Sevde* diye tesmiye, *Rezîn*’in ilavesinde gelmiştir.”

AÇIKLAMA:

1- Hâdise, *Mizzî’nin* *Tehzibu’l-Kemâl* adlı eserinde *Ikrima* tarafından şöyle anlatılır: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın zevcelerinden biri *Medine’de* vefat etmişti. –*Ishâk İbnu Rahûye* der ki: Zannedersem onu *Safıyye Bintu Huyey* diye tesmiye etmişti– ben hemen gidip *İbnu Abbâs’a* haber verdim. O, haberi duyunca secdeye kapandı. Kendisine: “Güneş daha doğmadan secde mi ediyorsun?” dedim. *İbnu Abbâs*: “Anasız kalasıcı! Sen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın: “Bir âyet gördüğünüz zaman hemen secdeye kapanın!” dediğini bilmiyor musun” dedi.”

2- Hadisteki “âyet”ten murad, korkutan bir alâmettir. *Tîbî* der ki: “Alimlere göre, bundan murad, bela ve sıkıntıların inişini haber veren inzar edici alâmetlerdir ki, Allah bunlarla kullarını korkutur. Resûlullah aleyhissalâtu vesse-

lâm'in zevcelerinin vefatı da bu çeşit ayetlerden sayılmıştır. Çünkü onlar zevcelik şerefine, sahabelik şerefini de eklediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben ashabıma garantiyim, ben gittim mi, ashabıma vaadedilen (musibet ve fitneler) gelecektir; ashabım da arz ehline garantidir, onlar da gitti mi ümmetime vaadedilen gelecektir" buyurmuştur."⁽³⁾ Resûlullah'ın zevceleri bu mânaya, diğerlerine nazaran daha çok hak sahibidirler, öyleyse onların vefatları mezkur garantiyi ortadan kaldırırcıdır, garantinin kalkması ise korkuyu gerektiren bir durumdur.

Resûlullah'ın zevcelerinin gitmesi en büyük âyet telakki edilmiştir. Çünkü onlar bereket sahipleri idiler. Hayatlarıyla halktan azabın define sebep oluyorlardı. Şu halde onların gitmesiyle azabın gelmesinden korkulmuş ve bereketlerinin kesilmesiyle Allah'ın zikrine iltica edip secde etmek gerekmiştir. Ta ki zikir ve namaz bereketine gelecek azab defedilmiş olsun" (Aliyyü'l-Kârî).

3- "Hadisteki secde emrine gelince, "Burada secde mutlakdır. "Ayet" le ay ve güneş tutulması murad edilmişse, secdeden maksad küsuf namazıdır. "Ayet" bir başka şeyse -söz gelimi şiddetli bir fırtınanın kopması, zelzenenin olması gibi- murad, bilinen secdedir, ancak, korku veren bir hâdise ile karışıldığı zaman namaza yönelmeyi irşad eden rivayet sebebiyle namaza hamli de eadirdir" (Tibî).

4- *Sevde Bintu Zema'a Ibnu Kays: Ümmühâtü'l-mü'minîn'dendir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onunla, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Mekke'de evlenmiştir. Bu evlilik Hz. Aîşe ile olan evliliğe tekaddüm eder. Hz. Aîşe'den sonra diyen de olmuştur. Sevde, daha önce amcasının oğlu Sekrân Ibnu Amr'ın nikahında idi. Sekrân radiyallahu anh Habeşistan muhacirlerinden olup, orada vefat etmişti. Aleyhissalatu vesselâm onu, İslâm'a bağlılığına mükâfaaten yalnızlıktan kurtarmak gayesiyle nikahlamış idi.*

Sevde yaşlı bir kadın idi. Bir ara Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisini boşayacağı endişesine kapılarak, müracaat edip: "Beni boşama, nikahın altında tut, ben kendi günümü Aîşe'ye vereyim" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm da kabul etti. Bunun üzerine şu meâldeki âyet nâzil oldu: "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır..." (Nisa 128).

(3) Bu hadis 4366 numarada geçti.

Hiz. Sevide, nöbetindeki gününü Hiz. Aişe'ye vermiş olarak ümmühâtu'l-mü'minin arasındaki yerini muhafaza etmiş, Hiz. Ömer'in hilafetinin sonuna kadar yaşamıştır, *radıyallahu anhâ*.

★ ÜMMÜ EYMEN RADİYALLAHU ANHÂ

4491 — عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَزُورُهَا. فَلَمَّا أَتَيْنَا إِلَيْهَا بَكَتْ. فَقَالَ لَهَا: مَا يَبْكُكِ؟ أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللَّهِ، قَالَتْ: بَلَى إِنِّي لَا أَعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللَّهِ، وَلَكِنْ أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدْ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ، فَهَيَّجَتْهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ، فَجَعَلَا يَبْكِيَانِ مَعَهَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1. (4491)- Hiz. Enes *radıyallahu anh* anlatıyor: "Hiz. Ömer, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in vefatından sonra, Hiz. Ebu Bekr *radıyallahu anh'a*:

"Gel beraber Ümmü Eymen *radıyallahu anhâ*'ya gidip ziyaret edelim, tıpkı *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın onu ziyaret ettiği gibi" dedi ve gittiler. Ümmü Eymen onları görünce ağladı.

"Niye ağlıyorsun? *Resûlullah*'ın Allah nezdinde bulacağı (mükâfaatlar)ın daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Ümmü Eymen:

"Evet bilmez olur muyum? Allah indinde olan, *Resûlullah* için elbette daha hayırlıdır. Velâkin beni ağlatan, semadan gelen vahyin kesilmiş olmasıdır" dedi. Bu sözleri onları da hüzünlendirdi. Ümmü Eymen'le birlikte onlar da ağladılar." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 103, (2453).]

AÇIKLAMA:

Ümmü Eymen *radıyallahu anhâ* *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hem âzatlısı hem de *hâdine*'sidir, yani *Resûlullah* çocukken onun himayesinde büyümüştür. Onun bu hizmetine telmihen, *Aleyhissalâtu vesselâm*. أُمُّ أَيْمَنَ أُمِّي بَعْدَ أُمِّي.

"Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" diyecek, sıkça ziyaretine gi-

decektir. İslâm'ın başında ilk müslüman olanlar arasında yer alır. Habeşistan'a da, Medine'ye de hicret etmiştir.

Bir rivayete göre, Hz. Hatice'nin kızkardeşine ait bir köle idi, Resûlullah'a hibe etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Resûlullah'ın annesine aitti. *Amine hatun Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı dünyaya getirince, büyüyünceye kadar yetiştirmesi ile ilgilenmiştir. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm onu azad etmiş ve Zeyd İbnu Hârise ile evlendirmiştir. Bu mutlu evlilikten Üsâme İbnu Zeyd doğacaktır. Üsâme, Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimselerden ve ordu komutanlarından biri olması haysiyetiyle Ümmü Eymen, Üsâme radiyallahu anhûmâ'nın annesi olmaktan da şereflenmiştir.*

Ümmü Eymen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından beş ay kadar sonra vefat etmiştir, radiyallahu anhâ.

EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİ

4492 ۱- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَحِبُّوا اللَّهَ لِمَا يَغْدُوكُمْ بِهِ مِنْ نِعَمِهِ، وَأَحِبُّونِي لِحُبِّ اللَّهِ. وَأَحِبُّوا أَهْلَ بَيْتِي لِحُبِّي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4492)- İbnu Abbâs radiyallahu anhûmâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin.” [Tirmizî, Menâkıb, (3792).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, fitrî ve tabiî bir sevgiden hareketle, Ehl-i Beyti'nin sevilmesi gereğini ifade ediyor. Şöyle ki İslâm ülemâsı, insan fıtratındaki “sevgi”nin üç şey sebebiyle hasıl olacağını belirtirler: 1- Kemâl, 2-İhsan, 3-Menfaat (4356. hadise bak).

Bu hadiste Resûlullah, hayatımızın devamını sağlayan gıdamızı Allah'ın verdiğini hatırlatarak, ihtiyaçlarımızı gören Rabbimizi sevmenin fitrî ve tabiî bir şey olduğunu bildiriyor. Allah'ı sevdik mi ister istemez kendisini yani Hz. Peygamber'i seveceğiz, çünkü O, Habibullah'tır. Dostun dostu sevilir. Ayrıca

Kur'an'da Allah'ı sevenlere, *Resûlullah'a* ittiba ve onu sevmek emredilmiştir (Bu hususlar da 4356. hadiste açıklandı). *Resûlullah'*i sevince, onun sevdikleri ve sevilmesini emrettikleri de sevillecektir. Âl-i Beyt bunlardandır: *Resûlullah* hem sevmiştir, hem de sevmemizi emretmiştir. Âl-i Beyt'e *Aleyhissalâtu ves-selâm*'ın bu alâkası, akrabalık gayretinin bir sonucu olmayıp, risalet vazifesinin icabı olduğunu, ileride sayıca çok artacak ümmetinin, yeryüzünün her tarafına dağılarak İslâm'a fitrî bağlarla bağlı ve ciddi taraftar bir cemaat teşkil edeceğini; ilim, mâneviyat, cihad gibi cemiyetlerin dinamiği olan, milletlerin ayakta kalmasını sağlayan ve devamları için şart olan hususlarda onların daima önde olacakları ve onların sevilmesi ve sayılmasının ümmetî birliğe temel teşkil edeceği hikmetine dayandığını *Bediüzzaman* merhumdan kaydettiğimiz bir pasajda göstermiştik, burada tekrar etmeyeceğiz (4434. hadis).

۲ — وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ الْآيَةَ؛ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَحَسَنًا وَحُسَيْنًا وَقَالَ: اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

2. (4493)- Sa'd İbnu Ebi Vakkâs radiyallahu anh anlatıyor: “Şu âyet indiği zaman, (meâlen): “Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa de ki: “Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendinizi ve kendimizi çağırıp toplanalım, sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!” (Âl-i İmrân 61), *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasan ve Hüseyin radiyallahu anhüm ecmaîn'i çağırdı ve:

“Allah'ım, bunlar da benim ehlim (âilem)” buyurdu.” [Tirmizî, Tefsîr, Âl-i İmrân, (3002).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (4407. hadis).

۳ — وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَأَنَا جَالِسَةٌ عَلَى بَابِ بَيْتِ النَّبِيِّ ﷺ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ

الرَّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً، وَفِي الْبَيْتِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ وَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي، فَادْهَبْ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَسْتُ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ؟ فَقَالَ: إِنَّكَ إِلَى خَيْرٍ. أَنْتَ مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«الرَّجْسُ» النجس، وكل مستقذر، وقيل الأثم.

3. (4494)- Ümmü Seleme radiyallahu anha anlatıyor: “Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın evinin kapısında iken şu âyet nâzil oldu: “...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor” (Ahzâb 33). Evde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ali, Fâtima, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve:

“Allahım, işte bunlar benim ehl-i beytimdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl!” buyurdu. Ben atılıp:

“Ey Allah'ın Resûlü! Beh ehl-i beytten deyil miyim?” dedim. Bana:

“Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın, sen Resûlullah'ın zevcesi-sin!” diye cevap verdi.” [Tirmizî, Menâkıb, (3870).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ehl-i beyt'in, ümmet arasındaki mümtaz yerini tesbit etmektedir. Ancak, Kur'an'da teşrif edilen bu “Ehl-i Beyt'e kimler dahildir? hususu âlimler arasında ihtilâflıdır.

★ İbnu Abbâs, İkrime, Atâ ve Kelbî, Mukâtil, Sa'id İbnu Cübeyr radiyallahu anhum'e göre, ayette mezkur olan Ehl-i Beyt'e, hâssaten Aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri dahildir. Derler ki: “Beyt'ten murad, beytu'n-Nebî ve zevcelerinin meskenleridir. Zira, ayette: “وَإِذْخَرْنَا مَا يَكُونُ فِي بُيُوتِكُمْ” “Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini, ilim ve hikmeti tefekkür edin” (Ahzâb 34) buyurulmaktadır. Keza Kur'an'da Resûlullah'ın zevceleri ile ilgili gelen şu kısmındaki âyetlerin siyaki da zevcât-ı tâhirât'ın ehl-i beyte dahil olduğunu gösterir:

“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki...” يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ .... لِبَيْتِكَ مُحَمَّدٍ “Şüphesiz ki Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyden haberdar” (Ah-

zâb 28-34. âyetler) âyetine kadar."

★ *Ebu Sa'îd'l-Hudrî, Mücâhid, Katâde* ise Kur'ân'da mezkûr olan Ehl-i Beyt'i hâssaten Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin radiyallahu anhümün teşkil ettiğini söylemişlerdir. Onların bu hükme varmada delillerinden biri, âyetteki hitabın kadınlara değil, erkeklere yapılması sahih olacak şekilde gelmiş olmasıdır. Zira âyetle erkekleri ifade eden *عَنْكُمْ* ve *وَلِيُطَهِّرَكُمْ* denmiştir. Bu hitap sadece kadınlara olsaydı *عَنْكُنَّ* ve *وَلِيُطَهِّرَكُنَّ* denmesi gerekirdi. Ancak önceki görüşte olanlar, bu iddiaya: "İfadenin müzekker muhataba göre gelmesi ehl kelimelerini esas almaktan dolayıdır. Nitekim âyet-i kerîme'de Cenab-ı Hak *أَفْعَيْنِ* *مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ* buyurmıştır. Arapça'da kişi arkadaşına, zevcesini veya zevcelerini kastederek *كَيْفَ أَفْعَلُكَ* der, o da: *هُمُ بِغَيْرِ* der, kastedilenler kadın olduğu halde erkek zamiri kullanılır" diye karşılık vermişlerdir.

Bu iki görüş sahiplerinin getirdikleri delilleri burada serdetmeye gerek görmüyor, bunlar arasında üçüncü mutavassıt bir görüş daha var, onu kaydediyoruz:

★ *Kurtubî, Ibnu Kesîr* gibi bir kısım muhakkik ulemâya göre, âyetle mezkûr olan Ehl-i Beyt'e Resûlullah'ın zevcele, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin dahildirler. Bunlara göre, zevcât-ı tâhirat dahildir; çünkü işaret edilen âyetlerle kastedilenler onlardır, onlar Resûlullah'ın evlerinde sakindirler. Bu hususu te'yid eden bir kısım rivayetler *Ibnu Abbâs* ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin hazerâtının da dahil olması ise, neseb yönüyle yakınlıklarından ve ailesine dahil olmalarındandır. Keza âyetin onlar sebebiyle indiğini te'yid eden rivayetler de bu görüşe delil kabul edilmiştir. Bu durumda âyet-i kerîme'nin bu iki zümreden sadece birini kastedmiş olduğunu iddia edenler, yapılması gereken bir şeyi yaparken, ihmalî câiz olmayan bir hususu da ihmal etmiş olmaktadır.

2- Resûlullah'ın Ümmü Seleme radiyallahu anhâ'ya söylediği: "Sen yerinde (dur, sen zâten) hayırdasın..." sözü hususunda iki te'vil yapılmıştır:

★ Birine göre mâna şudur: "Sen (zaten) hayırlısın. Benim ehl-i beytimden olman sebebiyle, bir de örtümün altına girmeye ihtiyacın yok." Onu girmekten men edişinin sebebi Hz. Ali'nin oradaki varlığıdır.

★ Diğer te'vile göre, mâna şöyledir: "Sen ehl-i beytimden olmasan da sen hayırlısın." Mubârekfûrî, önceki görüşün râcih ve hatta muteber görüş olduğunu belirtir.

4495 ۴- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ؛ يَمُرُّ بِيَابِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِذَا خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ قَرِيباً مِنْ سِتَةِ أَشْهُرٍ. فَيَقُولُ: الصَّلَاةُ أَهْلَ الْبَيْتِ، إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

4. (4495)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Şu âyet indiği zaman (meâlen): “...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor” (Ahzâb 33), Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sabah namazına giderken, altı aya yakın bir müddette, Hz. Fâtıma radiyallahu anhâ'nın kapısına uğrayıp:

“Namaz(a kalkın) ey Ehl-i Beyt “Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!” buyurdu.” [Tirmizî, Tefsîr, Ahzâb, (3204).]

4496 ۵- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِ مِرْطٌ مَرَحَلٌ أَسْوَدٌ، فَجَاءَ الْحَسَنُ فَأَدْخَلَهُ، ثُمَّ جَاءَ الْحُسَيْنُ فَأَدْخَلَهُ، ثُمَّ جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَأَدْخَلَهَا، ثُمَّ جَاءَ عَلِيٌّ فَأَدْخَلَهُ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«المِرْطُ» كساء من خز أو صوف يغطي به.

و «المَرَحَلُ» الموشى المنقوش الذى فيه صور الرجال، وقال الجوهري: هو إزار خزفيه أعلام.

5. (4496)- Hz. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. Sonra Fâtıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da:

“Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor” (Ahzâb 33) *buyurdu.*” [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 61, (2424).]

4497 ٦- وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ حَيَّانٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا وَإِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ ثِقَلَيْنِ، أَحَدُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ تَعَالَى، هُوَ حَبْلُ اللَّهِ الَّذِي مَنِ اتَّبَعَهُ كَانَ عَلَى الْهُدَى وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلَى الضَّلَالَةِ، وَغَيْرَتِي: أَهْلُ بَيْتِي. قُلْنَا: مَنْ أَهْلُ بَيْتِهِ نِسَاؤُهُ؟ قَالَ لَا أَيْمُ اللَّهُ إِنَّ الْمَرْأَةَ تَكُونُ مَعَ الرَّجُلِ الْعَصْرَ مِنَ الدَّهْرِ فَيُطْلَقُهَا فَتَرْجِعُ إِلَى أَبِيهَا وَقَوْمِهَا. أَهْلُ بَيْتِهِ: أَصْلُهُ وَعَصَبَتُهُ الَّذِينَ حُرِّمُوا الصَّدَقَةُ بَعْدَهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

Emîrî nîbî ﷺ karn-ı ezîz ve ahl-ı beyte tıqlîn lâ'n alâhıd be'ma ve'el'mel b'ma yicb. l'ma tıql. ve'el'arab te'qul lek'l nefis xıtır tıql, fe'jel'ma tıqlîn i'ez'mâ'â' le'der'ma ve'tefxıma le'sân'ma. ve «el'evse» ahl-ı rıjel min qıl al'âbâ ve'al'âjedâ.

6. (4497)- Yezîd İbnu Hayyân, Zeyd İbnu Erkâm radiyallahu anh'tan naklen anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâla'nın Kitabı'dır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terkederse dalâlete düşer. İkincisi itretim, Ehl-i Beytim'dir.” Biz, Zeyd İbnu Erkâm'a sorduk:

“Kadınları da Ehl-i Beyt'inden midir?”

“Hayır! dedi, Allah'a yemin olsun, kadın bir müddet erkekle beraber olur. Sonra (kocasını) onu boşar, o da babasına ve kavmine döner. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Ehl-i Beyt'i aslı ve kendinden sonra sadaka haram olan asabesi'dir.” [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 37, (2408).]

AÇIKLAMA:

1- Kur'ân ve Âl-i Beyt için sakaleyn (ağırlık) denmesi, onun kıymetce, şe-

refce üstünlüğündendir. Bazı rivayetlerde *iki ağır halife* عَلِيَّيْنِ قَلْبَيْنِ diye gelmiştir.

2- *Münâvî*, Âl-i Beyt'le *Ashab-ı Kısâ*'nın kastedildiğini belirtir. Zekat haram edilenlere ehl-i beyt diyenlerin zayıf görüşte olduklarına işaret eder. Hanefilere ve Şâfiîlere göre, bu hadiste zikri geçen Âl'den murad, Benî Hâşim'dir. Yani, Hz. Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbâs hazretinin sülaleleri ve onların azatlılarıdır; bunlara zekât verilmez. *İmam Mâlik* yalnız Benî Hâşim'e zekat verilmeyeceği görüşündedir. Bütün Kureys'e zekat verilmeyeceğini söyleyenler de olmuştur. Bu rivayette, Hz. Zeyd'in, Ezvâc-ı Tâhirât'ı Âl-i Beyt'ten saymaması bütün Kureys kabilesini Ehl-i Beyt kabul edenlerin sözünü reddetmeye müteveccihir. Gerçi onlardan Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeyneb *Bintu Cahş* gibi bir kısımını Kureys'e mensup idiler.

3- *Kurtubî*, hadiste Kur'an'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak, itreti'nin siretine uymak, hayatı onların istikametine göre yönlendirmekle hidayete erilebileceğinin belirtildiğine dikkat çeker. Sonra der ki: “Bu vasiyet ve bu büyük te'kid, Resûlullah'ın ehline ihtiram, onları tebrie, tazîme ve sevginin vacib olduğuna, müekked fârzların da vacib olduğuna, bunları terke hiçbir kimseye bir özur tanınmadığına delalet eder.”

4- Bu hadisin *Zeyd İbnu Sabit radıyallahu anh*'tan gelen bir başka veçhi şöyle devam eder: وَأَهُمَا لَنْ يَتَفَرَّقَا حَتَّى يَرُدَّا عَلَى الْخُرُصِ “Bu iki şey (Ehl-i Beyt ve Kur'an), (Kıyamet günü, Kevser) havuzunun başında toplanıncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklar.”

Birkısım âlimler, bu ve benzeri ifadelerle dayanarak, Kıyamete kadar, dünyanın her tarafında Kur'an'la amel etmeyi terketmeyecek Ehl-i Beyt'e mensup kimselerin bulunacağına hükmetmişlerdir. Böylece onlar Arz ehline bir garanti teşkil etmişlerdir. Onların tamamen tükenmesi, Arz ehlinin sonu demektir.

5- *Asabe*, kişinin baba cihetinden gelen akrabalarına denir.

4498 ۷- وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِرْقُبُوا مُحَمَّدًا ﷺ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

7. (4498)- *İbnu Ömer radıyallahu anh* anlatıyor: “Ebu Bekr radıyallahu anh buyurdular ki: “Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ı Ehl-i Beytinde gözetin.” [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab, 12, 22.]

AÇIKLAMA:

Hiz. Ebu Bekr, bu sözüyle halka hitabederek, *Resûlullah*'ın hatırını akrabalarında gözetmeleri, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın gönüllerde yüce olan hatırı ve sevgisi sebebiyle, O'na neseben yakın olanlara hürmet etmeyi, onları incitip üzecek, gücendirecek söz ve davranışlardan kaçınmayı tavsiye etmektedir. "Gözetin" diye ifade ettiğimiz *murakâbe* "korumak ve kollamak" mânalarına gelmektedir. *Buhârî*, *Hiz. Ebu Bekr*'in bu tavsiyesinin peşinden, bunu açıklar ve tamamlar mahiyetteki şu hadisi kaydeder: *فَاتِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَغَضِبَهَا أَغَضَبَنِي*

"Fâtima benden bir parçadır, onu öfkелendiren beni öfkелendirmiş olur."

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSARIN FAZİLETİ

4499 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ أَنَّ الْأَنْصَارَ سَلَكَوا وَادِيًا أَوْ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَدَايَ الْأَنْصَارِ وَشِعْبَهُمْ، وَ لَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: يَا أَبِى هُوَ وَأُمِّى مَا ظَلَمَ: آوُوهُ وَنَصْرُهُ، أَوْ كَلِمَةً أُخْرَى]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارَى.

1. (4499)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Şayet Ensar bir vadiye veya geçide sülûk etse ben de mutlaka Ensar'ın gittiği vadiye ve geçide sülûk ederim. [Eğer hicret olmasaydı ben Ensâr'dan biri olurdum.]”

Ebu Hüreyre der ki: “Ona annem ve babam feda olsun. (Bu sözyle haddi aşmış, Ensarın hakkından fazlasını onlara vererek) zulmetmiş değildir. (Zira) onlar O'nu barındırdılar ve O'na yardım ettiler veya bir başka kel'ime (ile ifade edilecek) yardımlar yaptılar. Mallarıyla kendisine ve Ashabına muâvenette bulundular.” [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 2, Temennî 9.]

4500 ۲- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا إِنَّ عَيَّتِي الَّتِي آوَى إِلَيْهَا: أَهْلُ بَيْتِي وَإِنَّ كَرِشِي الْأَنْصَارُ، فَاعْفُوا عَنْ مُسِيئَتِهِمْ وَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ] أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4500)- Ebu Saîd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Benim kendisine sığındığım sırdaşım ehl-i Beyt'imdir, dayanağım da Ensâr'dır. Öyleyse onların (Ehl-i Beyt ve Ensâr'ın) kusurlarını affedin,

faziletli olanlarına da sarılm.” [Tirmizî, Menâkıb, (3900).]

4501- ۳- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يُغْضُ الْأَنْصَارُ أَحَدٌ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحِّحَهُ.

3. (4501)- Ibnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah'a ve ahirete iman eden kimse Ensâr'a buğzetmesin.” [Tirmizî, Menâkıb, (3903).]

4502- ۴- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْأَنْصَارُ كَرِشِي وَعَيْتِي، وَإِنَّ النَّاسَ سَيَكْثُرُونَ وَيَقْلُونَ، فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ، زَادَ الْبُخَارِيُّ فِي أُخْرَى، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ بَعْدَ قَوْلِهِ: «وَيَقْبَلُونَ حَتَّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ».

قَوْلُهُ «كَرِشِي وَعَيْتِي» أَيْ مَوْضِعَ سَرِّي وَأَمَانَتِي، فَارْتِعَارُهُمَا لِأَنَّ الْمُجْتَزَّ يَجْمَعُ عِلْفَهُ فِي كَرِشِهِ، وَالرَّجُلُ يَضَعُ ثِيَابَهُ فِي عَيْتِهِ. وَقَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: يُقَالُ لِلْجَمَاعَةِ مِنَ النَّاسِ: كَرِشٌ، كَأَنَّهُ أَرَادَ جَمَاعَتِي وَصَحَابَتِي الَّذِينَ بِهِمُ أَثَقْتُ، وَعَلَيْهِمْ أَعْتَمَدْتُ.

4. (4502)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ensâr dayanagımdır, sırdaşımdır. İnsanlar sayıca artarken onlar azalacaklar. Öyleyse onların iyilerine yapışın, kusurlularını da affedin.” [Bu-hârî, Menâkıbu'l-Ensâr 11; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 176, (2510); Tirmizî, Menâkıb, (3901).]

Buhârî, İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'dan kaydettiği bir diğer rivayette:
“Onlar azalacaklar” lafzının peşinde şu ziyadeye yer verir: **“...Öyle ki yemekteki tuz gibi olacaklar.”**

BEŞİNCİ FASIL
BEDİR, AKABE ve BEY'ATU'R-RIDVAN'A
KATILANLARIN FAZİLETİ

4503 ۱- عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ الزُرْقِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ: فَقَالَ: مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فَيْكُمْ؟ قَالَ: مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ. قَالَ: وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ. وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِإِخْوَانِهِ مَا يَسُرُّنِي أَنِّي شَهِدْتُ بَدْرًا بِالْعَقَبَةِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ

1. (4503)- 'Rifâ'a Ibnu Râfi' ez-Zürakî radiyallahu anh anlatıyor: "Cibril aleyhisselâm, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:

"İçinizdeki Bedir ehlini ne addediyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Müslümanların en faziletlisi!" buyurdu. Cebrail:

"Biz de Bedir'e katılan melekleri öyle (en faziletlimiz) biliyoruz!" dedi. Rifâ'a radiyallahu anh da Bedir ehlindendi. Râfi' ise Akabe ehlindendi ve oğluna:

"Akabe bey'atlerinde hazır bulunmam yerine Bedir'de hazır bulunmuş olmam beni sevindirmez!" derdi." [Buhârî, Meğâzî 11.]

4504 ۲- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ. فَقَالَ: اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

2. (4504)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Allah Teâla Hazretleri, Bedir Ehli(nin yaptığı fedakârlık ve ihlâsları)na muttâlî oldu da:

“Artık ne isterseniz yapın. Ben sizi affetmişim!” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4654).]

4505 ۳- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

3. (4505)- Hz. Câbir radiyallahu anhu anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “(Hudeybiye’de) ağaç altında Bey’at edenlerden hiç kimse ateşe girmeyecektir.” [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 163, (2496); Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4653); Tirmizi, Menâkıb, (3859).]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce birkaç fırsatta temas edip açıkladığımız üzere, bazı vakitlerde yapılan ameller Allah nezdinde fevkalâde kıymetli olmakta ve amel sahibine tecelli ettirdiği feyiz ve bereket, o kimsenin geçmiş ömründe işlediği günahların affına yettiği gibi, gelecek hayatında işleyeceği günahların affına da yetebilmektedir. Ulemâımız meseleyi öyle değerlendirmiştir. İşte bu babta zikredilen gazveler, İslâm tarihinin dönüm noktalarını teşkil edecek ehemmiyette olduğu için o gazvelere katılanların böylesi bir mağfiret ve berekete mazhar oldukları âyet ve hadislerde belirtilmiştir. Akabe Bey’atı: Ensâr’ın Resûlullah’a ve müslümanlara himaye verdikleri bir akittir. Medine’ye hicret hâdisesi bunun meyvesidir. İslâmî inkişafa hicretin katkısı, bu Akabe bey’atinin bir semeresidir. Bedir gazvesi neşvünema halinde olan İslâm filizinin koparılıp yok edilmesini önlemiştir. Bey’atı’r-Rıdvan, Feth-i Mübîn olan ve insanların fevc fevc İslâm’a girişini sağlamada zemin hazırlayan Hudeybiye Sulhü’ne sebep olmuştur. Bunlar Resûlullah’ın hayatında mühim dönüm noktalarıdır. Cenab-ı Hakk’ın rahmeti, bu gazvelere katılanları –ne yaparlarsa yapsınlar– bağışlayıp, ateşe girmeden cennetine koyacak vüs’attedir. Madem ki, Allah adına konuşan hizb ve mücâzefe hakkında muhal olan Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm öyle haber vermiştir, dediği gibi olacaktır. Nitekim Hâûb İbnu Ebî Beltea ve başka bazı vak’alarda Resûlullah bu espiiri uygun olarak onların hatalarını değerlendirme örneği de vermiştir⁽⁴⁾.

(4) Birinci cilt 527-529. sayfalara bakılsın.

2- Bu husus, sadedinde olduğumuz son hadisin Müslim'deki veçhinde daha açık görülmekte ve daha iyi anlaşılmaktadır. Rivayet şöyle: *Ümmü Mübeşşir radiyallahu anhâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın bir gün *H. Hafsa*’nın yanında: “*Ashab-ı şecereden hiç kimse inşaallah ateşe girmeyecektir*” buyurduğunu işittim. *H. Hafsa* bu söze itiraz etmek isteyerek:

“*Hayır, olamaz! Ey Allah’ın Resûlü!*” dedi. *Resûlullah* (bu çıkışı sebebiyle) onu azarladı. Ama *Hafsa* (kanaatinde ısrarlı idi. Kendisine delil olarak şu âyeti okudu): *وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَرْدُهَا* “Sizden herkes mutlaka cehenneme gelecek” (Meryem 71).

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da *H. Hafsa*’ya âyetle cevap verdi:

“Allah Teâla Hazretleri şöyle buyurmuştur: *ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ* *الظَّالِمِينَ فِيهَا رِجِيًّا* “Allah: “Sonra Allah’tan korkan muttakileri kurtaracağız ve zâlimleri orada diz çökmüş halde bırakacağız ” (Meryem 72)” buyurdu.”

Âlimler burada *H. Hafsa*’nın istirşâd yani o baktaki hükmün *Resûlullah* tarafından açıklanmasını taleb maksadıyla itiraz ettiğini; gerçekte itiraz etmediğini belirtirler. Bu meselede gerçek bir itiraz haddi aşmak olur. Zira uhrevî gaybî meselelerde *Resûlullah*’tan başka hiç kimsenin söz hakkı ve yetkisi yoktur. Ashabın hele *H. Hafsa* gibi bir büyük şahsiyetin bunu bilmemesi düşünülemez. Âyetteki “cehenneme gelmek”ten murad Sırat’a gelmek denmiştir. Zira üstünden geçmek üzere herkes Sırat köprüsüne gelecektir. O ise cehennemin üzerindedir.

DÖRDÜNCÜ BAB
İSLÂM ÜMMETİNİN FAZİLETİ

4506 عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا إِلَى الْيَلِ عَلَى أَجْرِ مَعْلُومٍ. فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ. فَقَالُوا: لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ. فَقَالَ لَهُمْ: لَا تَفْعَلُوا، أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلًا. فَأَبَوْا وَتَرَكَوْا وَاسْتَأْجَرَ آخَرِينَ بَعْدَهُمْ، فَقَالَ: أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَلَكُمْ الَّذِي شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ الْأَجْرِ. فَعَمِلُوا، حَتَّى إِذَا كَانَ حِينَ صَلَاةِ الْعَصْرِ، قَالُوا لَكَ: مَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، وَلَكَ الْأَجْرُ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ فَقَالَ لَهُمْ: أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، فَإِنَّمَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ يَسِيرٌ، فَأَبَوْا فَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ فَاسْتَكْمَلُوا أَجَرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا. فَذَلِكَ مِثْلُهُمْ وَمَثَلُ مَا قَبِلُوا مِنْ هَذَا النُّورِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1. (4506)- Hz. Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

"Müslüman, yahudi ve hristiyanların meseli şuna benzer: Bir adam var, bir grup kimseyi ücretli olarak tutmuş; kendisi için belli bir ücret mukabilinde, geceye kadar çalıştırıyor. Bunlar gündüzün yarısına kadar çalışıp:

"Bize şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok. (Biz gideceğiz.) Şu ana ka-

dar yaptığımız iş için de para istemiyoruz” derler. Adam onlara:

“Böyle yapmayın, işin geri kalan kısmını da tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın!” diye rica eder. Ancak onlar buna yanaşmazlar ve terkedip giderler.

Adam onlardan sonra işi için başkalarını ücretle tutar. Onlara:

“Şu gününüzü tamamlayın, öncekilere vaadettiğim ücreti size tam olarak vereyim!” der. Bunlar ikindi vaktine kadar çalışırlar. O zaman:

“İşin senin olsun, yaptığımız çalışmanın ücretini de istemiyoruz. (Çalışmayı terkediyoruz!)” derler. Adam onlara da:

“İşinizin geri kısmını tamamlayın, şurada az bir zamanınız kaldı” diye rica eder, ancak onlar dinlemeyip giderler. Adam geri kalan zamanda çalışmaları için yeni işçiler tutar. Bunlar da geri kalan zamanda güneş batıncaya kadar çalışırlar ve önceki iki grubun ücretini de alırlar. İşte bu, onların ve bu nurdan kabul ettikleri miktarın meselidir.” [Buhârî, İcâre 11, Mevâkitu's-Salât 17.]

4507 ۲- وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأَمْرِ كَمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، أُوتِيَ أَهْلُ التَّوْرَةِ التَّوْرَةَ فَعَمِلُوا بِهَا حَتَّى اتَّصَفَ النَّهَارُ. فَعَجَزُوا فَأَعْطُوا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، ثُمَّ أُوتِيَ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ الْإِنْجِيلَ فَعَمِلُوا إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ فَعَجَزُوا فَأَعْطُوا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، ثُمَّ أُتِينَا الْقُرْآنَ فَعَمِلْنَا إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ فَأَعْطَيْنَا قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ. فَقَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ: أَيُّ رَبِّ، أُعْطِيتَ هَؤُلَاءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، وَأَعْطَيْنَا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، وَنَحْنُ كُنَّا أَكْثَرَ عَمَلًا مِنْهُمْ؟ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ ظَلَمْتُمْ مِنْ أَجْرِكُمْ شَيْئًا؟ قَالُوا: لَا قَالَ: فَهُوَ فَضْلِي أُوتِيَهُ مِنْ أَشَاءِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2. (450)- *Ibnu Ömer* radiyallahu anhu anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu-vesselâm* buyurdular ki:

“Sizden önce geçen ümmetlere nazaran sizin bekânız, ikinci vakti i: güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi, onlar gün ortasına kadar onunla amel ettiler. Daha fazla devam etmekten âciz kaldılar. Onlara kırat kırat ücretleri verildi. Sonra Ehl-i İncil'e İncil verildi. Onlar da ikinci namazına kadar çalıştılar. O zaman onlar da âciz kaldılar, kırat kırat onlara da ücretleri verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Biz güneşin batmasına kadar çalışacağız. Bize ücretimiz ikişer kırat, ikişer kırat verildi. İki kitap mensupları:

“Ey Rabbimiz, sen bunlara ikişer kırat, ikişer kırat olarak verdin. Halbuki bize birer kırat, birer kırat vermiştin. Halbuki biz, amel yönüyle onlardan ileriyiz!” dediler. Allah Teâla Hazretleri:

“Ben ücretlerinizde bir haksızlık yaptım mı?” buyurdu. Onlar “Hayır!” dediler.

“Öyleyse, bu benim lütfumdur, onu ben dilediğime veririm” buyurdu.” [Buhârî, İcâre 8, 9, Mevâkitü's-Salat 17, Enbiya 50, Fezâilu'l-Kur'ân 17, Tevhîd 31, 47; Tirmizî, Emsâl 7, (2875).]

4508 — وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [مُرَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِجَنَازَةٍ فَأَثْنُوا عَلَيْهَا خَيْرًا. فَقَالَ: مَا وَجِبَتْ. ثُمَّ مَرَّ بِأُخْرَى، فَأَثْنُوا عَلَيْهَا شَرًّا. فَقَالَ: وَجِبَتْ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَا وَجِبَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: هَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَهَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجِبَتْ لَهُ النَّارُ. أَنتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ]. أَخْرَجَهُ الْحَمَّسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

3. (4508)- Hz. *Enes* radiyallahu anhu anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın yanından bir cenaze geçti. Oradakiler, cenaze hakkında hayırlı senada bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm:

“**Vacib oldu! [Vacib oldu! Vacib oldu!]**” buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Bunu kötül sözlerle yâdettiler. *Resûlullah* yine: “**Vacib oldu!**” buyurdular. Hz. *Ömer* radiyallahu anhu:

"Ey Allah'ın Resûlü! Vacib olan nedir?" diye sordu.

"Öncekini hayırla yâdettiniz ona cennet vacib oldu. İkincisini kötü-lükle yâdettiniz ona da cehennem vacib oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz!" buyurdu. [Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdet 6; Müslim, Cenâiz 60, (949); Tirmizî, Cenâiz 63, (1158); Nesâî, Cenâiz 50, (4, 49, 50); Ebu Dâvud, Cenâiz 80, (3233).

ACIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihle de rivayet edilmiştir. Hayatta olanların aksine ölmüş olanların senâ edilmesinin vacib olduğunu ifade etmektedir. Hadisin bazı vecihlerinde, yapılan senâ da gelmiştir: *"Ne iyi adamdı"; "İffetliydi, müslüman kişiydi"; "Annem, babam sana fedâ olsun"* gibi. Şu halde hadis, bu çeşit sözle-rin söylenmesini tecvîz etmektedir.

2- Hadiste geçen **vâcib oldu** sözü, kesinlik ifade eder; değilse Allah hak-kında hiçbir şey vâcib değildir. Gerçek şu ki sevablar O'nun fazlı, ikablar da adaletidir, Rab Teâlâ yaptığından kimseye hesap verecek değildir, kimse de O'na niçin yaptın? diye sual soracak değildir.

3- **"Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz"** sözüne muhatap olanlar Sahâbîler ve imanda onlarla aynı evsafı paylaşan kimselerdir. Hadis insanların verdiği hükme, bir kıymet atfediyorsa da âlimler bu insanların mü'min olması kaydını getirmiştir. Şârih Dâvudî der ki: *"Bu meselede muteber olan, ehl-i fazl ve sidk'ın şehadetidir, fâsıkların değil. Çünkü onlar kendileri gibi olanlara se-nâda bulunurlar. Keza, ölenle arasında düşmanlık olan kimisenin sözlerine de itibar edilmez, çünkü düşmanın şehadeti makbul değildir."* Nevevî bazılarının *"cenazê arkasından yapılan övgünün müessir olması için söylenenin ölünün ha-line mutabık olmalıdır, o takdirde cennete girer, değilse giremez"* dediğini nak-leder. Ancak kendisi hükmün âmm olmasının daha muvafık olduğunu söyler.

Bazı âlimler ise, buradaki hitabın sadece Sahabe'ye has olduğunu söyle-miştir. *"Çünkü, derler, onlar daha sonra gelenlerin aksine, hep hikmetle konu-gurlardı."* Ancak çoğunluk, burada kadın ve erkek bütün müttakilerin kastedil-diğini kabul etmiştir. Nitekim bir başka Buhârî rivayetinde **أَلْمُؤْمِنُونَ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ** "Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şahidleridir" denmiştir. Keza Ah-med, Hâkim ve İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde: *"Bir müslüman ölünce, yakın komşularından dört tanesi, ondan hayırdan başka bir şey görmediklerini söyle-yerek lehinde şehadette bulunurlarsa Allah Teâlâ'nın da: "Sözlerinizi kabul et-tim, sizin bilmediğiniz günahlarınızı da ben affettim" diyeceği belirtilmiştir.*

4- Nevevî, aleyhinde kötü vasıfları zikredilen cenazenin münafık olduğunu belirtir. Bunu te'yid eden bu husus, Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetidir: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm medh u sena edilenin cenazesine namaz kıldırması, öbürüne kıldırmasıdır."

5- Hadis, bu ümmetin faziletini ifade etmekte ve zâhire göre amel etmek gerektiğini vurgulamaktadır.

6- Hadis, ihtiyaç halinde, kişinin lehine ve aleyhine olan her iki halinden de bahsedilebileceğini, bunun gıybet olmayacağını ifade eder.

4509 — وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَضَلَّ اللَّهُ تَعَالَى عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا، فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمَ السَّبْتِ، وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمَ الْأَحَدِ فَجَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بِنَا فَهَدَانَا لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ: فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ، وَكَذَلِكَ هُمْ تَبِعُوا لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. نَحْنُ الْآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، الْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْمَقْضِيُّ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَبْلَ الْخَلَائِقِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتَّسَائِي.

4. (4509)- Huzeyfe radiyallahu anhu anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri, bizden öncekileri cum'ayı bulma işinde şaşırttı. Bu sebeple cumartesi yahudilerin, pazar günü de hristiyanların oldu. Allah Teâla hazretleri bizi yarattı ve bizlere cuma gününü bulma hususunda hidayet nasib etti: Cumayı da, cumartesiye de, pazarı da (ibadet günleri) kıldı. Onlar Kıyamet günü de bize tâbidirler. Biz, dünya ehli arasında sonuncuyuz, fakat Kıyamet günü birinciler olacağız ve bütün mahlûkattan önce hesapları görülüp bitirilecekler olacağız." [Müslim, Cum'a 22, (856).]

AÇIKLAMA:

Ulemâ hadisi farklı şekillerde yorumlamıştır. İbnu Battâl ve Kadî İyaz gibi bir kısmı, hadisten maksadın, cuma belirlendiği halde, bizden öncekilerin o günü benimsemeyip başka bir günü seçtikleri mânasına gelmez derler. Onlara göre, "Böyle bir tayinden sonra bir başka günün seçilmesi isyan olur. Ama, Allah, onları bu günü bulmada muhayyer bırakmıştır da onlar cum'aya isabet edemeyip, yahudiler cumartesine, hristiyanlar da pazara isabet ettiler. Allah cum'ayı

bulma hususunda bize yardımcı oldu, biz isabetle cum'ayı bulduk ve o günü ibadet günü yaptık..." Nitekim Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir rivayet bu isabetli içtihadı gösterir. İbnu Sîrîn anlatıyor: "Medineliler, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm daha Medine'ye gelmeden ve Cum'a ayeti de inmeden önce, bir yerde toplandılar. Ensâr: "Yahudilerin haftada bir kere toplandıkları hususi bir günleri (cumartesi) var, hristiyanların da öyle, (pazarları var); o halde biz de toplanıp Allah'ı zikredeceğimiz, ona şükürde bulunacağımız bir gün tayin edelim!" derler ve sonunda Arûbe gününü toplanma günü tayin ederler ve o gün Es'ad İbnu Zürrâre'nin yanında toplanırlar. O gün ilk defa, onlara namazı Es'ad kıldırır (ve o güne cum'a derler). Sonra Cum'a sûresi inerek, o günde eda edilen namazı farz kılar."⁽⁵⁾

4510 ۵- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا آدَمُ. فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَنَادِي بِصَوْتٍ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تُخْرَجَ بَعَثًا إِلَى النَّارِ. قَالَ: يَا رَبِّ، وَمَا بَعَثَ النَّارَ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ. فَحِينَئِذٍ تَضَعُ الْحَامِلُ حَمْلَهَا، وَيَشِيبُ الْوَلِيدُ، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ. فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ حَتَّى تَغَيَّرَتْ وُجُوهُهُمْ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ. وَأَيْنَا ذَلِكَ؟ فَقَالَ ﷺ مِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ وَمِنْكُمْ وَاحِدٌ. ثُمَّ أَنتُمْ فِي النَّاسِ كَالشَّعْرَةِ السَّوَادِ فِي الثَّوْرِ الْأَبْيَضِ، أَوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

5. (4510)- Ebu Sa'îd radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kıyamet günü Aziz ve Celil olan Allah: "Ey Adem!" diye seslenir. Adem:

"Ey Rabbim buyur, emrindeyim, bütün hayırlar senin elindedir!"

(5) Cum'a bahşi 9. ciltte (s. 176 ve devamı) geçti.

der. Şöyle bir nidada bulunulur:

“Allah sana, cehennem hey'etini çıkarmanı emrediyor!” Adem sorar:

“Ey Rabbim, cehennem hey'eti ne kadardır?”

“Her binden dokuzyüzdoksandokuzu!”

İşte “hamilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı, insanların sarhoş olmadıkları halde, azabın şiddetinden sarhoşa döneceklerini göreceğin zaman bu zamandır⁽⁶⁾.” Bu haber Ashab'a çok ağır geldi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti.

“Ey Allah'ın Resûlü! dediler, bu binde bir içine hangimiz gireceği?”

“Ye'cûc ve Me'cûc'dan binde dokuzyüzdoksandokuz, sizden ise bir olacak. Şunu da bilin: Siz insanlar arasında, beyaz bir öküzde siyah bir kıl veya siyah bir öküzde beyaz bir kıl durumundasınız.” [Buhârî, Tefsîr, Hac, 1, Enbiya 7, Rikak 46, Tevhid 32; Müslim, İman 379, (222).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste cennete girecek mü'minlerin binde bir olacağını, cehennemliklerin de binde dokuzyüzdoksandokuz olacağını görmekteyiz. Cennete gideceklerin bu azlığı Ashâb'ı fevkalâde korkutmuş ve renklerinin uçmasına sebep olmuştur. Ancak *Kirmanî*, rivayette geçen rakama itibar edilmemesi gerektiğini, verilen sayının ziyadeye mani olmadığını belirtir ve “Burada zikredilen iki sayıdan birincisi, yani “bir” ile azlık, ikincisi yani “dokuzyüzdoksandokuz” ile çokluk kasdedilmiştir” der. *İbnu Hâcer* de, “Bütün Âdem evlatları nazarı itibara alındıkta mü'minlerin sayısı o kadar az olabilir” der. İkinci bir te'ville: “Cehennem hey'eti”nden muradın kâfirler ve ateşe girecek asiler olabileceğini, bunların da binde dokuzyüzdoksandokuz ulaşabileceğini” belirtir.

2- Hadiste bir ifade müşkil bulunmuştur. Kıyamette çocukların ihtiyarlayacağı, hamile kadınların çocuk düşüreceği meselesi. Kıyamet günü kadınların hamile olmayacakları, çocukların ihtiyarlamayacağı gözönüne alınırsa ifadenin nasıl bir müşkil ortaya çıkardığı anlaşılır. Hatta bu müşkil sebebiyle bazı müfessirler, bu hâdisenin Kıyametten önce olacağını söylemiştir. Fakat *Kirmanî* bu mütalaaya şu cevabı verir: “Hadisin ifadesi bir korkutma ve temsilden ibarettir.” *Kirmânî*'den önce *Nevevî* de şunu söylemiştir: “Hadiste ulemâ için iki vecih var:

(6) Bu kısım ayetten müktebestir (Hacc 2).

Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hâmile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Nitekim Araplar: أَصَابَنَا أَمْرٌ يُبِي مِنْهُ الْوَيْدُ "Bize öyle bir musibet vurdu ki, çocuğu ihtiyarlandırıracak derecedeydi."

İkinciye göre: Hadîs, lafzın zahirine göre de anlaşılabilir. Şöyle ki herkes, Kıyamette, nasıl öldü ise öyle diriltilecektir. Bu durumda hamilelik üzere ölenler hamile olarak diriltilecek demektir, çocukken ölenler de çocuk olarak, süt emdirenler süt emdirici olarak diriltilecek demektir. Kıyametin zelzelesi vaki olup, hadiste belirtilen sözün Hz. Âdem'e söylendiğini insanlar işitince, onlara hamilenin düşük yapmasına, çocuğun ihtiyarlamasına sebep olan korku çökecek. Bu hal birinci nefhadan sonra ikinci nefhadan önce olacaktır."

4511 ٦- وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَعَدَنِي رَبِّي أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أُمَّتِي الْجَنَّةَ سَبْعِينَ أَلْفًا لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَلَا عِقَابَ، وَمَعَ كُلِّ أَلْفٍ سَبْعُونَ أَلْفًا وَثَلَاثَ حَيَّاتٍ مِنْ حَيَّاتِ رَبِّي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

و «الْحَيَّةُ» العرقة بالكف.

6. (4511)- Ebu Ümâme radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu veşşelâm buyurdular ki:

"Rabbim bana, ümmetimden yetmişbin kişiyi hesap ve ceza olmaksızın cennete koymayı vaadetti. Her bin ile birlikte yetmişbin ve Rabbimin avucuyla üç avuç daha." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 13, (2439); İbnü Mâce, Zühhd 34, (4286).]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârf burada verilen sayının hakikat olabileceği gibi, kesretten kinaye de olabileceğini söyler. Zerkeşî'ye göre, "üç avuç" ibaresi yetmiş atuf olursa, bir defa olmak üzere üç avuç miktarını ifade etmektedir. Her bin ile birlikte yetmiş bin'e atuf olursa, yetmiş kere üç avuç mânasına gelmektedir.

٧- وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بَابُ أُمَّتِي الَّذِي يَدْخُلُونَ مِنْهُ الْجَنَّةَ عَرْضُهُ يَسِيرُ الرَّائِبِ الْمَجْدُ

الْمُسْرِعُ الْمَجُودُ ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّهُمْ يَتَضَاعُطُونَ عَلَيْهِ حَتَّى تَكَادَ مَنَاكِهَهُمْ تَزُولُ، وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِي سَائِرِ الْأَبْوَابِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ سِوَى قَوْلِهِ: وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ إلخ فَهُوَ مِنْ زِيَادَةِ رَزِينِ.

7. (4512)- *Ibnu Ömer radiyallahu anhüma* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Ümmetimin cennete gireceği kapının genişliği, iyi bir atlımın üç (gün veya yıl) yürüme mesafesidir. Onlar (cennet ehli) kapıdan girerken sıkışır- lar da omuzları ezilecek hâle gelir.” [Tirmizî, Cennet 14, (2551).]

AÇIKLAMA:

Âlimler, burada geçen “üç” sayısını da mübalağaya hamletmenin daha mu- vafık olacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla “gün” yerine “yıl”la kayıtlamak da caizdir. Çünkü bir başka rivayette, “Cennetin kapı kanatlarının genişliği kırk yıl yürüme mesafesi” olarak ifade edilmiştir.

4513 ۸ — وَلِلتِّرْمِذِيِّ فِي أُخْرَى عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [أَهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةً صَفٍّ، ثَمَانُونَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، وَأَرْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ الْأُمَمِ].

«التضاعط» الازدحام.

8. (4513)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetinde *Büreyde radiyallahu anh* (*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın şu sözünü) nakleder: “Cennet ehli yüz- yirmi safıdır. Bunlardan seksen safı bu ümmetten, kırk safı da diğer ümmet- lerdendir.” [Tirmizî, Cennet 13, (2549).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Muhammed ümmetinin çokluğunu ifade etmektedir ki, verilen rakamlara göre cennet ehlinin üçte ikisine tekabül etmektedir. *Tibî* der ki: “*Bu hadisle Resûlullah'tan varid olan: “Ruhumu kabza-i tasarrufunda tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, cennet ehlinin dörtte biri olmanızı ümid ede- rim” demişti. (Biz az bularak) tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: “Ehl-i Cennetin üçte biri olmanızı ümid ederim” dedi. Biz yine tekbir getirdik. Aley-*

hissalâtu vesselâm: “Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim” dedi” hadisi arasındaki ihtilaf nasıl giderilir? dersin şunu söyleriz: Resûlullah'a ikramen sayı yönüyle kırk safâ eşit olan seksen saf olması ve dörtte bir ve üçte bire galebe çalması gibi, yarıya da galebe çalması muhtemeldir.” Şeyh Abdullah merhum Leme'ât'da demiştir ki: “Bu hadis, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: “Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim” hadisine münafî değildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümit şeklinde ifade ettiği temennisini Cenab-ı Hakk'ın kabul edip, ümmetin sayısını artırıp neticeyi Resûlullah'a müjdelemiş olması muhtemeldir.” Tıbbînin: “Kırk safâ eşit seksen saf olması muhtemeldir” sözü uzak bir te'vildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın: “Cennet ehli yüzüymü saftır” hadisinin zahirine göre bu safların aralarında tesâvi (eşitlik) olması gereğini ifade eder.

4514 ۹- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَمُوتُ رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا ادْخَلَ اللَّهُ مَكَانَهُ النَّارَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

9. (4514)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Müslüman bir kimse öldü mü, Allah ona bedel bir yahudi veya hristiyanı cehenneme koyar.” [Müslim, Tevbe 50, (2767).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ilk nazarda لَا تَزُرُ وَازَرَةً وَزَرَ الْآخَرَى “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez” (En'am 164) ayetine muhalif gözükmektedir. Rivayetin uzun olan aslında Ömer İhnu Abdilaziz'in bu hadisi işitince, kendisine rivayet eden Ebu Bürde'ye, onu babasının Resûlullah'tan işittiğine dair üç sefer yemin ettirmiş olduğunun tasrih edilmesi mânidardır.

Şârihler, buradaki yüklemenin mecaz olduğunu söylemişlerdir. Yahudi ve hristiyanların üzerlerine yüklenecek günah müslümanlarınki değil, kendilerinkidir. Bu günah da küfür ve zulümlerinden gelmektedir. Bu hususu anlamada, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhine bakalım: “Kıyamet gününde müslümanlardan birtakım kimseler dağlar kadar günahlarla gelecekler. Fakat Allah onların bu günahlarını bağışlayacak ve –zannıma göre– yahudilerle hristiyanların üzerine yükleyecektir.”

Burada yahudi ve hristiyan milletlerinin çeşitli entrikalarla müslümanları idlâl edip günahların her çeşidine attırdıklarını düşünmek gerek. İslâm âlemi asırlardır, onların tasallutu altındadır. Dâhildeki bir kısım fitne ve fesad komitelerinin gerilerinde onların destekleri, teşvik ve tahrikleri, teşkilâtları ve sermayeleri vardır. Onların doğrudan veya dolaylı olarak bizzat kendilerinin veya şa-tın aldıkları uşakları olan uzantılarının içki, kumar, müstehcen neşriyat ant-i İslâm propagandaları hazırladıkları bozuk ve mütefessih zeminde iman ve İslâm'ına rağmen nice müslümanlar had ve hesaba gelmeyen günahlara, mâsiyetlere, gayr-i İslâmî yaşayışa itiliyorlar. **السَّبُّ كَالْفَاعِلِ** sırtınca, **مَنْ سَنَّ سُنَّةَ سَيِّئَةٍ** fehvasınca, bu mü'minlerin günahları bir mislince onlara gitmektedir. *Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm*, mü'min olarak kabre girenlere, Cenab-ı Hakk'ın mağfiretini pek çok hadisleriyle müjdeler. Âyet-i kerimelerde de Allah'ın mü'minlere karşı rahîm olduğu belirtilir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten, yahudî ve hristiyanların hile ve iffalatıyla günaha itilen müslümanların çoklukla affedileceği, günahlarının bir misli, sebep olanların sırtında kalacağı ifade edilmiş olmaktadır. Hadisi böyle anlamadığımız takdirde, haklı olarak **وَلَا تُزِرْ وَازِرَةً وَزَرَ الْآخَرَى** âyetiyle müteârz bularak hakikatını görmekte zorluk çekebiliriz.

4515- ۱۰- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى. فَقَالُوا: مَنْ يَا أَبَى؟ قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

10. (4515)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

“İmtina edenler hariç, bütün ümmetim cennete girecektir!” buyurmuşlardı.

“İmtinâ edenler de kim?” dediler.

“Kim bana itaat ederse cennete girer, kim âsi olur (itaat etmezse) o imtina etmiş demektir!” buyurdular.” [Buhârî, l'tisam 2.]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, cennete girecekleri, “bütün ümmet” dedikten sonra, “İmtina edenler hariç” diye kayıt koyuyor. Ancak, ister iste-

mez cennete girmeyi kim istemez, kim bundan imtina eder, kaçınır? sorusu akla gelir. Bu sebeple ashab sormuştur:

“Kim bu imtina edenler?”

Resûlullah'ın verdiği cevaptan, cennete girmekten imtinanın mecaz olduğunu, asıl maksadın, sünnete uymaktan imtina olduğunu anlamaktayız. Nitekim Resûlullah ﷺ **“Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, bana isyan eden de Allah'a isyan etmiş olur”** buyurarak, sünnetine isyan edenin nereye varacağını, ne mânaya geleceğini daha açık bir üslubla beyan etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hâkim'in bir tahririnde *Aleyhissalâtu vesselâm*. “Develer gibi kaçıp imtina edenler dışında, herkes mutlaka cennete girecektir” buyurarak, sünnete uymamakta ısrar edenlerin cennete giremeyeceklerini vurgulamıştır.

Bu hadiste kâfirler mevzubahis değildir, zira kafir asla cennete girmeyecektir. Müslüman mevzubahis ise, murad, ilk girenlerle girmeyecek demektir, günahların cezasını çekerek temizlendikten sonra girecektir. Allah dilediği mü'mini günahına rağmen bağışlar ve ilk girenlerle cennetine koyar.

١١- وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَدْ أَجَارَكُمْ اللَّهُ مِنْ ثَلَاثِ خِلَالٍ: أَنْ لَا يَدْعُو عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتُهْلِكُوا جَمِيعًا، وَأَنْ لَا يُظْهَرَ اللَّهُ تَعَالَى أَهْلَ الْبَاطِلِ عَلَى أَهْلِ الْحَقِّ، وَأَنْ لَا تَجْتَمِعُوا عَلَى ضَلَالَةٍ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. 4516

11. (4516)- Ebu Mâlik'el-Eş'arî radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah sizi üç hasletten himaye etti: “Hepinizi helak edecek olan peygamberinizin bedduasından, bâtil ehlinin hak ehline (nurunı söndürecek kesin) bir galebesinden, dalâlet üzerine birleşmenizden.” [Ebu Dâvud, Fitn 1, (4253).]

١٢- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أُمِّي أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ؛ عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. 4517

12. (4517)- *Ebu Musa radıyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“*Şu ümmetim rahmete mazhar olmuş bir ümmettir. Ahirette azaba maruz kalmayacaktır. Onun azabı dünyadadır: Fitneler, zelzeleler ve katl.*” [Ebu Dâvud, Fitn, (4277).]

AÇIKLAMA:

“*Şu ümmetim*” diye kayıtlaması, kendi devrindeki ümmetin yani sahabe-lerin kastedilmiş olması esastır..Ancak, hükmün bütün ümmete teşmili de muhtemeldir.

2- *Ümmet-i merhûme*, rahmete mazhar olan ümmet demektir. *Muhammed* ümmetinin ümmet-i merhûme oluşu birkaç noktadan tezahür eder:

★ Ziyade bir rahmete mazhardır.

★ Nimet onda tamamlanmıştır.

★ Daha önceki ümmetlere yükletilmiş olan ağır teklifler hafifletilmiştir: Tevbede nefsin katli yoktur, zekât olarak malın dörtte biri değil kırkta biri verilmektedir. Temizlik için necâset bulaşan yer kesilip atılmaz, yıkanması yeterlidir.

3- Ahirette azabın olmaması, kâfirlerin mâruz kalacağı şekilde bir azabın olmaması ile ifade edilmiştir. Sözelimi ebedî azab yoktur, vücudun tamamına azab yoktur, nitekim abdest uzuvlarının azab görmeyeceği hadislerde gelmiştir. Aliyyü'l-Kâri, Mirkât'ta: “*Ümmetin çoğu, günahlarından dünyada temizlenir, sıkıntılar, hastalıklar, çeşitli bela ve musibetler onların günahlarını temizler. Nitekim bu husus âyetle sâbittir: “...Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür...”*”(Nisa 123) der.

4- Günahlarından dolayı dünyada ceza da bir rahmettir, çünkü, dünyevî ceza ahiretteki ne nazaran pek hafif kalır. Üstelik bu cezalar çeşitli şekilde tezahür eden musibetlerdir: Hastalıklar, maddî sıkıntılar, belalar, birbirleriyle olan kavgalar. Münâvî: “*Daha önceki ümmetlerin cezalandırılmasında esas adalet ve rububiyet olmuştur. Bu ümmette ise fazl ve cûd-u ilahîdir*” der. Aliyyü'l-Kâri bu hadisin büyük günah işlememiş olanlara has olma ihtimalinden de bahseder ve hatta daha has bir cemaate işaret edilmiş olabileceğini, bu cemaatin de As-hab'tan cennetlik olmakla haklarında şahadet vakti olanlar cemaati, yahud da

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ إِنَّ يَشْرَكَ بِهِ وَيَقُولُ مَاذُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ “Allah şirk koşanlar dı-

şında, dilediklerini affeder” (Nisa 48) âyetinde belirtilen meşîet-i ilahiye mazhar olanlar cemaatinin kastedilmiş olabileceğini söyler. Bazı âlimler, Resûlullah'ın, büyük ve hatta küçük günah işleyenlerin ceza göreceğini beyan eden hadisleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisin mutlak bir üslubla kimsenin azab görmeyeceğini ifade etmesini müşkil olarak değerlendirmiştir. Bu görüş: “Ümmetten murad Resûlullah'ın emirlerini tam olarak yapıp yasaklarından tam olarak kaçan” diye te'vil yapılarak cevaplandırılmıştır. Tibî merhum da: “Bu hadisin, Muhammed ümmetinin medhini ve bu ümmetin diğer ümmetler arasında Allah'ın inayet ve rahmetine mazhar olmadaki hususiyetini, dünyada bir diken batmasına kadar maruz kaldığı her musibetin günahlarına kefaret olduğunu, Allah'ın bunlarla âhiret intikal eden bir günahını affettiğini, bu hususiyetlerin diğer ümmetlerde bulunmadığını, ümmetin merhûme olarak tavsifinin bu söylenenleri te'yid ettiğini” söyler; ve İslâm ümmetinin mazhar olduğu bu hususî fazlın *وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَاسْتَخْلِجْهَا لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ* “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır, onu, emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakıman, zekât-larını veren ve âyetlerimize iman edenlere nasib edeceğim. O kimseler ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de vasıflarını yazılı buldukları ümmî peygamber olan Resûlullah'a uyarlar...” (A'raf 156-157) âyetinde dile getirildiğini belirtir.

Aliyyu'l-Kârî, bu nakilleri yaptıktan sonra bütün bu açıklamalara rağmen hadisteki “ışkâl” in kalkmadığını söyler ve hadiste asıl söylenmek istenen şeyin bu ümmetten de bir grubun ahirette ceza çekeceğini, ancak cezadan sonra gerek şefaât ve ve gerekse afv-ı ilahî ile cehennemden çıkacaklarını belirtmek olduğuna dikkat çeker.

Hadis üzerinde başkaca mütalaalar da yapılmıştır, kısa kesiyoruz.

۱۳- 4518 وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى أَمَانَيْنِ لِأُمَّتِي؛ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ، وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ. فَإِذَا مَضَتْ تَرَكْتُ فِيهِمْ، إِلَّا سِتْفَارَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

13. (4518)- Yine Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah Teâla Hazretleri (şu âyetle) ümmetim için bana iki emân indirdi:

1) Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara (umumî bir) azab vermeyecektir.

2) Onlar istiğfarda bulundukları müddetçe, Allah onlara azab vermeyecektir” (Enfâl 33).

Ben aralarından ayrıldım mı, (Allah'ın azabını önleyecek ikinci eman olan) istiğfarı Kıyamete kadar aralarında bırakıyorum.” [Tirmizî, Tefsir, Enfâl (3082).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bir âyeti açıklıyor. Bir önceki âyet nazar-ı dikkate alınınca, muhatabın Mekke müşrikler olduğu görülür. Çünkü sadedinde olduğumuz âyet, onların önceki âyetle belirtilen bir taleplerine cevap vermektedir. Taleb şu: “Ey Allahımız, eğer bu Kur’ân senin katından gelmiş olan hak bir kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acı bir azap getir” (32. âyet). *Resûlullah*, Mekke müşriklerine verilen cevabın, ümmeti için Kıyamete kadar muteber olduğunu, ümmeti, günahlarına tevbe ettiği müddetçe Allah'ın azab göndermeyeceğini müjdeliyor.

١٤ (4519) - وَعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَسْجِدَ بَنِي مُعَاوِيَةَ فَرَكِعَ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَدَعَا رَبَّهُ طَوِيلًا، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَيْنَا. فَقَالَ: سَأَلْتُ رَبِّي ثَلَاثًا، فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ وَمَنْعَنِي وَاحِدَةً. سَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُهْلِكَ أُمَّتِي بِسَنَةِ عَامَةٍ فَأَعْطَانِيهَا. وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُهْلِكَ أُمَّتِي بِالْعَرَقِ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُجْعَلَ بِأَسْهُمٍ بَيْنَهُمْ فَمَنْعَنِيهَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«السَّنَةُ الْجَدْبُ وَالْقَحْطُ».

14. (4519)- Âmir Ibnu Sa'd babası *radıyallahü anh'tan* naklen anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Benî Muâviye Mescidine* girdi. Orada iki rek'at namaz kıldı, biz de onunla beraber kıldık. Sonra Rabbine uzun uzun dua etti. Sonra yanımıza döndü. Dedi ki:

“Rabbimden üç şey talep ettim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rabbinden ümmetimi umumî bir kılıkla helâk etmemesini talep ettim, bunu bana verdi. Ümmetimi suda boğulma suretiyle helâk etmemesini diledim, bana bunu da verdi. Ümmetimin kendi aralarında savaşmamalarını da talep etmiştim, bu geri çevrildi.” [Müslim, Fiten 20, (2890).]

۱۵- 4520 وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَشْفَعُ فِي الْقَتَامِ مِنَ النَّاسِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ فِي الْقَبِيلَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ فِي الْعُصْبَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ فِي الْوَاحِدِ حَتَّى يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

15. (4520)- Ebu Sa'îd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümmetimden (âlim, şehid, sâlih) bazıları var; birçok kabilelere şamil bir) cemaate şefaât eder, bazıları var bir kabileye şefaât eder; bazıları var bir bölüğe şefaât eder; bazıları da tek bir ferde şefaât eder ve cennete girmelerini sağlar.” [Tirmizî, Kıyâmet 11, (2442).]

ACIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadîsleriyle, şefaatin hak olduğunu ifade buyurmaktan başka, bunun peygamberlere has bir hususiyet olmayıp, bu ümmetten herkese böyle bir imtiyaz verildiğine dikkat çekiyor.

2- Ümmete verilen şefaât yetkisi, kişinin mânevî ağırlığıyla paralellik taşımaktadır. Şefaati birçok kabilenin kurtuluşuna vesile olan yüce şahıslar olduğu gibi, ancak bir kişiyi kurtarabilen şahıslar da vardır. Hadiste bu tedrice en yüceden başlamak suretiyle yer verilmektedir.

3- Cennete girecekler hususunda iki te'vil yapılmıştır:

1) Şefaate mazhar olanlar cennete girinceye kadar şefaât ederler.

2) Bütün ümmet cennete girinceye kadar şefaât ederler.

۱۶- 4521 وَزَادَ رَزِينٌ: [وَأَيْمَنَ شَفَاعَتِي فِي أَهْلِ الْكِبَايَرِ مِنْ أُمَّتِي، وَإِنَّهُ لَيَوْمُرُ بَرَجُلٍ إِلَى النَّارِ فَيَمُرُّ بِرَجُلٍ قَدْ سَفَاهُ شَرَبُهُ مَاءٍ عَلَى ظَمَأٍ]

فَيَعْرِفُهُ فَيَقُولُ: أَلَا تَشْفَعُ لِي؟ فَيَقُولُ: مَنْ أَنْتَ؟ أَلَسْتُ أَنَا سَفَيْتَكَ
الْمَاءَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا؟ فَيَعْرِفُهُ. فَيَشْفَعُ لَهُ فَيَرَدُّ مِنَ النَّارِ إِلَى الْجَنَّةِ].
أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

16. (4521)- *Rezîn* şunu ilave etmiştir: “Şefaatin, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Bir adamın ateşe atılması için emir verilir. Giderken, (dünyada) susadığı zaman su vermiş olduğu adama rastlar, onu tanır ve ona:

“Benim için şfaat etmeyecek misin?” der. Adam:

“Sen de kimsin?” diye sorunca:

“Ben sana falan falan gün su içirmedim mi?” der. Öbürü bunu tanır ve (Allah nezdinde) onun lehinde şefaatte bulunur. Adam da böylece geri çevrilir ve cennete gider.” [Tirmizî, Kıyamet 11, (2437).]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin ilk cümlesi yani: “Şefaatin, ümmetimden büyük günahlar işleyenler içindir” kısmı Tirmizî’de ve ayrıca Ebu Dâvud’da da [Sünnet, 23, (4739)] gelmiştir. Hadisin geri kısmı bu kaynaklarda mevcut değildir.

2- Bu hadiste, *Reşûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın: “Şefaatin, ümmetinden büyük günah işleyenler içindir” buyurmuş olması, izah gerektiren bir durum ortaya koymaktadır. Zira başka rivayetlerde gelen bazı beyanlara teâruz arz etmektedir. *Münavî* merhumdan bazı açıklamalar kaydediyoruz:

★ Hadiste geçen “şfaat” ten murad: Allah’ın *Reşûlullah*’a verdiği ve vaad ettiği şfaat olup, Kıyamet günü kullanmak üzere saklamaktadır.

★ “Büyük günah sahibi” ile, işlediği kebirler sebebiyle cehennem kendisine vacib ve kesîn hâle gelmiş büyük günah sahipleri kastedilmektedir.

★ Hadiste büyük günah işleyenlere şfaatin vaadedilmesi “Allah, mü’min kimseyi katleden hakkındaki şfaatimi kabul etmedi” şeklinde gelen hadise münafi değildir. Çünkü burada mü’minin öldürülmesini helal addeden kastedilmiştir veya bu hadisten asıl maksad o fiilden zecr ve tenfir etmektir. *Hakîmu’t-Tirmizî* müttaki ve verâ sahiplerine, istikametleri doğru olanlara, kurtuluşları için hayatta iken gönderdikleri hayırlı amellerin kafi geleceğini, ahirette onlara

kavuşacaklarını söyler. Ancak, onlar da derecelerinin yükselmesi suretinde şefaatten istifade edeceklerdir.

3- ŞEFAAT HAKTIR: Eskiden beri şefaati mevzuu münakaşa edilmiştir. Bazı sapık fırkalar herhangi bir şer'î delile dayanmadan, şahsî te'villerle şefaati inkar cihetine gitmişlerdir. Ehl-i Sünnet ülemâsı şefaatin hak olduğunda ittifak eder. Bu polemik mevzuu üzerine *Nevevî*, *Kâdî İyaz*'dan şu açıklamayı kaydeder: “Ehl-i Sünnet'e göre şefaati aklî câizdir. Naklî deliller açısından da vacibtir, çünkü *يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ* “O gün Rahmân'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez” (Tâ-hâ 109) âyeti ile *لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ رَضِيَ* “Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaati edemezler..” (Enbiya 28) âyeti ve emsalî âyetler açık bir surette şefaatten bahsetmektedir. Ayrıca Resûlullah da pek çok hadiste şefaatten bahsetmiş, haber vermiştir. Ahirette günahkâr müslümanlar hakkında şefaatin sıhhati hususunda gelen rivayetlerin toplamı tevâtür derecesine ulaşır. Sefâf-i Salih ve ondan sonra gelen ehl-i sünnet ülemâsı bu hususta icma etmiştir. Ancak Mutezile'den bazıları ile Hâricîler şefaati inkâr etmiştir. Onlar günahkârların cehennemde ebedî kalacakları görüşündedirler. Bu hükmü giderken *فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّالِئِينَ* “Onlara şefaati edicilerin şefaati fayda vermez” (Müddessir 48) *وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَبِيمٍ وَلَا خَفِيعٍ يُطَاعُ* “Artık zalimler için ne bir candan dost vardır, ne de sözü dinlenir bir şefaatiçi” (Mü'min 18) gibi âyetlerle ihticac etmişlerdir. Halbuki bu âyetler kâfirler hakkındadır. Onların, şefaati hadislerini derecelerinin ziyadeleşmesi ile te'vil etmeleri bâtıldır. Hadislerin elfazı, onların görüşlerinin bâtil olduğu ve kendilerine ateş vacib olanların şefaatte ateşten çıkarılacağı hususunda pek sarihtir.”

Kâdî İyaz bu açıklamadan sonra şefaatin beş kısım olduğunu belirtir:

1) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a has olan şefaati: Bu, Kıyamet günü Mevkif denen hesap bekleme yerinin korkusuna karşı rahatlama ve hesabın te'ciline müessir olan şefaati.

2) Birkısım mü'minlerin hesap görmeyen cennete girmelerinde müessir olan şefaati. Bu da Resûlullah'a verilen bir şefaati yetkisidir.

3) Ateşe girmeleri vacib olanlara karşı şefaati. Bu şefaati Peygamberimiz aleyhissalâtu vesselâm ve bir de Cenab-ı Hakk'ın dilediği kimseler yapacaktır.

4) Günahkârlardan cehenneme girenler hakkındaki şefaati. Bunların, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın meleklerin, mü'min kardeşlerinin şefaatiy-

le atester: çıkacaklarına dair hadisler gelmiştir. Sonra Allah, **Lâilâhe illallah** diyen herkesi cehennemden çıkaracaktır, bu hususta da hadis gelmiş. **يَتَّقِي فِيهَا** "Cehennemde sadece kâfirler kalır" diye haber vermiştir.

5) Cennete gidenlerin cennetteki derecelerinin yükselmesi için şefaattir.

4- Şefaattle ilgili birkaç hadis:

شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الذُّنُوبِ مَنْ أَمَّتِي وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ عَلَى زَغَمٍ أَلِفَ أَبِي الدَّرْدَاءِ

"Ebu'd-Derdâ'ya rağmen, ümmetimden günahkârlara şefaetim olacaktır. Onlar zâni de olsa, hırsız da olsa."

شَفَاعَتِي لِأَمَّتِي مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ نَبِيِّ شَفَاعَتِي لِأَمَّتِي مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ نَبِيِّ "Ümmetimden Ehl-i Beytimi sevenlere şefaetim vardır."

شَفَاعَتِي مُبَاهَاةٌ إِلَّا لِمَنْ سَبَّ أَصْحَابِي "Ashabıma kötü söz sarfedenler dışında, herkese şefaetim mübahattır."

شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِهَا لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِهَا "Kıyamet günü şefaetim hakktır. Kim şefaatime inanmazsa ona layık olmaz."

۱۷- 4522 وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

أَمَّتِي مِثْلُ الْمَطَرِ لَا يَذَرِي آخِرُهُ خَيْرٌ أَمْ أَوَّلُهُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

17. (4522)- Hz. Enes radiyallahu anhu anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ümmetim yağmur gibidir, evveli mi, ahiri mi daha hayırlıdır bilinemez." [Tirmizî, Emsâl 6, (2873).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmeti yağmura benzeterek, ilk asır müslümanları mı, yoksa Kıyamete yakın gelecek olanlar mı daha hayırlı bilinemez buyurmaktadır. Yani arkadan gelenlerin de hayırlı olacağını belirtmektedir. *Türbüsü* der ki: "Bu hadis, ilk asırda gelenlerin, sonradan gelenlere efdaliyeti hususunda tereddüde hamledilmelidir. Zira, ilk asrın sonradan gelenlere efdal olduğu hususu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde beyan edilmiştir. Sonra onu takib eden iki nesil daha tafdil edilmiştir. Dördüncü nesilde râvî şüpheye düşmüştür. Övülen evvelkilerden murad da İslâm'ın yayılması ve hakikatın küfre karşı korunmasının da hizmeti geçenlerdir."

Bu hususta *el-Kâdi* de şu izahı yapar: “Hayırlı oluştā, ümmetin hangi neslinin öne geçtiği hususunun bilinmediğini söylemedeki asıl maksad, nesiller arasında farklılığın olmadığını söylemektir, tıpkı şu âyette olduğu gibi:

قُلْ أَتَبْتُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ

“... Sen de ki: “Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na bildiriyorsunuz?” Allah onların ortak koştugu şeylerden münezzeh ve yücedir” (Yunus 18). Yani ârz ve semavatta olmayan bir şeyi mi Allah'a bildiriyorsunuz?” demektir. Sanki: “Eğer olsaydı bilirdi, çünkü olan bir şey ondan gizli kalmaz” demektedir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ümmetinden her tabaka, hayırlı olmayı gerektiren ayrı bir hususiyete sahip olduğu için bu hususî fazilette hangisinin önde olduğunu bilemediğini söylüyor. Tıpkı yağmurda olduğu gibi: Her yağmur nübeti, bitkilerin neşv-ü nemâsında faydalıdır. Bunun inkar edip faydasızlığını söylemek mümkün değildir. Bunun gibi ümmetin evvelkileri, gördükleri mucizelerle iman ettiler ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın davetini imanla icabette kabul ettiler. Sondakiler ise kendilerine gelen mütevatir âyetlerle gaybî olarak (görmeden) iman ettiler ve kendiliklerinden iyilikle itiba ettiler. Keza öncekiler şeriatı tesis ve genişletmek için çalıştılar; sonrakiler ise, imkânlarını, şeriatın telhis ve tecrîdi yolunda harcadılar, ömürlerini takrîr ve te'kid için tükettiler. Hepsinin (evvelkiler ve âhirkiler) günahları mağfurdur, gayretleri meşkûrdur, ecirleri holdur.” (*el-Kâdi*'nin açıklaması bitti.)

Tîbî der ki: “Ümmetin yağmurla temsili, hidayet ve ilimle olur. Tıpkı yağmurun hidayet ve ilimle temsil edilmesi gibidir. Böylece, yağmura teşbih edilen bu ümmet, bazıları mükemmel, kâmil alimlerle kendi dışındakilere karşı hususiyet arzeder. Bu açıklama, hadîste geçen “hayır” dan muradın “faydalı”lık olduğunu gösterir. Bundan fazilette eşitlik olduğu mânası çıkmaz. (Yani her nesil faydalı olmuştur; bu yönden hangisi daha faydalı oldu denemiyebilir.) Eğer “hayırlılık” meselesinin kastedildiğine hükmedilecek olsa, asıl muradın şu olduğu söylenir: Bu ümmetin tamamı, –geçenleriyle, gelecekleriyle, evvelkileriyle, sondakileriyle– hayırlıdır, her nesli birbiriyle kaynaşıp bir bütün ortaya koymuştur, tıpkı başı neresi olduğu bilinmeyen dökme bir halka halini, örülmüş bir bina vaziyetini almıştır. Bu sözün üslubuna uygun olarak *Enmâriye* der ki: “Onlar mükemmel olan, ucu bilinmeyen dökme bir halka gibidirler. Şairin şu sözü de bu mânaya telmihle bulunur:

“Kabilelerden hayırlı olanı bir tanedir,

Benî Hanîfe'den herkes hayırlıdır."

Hülasa: Ümmet hayırlılıkta birbiriyle yekvücut haldedir. Öyle ki, hangisi daha hayırlı olduğu mübhemdir, aralarında bir tefrik mümkün değildir. Nefsülemirde biri diğerinden şayet efdal ise, bu, çok kapalı bir üsluba beyan edilmiştir ve hangisinin efdal olduğunu bilmek zordur."

۱۸- وَعَنِ الْمُغِيرَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَزَالُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ.] أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

قَالَ الْبُخَارِيُّ: وَهُمْ أَهْلُ الْعِلْمِ.

18. (4523)- Hz. Muğîre radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ümmetimden bir grup, (hak üzerine) galip olmaktan hiç geri kalmaz. Allah'ın emri (Kıyamet) gelince de onlar galibtir." [Buhârî, İ'tisâm 10, Menâkıb 27, Tevhid 29; Müslim, İmâret 171, (1921).]

Buhârî: "Bu grup, âlimlerdir" demiştir.

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslüman ümmetin, Kıyamete kadar düşmanın kesin bir zaferiyle mağlup düşmeyeceği müjdesini vermektedir. Kısmen mağlub duruma düşse bile, en azından diğer bir kısmın, bir zümrenin (bir bölgenin) daima İslâm üzere, galib olarak varlığını Kıyamete kadar devam ettireceğini müjdelemektedir. Bu paralelde gelen hadisler bazı farklı ziyadeler ihtiva eder:

...Onlara yardımı kesenler onlara zarar veremezler, onlar bu halde iken Allah'ın emri (Kıyamet) gelir."

...Onlar hak için, galibâne kıyamete kadar savaşır."

لَنْ يَرَجَ هَذَا الدِّينَ قَالِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ

"Bu din ilebet ayakta kalacaktır. Bir grup müslüman, onun için Kıyamet kopuncaya kadar savaşmaya devam edecektir."

لَا تَزَالُ عَصَابَةٌ مِنْ أُمَّتِي يَقَاتِلُونَ عَلَى أَمْرِ اللَّهِ قَاهِرِينَ لِعُدُوهُمْ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ "Ümmetimden bir grup Allah'ın emri üzerine savaşmaya devam eder. Bunlar düşmanlarına galiptirler. Muhalifleri onlara zarar veremez, bu hal Kıyamete kadar devam eder."

Bu hadisler "Kıyamet insanların şerîleriyle üzerine kopacaktır" hadisi ile zıdlık arzederse de alimler: "Allah'ın emrinin gelmesi"nden muradın: Mü'minlerden bâki kalanların ruhlarının Şam cihetinden esecek bir rüzgârla kabzedilmesi, geriye sadece kâfirlerin kalması, onların tepesine de Kıyametin kopması" diye te'vil yaparlar. Bu hâdise ise, güneşin batıdan doğmasından, Dabbetu'l-arz ve diğer büyük âlâmetlerin zuhurundan sonra vukua gelecektir⁽⁷⁾. Hemen kaydedelim ki Kıyametle ilgili büyük âlâmetler, bir rivayete göre altı, diğer bir rivayete göre sekiz ay içerisinde olup bitecektir.

١٩- وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَزَالُ أَهْلُ الْغَرْبِ ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ. أُنْخَرَجَهُ مُسْلِمٌ.

19. (4524)- Sa'd İbnu Ebî Vakkâs radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ehl-i garb hak üzere galib olmaya, kıyamet kopuncaya kadar devam ederler." [Müslim, İmâret 177, (1925).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Ehl-i garb'ın kimler olduğu hususunda âlimler farklı tahminler ileri sürmüşlerdir:

★ Ali İbnu'l-Medîni'ye göre bunlar Araplardır. Garb'tan maksad iri kovadır. Araplar çoğunlukla bunu kullandıkları için onlar, hadiste ehl-i garb olarak tesmiye edilmiştir.

★ Hz. Mu'âz: "Şam'da yaşayanlar" der.

★ el-Kâdi: "Ehl-i garb'tan murad'ın şiddei ve sertlik ehli olduğunu söyleyenler oldu" der.

(7) Kıyamet âlâmetleri, Kıyametin vukû'u gibi meseleler kitabınızın Kıyamet Bölümünde gelecektir (3004-3036. hadisler).

★ Bazıları: “Bu tabirle, arızın batısı kastedilmiştir” demiştir.

★ Bazıları “Şam’da ve hatta Beytu’l-Makdis’te yaşayanlar” demiştir.

★ “Onlar Şam ve gerisinde yaşayanlardır” diyen de olmuştur.

۲۰ — وَعَنْ مَعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا فَسَدَ أَهْلُ الشَّامِ فَلَا خَيْرَ فِيكُمْ. وَلَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي مَنْصُورِينَ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ] قَالَ عَلِي بْنُ الْمَدِينِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ: هُمْ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ، أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

20. (4525)- Muâviye İbnu Kurre, babası radiyallahu anh’tan naklen anlatıyor: “Resûlullah âleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Şam (Suriye) halkı fesada uğradımı artık (orada) sizin için hayır yoktur. Ümmetimden bir grup, Kıyamet kopuncaya kadar, mansur (Allah’ın yardımına mazhar) olmaya devam edecek, onları mahrum bırakanlar onlara zarar veremeyecekler.”

Ali İbnu’l-Medîni: “Bunlar hadis ashabıdır” demiştir. [Tirmizî, Fiten 27. (2193).]

AÇIKLAMA:

1- Şam’da hayrın olmayışı “Orada ikamet etmenizde” veya “oraya teveccüh etmenizde hayır yoktur” şeklinde te’vil edilmiştir.

2- Hadiste geçen mansûrın kelimesi “din düşmanlarına galibler olarak” şeklinde anlaşılmıştır.

3- Buradaki Kıyametin kopmasından, Kıyametin yaklaşması, bu da mü’minlerin ruhunu kabzedecek olan hoş kokulu bir rüzgârın çıkması olarak izah edilmiştir.

4- Hadisin sonunda Ali İbnu’l-Medîni’nin, Kıyamete kadar kâfirlerle muzaferâne mücadeleye devam edecek olan cemaatin hadisçiler olduğuna dair yorumu kaydedilmiştir. Bu sözün sahibi Ali İbnu’l-Medîni, hakkında Nesâfî’nin: “Allah onu hadis için yaratmıştı” dediği, illel ve hadisi çok iyi bilen meşhûr bir

muhaddistir, *Buhârî*'nin hocalarındandır. Hocası *Süfyan İbnu Uyeyne*: "Onun benden öğrendiğinden çok, ben ondan öğrendim" demiştir.

O Allah'ın yardımına uğrayacak *mansur* cemaat hakkında, *Buhârî* de "Ehl-i ilim'dir" diye yorumda bulunur. O devirde *ehl-i ilim* tabiri umumiyetle *ehl-i hadis* mânasında kullanıldığı için *Buhârî* ile *Ali İbnu'l-Medîni*'nin aynı şeyi dedikleri de söylenebilir.

Ahmed İbnu Hanbel'in de: "Bu cemaat *ehl-i hadis* değilse, başka hangi cemaat olabilir bilmiyorum" dediği rivayet edilir. *Kâdı İyaz*: "Ahmed İbnu Hanbel, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at ile *ehl-i hadis*in mezhebine itikad edenleri kastetmiştir" der.

Bu cemaat hakkında, *Nevevî* de şöyle der: "Bu taifenin mü'min gruplar arasında dağılmış olmaları da muhtemeldir. Şecaatle savaşanlar, fukahâ, muhaddisler, zâhidler, emr-i bi'l-ma'rûf yapanlar, münkerden nehyedenler ve diğer hayır grupları. Bunların bir arada toplanmaları da gerekmez. Yeryüzünün bütün kıtalarına dağılmışlardır."

Bazı tamamlayıcı açıklamalar önceki hadiste geçti.

۲۱- وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَاهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الْمَنَاوَةُ» المعادة.

21. (4526)- *İmrân İbnu Husayn* radiyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ümmetimden bir grup (taife), hak üzerine savaşmaya devam edeceklerdir. Onlar kendilerine meydan okuyanlara karşı muzafferdirler. Öyle ki, bunların sonuncuları Meşih-Deccal'le de savaşır." [Ebu Dâvud, Cihad 4, (2484).]

AÇIKLAMA:

Hattabî der ki: "Bu hadiste, cihadın ebediyyen kesilmeyeceğinin beyanı vardır. Bütün imamların, adalet ve diyanet sahibi olmayacakları makul ise, de-

mektir ki, küffâra karşı zâlim imamlar da savaşmak vâcibtir, tıpkı adalet sahibi imamlarla olduğu gibi. Onların zulmü, cihadda onlara itaati ortadan kaldırmaz, keza diğer maruf olan işlerle ilgili emirlerine de itaat gerekir.”

۲۲- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ أَشَدِّ أُمَّتِي لِي حُبًّا نَاسًا يَكُونُونَ بَعْدِي، يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ رَأَى بِأَهْلِيهِ وَمَالِهِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

22. (4527)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümmetim içinde beni en çok sevenlerden bir kısmı benden sonra gelenler arasından olacak: Mallarını ve ailelerini feda pahasına, beni görmeyi arzu edecekler.” [Müslim, Cennet (2832).]

۲۳- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرٌّ مِنَ السُّجُودِ مُحَجَّلُونَ مِنَ الْوُضُوءِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

23. (4528)- Abdullah İbnu Büsr radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kıyamet gününde, ümmetimin (iki alameti olacak: Biri) secde sebebiyle alındaki parlaklık, (diğeri de) abdest sebebiyle kollarındaki parlaklıktır.” [Tirmizî, Salât 427, (607).]

۲۴- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ رَحْمَةً أُمَّةٍ قَبَضَ نَبِيَّهَا فَبَلَّهَا فَرَطًا وَسَلَفًا بَيْنَ يَدَيْهَا، وَإِذَا أَرَادَ هَلَكَ أُمَّةٍ عَذَّبَهَا وَنَبِيَّهَا حَتَّىٰ فَأَهْلَكَهَا وَهُوَ حَتَّىٰ يَنْظُرَ، فَأَفْرَ عَيْنَهُ بِهَلَاكِهَا حِينَ كَذَّبُوهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

24. (4529)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah bir ümmete rahmet diledi mi, peygamberlerini kendilerinden

önce kabzeder ve onu ümmete bir öncü ve hazırlayıcı yapar. Bir ümmetin helâkine de diledi mi, onları peygamberleri hayatta iken cezalandırır da onun gözünün önünde onları helak eder. Böylece, o ümmetin, –inkâr ve tekzibleri sebebiyle– helakleriyle peygamberin içi rahatlar.” [Müslim, Fezâ-il 24. (2288).]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Kemal, hadiste temas edilen “peygamberin önceden kabzedilmesi” hadîsesinin rahmet olarak tavsifini, o ümmet hakkında cezanın imhâli (geriye bırakılması) ve te'hiri olarak açıklar. Bu te'hir onlara tevbe, istiğfar için imkân hazırlar. Bu ümmet, peygamberin davetine icabet eden ümmettir. Öbürü ise, peygamberi dinlemediği için cezalandırılan ümmettir. *Nuh* ve *Lût kavmi* bu ikinci gruba girer.

Bu hadiste *Ümmet-i Muhammed aleyhissalâtu vesselâm*'in şerefine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü peygamberlerinin sağlığında herhangi bir ceza gelmemiştir. Ayrıca ümmetin ömrü uzundur, tevbe ve istiğfar imkânı mevcuttur.

BEŞİNCİ BAB
FARKLI CEMAATLERİN FAZİLETLERİ
(Bu babta beş fasıl var)

BİRİNCİ FASIL
KUREYŞ'İN FAZİLETİ

İKİNCİ FASIL
BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETLERİ

ÜÇÜNCÜ FASIL
ARAPLARIN FAZİLETİ

DÖRDÜNCÜ FASIL
ACEM VE RUMLARIN FAZİLETİ

BEŞİNCİ FASIL
'SAHABE DIŞINDA BİR GRUBUN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL
KUREYŞ'İN FAZİLETİ

4530 ۱- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: النَّاسُ تَبَعَ لِقُرَيْشٍ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1. (4530)- Hz. Câbir radiyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “İnsanlar hayırda da şerde de Kureyş'e tabidir.” [Müslim, İmâret 3, (1819).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yine Müslim'de geçen bir başka veçhi şöyledir: “İnsanlar bu (emirlik) işinde Kureyş'e tâbidir. Müslümanları onların müslümanlarına, kâfirleri de onların kâfirlerine tâbidirler.”

Şârihler, bu hadislerde Resûlullah'ın, Kureyş'in İslâm öncesi durumu ile İslâm sonrası durumunu da zikrettiğine dikkat çekerler. Araplar cahiliye devrinde, Kureyş'in Kâ'be'ye olan hizmetleri ve Mekke'nin merkezi oluşu gibi sebeplerle hep Kureyş'e tâbi olagelmışlerdi. İslâm'da da bu durum değişmemiştir. Resûlullah bir Kureyşîdir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muâviye vs. hep Kureyş asıllıdır.

İslâm daveti başladığı zaman bütün taşra kabileleri hemen icabet etmemiş, Kureyş'in tavrını beklemiştir. Mekke'nin fethiyle Kureyş'in İslâm'a tesliminden sonra bütün Araplar, Kur'an'ın tabiriyle fevç fevç gelip İslâm'a dehâlet etmiştir.

Hadiste geçen şer'den murad cahiliye devri, hayır'dan murad da İslâm devresidir. İslâm'dan önce olduğu gibi İslâm'dan sonra da Kureyşîlerin hilafette kalmaları Resûlullah'ı fiilen tasdik etmiştir.

Nevevî der ki: “Bu hadiste, hilafetin Kureyş'e ait olduğunda delil vardır. Onu Kureyş'ten başkalarına vermek câiz değildir. Bunun üzerine sahâbe ve onlardan sonra gelenler zamanında icma mün'akid olmuştur. Ehl-i Bid'a'dan Haricîler gibi bazıları buna itiraz etmişse de icma karşısında mağlub olmuştur. Nitekim Resûlullah bir başka hadiste, insanlardan iki kişi kaldığı müddetçe bu

hilafet işinin Kureyş'te olacağını beyan etmiştir. Bu hadis hilafetin Kıyamete kadar Kureyş'te kalması gereğine parmak basar. Söyledikleri, zamanımıza kadar zuhûr etmiştir. Her ne kadar Kureyş'ten olmayan mütegallibe bir kısım beldelelere hâkim olmuş ve kulları kahretmişlerse de, yine hilafetin Kureyş'te olduğunu itiraf etmişlerdir. Hadisten murad müstakillen hükmetmek değil, sadece hilafet ismidir."

Kâdî İyaz: "Halife'nin Kureyş'ten olmasının şart kılınması, bütün ulemanın mezhebidir" demiştir.

İbnu Hacer, hilâfete liyakat için Kureyşî olmanın yegâne şart olmadığını, halifede aranaçak şartlardan biri olduğunu, dolayısıyla adaletle hükmetmeyen, müttakî olmayan Kureyşî'nin, hilâfete de layık olmayacağını söyler.

٢- وَعَنْ أَبِي عُبَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اللَّهُمَّ أَذَقْتُ أَوَّلَ قُرَيْشٍ نِكَالًا فَأَذَقَ آخِرَهَا نَوَالًا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.
«النِّكَالُ» الْعَذَابُ وَالْمُشَقَّةُ.
«النَّوَالُ» الْعَطَاءُ.

2. (4531)- *İbnu Abbâs* radiyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ey Allahım, Kureyş'in ilkinde azab tattırdım, hiç olsun, âhiline ihsanı tattır." [Tirmizî, Menâkıb, (3904).]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler hadisteki *nekâl* (azab) ile İslâm'ın bidayetinde, kâfirlerin muhalefeti sebebiyle ilk müslümanların çektiği sıkıntılar ve öldürülmelerin vs. kastedildiğini, *nevâl* ile de, sonradan gelenlerin izzet, mülk, hilafet, imâmet (komutanlık, başkanlık, âmirlik) gibi dünyevî nimetlerin kastedilmiş olabileceğini belirtirler.

٣- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: نِسَاءُ قُرَيْشٍ خَيْرٌ نِسَاءِ رَكْبَيْنِ الْإِبِلِ، أَخْتَاهُ عَلَى طِفْلِ فِي صِغَرِهِ،

وَأَرْعَاهُ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ، وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: وَلَمْ تَرْكَبْ
مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ بَعِيرًا قَطُّ. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.
«أَحَنَاهُ» مِنَ الْحَنَوِّ، وَهُوَ الْعَطْفُ وَالشَّفَقَةُ.

و «أَرْعَاهُ» مِنَ الْمُرَاعَاةِ وَالْحَفِظِ وَالْإِحْتِيَاطِ وَالرَّقِيقِ بِهِ وَتُخَفِيفِ
الْكَلْفِ وَالْأَثْقَالِ عَنْهُ.
و «ذَاتُ يَدِهِ» مَا يَمْلِكُ مِنْ مَالٍ وَغَيْرِهِ.

3. (4532)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır: Onlar, küçük çocuklara karşı daha şefkatli, kocalarının mallarına karşı daha muhafızdırlar."

Ebu Hüreyre radiyallahu anh: "Meryem Bintu İmrân hiçbir zaman deveye binmedi" derdi." [Buhârî, Nikâh 12, Enbiya 46, Nefahât 10; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 210, (2529).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu hadisi, evlenme teklif ettiği zaman "çocuklarım olmasaydı sizinle evlenmekten pek memnun olurdum" diye, ölen kocasından kalan beş-altı tane çocuğu sebebiyle bu mutlu teklife müsbet cevap veremeyen Seyde [veya Ümmü Hânî Bintu Ebî Tâlib] adında bir kadının sözü üzerine takdiren irad etmiştir.

2- Hadiste deveye binenlerle "Araplar" kastedilmiştir. Çünkü, o devirde, deveye çoklukla Araplar binmekte idiler. Şu halde hadis: "Arap kadınlarının en hayırlıları Kureyş'e mensup olanlardır" demiş olmaktadır.

3- Daha şefkatli diye tercüme ettiğimiz *ahnâ* kelimesi, *hâniye*'nin ismi-tafdildir. Bunu, Nevevî, "Yetimlik halinde, çocuğu büyüyünceye kadar evlenmeyen kadın" olarak açıklar ve bu durumda evlenene *ahnâ* denmeyeceğini belirtir. Kocasını ölen bir kadının, küçük çocuğu olduğu halde evlenmesi, çocuk için bir felâkettir. Çünkü, annenin üzerinden *hidâne* hakkı düştüğü gibi, yeni koca, kadının eski kocasından yetim kalan çocuğun, ailesine girmesini kabul et-

meyebilir. Böylece anne himayesinden de olan çocuk, yabancı ellerde kalır ve terbiyesi ciddi şekilde aksar. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, yetim çocuğu varken evlenmemeyi anâneleştirmiş olan Kureyşli kadınları takdir ve tafdîl etmekle, bu âdeti teşvik etmiş olmaktadır.

Kureyşli kadınların vasfı olarak takdir ve tebciil edilen kadınlara mahsus ikinci bir vasfı, kocanın malını tasarrufta dikkatli olmak, israftan, saçıp savurmaktan kaçınmaktır.

Bu hadiste eşraf olanlarla ve bâhusus Kureyşli olan kadınlarla evlenmeye teşvik mevcuttur. Bundan hareketle, evlenmelerde nesebe yüksek olanı aramanın müstehab olduğu söylenmiştir. Hadisten, nikâhta itibar edilmesi gereken *denklik*'i (=küfüv olmayı), öncelikle nesebe aramak gerektiği, diğer kadınların bu hususta Kureyşli olanlara yetişemeyecekleri hükmü de çıkarılmıştır.

Rivayet, çocuklara karşı şefkatli ve merhametli olmayı, onlara yakın ilgi gösterip bizzat anne tarafından terbiye edilmelerini, kocanın malının korunup idareli ve ölçütlü harcanmasını tafdîl etmektedir.

4- (4533) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطِيعٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ: لَا يَقْتُلُ قُرَشِيٌّ صَبْرًا بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَلَمْ يَكُنْ أَسْلَمَ أَحَدٌ مِنْ غُصَاةِ قُرَيْشٍ غَيْرِ مُطِيعٍ وَكَانَ اسْمُهُ الْغَاصِي، فَسَمَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُطِيعًا أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ. قَوْلُهُ «لَا يَقْتُلُ» بِجَزْمِ اللَّامِ، وَرَوَى بِضَمِّهَا. وَوَجْهَ الْجَزْمِ أَنَّهُ ﷺ نَهَى أَنْ يَقْتُلَ قُرَشِيٌّ صَبْرًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَوَجْهَ الْحَمِيدِ الضَّمُّ بِأَنْ مَعْنَاهُ لَا يَقْتُلُ قُرَشِيٌّ بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ صَبْرًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُوَ مُرْتَدٌّ عَلَى الْكَفْرِ.

4. (4533)- Abdullah İbnu Mu'tî', babası radiyallahu anh'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mekke'nin fethedildiği gün buyurdular ki:

"Bugünden sonra hiçbir Kureyşli, Kıyamete kadar sabren öldürülemez."

[Ravi der ki:] "*Kureyş'in Âsi (isim)lerinden Mutî'den başka kimse müslüman olmadı. Mutî'nin ismi de Âsi idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ona Mûtî ismini taktı.*" [Müslim, Cihâd 88-89, (1782).]

AÇIKLAMA:

1- *Sabren öldürmek*, kişiyi esir aldıktan sonra öldürmektir. Savaş sırasında öldürülene *sabren öldürüldü* denmez. Esir edildikten sonra boynunu vurmak, sabren öldürmektir. Günümüzdeki, kurşuna dizmek, kılıçtan geçirmek, boynunu vurmak gibi, esir durumdaki kimseye tatbik edilen öldürme usulüdür. *Sabr*, lügat olarak *habs* mânasına gelir ise de, sabren öldürmek, *öldürülünceye kadar hapsedmek* mânasına gelmez.

2- Bu hadis Kureyşlilerin tamamen müslüman olacağını, *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan sonra müslümanlara karşı savaş cephesi açmaları gibi bir durum olmayacağını ilan etmektedir. Zulüm veya ceza olarak sabren öldürülmeleri bu ihbarın dışında kalır. Nitekim, *Resûlullah*'ın vefatıyla, bir kısım Araplar irtidâd etmiş, fakat Kureyşlilerde isyan ve irtidâd olmamıştır, inşaallah olmayacaktır da.

3- *Kâdı İyaz*, hadiste geçen "*Âsi*"lerin sıfat olmayıp isim olduğunu belirtir. Yani hadis demek ister ki: İslâm'dan önce Kureyş kabilesinden Âsi ismini taşıyanlardan sadece biri müslüman olmuştur, diğerleri İslâm'a girmemiştir. Müslüman olan *Âs Ibnu Esved*'in ismini, *Resûlullah*, *Mutî* diye değiştirmiştir. İslâm'a girmeden ölen diğer Âsi ismini taşıyanlardan *Âs Ibnu Hişâm*, *Âs Ibnu Said* vs. var.

İKİNCİ FASIL
BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ

4534 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَسْلَمَ سَالَمَهَا اللَّهُ، وَغَفَارٌ: غَفَرَ اللَّهُ لَهَا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

1. (4534)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Eslem kabilesini Allah selâmetli kulsın, Gıfâr kabilesine de mağfîret buyursun!” [Buhârî, Menâkıb 6; Müslîm, Fezâilu's-Sahâbe 184, (2515, 2516).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Gıfâr kabilesine mağfîret duasında bulunmaktadır. *Ibnu't-Tîn* bunu, Gıfâr'ın cahiliye devrindeki haline bağlar: Onlar, hacıların yolunu kesip soygunlar icra ederlerdi. Müslüman olduktan sonra, eski günahlarının arından kurtulmaları için mağfîretle dua etmiştir.

2- *Ibnu Hâcer*'in açıklamasına göre, dua-yı nebeviye'ye mazhariyetleri, onların İslâm'a girişteki önceliklerinden ileri gelmektedir. *Eslem*, *Gıfâr*, *Müzeyne*, *Cüheyne* ve *Eşcâ* kabileleri cahiliye devrinde, kuvvet ve itibar yönüyle *Benî Âmir* *Ibnu Sa'sa'a* ve *Benî Temîm* gibi diğer bir kısım kabîlelerden daha geri planda idiler. İslâmiyet gelince, bunlar, -belki de mezkur zaafırlarının sevgiyle- İslâm'ı daha önce benimsediler ve böylece şeref onlara geçti.

4535 ۲- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأَسْلَمٌ وَأَشْجَعُ وَغَفَارٌ مَوَالِي. لَيْسَ لَهُمْ مَوْلَى دُونَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2. (4535)- Yine Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kureyş, Ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfâr benim dostlarımdır. Onların da Allah ve Resûlünden başka dostları yoktur.” [Bu-hârî, Menâkıb 6; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 189, 190, (2520-2521); Tirmizî, Menâkıb, (3945).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah burada öncelikle Kureyş ve Ensar'ı tafdil etmektedir. Zira İslâm'ın ilk nüvesi Kureyş içerisinde atılmıştır. Öncelikle kendisi, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi, sonradan halifelîği de deruhte edecek olan ilk büyükler ve ilk müslümanlar Kureyşî'dir. Ayrıca Mekke'nin fethinden sonra da İslâm'a hizmette önde gidenler, küfür diyarlarını fetihle baş çekenler hep Kureyşli olmuşlardır. Bu sebeple takdir-i nebeviye hakkıyla lâyıktırlar. Gerçi Resûlullah'ı en ziyade uğraştıranlar da Kureyş kâfirleri olmuştur. Ancak o devre fetihle kapanmıştır.

Ensarîler ise, Mekke müşriklerine karşı Resûlullah'a ve İslâm'a himaye veren insanlık tarihinin bir daha görmesi mümkün olmayan âlicenab, fedakâr bir neslidir. Rabbülâlemin onları kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile muhacir kardeşlerini nefislerine tercih eden kimseler olarak tavsif ve takdir etmektedir. Ensar radiyallahu anhüm ecmaîn, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın “İnsanlar bir vadiye, Ensar bir vadiye gitse, ben Ensar'ın gittiği vadiye giderim” diyerek tafdil ettiği, takdir ettiği insanlardır.

Diğer kabileler hakkındaki övgünün, onların İslâm'a girişteki acele ve çabukluklarından ileri geldiği belirtilmiştir. Onların savaşmadan, mağlup olmadan, esaret altına girmeden, kendiliklerinden gelip müslüman olmaları sebebiyle “Allah'ın dostu olmak” gibi bir şerefe erdikleri de söylenmiştir.

Bazı âlimler, “Bu hadisten murad, onların esir edilmelerini nehyetmektir” demiş ise de, bu görüş zayıf bulunmuştur.

۴- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنِّي لَا أَعْرِفُ أَصْوَاتَ رُفَقَةِ الْأَشْعَرِيِّينَ بِالْقُرْآنِ حِينَ يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ، وَأَعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أَصْوَاتِهِمْ بِاللَّيْلِ بِالْقُرْآنِ، وَإِنْ كُنْتُ لَمْ أَرِ مَنَازِلَهُمْ بِالنَّهَارِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ. 4536

3. (4536)- Ebu Musa râdıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vessetâm buyurdular ki:

"Ben Eş'arî cemaatin geceleyin evlerine girerkenki Kur'ân okumalarını seslerinden tanırım. Gündüzleyin girerlerken evlerini görmemiş de olsam, geceleyin Kur'ân okuyuşları sebebiyle seslerinden evlerini tanırım. Onlardan biri Hakîm'dir. Atlılara -yahut düşmana dedi- rastlayınca, onlara:

"Arkadaşlarım, kendilerini beklemenizi söylediler!" dedi." [Buhârî, Megazî 38, Humus 15, Menâkıbu'l-Ensar 37; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 166, (2499).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Eş'arîlerin mescid veya iş için geceleyin çıktıkları zaman eve dönüşte yüksek sesle Kur'ân okuduklarını belirtmektedir. Resûlullah aleyhissalâtu vessetâm'in bunu takdir makamında söylemesi, bunun caiz olduğunu ifade eder. *İbnu Hacer*: "Riyadan emin olmak" ve "Kimseyi rahatsız etmemek" kaydıyla bunun müstahsen olacağını belirtir.

2- Hadiste geçen *Hakîm*'in Eş'arîlerden birinin ismi olduğu söylenmiştir, ancak bir zâtın sıfatı olabileceği de söylenmiştir. Bu zât, düşmanla karşılaşınca, aşırı cesareti sebebiyle kaçmayıp onlara: "Askerlerimiz geliyor, bekleyin de bonyunuzun ölçüsünü alın!.." mânasında onlara tek başına morallerini bozucu hitapta bulunmuştur. Bu yorum, şekk'li olan ifadenin ikinci şikkına yani "düşman"la karşılaşmış olma hâline uygundur. Şayet birinci şık sahih ise, yani karşılaşanlar atlılar ise mâna şöyle olur: "Ey atlılar, bekleyin de geride kalan yayalar da gelsin, düşmanın karşısına beraber çıkın." Bu takdirde *Hakîm*'in karşılaştığı atlılar müslümandır. *İbnu Hacer* bu yorumun daha doğru gözüktüğünü belirtir. *İbnu'l-Tîn*: "Hakîm'in sözünün mânası şudur: Onun arkadaşları Allah yolunda savaşmayı severler, bu uğurda kendilerine gelecek müsibete kıymet vermezler, aldırmazlar."

4537 — وَلَهُمَا فِي رِوَايَةِ عَنْهُ: [قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ الْأَشْعَرِيِّينَ إِذَا أُرْمِلُوا فِي الْعَزْوِ وَقَلَ طَعَامُ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ جَمَعُوا مَا كَانَ عَنْدهُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ اقْتَسَمُوهُ بَيْنَهُمْ بِإِنَاءٍ وَاحِدٍ بِالسَّوِيَّةِ. فَهُمْ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُمْ].

«أُزْمُلُوا» یعنی نفذ زادهم.

4. (4537)- Yine Buhârî ve Müslim Ebu Musa'dan şu hadisi kaydetmişlerdir: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Eş'ariler, gazve sırasında azıkları tükenir, Medine'de de allelerinin yiyecekleri azalırsa, yanlarında bulunanları bir yaygının üzerinde toplayarak sonra onu tek bir kable eşit olarak paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım.” [Buhârî, Şirket 1; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 167, (2500).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm burada Eş'arilerin, memdûh bir hasletlerini zikrederek övmektedir. Darlık zamanlarında seferde ve hatta hazerde yiyeceklerin birleştirilmesi. Resûlullah: “Onlar benden, ben de onlardanım” demekle onlardaki dayanışmayı övmüş, aynen benimsemiş ve dolayısıyla ümmetine de tavsiye etmiş olmaktadır. Nevevî: “Birbirinden olmanın mânası: “Yollarında birlikte ve Allah yolunda harcamadaki benzerlikte” mübalağadır” der.

2- Âlimler bu rivayetten, kişinin kendi menkıbesini zikretmesinin câiz olduğu, hibe-i mechûlün cevazı, dayanışma ve başkasını tercihin fazileti gibi başka faydeler de çıkarmışlardır.

4538 هـ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَا أَرَأَى أَحَبُّ بَنِي تَمِيمٍ بَعْدَ ثَلَاثٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُهَا فِيهِمْ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: هُمْ أَشَدُّ أُمَّتِي عَلَى الدَّجَالِ. وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ، فَقَالَ ﷺ: هَذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمِنَا، وَكَانَتْ سَبِيَّةً مِنْهُمْ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. فَقَالَ ﷺ: اعْتَقِهَا فَإِنَّهَا مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

5. (4538)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu an-h anlatıyor: “Beni Temim'i, haklarında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğim üç şeyden sonra hep sever oldum. Demişti ki: “Onlar Deccal'e karşı ümmetimin en şiddetlisidirler.” Onların zekâtları gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bu, kavmimizin zekâtlarıdır!” buyurdular. Hz. Aişe radiyallahu an-hâ'nın yanında onlardan bir eşire kadın vardı,

“Onu âzad et, çünkü o, Hz. İsmâil evlatlarından!” buyurdular.” [Buhârî, İtk 13, Megâzi 67; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 198, (2525).]

AÇIKLAMA:

Rivayette, Arapların büyük kabilelerinden olan Benî Temîm onlarda bulunan üç güzel hasletle övülmüş olmaktadır. Bu üç hasletle onların *Aleyhissalâtu vesselâm* tarafından övüldüğünü işiten *Ebu Hüreyre*, Temîmîleri sevmeye başlar. Hadisin *Ahmed İbnu Hanbel*'de gelen vechindeki ziyadeyi de kaydedelim:

وَمَا كَانَ قَوْمٌ مِنَ الْأَخْيَاءِ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْهُمْ فَأَحْبَبْتُهُمْ “Kabilelerden hiçbir kavme onlar kadar nefret duymuyordum, böylece onları sevmiş oldum.”

Bu nefretin Cahiliye devrinde aralarında cereyan eden düşmanlıktan ileri geldiği belirtilir. Şu halde, bu rivayet *Resûlullah*'ın bir kelimıyla eski kinlerin nasıl süngerlendiğine, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın gönüllerde sevilen ve nefret edilen şeyleri bile nasıl yönlendirdiğine güzel bir örnek olabilmektedir.

Mezkûr üç hasletten biri onların *Deccal*'e karşı şiddetle mücadele edeceği- dir. Bu vasıf bir başka rivayette “Onların savaşta insanların en şiddetlisi oldu- ğu” şeklinde gelmiştir. Bu iki rivayet te'vil edilerek: “*Deccâl*'e karşı yapılacak savaşta en şiddetli savaşçılar olacaklar” denmiştir.

İkinci hasletleri, zekâtlarının gelmesi vesilesiyle *Resûlullah*'ın nesebini on- larla birleştirip onlara “kavmimiz” demesidir. Şârihler Benî Temimle, Ku- reys'in *Ilyas İbnu Mudar*'da birleştiklerini belirtirler. *Resûlullah*, Benî Temîm'in bir kolu olan, *Benî Sa'd*'in zekâtı geldiği zaman da هَذِهِ صَدَقَةٌ قَوْمِي “İşte kavminin zekâtı” buyurmuştur.

Üçüncü faziletleri de Temîmîlerin nesebce *Hiz. İsmâil*'e dayanmış olması- dır. Bu hususla ilgili muhtelif rivayetler var. Şârihler bu rivayetlere dayanarak *Hiz. İsmâil* ahfadının azad edilmesinin efdal olacağına hükmetmişlerdir.

4539 — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [إِنَّ رَجُلًا مِنْ قَيْسٍ قَالَ يَارَسُولَ اللَّهِ الْعَنْ حِمَيْرًا فَأَعْرَضَ عَنْهُ. فَأَعَادَ عَلَيْهِ. فَقَالَ ﷺ: رَجِمَ اللَّهُ حِمَيْرًا أَقْوَاهُمْ سَلَامًا، وَأَيْدِيَهُمْ طَعَامًا، وَهُمْ أَهْلُ أَمْنٍ وَإِيمَانٍ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

6. (4539)- Yine *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: “*Kays*'tan bir adam:

“Ey Allah'ın Resûlü! *Himyer*'e lânet et!” dedi. *Aleyhissalâtu vesselâm* on- dan yüzünü çevirdi. Adam aynı talebi tekrar edince, *Aleyhissalâtu vesselâm*:

“Allah Hımyer'e rahmet kulsın. Onların ağızları selam, elleri yiyecek, kendileri de emniyet ve iman ehli kimseler!” *buyurdu.*” [Tirmizî, Menâkıb, (3985).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah* burada Hımyer halkını bazı mümtaz taraflarıyla tafdil ediyor:

- ★ Rastladıkları herkese selam veriyorlar, bunu terketmiyorlar;
- ★ Muhtaç, yolcu, misafir herkese yemek veriyorlar;
- ★ Onlardan kötülük beklenmez, güvenilen emniyetli kimselerdir;
- ★ Kalpleri de nur-u imanla doludur.

2- *Hımyer*, Yemen'deki kabilelerden birisidir.

4540 ۷- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ] أَلَا زُذُّ أَرْدُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، يُرِيدُ النَّاسُ أَنْ يَضَعُوهُمْ وَيَأْتِيَ اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَرْفَعَهُمْ وَلَيَأْتِينَ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَقُولُ الرَّجُلُ فِيهِ: يَا لَيْتَ أَبِي كَانَ أَرْدِيًّا، وَيَا لَيْتَ أُمِّي كَانَتْ أَرْدِيَّةً. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.
وَقَالَ: قَدْ رَوَى مُوقُوفًا عَلَى أَنَسٍ، وَهُوَ عِنْدَنَا أَصَحُّ.

7.(4540)- Hz. Enes radiyallahu anı anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdularki:

“Ezd kabilesi, Allah'ın yeryüzündeki ordusu (ve dininin yardımcısı)dır. Halk onları alçaltmak ister, Allah ise onları yüceltir. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zaman kişi:

“Keşke babam Ezdi olsaydı! Keşke annem de Ezdi olsaydı!” diye temennide bulunacak.” [Tirmizî, Menâkıb, (3933).]

AÇIKLAMA:

1- *Ezd*, Yemen'de bir kabile adıdır. *Ezd-i Şenue* denir. Bir başka rivayette (4544. hadis) *Ezd* kelimesinden sonra “yani Yemen” ibaresine yer verilerek, hadiste geçen *Ezd* kelimesiyle *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın Yemen'i kasdettiğine işaret edilir. *Ezd*'le ilgili olarak *el-Kadî* şu açıklamayı sunar: “*Ezd*'le *Aleyhissalâtu*

vesselâm Ezd-i Şenû'e'yi murad eder. Bu, Yemen'de bir kabiledir. Ezd İbnu'l-Gavs, İbnu Leys, İbni Malik, İbn-i Kehlân, İbn-i Sebe'nin evladlarıdır. Onları Allah'a nisbet edişi, onların Hizbullah'tan ve Resûlüne yardım edenlerden olmaları sebebiyledir." Tîbî de şu açıklamayı sunar: "Ezdullah tabiri birkaç mâ-naya muhtemeldir. Şöyle ki:

★ Bu isimle iştihar etmiş olanları. Çünkü onlar savaşta şebatkâr kimselerdir, asla kaçmazlar.

★ Onların Allah'a nisbeti, hususiyetlerini ortaya koyarak teşrif etmek içindir: Beytullah (Allah'ın evi), Nâkatullah (Allah'ın devesi) tabirlerinde olduğu gibi. Nitekim hadisin devamında halkın onları alçaltma arzuları ifade edilmiştir. Öyleyse buna karşı, onların teşrifi (şereflendirilmeleri) için Allah'a nisbet edilmişlerdir.

★ Ezd kelimesi ile şecâat ifade edilmek istenmiştir. Bu durumda kelimet teşbih olarak kullanılmıştır. Yani el-Esed (aslan), esedullah demektir. Bu durumda "Esed" in Ezd olarak gelmesi ya şekil benzerliğindendir veya sin harfinin (س) ze harfine (ز) kalbolmasındandır." Aliyyu'l-Karî, Tîbî'nin bu açıklamasını kaydettikten sonra der ki: "Bu yoruma, el-Mesâbîh şârihlerinden Sâhibu'l-Ezhâr da tâbî oldu. Ne var ki bu yorumun sağlam olması için, el-Esd kelimesinin lügat itibariyle el-Esed'den gelmesi gereklidir. Ancak, Kamus'tan anlaşıldığına göre mesele böyle değil."

٨- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرِو الدَّوْسِيِّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: فَقَالَ: إِنَّ دَوْسًا قَدْ هَلَكَتْ، عَصَتْ وَأَبَتْ، فَأَذَغَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَظْنَ النَّاسِ أَنَّهُ يَدْعُو عَلَيْهِمْ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِ دَوْسًا وَأْتِ بِهِمْ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

8. (4541)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Tıfeyl İbnu Amr ed-Devsî, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:

"Devs kabilesi helak oldu. (Allah'a) âsi oldu (ve İslâm'a girmekten) imtina etti. Onlara bir beddua bulunun!" dedi. Orada bulunanlar, Aleyhissalâtu vesselâm'ın beddua yapacağını zannetti. Ama O:

"Allah'ım, Devs'e hidayet ver, onları imâna getir!" buyurdu." [Buhârî, Megâzî 75, Cihad 100, Da'avât 59; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 197, (2524).]

AÇIKLAMA:

1- *Devs*, Hz. *Ebu Hüreyre*'nin mensup olduğu kabiledir, Yemen'dedir.

2- *Reşûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a* müracaatta bulunan *Tufeyl İbnu Amr radiyallahu anh* da Devslidir. Mekke'de müslüman olmuş, memleketine dönerek Medine'ye hicret edinceye kadar, kabilesini İslâm'a sokmaya çalışmıştır. Ancak yeterince dinleyen olmamış, bunun üzerine *Reşûlullah'a* müracaat ederek onların faiz yediklerini, zina ettiklerini söylemiş ve beddua talep etmiştir. Fakat *Aleyhissalâtu vesselâm* insanlara beddua ederek helaklerini değil, niyaz ve tazarru ile hidayetlerini talep etmek için peygamberdi, Rahmeten li'l-âlemîn idi. Her seferinde olduğu üzere bu seferde de onların hidayeti için Allah'a dua bulunmuştur.

Dua kabul edilecek ve Devs İslâm'a girecektir.

9- 4542 وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. أَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَخْرَقْنَا نَبَالَ ثَقِيفٍ، فَأَدْعُ اللَّهَ عَلَيْهِمْ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِ ثَقِيفًا أَخْرَجَهُ التَّيْمِذِيُّ.

9. (4542)- Hz. *Câbir radiyallahu anh* anlatıyor: "Sahabeler radiyallahu anhüm, *Aleyhissalâtu vesselâm'a* müracaat ederek:

"Ey Allah'ın Resûlü! *Tâifliler*in okları bizleri yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah'a bir bedduada bulunürseniz!" dediler. *Aleyhissalâtu vesselâm*:

"Allahüm, *Tâiflilere* hidayet ver!" buyurdular!" [Tirmizî, Menâkıb, (3937).]

AÇIKLAMA:

1- *Tâif* şehrinde yaşayan halkın ismi, *Benî Sakif* veya kısaca *Sakif*dir. Daha önce (4295. hadis) *Tâif* Gazvesi bahsinde geçtiği üzere *Tâif*in kuşatılması sırasında müstahkem kalelerden atılan oklar şehrin müdafaasında müessir olmuş, müslümanlardan bazılarının ölümüne, birçoğunun da yaralanmasına sebep olmuştu. İşte bu başarısızlık üzerine, askerlerden bazıları *Reşûlullah'a* müracaatla beddua talep ederlerse de *Aleyhissalâtu vesselâm*, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, beddua yerine Allah'tan hidayet talebinde bulunur.

10- 4543 وَعَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رُبِّعَتْ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ رَجُلًا فَسَبَّوهُ وَضَرَبُوهُ. فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ: ﷺ: لَوْ أَنَّ أَهْلَ عُمَانَ اتَّيَتْ مَا سَبُّوكَ وَلَا ضَرَبُوكَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

10. (4543)- Ebu Berze el-Eslemî râdıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir sahabiyi Arap kabilelerinden birine irşad vazifesiyle gönderdi. Ancak kabile halkı ona hakaretler edip bir güzel dövdüler. Sahabi, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek durumu haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Eğer Ummân ahâlisine gitmiş olsaydın onlar ne söverler ne de seni döverlerdi!” buyurdu.” [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 228, (2544).]

AÇIKLAMA:

Bazı şâihler, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözleriyle, Ummân halkının tahkik ehli ve araştırmacı kimseler olduğunu, Yemenliler gibi ince kalpli ve nâzik kimseler olduğunu söylemek istediğini belirtirler.

Hadiste Ummân halkının fazileti ifade edilmiştir.

۱۱ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمُلْكُ فِي قُرَيْشٍ، وَالْقَضَاءُ فِي الْأَنْصَارِ، وَالْأَذَانُ فِي الْحَبَشَةِ، وَالْأَمَانَةُ فِي الْأَزْدِ، يَعْنِي الْيَمَنَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

11. (4544)- Hz. Ebu Hüreyre râdıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Mülk (saltanat, idare) Kureys'tedir. Kaza (davaları hükme bağlama) Ensar'dadır, Ezân Habeşlilerdedir, emânet (güven) Ezd'dedir, yani Yemen'dedir.” [Tirmizî, Menâkıb, (3932).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste mülk yani hilâfet, yani saltanatın Kureys'e ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bahis daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz. (4530-4533).

2- Resûlullah Ensar'ın gönlünü hoş etmek için kaza işlerinin onlar vasıtasıyla yürüyeceğini ifade etmiştir. Ensar bu çeşit teşriflere fazlasıyla layık idi. Zira, İslâm direğini kuranlar onlardı. Onların himaye ve fedakârlıkları olma-

saydı, zâhir hâle göre, sayıca az ve zayıf olan ilk müslümanlar, ceberrut, zâlim ve insafsız Kureyş müşrikleri karşısında yok olmaya mahkum idiler. *Ensar radıyallahu anhûm ecmaîn*'in himayesi İslâm meşalesinin yanıp güçlenmesine, gönülleri aydınlatıp, insanlığa ilahî hidayetin ulaşmasına vesile oldu.

3- **Kaza'dan murad nedir? Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür:**

★ Hüküm-ü cüz'î'dir. Nitekim *Resûlullah* “**Helal ve haramı en iyi bilene-niz Muâz'dır**” buyurmuştur. *Muâz* ise *Ensâr*'dandır.

★ Nikâbettir, çünkü nakîbler onlardandı. *Nakîb*, bir cemaatin işlerinde, ah-valine nazaret eden mümessilleridir. Akabe bey'atında *Resûlullah*, kendisiyle beyatta bulunan müslüman gruplar için hepsi *Ensâr*'dan olmak üzere birer nakîb seçmişti. Bunların sayısı 12 idi. Şu halde bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadiste “**Kaza Ensâr'dadır**” buyrulmakla *nikâbet* (nakîblik işleri) *Ensâr*'ın elin-dedir” dendiğini kabul etmiştir.

★ Kaza ile, mahkemelerde dava halletme işinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Nitekim *H. Muâz* kadı olarak Yemen'e gönderilmiştir.

Aliyyu'l-Kârî bu son görüşün daha uygun olduğunu söyler.

4- Ezanın Habeşlilere âit olması, *Resûlullah*'ın baş müezzininin *Bilal-i Habeşî* olmasından ileri gelen bir keyfiyettir.

5- Emânetin Ezd'de olması, Ezd'le Yemen'in kastedilmiş olduğunu ifade eder. Çünkü *Aleyhissalâtu yesselâm*, insanlığın ilk medeniyetinin beşiklerinden biri olması kuvvetle muhtemel olan bu belde ahâlisini, muhtelif hadislerinde övmüş, ilmin, irfanın, yumuşak kalplilik ve sükûnetin Yemenlilerde bulunduğunu ve hatta ilmin ve hikmetin Yemenli olduğunu söylemiştir. Bir rivayet şöyle:

أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَضْعَفُ قُلُوبًا وَأَرْفَى أَفْئِدَةً الْإِيمَانُ يَمَانٌ وَالْحِكْمَةُ يَمَانٌ

“Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en zayıf, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir.” Bir Müslim hadisinde “...Fıkıh da Yemenlidir” ziyadesi gelmiştir.

İmanın Yemen'e nisbeti bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. *İbnü Hacer*'in açıklamasına göre, İman Yemen'e nisbet edilmiştir. Zira, mebdei orasıdır. Mekke, Medine'ye nisbeten Yemenlidir. “Murad imanlı Mekke ve Medine'ye nisbettir, zira bu iki yer Şam'a nisbetle Yemenlidir. Zira, *Resûlullah* bu hadisi Tebük'te sarfetmiştir. Bu durumda Suriye'ye nisbetle Hicaz, Yemen'den sayılır. Nitekim bu te'vili te'yid eden bir rivayet Müslim'de gelmiştir:

وَالْإِيمَانُ فِي أَهْلِ الْحِجَازِ “İmân Hicaz ahalisindedir.”

“Bir başka açıklamaya göre, bundan Ensâr maksuddur, çünkü Ensar aslen Yemen’den gelmedir ve Yemenli sayılırlar. İman’ın onlara nisbeti pek muvafıktır, çünkü onlar, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın getirdiği şeriata yardımında asıl ve temel oldular.”

Ibnu Salâh Ebu Ubeyde’nin Garibu’l-Hadis’te yer verdiği bu açıklamaya katılmaz ve: “Kelâmı zahiri üzere anlamaya bir mani yok! Hadisten murad Yemenlileri, Meşrik ehlinde olanlara tafdildir. Bunun da sebebi imana olan i-ân (ve yakînlidir). Çünkü onlar İslâm’a girerken müslümanlara büyük bir müşkîlat çıkarmadılar. Halbuki Meşrik ahalisi ve başkaları böyle yapmadılar. Kim bir şeyle muttasıf olur ve o şeyin izharında ciddî davranırsa, o şeydeki kemalini göstermek için o kimsenin ona nisbet edilmesi âdetendir. Öyleyse, imânın Yemenlilere nisbeti, başkalarından onu nefyetmemizi gerektirmez. Ayrıca, hadisin elfazında, bu hadis ile muayyen şahısları kasdettiğini gösteren karîneler de var. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözle beldenin tamamını kasdetmemiş, onlardan kendisine gelenlere işaret buyurmuştur. Bunu söylerken hadisin bazı tariklerinde gelen: أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَلَيْنَ قُلُوبًا وَأَرْقَى أَلِفَةً الْإِيمَانُ يَمَانٍ وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ وَرَأْسُ الْكُفْرِ بِلَ الْمَشْرِقِ “Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en yumuşak, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir. Hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı da şark cihetindedir.” Kelâmı zahirine göre anlamaya ve ehl-i Yemen tabirini hakikatinâ hamletmeye bir mani yok. Şurası da var: Bu sözle murad edilen, o zaman, Yemenlilerden mevcut olanlardır. Her zamanda yaşayacak olan bütün Yemen halkı değil, zira lafız böyle bir tamimi gerektirmiyor. “Fıkıh” dan kastedilen şey de dinde anlayıştır, “hikmet” ten murad da Allah’ın marifetine götüren ilimdir.”

Böylece, *Ibnu Salâh* hadisin anlaşılmasına daha pratik bir yorum kazandırmış olmaktadır.

١٢- وَعَنْ أَبِي سَكِينَةَ (رَجُلٍ مِنَ الْمُحَرَّرِينَ) عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: دَعُوا الْحَبْشَةَ مَا وَدَّعُوكُمْ، وَاتْرَكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. 4545

12. (4545)- *Ebu Sekîne* (ki Muharrerler’den bir kimsedir,) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın bir sahâbesinden naklen anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Sizi bıraktıkları müddetçe siz de Habeşileri bırakın. Sizi terkettikleri müddetçe Türkleri terkedin.” [Ebu Dâvud, Melâhim 8, (4302).]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, “Habeşiler sizi bıraktığı müddetçe onları bırakın” ifadesini: “Onlar size saldırmadıkça siz onlara karşı savaşı ilk başlatan olmayın” şeklinde anlamışlardır. Keza Türklerle ilgili cümleyi de: “Türkler sizi terkettiği, size savaş açmadığı müddetçe siz de onlara taarruz etmeyin, Türkler size taarruz etmede önce davranırsa siz o zaman onlara mukabele edin” şeklinde anlamışlardır. Hattabî der ki: “Bu hadisin, قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَأَلَّةٍ “Müşriklerle topyekûn savaşın...” (Tevbe 36) âyetiyle te’lîfi şöyledir: Âyet mutlakdır, hadis ise mukayyedir, mutlak mukayyede hamlolunur ve hadisle âyetin âmî olan hükmü tahsis edilir. Nitekim mecusiler hakkında da böyle yapılmıştır. Zira onlar da kâfir oldukları halde سَتُوا بِهِمْ سِنَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ “Mecusilere Ehl-i Kitap muamelesi uygulayın” hadisi esas alınarak onlara ehl-i kitap muamelesi tatbik edilerek çizye alınmıştır.” Tibî merhum; nesh ihtimaline yer vererek: “Hadis İslâm’ın zayıflığı sebebiyle varid olmuştur da âyet onu nesh etmiş olabilir” der.

2- Habeşîlerin ve Türklerin terkedilmeleri ve savaş dışı bırakılmalarının sebebini âlimler şöyle açıklamıştır: “Müslümanlarla Habeşîler arasında korkunç çöller, susuz sahralar var. Onlara ulaşmak yorucu, zor ve pek meşakkatli olduğu için, müslümanları bununla mükellef tutmadı. Türklerle gelince; onların gücü şiddetlidir, memleketleri soğuktur. İslâm’ın ordusu olan Araplar ise sıcak iklimin insanlarıdır, bu sebeple onları buralara gitmekle mükellef tutmadı. Bu iki sır sebebiyle onları diğer milletlerden ayrı mütâlaa etti. Ancak onlar zorla İslâm memleketlerine girerlerse, el-iyâzübillah hiçkimseye (hadis yasaklıyor diye) kutall terketmek câiz olmaz. Zira böyle bir durumda cihâd farz-ı ayn olur. Önceki durumda ise farz-ı kifayedir.” Âlimlerin bu görüşünü kaydeden Aliyyu’l-Kârî der ki: “Aleyhissalâtu vesselâm, bu mânaya “Onlar sizi terkettikçe...” cümlesiyle işaret buyurmuştur.”

۱۳- وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حَصِينٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَكْرَهُ ثَلَاثَةَ أَحْيَاءَ: ثَقِيفًا، وَبَنِي حَنِيفَةَ، وَبَنِي أُمَيَّةَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

13. (4546).- İmran İbnu Husayn radiyallahu anhumâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üç kabileye ikrah eder halde vefat etti: Sakîf, Benî Hanîfe, Benî Ümeyye." [Tirmizî, Menâkıb, (3938).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu rivayete göre, üç kabileden hoşnutsuz olarak vefat etmiştir. Bunlardan *Benî Ümeyye* hânedanı Kureyş'e bağlı bir koldur. Şârihler, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Benî Ümeyye'ye duyduğu nefretin *Ubeydullah İbnu Ziyâd* sebebiyle olduğunu belirtir. Daha önce de açıkladığımız üzere *Fahr-i Âlem* efendimizin reyhanesi olan Hz. Hüseyin radiyallahu anh'ın kesik başını bir leğen içerisine koyarak elindeki çubukla dürterek hakaret etmişti (4433, 4434. hadisler). Öldürülüp kellesi getirilince ilahî bir ceza olarak zuhûr eden ince bir yılan, herkesin göreceği şekilde *Ubeydullah*'ın ağzına burnuna girmiş, çıkmıştı (4433, 4434. hadisler).

Resûlullah'ın Sâkıftan nefreti, oradan zuhur eden *Haccâc-ı Zâlim* sebebiyledir. Bu herif de nice masumların kanına girmiş, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Ashab-ı güzînine, İslâm'ın o mübarek bânilerine etmedik hakaret ve işkence bırakmamıştı. Daha da ileri giderek mancınklarla attığı taşlarla Kâ'be'yi yıkmaktan çekinmemişti.

Efendimiz Aleyhissalâtu vesselâm'ın Benî Hanîfe'ye iğbirarı da, oradan çıkan *Müseylime* adındaki yalancı sebebiyledir. *Resûlullah*'ın hayatının son demlerinde peygamberliğini ilan ederek irtidat etmiş, Hz. Ebu Bekir zamanında onun bertaraf edilmesi için müslümanlar epeyce bir uğraşmışlardır.

Aleyhissalâtu vesselâm bu sonuncuya sağlığında fiilen müşâhede etti ise de, önceki ikisini Allah'ın bildirmesi ile keşfen görmüştür.

ÜÇÜNCÜ FASIL
ARAPLARIN FAZİLETİ

4547 ۱- عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُبْغِضُنِي فَتَفَارِقَ دِينَكَ. قُلْتُ: وَكَيْفَ أُبْغِضُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ وَبِكَ هَدَانِي اللَّهُ؟ قَالَ: تُبْغِضُ الْعَرَبَ فَتُبْغِضُنِي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4547)- Selman-ı Farisî radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm bana:

"Bana buğzetme, dinini terketmiş olursun!" buyurdular. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben size nasıl buğzederim? Allah hidayeti bana sizin elinizde ulaştırdı" dedim.

"Araba buğzadersin, böylece bana buğzetmiş olursun" buyurdular."

[Tirmizî, Menâkıb, (3923).]

4548 ۲- وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ غَشَّ الْعَرَبَ لَمْ يَدْخُلْ فِي شَفَاعَتِي وَلَمْ تَنْلُهُ مُوَدَّتِي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2.(4548)- Osman İbnu Affân radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselâmı buyurdular ki:

"Kim Arabı aldatırsa şefaataime giremez ve sevgim de ona ulaşmaz."

[Tirmizî, Menâkıb, (3924).]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Arap milletine karşı kötü his beslemenin tehlikesine dikkat

çekmektedir. Müslümanlar kardeşler, birbirlerini sevecekler, aralarında buğz ve adavete yer vermeyecekler, birbirlerini aldatmayacaklar. Müslümanlar arasında bunlar haram olmakla birlikte, Araplara karşı yapılması daha büyük bir günahı gerektirmektedir. Zira *Resûlullah* da Araptır. Şu halde meşru bir sebep olmadan Arab'a karşı alınan tavır İslâm'a dolayısıyla onun şârii olan *Resûlullah*'a karşı alınmış bir tavidir. İkinci hadis böyle bir durumda kişinin kalbinde Resûl sevgisinin hasıl olmayacağını, dolayısıyla da *Resûlullah*'ın kendisini sevmeyeceğini haber vermektedir. Bunlar bir mü'min için büyük kayıptır, Allah korusun!

DÖRDÜNCÜ FASIL
ACEM VE RUM'UN FAZİLETİ

4549 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [تَلَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سُورَةَ الْجُمُعَةِ، فَلَمَّا بَلَغَ: وَآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ. قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِنَا؟ فَوَضَعَ ﷺ يَدَهُ عَلَى سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ بِالثُّرَيَّا لَتَنَاولَهُ رَجُلًا مِنْ هَؤُلَاءِ، وَفِي أُخْرَى: رَجُلٌ مِنْ فَارِسٍ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4549)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm Cum'a sûresini tilavet buyurdu: وَأَخْرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ. “Onlardan diğer bir grup gönderdi ki(faziletçe) birincilere yetişememişler-dir” (Cum'a 3) âyetine gelince, bir sahabe:

“Ey Allah'ın Resûlü! Bize kavuşamayacak olan bunlar kimlerdir?” diye sordu. Aleyhissâlâtu vesselâm elini Selman radiyallahu anh'ın üzerine koyarak:

“Ruhumu kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, eğer iman Süreyya yıldızında olsaydı, ona, bunun kavminden bazı kimseler yine de ulaşacaklardı.” –Bir diğer rivayette: “Fars'tan bazı kimseler”– buyurdu.” [Buhârî, Tefsir, Cum'a 1; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe (2546); Tirmizî, Menâkıb, (3929).]

AÇIKLAMA:

Acem kelimesi Arapçada, Arap olmayanlar için kullanılır ise de, sadedin-de olduğumuz hadiste Farslar kastedilmektedir. Resûlullah eski bir imparatorlu-ğa dolayısıyla köklü bir kültüre ve ilim an'anesine sahip bulunan İran milletini o yönüyle takdir etmektedir. Bu hadisin mefhumuna ilk mazhar olan zât *Selmân-ı Fârisî*'dir. Resûlullah'ın en güzide Ashabındandır. Hatta Efendimiz: “Selman

bizden, Ehl-i Bey'tendir" buyurmuştur. Ancak bir kısmı şârihler, bu hadiste *İmâm-ı Âzam'a* da işaret edildiğini söylemiştir. İslâm'ın gelişmesinde ilmi katkıları olan daha nice İran asıllıların hadisin şümûlüne girdiğini söyleyebiliriz. Nevevî: "*Hadiste Acemlerin faziletlerine ve yerine göre mecazla mübalağanın kullanılmalarının câiz olduğuna açık delil vardır*" demiştir.

4550 ۲- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [ذِكْرَتِ الْأَعَاجِمُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: عَلَيْكُمْ لِأَنَابِهِمْ، أَوْ يَبْغِضُهُمْ أَوْ تُقِ مَنِي بِكُمْ أَوْ يَبْغِضِكُمْ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4550)- Yine *Ebu Hüreyre radiyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında Acemler zikredilmişti, şöyle buyurdular:*

"Ben onlara –veya bazılarına– sizden –veya bazınızdan– daha çok güvenirim!" [Tirmizî, Menâkıb, (3928).]

ACIKLAMA:

Hadiste *Resûlullah'*ın "siz" diye hitap ettiği muhataplarının muayyen belli kimseler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunlar, Allah yolunda infak etmeye çağırıldıkları halde bundan geri durmuşlar, bunun üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm* onlara: "*Ben Acemlere sizden daha çok güvenirim...*" demiştir. Bu sözde, muhataplarına bir te'dîb ve ta'yib (ayıplama) mevcuttur. Buna delalet eden şu âyeti de kaydedebiliriz: *إِذْ تَقُولُوا يَسْتَبِيلُ قَوْمًا غَيْرَكُمْ* "İşte siz Allah yolunda harcamanıza davet edilmekte olanlarsınız. İçinizde cimrilik edenler var... Eğer yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir" (Muhammed 38). Zira bu âyet şu âyetin akabinde gelmiştir:

هَاتِفُمْ هَؤُلَاءِ لَدَعُونَ لِيَتَّقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَخُلْ

"Eğer sizden onları(n tamamını) ister, bu suretle (talepte) ileri giderse cimri bulurstanız..." (Muhammed 37). Yani: "*Siz, çeşitli hallerde bunca mümârese yaptığınız ve Allah yolunda harcamanın kendiniz için daha hayırlı olduğunu bilen kimseler olduğunuz halde infaka çağırılınca ağır davranan, kaçınan kimselersiniz. Bu kaçkınlığınız devam ederse Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir. Onlar Allah yolunda mallarıyla canlarıyla fedakârlıklarda bulunurlar, bol bol harcarlar, onlar aşırı cimrilikte sizin gibi olmazlar.*" Bu ifade onların infak etmeye teşvik ve tahrîk gayesini güder, bundan bir tafdil manası çıkmaz.

Aliyyu'l-Kârî de şunu söyler: “Bu hadisten murad, mutlak surette taʿdîlin olmayacağını söylemek olsa, hadisin vürûdunun hususî sebebi değil, lafzın umûmiliği dikkate alındıkta, kitap ve sünnete aykırılık çıkar. Eğer murad, mutlak taʿdîlin gerekmediğini söylemek ise bu mâna sāhihtir. Zira hadis, onların (Acemlerin), bazı vasıflarda Araplardan eʿdal olduklarına delalet eder. Nitekim meʿdulde (faziletçe düşük olanda), fâzıldaki bazı faziletlerle nisbet edilince üstünlük bulunmasında şaşılacak bir husus yoktur. Öyleyse Arap cinsinin Acem cinsinden eʿdal olduğunda şüphe yoksa da, hadise göre, bazı münferid faziletlerde Acem’in Arab’a üstünlüğü vardır.”

4551 ۳- وَعَنِ الْمُسْتَوْرِدِ الْقُرَشِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: تَقُومُ السَّاعَةُ وَالرُّومُ أَكْثَرُ النَّاسِ. فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ: أَبْصِرْ مَا تَقُولُ. قَالَ: أَقُولُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: قَالَ: إِنْ قُلْتَ ذَلِكَ إِنْ فِيهِمْ لَخِصَالٌ أَرْبَعَةٌ، إِنَّهُمْ لِأَحْلَمُ النَّاسِ عِنْدَ فِتْنَةٍ، وَأَسْرَعُهُمْ إِفَاقَةً عِنْدَ مُصِيبَةٍ، وَأَوْشَكُهُمْ كَرَّةً بَعْدَ فَرَّةٍ، وَأَجْبَرُهُمْ لِمَسْكِينٍ وَيَتِيمٍ وَضَعِيفٍ، وَخَامِسَةٌ حَسَنَةٌ جَمِيلَةٌ، وَأَمْنَعُهُمْ مِنْ ظُلْمِ الْمُلُوكِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

3. (4551)- Müstevirid el-Kureşî radiyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ı işittim, diyordu ki:

“Rumlar insanların ekserisi olduğu bir sırada Kıyamet kopar.” (Bunu işiten) Amr İbnu'l-Âs radiyallahu anı atılarak:

“Söylediğine dikkat et!” dedi. Müstevirid:

“Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’dan işittiğimi söylüyorum! diye te’yid etti. Amr:

“Sen bunu söylersen, (bil ki) onlarda dört haslet vardır: Fitne sırasında, insanların en halîmidirler. Musibete uğrayınca da onu en çabuk atlatanıdır. Kaçtıktan sonra geri dönmede insanların en çabudur. Miskin, yetim ve za-yıflara en hayırlı olanıdır. Beşinci olarak hoş ve güzel bir hasletleri de kral-ların zulümlerine en fazla karşı koyan kimseler olmalarıdır.” [Müslim, Fitnen 35, (2898).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu hadislerinde Kıyamet sırasında Rumların insanların ekseriyetini teşkil edeceğini haber vermektedir. Bu hadiste ki *Rum* kelimesini, dilimizdeki “Yunanlı” mânasında anlamamız isabetli bir te’vil olmaz. O zaman için *Rum*, Roma devletini, bir başka ifade ile hristiyan âlemini ifade ediyordu. Bu mânadan hareketle hadisteki “*Rum*” dan Batı âlemini, hristiyan dünyayı anlayabiliriz. *Amr İbnu'l-Âs*’ın Rum’a nisbet ettiği bir kısım hasletleri Batı âleminde bugün bile görmek mümkündür.

Bu hadis, bizi İslâm düşmanlarını yakından tanımaya, iyi taraflarını, kendilerine has hususî yönleriyle birlikte araştırmaya, öğrenmeye teşvik etmektedir. Hatta güzel hasletleri sebebiyle onları takdir etmeye de, rivayet örnek teşkil etmektedir.

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ

★ ÜVEYS EL-KARANİ

1- 4552 عَنْ أُسَيرِ بْنِ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا أَتَى عَلَيْهِ أَمْدَادُ أَهْلِ الْيَمَنِ سَأَلَهُمْ، أَمِيتُكُمْ أَوْيسُ بْنُ عَامِرٍ؟ حَتَّى أَتَى عَلَى أَوْيسِ بْنِ عَامِرٍ. فَقَالَ: أَنْتَ أَوْيسُ بْنُ عَامِرٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ، مِنْ مُرَادٍ، ثُمَّ مِنْ قَرْنٍ. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَانَ بِكَ بَرَصٌ فَبَرَأْتَ مِنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ دَرَاهِمٍ. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: لَكَ وَالِدَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: يَأْتِي عَلَيْكُمْ أَوْيسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أَمْدَادِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرْنٍ، كَانَ بِهِ بَرَصٌ فَبَرَأَ مِنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ دَرَاهِمٍ، لَهُ وَالِدَةٌ، هُوَ بِهَا بَرٌّ. لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَا بَرَّةَ. فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فافْعَلْ، فَاسْتَغْفِرْ لِي. فَاسْتَغْفَرَ لَهُ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: الْكُوفَةَ. قَالَ: أَلَا أَكْتُبُ لَكَ إِلَى عَامِلِهَا؟ قَالَ: أَكُونُ فِي غَبَاءِ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيَّ قَالَ: فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ حَجَّ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ فَوْقَ عُمَرَ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَوْيسٍ رَحِمَهُ اللَّهُ. قَالَ: تَرَكْتُهُ رَثَّ الْبَيْتِ قَلِيلَ الْمَنَاعِ. فَخَبَرَهُ عُمَرُ بِمَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَجَعَ الرَّجُلُ أَتَى أَوْيسًا. فَقَالَ: اسْتَغْفِرْ لِي. فَقَالَ: أَنْتَ أَأَحَدُ عَهْدَاءِ بَسْفَرٍ صَالِحٍ. فَقَالَ: اسْتَغْفِرْ لِي. فَقَالَ: لَقِيتُ عُمَرَ؟ قَالَ: نَعَمْ.

فَاسْتَغْفَرَ لَهُ. فَفَطَنَ لَهُ النَّاسُ. فَأَنْطَلَقَ عَلَى وَجْهِهِ رَحِمَهُ اللَّهُ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمًا.

«الأمداد» جمع مدد، وهم الأعوان الذين كانوا يجيئون لنصر الإسلام.

و «غبراء الناس» بقاياهم؛ وأراد أن يكون مع المتأخرين، لامن المتقدمين المشهورين.

1. (4552)- Üseyr İbnü Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ömer radiyallahu anh'a Yemenlilerin takviye kuvveti geldikçe her defasında onlara:

"Aranızda Üveys İbnu Âmir var mı?" diye sorardı. Nihayet Üveys İbnu Âmir'e rastladı. Aralarında şu konuşma geçti:

"Sen Üveys İbnu Amir misin?"

"Evet!"

"Murad'dan, sonra da Karan'dan?"

"Evet!"

"Sende alaca hastalığı vardı, bir dirhem kadar bir yer hariç tamamını atlattın, değil mi?"

"Evet!"

"Senin bir annen olacak?"

"Evet!"

"Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim. Şöyle diyordu: "Size, önce Murâdî sonra da Karanî olan Üveys İbnu Âmir, Yemen imdat kuvvetiyle gelecek. Onun alaca hastalığı vardı, dirhem kadar yer hariç atlattı. Onun bir annesi var. O annesine karşı saygılıdır. O, (bir şey için) yemin edecek olsa Allah (dilediğini yerine getirmek suretiyle) onun yemininden halâs eder. Eğer ondan kendin için istiğfar talep edebilirsen et."

Benim için istiğfar ediver" dedi. O da istiğfar ediverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer ona:

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Kûfe'ye!"

"Senin için vâlisine mektup yazayım mı?"

"Ben (hususî muamele istemem, herkesle bir olmayı), avamdan biri olmayı tercih ederim."

Ravi der ki: "'Müteakip sene Kûfe'nin eşrafından biri hacc yaptı ve Ömer'le karşılaştı. Ona Üveys rahimehullah'ı sordu.

"Ben onu, dedi, evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım!"

Hız. Ömer, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğini ona da söyledi. Adam hacc'dan dönünce Üveys'e geldi ve:

"Benim için istiğfar ediver!" dedi.

"Sen hayırlı bir seferden yeni döndün, sen benim için istiğfar et" dedi ve:

"Ömer'e mi rastladın?" diye sordu.

"Evet!" dedi. Bunun üzerine Üveys ona da istiğfarda bulundu. Böylece halk onun ne olduğunu anladı. Bir müddet sonra o da (Kûfe'yi terkedip) geri gitti, rahimehullah." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 225, (2542).]

AÇIKLAMA:

1- Üveys Ibnu Âmir el-Karânî, halkımız tarafından Veysel Karânî olarak bilinen zâttır. İsmi, zaman içerisinde biraz değişikliğe uğramış.

2- Tâbiîn'in büyüklerindendir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında müslüman olmuştur. Annesine olan saygısı Resûlullah'la karşılaşmasına mâni olmuştur. Bu hususta menkıbeleri var. Resûlullah onu önceden haber vermiş, "Tâbiîn'in en hayırlısıdır, duası makbûldür, gören, ondan istiğfar edivermesini talep etsin" şeklinde takdirlerini ifade etmiştir. Zühdi ile şöhret bulmuştur. Üstü başı öylesine perişan haldedir ki, arzettiği garâbet sebebiyle dikkatleri üzerine çekmiş, birçoklarının istihzasına sebep olmuştur. Hacc sırasında Hız. Ömer'in karşılaşp Üveys hakkında bilgi sorduğu kimsenin de onunla alay edenlerden olduğu, Üsdü'l-Gâbe'nin rivayetinde belirtilir. Hatta o zât, Hız. Ömer'den, Resûlullah'ın Üveys hakkındaki söylediklerini işitince, Kûfe'ye dönüştü, kendi evine uğramadan Üveys'e uğrar ve kendisi için istiğfar talep edivermesi ricasında bulunur. Üveys, bir daha alay etmeyeceği ve Hız. Ömer'den işittiğini kimseye söylemeyeceği hususlarında söz alarak, istiğfar ediverir.

Yine Üsdü'l-Gâbe'nin bazı rivayetlerinde görüldüğü üzere, sonradan kendisine bir burde giydirildiği halde, onunla alay etmekten vazgeçilmez. Görenler "Üveys kim, bu burdeyi giymek kim!" diye alay ederler. Resûlullah'tan merfu bir rivayete göre: "Ümmetimde öyleleri var ki, mescide ve musallaya elbise bulamadığı için gelemeyenler vardır. Hayaları sebebiyle halktan da isteye-
mezler. İşte böylelerinden biri de Üveys el-Karâni'dir" buyurmuştur.

Üveys, Siffin savaşında Hz. Ali'nin cephesinde savaşmış ve bu savaşta şehid olmuştur, rahimehullah.

Sadedinde olduğumuz hadis, Üveys'in Allah'a yakınlığa ermiş hal sahibi bir zât olduğunu, ancak halini halktan gizlemeye itina gösterdiğini ifade etmektedir. Salih kimselerden istiğfar taleb etmek müstehaptır; taleb eden, Hz. Ömer gibi mertebeye öbüründen üstün bile olsa. Hadis ayrıca anne ve babaya itaatin, iyi muamelenin kişiye kazandıracığı yüce mertebeye de delil olmaktadır.

★ NECAŞİ RAHİMEHULLAH

4553 ۱- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ لَا يَزَالُ يُرَى عَلَى قَبْرِهِ نُورٌ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

1. (4553)- Hz. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: "Necaşi rahimehullah öldüğü zaman biz onun kabrinin üzerinde uzun müddet bir nur görüldüğünü konuşurduk." [Ebu Dâvud, Cihâd 29, (2523).]

AÇIKLAMA:

Necaşi, kelime olarak Habeşce'de kral demektir. Tıpkı, dilimizde hâkan, sultan, padişah, devlet reisi kelimeleri gibi. Ancak İslâmî kaynaklarda, Resûlullah devrindeki Habeş kralı kastedilir. Asıl adı Ashame'dir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında müslüman olmuş, kendisine iltica eden müslümanları himaye etmiştir. Mekkeli müşriklerin, mültecileri iade taleplerini reddetmiştir.

Mekke fethinden önce vefat etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm, o öldüğü gün, "Bugün salih bir kul vefat etti. Adı Ashame'dir, kalkın Ashame üzerine namaz kılın!" buyurur ve gıyabında, Medine'de dört tekbir getirerek cenaze namazı kıldırır. Bilahare gelen haber, onun namazı kılındığı günde vefat ettiğini

te'yid etmiş, bu vesile ile Efendimizin bir mucizesi zâhir olmuştur.

Bazı rivayetler şu âyetin *Necası* hakkında nâzil olduğunu belirtir:

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
Allah'a da, size indirilmiş olana da, kendilerine indirilmiş olana da iman
ederler. Onlar Allah huzurunda tevazu ve teslimiyet içindedirler. Allah'ın
âyetlerini az bir menfaatle değıştirmezler. İşte onların Rableri katında mü-
kâfaatları vardır. Muhakkak ki Allah pek çabuk hesap görür" (Âl-i İmran
199).

★ ZEYD İBNU AMR İBNU NÜFEYL

4554 ۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا [أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ عَنْ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَنَّهُ لَقِيَ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ بِأَسْفَلِ بَلَدَحَ، وَذَلِكَ
قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ الْوَحْيُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَقُدِّمَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سَفْرَةٌ
فِيهَا لَحْمٌ فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا فَقَدَّمَهَا إِلَى زَيْدٍ فَأَبَى. ثُمَّ قَالَ زَيْدٌ:
إِنِّي لَا أَكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلَى أَنْصَابِكُمْ. وَلَا أَكُلُ إِلَّا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ
اللَّهِ عَلَيْهِ، وَكَانَ يَعِيبُ عَلَى قُرَيْشٍ ذَبَائِحَهُمْ وَيَقُولُ: الشَّاةُ حَلَقَهَا اللَّهُ،
وَأَنْزَلَ لَهَا مِنَ السَّمَاءِ الْمَاءَ، وَأُثِّبَتْ لَهَا مِنَ الْأَرْضِ، وَأَنْتُمْ تَذْبَحُونَهَا
عَلَى غَيْرِ اسْمِ اللَّهِ. إِنْكَارًا لِذَلِكَ].

1. (4554)- Ibnu Ömer radiyallahu anhümâ Resûlullah aleyhissalâtu vesse-
lâm'dan anlatarak der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Zeyd Ibnu Amr Ibnu Nü-
feyl'e, Beldah'ın aşağı kısmında rastladı. Bu karşılaşma, Aleyhissalâtu vesse-
lâm'a henüz vahiy gelmeye başlamazdan önce idi. Resûlullah aleyhissalâtu
vesselâm'a bir sofrâ ikram edildi, sofrâda et de vardı. Aleyhissalâtu vesselâm
sofrâdan yemekten kaçındı ve onu Zeyd'e sundu. O da yemekten kaçındı. Sonra
Zeyd şunları söyledi:

"Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem. Ben sadece Allah'ın ismi
zikredilerek kesilenden yerim."

Zeyd, Kureys'i kestikleri sebebiyle ayıplar ve şöyle derdi:

"Koyunu Allah yarattı. Onun için gökten yağmur indirdi, yerden de bitki çıkardı. Ama siz onu Allah'ın ismini zikretmeden kesiyorsunuz."

Böylece, Zeyd onların bu davranışlarının münker olduğunu ortaya koyuyordu."

4555 ۲- وَفِي رِوَايَةٍ: [أَنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو بْنَ ثُقَيْلٍ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ يَسْأَلُ عَنِ الدِّينِ وَيَتَّبِعُهُ. فَلَقِيَ عَالِمًا مِنَ الْيَهُودِ فَسَأَلَهُ عَنْ دِينِهِمْ؛ وَقَالَ: لَعَلِّي أَنْ أُدِينَ دِينَكُمْ. فَقَالَ: لَا تَكُونْ عَلَيَّ دِينَنَا حَتَّى تَأْخُذَ بِنَصِييِكَ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ. قَالَ زَيْدٌ: مَا أَفْرُ إِلَّا مِنْ غَضَبِ اللَّهِ، وَلَا أُحْمِلُ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ شَيْئًا أَبَدًا، وَأَنَا أَسْتَطِيعُهُ، فَهَلْ تُدَلِّينِي عَلَى غَيْرِهِ؟ فَقَالَ: مَا أَعْلَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ حَنِيفًا. قَالَ زَيْدٌ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ: دِينُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، لَمْ يَكُنْ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَا يَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ. فَخَرَجَ زَيْدٌ فَلَقِيَ عَالِمًا مِنْ عُلَمَاءِ النَّصَارَى، فَذَكَرَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ. فَقَالَ: لَنْ تَكُونَ عَلَيَّ دِينَنَا حَتَّى تَأْخُذَ بِنَصِييِكَ مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ. قَالَ: مَا أَفْرُ إِلَّا مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ، وَلَا أُحْمِلُ مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ شَيْئًا أَبَدًا وَأَنَا أَسْتَطِيعُ فَهَلْ تُدَلِّينِي عَلَى غَيْرِهِ؟ فَقَالَ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ حَنِيفًا. قَالَ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ: دِينُ إِبْرَاهِيمَ؛ لَمْ يَكُنْ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَا يَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ. فَلَمَّا رَأَى زَيْدٌ قَوْلَهُمْ فِي إِبْرَاهِيمَ خَرَجَ. فَلَمَّا بَرَزَ رَفَعَ يَدَيْهِ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُكَ أَنِّي عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

«الْحَنِيفُ» الْمَائِلُ، وَهُوَ فِي الْوَضْعِ الشَّرْعِيِّ: الْمَائِلُ عَنِ الْأَدْيَانِ كُلِّهَا إِلَى دِينِ الْإِسْلَامِ.

3. (4555)- Bir başka rivayette ise şöyle gelmiştir: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl hakiki dini sorup, ona tabi olmak üzere [Varaka İbnu Nevfel ile birlikte] Şam'a gitti. Orada bir yahudi âlimine rastladı. Ona dinleri hakkında sordu ve:

"Belki de dininize gireceğim, (bana onu tanıtır!)!" dedi. Yahudi:

"Sen, Allah'ın gadabından nasibini almadıkça bizim dine giremezsin!" diye cevap verdi. Zeyd:

"Ben Allah'ın gadabından kaçarak buralara geldim, (gadab değil, rıza ve rahmet arıyorum), elimden geldiğince, Allah'ın gadabından herhangi bir pay almaya asla niyetim yok. Sen bana bir başkasını göster (de ona gideyim)!" der. Yahudi âlim:

"Ben haniflikten başka bir şeyi tanımıyorum!" cevabını verir. Zeyd:

"Haniflik nedir?" der. Yahudi âlim açıklar:

"Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dinidir. O, ne yahudi ne de hristiyandı, Allah'tan başka bir şeye de tapmıyordu."

Zeyd onun yanından çıkınca hristiyan âlimlerinden biriyle karşılaşır. Ona da aynı şeyleri söyler. O da:

"Sen Allah'ın lânetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!" der. Zeyd ona da:

"Ben zaten Allah'ın lanetinden kaçarak bu diyarlara geldim. Elimden geldiğince, ebediyyen Allah'ın lanetinden bir şey yüklenmeyeceğim. Sen bana bir başkasını gösterebilir misin?" der. O âlim de:

"Hayır ben haniflikten başka bir şey bilmem!" cevabını verir. Zeyd ona da: "Haniflik nedir?" diye sorar. Âlim:

"Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dinidir. O ne yahudi ne de hristiyandı, o sadece Allah'a tapardı" cevabını verir. Zeyd onların Hz. İbrahim hakkındaki sözlerini işitince, oradan ayrılır. Dışarı çıkınca ellerini kaldırıp:

"Allahım, seni şahid kılıyorum: Ben İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzereyim!" der." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 24, Zebâih 16.]

۳- وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: رَأَيْتُ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو ابْنَ نَفِيلٍ قَائِمًا مُسْنِدًا ظَهْرَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ يَقُولُ:

يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، وَاللَّهِ مَا مِنْكُمْ عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ غَيْرِي، وَكَانَ يُحْيِي الْمَوْتَةَ. يَقُولُ لِلرَّجُلِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْتُلَ ابْنَتَهُ: لَا تَقْتُلْهَا، أَنَا أَكْفِيكَ مَوْتَهَا، فَإِذَا تَرَعَرَعَتْ قَالَ لِأَيِّهَا: إِنَّ شَيْئًا دَفَعْتُهَا إِلَيْكَ وَإِنْ شَيْئًا كَفَيْتُكَ مَوْتَهَا]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

«الْمَوْتَةُ» الطِّفْلَةُ، كَانُوا إِذَا وَلَدَ لِأَحَدِهِمْ بِنْتَ حَفَرٍ لَهَا حَفْرَةٌ وَدَفَنُهَا وَهِيَ حَيَّةٌ غَيْرَةٌ وَأَنْفَةٌ، فَحَرَّمَ اللَّهُ ذَلِكَ.

3. (4556)- Esmâ Bintu Ebi Bekr radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Zeyd Ibnu Amr Ibnu Nüfeyl’in ayakta dikilip sırtını Ka’be’ye dayayarak şöyle söylediğini işittim:

“Ey Kureyş topluluğu! Vallahi ben hariç hiçbiriniz Hz. İbrahim aleyhisselâm’ın dini üzere değilsiniz!”

Zeyd diri diri toprağa gömülecek kızları (kurtarıp) hayatını bağışladı. Kızını öldürmek isteyen adama:

“Onu öldürme, onun külfetini ben üzerime alıyorum” der ve kızı alırdı. Kız büyüyüp serpilince, babasına:

“Dilersen sana teslim edeyim, dilersen külfetini ben çekeyim” der, (bakımına devam eder)di.” [Buhârî, Menâkıbu’l-Ensâr 24.]

AÇIKLAMA:

1- Zeyd Ibnu Amr Ibnu Nüfeyl, Aşere-i Mübeşşere’den Saîd Ibnu Zeyd’in babası, Ömer Ibnu’l-Hattâb radiyallahu anh’ın da amcası oğlu idi. Nüfeyl, Hz. Ömer ve Amr her ikisinin de ceddi olması hasebiyle onda birleşirler. Kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, Zeyd Resûlullah’la Mekke’nin Beldah denen vadisinde karşılaşmış, ancak peygamberlik gelmezden önce vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Şam’da iken Hz. Peygamber’in nübüvvetini iştirmiştir. Ona iman etmek niyetiyle yola çıkar, fakat yol sırasında öldürülür. Diğer bazı rivayetlere göre henüz peygamberlik gelmezden beş yıl önce, Kureyş’in Ka’be’yi inşaatı sırasında vefat eder.

Zeyd, cahiliye devrinde Hanîflık denen Hz. İbrahim aleyhisselâm’dan intikal eden bir din üzere yaşıyordu. Onun gibi aynı ananeyi devam ettirmeye çalış-

şan başkaları da vardı. Zeyd cahiliye devrinde Allah'ı bir bilir, ona ibadet eder, putlara kesilen hayvanların etini yemez, faizi de yasaklardı. "Faizden kaçının, fıkra sebeptir" der; sonra "Benim ilahım, Hz. İbrahim'in ilahı, dinim Hz. İbrahim'in dini" derdi. Resûlullah onun hak dini arayışını, elinden geldikçe tevhid ve taabbüd izharını bilahare takdir edecek ve onun "Kıyamet günü Hz. İsa ile kendi arasında tek başına bir ümmet olarak diriltileceğini" söyleyecektir.

2- Yukarıda kaydedilen birinci hadis (4555), Buhârî'deki aslına tıpa tıpa uymuyor. Ancak *İbnu Hacer*'in şerhte kaydettiği başka vecihlere daha muvafık. Rivayetlerde: Resûlullah mı ona sofraya sundu, yoksa Resûlullah'a mı sofraya sunuldu? ifadeler ihtilaf eder. Sadedinde olduğumuz rivayette Zeyd'e, Resûlullah'ın et de bulunan bir sofraya sunduğu, Zeyd'in bu sofrayı kabul etmediği ve: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem" dediği görülmektedir.

Bu ifadeden Resûlullah'ın, peygamberlikten önce putlara kesilen hayvanlardan yediği hükmü çıkar. Bu mâna da peygamberlerin ismetine ters düşmekle müşkilata sebep olmaktadır. *Hattâbî* der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Kâ'be'nin etrafına yerleştirilen ve ensab denenen taşlar üzerinde putlar için kesilen etlerden yemezdi, ama bunlar dışındaki etlerden, Allah'ın adını zikretmeksiz kesseler de yedi. Zira şeriat henüz gelmemişti, dahası, üzerine Allah'ın ismi anılmaksızın kesilen şeylerden yeme yasağı Resûlullah'a peygamberlik geldikten uzun müddet sonra teşri edilecektir."

İbnu Hacer, *Hattâbî*'nin bu açıklamasını, "O sofrayı Resûlullah'a Kureys hediye etmişti, Resûlullah yemekten imtina edip Zeyd İbn-i Amr'a hediye etti, o da imtina edip Kureşlilere hitaben: "... dedi" şeklindeki yoruma nazaran daha makul ve muvafık bulur. Öbürünü de "Rivayetlerde, böyle kesin bir üslub kullanmaya imkân verecek karine yok" diyerek reddeder. Ancak kendi yorumu biraz daha farklı: "Resûlullah'ın sofrasındaki eti, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hizmetçisi Zeyd İbnu Harise radiyallahu anh'ın Kâ'be'nin etrafındaki taş (ensab) üzerinde kesmiş olduğu takdirine göre, bu hali, onun putlar için kesilmediğine hamlederiz. Ayet-i kerime'de gelen: "وَمَا يُذِيعُ عَلَى الثَّمَبِ" "... dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanların etinden yemek de... size haram kılındı" (Maide 3) âyetindeki yasaktan murad "bu taşlar üzerinde putlar adına kesilenlerdir." *Hattâbî* devamla, bazı âlimlerin: "Bu taşlar üzerinde putlar adına kesilmeyen hayvanlar hakkında hiçbir vahiy inmemiştir" dediklerini kaydeder.

Mevzu üzerine gelen başka hadisleri kaydederek tahlili derinleştiren *İbnu Hacer*, *Dâvudî*'nin sadedinde olduğumuz müşkil ile ilgili şu yorumunu da kayde-

der: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bi'set'ten önce, müşriklerin âdetlerinden kaçınırdı. Ancak kesim meselesiyle ilgili olan hükmü bilmiyordu. Zeyd İbnu Amr ise, bunu karşılaştığı Ehl-i Kitap'tan öğrenmişti." Süheylî derki: "Eğer: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu fazilete sahip olmaya Zeyd'den evladır" denecek olsâ cevabımız şudur: "Hadiste Resûlullah'ın bu etten yediğine dair bir sarahat yok. Yemiş olma takdirinde: "Bunu, kendine ulaşan bir şeriatla değil, şahsî re'yi ile yapmıştır" diye açıklarız" der ve devam eder: "Cahiliye halkı nezdinde Hz. İbrahim'in dininden bazı bekâya vardı. Hz. İbrahim'in şeriatında meyte'nin (yani leş'in) yenmesi harâm'dı, ama üzerine Allah'ın ismi zikredilmeden kesilen hayvanın etini yeme harâmı yoktu. Bunun tahrîmî İslâm'da indi. Gerçek şu ki, her ne kadar, kesilenlerin helal olduğuna dair (eski) şeriatla bir aşlın bulunmasına ve bunun Kur'ân'ın nüzûlüne kadar devam etmesine rağmen, şeriat gelmezden önce bir şey helal veya harâm diye tavsif edilemez. Bi'set'ten sonra, âyet ininceye kadar herhangi bir kimsenin, kesilenleri yemekten vazgeçtiğine dair rivayet gelmemiştir." İbnu Hacer bu noktada: "Dâvudî'nin, "Zeyd bunu Ehl-i Kitap'tan öğrendi" iddiasını ileri sürünceye kadar "Zeyd bunu şahsî re'yi ile yaptı" demek evladır" der. Buradan, Hz. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın henüz peygamber değilken, kendisinden önce gelen herhangi bir şeriat tabî olmamış bulunmasına atıf yapılarak "(kesilenlerle ilgili) yasaklar henüz yok olduğuna göre bu, onun hakkında muteber demektir" neticesine varır.

İbnu Hacer, Zeyd İbnu Hârise radiyallahu anh'tan kaydettiği ذَبْحًا شَاءَ عَلَى بَنِي الْأَنْصَابٍ "Ensâbtan biri üzerinde bir koyun kestik" ifadesini de şöyle te'vil eder: "Burada ensâb taş demektir. Bu taş put değildir, ona ibâdet de yapılmaz. Bu, (kesimde kullanılan) kasap âletlerinden biridir. Üzerinde kesim yapılır. Zira-nusub, aslında büyük taş demektir. Bir kısmı vardır, müşriklerin tapındığı putlardır, onun için ve onun adına kurban kesilir. Bir kısmı var onlara ibâdet edilmez, kesim âleti olarak kullanılır: Kurban kesecek kimse putu adına bunun üzerinde kurbanını keser. Zeyd İbnu Amr da meseleyi kökten kesmek için bu meselede imtina göstermiş olabilir."

3- Zeyd İbnu Amr'ın fazileti meyanında babası tarafından diri diri toprağa gömülecek kız çocuklarını (mev'ûde) kurtarması zikredilmektedir. Bu Arapların eski bir geleneği idi. İki maksadla yapılıyordu:

★ Kızlara karşı duyulan kıskançlık. Araplar birbirlerine yaptıkları baskın-da kızları kaçırıp köleleştirerek istifrâşda bulunurlardı. Kızın babası fidye-i necatla kızını kurtarmak istediği vakit, kız muhayyer bırakılırdı: Babasını veya

kendini kaçırmış olan efendiyi tercih. Kız çoğu kere efendiyi tercih ederek babaya büyük bir ar getirirdi. İşte babalar, bu duruma düşmek korkusuyla kızlarını diri diri gömmeyi âdet haline getirmişlerdi.

★ İkinci sebep de geçim korkusuydu. Kızların aile bütçesine yük olacağı korkusu, onların diri diri gömülmesine sebep oluyordu. Sadedinde olduğumuz hadiste Zeyd'in, bu maksadla gömülecek kızları kurtardığını görmekteyiz. Hatta hadiste, teşbihli bir üslubla “Zeyd mev'ûdeleri (toprağa diri gömülen kızları diriltirdi” denmiştir. Bundan maksad, onların gömülmesine mâni olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim, Arapların bu çocuk öldürme âdetlerine birçok âyette temas eder ve yasaklar: (Tekvir 8-9, En'am 151, İsrâ 31).

4- Zeyd Ibnu Amr'ın, Hak dini aramasıyla ilgili menkıbeler kitaplarda gelmiştir. Varaka Ibnu Nevfel ile birlikte bu maksadla Suriye'ye yaptıkları bir seyahatta Varaka hristiyan olur ise de, Zeyd ölmez. O'nun bir peygamber beklediği, bazı yakınlarına “Ömrünüz kalırsa siz göreceksiniz” dediği belirtilir. Bir rivayette Zeyd'in “Allahım, şaşa' en iyi ibadet tarzını bilsem öyle ibadet ederdim, ancak bilmiyorum” deyip avuçlarını yere koyarak içine secde ettiği belirtilir.

★ EBU TALİB

4557 — عَنِ الْمَسِيبِ بْنِ حَزْنٍ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ. فَقَالَ: أَيُّ عَمٍّ، قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةً أُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ. فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ: أَتُرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيَعُودَانِ لِيَتْلِكَ الْمَقَالَةَ، حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ: أَنَا عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ ﷺ: وَاللَّهِ لَا أَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أَنَّهُ عَنْكَ؛ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَى قُرْبَى. الْآيَةُ؛ وَأَنْزَلَ فِي أَبِي طَالِبٍ: إِنَّكَ

لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ الْآيَةُ]. أَخْرَجَهُ
الشَّيْحَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1. (4557)- Müseyyeb İbnu'l-Hazn anlatıyor: "Ebu Talib'in ölüm anı gelince, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanına geldi. Başucunda Ebu Cehil ile Abdullah İbnu Ebi Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu.

"Ey Amcacığım! bir kelimelik Lâilâhe ilallah de! Onunla Allah indinde senin lehine şهادette bulunayım!" dedi. Ebu Cehil ve Abdullah atılarak (Ebu Talib'e):

"Sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin?" diye müdahale ettiler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (kelime-i şهادeti) ona arzetye devam etti. Onlar da kendi sözlerini aynen tekrara devam ettiler. Öyle ki bu hal Ebu Tâlib'in son söz olarak, onlara:

"Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim!" demesine kadar devam etti. Ebu Talib Lâilâhe illallah demekten kaçınmıştı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Yasaklanmadığı müddetçe senin için istiğfar edeceğim!" dedi. Bunun üzerine azîz ve celîl olan Allah şu vahyi indirdi. "(Meâlen:) "Akraba bile olsalar, onların cehennemlik oldukları ortaya çıktıktan sonra müşrikler hakkında Allah'tan af dilemek ne Peygamber'e ve ne de iman edenlere uygun düşmez" (Tevbe 113).

Cenab-ı Hak şu âyeti de Ebu Tâlib hakkında indirmiştir. (Meâlen): "Sen, sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Ancak Allah dilediğine hidayet verir. Doğru yolda olanları en iyi bilen de O'dur" (Kasas 56). [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar 40, Cenâiz 81, Tefsîr, Berâet 16, Kasas 1, Eymân 19; Müslim, İman 39, (34); Nesâî, Cenâiz 102, (4, 90, 91).]

4558 ۲- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [ذَكَرَ أَبُو طَالِبٍ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: لَعَلَّه تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَنْ يُجْعَلَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ يُلْغُ كَعْبِيهِ يَغْلِي مِنْهُ دِمَاعُهُ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْحَانِ. «الضَّحْضَاحُ» الْمَاءُ الْقَلِيلُ، اسْتِعَارَةً لِلنَّارِ وَشَبَّهَ بِهِ فِي الْقَلَّةِ مَا يَكُونُ فِيهِ أَبُو طَالِبٍ مِنَ النَّارِ الْقَلِيلَةِ.

2. (4558)- *Ebu Sa'îd radiyallahu anh* anlatıyor: “*Ebu Talib Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında zikredilmişti.*

“Umulur ki, Kıyamet günü şefaati onayda fayda eder de, böylece ateş-en, topuklarına kadar yükselen sığ bir yere konur, yine de beyni kaynar.” Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 40, Rikâk 51; Müslim, İman 360, (210).]

4559 — وَعَنِ الْعَبَّاسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. هَلْ أَغْنَيْتَ عَنْ عَمِّكَ؟ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَعْضِبُ لَكَ. قَالَ: نَعَمْ هُمْ فِي ضَحْطَاحٍ مِنْ نَارٍ، وَلَوْ لَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ] أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

«يَحُوطُكَ» يَخْفُكُ وَيَصُونُكَ وَيَذَبُ عَنْكَ وَيَتَفَرَّ عَلَى مَصَالِحِكَ

3. (4559)- H. Abbâs radiyallahu anh anlatıyor: “Ey Allah'ın Resûlü de-lim, amcâna (istiğfârda yardım)dan seni alıkoyan nedir? O seni koruyor, senin için kâfîlere kıziyordu.”

“Evet! dedi, olacak. O ateşin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım ehennemin en derin yerinde olacaktı.” [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 40, Edeb 15, Rikâk 51; Müslim, İmân 357, (209).]

AÇIKLAMA:

1- *Ebu Talib, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın cedd-i emcedleridir.* Cüneysi ile meşhur olmuştur. Adı *Abdu Menaf*tır. Râfîzîlerden bazıları *أَنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ* âyetindeki Âl-i İmrân tabiriyle *Âl-i Ebî Talib*'in kastedildiğini iddia edebilmek için pek fâhiş bir te'vile *Ebu Tâ-ib*'in adının *İmrân* olduğunu iddia etmiştir. Halbuki ulemâ onun *Abdu Menaf* olduğunda hiç ihtilaf etmemiştir.

Ebu Tâlib, Aleyhissalâtu vesselâm'ın muhterem pederleri Abdullah'ın an-ne-baba bir kardeşi idi. Bu sebeple babaları *Abdumuttalib* ölürken yetim *Mu-ammed*'in himayesini *Ebu Talib*'e vasiyet etmiş idi.

Ebu Talib bu himayeyi, o büyüyünceye kadar en iyi şekilde yapmıştır. Peygamberlik geldikten sonra da yardım ve desteğini devam ettirmiş, ölene ka-lar elinden gelen himayeyi vermiş, bu uğurda nice sıkıntılara katlanmış-tır. Bu neyanda en büyük sıkıntıyı, Kureyş'in Benî Hâşim'e üç yıl boyu uyguladıkları boykot sırasında çekmiş idi. *Resûlullah*'ı kendilerine teslim edinceye kadar sür-

dürmek kararıyla başlatılan bu boykotu bir yazıya da dökerek Kâ'be'ye asarlar. Benî Hâşim her çeşit beşerî münasebetlerden tecrîd edilir: Alış-veriş, evlenme, konuşma vs. hepsi durur. Onların çekildikleri Şi'b'ta sıkıntı büyük olur. Fevkalâde kıtlık yaşanır. *Ebu Talib*, müslüman olmadığı halde, aile kaygusuyla *Resûlullah*'ı sonuna kadar himaye eder. Böykotun kaldırılmasından birkaç gün sonra *Ebu Talib*, arkasından da *Hiz. Hatice* vefat ederler. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın üzüntüsü büyük olur. O yıla *Resûlullah*, hüznü yılı mânasında *âmu'l-hüzn* der. Bu yıl bis'et'in onuncu senesine müsadiftir.

İbni Hacer, *Ebu Talib*'in *Resûlullah*'a himayesini belirtme sâdedinde şu rivayeti kaydeder: "... *Ebu Talib* vefat edince, *Kureys*, *Ebu Talib*'in sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptı. Öyle ki, *Kureys*'in sefih takımını *Resûlullah*'ın üzerine saldılar. İstihkar etmek için başına toprak saçtılar." *Resûlullah* aleyhissalâtu vesselâm (bir seferinde): "*Kureys*, *Ebu Talib* vefat edinceye kadar hoşlanmadığım bir şeyi bana yapamamıştı, (onun vefatından sonra yaptı)" demiştir.

Resûlullah'a ve dolayısıyla İslâm'ın kuruluşuna böylesine hizmeti sebkat eden bir zâtın ömrünün küfür üzerine kapanması bütün mü'min gönülleri üzen bir hadisedir. *Resûlullah* da üzülmüştür. Hatta bir kısım âlimler bu meselenin fazla medar-ı bahs edilmemesini temenni etmiştir. *Resûlullah*'ın sevgisine mazhar olması gibi hususî durumları sebebiyle "*Cenab-ı Hak*'ın, rahmetinden ona, cehennem içinde bir cenneti yaratabileceği umulur" şeklinde *Resûlullah*'ı ve onun sevdiğini seven gönülleri rahatlatıcı yorumlar yapmıştır.

Cenab-ı Hak, *Ebu Talib* kıssası ile insanlığa mühim bir hakikatı ders vermektedir: Allah rızası için yapılmayan hiçbir amelin, -insanlığa fevkalâde fayda sağlayacak çeşitten bile olsa-, Allah nazarında hiçbir değeri yoktur. İlâhî ölçüler açısından, iman ve rıza yolunda bir zerrecik amel, nefis ve hevâ yolunda yapılan dünyalar dolusu hayırlı amelden daha üstündür. Kurtuluş için peygambere kan yakınlığının da insana bir faydası olmayacağını bu hadis açık olarak göstermektedir.

★ MALİK İBNU ENES RAHİMEHULLAH TEÂLA

4560 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُوشِكُ أَنْ يَضْرِبَ النَّاسُ أَكْبَادَ الْإِبِلِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَمَا يَجِدُونَ أَغْلَمَ مِنْ عَالِمِ الْمَدِينَةِ].

قَالَ عَبْدُ الرَّازِقِ فِي حَدِيثِهِ: هُوَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

1. (4560)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“İnsanların ilim taleb etmek üzere seferlere çıkacakları zaman yakındır. (O zaman) Medine âliminden daha bilginini bulamazlar.”

Abdurrezzak, rivayetinde: “Bu (hadîste haber verilen âlim) Mâlik İbnu Enes’dir.” demiştir. [Tirmizî, İlim 18, (2682).]

AÇIKLAMA:

İmâm Mâlik hakkında geniş bilgi, birinci ciltte geçti (s. 150-154).

ALTINCI BAB
BAZI ZAMANLARIN ve MEKANLARIN FAZİLETİ
(Bu babta iki fasıl var)
BİRİNCİ FASIL
ZAMANLARIN FAZİLETİ

★ BAYRAM

4561- ۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُرْطٍ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ أَكْثَرْتَ الْأَيَّامَ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمَ النَّفَرِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. «يَوْمَ النَّفَرِ» هُوَ الْيَوْمُ الثَّانِي مِنْ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ.

1. (4561)- Abdullah Ibnu Kurt anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah indinde günlerin en büyüğü Kurban bayramı günüdür, bunu, fazilette Nefr günü (teşrik günlerinin ikinci günü) takib eder.” [Ebu Dâvud, Menasik 19, (1765).]

4562- ۲- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَلْعَبُونَ الْمَدِينَةَ وَلَهُمْ يَوْمَانِ يَلْعَبْنَ فِيهِمَا. مَا هَذَانِ الْيَوْمَانِ؟ قَالُوا: كُنَّا نَلْعَبُ فِيهِمَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَقَالَ ﷺ: قَدْ أَبْدَلَكُمْ اللَّهُ خَيْرًا مِنْهُمَا: يَوْمَ الْأَضْحَى وَيَوْمَ الْفِطْرِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائُيُ.

2. (4562)- Hz. Enes radiyallahü anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine’ye geldiğinde Medinelilerin iki (bayram) günleri vardı. O günlerde oynayıp eğlenirlerdi.

“Bu iki gün(ün mâna ve mahiyeti) nedir?” diye sordu.

“Biz cahiliye devrinde bu günlerde eğlenirdik!” dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Allah, bu iki bayramınızı onlardan daha hayırlı diğer iki güne değiştirdi: Kurban bayramı, Fıtır bayramı” buyurdu...” [Ebu Dâvud, Salât 245, (1134); Nesâî, İydeyn 1, (3, 179).

AÇIKLAMA:

Hadiste temas edilen "*Medine'ye geliş*" ten murad Hicret'tir. Medinelilerin kutlayıp eğlendikleri iki bayram da Nevruz ve Mihrican bayramlarıdır. *Nevruz*, Farsça olup, *yeni gün* demektir. Güneş o gün, Haml burcuna girer. Eski Şemsi takvimde yılbaşısıdır.

Mihricân ise, nevruzun mü'cabilidir, son bahara tekabül eder. Güneş mizan burcuna o gün girer. Gece ile gün düz bu günlerde eşittir. Bu günler hava yönüyle de mutedildir, ne fazla soğuk ne de sıcak. Eski astronomların bu iki günü bayram seçmiş oldukları, müneccimlerin halk üzerindeki itibarları sebebiyle diğer insanlarca da taklid edilip benimsedikleri, böylece o iki günün bayram olarak kutlanmasının umumî bir gelenek haline geldiği tahmin edilmiştir.

İslâm dini, her bir medenî müessesesinde istiklâliyeti, orijinaliteyi esas alması haysiyyetiyle bu cahiliye âdetini de kaldırıp, bütün mü'minlere ilâhî menşeli iki bayram getirmiştir. Bayramların *dağa hayırlı olanlarla değiştirilmesi* ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece o günlerin kutlanması ve o günlerdeki eğlence tarzı kökten değiştirilmiş oluyor: *Resûlullah*, eski kutlamadan ayrı olarak İslâmî bir kutlama teşri etmiştir. Böylece mü'minlerin eğlencesi de bayramı da *İslâmca* olmuştur. Mü'minlerin bayramı ibadetle başlar. Zira hakiki sürur ibadettedir. Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak mü'minlere lütf-i ilâhî ile ferahlanmalarını emreder: "Onlara söyle ki, ancak Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle ferahlansınlar..." (Yunus 58). Bazı âlimler: "Âyette, Nevruz, Mihrican ve diğer kâfir bayramlarının kutlanmasının yasak kılındığına delil vardır" demiştir. Hanefî fukahadan *Ebu Hafs'ı'l-Kebîr*: "Bir mü'min Nevruz bayramında, o günü tazîmen bir müşriğe bir yumurta hediye etse Allah'a küfretmiş olur, bütün amelleri düşer" görüşündedir. Yine Hanefî fukahadan *el-Kadî Ebu'l-Mehâsin el-Hasan Ibnu Mansur* der ki: "O günde kim, başka vakit satın almadığı bir şeyi satın alır veya kâfirlerin yaptığı gibi o günü ta'zîmen bir başkasına bir şey hediye ederse küfretmiş olur. Eğer kendisi yemek veya tenezzüh etmek için satın almış ise bu mekruhtur. Keza âdet olduğu için gönül almak maksadıyla hediye olarak bir şey satın alsa o da mekruhtur. Çünkü bu davranışta kefereye benzeme vardır."

★ ZİLHİCCEDE ON GÜN

۱- عَنْ أَبِي عُبَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ] مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهِنَّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ

الْعَشِيرِ. قَالُوا: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: وَلَا الْجِهَادُ؛ إِلَّا رَجُلٌ خَرَجَ يُخَاطِرُ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَلَمْ يَرْجِعْ بِشَيْءٍ. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4563)- *Ibnu Abbas* radiyallahu anhüma anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm*:

“*Salih amellerin Allah'a en ziyade sevgili olduğu günler bu on gündür!*” buyurmuştu. Cemaatten:

“*Allah yolundaki cihaddan da mı?*” diye soran oldu.

“*Cihaddan da! buyurdu. Ancak bir kimse, canını, malını muhâtaraya atarak çıkar, hiçbir şeyle dönmezse (yani cihad sırasında ölürse) o kimse hariç.*” [Buhârî, İydeyn 11; Ebu Dâvud, Savm 61, (2438); Tirmizî, Savm 52, (757).

4564 — زاد الترمذی فی أخری، عن أبي هريرة رضي الله عنه: [يَعْدُلُ صِيَامُ كُلِّ يَوْمٍ مِنْهَا بِصِيَامِ سَنَةٍ، وَقِيَامُ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا بِقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ].

2. (4564)- Tirmizî, bir diğer rivayette *Ebu Hüreyre* radiyallahu anh'tan şu ziyadeyi kaydetmiştir: “*Ondaki her bir günün orucu bir yıllık oruca (sevabca) eşittir. Ondaki bir gece kıyamı (ibadetle ihya edilmesi) Kadir gecesinin kıyamına (ihyasına) eşittir.*” [Tirmizî, Savm 52, (758).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bahsi geçen on gün, Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu on günün efdaliyeti belirtilmektedir. Ulemâ hadisle ilgili olarak birkaç noktada ihtilaf etmiştir:

1) Zilhicce'nin on günü mü efdal, yoksa Ramazan'ın son on günü mü? Zira, Ramazan'ın son on gününü ta'dil eden hadisler de var. Bazı âlimler bu hadise dayanarak Zilhicce'nin on günü daha hayırlı derken, diğer bazıları: “*Ramazan'ın son on günü, -içinde Kadir gecesine ve oruçta bulunması sebebiyle- daha hayırlıdır*” demiştir. Bu ihtilaf şöyle bir te'lîfe kavuşturulmuştur: “Zilhicce'nin on günü içerisinde arafe günü sebebiyle, Ramazan'ın son on günü de oruç ve

Kadir gecesi sebebiyle efdaldır.” Bu mâkul te'life göre, mü'mine düşen bu on günlere kavuştukça, onlarda vadedilen sevab ve mağfiret nev'inden feyiz ve bereketlere ermek için onları ibadetlerle, istiğfarlarla ihya etme gayretine girmesidir. İman ve ihtisabla yapılan ameller makbuldür, zira Cenab-ı Hak, bir kudsi hadiste: “*Kulum hakkımda nasıl bir zanla hareket ederse ona öyle muamele ederim*” vaadetmiştir.

2) Zilhicce'nin on günü ile ilgili bir ihtilaf, eyyam-ı teşrik'in ve hatta yevm-i id denen bayram gününün buna dahil olup olmadığıdır. Burada teferruata girmeden şu kadarına dikkat çekelim: Âlimler Kur'an'da ziyade zikrullah'ın teşvik edildiği, **eyyâmu'l- ma'dûdât** (Bakara 203) ile **eyyâmu't-Teşrik**'in **eyyâmu'l-ma'lûmât** (Hacc 38) ile de **eyyâmu'l-aşr**'ın kastedilip kastedilmediği hususunda farklı yorumlar yapmışlardır.

İbnu Abbâs'tan gelen bir açıklamaya göre: Eyyâmu'l-Mâlûmât terviye gününden önceki günle başlayıp terviye gününü ve arafe gününü de içine alan günlerdir. **Eyyâmu'l-ma'dûdât** ise **eyyâmu teşrik**'dir, bu durumda bayram günü teşrik günlerine dahil olmaktadır.

İbnu Abba's'tan gelen bir başka veche göre “**Eyyâmu'l-ma'lûmât** Kurban günü ve bunu takib eden üç gün”dür. Kur'an'da **eyyâmu'l-ma'lûmât**'ta ziyade zikir talep edildiğine göre, bu zikir teşrik tedbirleri olmaktadır.

İbnu Ebî Cemre, sadedinde olduğumuz hadisın teşrik günlerinde yapılacak amelin, başka günlerde yapılacak olanlardan üstün olduğunun beyan edildiğine dikkat çekerek, bu hususu kabulde zorluk çekenlere karşı şu açıklamayı yapar: “*Hadis, teşrik günlerindeki amelin başka günlerde yapılan amellerden efdal olduğuna delâlet eder. Teşrik günlerinin bayram günleri olması ve bayram günlerinin de “yeme ve içme günleri” olarak tarif edilmiş bulunması bu söylenene aykırı düşmez. Çünkü, bayramın öyle tarif edilmesi, o günlerde hayırlı amel yapmaya mani değildir. Bilakis, o günlerde ibadetlerin en alası teşrî edilmiştir, bu da Allah'ın zikridir. Bayramda sadece oruç yasaklanmıştır. Bayram gününde ibadetin diğer günlerdekinden efdal oluşunun sırrı şuradan ileri gelir: “Gaflet vakitlerinde ibadet, diğerlerinden üstündür. Teşrik günleri ise umûmiyetle gaflet günleridir. Bu sebeple o günlerde ibadet yapana, diğer günlerde yapana nazaran ziyade bir sevap vardır. Bu tıpkı, insanların çoğunluğu uykuda iken gecelerin kalkıp ibadet yapan kimse gibidir. Teşrik günlerinin efdaliyeti meselesinde bir başka nükte daha var: O da şudur: “Hz. İbrahim'e oğlu sebebiyle imtihan bu günlerde vâki oldu ve sonunda Rab Tââla oğluna bedel bir kurbanlık gön-*

derdi. Bu sebeple o günler faziletli kılındı.”

2- Zilhicce'nin on gününde tutulacak bir günlük orucun bir yıllık oruca bedel olması meselesinde âlimler iki hususa dikkat çekerler: Bu “bir yıl” a “Zilhicce'nin on günü” dahil olmadığı gibi “Ramazan ayı” da dahil değildir. Aksi takdirde hesap yönüyle tezad çıktığı gibi farzla nâfile karıştırılmış olur. Halbuki farzın yerini hiçbir nâfile –ne kadar çok, ne kadar faziletli olursa olsun– tutamaz.”

★ ARAFE GÜNÜ

4565 ۱- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ أَنْ يَغْتَقَّ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَإِنْ اللَّهُ لَيَذْنُو، ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ. فَيَقُولُ: مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

1. (4565)- Hz: Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah, hiçbir günde, arafe günündeki kadar bir kulu ateşten çok âzad etmez. Allah (mahlûkâta rahmetiyle) yaklaşır ve onlarla meleklerle karşı iftihar eder ve:

“Bunlar ne istiyorlar?” der.” [Müslim, Hacc 436, (1348); Nesâî, Hacc 194, (5, 251, 252).]

4566 ۲- وَعَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدٍ اللَّهِ بْنِ كُرَيْزٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَفْضَلُ الْأَيَّامِ يَوْمُ عَرَفَةَ وَافَقَ يَوْمَ جُمُعَةٍ. وَهُوَ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ حَجَّةً فِي غَيْرِ يَوْمٍ جُمُعَةٍ، وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَأَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ مِنْ قَوْلِهِ: أَفْضَلُ الدُّعَاءِ إِلَى آخِرِهِ. وَأَخْرَجَهُ بَطُولُهُ رِزِينَ.

2. (4566)- *Talha İbnu Ubeydillah İbni Kerîz radiyallahü anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Günlerin en efdali arafe günüdür. (Faziletçe) cum'a'ya muvafakat eder. O, cum'a günü dışında yapılan yetmiş haccdan efdaldır. Duaların en efdali de arafe günü yapılan duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en efdal söz de: "Lailahe illallah vahdehu lâ-şerikehu. (Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur) sözüdür."

İmam Mâlik "Duaların en efdali..." ibaresinden sonraki kısmını Muvatta'da tahrîc etmiştir. Rezîn ise rivayeti baştan sona kadar tam olarak tahrîc etmiştir. [Muvatta, Hacc 246, (1, 422).]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis Müslim'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. *Abdurrezzak*, bu hadisi *İbnu Ömer*'den daha mufassal olarak kaydeder: "Şüphesiz ki Allah (in rahmeti) alt semaya iner de Allah hacılarla meleklerle iftihar eder ve "Bunlar benim kullarımdır. Bunlar hakir bir kıyafetle toz toprağa bulanmış olarak geldiler, rahmetimi umuyorlar, azabımdan da korkuyorlar. Halbuki onlar beni görmüş de değiller. Acaba görseler ne yaparlardı!" der.

Âlimler bu hadisin arafe gününün faziletine delil teşkil ettiğini belirtirler. Hatta *Nevevî* merhum: "Bir adam "en faziletli günde karım boş olsun" diye talâk verse, Şâfiî ulemâsının bir kavline göre, hanımı arafe günü boş olur. Diğer bir kavline göre cum'a günü boş olur" der.

2- İkinci hadis, arafe gününü cum'a ile kıyaslar. Cum'a'nın da fazileti teyid edilir. 4568 numaralı hadiste de görüleceği üzere, bir kısım hadislerde cum'a gününün fazileti de hadislerde te'yiden, te'kidten beyan edilmiştir. Bazı âlimler haftanın en efdal günü cum'a'dır diye "hafta" ile kayıtlamak suretiyle bu iki hadis arasını te'lif etmiştir.

Cum'a günü ile ilgili bir kısım açıklamayı, az ileride yer verilecek olan cum'a günü ile ilgili bahse bırakıyoruz.

★ NİSF-U ŞA'BÂN

۱- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْزِلُ اللَّهُ تَعَالَى لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ لَأَكْثَرِ

مِنْ عَدَدِ شَعْرِ غَنَمٍ كَلْبٍ. أَخْرَجَهُ التَّمْرِذِيُّ؛ وَزَادَ رِزِينَ: «مِمَّنْ اسْتَحَقَّ النَّارَ».

1. (4567)- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah Teâla Hazretleri, Nisf-u Şa’ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabilesinin koyunlarının tûyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder.” [Tirmizî, Savm 39, (739). Rezin bu rivayete “Ateşe müstehak olanlardan” ziyadesini kaydetmiştir.]

ACIKLAMA:

1- Bu hadis nisf-ı Şâban gecesinin faziletini beyan etmektedir. Nisf, “yarı” demek olduğuna göre, nisf-u Şa’ban, Şa’bân ayının ortasındaki günün gecesi demek olur. Bu gece Şa’bân’ın onbeşinci gecesidir, Berâet gecesi de denir.

2- Hadis metin olarak: “...Kelb kabilesinin koyunlarının tûyünden daha çok sayıda insana mağfiret eder” şeklinde anlaşılmaya elverişlidir. Hatta Fe-zîl’in ibaresi de bu mânâyı te’yid eder. Ancak âlimler o miktarda Ashabın bulunmayışını gözönüne alarak tercümede kaydettiğimiz üzere “Kelb kabilesinin koyunlarının tûyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder” şeklinde anlamayı tercih etmişlerdir. Kelb kabilesinin koyunlarının zikri, “Onlar, koyun beslemede diğer kabilelerden ileri oldukları içindir” denmiştir. Böylece Allah’ın rahmet ve mağfiretinin çokluğu daha iyi ifade edilmiş olmaktadır.

★ CUM'A GÜNÜ

4568 ۱- عَنْ أَوْسِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَفِيهِ قُبِضَ، وَفِيهِ النَّفْخَةُ، وَفِيهِ الصَّعْقَةُ، فَأَكْبِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ. قَالُوا: وَكَيْفَ تُعْرَضُ عَلَيْكَ صَلَاتُنَا؟ وَقَدْ أَرِمْتَ [أَيَّ بَلِيَّتٍ] فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ عَلَيَّ الْأَرْضَ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4568) *Evs Ibnu Evs radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Cum'a, en hayırlı günlerinizden biridir. Hz. Adem aleyhisselâm'ın (toprağı) o gün yaratıldı, o gün kabzedildi. (Kıyamette Sûr'a) o gün üflenecek, sayha da o günde olacak. Öyleyse o gün bana salâvâtı çok okuyun. Zira salâvatlarınız bana arz edilir!”

Orada bulunanlar:

“Salavatlarımız size nasıl arz edilir? Siz çürümüş olacaksınız!” dediler. *Aleyhissalâtu vesselâm:*

“Allah Teâla Hazretleri, Arz'a peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kıldı! buyurdular.” [Ebu Dâvud, Salât 207, (1047); Nesâî, Cum'a 5, (3, 91, 92).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, cum'a gününün, en hayırlı günlerden biri olduğu ifade edilir, “en hayırlı gündür” denmez. *Aliyyu'l-Kârî*, bu ifadeye dayanarak: “*Hadiste, arafe gününün en efdal veya cum'a'ya müsavî olduğuna bir işaret vardır*” der.

2- Bazı âlimler, hadiste geçen nefha(üfleme)dan muradın ikinci nefha, yani iyileri ebedî cennete ulaştırarak olan nefha olduğunu söylemiştir. Bazıları da “*Birinci nefhadır, çünkü o, Kıyametin başlangıcı, ikinci yaratılışın bidayetidir*” demiştir.

3- *Sayha*'dan maksad, insanları korkudan öldürecek bir çılgıktır. Bu çılgılık *birinci nefhanın* adıdır. Bir bakıma az önce “nefha” diye söylenen hâdisé sa'ka (sayha) diye tekrar edilmiş olmaktadır. Önceki, ikinci nefha kabul edilince sa'ka ile de birinci nefhayı anlamak muvafık olur. *Resûlullah* cum'a gününün faziletli oluşunun sebebini açıklama sadedinde, o gün cereyan etmiş ve edecek başka durumlar da zikreder: “*Onda duaların mutlaka kabul'gördüğü bir saat var. Cum'a Resûlullah'ın vakfe yaptığı gündür. O gün dünyanın her tarafında insanlar hutbe ve namaz için toplanırlar, bu haccdaki toplanmaya ve Kıyamet günündeki hesap vermek üzere vukua gelecek toplanmaya da muvafık düştüğünden cum'a günü bayram günüdür. Bu sebeple cuma günü toplanmak, hutbe okumak teşrî edilmiştir. Ta ki, o vesile ile mebdé ve meâd, cennet ve cehennem hatırlanmış olsun. Bu sebeple, cum'a sabahı Secde ve Hel etâa surelerinin okunması sünnettir. Çünkü bu surelerde bu günde olmuş ve olacak olan şeyle-*

rin zikri var: Hz. Âdem'in yaratılışı, mebdé ve meâd gibi. Bu sebeple cum'a'da yapılan ibadetler diğer günlerde yapılanlardan efaldır. Hatta, facir kimseler bile Cum'a gününe ve gecesine hürmet ederler. Ayrıca cum'a günü, cennetteki Yevmü'l-Mezîd'e dahi muvafakat etmektedir. [Bu gün cennet ehlinin misk tepeleri üzerinde toplanacakları müstesna bir gündür.] Bu sebeplerle cum'a vakfesi diğer vakfelere üstündür. Ne var ki "cum'a'ya rastlayan vakfenin 72 hacca bedel olduğu" şeklinde şüvü bulan haber bâtıldır, hadiste bir dayanağı yoktur.

أَفْضَلُ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ "Allah'ında günlerin en hayırlısı cum'a günüdür" hadisi haftanın en hayırlı gününü tesbit eder. Yılın en efdal günü arafe ve kurban günüdür. Şâfi'ye göre bunlardan en efдали arafe'dir. Zira o gün tutulan oruç iki yıllık günaha kefarettir olur. Ayrıca Allah o gün en fazla azadda bulunmakta ve vakfede duranlarla melâikeye iftihar etmektedir. Bazıları da: "Kurban günü efaldır; o gün tazarru ve tevbe edilir; ziyaretler, gidip-gelmeler icra edilir" demiştir." (Münavî)

4- Salâvât Resûlullah'a arzı, onun cum'a günü makbul olarak arz edilmesi demektir. Cum'a günü ve gecesi salâvât okumanın fazileti ile ilgili rivayetler çoktur. Aslında salâvât her zaman için makbul bir duadır, melâikler vasıtasıyla Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmaktadır. Cum'a günü bu amel daha çok fazilet kazanmaktadır.

5- Hadisin sonunda Resûlullah peygamberlerin kabirlerinde çürümediğini ifade etmektedir. Âlimler bu mesele üzerinde tahkike dayalı olarak: Peygamberlerin, upkı melekler gibi yiyip içmeye muhtaç olmaksızın kabirlerinde diri olduğunu, ibadet ve namazla meşgul bulunduklarını kabul ederler. Bu cümleden olarak Resûlullah da kabrinde sağdır ve ümmetinin taâtiyle sürur duymaktadır. Âlimler, diğer ölümlerin de kabirlerinde ilim ve işitme gibi mutlak bir idrak sahibi olduklarını söylerler. Nitekim Ibnu Abbâs, Resûlullah'ın şu sözünü rivayet etmiştir. مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُرُّ عَلَى قَبْرِ أَخِيهِ الْمَوْمِنِ كَانَ يَعْرِفُهُ فِي الدُّنْيَا فَيَسَلُّمُ عَلَيْهِ إِلَّا عَرَفَهُ وَرَزَّهُ.

“Bir kimse, dünyada iken tanıdığı mü'min bir kardeşinin kabrine uğrayıp selâm verse kabirdeki onu mutlaka tanıır ve selâmına mukabele eder.” Resûlullah'ın, Bakî mezârlığına sıkça uğrayıp ölümlere selâm verdiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim şehidlerin bile diri olduklarını, rızıklandıklarını söylemektedir. Bu durumda peygamberlerin kabirdeki hayatlarını istib'ad etmek abes olur. Resûlullah'ın اَلْأَنْبِيَاءُ أَخِيَاءٌ فِي قُبُورِهِمْ "Peygamberler kabirlerinde diridirler" hadisi sabit rivayetlerdendir.

4569 ۲- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللَّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4569)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Cum'a gecesi veya cum'a günü vefat eden hiçbir müslüman yoktur ki, Allah onu kabir fitnesinden korumamış olsun.” [Tirmizî, Cenâiz, 72, 1074].]

AÇIKLAMA:

1- Fitne kelimesi âyet ve hadislerde pekçok mânada kullanılmıştır: Karga-
ya, fesad, azab, sual ve imtihan, cünun gibi. Sadedinde olduğumuz hadiste azab
ve sual mânası daha muvafık gözükmektedir.

2- Hadis, Tirmizî'nin diğer Kütüb-i Sitte imamlarına teferrüd ettiği bir ri-
yayet ise de bu mânayı te'yid eden şevâhid dediğimiz başka rivayetler diğer
aynaklarda gelmiştir. Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da hadisi açıklarken ulemânın bazı
yorumlarına yer verir. Kurtubî'den kaydedilen bir açıklama şöyle: “Bu (ve bunu
e'yid eden) ve kabir suâlini nefyeden hadisler, kabir suali üzerine daha önce
aydettiğimiz hadislerle muâraza etmez. Yani bunlar onlara zutluk arz etmezler,
zelki tahsis ederler ve kabrinde kimlerin hesaba çekilmeyeceğini ve azab gör-
meyeceğini, kimlere sual icra edilip sıkıntılı hallere maruz kalacağını açıklar.
Bu meselelerin hiçbiri kıyasa girmez, içtihadla, ferdî mülahaza ile hükme me-
lar edilemez, (sadece vahiyle söz söylenebilir). Öyleyse o hususlarda Sâdık'u'l-
nasdûk olan Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğini aynen kabul
ve tasdik etmek gerekir.” Hakîmu't-Tirmizî de şöyle demiştir: “Kim cum'a günü
vefat ederse, onun Allah indinde mevcut olan (esrarındaki) kapak açılır. Çünkü
cum'a günü cehennem yakılmaz, kapıları kapatılır, o gün ateşin sultanı, diğer
günlerde yaptığını yapmaz. Öyleyse Allah bir kulunun ruhunu Cum'a gününde
ahzederse bu onun saâdetine ve iyi bir âkibete erdiğine delil olur. Zira Allah
'eâla Hazretleri bu günde, yanında ehl-i saadet diye yazdığı kimselerin ruhunu
ahzeder. Bu sebeplerdir ki onu kabir fitnesinden korur. Bunun da sebebi, mü-
vafığı mü'minden ayırdetmektir.” Suyutî buna ilaveten der ki: “Cum'a günü
ilene şehid ecri verilecektir. Şehidlerle ilgili kaideye göre onlara sual yoktur,

nitekim hadiste:

مَنْ مَاتَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوَّلَ لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ أُجِرَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَجَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهِ طَابِعُ الشَّهَادَةِ
 “Kim cuma günü veya gecesi ölecek olsa kabir azabından korunur, Kıyamet günü de, üzerinde şehid mühürü olduğu halde gelir” buyrulmuştur.”

Cum'a günü ölenin şehid sayılacağı, kabir fitnesinden korunacağı hususunda başka rivayetler de var. Bu kadarı ile yetiniyoruz.

4570 — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [ذَكَرَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ: فِيهِ سَاعَةٌ لَا يَوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَأَشَارَ بِيَدِهِ. يُقَلِّلُهَا]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَالنَّسَائِيُّ.

3. (4570)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm cum'a gününden bahis açıp dedi ki:

“Onda bir saat vardır; müslüman bir kul namaz kılar olduğu halde, o saate erse, Allah'tan her ne istemişse onu Allah kendisine mutlaka verir.” Bunu söylerken [Resûlullah] eliyle o vaktin azlığını işaretliyordu.” [Buhârî, Cum'a 37, Talâk 24, Da'avat 61; Müslim, Cum'a 13, (852); Muvatta, Cum'a 15, (1,108); Nesâî, Cum'a 45, (3, 115, 116).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis-cum'a gününün en mümtaz yönlerinden birini nazara vermektedir: Duaların kabul edildiği bir saat. O saat yakalandığı takdirde kişi, “hayır nev'inden”.veya “Allah'tan talep edilmesi meşru olan”, “günaha, harama girmeyen” her ne isterse Allah o duayı yerine getirecektir.

Bu kıymeti ve bereketi büyük vaktin kısalığına hadiste dikkat çekilmiştir. Esasen hadis metninde geçen saat kelimesi, bugün anladığımız gibi altmış dakikalık bir zaman dilimini ifade etmez. “Müddet”, “kısa bir zaman” mânasına gelir. Kısalığına ayrıca dikkat çekilmesi, o ânı yakalamak için son derece dikkatli ve uyanık olunması gereğini tebârüz ettirir.

2- Diğer bir husus, bu vaktin yirmidört saatlik günün hangi vakitlerine rastlamaktadır? o da belli değil: Gecede mi, gündüzde mi, bunların hangi vakitlerinde? Seherde mi, kuşluk, öğle, ikindi, akşam veya yatsıda mı? belli değil.

İbnu Hacer, bu hususta –bir kısmı merdud olan– tam 42 ayrı görüşü kaydeder ve münâkaşasını yapar. Gece ve gündüzün nerdeyse belli başlı bütün vakitlerine yer veren bu görüşlere burada yer vermeyeceğiz. Umumiyetle kabul gören iki rivayetten birine göre bu saat hatibin minbere oturması ile namazdan çıkması arasında geçen müddettir; diğerine göre ise, ikindi vaktinden sonra güneşin batmasına kadar geçen zamandır. Bu ikinci görüşte olan *Ebu Hüreyre*. *Abdullah İbnu Selâm*'ın: “*O saat namaz vakti değildir. Halbuki “namaz halinde olan mü'minin duası makbuldür” şeklinde yaptığı itiraza bir başka nassla cevap vermiş, “namaz bekleyen kişinin, namaz kılan (musalli) hükmünde olacağı” nı hatırlatmıştır.*

Hutbe esnasında “*namazda olunmadığı*” ileri sürülerek, birinci görüşe de itiraz yapılmıştır. Ancak bu itiraza da “*namaz*” mânasına kullanılmış olan *salât* kelimesinin *dua* mânasına da geldiği belirtilerek cevap verilmiştir. Keza metinde geçen *kıyam* (namaza durmuş olma hali) tâbiri de *devam*'a hamledilmiştir. Böyle olunca “*kaim*”le “*musalli*”nin ifade edilme hadisesi bir parça ile onun bütününlün (cüz ile küllü) ifade edilmesi nev'inden bir hâdise olmaktadır. Çünkü *kıyam hali* de namazın bir parçasıdır; tıpkı, rûku, sücûd ve teşehhüdün de namazın diğer halleri olması gibi.

Kayda değer bir görüşe göre, bu saat cum'a gününün tamamına gizlenmiştir, tıpkı, Kadir Gecesi'nin son onda gizlenmesi, İsm-i A'zam'ın esmâu'l-Hüsna'da gizlenmesi gibi. *İbnu Ömer*: “*Bir hacetin bir gün içinde talebi kolay bir iştir*” der ve ilave eder: “*Bunun mânası, cum'a gününün tamamında duaya devam gereğidir; duanın kabul edildiği ana rastlamak için bütün gün dua edilmiş olur.*” *Ka'b İbnu Mâlik*, “*bir grup, anlaşarak cum'a gününü dua etmek üzere taksim etseler, bu saatte daha kolay erişirler*” der. Birçok alim de hadisi: “*Cum'a günü, icâbet saatine tesadüf etme ümidiyle çok dua etmek müstehabtır*” diye yorumlamıştır.

3- *İbnu Hacer*, yapılabilecek bir itirazı kaydeder ve cevaplandırır: “*Şayet: “Hadisin zahiri, her duaya, zikri geçen şartlar tahtında icabet edileceğini ifade ediyor. Halbuki, vakit, beldeден beldeye değişmektedir. Bu durumda namaz kılanların bir kısmı diğerine nazaran erken davranacaktır. Dualara icabet saati ise vakte bağlıdır. Öyleyse bu zaman ihtilaflı ile farklı beldelerdeki duaların makbuliyeti nasıl tahakkuk eder?” denirse cevabımız şudur: “İcabet saatinin, her musallinin kendi fiiline bağlı olması muhtemeldir. Nitekim benzer hüküm mekruh vakitler için de söylenir.”*

4571 — وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الْإِمَامُ إِلَى أَنْ تَنْقُضِيَ الصَّلَاةَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

4. (4571)- Ebu Bürde, babası Ebu Musa el-Eş'arî radiyallahu anh'tan naklediyor: "Resûlullah alâyhissalâtu vesselâm'ın: "Cum'adaki icabet saati imamın minbere oturduğu anla, namazdan çıkması anına kadar geçen vakittir" dediğini işittim." [Müslim, Cum'a 16, (853); Ebu Dâvud, Salat 208, (1049).]

4572 — وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [التَّجَسُّوْا السَّاعَةَ الَّتِي تُرْجَى يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ إِلَى غَيْبَوِيَةِ الشَّقَى]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

5. (4572)- Hz. Enes radiyallahu anh demiştir ki: "Cuma günü, (duaların kabul edileceği) ümit edilen saati, ikindi namazından sonra güneşin ufuktan kaybolması anına kadar arayın." [Tirmizî, Salât 354, (489).]

ACIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icâbenin hangi vakitte olduğu hususunda ileri sürülen kırkı mütecâviz görüşü içerisinde, iki tanesinin en meşhur ve en makbul adedildiğini yukarıda kaydetmiş idik. Yukarıda kaydedilen iki hadis mezkur iki görüşün delillerini teşkil ederler. *İbnu Hacer* bu iki görüş haricinde kalanların ya bunlara muvafık olduğunu, yahut da isnadının zayıf olduğunu, yahut da görüş sahibinin, onu merfu hadise dayandırmadan şahsî içtihadına nisbet ettiğini belirtir. *Ebu Saîd radiyallahu anh*'ın bir rivayetinde, *Aleyhissalâtu vesselâm*, soru üzerine bu saat-i icâbenin kendisine öğretildikten sonra unutturulduğunu söylemiştir. Şârihler sadedinde olduğumuz bu iki hadisle *Ebu Saîd hadisi* arasında tearuzdan bahsedilemeyeceğini belirtirler. "Çünkü der *Beyhakî*, bu iki hadisin râvileri, o vakti, *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan unutturulmazdan önce öğrenmiş olmaları mümkündür."

Selef ulemâsı, ayrıca bu iki vakitten hangisinin müreccah olduğu hususunu da araştırmıştır. *İmam Müslim*: "Ebu Musa hadisi, bu babtaki rivayetlerin en sahihidir" demiştir. *Beyhakî*, *İbnu'l-Arabî*, *Kurtubî*, *Nevevî* vs. pek çok âlim bu görüşü tercih etmiştir.

Bir kısım âlimler de Abdullah İbnu Selam'ın tercihini kabul etmiştir. Ahbed İbnu Hanbel, İbnu Abdî'l-Berr, Saîd İbnu Mansûr, İshak İbnu Râhûye bunlardır. İbnu Abdilherr, bu saat-ı icâbeyi yakalama şansını kuvvetlendirmek için mezkur iki vaktin her ikisinde de dua hususunda gayret göstermek gerekir kanaatini beyan etmiştir. Buna muvafık olarak bazı âlimler: "Saat-i icâbet bu iki vakitten birindedir. Bunlar birbirlerine muarız da değiller. Zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın, o iki sahabiden her birine, ayrı ayrı vakitlerde, mezkûr irşadda bulunmuş olması ihtimalden uzak değildir" demiştir.

★ MUHARREM

4573 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَفْضَلُ الصَّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمُ، وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْمَكْتُوبَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1: (4573)- Ebu Hüreyre-radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ramazan ayından sonra en faziletli oruç (ayı) şehrullah olan Muharrem ayıdır. Farz namazdan sonra en efdal namaz da gece namazıdır." [Müslim, Siyam 202, (1163); Ebu Dâvud, Savm 55, (2429); Tirmizî, Salât 324, (438); Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 7, (3, 207, 208).]

AÇIKLAMA:

1- Muharrem ayına, Şehrullah yani Allah'ın ayı denmesi, onun şanını yüceltmek ve tazîm içindir. *Tibî*, *şehrullah orucu* ile kastedilen şeyin, Aşura orucu olduğunu söyler. Ancak *Aliyyu'l-Kârî*, bununla Muharrem ayının tamamının kastedildiğini ileri sürer. Hadisin ıtlâkı *Aliyyu'l-Kârî*'nin haklı olduğunu göstermektedir.

2- Bu hadis, ayrıca geceleyin kılınan teheccüd namazının diğer nâfilelerden ve hatta farz namazlarla birlikte kılınan *revâtib nâfile*lerden daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. Şâfiî âlimlerinden Ebu İshak el-Mervezî ve ona tabi olan bir grup âlim, sadedinde olduğumuz hadisin zâhirini esas alarak bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak çoğunluk "*Revâtib nâfileleri efaldır*" demiştir. Nevevî, bu hadisin hükmüne göre önceki görüşün *akva* ve *evfak* olduğunu söyler. *Tibî* de Nevevî'yi te'yid eden bir değerlendirme ile der ki: "*Hayatuma yemin ol-*

sun, teheccüd namazının hiçbir fazileti olmasa bile, ona fazilet olarak şu âyetlerdeki ifade kâfidir. (Meâlen): “Gece vakti de uyanıp, sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki, Rabbin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaât makamına kavuşturur” (İsra 79). “Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar. Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler...” (Secde 16).

Teheccüd namazına daha önce temas ettik (3002-3015. hadisler. En sonda genişçe açıklama yapıldı).

4574 ۲- وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ [أَيُّ شَهْرِ تَأْمُرُنِي أَنْ أَصُومَ بَعْدَ رَمَضَانَ؟ فَقَالَ: مَا سَمِعْتُ أَحَدًا يُسْأَلُ عَنْ هَذَا إِلَّا رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا عِنْدَهُ. فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَيُّ شَهْرِ تَأْمُرُنِي أَنْ أَصُومَ بَعْدَ رَمَضَانَ. فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ صَائِمًا بَعْدَ رَمَضَانَ فَصُمْ الْمُحَرَّمَ فَإِنَّهُ شَهْرُ اللَّهِ، فِيهِ يَوْمٌ تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى قَوْمٍ، وَيَتُوبُ اللَّهُ فِيهِ عَلَى قَوْمٍ آخَرِينَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4274)- Hz. Ali radıyallahu anh'ın anlattığına göre bir adam ona sorar:

“Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?”

Ali radıyallahu anh şu cevabı verir:

“Ben bu soruyu Resûlullah'a soran kimseye rastlamamışım. Nihayet bir adam sordu. O zaman ben de yanlarında idim. Dedi ki: “Ey Allah'ın Resûlü! Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?” Şu cevabı tuttular:

“Ramazan dışında da oruç tutmak istersen Muharrem ayında tut. Çünkü o Şehrullah (Allah'ın ayı)dır. O ayda bir gün vardır ki, Allah onda bir kavmin günahlarını affetti, bir başka kavmin günahını da affedecek.” [Tirmizî, Savm 40, (741).]

AÇIKLAMA:

Burada, Allah'ın mağfiret ettiği belirtilen kavim, Hz. Musa aleyhisselâm'ın

kavmidir. Benî İsrâil'in *Firavun*'dan kurtarılışı, *Firavun* ve ordusunun denizde boğulması maksuddur.

★ GECE

4575 ۱- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ فِي اللَّيْلِ سَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا أَوْ الْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ، وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1. (4576)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Gecede bir saat vardır ki, müslüman bir kimsenin Allah'tan, dünya veya âhirete müteallik bir hayır talebi, o saate rastlarsa, Allah dilediğini ona mutlaka verir. Bu saat her gecede vardır.” [Müslim, Müsâfirîn 166, (757).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, her gecede bir saat-ı icâbe olduğunu ifade etmektedir. Bu saatin vakti belli değildir. Ancak bazı rivayetlerde, bu saatin gecenin yarısından sonra veya son üçte birinde olduğuna karine teşkil eder. Zira *Aleyhissalâtu vesselâm* bu zamanlarda gece ibadeti yapmıştır. Kimin duası bu saate rastlarsa mutlaka kabul edileceğini hadis garanti etmekte ve gece ibadetine teşvik buyurmaktadır. Gecenin gündüzden efdal olduğunu söyleyen âlimlerin delillerinden biri de bu hadistir. Müzzeimîl sûresi de mü'minleri gece ibadetine teşvik etmekte, değişik şartlara göre gece ibadetinin zamanını, miktarını belirtmektedir. Gündüzde saat-ı icabe sadece cum'a günü mevzubahis olduğuna göre, ibadet açısından gecenin efdaliyeti inkâr edilemez.

İKİNCİ FASIL
FAZİLETLİ MEKÂNLAR
(Bu fasılda üç fer' vardır.)

BİRİNCİ FER'
MEKKE'NİN FAZİLETİ

İKİNCİ FER'
MEDİNE-İ MÜNEVVERE'NİN FAZİLETİ

- ★ KUBA MESCİDİ
- ★ UHUD DAĞI
- ★ AKİK VE ZÜ'L-HULEYFE

ÜÇÜNCÜ FER'
YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

- ★ HİCAZ
- ★ ARAP YARIMADASI
- ★ YEMEN-ŞAM
- ★ BEYTU'L-MAKDİS (KUDÜS)
- ★ VECC (TAİF)
- ★ MESCİDÜ'L-İŞÂR
- ★ BAZI NEHİRLER

BİRİNCİ FER'
MEKKE'NİN FAZİLETİ

4576 — عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وَضِعَ لِلنَّاسِ لِلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا يُصَلِّي فِيهِ الْكَعْبَةُ. قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى. قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ أَرْبَعُونَ عَامًا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1. (4576)- Hz. Ebu Zerr radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Şurası muhakkak ki, (yeryüzündeki) ilk ev, mübarek olsun ve içinde namaz kılınsın diye Mekke'de inşa edilen Kâ'be'dir” buyurdular.

Ben: “Sonra hangisi?” diye sordum. “Mescid-i Aksa” buyurdular. Ben: “İkisi arasında ne kadar fark var?” dedim. “Kırk yıl!” buyurdular.” [Buhârî, Enbiyâ 8, 40; Müslim, Mesâcid 2, (520); Neşâî, Mesâcid 3, (2, 32).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kâ'be'nin, yeryüzünde inşa edilen ilk mâbed olma hususiyetini taşıdığını belirtmektedir. Bu mânâ hadisin sadedinde olduğumuz veçhinde sarfî olarak görülmez ise de, *Ishak Ibnu Râhuye* ve *Ibnu Ebî Hâtim*'in rivayetlerinde sarahatle ifade edilmiştir: “Kâ'be'den önce evler vardı. Ancak Kâ'be, ibadet için yapılan ilk ev idi.”

2- Mescid-i Aksa, Beyt-ü Makdis'in adıdır. *Aksâ*, uzak mânâsına gelir. Kâ'be'ye uzaklığı sebebiyle ona bu isim verilmiştir. “Ondan sonra ibadet mahalli olmadığı için de böyle tesmiye edildiğini” söyleyen de olmuştur. Kezâ: “Kazurât ve pisliklerden uzak olduğu için de bu adı aldığı” söylenmiştir. Nitekim, makdis “pislikten arınmış” mânâsına da gelir.

3- Kâ'be'nin inşaatı ile Beytu'l-Makdis'in inşaatı arasında kırk yıl olmasını *Ibnu'l-Cevzî* müşkil bulur. “Zira der, Kâ'be'yi Hz. İbrahim, öbürünü Hz. Süleyman inşa etmiştir. İkisi arasında ise bin yıllık zaman farkı vardır.” Alimler, baş-

ka rivayetlerdeki sarahatleri de değerlendirerek, Kâ'be'nin Hz. Âdem aleyhisselâm, Mescid-i Aksa'nın da Adem'in oğulları tarafından yapıldığını ve ikisi arasında kırk yıl bulunduğunu söylemişlerdir. Öyleyse Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman'ın inşaatları muahhardır ve önceki temel üzerine bir imar veya bir genişletme ameliyesidir, seferden başlama ameliyesi değildir. Bu yoruma ihtimal verdikçe Hz. İbrahim'le Hz. Süleyman arasında varlığı söylenen bin yıllık fark, ehemmiyetini kaybeder.

Kâ'be'nin inşaatı meselesine daha önce genişçe yer verdik.

4577 — وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: نَزَلَ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ، وَإِنَّمَا سَوَّدَتْهُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ وَالنَّسَائِيُّ، وَهَذَا لَفْظُ التِّرْمِذِيِّ

وَلَفْظُ النَّسَائِيِّ «الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ».

2. (4577)- Ibnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Haceru'l-Esved, cennetten indi. İndiği vakit süttten beyazdı. Onu insanların günahları kararttı.” [Tirmizî, Hacc 40, (877).]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, hadisin zahirine hamledilmesi gerektiğini belirterek, “Hacerü'l-Esved'in, kendisine değen insanların günahları sebebiyle siyahlaştığını” söyler ve “Buna ne aklî ne de naklî yönden bir engel yok” der. Ancak bazı Hanefî âlimleri de şöyle demiştir: “Bu hadisle, Hacerü'l-Esved'in şânını yüceltme, hata ve günahları da kötülemede mübalağa murad edilmiş olması muhtemeldir. Öyleyse mana şöyledir: “Hacerü'l-Esved, kendisinde bulunan şeref, keramet, uğur ve bereketle cennetin cevâhîrine iştirak etmiş olmaktadır. Sanki o, cennetten bu hal üzere indi. İnsanoğlunun günahları cansızlara tesir ederek, beyazı siyaha çevirecek durumdadır. Durum böyle olunca insanların kalplerine ne yapmaz?” Veya: “Madem ki o taş hataları örtücü, günahları mahvedicidir, öyleyse sanki cennettendir. Keza insanoğlunun günahlarını çokça yüklenmesi sebebiyle, sanki aslen şiddetli beyaz olduğu halde, hatalar onu kararttı. Bu söylenen durumu teyid eden hususlardan biri şudur: Onda beyaz noktalar var-

di. Siyahlar birikerek galebe çaldı. Hadiste gelmiştir ki: “Kul günah işleyince kalbinde siyah bir leke hasıl olur. Günah işledikçe başka siyah noktalar meydana gelir. Bu hal böyle devam eder ve kalbi tamamen siyahlaşır ve o kimse şu âyetin haber verdiği takımdan biri olur: **كَلَّامٌ زَانٌ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ**” “Asla! Doğrusu onların kazandıkları günahlar, birike birike kalplerini kaplayıp karartmıştır” (Mutaffifin 14). Velhasıl, Hacerü'l-Esved, son derece saf, beyaz ayna menzilesindedir. Eşyadan münasib olmayanların temasıyla hemen değişikliğe uğrayıp bütün cüzlerini siyahlaştırmaktadır. Akıl sahiplerinin icma ile sohbet bile Hacerü'l-Esved'e tesir etmektedir.”

Ibnu Hacer der ki: “Bazı mühlidler bu hadise itiraz ederek: “Nasıl olur da müşriklerin hatası bu taşı siyahlandırırken, ehl-i tevhidin taatı beyazlatmıyor?” Bu itiraza Ibnu Kuteybe'nin sözüyle cevap verilir; “Allah dileyseydi bu da olurdu. Allah âdetini şöyle icra ediyor: “Siyah, boyuyor, beyazla bilakis boyanıp beyazlaşmıyor.” Muhibbu't-Taberî de şöyle demiştir: “Onun siyah olarak kalmasında basiret sahiplerine ibret var. Zira, eğer hatalar sert taş üzerinde tesir halkederse, kalp üzerindeki tesiri daha şiddetli olur. Ibnu Abbâs'tan rivayet edilir ki, o siyaha çevrilmiştir; ta ki, dünyada ehl-i cennet zinetine bakmasınlar. Eğer bu rivayet sâbit (sahih) ise gerçek cevap budur.”

4578 — وَعَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الرُّكْنَ وَالْمَقَامَ يَأْقُوتَتَانِ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللَّهُ نُورَهُمَا، وَلَوْ لَمْ يَطْمَسْ نُورُهُمَا لَأَضَاءَتَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

3. (4578)- Ibnu Amr İbni'l-Âs radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Rükni ve makam iki cennet yakutu idiler. Allah onların nurlarını aldı. Eğer onların nurlarını almamış olsaydı, o ikisi mağrible maşrik arasını aydınlatırdı.” [Tirmizî, Hacc 49, (878).]

AÇIKLAMA:

1- Rüknden maksad Hacer-i Esved'dir. Makamdan maksad da Makam-ı İbrahim'dir. Hadis bu iki mukaddesin cennet yakutlarından olduğunu ifade etmektedir.

Bunların nurunun alınmasını, Aliyyu'l-Kârî "Müşriklerin onlara temaskları sebebiyle" diye izah eder ve "Buradaki hikmet de imanın aynî değil, gaybî olması için" der.

4579 — وَعَنِ الْحُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لِيَحْجَنَّ هَذَا الْبَيْتُ وَلِيَعْتَمِرَنَّ بَعْدَ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ

4. (4579)- el-Hudrî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hacc yapılacak umre icra edilecek." [Buhârî, Hacc 47.]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kıyamet alametlerinden olan Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhurundan sonra da Kâ'be'ye hacc ve umre ziyaretlerinin devam edeceğini, Kâ'be'nin Kıyamete kadar ziyaret edilmekten mahrum kalmayacağını belirtmektedir. Ancak "Kıyamet, Beyt'e haccın terkine kadar kopmaz" hadisi ile bu hadis tearuz eder. Bunu İbnu Hacer: "Halkın, Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da haccetmesi, Kıyametin kopmasına yakın haccın terkedilmesine mâni değil" diyerek açıklığa kavuşturur.

4580 — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لِيَهْلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ مِنْ فَجِّ الرُّوحَاءِ حَاجًّا أَوْ مُعْتِمِرًا أَوْ لِيَشْنِيَهُمَا مَعًا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

5. (4580)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Vallahi Meryem oğlu (Hz. İsa aleyhisselâm), Feccu'r-Ravhâ nam mevkide, hacc yapmak veya umre yapmak yahut da her ikisini de yapmak için telbiye getirecektir." [Müslim, Hacc 216, (1252).]

AÇIKLAMA:

İslâmî nasslara göre, Hz. İsa aleyhisselâm hayattadır, cism-i dünyevîsi ile semadadır. Ahir zamanında Deccal'i öldürmek üzere yeryüzüne incek ve adaleti

tesis edecektir. Onun getireceği adaletle bolluk artacak, insanlığa refah ve sulh-ü umumî gelecektir. Öyle ki zekât alacak fakir kalmayacaktır.

Şu halde, Hz. İsa o zaman hacc yapacaktır. Onun telbiye getireceği *Fecru'r-Ravha* Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye altı mil kadar uzaklıkta bir yerin adıdır. *Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm*, Bedir gazvesi, Fetih gazvesi ve Veda haccına giderken buradan geçmiştir.

4581 ۶- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْزُوا جَيْشُ الْكَعْبَةِ فَإِذَا كَانُوا بَيْدَاءَ مِنَ الْأَرْضِ يُخَسِفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخَسِفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ. قَالَ: يُخَسِفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُعْتَوْنَ عَلَى نِيَاتِهِمْ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ. وَاللَّفْظُ لِلْبَحَارِيِّ.

«الْبَيْدَاءُ» الْأَرْضُ الْوَاسِعَةُ الْقَفْرُ، وَقَدْ جَاءَ أَنَّ الْمُرَادَ بِهِ الْبَيْدَاءُ الَّتِي بِالْقُرْبِ مِنَ الْمَدِينَةِ، وَهِيَ مَعْرُوفَةٌ بِقُرْبِ ذِي الْحُلَيْفَةِ.

6. (4581)- Hz. Aişe radiyallahu anhüma anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kâ'be'ye karşı bir ordu, saldırı tertipleyecek. Yerin bir çölüne geldikleri vakit en öndekileri de en sondakileri de (tamamiyle) yere batırılacak!” Ben söze girip: “Ey Allah'ın Resûlü, onların içerisinde çarşı-pazar (ehli) olanlar, onlardan olma(dığı halde zorla katılan)lar da var. Nasıl olur da hepsi birden yere batırılır (cezalandırılır)?” dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Öndekileri de, arkadakileri de batırılır. Ancak, herbiri niyetlerine göre diriltilir” buyurdular.” [Buhârî, Büyü 49; Müslim, Fiten 8, (2884).]

AÇIKLAMA:

1- *Beydâ* çorak, geniş arazi demektir. Ayrıca *Beydâ*, Medine civarında bir yerin adıdır ve Zü'l-Huleyfe'ye yakındır. Müslim'in bir rivayetinde, *Ebu Ca'fer el-Bâkır* hadiste geçen *beyda* kelimesiyle Medine yakınlarındaki *el-Beyda*'nın kastedildiğini söyler. Müslim'in Hz. Ümmü Seleme radiyallahu anha'dan kaydettiği bir rivayet, bu hadisin Abdullah İbnu Zübeyr radiyallahu anha hadisesine

işaret eder. Muhteva da anlaşılmaya muvafık olduğunu göstermektedir. Üstelik o hâdise sırasında *Ümmü Seleme*'den hadis sorulmuştur. *Ümmü Seleme, Resûlullah*'ın şöyle söylediğini anlatır: “*Kâ'be'ye biri sığınacak ve ona karşı bir ordu gönderilecek. Bu ordu (bütün efradıyla), yerin bir çölüne gelince, yere batırılacaktır.*” Yine *Müslim*'de *H. Hafsa*'nın rivayetinde farklı bir ziyade yer alır: “*...Yerin bir çölüne geldikleri zaman, ortada olanlar batırılacaklar, öndekiler sondakilere bağıracaklar, bilahare onlar da batırılacaklar ve onlardan haber veren serseriden başka kimse sağ kalmayacak...*” Yine *Müslim*'in aynı babta zikrettiği bir başka rivayetten, birkısım insanların *İbnu Zübeyr*'in üzerine yürüyen Şam ordusunun, hadiste haber verilen ordu olduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü rivayette şu ziyade var: “*...Yusuf İbnu Mâhek dedi ki: “Şamlılar o gün Mekke'ye yürüyorlardı. Bunun üzerine Abdullah İbnu Safvân: “Vallahi o, bu ordu değildi” dedi.*” *İbnu't-Tîn* der ki: “*Yere batırılacak olan bu ordunun, Kâbe'yi yıkacak olanların olması muhtemeldir. Onlardan intikam alarak yere batırılır.*” Ancak bu görüşe itiraz edilerek: “*Kâbe'yi yıkacak olanların Habeşliler olduğu hadislerde gelmiştir. Halbuki bu hadisin Müslim'deki bir veçhinde yere batırılacak olanlar hakkında: أَنَّنَا مِن أُمَّتِي “Ümmetimden bir grup...” denmiştir. Ayrıca, İbnu't-Tîn'in sözünden yere batırma hadisesinin, Kâbeyi yıkıp döndükten sonra vukua geleceği anlaşılmaktadır. Halbuki haberin zâhiri, daha yıkmadan yolda giderken batırılacaklarını ifade etmektedir.*”

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD:

- ★ Ameller niyetlere göre değerlendirilir.
- ★ Zulüm ehli ile beraberlikten, onlarla düşüp kalkmaktan ve onların sayısını artırmaktan yasaklama var. Ancak buna mecbur olanlar hariç.
- ★ Günah işleyen bir kavime iradî olarak katılıp onların sayısını artıran kimse –o günahı bizzat işlemese bile– onlarla birlikte cezaya hak kazanır.
- ★ Tüccarın fitne ehline katılması, yaptıkları zulümde onlara bir yardım mıdır, yoksa beşerî bir zaruret midir? Bu hususta tereddüt hasıl olmuştur.

4582 — وَعَنْ شَقِيقِ أَنَّ شَيْبَةَ بْنَ عُمَانَ قَالَ: [دَخَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْكَعْبَةَ فَرَأَى مَا فِيهَا مِنَ الْمَالِ. فَقَالَ: لَا أَخْرُجُ حَتَّى أَقْسِمَ مَالِ الْكَعْبَةِ. قُلْتُ: مَا أَنتَ بِفَاعِلٍ. قَالَ: بَلَى. قُلْتُ: مَا أَنتَ بِفَاعِلٍ.

قَالَ: لِمَ؟ قُلْتُ: لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ رَأَى مَكَانَهُ وَأَبُو بَكْرٍ، وَهُمَا أَحْوَجُ مِنْكَ إِلَى الْمَالِ وَلَمْ يُخْرِجَاهُ. فَقَامَ فَخَرَجَ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَهَذَا لَفْظُ أَبِي دَاوُدَ.

7. (4582)- Şakîk'in bir riayetine göre Şeybe İbnu Osman şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer radiyallahu anh Kâ'be'ye girdi. Orada bulunan emvali görünce:

"Kâ'be'nin malını taksim etmedikçe çıkmayacağım" dedi. Ben de: "Sen bunu yapamazsın" dedim. O: "Hayır, yaparım!" dedi. Ben tekrar: "Sen onu yapamazsın!" dedim. O: "Niye?" diye sordu. Ben de: "Çünkü onun yerini Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da, Hz. Ebu Bekir de gördü. Onlar mala senden daha fazla muhtaç idiler. Buna rağmen o malı çıkarmadılar" dedim. Bunun üzerine kalkıp çıkıp gitti." [Buhârî, İtisâm 2, Hacc 48; Ebu Dâvud, Menâsik 96, (2031).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer radiyallahu anh'ın taksim etmeyi düşündüğü Kâ'be'deki mal hususu biraz münakaşalıdır:

★ Bazıları: "Bundan murad, Kâ'be'deki ziynet eşyalarıdır" demiştir.

★ Bazıları: "Onun içindeki hazine kastedilmiştir. Bu, oraya bağışlanan maldan, ihtiyaçlar için harcandıktan sonra artarlardan hasıl olan meblağdır" der.

★ İbnu'l-Cevzî der ki: "Kâ'be'ye tazimen Cahiliye devrinde bağışlarda bulunulurdu. Bunlar orada birikip büyük bir yekün tutuyordu."

İşte, Hz. Ömer bu malı (fakir) müslümanlara dağıtmayı düşünür. Kendisine, Resûlullah ve Hz. Ebu Bekr gibi seleflerinin bunu yapmadıkları, binaenaleyh onun yapmasının da muvafık olamayacağı hatırlatılır. O da bundan vazgeçer.

2- Bazı âlimler, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın, Kâ'be'de biriken emvali vakıf sayarak, vakfın başka maksatla kullanılmasının câiz olmayacağı gerekçesiyle harcamadığını ileri sürmüştür. Ancak İbnu Hacer bunu mâkul bulmaz ve "hadisin zahirinde böyle bir mâna mevcut değildir" der ve Müslim'de gelen bir rivayete dayanarak Resûlullah'ın Kureyşlilerin düşünce ve aksülamellerini gözönüne alarak bu hazîneye dokunmamış olacağını belirtir. Nite-

kim Hz. Aişe'den gelen bir rivayette, kavminin, tamir sırasında Kâ'be'yi Hz. İbrahim'in attığı temellerin üzerine inşâ etmediğini, şirkten yeni çıkmış olmaları sebebiyle, (onlarla cedelleşmeye düşmek endişesiyle) eski temelleri üzerine yeniden inşaata teşebbüs etmediğini belirtir. Bu hadisin bir veçhinde: **لَوْلَا أَنَّ قَوْمَكَ حَدِيثَ عَهْدٍ بِكُفْرِ لَأَلْفَقْتُ كَنْزَ الْكُفَّةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَجَعَلْتُ بِأَبْنَاءِ الْأَرْضِ**
“Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, Kâ'be'nin hazinesini Allah yolunda harcardım ve kapısını da yer seviyesine indirirdim” denmiştir.

Ibnu Hacer bu açıklamanın mütemed (güvenilebilir) olduğunu belirtir.

4583 — وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَشُدُّ الرَّحَالَ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ، وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.
 وَالْمُرَادُ: لَا يَقْصُدُ مَوْضِعٌ مِنَ الْمَوَاضِعِ بِنِيَّةِ الْعِبَادَةِ وَالتَّقَرُّبِ إِلَى اللَّهِ إِلَّا هَذِهِ الْأَمَاكِنَ الثَّلَاثَةَ تَعْظِيمًا لِشَأْنِهَا وَتَشْرِيفًا.

9. (4583)- *Ebu Sa'îd râdıyallâhu anhu* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“(Ziyaret için) sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûlullah, Mescid-i Aksâ.” [Buhârî, Fezâilü's-Salât 6, Hacc 26, Savm 67; Müslim, Hacc 288, (827); Tirmizî, Salât 243, (326).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini ifade buyurmakta ve bu üç mescide seyahat yapmayı teşvik etmektedir. Alimler, bu hadisten başka mescidlere seyahat etme yasağı bulunduğunu belirtirler. Hatta Tîbî: “*Bu tarz yasaklamanın sarih olarak “Başka mescidler için seyahat etmek yoktur” şeklindeki bir yasaklamadan daha belîğ olduğunu*” belirtir.

2- Hadiste seyahat, “*şeddü'r-rihâl*” tabiriyle ifade edilmiştir. Bu, deve semeri bağlamak mânâsına gelir. Zira *rihâl* “*rahl*” ın cem'idir ve binek devesine vurulan semere ıtlak olunur. O devirde Araplar seyahati çoğunlukla deve ile yaptıklarından, ekseriyet gözönüne alınarak *deve semerlemek* denmiştir. Değilse

at, katır, merkeb vs. yol vasıtalarıyla da ifade edilebilirdi veya günümüzde olduğu gibi uçak, otomobil vs. her çeşit vasıtalar aynı değerdedir.

3- Hadis, üç mescidin mübarek, mukaddes ve kıymetli yerler olduğunu ifade etmektedir:

★ *Mescid-i Haram*: Bununla *Harem* bölgesinin tamamının kastedildiği kabul edilmiştir. Ancak, bazı âlimler: “*Harem içerisindeki namaz kılınabilen yerler maksuddur. Harem’de yer alan evler vesair, ibadet dışı yerler hariçtir*” demiştir. Bazı âlimler de: “*Mescid-i Haram’dan maksad Kâ’be’dir*” demiştir ve delil olarak, hadisin Nesâî’deki veçhinde *إِلَّا الْكَعْبَةَ* denmiş olması gösterilmiştir. Hatta *İbnu Huzeyme* der ki: “*Allah Teâla’nın رَبِّهِ وَآلِهِ* ...Yerli yahut taşradan gelen bütün insanlar için müsavî kıldığımız Mescid-i Haram’ı ziyaretten alıkoyanlara...” (Hacc 25) kavlinde *Harem* bölgesinin tamamı kastedilmiş olsa ve Mescid-i Haram ismi *Harem’in* bütününe denmiş olsa, orada ne bir kuyu ne de bir kabir kazmak, ne bir büyük veya küçük abdest bozmak, ne de bir pislik atmak caiz olmazdı.” Devamla: “*Bu söylediklerimizi yasaklayan bir tek alim bilmiyoruz. Keza, Mekke’ye hayızlı kadın veya cünüb erkeğin girmesini, orada münasebet-i cinsiyeenin yasak olduğunu söyleyen bir fakih de bilmiyoruz. Böyle olsaydı, Mekke evlerinin hepsinde itikaf câiz olurdu. Bunu da iddia edene rastlamadık.*” *İbnu Hacer*, *İbnu Huzeyme’nin* bu mütalaasını kaydettikten sonra: “*el-Mescidü’l-Haram’la, Harem bölgesinin tamamının kastedildiği görüşünün İbnu Abbâs, Atâ ve Mücâhid’den varid olduğunu*” belirtir. Ancak, *Harem’in* tamamı mescid olması haysiyetiyle, kaydettiğimiz ilk görüş esas kabul edilmiştir.

★ *Mescid-i Resûlullah*: Bu, Medine’de *Resûlullah Muhammed Mustafa* tarafından inşâ edilen mesciddir. Hadisin bazı vecihlerinde *مَسْجِدِي* “Benim mescidim” şeklinde de ifade edilmiştir.

Yeri gelmişken şu hususu belirtmede fayda var: “*Mescidim*” tabiri sadece, *Resûlullah* zamanında namaz kılınan makam ifade etmez. Âlimler, delile dayanarak, genişletmelerle sonradan mescide dahil edilen kısımların da aynen mescid olduğunu belirtirler. *Ebu Hureyre’nin* bir rivayetinde *Aleyhissalâtu vesse-lâm*: *لَوْ زِيدَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ مَا زِيدَ كَانَ الْكُلُّ مَسْجِدِي* “Bu mescide sonradan ilave yapılacak olsa, o da mescidim olur” buyurmuştur. Bir başka rivayette *لَوْ بُنِيَ هَذَا الْمَسْجِدُ إِلَى صَنْعَاءَ كَانَ مَسْجِدِي* “Bu mescid San’a’ya kadar uzatılsa da benim mescidim olur” buyurulmuştur.

★ *Mescidü’l-Aksâ*: Bu Kudüs’teki mesciddir. *Aksâ* diye sıfatlanmıştır. Ak-

sâ uzak demektir. Niye uzak (aksâ) dendiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır:

★ Mescid-i Haram'dan mesafe itibariyle uzak olması sebebiyledir.

★ Mescid-i Haram'dan inşaatındaki zaman itibariyle uzak olması sebebiyledir. Bu görüşe itiraz edilmiş ve: "*Sahîh haberler ikisi arasında kırk yıl fark olduğunu söylemiştir. Bu ise, fazla sayılmaz*" denmiştir.

★ Zemaşşerî: "*Aksâ denmesi, o vakit onun geri tarafında başka mescidin olmamasından ileri gelmiştir*" demiştir.

★ Her çeşit kir ve pisliklerden uzaklığı sebebiyle Aksâ denmiştir.

★ Medine mescidine nisbetle, Mescid-i Haram'a daha uzak olduğu için Aksâ denmiştir.

Beytu'l-Makdis'in başka isimleri de var. Bunlar yirmiye ulaşır: İlyâ, Beytu'l-Mukaddes, Beytu'l-Kuds, Şellem, Şelâm, Selim, Evrî, Kûre, Beytâil gibi.

4- Bu mescidlerin diğer mescidlere üstünlüğü, peygamberlere ait olmaları sebebiyledir. Bunlardan birincisi, müslümanların kiblelerini ve hacc mahallerini teşkil etmiştir. İkincisi, eski ümmetlerin kiblesi olmuştur. Üçüncüsü takva üzerine tesis olunmuştur.

5- Alimler, belirtilen bu üç yer dışında, başka mukaddes yerlere, ölü veya sağ sâlihlerle namaz ve teberrük maksadıyla ziyarette bulunmak üzere seyahate çıkılıp-çıkılamayacağı hususunda ihtilaf etmiştir:

★ Eş-Şeyh Muhammed el-Cüveynî: "*Bu hadisin zahiriyle amel edince, bu üç mescid dışına seyahat etmek haramdır*" der. el-Kâdî Hüseyin bu görüşü tercih ettiğine işarette bulunmuştur. İyâz ve başka bir grup âlim de bunu benimsemiştir. Bazı âlimler hadisteki yasağın, sadece mescidlerle ilgili hükmü tesbit ettiğini, ilim talebi, ticaret, tenezzüh, sâlihleri ve meşhedleri (şehitlikler) ziyaret, arkadaşları ziyaret gibi maksadlarla yapılan seyahatleri ilgilendirmediklerini belirtirler.

Nevevî, cumhûrdan naklen bu hadîse göre, zikri geçen üç mescid dışındaki mescidlere seyahat etmede hiçbir fazilet olmadığını söylemiştir.

★ İbnu Battâl'a göre bu hadis, ülemâ nazarında nezirle ilgili olarak varid olmuştur. Yani, bir kimse, bu üç mescidin dışında kalan herhangi bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, bu nezre uymak gerekir mi? İşte bu meseleyi, sâdedinde olduğumuz hadis halletmektedir:

★★ İmam Mâlik der ki: “Bir kimse ancak seyahatle ulaşabileceği bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, gitmesine gerek yok, bulunduğu yerin mescidinde kılar. Ancak, adı geçen üç mescidden birinde namaz kılmak üzere nezretmişse, onlara gitmesi vacip olur.”

★★ İbnu Battal der ki: “Kim salihlerin mescidinde namaz kılıp onlarla tavvu olarak teberrahte bulunmak arzu ederse bu mübahtır.” İbnu Battal ilave eder: “Dendi ki: “Bu üç mescidden başka bir mescide namaz veya bir başka şey (i'tikaf...) yapmak için gitmeyi nezretse, bu nezre uymak gerekmez. Çünkü, diğer mescidlerin birbirine üstünlüğü yoktur. Herhangi bir mescidde kılacağı namaz ona kâfi gelir.” Nevevî: “Bu hususta ihtilaf yok” demişse de, Leys'den; “Nezre uymak vacip olur” dediği rivayet edilmiştir. Hanbelîlerden bir rivayete göre, “Bu kimseye kefare-i yemin gerekir, nezri mün'akid olmaz.”

★★ Bir kimse mezkur üç mescidden birinde namaz kılmaya nezretse, oraya gitmek İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'e göre vaciptir, Ebu Hanîfe'ye göre vacip değildir. Şâfiî, el-Ümm'de “sadece Mescid-i Haram'la ilgili nezir vacip olur. Çünkü, hacc menasiki onunla ilgilidir” demiştir. İbnu'l-Münzir: “Harameyn'le ilgili nezirler vacib olur, Mescid-i Aksa ile ilgili olanlar vacib olmaz” demiştir. Bu meseleyle ilgili bir hadisi Hz. Câbir rivayet etmiştir: “Bir adam Resûlullah'a: “Allah size Mekke'nin fethini müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te namaz kılmayı nezrettim” demişti. Aleyhissalâtu vesselâm: “Burada kıl!” buyurdular.”

★★ İmam Şâfiî, Mescid-i Hayf'ta namaz kılmayı nezredene de oraya gitmenin vacip olacağını söyler. Çünkü, orası da Harem'e dahildir. Ancak Mekke'ye diyerek nezretse vacip olmaz. Haccı kasdetmişse vacip olur. Bazı âlimler Harem'e dahil olan her tarafı bir bütün kabul ederek, böyle bir ayrımı uygun görmezler. er-Râfi'i: “Bir kimsenin “Harem'e gideceğim veya Mescid-i Haram'a gideceğim veya “Mekke'ye” veya “Harem içinde yer olan “Safa”, “Merve”, “Mescid-i Hayf” gibi herhangi bir noktaya gideceğim” demesi arasında fark yoktur. Tıpkı “Beytullah'ı'l-Haram'a gideceğim” demesi gibidir. Hatta “Ebu Cehil'in evine gideceğim” dese de hüküm aynıdır” der. Ebu Hanîfe bu meselede: “Beytullah'a” veya “Mekke'ye” veya “Kâ'be'ye” veya “Makam-ı İbrahim” e diye açıkça menasike dahil yerleri zikretmedikçe, oralara gitmek vacip olmaz” demiştir.

6- Bu mescidlerin diğer mescidlere üstünlük nisbeti, müteakip hadiste rakamla belirtilecektir.

4584 — ۹ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ] صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ. وَفِي رِوَايَةٍ: خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ. أَخْرَجَهُ السَّيِّدُ إِلَّا أَبَادَاوُدَ.

9. (4584)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu veşselâm buyurdular ki:

“Şu mescidimdeki namaz efdaldır.” –Bir başka rivayette–“Bu mescidimdeki bir namaz), Mescid-i Haram hariç bütün mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.” [Buhârî, Fazlu's-Salât 1; Müslim, Hacc 505, (1394); Muvatta, Kible 9, (1, 196); Tirmizî, Salât 243, (325); Nesâî, Mesâcid 7, (2, 35).]

AÇIKLAMA:

Ibnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka hadislerde *Mescid-i Haram* ve hatta *Mescid-i Aksâ*'da kılınan namazların üstünlük miktarları da rakamlarla ifade edilmiştir. *Müsned*'de gelen bir rivayete göre: “Bu mescidimdeki bir namaz, *Mescid-i Haram* hariç diğer bir mescidde kılınan bin namazdan hayırlıdır. *Mescid-i Haram*'da kılınan bir namaz bu mescidde kılınan yüz namazdan hayırlıdır” buyrulmuştur. *Bezzâr*'ın bir rivayetinde: *بِمَاةٍ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بِمِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ وَالصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِي بِأَلْفِ صَلَاةٍ وَالصَّلَاةُ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ بِخَمْسِمِائَةِ صَلَاةٍ* “*Mescid-i Haram*'da kılınan bir namaz, yüzbin namaza bedeldir. *Mescid*imde kılınan bir namaz bin namaza bedeldir. *Beytü'l-Makdis*'te kılınan bir namaz beşyüz namaza bedeldir.”

4585 — ۱۰ — وَعَنْ أَبِي شَرِيحٍ الْعَدَوِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ لِعَمْرٍو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَنْعُثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أَحَدْتُكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَدُّ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ، بَعْدَ حَمْدِ اللَّهِ وَالْتِثَاءِ عَلَيْهِ: إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ تَعَالَى وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ. فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يَوْمَئِذٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا، أَوْ يَعْصِدَ بِهَا شَجَرَةً. فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ

ﷺ فِيهَا، فَقُولُوا: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ، وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ وَلَيُسَلِّغُ الشَّاهِدُ مِنْكُمْ الْعَائِبَ. فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَاذَا قَالَ لَكَ عَمْرُو؟ قَالَ: قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ، إِنَّ الْحَرَمَ لَا يُعِيدُ عَاصِيًا وَلَا فَارًّا بِدَمٍ، وَلَا فَارًّا بِخَرَبَةٍ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

«الْعَضُدُ» الْقَطْعُ بِالْحَدِيدَةِ.

و «الْفَارُّ» الْهَارِبُ.

و «الْخَرَبَةُ» الْعَيْبُ، وَالْمَرَادُ بِهَا هَاهُنَا التَّفَرُّدُ بِالشَّيْءِ وَالتَّغْلِبُ عَلَيْهِ مِمَّا لَا تَحْزِيزُهُ الشَّرِيعَةُ، وَقَدْ جَاءَ فِي سِيَاقِ الْحَدِيثِ عَنِ الْبُخَارِيِّ أَنَّ الْخَرَبَةَ: الْجَنَائِيَةُ وَالْبَلِيَّةُ.

10. (4585)- Ebu Şüreyh el-Adevî raddiyallahu anh anlatıyor: “Mekke’ye asker sevkedenden Amr İbnu Sa’îd’e dedim ki:

“Ey emîr, bana müsaade et. Fethin ferdası gününde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın söylemiş bulunduğu bir hadisini hatırlatayım: Allah’a hamd ve senadan sonra şöyle buyurmuştu: “Mekke’yi insanlar değil, Allah haram kılmıştır. Allah’a ve âhirete inanan hiçbir mü’mine orada kan dökmek helal olmaz. Ağaç sökmek de helal olmaz. Eğer biri çıkıp da Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın oradaki savaşını göstererek kan dökmeye ruhsat vermeye kalkarsa kendisine şunu söyleyin: “Allah, Resûlüne izin vermişti, ama size izin vermiyor!” Mekke’de bana bir gündüzün bir müddetinde [gün doğumundan ikindiye kadar] izin verildi. Sonra bugün tekrar eski hürmeti (haramlığı) ona geri döndü. Bu hususu, sizden burada hazır olanlar, hazır olmayanlara ulaştırın.”

Ebu Şüreyh’e: “Amr sana ne dedi?” diye soruldu.

“Ey Ebu Şüreyh bunu ben, senden daha iyi biliyorum. “Harem”, âsi olana, kan döküp kaçana, cinayet işleyip kaçana sığınma tanımaz!” diye cevap verdi” dedi.” [Buhârî, İlm 37, Cezâu’s-Sayd 8, Megâzî 50; Müslim, Hacc 446,

(1354); Tirmizî, Hacc 1, (809), Diyât 13, (1406); Nesâî, Menâsik 11, (5, 205, 206).]

AÇIKLAMA:

1- *Amr Ibnu Saîd, İbnu'l-Âsî Ibnu Saîd İbni'l-Âsî İbni Ümeyye'nin oğludur. Sahâbî değildir. Sahabeye "ihşan" la tâbi olanlardan da değildir. Yezîd'in Medine valisi idi. Mekke'de halifeliliğini ilan edip, Şam'da hilafete geçen Yezîd İbnu Muâviye'ye beyat etmeyi reddeden Abdullah İbnu Zübeyr'e karşı Mekke'ye askerî birlikler göndermekte idi. Meşhur hâdisenin özeti şudur: Hz. Muâviye radi-yallahu anh vefat ederken, yerine oğlu Yezîd'i halife ilan etmişti. Hz. Hüseyin İbnu Ali ile Abdullah İbnu Zübeyr dışında pekçokları Yezîd'e biat ettiler. Ashabın büyüklerinden Abdullah İbnu Ömer de Yezîd'e biat etmişti. Kûfe halkı, kendisine biat etmek üzere Hz. Hüseyin'i çağırınca, o, Kûfe'ye gitti. İşte bu gidiş onun katledilmesine sebep olacaktır⁽⁸⁾. İbnu'z-Zübeyr ise Mekke'nin hürmetine sığındı ve ona Âizu'l-Beyt (Beytullah'ın mültecisi) denildi. Mekke'de duruma hâkim oldu. Yezîd İbnu Muâviye Medine'deki yetkililerine haber göndererek Abdullah İbnu'z-Zübeyr'e karşı asker göndermelerini emretti⁽⁹⁾. Bunun sonucu olarak Medineliler Yezîd'in hilafetten azli hususunda görüş birliğine vardılar.*

2- *Amr, Ebu Şureyh'e verdiği cevapta "Mekke haramdır ama hadd suçu işleyen hadd tatbik etmeye karşı korumaz. Abdullah İbnu Zübeyr kan döküp oraya sığınmış, kısastan kurtulmak istemiştir. Onun cezalandırılması gerekir" demek istemiştir. Aslında Amr'ın sarfettiği sözün zâhiri haktır. Ama o, hak sözle bâtıl bir gayeye delil getirmiştir. Şöyle ki: Sahâbî, onun Mekke'ye harp açmasını uygun bulmamış, ona "Mekke'nin haram olması orada kısas uygulanmasını önlemez" demiştir, bu doğrudur. Ancak Abdullah İbnu Zübeyr, kısası gerektiren bir fiilde bulunmamıştır. O sahâbî olmanın ötesinde ilim ve takva gibi mümtaz sıfatları nefsinde cem ettiği için Ehl-i Sünnet ülemâsı hilafete Yezîd'den elyak ve ehak olduğunu söylemiştir. Üstelik ona ötekilerden önce bey'at edilmişti. Dolayısıyla hilafete o layık idi.*

3- *Harem'de savaş meselesi münakaşa edilmiştir. Orada savaşın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinden biri de bu hadistir. Bunu teyid eden başka rivayetler de var. Birkısım fukaha Mekke'de yaşayanların âdil hükümdara isyan etmeleri halinde bu âsilere silahla mukabele ederek, Mekke'de savaş yapmanın*

(8) Bu hadisenin teferruatı daha önce geçti (4432-4434. hadisler).

(9) Bu hadisenin teferruatı da daha önce geçti (4454, 4456. hadisler).

haram olduğuna hükmetmiştir. Onlara yapılacak meşru muamele, taate dönünceye kadar tazyiktir; abluka edip sıkıntıya düşürüp taate mecbur bırakmak gibi. Ancak fukahanın cumhuru, harpsiz taate dönmeleri halinde savaşın caiz olacağına hükmetmiştir. “Çünkü derler, âsilerle savaşmak, terki câiz olmayan Allah haklarından. Bu hakkı Harem-i Şerifte de olsa müdafaa etmek, terkin-den evladır.” Nevevî bu hükme iştirak eder.

4- Harem'e iltica ayrı bir konudur. İdamını gerektiren bir suç işleyerek Mekke'ye iltica eden kimse orada öldürülmez. İmam A'zam, sadedinde olduğu-muz hadisle istidlal ederek, Harem'e iltica eden kimsenin orada öldürülmemesi gereğine hükmetmiştir. *İbnu Abbâs, Atâ, Şa'bî* gibi bir kısım ülemâ aynı kanaat-tedirler. Bunlar âyet-i kerimde geçen **وَمَنْ دَخَلَ كَانَ آمِنًا** “...O'na gi-ren (her türlü tecavüzden) emniyette olur” (Â-i İmrân 97) ibaresine dayana-rak, “Mekke'ye girene Cenab-ı Hakk'ın emniyet vaadettiğini” söyleyerek, bir had suçu işleyen kimse Mekke'ye iltica ettiği takdirde, had vurulamayacağına hükmederler. Bunlar mezkur imtiyazın, “sadece oraya girenlere” tanındığını belirterek, Mekke'de had işleyenlere ceza verileceğini belirtirler.

★ Bazı âlimler, “Mekke dışında hadd işleyip oraya iltica edenler, dışarı çıkarılarak cezalandırılır” diye hükmetmişlerdir. *Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hasan Basrî, Mücahid* bu görüştedir.

★ *İbnu'l-Cevzî*'nin kaydına göre, Harem dışında cinayet işleyen bir kimse-ye hadd tatbik edileceğinde icma mevcuttur. Dışarıda cinayet işledikten sonra Harem'e sığınan kimseye *Ebu Hanife ve Ahmed İbnu Hanbel'e* göre hadd tatbik edilemez. *Mâlik ve Şâfiî*'ye göre ise, böylelerine hadd tatbik edilir. *İbn-Hazm*, sahabeden bir cemaatin böylelerine had tatbik edilmeyeceğine hükmettiğini, di-ğer sahabelerin de bunlara muhalefet etmediğini, Tâbiîn'den bir cemaatin de ay-nı hükme katıldığını belirttikten sonra, aksi hükümde bulunan *Şâfiî ve Mâlik* hazretlerine müteşeddid üslubuyla hücumda bulunmuş, onları aşıba, kitaba ve sünnete muhalefet etmekle itham etmiştir.

Bazı âlimler, *İmam Şâfiî* ile *İmam Mâlik*'in görüşlerini, hadiste gelen birkı-sım tatbikatı göstererek müdafaa etmek istemişlerdir. Bunlara göre *Aleyhissalâ-tu vesselâm*, Fetih günü herkesi affederken, bazılarını af dışı tutarak Kâ'be'nin örtüsü arasında bile olsa nerede yakalanırsa öldürülmelerini emretmiştir. Nite-kim *İbnu Hatal*, Harem dahilinde yakalanmış ve öldürülmüştür. Öyle ise cânile-re Harem dahilinde hadd tatbik edilebilir.

Bu iddiaya şu cevaplar verilmiştir:

★ *Onu Hatal hem mürted ve hem de kâtildi. Ayrıca, Resûlullah'ı hicvediyordu.*

★ *Bu herif, emân dışında tutulmuş, bizzat Şârî tarafından Kâ'be arasında yakalansa da öldürülmesi emredilmişti.*

★ *İbnu Hatal muhariblerdendi.*

4586 ۱۱- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْفَتْحِ: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَاَنْفِرُوا. ثُمَّ قَالَ: إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَمُ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، وَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَمْ يَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ. فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا يُعْضَدُ شَوْكُهُ، وَلَا يُتَفَرَّ صَيْدُهُ، وَلَا يُلْتَقَطُ لُقْطَتُهُ إِلَّا مَنْ عَرَفَهَا وَلَا يُخْتَلَى خِلَاهُ. قَالَ الْعَبَّاسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا الْإِذْحَرَ. فَقَالَ ﷺ: إِلَّا الْإِذْحَرَ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِي.

قَوْلُهُ: «وَلَا تَحِلُّ لُقْطَتُهَا إِلَّا لِمُعَرِّفٍ» أُنِيَ عَلَى الدَّوَامِ بِخِلَافِ غَيْرِهَا فَإِنَّهُ مَحْدُودٌ بِسَنَةِ وَاحِدَةٍ.

11. (4586)- İbnu Abbâs radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Fetih günü buyurdular ki:

“Fetihten sonra artık hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır. Öyleyse askere çağırıldığınız zaman hemen asker olun!”

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam etti: “Allah, bu beldeyi semâvât ve arzı yarattığı zaman haram kıldı. Burası, Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır [onu insanlar haram kılmamıştır]. Benden önce kimseye orada kıtal helal olmadı. Bana da günün bir müddetinde helal kılındı. Burası Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır. [Allah'a ve ahirete inanan hiçkimseye, orada kan dökmesi helal değildir. Ayrıca] onun dikenini koparılmaz, av(hayvan)ı ürkütülmez, buluntusu da alın-

maz (yerinde bırakılır). Ancak ilan edip sahibini arayacak olanlar alabilir. Mekke'nin otu da biçilmez!"

Abbas radiyallahu anh atılarak: "Ey Allah'ın Resûlü! İzhir otu hariç olsun" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İzhir hariç!" buyurdu, [Buhârî, Cezâ-u's-Sayd 9, Hacc 43, Cenâiz 77, Büyû' 28, Megâzî 52; Müslim, Hacc 445, (1353); Nesâî, Hacc 110, (5, 13, 204); Ebu Dâvud, Menâsik 90, (2017, 2018).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* Mekke'yi fethettiği gün bazı temel prensipleri vazetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, Mekke fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etmektedir. Yani, burada yasaklanan hicret Medine'ye hicrettir. Zira bu hicret her müslümana farz idi. Müslüman olduğu halde hicret etmeyenlerin imanı makbul değildi. Bu husus âyet-i kerime ile ilan edilmişti (Enfal 72, Nisâ 89).

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, bu mânadaki hicretin kaldırıldığını ilan etmekte, hicret üzerine en son biatı Hz. *Abbas İbnu Abdilmuttalib* ile yapmış olmakta idi. Fetih gününden sonra "*hicret üzere biat etmek üzere yapılan müracaatlar*" kabul edilmemiştir⁽¹⁰⁾.

Öyleyse, bazı hadislerde de ifade edildiği üzere, düşmanla cihad edildiği müddetçe Kıyamete kadar *diyar-ı küfürden dâru'l-İslâm'a* muhaceret devam edecektir ve meşrudur.

2- Mekke'nin haram kılınması, muhtelif rivayetlerde ifade edilmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, bunun semâvât ve arzın yaratıldığı an, ilahî irade ile kesinleştiğini ifade etmektedir. Bazı hadislerde ise Mekke'yi ilk defa haram ilan eden kimsenin Hz. *İbrahim* olduğu tasrîh edilir. Bu rivayetler arasında teâruz olmadığını belirten *İbnu Hacer* der ki: "*Bunun mânası, "Hz. İbrahim Mekke'yi şahsî içtihadıyla değil, Allah'ın emriyle haram etti" demektir. Veya: "Allah semâvât ve arzı yarattığı gün, Hz. İbrahim'in onu haram edeceğine hükmetti" demektir. Veya mânâ: "Hz. İbrahim, Mekke'nin haram kılındığını insanlara ilan eden kimsedir. Bundan önce Allah nezdinde haramdı" demektir. Veya "Tufandan sonra bunu ilk ilân eden Hz. İbrahim'dir" demektir.*"

(10) Hicret ve "*hicret üzerine biat*" hadisesinin risalet-i Muhammediye'deki geniş mânâsı Hicretle ilgili bölümün (5775-5779) sonunda müstakilen tahlil edilecektir.

Kurtubî ise şöyle bir açıklama dermeyan etmiştir: “*Hadisin mânâsı*: “Allah Teâla Hazretleri, Mekke’yi bidayette herhangi bir sebebe dayanmaksızın herhangi bir kimsenin bunda bir medhali, bir rolü olmaksızın haram kılmıştır.” *Kurtubî* devamla der ki: “Bu sebeple, bu mânâyı tekiden Resûlullah: “Onu insanlar haram kılmadı” demiştir.” *İbnu Hacer*’e göre, “Onu insanlar haram kılmadı” ibaresinden murad: “Mekke’nin tahrîmi şeriatle sabittir. Aklın bunda bir rolü yoktur” veya “Bu, Allah’ın haramlarındandır. Bu yasağa riayet gereklidir; bu, Cahiliye devrinde insanlar tarafından hevâya uyarak vaz edilen haramlardan değildir; öyleyse mezkur yasağın terki istikametinde içtihad yapmak caiz değildir” demektir.” *İbnu Hacer* bu hususta şöyle denmiş olduğunu da kaydeder: “Bunun mânası, onun haramlığı ilk yaratılıştan itibaren devam etmektedir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın şeriatına mahsus bir yasak değildir.”

3- Fakihler, kesilmesi yasak olan ağaçları “*hüday-ı nâbit olanlar*” veya Allah tarafından bitirilenler diye kayıtlamışlardır. Yani insan emeğiyle yetiştirilenlerin kesileceğinde ihtilaf edilmiş, cumhur cevâzına kâil olmuştur.

★ *İmam Şâfiî* Harem bölgesinden kesilen bütün ağaçlar için ceza terettüp ettiğini söylemiştir. *İbnu Kudâme* de bu görüşü tercih etmiştir. Hüda-yı nâbit olanı kesenin cezası nedir, bu da ihtilaflıdır.

★★ *İmam Malik* “cezası yoktur, ama günah işlenmiş olur” demiştir.

★★ *Atâ*: “İstigfar etmesi gerekir” demiştir.

★★ *Ebu Hanife*: “Kesilen şeyin kıymeti alınır” demiştir.

★★ *Şâfiî*: “Büyük ağaçlar için sığır keser, küçükler için davar” demiştir.

★★ *İbnu’l-Arabî*: “Harem bölgesinin ağacını kesmenin haram olduğu hususunda ülemâ ittifak etmiştir. Ancak *Şâfiî*, misvak kesmenin caiz olacağını söylemiştir. Keza *Şâfiî*, ağaca zarar vermemesi halinde yaprak ve meyvesinin koparılmasını caiz görmüştür. *Atâ*, *Mücahid* ve başkaları da bu görüştedir” der.

★★ Bazıları zarar verdiği için dikenin koparılabileceğine hükmetmiştir. Cumhur bunu reddeder.

★★ *İbnu Kudâme*, “kendiliğinden kopup dökülen dallardan veya yapraklardan istifade etmede bir beis yok” demiştir.

★★ *İmam Şâfiî* ve ona uyanlar, Harem’de hayvan otlatmada mahzur görmezlerse de, *İmam A’zam Ebu Hanife* ve *İmam Muhammed* caiz bulmazlar. Üs-

telik bunlar nazarında ot yaş da olsa kuru da olsa hüküm aynıdır.

4- *Resûlullah'a Mekke'nin helal kılınması Fetih gününde olmuştur: Güneşin doğması ile ikinci namazına kadar. Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi* tarikinden gelen bir rivayette denir ki: “*Mekke fethedilince Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdu: “Benî Bekr'e karşı Huzâ'a hariç, silahları durdurun.” Huzâ'alılara ikinci namazını kılincaya kadar izin verdi. Sonra onlara da: “Silahları durdurun!” emretti. Ertesi gün Huzâ'a'dan bir kişi, Benî Bekr'den birine Müzdelife'de rastladı ve onu öldürdü. Hâdis e Resûlullah'a ulaşınca kalkıp şu hitabede bulundu: “Allah'a karşı adavette en ileri giden kimse, Harem bölgesinde düşmanlık yapan kimsedir..”*”

Huzâ'alılara verilen, 4269 numaralı hadiste Hudeybiye Sulhü'nün Bozulması ile alakalı açıklamada geçtiği üzere, Benî Bekr'in, Hudeybiye Sulhü'nü bozarak Huzâ'alılara saldırmış olmaları idi. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, müttefiki olan Huzâ'alıların, bu fırsatta Benî Bekr'den intikam almasına müsaa-de etmiştir.

5- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın amcası Hz. Abbâs'ın yasaktan istisna kılınmasını istediği izhir otu, Mekke'de yetişen bir bitkidir. Geniş yapraklı ve güzel kokulu bir ot olup, hayvanlara yem olarak verildiği gibi, evlerde ve kabirlerde günlük olarak kullanılmaktadır.

4587 ۱۲- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَحْمِلَ السَّلَاحَ بِمَكَّةَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

12. (4587)- Hz. Câbir radiyallahu anı anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “**Mekke'de silah taşımak hiç kimseye helal değildir.**” [Müslim, Hacc 449, (1356).]

AÇIKLAMA:

Hadisin zâhiri, mutlak olarak Mekke'de silah taşımayı yasaklamakta ise de, Nevevî'nin açıklamasına göre, cumhur ihtiyaç halinde orada silah taşıyabileceğine hükmetmiştir. Hiçbir ihtiyaç yokken silah taşımak caiz değildir. *Hasan Basrî*, hadisin zahirini esas alarak “*mutlak kerahet*” e kail olmuştur.

4588 ۱۳- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا أَطْيَبُكَ مِنْ بَلَدٍ وَأَحَبُّكَ إِلَيَّ، وَتَوَلَّ أَنْ قَوْمِي أَخْرَجُونِي لِمَكَّةَ].

مِنْكَ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

13. (4588)- *Ibnu Abbâs radiyallahu anhüma* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mekke’ye hitaben şöyle buyurdular:*

“Sen ne hoş beldesin. Seni ne kadar seviyorum! Eğer kavmim beni buradan çıkmaya mecbur etmeseydi, senden başka bir yerde ikâmet etmezdim.” [Tirmizî, Menâkıb (3922).]

4589 ۱۴- وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اخْتِكَارُ الطَّعَامِ فِي الْحَرَمِ إِحَادٌ فِيهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. «الِاخْتِكَارُ» ادخار الطعام والأقوات لتغلو أسعارها وتباع على المسلمين.

و «الإِحَادُ» الظلم، وأصله: الميل والعدول عن الشيء.

14. (4589)- *Ya'lâ Ibnu Ümeyye radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Harem’de mal ihtikârı orada işlenen bir zulümdür.”* [Ebu Dâvud, Menasik 90, (2020).]

AÇIKLAMA:

İhtikâr, dilimize girmiş bir kelimedir; fiyatını artırmak üzere mal toplamaktır. Bir bakıma, ucuzken malı alıp satışa sürmemek, fiyatlanmasını bekleyip, piyasada hasıl olan kıtlık sebebiyle fiyatlar yükselince satışa arz etmek diye de tarif edilebilir. Bu davranış, bi'l-icma haramdır. Hadis, bunu ilhâd olarak tavsif etmektedir. İlhâd ise, haktan ayrılıp, bâtıla sapmaktır, zulümdür. Ayet-i kerime: “...ve orada haktan saparak zulme yeltenen kimseye pek acı bir azabı taddırınız” (Hacc 25) buyurulmuştur.

Aslında ihtikâr, sadece Mekke’de değil, her tarafta aynı şekilde haramdır. Hadis, aynı fiilin Mekke’de daha şiddetli bir haram olduğunu ifade etmektedir. Orası, ekime elverişli olmayan bir yer olması sebebiyle, ihtikârın hasıl edeceği zarardan daha çok etkileneceği zâhirdir.

4590 ۱۵- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ حِينَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ اقْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تُرَدُّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. فَقَالَ: لَوْلَا حَدَّثَانُ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ لَفَعَلْتُ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا أُرَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَرَكَ اسْتِلامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجْرَ إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ]. أَخْرَجَهُ السَّيِّئَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

«حَدَّثَانُ الشَّيْءِ» أَوَّلُهُ، وَالْمُرَادُ بِهِ قَرَبُ عَهْدِهِمْ بِالْجَاهِلِيَّةِ وَأَنَّ الْإِسْلَامَ لَمْ يَتِمَّ بَعْدَ، فَكَأَنَّهُمْ كَانُوا يَنْفِرُونَ لَوْ هَدَمَتِ الْكَعْبَةُ وَغَيَّرَتْ هَيْئَتَهَا.

15. (4590)- Hz. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana şöyle buyurdular:

"Biliyor musun, senin kavmin Kâ'be'yi yeniden inşa ederken Hz. İbrahim'in atmış bulunduğu temellere (tam riayet etmeyip) inşaatı kısa tuttu."

Ben: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, inşaatı Hz. İbrahim'in temellerine oturtmayacak mısın?" dedim.

"Kavmin küfre yakın olmasa mutlaka yapardım!" buyurdu.

İbnu Ömer radiyallahu anhumâ dedi ki: "Hz. Aişe radiyallahu anha'nın, bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işitmesine göre, ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, Hıcr'ı takip eden iki rüknün istilâsını terketmesini, Kâ'be'nin inşaatının Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın temelleri üzerine tamamlanmış olmasıyla izah ederim." [Buhârî, İlm 48, Hacc 42, Enbiya 8, Tefsîr, Bakara 10, Temennî 9; Müslim, Hacc 399, (1333); Muvatta, Hacc 104, (1, 363, 364); Nesâî, Hacc 125, (5, 214-216); Tirmizî, Hacc 47, (875).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Kâ'be'nin Cahiliye devrindeki tamiri sırasında, Hz. İbrahim'in temelleri üzerine oturtulmayıp, biraz kısa tutulduğunu ifade etmektedir. Hatta, yine Müslim'de gelen bir başka rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Aişe, eğer kavmin şirkten yeni çıkmış (yani he-

nüz İslâm kalplerine yeterince yerleşmemiş) olmasaydı, Kâ'be'yi yıkar, ye-re yakın (alçak) olarak inşâ eder, biri doğu biri de batı tarafında olmak üzere iki kapı koyardım. Ayrıca Hicr tarafından da altı arşın genişliği ona katardım. Çünkü Kureys, Kâ'be'yi (tamir sırasında yeniden) inşâ ederken onu küçültmüştür” buyurmuşlardır.

Bu rivayet, *Abdullah İbnu Zübeyr*'e, Şam ordusunun attığı taşlarla harab olan Kâ'be'nin tamiri sırasında yön vermiştir. Çünkü o, “yıkılan yerleri tamir” ederek önceki şekline getirmekle, tamamen yıkıp yeni baştan inşâ etme hususlarında tereddüt etmiş, hatta *İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ* “yıkılan yerlerin tamiri”ni tavsiye etmiştir. Ancak *İbnu Zübeyr*, üç gün istihare yaptıktan sonra tamamen yıkıp yeni baştan, *Resûlullah*'ın tavsifine uygun şekilde inşâ etmeye karar verir ve öyle yapar. *Abdullah*'ı bu karara sevkeden başka nebevî irşadlar da mevcuttur. Bunlardan *Müslim*'in kaydettiği bir rivayette *Aleyhissalâtu vesse-lâm Hz. Aişe*'ye şunu da söyler: “...Şayet benden sonra kavmin Kâ'be'yi yeniden inşâ etmeyi düşünürlerse, gel onların bıraktığı yeri sana göstereyim.” Sonra *Hz. Aişe*'ye yedi arşına yakın bir kısmı gösterir. *Resûlullah*, Kâ'be'nin kapısının yüksekte bırakılışının sebebini de şöyle açıklar: “O'na istediklerinden başka kimseyi sokmamak için. Bir kimse Kâ'be'ye girmek istese, onun ka-pıya kadar çıkmasına müsaade ederler, (girmesi istenmiyorsa) tam gireceği sırada adamı iterek düşürürlerdi.”

Abdullah İbnu'z-Zübeyr, bu rivayetleri nazar-ı dikkate alarak Kâ'be'yi *Resûlullah*'ın tavsifine uygun olarak inşâ eder. Zemîn seviyesinde iki kapı açar: Biri giriş, diğeri çıkış kapısı olur ve içeride izdiham olmaz. Hicr'ı Kâ'be'ye dâhil eder, boyunu da uzatır. Bu inşaata geçmeden önce hafriyat yaptırır. *Hz. İbra-him*'in temellerine kadar inilir. Temelde devenin arka kısmını andıran birbirine merbût taşlar görülür. *İbnu Zübeyr* hafriyatı ziyarete açar. Halk günlerce gelip o taşları seyredip giderler. *Atâ*'nın rivayetinde bu temelin onsekiz zirâ olduğu gö-rülür. *İbnu'z-Zübeyr* uzunluğa on arşın daha ilave eder.

İbnu'z-Zübeyr, Kâ'be'nin harabesinden artan enkazı Kâ'be'nin iç kısmına açtırdığı çukura gömer.

Şunu da kaydedelim: *İbnu'z-Zübeyr*, hacıların vaziyeti görerek Emevilere karşı nefret ve gayrete gelmeleri için, Kâ'be'nin inşaatını hemen ele almaz. Hacc mevsimi boyunca harab halde bırakır. Mevsim'den sonra Hicri 64 tarihinde inşaat başlar, 65'te tamamlanır.

Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehadetiyle neticelenen savaşı Emeviler kazanıp Mekke'ye hâkim olunca, *Haccâc*, Kâ'be'nin durumunu *Halife Abdülmelik'e* rapor eder. *Abdülmelik*: "*İbnu'z-Zübeyr'in* kirletmesine razı olamayız" mealinde tamim göndererek Kâ'be'nin yıkılıp eski haline göre yeniden inşâ edilmesini emreder. Bunun üzerine *Haccâc*, Kâ'be'yi yıkar. Kapının birini iptal eder, diğerini eskiden olduğu gibi yükseltir. Hıcr'ı tekrar duvarın dışına alır, *İbnu'z-Zübeyr'in* ilavesini iptal eder.

Müslim'in bir rivayetine göre, *İbnu'z-Zübeyr'in* Kâ'be ile ilgili icraatının gerçek bir rivayete dayandığı hususunda ikna olan *Halife Abdülmelik*, Kâ'be'yi yıktırdığına pişman olur. Rivayet aynen şöyle:

Ebu Kaza'a anlatıyor: "*Abdülmelik İbnu Mervan*, bir gün *Beytullah'ı* tavaf ederken birden şöyle dedi:

"Allah *İbnu'z-Zübeyr'in* belasını versin! Hz. *Aişe'yi* yalanına alet ediyor ve: "*Ben Aişe'nin* şöyle söylediğini işittim" deyip şu yalanı söylüyor: "*Aişe* dedi ki: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*: "*Ey Aişe buyurdular. Eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Kâ'be'yi yıkar, ona Hıcr'ı dahil ederdim. Zira kavmin, onu inşâ sırasında kısalttı.*" *Abdülmelik'e* (yanında bulunan) *el-Hâris İbnu Abdillâh İbni Ebî Rebî'a* müdahale edip: "*Ey mü'minlerin emîri, bunu söyleme! (Bu söz yalan değildir.) Ben de aynı şeyleri Hz. Aişe'den işittim*" dedi. Bunun üzerine *Abdülmelik*:

"Keşke bunu Kâ'be'yi yıktırmadan önce işitseydim; onu *İbnu'z-Zübeyr'in* yaptırdığı şekilde bırakırdım" der."

2- HADİSTEN ÇIKARILAN FEVAİD:

★ Bu hadis, fitne ve fesad ve daha büyük zararı önlemek için maslahattan vazgeçmeye örnektir. Zira, *Aleyhissalâtu vesselâm*, Kâ'be'nin inşaatında bazı eksiklikler bulunmasına rağmen, onunla ilgili bir tâdilâtın, Cahiliye devrinden intikal eden Kâ'be'ye karşı aşırı hürmet sebebiyle Kureyşlilerde hâsıl edeceği menfî aksülamelleri düşünerek durumunu düzeltme cihetine gitmiyor.

★ İdareciler, halkın durumlarını gözönüne alarak icraatlarında tezaddan kaçınmalıdır. Yapılan işin doğruluğu kâfi değildir. Halk da onun doğruluğuna ikna edilmelidir.

★ Halkın memnun edilmesi esastır. Onun zıddına, rağmena icraat âkilâne değildir.

★ İmam halkın salâhı için, haram olmadıkça mefdûlü (az iyiyi), efdale (çok iyiyi) tercih edebilir.

★ Daha kötüye düşme korkusuyla, kötünün varlığı sineye çekilebilir.

۱۶- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: [سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ لَمَّا بُنِيَتِ الْكَعْبَةُ ذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْعَبَّاسُ يَنْقُلَانِ الْحِجَارَةَ. فَقَالَ الْعَبَّاسُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: اجْعَلْ إِزَارَكَ عَلَى رَقَبَتِكَ يَقِيكَ الْحِجَارَةَ. فَقَعَلَ، وَكَانَ ذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ، فَحَرَّ إِلَى الْأَرْضِ، فَطَمَعَتْ عَيْنَاهُ إِلَى السَّمَاءِ. فَقَالَ: إِزَارِي إِزَارِي فَشَدَّهُ عَلَيْهِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.
وَفِي رِوَايَةٍ: «فَسَقَطَ مَعْشِيًّا عَلَيْهِ، فَمَارُؤَى بَعْدُ عُرْيَانًا».

16. (4591)- Amr İbnu Dînar anlatıyor: “Câbir İbnu Abdillâh radiyallahu anh’ı işittim. Demişti ki: “Kâ’be inşâ edilirken Resûlullah aleyhissalâtu vesse-lâm ve (amcası) Abbâs taş taşımakta idiler. Bir ara Abbâs radiyallahu anh, Aleyhissalâtu vesselâm’a: “İzarını omuzuna koy da taşın incitmesine mani ol-sun” dedi. O da öyle yapmıştı. Bu hâdise peygamberlik gelmezden önce idi. Bir-den yere yığıldı. Gözleri semaya dikilmiş kalmıştı.

“İzarım! İzarım!” dedi ve derhal onu üzerine bağladı.”

Bir rivayette şu ziyade var: “... Bayılıp düştü. Bundan sonra hiç üryan gö-rülmedi.” [Buhârî, Hacc 42, Salât 8, Menakıbu'l-Ensâr 25; Müslim, Hayz 76, (340).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Câbir hâdisenin müşahidi gibi vak'ayı anlatmaktadır. Halbuki o vakte erişmemiştir. Bu çeşit rivayetlere *sahabe mürseli* denir. Bu vak'ayı kim-den işittiğini belirtmemektedir. Resûlullah'tan işitmiş olması kuvvetli ihtimal-dir. Mamefih Kâ'be'nin inşâ hâdisesine şahid olan ashaptan birini de dinlemiş olabilir.

2- Hadiste, bi'setten –bazı rivayetlere göre 5, bazılarına göre de 15 yıl ön-ce– Kâ'be'nin tamiri sırasında cereyan eden bir hâdise anlatılmaktadır. Bir riva-

yete göre Kâ'be'nin yakınlarında ateş yakan bir kadından sıçrayan kıvılcım Kâ'be'nin örtüsünü tutuşturur. Bina bundan ziyade zarar görür. Kureyş Kâ'be'yi yıkıp yeniden yapmaya karar verir. O sıralarda Cidde yakınlarında karaya vuran bir geminin enkazı bu maksadla taşınır. Rumî bir de usta temin edilir. Herkes, bu arada *Resûlullah* da Ecyâd mevkiinden omuzlarında taş taşır. İşte sadedinde olduğumuz rivayette *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın, omuz üzerine konan taşların omuzlarını incitmemesi için, vücudun göbekten aşağısını örten ve izar denen peştemalini belden çıkartarak katlayıp, omuzu üzerine koyması mevzubahistir. Bu sıralarda henüz peygamberlik gelmemiş olsa da ilahî murakabe altında olan genç *Muhammed*'in avretinin açılmasına müsaade edilmez ve aniden üzerine çöken bir baygınlıkla yere düşer ve derhal izarını isteyerek avret yerlerini örter. Bazı rivayetlerde gaybtan bir tokat yediği, üzerini örtmesi emredildiği vs. ifade edilmiştir.

Bu vak'a Hz. *İbnu Abbas*'ın ve *Resûlullah*'ın ağzından da değişik şekillerde rivayet edilir.

4592 ۱۷- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ وَعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ قَالَا: [لَمْ يَكُنْ لِلْمَسْجِدِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَائِطٌ، كَانُوا يُصَلُّونَ حَوْلَ الْبَيْتِ حَتَّى كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَبَنَى حَوْلَهُ حَائِطًا جَذَرَهُ قَصِيرٌ فَعَلَاهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

17. (4592)- *Amr İbnu Dînar* ve *Ubeydullah İbnu Ebî Yezîd* dediler ki: “*Resûlullah* zamanında Kâ'be'nin (etrafında ihata) duvarı yoktu. İnsanlar *Beytul-lah*'ın etrafında namaz kılıyorlardı. Bu hal, Hz. *Ömer* zamanına kadar devam etti. *Ömer* radiyallahu anh etrafına duvar çekti. Bu duvarın boyu alçaktı. *İbnu'z-Zübeyr* yükseltti.” [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 25.]

4593 ۱۸- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُحَرِّبُ الْكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبَشَةِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

18. (4593)- Hz. *Ebu Hureyre* radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Kâ'be'yi, Habeşlilerden bacakları ince bir adam tahrip edecektir.”
[Buhârî, Hacc 49; Müslim, Fiten 57, (2909); Nesâî, Hacc 125, (5, 216).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen *suveykateyn* iki bacaklık demektir; *zü's-suveykateyn*, bacakları ince olan kimseye denir. Bundan murad, zayıf bir Habeşlidir. Yani zayıf bir Habeşlinin Kâ'be'yi yıkacağını ifade eder. Bu hususa temas eden başka hadisler de var. Bunlara göre, Kâ'be'yi, Kıyamete yakın, yani Hz. İsa da indikten sonra, başlarında ince bacaklı şiş karınlı bir kimsenin yer aldığı Habeşliler gelip yıkacaklar, müteakip hadiste de görüleceği üzere taş taş sökecekler, taşlarını da denize atacaktırlar.

4594 ۱۹- وَفِي أُخْرَى لِلْبُخَّارِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ [كَأَنِّي بِهِ أَسْوَدٌ أَفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجْرًا حَجْرًا].

ويعنى الكعبة. إنما صغر السويقتين لأنه أراد ضعفهما ودقتهما، وذلك غالب في سوق الحبشة.

و «الفحج» بعد ما بين الساقين.

19. (4594)- Buhârî'nin İbnu Abbâs'tan kaydettiği diğer bir rivayete göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: “Kâ'be'yi yıkacak olan o ayrık iri ayaklı, güdük kafalı (koyu siyah) Habeşli'yi Kâ'be'nin taşlarını birer birer söker halde görür gibiyim!” [Buhârî, Hacc 49.]

4595 ۲۰- وَعَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَتْرَكُوا الْحَبَشَ مَا تَرَكُوكُمْ فَإِنَّهُ لَا يَسْتُخْرِجُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ إِلَّا ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الكنز» المال المخبوء، والمراد به مال الكعبة الذي كان معدًا لها من النذور القديمة وغيرها.

20. (4595)- İbnu Amr İbnî'l-As radiyallahu anhüma anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Habeşliler sizi terkettikçe onları ter-

kedin. Zira, Kâ'be'nin hazinesini sadece zü's-süvaykateyn (ince bacaklı olan kimse) çıkaracaktır.” [Ebu Dâvud, Melâhim 11, (4309).]

AÇIKLAMA:

Burada, Habeşliler müslümanlara dokunmadıkça onlara dokunulmaması tavsiye edilmektedir. Onlara dokunmamak, şerlerinden azâde kalmak içindir. Zira hadisin devamı onlardan gelecek şerre dikkat çekiyor: “Kâ'be'de gömülü olan hazineyi Habeş asıllı ve Zü's-Suveykateyn lakabında biri çıkaracaktır.” Süveyka'nın “ince bacaklı” demek olduğunu yukarıda kaydettik.

Suyutî der ki: “Halîmî ve başka bazı âlimlerin zikrine göre, Süveykateyn'in zuhuru, İsa aleyhisselâm'ın zamanında, Ye'cüc ve Me'cüc'ün helâkinden sonradır. Hz. İsa ona bir öncü kuvvet gönderir. Bu birlik yedi-sekizyüz kişiliktir. Birlik ona doğru yürürken Allah Teâla Hazretleri Yemânî olan güzel kokulu bir rüzgâr gönderir. Bu rüzgârla bütün mü'minlerin ruhu kabzedilir.”

İKİNCİ FER'
MEDİNE'NİN FAZİLETİ

4596 ۱- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ كَذَا إِلَى كَذَا. فَمَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ. لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

1. (4596)- İzz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine’yi şu şu yer arasında kalan kısımlarıyla haram ilan etti. “Kim bu haramı ihlâl edecek bir davranışta bulunursa, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Kıyamet günü o kimse-den ne farz ne nafilâ (hiçbir hayır) kabul etmesin” (buyurdu).” [Buhârî, Fe-zailu'l-Medine 1, İ'tisâm 6; Müslîm, Hacc 462, 463, 464, (1365, 1366, 1367).]

4597 ۲- وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا [أَنَّهُ ﷺ أَقْبَلَ حَتَّى بَدَّاهُ أَحَدٌ. فَقَالَ: هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ. فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَحْرَمُ مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا مِثْلَ مَا حَرَّمَ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ. اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مُدَّهِمْ وَصَاعِهِمْ].

«الْحَدَثُ» الْأَمْرُ الْحَادِثُ الْمُنْكَرُ الَّذِي لَيْسَ بِمَعْتَادٍ وَلَا مَعْرُوفٍ

فِي السَّنَةِ.

2. (4597)- Yine Sahihey'nin bir rivayetinde anlatıldığına göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (Medine'nin dışına doğru) yürüdü. Önünde Uhud görün-müştü:

“Bu dağ var ya, o bizi çok seviyor, biz de onu seviyoruz” buyurdular. Medine'ye yönelince de:

“Ey Allahım! Hz. İbrahim Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de [Medine'yi] iki dağı arasıyla haram kılıyorum. Allahım, (Medine halkını) müdd ve sa'larınla mübarek kıl” *buyurdular.*” [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 6; Müslim, Hacc 462, (1365).]

4598 ۳- وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [مَا كَتَبْنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا الْقُرْآنَ وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

الْمَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى ثَوْرٍ. قَمَنْ أَحَدَثَ فِيهَا حَدَثًا أَوْ آوَى مُحَدَّثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا. ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ. فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فِي ذِمَّتِهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ، وَهَذَا لَفْظُ الشَّيْخَيْنِ.

زَادَ أَبُو دَاوُدَ [لَا يَخْتَلَى خِلَافَهَا، وَلَا يَنْقُرُ صَيْدَهَا، وَلَا تُنْقَطُ لُقُطَتُهَا إِلَّا مَنْ أَشَادَهَا، وَلَا يَصْلُحُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَحْمَلَ فِيهَا السَّلَاحَ لِقِتَالٍ، وَلَا يَقْطَعُ مِنْهَا شَجَرَةً إِلَّا أَنْ يَغْلِفَ الرَّجُلُ بَعِيرَهُ].

«عَيْرٌ وَثَوْرٌ» جَبَلَانِ بِالْمَدِينَةِ، وَقِيلَ لَيْسَ بِهَا ثَوْرٌ وَلَكِنَّهُ بِمَكَّةَ، وَلَعَلَّ الْحَدِيثَ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى أَحَدٍ، وَالصَّحِيحُ أَنْ بَهَا ثَوْرًا.

و «الْمُحَدَّثُ» بَكْسَرِ الدَّالِ: فَاعِلُ الْحَدَثِ، وَبِفَتْحِهَا: الْأَمْرُ

الْمُبْتَدِعُ.

و «خَفَرْتُ الرَّجُلَ» إِذَا أَمْتَهُ، وَأَخْفَرْتَهُ: إِذَا نَقَضْتَ عَهْدَهُ.

و «الصَّرْفُ» النَّافِلَةُ.

و «الْعَدْلُ» الْفَرِيضَةُ.

و «الإشادة» رفع الصوت بالشئ، والمراد تعريف اللقطة وافشاؤها.

3. (4598)- Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: “Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan Kur'ân-ı Ker'im ve bir de şu sahifede olandan başka bir şey yazmadık.. (Bu sahifede bulunana gelince,) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurmuştu ki:

“Medine Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan hudud içerisinde haramdır. Kim orada bir bid'atte bulunur veya bid'atçıyı himaye ederse, Allah, melekler ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onun ne farz, ne nafilê hiçbir hayrını kabul etmesin. Müslümanların garantisi birdir, en düşükleri de bu garantiye sahiptir. Kim bir müslümana garantisinde ihanet ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti üzerine olsun. Onun (Kıyamet günü) ne farz ve ne nafilê hiçbir hayrını kabul edilmez.” [Buhârî, Fezâilü'l-Medine 1, Cizye 10, 17, Ferâiz 21, İtisam 5; Müslim, Hacc 467, (1370); Ebu Dâvud, Menasik 99, (2034, 2035), Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 3, (2128). Bu rivayetin metni Sahihayn'e uygundur.

Ebu Dâvud'da şu ziyade var: “Otu yolunmaz, av hayvanı ürkütülmez, yitik malı, onu ilan edecek olan alabilir. Hiç kimseye kıtal maksadıyla orada silah taşımak caiz olmaz. Oradan ağaç kesilmez. Kişi devesini otlatabilir.”]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, Medine'nin Resûlullah tarafından haram kılındığını belirtmekte ve kabaca sınırını da vermektedir: Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan kısımlar. Ayr dağı güney, Sevr dağı ise kuzey hududu teşkil eder. Başka rivayetlerde doğuda Lâbetu Şarkiyye'nin, batıda da Lâbetu Garbiyye'nin diğer hudutları teşkil ettiği belirtilmiştir.

Ağaçlarının kesilmekten, hayvanlarının öldürülmekten yasaklanması ile çevrenin canlı örtüsünü koruma altına alma işi, Mekke'ye has olan bir tatbikattır. Mekkeliler buna Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan beri riayet etmekte idiler. Resûlullah bunu Medine için de aynen ilan etmiş ve bunun müesseseleşmesi için maddi ve manevî müeyyideler koymuştur. Medine'nin haram kılınmasıyla ilgili açıklamayı bu bahsin sonuna yani 4615 numaralı hadisten sonra müstakilen koyacağımız için, burada fazla açıklamaya girmeyeceğiz.

Ancak şunu belirtmekte fayda var: İmam-ı A'zam Ebu Hanîfe Hazretleri,

Medine'nin haram kılınması meselesinde, Hz. Enes'in kardeşi Ebu Umeyr'in bir kuşla oynaması ve o kuşun ölmesiyle ilgili *يَا أَيُّهَا عُمَيْرُ مَا فَعَلَ النَّفِيرُ؟* hadisi ile ihticac ederek Medine'nin haram olmadığına hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlik başta olmak üzere cumhur ise haram olduğuna hükmetmiştir. Şâfiîler, Hanefî görüşe iki suretle cevap verirler:

★ Ebu Umayr'la ilgili hâdisе tahrimden önceye ait olabilir.

★ O kuş, haram bölgeden değil, helal bölgeden tutulup getirilmiş olabilir. Bu ikinci cevap Hanefîleri ilzam etmez. Çünkü, onlara göre helal bölgenin hayvanı haram bölgeye geçti mi o da haram olur.

Bir diğer husus ta şu: Şâfiî, Mâlik ve cumhura göre Medine'nin hayvan ve ağacı haramdır. Fakat bu haram ihlal edilecek olsa, Mekke'deki ihlâl gibi ağır bir ceza gerekmez. Tazminatı olmayan bir haramdır. *İbnu Ebî Zî'h* ve *İbnu Ebî Leylâ* "Tıpkı Mekke gibi buna da ceza gerekir" demişlerdir. Mâlikî ve Şâfiî fukahâdan bazıları da böyle hükmetmiştir. Şâfiî'nin kavl-i kadîmine göre *Sa'd-İbnu Ebî Vakkas*'ın –ilerdeki açıklamamızda kaydedilen– bir rivayeti mucibince bu yasağı ihlal edenin giyecek dahil bütün malzemesi müsadere edilir.

4599 — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَصِيرُ عَلَى لَأَوَاءِ الْمَدِينَةِ وَشِدَّتِهَا أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِي إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً وَشَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.
وَرَزَادُ مُسْلِمٍ: [لَا يَدْعُهَا أَحَدٌ رَغْبَةً عَنْهَا إِلَّا أَبْدَلَ اللَّهُ فِيهَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ].

«اللاؤاء» الشدة وما تعظم مشقته على الإنسان من ضيق أو قحط أو خوف ونحوه.

4. (4599)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine ümmetimden sabır gösteren herkese, Kıyamet günü şefaatçi ve (hayır ameline) şahid olacağım." [Müslim, Hacc 484, (1378); Tirmizî, Menâkıb, (3920).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Medine'de mücavir kalmaya teşvik etmektedir. Yani bir kısım sınıklara katlanarak Medine'de kalmak büyük bir fazilet kaynağıdır. Öyle ki *Resûlullah* Kıyamet günü, ona şefa'at edecek ve lehinde şahidlik yapacaktır. Aslında *Resûlullah* bütün ümmete şefa'at edeceğini belirtmiştir. Medinelilere hususî bir şefa'at vaadi, şefa'atinin bunlara daha çok olacağı veya hesaplarının kolay olacağı mânasında anlaşılmıştır.

Şunu da belirtelim ki âlimler, Mekke ve Medine'de mücavir kalmanın cevazı hususunda ihtilaf ederler. Meselâ *Ebu Hanîfe* ve diğer bazı alimler mekruh olduğu görüşündedirler. Sebep olarak orada fazla kalanın ülfet ve alışkanlıkla oralara karşı hürmette kusur edeceğini ve günaha gireceğini söylerler. Zira orada yapılan hatalar başka yerlere nazaran daha çok günaha vesiledir. *Ahmet İbnu Hanbel* ve bir kısım âlimler de orada mücâveretin bilakis müstehab olduğunu söylemişlerdir. Sadedinde olduğumuz rivayet de bu görüşü teyid etmektedir. Ayrıca Mekke ve Medine'de yapılacak ibadetin sevabının çok olacağını ifade eden rivayetler de onlara delil olmaktadır. Bu durumda buralarda kaldığı taktirde günah işlemekten korkanların kalmamaları evladır. Kalanlar günahattan kaçındıkları taktirde manevî kazançları büyük olacaktır.

4600 — وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَفْتَحُ الْيَمَنُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسْئُونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ. وَتُفْتَحُ الشَّامُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسْئُونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَتُفْتَحُ الْعِرَاقُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسْئُونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ.

و معنى «يُسْئُونَ» يَسُوقُونَ بِهَائِمَهُمْ سَائِرِينَ عَنِ الْمَدِينَةِ إِلَى غَيْرِهَا، وَالْأَصْلُ فِيهِ أَنْ يَسَّ بَسْ: كَلِمَةُ زَجَرٍ لِلْأَبْلِ.

5. (4600)- Süfyan İbnu Ebi Zühayr radıyalalluh anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Yemen fethedilecek. Bir grup insan, Medine'den oraya aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla gidecekler. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için hayırlıydı. Şam da fethedilecek. Bir kavim Medine'den aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla oraya göç edecekler. Bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi. Irak da fetholacak. Bir grup kimse ailesi ve kendilerine tâbi olanlarla Medine'den oraya taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi.” [Buhârî, Fezailu'l-Medine 5; Müslim, Hacc 497, (1388); Muvatta, el-Câmi' 7, (2, 887, 888).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu hadislerinde bir mucize olarak, fethedilecek yerleri haber vermiştir. Nitekim dediği şekilde aynı tertiple, zikredilen yerler birer birer İslâm'a kazandırılmıştır. Yine *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın haber verdiği üzere, Medine'den bir grup insan her seferinde bu fethedilen yerlere aileleriyle göç edip yerleşmişlerdir. Bu göçlerin temelde yatan sebebi, oralarda Medine'ye nazaran daha parlak maddî imkanların zuhurudur. İşte *Aleyhissalâtu vesselâm*, Medine'nin maddî mülâhazalarla terkedilmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Fazileti sebebiyle seyahat edilmeye layık üç mescidden biri Medine'dedir.

Hadîse verilen bu mânada bazı ihtilaflar olmuş ise de, âlimleri bu tevcihi esas almaya sevkeden *Ahmed İbnu Hanbel*'in *H-z. Câbir*'den kaydettiği şu rivayettir: “Öyle bir zaman gelecek ki Medine halkı, zenginliğe ermek için civar karyelere dağılacak, oralarda gerçekten bolluk bulacaklar. Sonra geri dönüp ailelerini de oraya götürecekler. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi.” *Resûlullah* sadedinde olduğumuz hadiste, Medine'de kalmayı, sırf servet çoğaltmak için Medine'yi terketmemeyi tavsiye etmektedir. Alimler ticarî maksatla veya cihad maksadıyla yapılacak ayrılmaların bu yasağa girmediğini belirtirler.

Öyleyse hadis, darlık, açlık gibi maddî sıkıntıları sineye çekerek Medine'de kalmayı tavsiye etmiş olmaktadır.

۶- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أُمِرْتُ بِقَرِيَّةٍ تَأْكُلُ الْقُرَى. يَقُولُونَ: يَثْرِبُ، وَهِيَ الْمَدِينَةُ، تَنْفِي النَّاسَ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ حَبَثَ الْحَدِيدِ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ.

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: [حَبَثَ الْفِضَّةَ].

وَمَعْنَى: «تَأْكُلُ الْقُرَى» أَنَّ اللَّهَ يَنْصُرُ الْإِسْلَامَ بِأَهْلِهَا وَهُمْ الْأَنْصَارُ وَتَفْتَحُ الْقُرَى عَلَى أَيْدِيهِمْ وَيَغْنِمُهُمْ إِيَّاهَا فَيَأْكُلُونَهَا، وَهَذَا مِنْ بَابِ الْإِتْسَاعِ وَالِاخْتِصَارِ وَحُذِفَ الْمُضَافُ، وَالتَّقْدِيرُ يَأْكُلُ أَهْلُهَا أَمْوَالَ الْقُرَى. وَغَيْرُ عَلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْمٌ يَثْرِبُ بِطَبِيعَةِ وَطَاءَةِ كَرَاهَةِ التَّثْرِيبِ، وَهُوَ الْمَبَالَعَةُ فِي اللُّومِ وَالتَّعْنِيفِ وَالتَّعْيِيرِ.

6. (4601)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ben karyeleri yiyen bir karye(ye hicret)le emrolundum. Buna Yesrib diyorlar. Burası Medine'dir. Medine, tıpkı körüğün curufu ayırması gibi insanları(n kötüsünü) defedip ayırır.” [Buhârî, Fezâilü'l-Medine 2; Müslim, Hacc 488, (1382); Muvatta, el-Câmi' 4, (1, 886).]

AÇIKLAMA:

1- Medine'nin “Karyeleri yiyen bir karye” olarak tavsifi, bir kısım mahzufları ihtiva eden teşbihli bir ifadedir. Bu ifadede Allah'ın, Medine halkı ile İslâm'a hizmet sunacağını, onların eliyle karyelerin yani pekçok memleketlerin fethedilip İslâm'a dahil edileceğini, Medine ahalisinin bu fethedilen yerlerdeki ahaliye galebe çalarak malını ganimet vs. şeklinde yiyeceğini haber verir. Hadiste “yemek” fiili ile galebe çalmak ifade edilmiştir. *İbnu'l-Münir* Medine'nin, diğer şehirleri yemesi ifadesine bir başka tevil getirmiştir. Ona göre bundan, “Medine'nin faziletinin diğer şehirlerin faziletine galebe çalacağı da anlaşılabilir. Çünkü faziletler onun büyük fazileti karşısında öylesine sönerek ki, sanki yok hükmünü alır.” Ancak bazı âlimler “en faziletli olma” iddiasını Medine hakkında reddederler ve Mekke'nin *Ümmü'l-Kurâ* diye vasfedilerek faziletçe en önde olduğunu belirtirler.

2- Medine'nin eski ismi *Yesrib* idi. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu ismi önce *Taybe* ve *Tâbe* diye değiştirdi. Sebebi de *tesrib*, *levm* ve *ayıplamada mübalağa* mânasına gelmesidir. Hadisten hareketle, bazı âlimler Medine'ye *Yesrib* demenin mekruh olduğunu, Kur'an'daki bu şekilde tesmiyesinin, gayr-i müs-

limlerden öyle dediklerini hikaye etme sebebinden ileri geldiğini söylerler. Bir rivayette *Resûlullah* da طَابَ هِيَ طَابَ هِيَ طَابَ هِيَ مَنْ سَمَى الْمَدِينَةَ يَتَرَبَّ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ هِيَ طَابَ هِيَ طَابَ هِيَ
 “Kim Medine'ye Yesrib derse Allah'a istiğfar etsin. O Medine'dir, o Medine'dir” buyurmuştur.

3- *Ibnu Hacer*, hadisın iki kısım ihtiva ettiğini, birinci kısmı *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın Mekke'de iken söylemiş olacağını; ikinci kısmı da Medine'de söylemiş olacağını belirtir.

4- Hadiste Medine'nin kötülere dışarı attığı ifade edilmektedir. Tıpkı körüğün madenin cevheriyle cufufunu birbirinden ayırması gibi. Bazı âlimler bunu zâhiri üzere alırlar. Zira *Resûlullah*, Medine'nin havası sebebiyle hastalandığı için uğursuzluk verdiği inancıyla yaptığı beyât akdini bozmak üzere gelen bedevi vesilesiyle: الْمَدِينَةُ كَالْكَبْرِ تُنْفِي خَيْرَهَا وَتُضَعُّ طَيِّبَهَا “Medine körük gibidir. İnsanların kötüsünü atar (ve sinesinde barındırmaz), iyisini tutar” buyurmuştur.

Hadisteki bu hükmün *Deccal*'ın zuhuru zamanıyla ilgili olduğu da söylenmiştir. Zira *Resûlullah* başka hadislerinde ahir zamanda *Deccâl*'ın Medine civarına ineceğini, Medine'nin ahalisini üç kere titreteceğini, bu vesileyle Allah'ın oradaki kâfir ve münafık herkesi Medine'den çıkaracağını, bunların *Deccal*'e giderek Medine'yi terkedeceğini haber vermiştir.

4602 — وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلَيْمَتْ بِهَا فَإِنِّي أَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

7. (4602)- *Ibnu Ömer* radiyallahu anhüma anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Medine'de ölmeye muktedir olan orada ölsün. Zira ben, orada ölene şefaatt ederim.” [Tirmizî, Menakıb, (3913).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölünceye kadar Medine'de ikamet etmek tavsiye edilmektedir. Çünkü orada ölmeye muktedir olmak demek, ölünceye kadar orada ikamete muktedir olmak demektir. Bu, orada ikamete teşviktir. Orada oturanlara ikram olarak, *Resûlullah*, bütün ümmetine yapacağı umumî şefaatten ayrı olarak hususî bir şefaatte bulunacağını belirtmektedir.

4603 ۸- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا. فَقُلْتُ: يَا أَبَتِ، كَيْفَ تَجِدُكَ؟ وَيَا بِلَالُ، كَيْفَ تَجِدُكَ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. إِذَا أَخَذْتُهُ الْحُمَّى يَقُولُ:

كُلُّ أَمْرٍ مُصَبِّحٌ فِي أَهْلِهِ وَالْمَوْتُ أَذْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَكَانَ بِلَالٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا أَقْلَعَ عَنْهُ يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ، وَيَقُولُ: أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبَيْتَنَ لَيْلَةَ بَوَادٍ وَحَوْلٍ إِذْخِرَ وَجَلِيلٌ وَهَلْ أُرَدْنَ يَوْمًا مِيَاهَ مَجْنَةٍ وَهَلْ يَبْدُونَ لِي شَامَةً وَطَفِيلٌ قَالَتْ: فَأَخْبَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِذَلِكَ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ. اللَّهُمَّ وَصَحِّحْهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدَّهَا وَصَاعِهَا، وَاثْقُلْ حُمَاهَا، وَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَى [أُخْرِجَهُ الثَّلَاثَةَ.

«الْوَعَكُ» الأَلَمُ، وقيل: هو أَلَمُ الْحُمَّى.

و «العَقِيرَةُ» الصوت.

و «الْجَلِيلُ» الثَّام وهو من نبت البادية.

و «مَجْنَةٌ» موضع معروف بينه وبين مكة ستة أميال، وكان للعرب فيه سوق.

و «شَامَةٌ وَطَفِيلٌ» جَبَلَانِ بِأَرْضِ مَكَّةَ وَمَا وَالَاهَا.

8. (4603)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine’ye geldiği vakit Ebu Bekr ve Bilâl radiyallahu anhümâ hastalandılar. Ben yanlarına gittim:

“Ey babacığım, dedim. Kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl sen nasilsın?” diye sordum. Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh hummaya yakalanınca: “Her

insana "sabahın hayırlı olsun" denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır" derdi. Hz. Bilal radiyallahu anh da humma nöbetinden çıkınca sesini yükseltir ve (Mekke'ye hasretini ifade eden şu beyitleri) terennüm ederdi:

"Bilmem ki! Mekke vadisinde etrafımı izhir ve celil otları sarmış olarak bir gece daha geçirebilecek miyim? Mecenne suyuna ulaşacağım bir gün daha gelecek mi? (Mekke'nin) Şâme ve Tafil dağları bana bir kere daha görünecek mi?"

[Sonra Bilal şöyle beddua etti: "Allahım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı diyara süren Şeybe Ibnu Rebî'a, Utbe Ibnu Rebî'a ve Ümeyye Ibnu Halef'e lanet et!]

Hz. Aişe der ki: "(Ben gidip, bunlardaki Mekke hasretini) Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm'a haber verdim. O, şöyle dua buyurdu:

"Allahım bize Medine'yi sevdirdi. Tıpkı Mekke'yi sevdiğimiz gibi, hatta fazlasıyla! Allahım onun havasını sıhhatli kıl. Onun müddünü, sâ'ını hak-kımızda mübarek eyle. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy!" [Buhârî, Fezailu'l-Medine 11, Menakıbu'l-Ensâr 46, Mardâ 8, 22, 43; Müslim, Hacc 480, (1376); Muvatta, Câmi' 14, (2, 890, 891).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden bazılarının, Medine'de hava değişikliği sebebiyle hastalandıklarını ve bu halin onlarda *dâ-ussıla* denen memleket hasretini tahrik ettiğini göstermektedir. Mekke dağlarında bir gece geçirmek Hz. Bilâl'e büyük bir hayal olur. Hasret ateşi sadece Mekke için değil, Mekke'nin civar yöreleri ve oralarda yetişen bitkiler için de tutuşur:

İzhir: Daha önce geçtiği üzere bir ottur.

Celil: Bu da bir kır otudur.

Mecenne: Mekke'ye altı mil mesafede bir yer olup, Cahiliye devrinde orada panayır kurulurdu.

Şâme ve Tafil: Mekke civarında iki dağ adıdır.

Müdd ve sa' daha önce mükerrer seferler geçtiği üzere iki hacim ölçөгüdür.

2- Hz. Aişe'nin durumdan Resûlullah'ı haberdar etmesi üzerine, *Aleyhissa-*

lâtu vesselâm'ın, meseleleriyle ilgilendiğini görmekteyiz. O hususta yaptığı dua buna delalet eder. Sadedinde olduğumuz hadis *Buhârî*'deki veçhinin devamında, Hz. Aişe'nin: “Biz Medine’ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah’ın en vebalı, en hastalıklı arazisi idi. Medine’nin Buthân sahrasındaki vadiden acı bir su akardı” demesi, *Aleyhissalâtu vesselâm*’ın duasından sonra Medine’nin havasının düzelerek sağlıklı bir yere dönüştüğü anlaşılmaktadır.

3- Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın humma hastalığının Medine’den *Cuhfe*’ye havâlesini talep ettiğini göstermektedir. Bunun sebebi, o sıralarda *Cuhfe*’nin müşriklerle meskûn olmasıdır. *Hattabî*, orada yahudilerin yaşadığını söyler. Şarihler bu duanın indallah kabul gördüğünü, Medine bereket ve sağlığa kavuşurken *Cuhfe*’nin humma yatağı haline geldiğini, o günden beri *Cuhfe*’nin bu hastalıktan kurtulamadığını söylerler. Mesela *Nevevî* der ki: “Bu duada *Resûlullah*’ın zâhir bir mucizesi var. Zira *Cuhfe* o günden beri herkesin kaçındığı bir yer olmuştur. Onun suyundan kim içerse hummaya (sıtmaya) yakalanır.”

4- Hadis, bazı sufilerin: “*Velayette kemale ermek için kadere razı olmak gerekir. Musibetlerin, hastalıkların def’i için dua edilmez*” şeklindeki iddialarının sünnete aykırı olduğunu gösterir. Keza, *Mutezile*’den bazılarının “dua ezeli kadere tesir etmez” şeklindeki iddialarını da bu hadis reddeder. Çünkü dua ile Medine’de istenen değişiklikler hasıl olmuştur.

4604 ۹- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفِي مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ.

9. (4604)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* şöyle dua buyurdular: “Allahım! Mekke’ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine’ye de ver!” [*Buhârî*, *Büyü*’ 53, *Kefâret* 5, *İtisâm* 16; *Müslim*, *Hacc* 465, (1368); *Muvatta*, *Câmi*’ 1, (2, 884, 885).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Medine’nin Mekke’den daha fazla faziletli olacağını ifade eder. Ancak âlimler başka hadisleri de gözönüne alarak, bu bereket ve üstünlüğün dünyevî berekete yönelik olduğunu, uhrevî amellerde Mekke’nin üstünlüğünün esas olduğunu belirtirler. “Medine’nin bir cihette efdal olması, her cihette Mekke’den efdal olmasını gerektirmez” derler. *Nevevî*, bereketin ölçekte fiilen hasıl

olduğunu, başka yerlerde bir müdd zâhirenin az geldiği pek çok kimseye, Medine'de ölçülen bir müdd zahirenin kâfi geldiği sıkça görülüp tecrübe edildiğini, bu durumun Mekke'de yaşayanlarca bilmüşahede malum bulunduğunu söyler.

4605 ۱۰- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَتَى بِأَوَّلِ الثَّمَرِ. قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا وَفِي ثَمَارِنَا وَفِي مُدَّنَا وَفِي صَاعِنَا بَرَكَهَ مَعَ بَرَكَهَ. اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَنَبِيَّكَ وَخَلِيلِكَ، وَإِنِّي عَبْدُكَ وَنَبِيَّكَ. وَإِنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ، وَأَنَا أَدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمِثْلِ مَا دَعَاكَ لِمَكَّةَ وَمِثْلِهِ مَعَهُ ثُمَّ يُعْطِيهِ أَصْغَرَ مَنْ يُحْضِرُ مِنَ الْوَلَدَانِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَمَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

10. (4605)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm'a (yılın turfanda) ilk meyvesi getirildiği zaman şöyle buyururlardı:

“Allahım, bize Medine'mizi, meyvelerimizi, müddümüzü, sa'imızı bereket üzerine bereketle mübarek kıl. Allahım, İbrahim senin kulun, peygamberin ve halilindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etti. Ben de Medine için, onun Mekke hakkında yaptığı duayı bir misli ziyadesiyle aynen yapıyorum.” Resûlullah bu şekilde dua ettikten sonra getirilen meyveyi, orada hazır olan çocuklardan en küçüğüne verdi.” [Müslim, Hacc 473, (1373); Muvatta, Câmi' 2, (2, 885); Tirmizî, Da'avât 55, (3450).]

4606 ۱۱- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَثْقَابِ الْمَدِينَةِ مَلَائِكَةٌ لَا يَدْخُلُهَا الطَّاغُوتُ وَلَا الدَّجَالُ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاةُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَزَادَ مُسْلِمٌ: [قَالَ ﷺ: يَأْتِي الْمَسِيحُ الدَّجَالُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَهَمَّتْهُ الْمَدِينَةُ حَتَّى يَنْزِلَ دُبُرُ أَحَدٍ ثُمَّ تَصْرِفُ الْمَلَائِكَةُ وَجْهَهُ قِبَلَ الشَّامِ، وَهَنَّاكَ يَهْلِكَ].

«التَّقْبُ» المضيق بين الجبلين.
وقوله «يَنْزِلُ دُبُرُ أَحَدٍ» أى خلفه.

11. (4606)- Yine Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Medine'ye geçit veren dağ gediklerinde [birbiriyle kenetlenmiş] melekler var. [Her gedikte (kınından çekilmiş) kılıçlarıyla bekleyen iki meleğin] korumaları sebebiyle) Medine'ye ne veba ve ne de Deccâl giremez.” [Buhârî, Fezailü'l-Medine 9, Tıbb 30, Fiten 27; Müslim, Hacc 485, 486, (1379, 1380); Muvatta, Câmi' 16, (2, 892); Tirmizî, Fiten 51, (2244).]

Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Mesih Deccal, doğu tarafından gelir. Kasdı Medine'dir. Uhud'un arka tarafına iner. Derken (Medine'yi bekleyen) melekler, onun yüzünü Şam tarafına çevirirler ve orada helak olur.”

AÇIKLAMA:

Medine'nin melekler tarafından Deccal ve tâuna karşı korunduğu hususu Fatıma Bintu Kays, Mihcen, Üsâme Ibnu Zeyd, Semüre Ibnu Cündeb gibi başka sahabeler tarafından rivayet edilen hadislerle de teyid edilmiş, güç kazanmıştır. Müslim'in kaydettiği Fatıma Bintu Kays radiyallahu anhâ'nın rivayetinde, Deccal kendisinden bahseder: “...Ben Mesih Deccal'ım. Yeryüzünü dolaşırım. Kırk günde Mekke ve Medine hariç inmediğim köy bırakmaksızın hepsine uğrarım.”

4607 ۱۲- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلَّا سَيَطُوهُ الدَّجَالُ إِلَّا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ، لَيْسَ نَقَبٌ مِنْ أَنْقَابِهَا إِلَّا عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ صَافِينَ يَحْرُسُونَهَا. فَيَنْزِلُ السَّبْحَةُ ثُمَّ تَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِأَهْلِهَا ثَلَاثَ رَجَفَاتٍ فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ كُلُّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْحَانِ.

12. (4607)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Mekke ve Medine hariç Deccal'ın çığnemeyeceği memleket yoktur. Mekke ve Medine'ye geçit veren yolların herbirinde saf tutmuş melekler var, buraları korurlar. (Deccal) es-Sebbiha nâm mevkîe iner. Sonra Medine ahalisini üç sarsıntı ile sarsar. Bunun üzerine (şehirde bulunan) bütün kâfir ve münafıklar (şehri terkederek Deccal'e) gelirler.” [Buhârî, Fezailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 123, (2943).]

4608 ۱۳- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ، وَمِنْبَرِي عَلَى حَوْضِي]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ.

13. (4608)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim havuzumun üzerindedir.” [Buhârî, Fazlu's-Salât 5, Fezâilu'l-Medine 11, Rikak 53, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 502 (1392); Muvatta, Kible 10, (1, 197).]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, Medine Mescidi'nin faziletini beyan etmekte, ancak mescidin bazı kısımlarının diğer yerlere nazaran efdal olduğunu belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde “*hücrem*” ve hatta “*kabrim*” denmiştir. Şarihler *kabr* kelimesinin “*ev*”in tefsiri olduğunu belirtir. Çünkü *Resûlullah* evine gömülmüştür.

2- Alimler bu hadisi iki surette açıklamıştır:

★ Belirtilen bu yer, olduğu gibi cennete nakledilecektir.

★ Orada yapılan ibadet, sahibini cennete götürecektir.

3- Alimlerden bazıları, bir başka yerin, hadislerde cennetin bir parçası olarak tavsif edilmemiş olmasından hareketle, bu hadisi, “*Medine'nin en faziletli yer olduğu*” hususunda delil kılmıştır.

4- Havuzdan murad, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a verilmiş olan *Kevser havzı*'dır. Şu halde, minberi ahirette onun üzerinde kurulacaktır. Bâtıl fırkalardan Mutezile ve Hariciler havz, şefaât ve *Deccal*'e inanmazlar ise de Ehl-i Sünnet'e göre bunlar haktır ve inanmak farzdır.

Hadis, Medine'de yaşamaya teşvikte bulunmaktadır.

4609 ۱۴- وَعَنِ الْخُذْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [تَمَارَى رَجُلَانِ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أُسِّرَ عَلَى التَّقْوَى. فَقَالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ قُبَا. وَقَالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هُوَ مَسْجِدِي هَذَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَهَذَا لَفْظُهُ وَالنَّسَائِيُّ.

14. (4609)- *el-Hudrî radiyallahu anh* anlatıyor: “İki kişi “takva üzerine kurulmuş olan mescid” hakkında münakaşa ettiler. Biri: “Bu Kuba mescidi-dir!” dedi. Diğeri de: “O, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mescididir!” dedi.

(Bu münakaşayı işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:

“Şu benim mescidimdir!” buyurdular.” [Müslim, Hacc 514, (1398); Tirmizi, Tefsir, Tevbe, (3098); Nesâî, Mesâcid 8, (2, 36).]

AÇIKLAMA:

Burada, Kur'an-ı Kerim'in takva üzerine kurulmuş olmakla tebcil ettiği mescidin Medine Mescidi olduğu takrir edilmektedir. Ayet şöyle: *لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ* “...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir” (Tevbe 108).

İşte iki sahâbî bu mescidle hangi mescidin kastedildiğini münakaşa etmiştir. Çünkü, *Resûlullah*'ın Medine'ye gelir gelmez yaptırdığı mescid Kuba Mescidi'dir. Zira önce oraya inmiş, bir müddet orada ağırlanmış, sonra Medine'nin içerisine gelinmiştir. Kuba, o zaman Medine'nin dışında idi. *Resûlullah* oradaki ikameti sırasında derhal Kuba Mescidi'ni inşâ ettirmişti. Medine'ye yerleştikten sonra da cumartesi günleri Kuba'ya gidip orayı ziyaret ettiği, mescidinde iki rek'at namaz kıldığı rivayetlerde belirtilmiştir.

Bu hadis de Medine'nin ve Mescid-i Nebevi'nin faziletini teyid eden rivayetlerdendir.

4610 ۱۵- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: آخِرُ قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى الْإِسْلَامِ خَرَابًا الْمَدِينَةُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

15. (4610)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“İslâm şehirlerinden en son harap olacak olan Medine'dir.” [Tirmizî, Menakıb, (3915).]

4611 ۱۶ — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَتْرُكُونَ الْمَدِينَةَ عَلَى خَيْرٍ مَا كَانَتْ، لَا يَغْشَاهَا إِلَّا الْعَوَافِي، يُرِيدُ عَوَافِي السَّبَاعِ وَالطَّيْرِ، وَآخِرُ مَنْ يُحْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مَرْيَتَةِ يُرِيدَانِ الْمَدِينَةَ يَنْعِقَانِ بَعْنَمَهُمَا فَيَجِدَانَهَا مُلْكًا وَحُوشًا حَتَّى إِذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْوَدَاعِ خَرَّ عَلَى وُجُوهِهِمَا]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ.

«العَوَافِي» جَمَعَ عَافِيَةً، وَهِيَ: كُلُّ طَالِبٍ مِنْ سَبْعٍ وَطِيرٍ وَدَابَّةٍ وَغَيْرِ ذَلِكَ إِلَّا أَنَّهُ كَثُرَ اسْتِعْمَالُهُ وَغَلَبَ عَلَى السَّبَاعِ وَالطَّيْرِ وَ «نَعَقَ الرَّاعِي بُلْغَنِمٍ» إِذَا دَعَاهَا لَتَعُودَ عَلَيْهِ.

16. (4611)- Yine Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Medine'yi, taşıdığı yüce hayra rağmen terkedecekler. Onu rızık arayanlar yani kuşlar ve kurtlar istila edecek. Oraya [en son gelecek] iki çoban bu maksadla Müzeyne'den çıkıp koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine'yi vahşi hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Seniyyetü'l-Vedâ'ya ulaştıkları vakit yüzüstü düşecek(ler) olacaklar.” [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 5, Müslim, Hacc 499, (1389); Muvatta, Câmi 8, (2, 888).]

ACIKLAMA:

1- Bu rivayetin bazı vecihlerinde تَرَكُون yani “...terkedeceksiniz” şeklinde gelmiştir.

2- Hadis hakkında Ibnu Hacer, İyaz'dan naklen şu açıklamayı kaydeder: “Bu ihbar aynen görülmüştür. Şöyle ki Medine bîdayette hilafet merkezi olmuş, bu suretle çok kimseleri kendine celbetmiş, bir toplanma yeri olmuştur. Yeryüzünün serveti âdeta oraya akmış, en mamur beldelerden biri olmuştur. Hilafet merkezi oradan alınıp önce Şam'a, sonra da Irak'a nakledilince oraya bedeviler

hakim oldu ve fitneler kol gezdi. Sakinleri birer birer orayı terkettiler. Derken şehir, vahşi kuşların ve yırtıcı hayvanların istilasına uğradı.” Hadiste geçen “avâfı”, âfiye'nin cem'idir; gıdasını arayan hayvan mânasına gelir.

Nevevî, bu terke uğrama halinin, Medine'nin başına Kıyamete yakın, ahir zamanda geleceği kanaatindedir ve “Medine'ye en son gelecek ve orada vahşi hayvanlarla karşılaşacak iki çoban”la ilgili ihbarın da bu hususu te'yid ettiğini söyler.

Nevevî'yi haklı bulan *İbnu Hacer*, *İmam Mâlik*'in *Ebu Hureyre*'den kaydettiği şu hadisi de delil gösterir: لَتَرَكَنَّ الْمَدِينَةَ عَلَى أَحْسَنِ مَا كَانَتْ حَتَّى يَدْخُلَ الذَّنْبُ فَيَقْدَى عَلَى بَعْضِ سَوَارِي الْمَسْجِدِ وَعَلَى الْيَمِينِ فَقَالُوا: فَلَمَنْ تَكُونُ ثَمَارُهَا قَالَ: لِلغَوَافِي الطَّيْرِ وَالسَّبَاعِ

“Medine, üzerinde bulunduğu şu en güzel haline rağmen terkedilecek. Öyle ki ona kurtlar [veya köpekler] girerler ve mescidin bazı sütunları üzerinde veya minberi üzerinde gıdalanırlar [ulurlar].” *Ashab sordu: [Ey Allah'ın Resûlü!] Bu durumda (Medine'nin) meyveleri kime kalacak?*” *Aleyhissalâtu vesselâm: “Yiyecek arayanlara: Kuşlara ve vahşi hayvanlara!” cevabını verdi.”*

İbnu Hacer'in *Ebu Hureyre*'den kaydettiği bir başka rivayet, Medine ile ilgili olarak zikri geçen iki çobanın, en son haşredilecek kimseler olacağını belirler. Şu halde Medine'nin vahşiler tarafından istilası âhir zaman alametleri meyânında anlaşılmalı diyenlere bu hadis destek vermektedir: “En son haşredilecek iki kişi var. Bunların biri Müzeyne'den, diğeri de Cüheyne'dendir. Bu iki şahıs acaba insanlar nereye gitti diye arayarak Medine'ye gelecekler. Fakat orada tilkilerden başka birşey görmeyecekler. Bunların yanına iki melek iner, onları yüzleri üzerine yere yatırır ve canlarını alarak diğer insanlara kavuştururlar.” Şu halde bunların haşri ölümlerinden sonra meydana gelir.

Mühelleb, bu hadisten, Medine'nin Kıyamete kadar meşhur bir yer olarak kalacağına delil bulur.

١٧ — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الْإِيمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

«يَارْزُ» أَيَّ يَنْضُم وَيَلْتَجِي.

17. (4612)- Yine Ebu Hureyre radiyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“İman Medine'ye çekilecek, tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi.” [Bu-hârî, Fezailu'l-Medine 6; Müslim, İman 233, (147).]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın ilk neşir merkezi Medine olması haysiyetiyle teşbihe yer verilmiştir. Yılan, yiyecek aramak üzere çıkıp dolaşır. Herhangi bir şey onu korkutunca kaçıp deliğine girer. İslâm da bunun gibi Medine'den intişar etmiştir. Bütün mü'minler Medine'ye gitmek hususunda içlerinde bir müşevvik, bir sâik bulurlar. Çünkü bu, Resûlullah sevgisinin bir neticesidir. Sağlığında zât-ı şeriflerini görmek, kendisinden İslâm'ı öğrenmek için; vefatından sonra da mescidini, kabrini ve bıraktığı diğer maddî hatıralarını görmek için Medine'ye gelmek isterler.

Kurtubî, bu hadiste, Medine halkının gittiği yolun doğruluğuna delil görür. Nitekim İmam Malik'in mezhebinin esası da bu görüşe dayanır; Medine ehlinin yaşayışı, sünneti temsil eder, haber-i vahide tercih edilir, onların ameli hüccettir.

Ibnu Hacer, Kurtubî'nin bu umumî hükmünü “Resûlullah'ın devri ve Hülefa-i Râşidin'in devri” ile kayıtlayarak benimser. “Fitnelerin zuhurundan ve sahabelerin her tarafa dağılmasından ve hususan ikinci Hicri asrın sonlarından itibaren doğru olmayacağını, bizzat müşahadenin bu kaydı getirmeyi gerektirdiğini” söyler.

4613 ۱۸- وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ سَمَّى الْمَدِينَةَ طَابَةً]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

18. (4613)- Cabir Ibnu Semüre radiyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah Teâla hazretleri Medine'yi Tâbe diye tesmiye buyurdu.” [Müslim, Hacc 491, (1385).]

۱۹- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ إِلَى جُذْرَانِ الْمَدِينَةِ أَوْضَعَ رَأْسَهُ، وَإِنْ كَانَ

عَلَى دَائِيَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.
«أَوْضَعَ» أَيْ أَسْرَعَ.

19. (4614)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir seferden dönünce, Medine'nin duvarlarına bakar, develerini hızlandırır. Eğer bir bineğin üzerinde ise, onu tahrik ederdi. Bu davranışı Medine'ye sevgisinden ileri gelirdi." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 10, Umre 17; Tirmizî, Da'avât 44, (3437).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Medine sevgisini ve ona bir an önce kavuşmak için izhar ettiği aceleyi görmekteyiz. Alimler buna dayanarak vatan sevgisinin ve ona duyulan hasretin meşru olduğuna delil bulmuşlardır.

Resûlullah'ın Medine sevgisi, Medine'nin kendisi veya Medine ahalisi için olabilir. Her iki sevgi de mümkündür ve meşrudur denmiştir.

٢٠ — وَعَنْ سَعِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ ثُبُوكَ ثَلَاثَةَ رَجَالٍ مِنَ الْمُتَحَلِّفِينَ فَأَثَارُوا غَبَارًا فَحَمَّرَ بَعْضُ مَنْ كَانَ مَعَهُ أَنْفَهُ، فَأَزَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اللَّثَامَ عَنْ وَجْهِهِ، وَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ غُبَارَهَا شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَأَرَاهُ ذَكَرَ، وَمِنْ الْجُدَامِ وَالْبَرَصِ]. أَخْرَجَهُ رِزِينَ.

20. (4615)- Sa'd radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Tebük'ten dönünce, (sefere katılmayıp Medine'de kalmış olan) mütehallifinden bazıları onu karşıladılar. Bu sırada toz kaldırdılar. Bunun üzerine beraberinde bulunanlardan bazıları burunlarını sardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yüzündeki sargıyı çıkardı ve: "Nefsimi kudret elinde tutan zâta yemin olsun. Medine'nin tozu, her hastalığa şifadır!" buyurdu ve O'nun devamla "Cüzzâmdan, barastan (ala terlilikten)" diye saydığını gördüm." Rezin tahrir etmiştir.

İLAVE
MEDİNE'NİN HARAM İLAN EDİLMESİ
MAHİYETİ, MÂNÂSİ

Mekke, Hz. *İbrahim aleyhisselâm*'dan bu yana haram ilan edilmiştir. *Resûlullah* da Medine'yi haram ilan etmiştir. Bir yerin haram ilan edilmesi demek, öncelikle ot, ağaç her çeşit bitkinin koparılıp kesilmesinin yasak edilmesi, yabânî hayvanlarının öldürülüp avlanmasının yasaklanması demektir. Mukaddes beldeler için düşünülmüş olan bu tarihî tatbikat, günümüzde “*millî park*”, “*yeşil kuşak*”, “*yeşil saha*” gibi farklı telakkilerle daha yaygın bir şekilde gündeme gelmiş ve uygulanmaya konmaya başlamıştır. Bu durum, tarihî tatbikatın aktualite kazanmasına ve gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple Medine'nin tahrîmiyle ilgili tatbikatı açıklamayı gerekli ve faydalı mülâhaza ettik ve meseleye burada müstakillen temas etmeyi uygun bulduk.

Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'ın mezkur yasağıyla ilgili hadisler, noksan ve ziyade farklarıyla başta *Ebu Hureyre* ve *Câbir radyallahu anhûma* olmak üzere, *Abdullah Ibnu Zeyd*, *Asım Ibnu Ahvâl*, *Râfi Ibnu Hudeyc*, *Enes Ibnu Mâlik*, *Ebu Sâîdi'l-Hudrî*, *Ali Ibnu Ebi Talib*, *Sa'd Ibnu Ebi Vakkas*, *Ka'b Ibnu Mâlik radyallahu anhüm ecmaîn* gibi pek çok sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Bu hadislere, başta *Sahiheyn* olmak üzere bütün hadis kitapları yer verir.

Enes'ten gelen rivayete göre, Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, *Hayber* seferinden dönerken, Medine'ye yaklaşıncı, şehre işaret ederek: “**Yâ Rabbi! Hz. İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi haram kıldım. Onun iki kayalığı arası haramdır, ağaçları kesilemez, hayvanları avlanamaz, otu yolunamaz, ağaçlarının yaprağı silkilemez...**” der. Hadis muhtelif vecihleri (varyantları) çerçevesinde çok daha uzun olmakla beraber, bizi alâkadar eden kısmı, Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'ın, Medine'nin civarında belli bir sahayı haram ilân ederek, “*hayvanlarını öldürmekten, oyununu yoldan, ağaçlarını kesmekten ve hattâ yapraklarını koparmaktan*” müslümanları men etmiş olmasıdır.

Buhârî'nin rivayetinde haram (yasak) ilân edilen bu yerler hususu oldukça mübhemdir. En açık ifade “**iki siyah kayalık (harrateyn) arası**” tâbiridir. Bu haram bölge, *Ebü Dâvud*'un bir rivayetinde “**Air dağı ile Sevr dağı arası**” diye tayin edilir. *Müslim*'in *Ebu Hureyre*'den yaptığı bir rivayette “**Medine'nin etra-**

finda oniki millik bir kısmı koruluk (himâ) kıldı” denir ki, bu, *Adiyy İbn Zeyd*’in “*Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, Medine’nin her cihetinden bir berîdlik⁽¹¹⁾ sahayı koruluk (haram) bölge ilan etti*”⁽¹²⁾ sözüyle daha da sarâha kazanmış olmaktadır. Rivâyetler bu bölgenin ana sınırlarını belirtecek sarâha hâizdir. Müteakip haritada görüldüğü üzere, kuzeyde *Sevr*, Güneyde *Air* dağları ile, doğuda *Lâbetu Şarkıyye* (Harratu Vâkım), batıda *Lâbetu Garbiyye* (Harratu'l-Vebere) dağları ile sınırlanmaktadır. Rivayetlerin farklı isimler zikrederek bazı mübhemliklere yer vermesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur⁽¹³⁾. Her halukârda, *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın, Medine’yi dört bir yandan ihâs eden bir yeşil kuşağın muhafazası için emir vermiş olması mühimdir ve bu husus da kesindir.

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bu yasağın ciddiyet ve ehemmiyetini belirtmek için, onu ihlâl edenlere karşı vicdânî ve amelî olmak üzere gaye-i sert müeyyideler vazetmiştir. Vicdânî müeyyideyi şu hadis ifade eder:

“Medine, Air ve Sevr dağları arasında kalan kısımlarıyla haramdır. Orada kim bir yasağın işlese veya işleyeni himâyeye ederse, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah, Kıyamet gününde onun ne tevbesini ve ne de fidesini (ne farzlarını, ne de nâfilelerini) kabul etmez.”

Mü’min bir vicdan için bundan daha ağır, daha müessir müeyyide olamaz.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Medine’nin haramiyetinin fiilen korunması için de, yasağı işleyenlere karşı pratik ve tatbikî tedbirler vazetmiş, suçlu

(11) *Bir berid*: Dört fersah; bir fersah dört mil; bir mil dört bir zirâ’dır. Yani 1 berid altmışdörtbin (64.000) zirâ’dır. 1 zirâ’ da 50-70 cm uzunluğunda tekabül eden bir ölçü birimidir (el-Müncid-Beyrut, 1960, s. 234).

(12) Belâzûrî’deki bir rivâyette “Ancak saka devesi ile ekin ve bağlarını sulayan kimseye sahanımı ve (hoşuma) sulama âletini onarmak üzere dağıdığın ve seksek ağaçları mâkûlesinden faydalanmaya müsaade et” denir.

(13) Muhtelif rivâyetlerde, haram kılınan bölgenin hududlarını tesbit maksadıyla, çok sayıda yer isimleri redilir. Bunlardan bir kısmı sarîhtir, mâlûm yerlerdir. Bir kısmı mübhemdir (Lâbîteyhâ, Me’zeme; Cebeleyhâ gibi). Bir kısmı da münâkaşalıdır (Sevr dağı gibi ki, bâzı selef âlimleri, Medine civarında isimde bir yer olmadığını, Sevr’in hicret sırasında *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın sığındığı mîranın bulunduğu dağ olduğunu, bu dağın ise Mekke yakınlarında bulunduğunu söylemişlerdir. A. başta İbn-i Hacer el-Askalânî olmak üzere (Fethu’l-bârî: 4/453-54) mes’eleyle tahkik eden bir çok âli Medine’de Uhud dağının gerisinde, küçük, yuvarlak bir dağın Sevr olarak bilindiğini ve Medine halkı da mârûf olduğunu göstermişlerdir. Muhammed Fuâd Abdülbâkî merhum, Müslim’in tahkikli neşrin parken bu mevzuya geniş açıklama ayırmıştır, oraya bakılsın (2/995-998). Biz, şerh kitaplarında yer uzun münâkaşa ve tahlillere burada yer vermeyi gerekli bulmadık. Mevzuya ilgi duyacak okuyucumuz, bu mes’eleyle geniş şekilde yer vermiş bulunan Semhûdî’yi de tavsiye ederiz (el-Vefâu’l-Ve 89-117).

nun maddeten tecziyesini emretmiştir; dövülmesi, soyulması ve malzemesinin müsâderesi. Bu hususla ilgili bir vak'ayı kaydedeceğiz:

Müslim, Ebu Dâvud ve Belâzurî'de birbirini tamamlayan rivayetlerde belirtildiğine göre, *Akik*'deki⁽¹⁴⁾ kasrına gitmekte olan *Sa'd İbni Ebî Vakkâs*, *haram bölgede* bir köleyi, bir ağacı kesmekte veya yaprağını düşürmek için silkelemekte (Belâzurî'de, ot biçmek) iken yakalar. *Sa'd*, kölenin elbisesini soyar, (Belâzurî'de, orasını da elinden) alır. *Sa'd* dönünce, kölenin efendisi gelip, köleden müsâdere etmiş olduğu şeyleri iade etmesini ister. (Belâzurî'de, Hz. Ömer'e şikayet ederler ve Hz. Ömer *Sa'd*'a "Aldıklarını iade et" emrini verir.) *Sa'd*: "*Resûlullah'ın bana ganimet kıldığı bir şeyi geri vermekten Allah'a sığırım*" der ve talebi reddeder.

Ebu Dâvud ve Belâzurî'nin rivayetlerinde *Sa'd* şu cevapta bulunmuştur: "*Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, burayı haram kıldı ve: "Kim, burada avlanan (ve ağaçlarını kesen) birini yakalarsa onu dövsün, elbise ve malzemelerini de elinden alsın" buyurdu. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in bana ganimet kıldığı bir şeyi asla vermem, isterseniz fiyatını vereyim.*" Belâzurî'de belirtildiğine göre, *Sa'd*, bu oraktan kendisine bir çapa yapar ve ölünceye kadar tarla işlerinde kullanır.

Ömer İbnu'l-Hattâb radiyallahu anh –belki de yukarıdaki hâdiseden sonra– *Osman İbni Maz'ûn*'un *Harra*'daki arazisini elinde tutan azadlı kölesine (mevlâ) gelerek: "*Sen yerinden ayrılma, ben seni buralara idare memuru (amil) tayin ettim. Medine'deki ağaçları kesmeye ve yapraklarını silkelemeye, kimseye müsaade etme. Bunu yapan birini yakalarsan baltasını ve ipini elinden al*" diyerek mezkûr koruluğun himayesi için hususî bir de bekçi tayin eder.

Haram bölgenin korunmasında, sadece kasdî ihlallere ceza ve müeyyide konmakla kalmamış, hatâen vukû bulacak ihlallere karşı da müeyyide getirilmiştir. *Muâviye İbni Kurre*'nin anlattığına göre, hacc sırasında, ihramlı bir kimşenin atı, bir deve kuşu yuvasına basarak ezer. Durum *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'e intikal edince, her bir yumurta için bir gün oruç ile bir fakir doyurmasını emreder.

Bu rivayet yumurtanın bile müeyyideye bağlanması bakımından ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece, haram bölgede, tahribin asgariye düşmesi için hacılar son derece dikkatli olmaya çağırılmış olmaktadır.

(14) *Akik*: Medine'de *Harra*'dan sonra gelen (...) bir yer. Yâkut'un açıklamasına bakılırsa, haram bölge (koruluk)nin dışında kalmaktadır (Mucemu'l-Büldân, Beyrut, 1957, 4/139).

Abdullah İbni Ubâde'nin bir rivayeti, haram sahası içerisinde çocukların bile kuş yakalamasına mani olduğunu göstermektedir. Zira Ebû İhâb kuyusu yakınlarında bir kuş yakalamış olan Abdullah'ın elinde kuşu gören babası Ubâde, onu elinden alıp salıverir ve şu açıklamayı yapar: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Medine'nin iki "lâbite" si (iki siyah kayalığı) arasında kalan kısmını haram kıldı. Tıpkı Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın Mekke'yi haram kıldığı gibi."

Kaynaklarımız, Medine'nin haram bölgesiyle ilgili başka tamamlayıcı bilgiler de verirler. Buna göre, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, adamlar göndererek, haram bölgenin nihâf hudutlarını her cihette işaretletmiştir. *Ka'b İbni Mâlik*'ten kaydedilen rivayetlerde *Ka'b*'ın 7-8 tepeyi işaretlediği anlaşılmaktadır.

Muhammed Hamidullah'ın el-Vesâik'te kaydettiği bir hatıradan, Resûlullah devrinde dağ zirvelerine inşâ edilmiş bulunan bu işaret yapılarından (alem) bazılarının, günümüze kısmen de olsa ulaştığını anlamaktayız. Kayıt aynen şöyle: "*Bana, Medine'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Müdürü eş-Şeyh İbrahim Hamdi Harputlu'nun açıklamasına göre, Harputlu, Medine civarında, mevzuu geçen dağlarda yaptığı geziniler sırasında bu işaret yapılarının kalıntılarına rastlamıştır. Bunlar Resûlullah devrinden kalmış olmalıdır. Zira, bildiğimiz kadarıyla, Resûlullah'tan sonra kimse bunları yenilememiştir.*"

MEKKE VE MEDİNE DIŞINDA YASAK BÖLGE: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'den gelen rivayetlere göre, ikamet edilen meskûn mahallin civarında, her çeşit kesim ve tahribe karşı korunması gereken ağaçlık bir bölge bulundurmak fikri, sadece Mekke ve Medine şehirlerine mahsus değildir. Bunu, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in bütün mü'minlere tecvîz ve hattâ tavsiye ettiğini kesinlikle söylememize imkân verecek yeterli delil mevcuttur. Bu cümleden olarak, Taiflilerle yapılan bir muâhede (anlaşma) metnini zikredebiliriz.

Taif şehri, etrafını saran surların himayesiyle, müstahkem bir vaziyet arz ediyordu. Bu sebeple, müslümanlarca kırk gün kadar kuşatılmasına rağmen fethedilememiş, civardaki diğer kabilelerin İslâm'a duhûlünden sonra, dokuzuncu hicrî yılda kendiliklerinden müslüman olmak ve Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'e biât etmek üzere bir heyet göndermişlerdi. Bu sebeple onlar, anlaşma sırasında biraz nazlı idiler. Öyle ki, namaz kılmamak, zekât vermemek, fuhşa ve alkollü içkilere devam etmek, putlarının yıkılmaması vs. gibi son derece tuhaf, kabulü gayr-i mümkün şartlar ileri sürüyorlardı. Hz. Peygamber aleyhis-

salâtu vesselâm, bu şartlardan bir kısmını şiddetle reddederken, bazılarını kabul ediyordu.

İşte onların, mevzuunu ettiğimiz tekliflerinden biri de *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'in bu teklif karşısındaki tutumu, esas mevzuumuz açısından ehemmiyetlidir. Onlar, Tâif şehrinin mukaddes şehir olarak kabul edilmesini de talep etmişlerdi. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, onların bu isteğini kabul etmiş ve anlaşma metnine şu maddeyi koymuştur: "... Vadileri, bütünü ile mukaddestir (haramdır) ve yasak, orada, Allah adına, vahşi ağaçlar ve av hayvanları üzerinde, her baskı, her tecavüz ve her fenalığa karşı tatbik edilir..."

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, metinde Tâif vadisindeki ağaçların kesilmesini, hayvanlarının öldürülmesini yasaklayan yukarıdaki maddenin de yer aldığı anlaşma ile de yetinmeyip, bu istikamette neşrettiği *umumî bir beyan-namede*, bunun ihlaline karşı "*müeyyideler*" koymuştur. Bütün mü'minlere hitaben yazılan bu beyannamenin metni aynen şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed'den mü'minlere: Vacc vadisinin ne dikenli ağaçları ne de çahları tahrip edilmeyecektir. Av hayvanları da öldürülmeyecektir. Bu yasaklardan birini yapmaya tevessül eden bir kimse yakalanacak olursa, kamçı ile dövülecek ve elbisesi de soyulup alınacaktır. Eğer biri haddi aşacak olursa o, yakalanıp Peygamber Muhammed'e getirilecektir. Bu emir Peygamber Muhammed'dendir. Bunu Allah'ın elçisi Muhammed'in emri ile Halid İbn-i Sa'id yazdı. Bu emri kimse ihlal etmesin, aksi takdirde Muhammed'in emrettiği şeyde nefesine zulmetmiş olur."

Tâifliler dışında başka kabilelere de benzeri berâetler verildiğine şahit ol-maktayız. Bunlardan biri Cüreyş halkıdır. Yazıda şöyle denir:

"(Cüreyşlilerin) müslüman oldukları sırada tasarruflarında bulunan arazi kendilerine aittir. Cüreyşlilerin izni olmadan orada hayvan otlatan, haram iş yapmıştır."

Bir diğer vesika da Tayyılalar lehine tanzim edilmiştir. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, Benî Esed kabilesine yazdığı mektupta Tayyıların arazi ve sularından izinsiz istifade etmemelerini emreder:

"Tayy kabilesinin sularına ve arazilerine yaklaşmayın. Zira onların suları size helal değildir. Arazilerine de Tayyıların izin verdiklerinden

başka kimse girmeyecektir. Emrine uymayanlara Muhammed'in zimmeti (himaye ve garantisi) yoktur.”

Şurası muhakkak ki, *Hz. Peygamber*'in diğer kabile ve şehirlere tanıdığı imtiyazlardan maksad, onların da, kelimenin tam mânasıyla Mekke ve Medine'de olduğu gibi haram kılınması değildir. Sözelimi Tâif şehri, tanınan bu nebevî imtiyaza rağmen, tarih boyunca müslümanlar nazarında Mekke ve Medine gibi, mukaddes bir şehir sıfatını taşımamıştır. Hatta *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* tarafından verilen bu vesikanın asıl gayesi de buraya böyle bir hüviyet kazandırmak değildir. Bu vesika, bize her beldede yerli ahalinin, yakın çevrelerini hususî bir disipline sokabileceklerini, ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayabileceklerini, bunun dinî açıdan meşru olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca, belki de ihtiyaç duyulmadığı için tatbik edilemeyen bu prensibin, zamanımızda tatbiki zarûrîdir. Bu, her hareketinde dinden bir fetva arayan müslüman halkların nazarında, İslâm diyarının yeniden ağaçlandırılmasının ehemmiyetini tesbitte, fazlasıyla istifade edebileceğimiz bir husus olmalıdır.

★ KUBA MESCİDİ

4616 — عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَزُورُ مَسْجِدَ قُبَاءَ كُلِّ سَبْتٍ رَاكِبًا وَمَاشِيًا وَيُصَلِّي فِيهِ رَكْعَتَيْنِ]. أَخْرَجَهُ السَّيْتَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1. (4616)- *İbnu Ömer radiyallahu anhüma* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm* her cumartesi günü Kuba mescidini binekli ve yaya olarak ziyaret ederdi ve içinde iki rek'at namaz kılardı.” [Buhârî, Fazlu's-Salât 3, 4, İtisâm 16; Müslim, Hacc 516, (1399); Muvatta, Salât fi's-Sefer 71, (1, 167); Nesâî, Mesâcid 9, (2, 37); Ebu Dâvud, Menasik 99, (2040).]

AÇIKLAMA:

1- Kuba, Medine'nin güneyinde iki mil mesafede bir köy idi. Bugün Medine ile birleşmiş durumda. *Resûlullah*'ın bizzat taş taşıyarak inşâ ettiği bu mescid, mübarek ve faziletli mescidlerden biridir. İnşâası Mescid-i Nebevî'den önce gerçekleştirilmiştir. Çünkü, hicretle Medine'ye gelen *Resûlullah*, önce Kuba'ya inmiş, orada *Külsüm İbnu Hidm radiyallahu anh*'in evinde ondört gün kadar

kalmıştır. İşte bu sırada ilk iş olarak *Mescid-i Kuba* yapılmıştır. *Taberânî'nin Bintu Nu'man'dan* kaydettiği rivayet, onun inşaatında *Resûlullah'ın* nasıl çalıştığını gösterir: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Kuba'ya geldiğinde, şu mescidi yani Kuba Mescidi'ni bina ettiği zaman kendisini gördüm. Bizzat taş taşıyordu. (Öyle irilerini kucaklıyordu ki) aldığı taş onu çöktürüyordu. Karnının veya göbeğinin üzerinde beyaz toprak izi görüyordum. Ashabından biri gelerek: “Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resûlü! O taş bana ver de, senin yerine ben taşıyayım!” derdi. Fakat Aeyhissalâtu vesselâm: “Sen de bunun gibi başka bir taş al” diye mukabele eder, taş vermezdi. Aleyhissalâtu vesselâm mescidi böyle bina etti.”*

Ülemâ bu hadise dayanarak, *Mescid-i Kuba'nın* ziyaret edilmesini, orada namaz kılınmasını hatta bu ziyaretin cumartesiye rastlatılmasını müstehab ad-detmiştir. *Nesâî'nin* müteakiben kaydedeceğimiz rivayeti bu hususu te'yid eder: “*Kim gidip şu Kuba mescidinde namaz kılsa Umre'ye bedeldir.” Sa'd İbnu Ebi Vakkas radiyallahu anh'm da: “Kuba mescidinde iki rek'at namaz kılman, benim nazarımda Mescid-i Aksa'ya iki kere gitmemden daha iyidir” dediği rivayet edilmiştir.*

2- Alimler bu hadisten:

★ Kuba ve mescidinin fazileti,

★ Kuba mescidinde namaz kılmanın müstehab oluşu,

★ Bazı günleri ibadete tahsis etmenin cevazı,

★ Ziyaretleri binekli veya yaya yapmanın caizliği gibi hükümler çıkarmışlardır.

4617 ۲- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ حَنْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ خَرَجَ حَتَّى يَأْتِيَ مَسْجِدَ قُبَاءَ فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ كَانَ لَهُ كَعَدْلِ عُمْرَةٍ]. أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ.

2. (4617)- *Sehl İbnu Huneyf radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“*Kim evinden çıkıp Kuba mescidine gelir ve orada iki rek'at namaz kılsa bu ona bir umreye bedel olur.” [Nesâî, Mesacid 9, (2, 37).]*

★ UHUD DAĞI

4618 ۱- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ أَحَدًا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4618)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki:

“Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever.” [Buhârî, Ci-hâd 71, 74, Enbiya 8, 27, Et’ime 28, Da’avât 36, İ’tisâm 16; Müslim, Hacc 504, (1393); Muvatta, Câmi’ 10, (2, 889); Tirmizî, Menakıb, (3918).]

AÇIKLAMA:

Bazı alimlere göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine’ye ve Medi-nelilere olan sevgisini, Médine’nin bir parçası sayılan Uhud dağına olan sevgisi ile de ifade etmiştir. Nevevî, dağı sevme hadisesini mecaza değil hakikate ham-leder. “Sahih ve muhtar olan, Uhud’un bizi hakikaten sevdiğidir. Allah ona tem-yiz ve idrak vermiştir. O da bu temyizle bizi sevmektedir.” Şârihler, cansız eşya-da şuur ifade eden Kur’ân ve sünnetten bir kısım deliller kaydederler. Mésela âyet-i kerimde اللَّهُ مِنْ حَشِيَّةٍ لَهَا يَهُبُّ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَهْبُطُ “...Öyle taşlar var ki, Allah’ın kor-kusundan yuvarlanır” (Bakara 74) buyurulmuştur. Resûlullah’ın avucunda taş-ların tesbih etmesi, camideki kuru hurma kütüğünün mufarakat-ı Nebî sebebiyle inleyerek ağlaması gibi... Keza âyette “kâfirin ölümünde arz ve semanın ağ-lamadığı” (Duhan 29) ifade edilir. Kısacası İslâm inancı, insanı saran fizik çevrenin (hava, su, toprak ve semâvat) insanla şuurdarâne alâka içinde oldu-ğunu ifade eder. Şu halde, Uhud’un Resûlullah’a karşı sevgi izhar etmesi, yadır-ganmaması gereken bir husustur. Görmediğimiz, duymadığımız bir şeyi inkâra yeltenmek, tereddütle karşılamak mü’minin edebine yakışmaz. Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm her ne söylemişse, o haktır. Aynen kabul eder, teslim oluruz. Kur’ân-ı Kerîm, mü’mini tarif ederken “gayba inanmayı” öncelikle zikreder (Bakara 3).

★ AKİK VE ZÜ’L-HULEYFE

4619 ۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي مَعْرَسِهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ يَبْطِنُ الْوَادِي. فَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ

يَبْطَحَاءَ مُبَارَكَةٍ قَالَ مُوسَى ابْنُ عُقْبَةَ: وَقَدْ أَنَاخَ بِنَا سَالِمٌ رَحِمَهُ اللَّهُ
بِالْمَنَاخِ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَهُوَ أَسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي يَبْطِنُ الْوَادِي بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، وَسَطًا مِنْ ذَلِكَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

«التَّحَرَّى» القصد والاعتداد لتحقيق الغرض المطلوب.

و «المَعَرَّسُ» موضع التعريس وهو: نزول المسافر آخر الليل نزلة

للاستراحة والنوم.

1. (4619)- Ibnu Ömer radiyallahu anhüma anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm, Zül'l-huleyfe'de, vadinin içinde istirahatgâhında iken yanına gelip kendisine: “Sen mübarek Batha'dasın!” diyen olmuş. Musa İhnu Ukbe der ki: “Sâlim rahimehullah, Abdullah'ın devesini ihdırıdığı mescidin yanına bizim de devemizi ihdırırdı. Abdullah İhnu Ömer orada Resûlullah'ın istirahat ettiği yeri araştırmak gayesiyle devesini ihtıırdı. Orası, vadinin dibindeki mescidin aşağısında, mescidle kible arasında orta bir yerdir.” [Buhârî, Hacc 16, Hars 15, İtisâm 16; Müslim, Hacc 434, (1346); Nesâî, Hacc 24, (5, 126, 127).]

AÇIKLAMA:

1- Gece istirahatı sırasında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip; bulunduğu Batha bölgesinin mübarek olduğunu haber verenin Cebrail aleyhisselâm olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Buhârî'nin İhnu Ömer'den kaydettiğine göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu mübarekiyet sebebiyle, Mekke dönüşlerinde Batha'ya uğrar, orada namaz kılar, geceyi de orada geçirdikten sonra sabahleyin yola çıkıp, Medine'ye gündüzleyin girmişti.

Batha, lügat olarak vadilerin bitimindeki düzlüğe denir. Sellerin getirdiği ince kumlarla kaplı geniş düzlük mânasına gelir; vadi ağzı diyebiliriz. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Batha Zül'l-huleyfe'dekidir. Zülhuleyfe, Medine'ye 6 veya 7 mil mesafede bir köy adıdır. Medine halkının mîkat mahallidir. Hacca gidenler orada ihrama girerler. Bazı hadislerde başka mevkilere de Zülhuleyfe dendiği vâridir.

4620 ۲- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: وَهُوَ بِوَادِي الْعَقِيقِ يَقُولُ: أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي. فَقَالَ: صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي وَقُلْ: عُمْرَةٌ وَحَجَّةٌ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

2. (4620)- Ibnu Abbas, Hz. Ömer radiyallahu ahnüm ecma'n'den naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Akîk vadisinde olduğu sırada şöyle söylediğini işittim:

"Bana Rabbimden bir elçi geldi ve "Bu vadide namaz kıl ve "Hacc için de umre(ye niyet ediyorum) de!" emretti." [Buhârî, Hacc 16, Hars 15, İtisâm 16; Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1800).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Medine'ye dört mil mesafede olan Akîk vadisinin ve orada kılınacak namazın faziletini belirtiyor. Mu'cemu'l-Büldan'da Akîk adıyla tanınan birçok mevki olduğuna dikkat çekildikten sonra, mübarek olduğu belirtilen Akîk'in Zülhuleyfe vadisinde yer alan Akîk olduğu tasrîh edilir.

2- Hadiste geçen *عمرة وحجة* ibaresi, bazı rivayetlerde *حجة* şeklinde gelmiştir. Bu sebeple mânayı tevcihte farklı görüşler ileri sürülmüştür:

★ "Hacc sırasında Umre'yi de gerekli kıldım de!" Bu mânadan hareketle Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığına hükmedilmiştir.

★ "Umre, hacca dahildir. Yani umre ameliyesi, hacc ameliyesine girer. Dolayısıyla, ikisine bir tavaf yeter." Bu mâna uzak bulunmuştur.

★ Bundan daha uzak bir mânaya göre, bu ibare "O sene, Aleyhissalâtu vesselâm, haccdan çıktıktan sonra umre yapacaktır" demektir. Bu çok uzak bir tevidir. Çünkü Resûlullah, o yıl böyle bir umrede bulunmamıştır.

★ Resûlullah'ın bunu ashabına söylemekle emrolunması muhtemeldir. Maksad hacc-ı kıran yapmanın meşruluğunu öğretmektir.

4621 ۳- وَعَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ: [لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يُجَاوِزَ الْمُعَرَّسَ إِذَا قَفَلَ إِلَى الْمَدِينَةِ حَتَّى يُصَلِّيَ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ أَوْ مَابَدَا لَهُ. لِأَنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: عَرَّسَ بِهِ، وَهُوَ عَلَى سَبْتَةِ أُمِّيَالٍ مِنَ الْمَدِينَةِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

3. (4621)- İmam Mâlik'ten nakledildiğine göre, şöyle demiştir: “Medine'ye giden hiç kimseye, en az iki rek'at namaz kılmadan Mu'arras'ı geçmesi muvafık olmaz. Çünkü bana ulaştığına göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, orada gecelemiştir. Orası Medine'ye altı mil mesafedir.” [Ebu Dâvud, Menâsik 100, (2045).]

AÇIKLAMA:

Mu'arras, konaklama yeri demektir; ta'ris kökünden gelir. Ta'ris ise gecenin sonunda istirahat için konaklamak demektir. Hadisteki muarrasla Zülhuleyfe'de Resûlullah'ın hacc dönüşü konakladığı yer kastedilmiştir. el-Kâdî: “Zülhuleyfe'nin Batha kısmında hacc dönüşünde konaklamak hacc menasikinden değildir. Bunu Medine ehlinde yapan kimse (bir vecibe olarak değil), Resûlullah'ın sünnetiyle teberrük için yapar. Çünkü Batha mübarek bir yerdir” der. el-Kâdî devamla bazı alimlerin: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, orada haccdan dönerken, geceyi geçirmek için konaklamıştır. Ta ki, kafilde bulunanlar gecenin kör vaktinde Medine'ye girerek, ailelerini rahatsız etmesinler. Nitekim yolculuktan gece dönmeyi birçok hadisleriyle yasaklamıştır. Bu husus meşhurdur” dediğini belirtir. Muarras'ı bazı alimlerimiz: “Medine'ye altı mil mesafedeki Zülhuleyfe mescididir” diye açıklamıştır.

ÜÇÜNCÜ FER'
YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

★ HİCAZ

4622 ۱- عَنْ عمرو بن عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الدِّينَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْحِجَازِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا وَلَيَعْقِلَنَّ الدِّينُ مِنَ الْحِجَازِ مَعْقَلُ الْأَرْوِيَّةِ مِنْ رَأْسِ الْجَبَلِ. إِنَّ الدِّينَ بَدَأَ غَرِيًّا وَسَيَعُودُ غَرِيًّا كَمَا بَدَأَ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ وَهُمْ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ سُتْنَى]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.
«لَيَعْقِلَنَّ الدِّينَ» أَيْ لِيَتَعَصَّم وَيَلْتَجِئَ وَيَحْتَمِيَ.
و «الْأَرْوِيَّةُ» الْوَاحِدَةُ مِنْ شِيَاهِ الْجَبَلِ.

1. (4622)- Amr İbnu Avf radiyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki;

“Bu din Hicaz'a çekilecek. Tıpkı yılanın deliğine çekildiği gibi. (Allah'a kâsem olsun)! Yaban keçisinin dağın tepesine sığınması gibi, din de Hicaz'a sığınacaktır. Bu din garip olarak başladı, tekrar garipliğe dönecektir. Gariplere ne mutlu. O garipler ki, benden sonra insanların sünnetimden bozdukları şeyi ıslah edecekler.” [Tirmizî, İman 13, (2632).]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kâri, bu hadisi şöyle anlamıştır: “İman ehli, imanlarını orada korumak için Medine'ye imanlarıyla iltica ederler. Çünkü Hicaz, imanın aslî vatanıdır; orada zuhur etmiş, orada kuvvetlenmiştir. Bu hadis ahir zamanda İslâm'ın azalacağını ihbardır.” Aliyyu'l-Kâri'nin bu yorumu 20. asırda gelişen vak'aya mutabıktır. Batıların veya Batıcıların istilâsına uğrayan pek çok İslâm memleketindeki şuurlu ve münevver müslümanlar, İslâmî hayatlarından taviz

vermek istemeyince, Suudî Arabistan'a göç edip sığınmak zorunda kalmıştır. Halen bu maksadla oraya sığınmış Orta Asya müslümanları, Mekke ve Medine'de ticarî hayatta dikkat çekecek bir kesafete ulaşmıştır. Keza Mısır ve Kuzey Afrika mültecileri, Suriye, Irak ve Türkiye mültecileri de mevcuttur. Cenab-ı Hak, *Resûlû'n*ün bu ihbarına uygun siyasî bir zemini orada ihzar etmek suretiyle, dininden dolayı her tarafta sıkıntıya düşen müslümanlara bir teselli ve bir ümid kapısını açık tutmuş olmaktadır.

Hadisten, günümüzdeki bazı yorumcular Kıyamete yakın, İslâm dini, tıpkı bidayette olduğu gibi garip yani akıl almaz bir başarı ve inkişaf kaydedecek diye anlamışlardır. Gerçekten İslâm'ın bidayetteki inkişafı akılla izahı olmayan bir hâdisedir; tam manasıyla bir mucizedir. Kıyamete yakın benzer bir hamle yapması da Allah'ın rahmetine ve âdetine uzak değildir.

4623 ۲- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: غَلِظُ الْقُلُوبِ وَالْجَفَاءُ فِي الْمَشْرِقِ، وَالْإِيمَانُ فِي أَهْلِ الْحِجَازِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

2. (4623)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Kabalık ve kalp katılığı şarktaadır. İman ise Hicaz ahalisi içerisinde- dir.” [Müslim, İman 92, (53).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, imanın Hicaz'a nisbeti vak'aya mutabıktır. Çünkü İslâm, Mekke ve Medine şehirlerinde doğup gelişmiştir. Hicaz denince öncelikle onun iki şehri; Mekke ve Medine kastedilir. *Resûlullah*'ın hadislerinde bazan, “*iman*” Yemen'e nisbet edilir. Çünkü Yemen de esas itibariyle Hicaz'ın bir uzantısıdır. 4627 numaralı hadiste açıklama gelecek.

Kabalık, kalp katılığı ve küfür, henüz şirk üzerine devam eden kabilelerin bulunduğu şark cihetine nisbet edilmiştir.

★ ARAP YARIMADASI

4624 ۱- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يُخَسُّ أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ]

لَكِنْ فِي التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.
«التَّحْرِيشُ» الاغراء وايقاع الفتن بين الناس ونحو ذلك.

1. (4624)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, şöyle diyordu:

“Şeytan artık Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine ibadetmelerinden ümidi kesti. Ancak onları aldatacaktır.” [Müslim, Münâfikû 65, (2812).]

AÇIKLAMA:

Hadis, Arap yarımadasında İslâm'ın tam olarak hakim olacağını haber vermektedir. Nevevî'nin ifadesiyle bu ihbar Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mucizelerindendir. Gerçekten o gün-bugün Arap yarımadası, bütün ahalisiyle müslümandır. Ancak şeytan zaman zaman bazı fitneler çıkarmıştır ve çıkarmaya çalışacaktır.

۲- وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَجْتَمِعُ بَنَانٌ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَفَحَصَ عَنْ ذَلِكَ عُمَرُ بْنُ خَطَّابٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى أَتَاهُ الثَّلْجُ وَالْيَقِينُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ ذَلِكُ فَأَجَلَى يَهُودَ خَيْبَرَ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ. وَقَالَ: وَقَدْ أَجَلَى عُمَرُ وَدَ بَحْرَانَ وَفَدَكَ. وَأَمَّا يَهُودُ خَيْبَرَ فَخَرَجُوا مِنْهَا لَيْسَ لَهُمْ مِنَ الشَّيْرِ شَيْءٌ مِنَ الْأَرْضِ شَيْءٌ، وَأَمَّا يَهُودُ فَدَكَ فَكَانَ لَهُمْ نِصْفُ الشَّيْرِ. صَفُ الْأَرْضِ قِيمَةً مِنْ ذَهَبٍ وَوَرَقٍ وَإِبِلٍ وَحِبَالٍ وَأَقْتَابٍ، ثُمَّ طَاهَهُمُ الْقِيمَةُ وَأَجْلَاهُمْ مِنْهَا.

«الفحص» أَلْبَحَثُ عَنْ حَقِيقَةِ الْأَمْرِ وَكَشْفُهُ.

و «الثَّلْجُ» اليقين.

2. (4625)- Ibnu Şihâb anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buydular ki: “Cezîretü'l-Arab'ta iki din içtima edemez!”

İbnu Şihâb devamla der ki: "Hz. Ömer bu meseleyi, kesin bir kanaat ve yakîn elde edinceye kadar araştırdı. Gördü ki, Resûlullah gerçekten bunu söylemiş. Bunun üzerine Hayber yahudilerini sürgün etti." [Muvatta, Câmi' 18, (2, 892, 893).]

Mâlik der ki: "Hz. Ömer radiyallahu anh, Negrân ve Fedek yahudilerini sürgün etti. Hayber yahudilerine gelince, onlar kendilerine meyve ve arazi gelirlerinden herhangi bir hak tanınmadan orayı terkettiler. Fedek yahudilerinin [durumu farklı idi; meyvenin yarısı, arazinin yarısı onlarındı. Çünkü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, onlarla meyve ve arazinin yarısı üzerine sulh yapmış idi.] Hz. Ömer onlara meyvenin yarısını, arazinin yarısını; altın, gümüş, ip ve semer nev'inden kıymet biçti ve onlara değerini vererek onları da oradan sürdü."

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, ölüm döşeginde iken yaptığı birkaç vasiyetten biri, Arap yarımadasında İslâm'dan başka din mensubunun bulundurulmaması idi. Hz. Ömer halife olunca, bu vasiyetin sıhhatini araştırır ve gereğini yerine getirir. Bunu yaparken Resûlullah'ın onlarla yaptığı antlaşma şartlarına uyar: Fedek yahudileri ile mal ve mahsul, yarı yarıya sulh yapıldığı için, onların hakları hesaplanır, paraya tahmil edilir ve ödenir. Böylece onlar hisseleri satmaya mecbur edilir ve paraları ödendikten sonra sürülür.

۴۶۲۶ — وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا أَخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَلَا أَتْرُكُ فِيهَا إِلَّا مُسْلِمًا].

قَالَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: جَزِيرَةُ الْعَرَبِ مَا بَيْنَ الْوَادِي إِلَى أَقْصَى الْيَمَنِ إِلَى تَحُومِ الْعِرَاقِ إِلَى الْبَحْرِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

3. (4626)- Hz. Ömer radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim:

"Arap yarımadasından hristiyan ve yahudileri mutlaka çıkaracağım, orada müslüman olmayanı bırakmayacağım."

Saîd İbnu Abdilaziz der ki: “*Arap yarımadası, el-Vadi'(l-Kurâ)'dan Yemen'in uzak kısmına, Irak sınırına, denize kadar olan kısımdır.*” [Müslim, Cihâd 63; Ebu Dâvud, Harâc 28, (3030); Tirmizî, Siyer 43, (1606).]

AÇIKLAMA:

1- Yahudi ve hristiyanların Arap yarımadasından sürülmesi birçok rivayette ele alınmıştır. Sadedinde olduğumuz rivayet dahi onlardan biridir; Hz. Ömer'dendir.

2- Arap yarımadasını eski kaynaklarımız Kuzeyde Suriye ve Irak sınırlarına kadar uzanan, Cidde ve kızıl deniz, Yemen kıyıları-Aden arasında kalan, bilinen yarımadayı tarif eder. Arap yarımadası *Cezîretu'l-Arap* diye tesmiye edilmiştir. Yani *Arap adası*. Aslında ada olmadığı halde *ada* denmesini *el-Ezherî* doğu, batı ve güneyinin denizlerle çevrili olmasından başka, kuzeyden de Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrili olmasıyla izah eder. *el-Kâmus'ta* da “*Cezîretu'l-Arap; Hind denizi, Şam Denizi, Dicle ve Fırat'ın ihata ettiği arazi*” diye tarif edilmiştir.

★ YEMEN

4627 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَرْقُ أَفْئِدَةً وَالْيَمَنُ قُلُوبًا، الْإِيمَانُ يَمَانٌ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ، وَرَأْسُ الْكُفْرِ قِبَلَ الْمَشْرِقِ، وَالْفَحْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي أَهْلِ الْإِبِلِ، وَالسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فِي الْغَنَمِ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَالتِّرْمِذِيُّ «الْأَفْئِدَةُ» جَمْعُ قَوَادٍ.

و «الْخِيَلَاءُ» الْكِبَرُ وَالْعَجَبُ.

1. (4627)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı şark cihetindedir, Böhürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar koyun (besleyenler)dedir.” [Buhârî, Menakıb 1, Megâzî 74, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, İman 84, (52); Tirmizî, Fiten 61, (2244).]

AÇIKLAMA:

1- Burada *Resûlullah*, Yemenlileri ince ruhlu ve yufka yürekli olmakla övmektedir. Bu onların şehirleşmiş, yerleşik hayata geçmiş olmalarının bir neticesidir. Yemen eski bir medeniyet an'anesine sahiptir. Nitekim Kur'ân'da zikri geçen Sebe kavmi Yemen'de yaşamakta idi. Hz. Süleyman'la Sebe Melikesi Belkis'in macerasını, orada gelişen ziraat hayatını, yaptıkları su bentlerinin (baraj) yıkılmasıyla hasıl olan *Arim seli* ve bunun getirdiği çölleşme Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılır (Sebe 16). Bu gelişen medeniyet ve yerleşik hayat elbette beşerî münasebetlerde nezaket, kalplerde incelmeye getirecektir. Nitekim aynı hadiste, *Resûlullah* kalp yönüyle kabalık, anlayış yönüyle kılığın deve besleyenlerde, yani bedevîlerde olduğunu söylüyor. Deve besleyenlerden maksad bedevîlerdir. Bunların sabit bir merkezleri yoktur. Mevsime göre değişen otlakları takip ederler. Bu sebeple seyyardırlar. Araplarda, bedevî denen kısım bunlardır. Bunlar, görgü ve beşerî münasebetler yönüyle şehirleşmiş, yerleşmiş olanlara nazaran henüz yeterince incelmemiştir, kabadır. Onların hakikatı anlamada çektikleri zorluğa Kur'ân-ı Kerîm dahi yer vermiş, imandan çabuk dönecek bir kavrayışsızlığa sahip olduklarına dikkat çekmiştir (Tevbe 97, Fetih 11, Hucurât 14). Nitekim, *Resûlullah*'ın vefatından sonra "namaz kılarız, zekât vermeyiz" diyerek isyan edenler, bu kaba, sert, anlayışsız bedevî takımlarıdır.

2- İmanın hadiste Yemen'e nisbeti, onun Yemenli olduğunun beyanı, şârihleri farklı yorumlara sevk etmiştir:

★ "İman Mekke'de doğdu. Mekke Medine'ye nazaran Yemenli sayılır, o cihettedir. Medine dahi Yemen'e nisbet edilebilir. Çünkü Şam'a nisbetle Mekke de Medine de Yemenli sayılabilir." Bu söz *Resûlullah*'tan Tebük'te sâdır olmuştur. Öyle ise bu nisbet doğrudur. Nitekim Hz. Câbir'in bir rivayetinde الإيمان في اهل الحجاز "İman Hicâz ehlinde" buyrulmuştur.

★ Ensar aslen Yemenlidir. Dolayısıyla bu hadisteki "Yemenli" sözüyle Ensâr kastedilmiştir. İmanın onlara nisbeti caizdir. Çünkü *Resûlullah*'a yardım edip destek verdiler. İslâm'ın inkişafını onlar sağladı.

★ *İbnu Salah*, bu tevilleri tenkîd ederek, hadisi zâhirine göre anlamaya bir mani olmadığını söyler. Ona göre, burada *Resûlullah* Yemenlileri tafdil etmekte, övmektedir. Sebebi de onların imanı zahmetsizce, kalpten kavrayıp benimsemeleridir. İslâm'ı kabulde ciddi bir problem çıkarmamışlardır. Halbuki başka diyarların insanları, müslümanları epeyce bir sıkıntıya soktuktan sonra, İslâm'ı

kabule mecbur kalmışlardır. Kim bir şeyle muttasıf olur ve onu ciddi bir şekilde izhar ederse o meseledeki kemalini ifade için bunun ona nisbeti makuldur ve bu nisbet o şeyin başkasında da varlığını reddetmeyi gerektirmez. Öyleyse imanı Yemenlilere nisbet de bunun gibidir. Başkalarından imanı nefyetmek mânâsı çıkmaz. Yine *İbnu Salah*'a göre, hadisin bazı vecihlerinde gelen tasrihatten anlaşılıyor ki, *Aleyhissalâtu vesselâm* muayyen bir beldeyi kasdetmemiş, onları temsilen gelen heyet mensuplarını, zatlarını kasdetmiştir. *İbnu Salah* bu görüşüne delil olarak, hadisin sadedinde olduğumuz vecchini kaydeder: “Size Yemenliler geldi. Onlar ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir...” “Hadisten muradın o zaman onlardan orada mevcut olanlar olduğu da söylenebilir, yani her devirde yaşamış veya yaşayacak olan bütün Yemenliler değil. Çünkü lafız bunu gerektirmez.” *İbnu Salah* devamla “Fıkıh” la kastedilen şey, dinde anlayıştır. “Hikmet” le kastedilen şey Allah’ın mârifetini de içine alan ilimdir” der.

★ *Hakîm et-Tirmizî*: “Bu hadiste bir tek şahıs kastedilmiştir; o da Üveys el-Karani’dir” demiş ise de, bu tevil pek uzak, pek zayıf bulunmuştur.

3- Küfrün bazı şark cihetinde olmasından murad, öncelikle mecusilerdeki küfrün şiddetidir. O zaman mecusî olan İranlılar ve onlara tâbî durumdaki Araplar, Medine’ye nisbetle doğu sayılan bölgelerde yaşıyorlardı. Ayrıca hâkimiyetleri sebebiyle son derece kibir, gurur ve ceberrut içerisinde idiler. Nitekim *Resûlullah*, İran kralına İslâm’a davet mektubu göndermiş, kral bu mektubu gururundan yırtmış, Yemen Valisi’ne, “Peygamberim diye ortaya çıkan bu adamı bağla, bana yolla” diye emir göndermişti.

4- Deve besleyenlerden maksat bedevîlerdir. Bunlara *ehl-i veher* de denmektedir. Nitekim hadisin başka vecihlerinde bedevîlerin *ehl-i veher*, yerleşiklerin *ehl-i meder*⁽¹⁵⁾ tabirleriyle ifade edildiği görülür. *Hattabî*’ye göre, göçebeler hayat şartlarının galebesi sebebiyle günlük geçim meşgalesini öne alıp, umur-u diniyelerini ihmal ettikleri veya geri planlara attıkları için hadiste zemmedilmişlerdir.

Bazı alimlerce, hadiste, koyun besleyenlerden maksadın –yerleşik hayat sahibi– Yemenliler olabileceğine dikkat çekilmiştir. Yine denmiştir ki: “Koyun besleyenler servet ve çokluk yönüyle deve besleyenlerden geri oldukları için

(15) *Veher*: Deve yünü demektir. *Ehl-i veher*’le bedevîler kastedilir. Çünkü onlar evlerini bu yönden yaptıkları çadırlar şeklinde inşa ederlerdi, yani çadırlarda yaşıyorlardı. *Meder*: Yapışkan toprak demektir. *Ehl-i meder* tabiriyle şehirli, yerleşikler ifade edilir. Çünkü evlerini topraktan inşa ederler.

bunlarda öbürlerinde servet ve çokluğun hasıl ettiği kibir ve gurur yoktur, teva-zu hâkimdir.”

★ ŞAM

4628 ۱- عَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سَتَكُونُ هِجْرَةٌ بَعْدَ هِجْرَةٍ، فَخِيَارُ أَهْلِ الْأَرْضِ الزَّمُومَةُ مُهَاجِرَ إِبْرَاهِيمَ، وَيَبْقَى فِي الْأَرْضِ شِرَارُ أَهْلِهَا تَلْفِظُهُمْ أَرْضُهُمْ. تَقْدَرُهُمْ نَفْسُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَحْشُرُهُمْ إِلَى النَّارِ مَعَ الْقَرَدَةِ وَالْحَنَازِيرِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«تلفظهم» أى تقدرهم كما ترمى اللفظة من الفم.
وقوله «تقدرهم نفس الله» معناه يكره الله خروجهم إليها ومقامهم بها فلا يوفقهم لذلك فيصيروا بالرد وترك القبول كالشئ الذى تقدره النفس فلا تقبله.

1. (4628)- İbnu Amr İbni'l-Âs radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Bir hicretten sonra bir hicret daha olacak. Arz ehlinin hayırlılarına Hz. İbrahim'in hicret ettiği yer (Şam) gereklidir. Arzda, ahalisinin şerirleri kalır. Arzları, onları (öbür dünyaya) atar. Allah Teâla da onlardan hoşlanmaz. Onları ateş, maymunlar ve hınzırlarla birlikte haşreder.” [Ebu Dâvud, Cihâd 3, (2482).]

AÇIKLAMA:

Şam deyince, Suriye bölgesini anlamamız gerekecektir. Çünkü bugün Şam deyince sadece Suriye'nin başşehri olan Şam'ı anlarız. Halbuki eski kitaplarda bu şehrin adı Dimeşk'tir. Mu'cemu'l-Büldân'da Şam bölgesinin sınırı Fırat'tan başlatılıp Mısır diyarındaki el-Arîş'e kadar, Kible cihetinden Tayy dağları ile Rum denizi arası diye çizilir. Başlıca şehirleri olarak Menbec, Haleb, Hama, Humus, Dimeşk, el-Beytu'l-Makdis, Antakya, Trablus vs. sayılır. Belli başlı bölgeleri olarak da Kınnesrîn, Dimeşk, Ürdün, Filistin, Humus bölgeleri zikredilir. Bu açıklamaya göre, eski kitaplardaki Şam kelimesi, sadece bugünkü

Suriye'yi kasdetmiyor; Filistin, Ürdün, Lübnan topraklarını da içine alıyor. Bu meyanda, Mu'cemu'l-Büldân'ın Şam'dan saydığı giriş noktaları olarak, *Masîsa*, *Tarsus*, *Ezene*, *Antakya*, *Maraş*, *Hades*, *Bağras* ve *Belka* isimleri de zikredilir.

Şu halde hadislerde tafdil edilen Şam'ın, geniş bir saha olduğunu, yurdu-muzun güneydoğu kısmını da içine aldığını bilmemizde fayda var. Yine Mu'cemu'l-Bül-dân'da *Abdullah Amr Ibnu'l-Âs*'ın şu sözü kaydedilir:

قُسِمَ الْخَيْرُ عَشْرَةَ أَغْشَارٍ فَجُعِلَ تِسْعَةُ أَغْشَارٍ فِي الشَّامِ وَعَشْرٌ فِي سَائِرِ الْأَرْضِ وَقُسِمَ الشَّرُّ عَشْرَةَ أَغْشَارٍ فَجُعِلَ عَشْرٌ بِالشَّامِ وَتِسْعَةٌ أَغْشَارٍ فِي سَائِرِ الْأَرْضِ

"Hayır on kısma bölündü. Bunun onda dokuzu Şam'a verildi, onda biri arzın diğer yerlerine. Şer de ona taksim edildi. Bunun onda biri Şam'a, onda dokuzu arzın diğer yerlerine verildi."

Bu, sahîh bir rivayet olması halinde hükmen merfu sayılması gerekir. Çünkü bu açıklama içtihadla olamaz, vahiyyle olabilir. Rivayetin sıhhati meşuk olması halinde, Şam hakkındaki yaygın kanaati aksettirmesi bakımından yine de kıymet taşır. Hayat hikâyeleri Kur'ân'da geçen bütün peygamberlerin bu bölgede gelip-geçmeleri, bu bölgenin manevî bir berekete mazhar olduğunu anlama-da kâfi bir durumdur. Ayrıca medeniyetin bu bölgelerde doğup her taraflara buradan geçtiği de ciddî bir nazariye olarak benimsenmiştir. *Muhammed Ibnu Amr Ibnu Yezid es-Sağânî* der ki: "Kitaplarda Şam isminin o kadar çok zikrine rastladım ki, ben de, Cenab-ı Hak'ın arzı yaratmaktan maksadı sanki Şam'ı yaratmış gibi bir düşünce hasıl oldu." *Yakut el-Hamevî* merhûm, *Resûlullah*'tan da şu rivayeti kaydeder: "Şam, Allah'ın beldeleri arasında Safvetullahtır (yani en temiz yeri). Kullarından temiz olanları da oraya seçer. Ey Yemenliler, size Şam'ı tavsiye ederim. Çünkü arzda Safvetullah Şam'dır. İmtina eden bilsin ki Allah Şam'ı bana tekeffül etmiştir."

Gerçekten o diyar bidayetten beri İslâm'a merkezlik etmiş; büyük alimler oralarda yetişmiştir. Bugünkü tezebzüb ve tedenninin geçici olduğuna inanıyor, Rabb-i Rahîm'den bu diyarların tekrar eski misyonuna bir an önce dönmesini niyaz ediyoruz.

4629 ۲- وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا يَوْمًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نُوَلِّفُ الْقُرْآنَ مِنَ الرَّقَاعِ. فَقَالَ ﷺ طُوبَى لِلشَّامِ. فَقُلْتُ: لِمَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: لِأَنَّ الْمَلَائِكَةَ بَاسِطَةً أَجْنِحَتَهَا عَلَيْهَا. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.]

2. (4629)- Zeyd İbnu Sâbit radiyallahu anh anlatıyor: “Biz bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında idik. Parçalar üzerinde Kur'ân (âyetlerini) tanzim ediyorduk. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Şam'a ne mutlu!” buyurdular. Ben: “Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah'ın Resûlü?” diye sordum.

“Çünkü, buyurdular, [Rahmân'ın] melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar!” [Tirmizî, Menâkıb, (3949).]

AÇIKLAMA:

1- Kur'ân ayetlerini tanzim etmek olarak çevirdiğimiz te'lifu'l-Kur'ân'dan murad şudur: Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulünde ne sure olarak, ne de ayet olarak belli bir sıra yoktu. Her bir vahiy ayrı ayrı parçalara yazılıyor, sonra Resûlullah bu ayetlerin hangi sureye ve surenin neresine konacağını belirtiyordu. İşte, âyetlerin bu tanzim işine te'lif denmiştir. Bazı rivayetlerde sahabiler: “Biz Resûlullah zamanında Kur'ân'ı te'lif ederdik” diyerek bu vak'ayı dile getirirler. Ülemâ surelerin tanzimi içtihadî mi, tevkîfî mi diye ihtilaf etmişse de, âyetlerin tanziminin tevkîfî yani Resûlullah'a vahyen bildirilmek suretiyle olduğu hususunda icma etmiştir.

2- Meleklerin kanat gemesini, alimlerimiz Şam ahalisinin küfürden korunması olarak anlamıştır. Bazı rivayetlerde Melaiketu'r-Rahmân şeklinde kayıtlı olarak ifadesi, bu meleklerin rahmet melekleri olduğu hususunda kanaat vermiştir. Münavî, bunu “bereket ve rahmetin inmesi, bela ve ezanın önlenmesi” olarak anlar.

4630 ۳- وَعَنِ ابْنِ حَوَالَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، سَيَصِيرُ الْأَمْرُ إِلَى أَنْ تَكُونُوا جُنُودًا مُجَنَّدَةً: جُنْدٌ بِالشَّامِ، وَجُنْدٌ بِالْيَمَنِ، وَجُنْدٌ بِالْعِرَاقِ فَقُلْتُ: خِرْلَى يَارَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَدْرَكَتْ ذَلِكَ. قَالَ: فَعَلَيْكَ بِالشَّامِ فَإِنَّهَا خَيْرَةٌ لِلَّهِ مِنْ أَرْضِهِ يَجْتَبِي إِلَيْهَا خَيْرَتَهُ مِنْ عِبَادِهِ. فَأَمَّا إِذْ أَيْتُمْ فَعَلَيْكُمْ بِيَمِينِكُمْ، وَاسْقُوا مِنْ غُدْرِكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ تَوَكَّلْ لِي بِالشَّامِ وَأَهْلِهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: «خِرْلَى» بِكَسْرِ الْخَاءِ الْمُعْجَمَةِ: أَيْ اخْتَرَلِي الْأَصْلَحَ.

«وَالْإِجْتِبَاءُ» الْاِخْتِيَارُ وَالْاِصْطِقَاءُ.

3. (4630)- *Ibnu Havâle* radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Bu iş, sizin birkısım toplu gruplara ayrılmanıza müncer olacak: Şam'da bir grup, Yemen'de bir grup, Irak'da bir grup!”

Ben: “Ey Allah'ın Resûlü! dedim. O güne erdiğim takdirde (bunlardan en hayırlısı hangisi ise şimdiden) bana seçiverin!” dedim.

“Öyleyse dedi, sana Şam'ı tavsiye ederim! Çünkü orası, Allah'ın, arzında mümtaz kıldığı yerdir. Allah kulları arasında seçkin olanları oraya tahsis eder. Ancak (oraya gitmekten) imtina ederseniz, size Yemen'inizi tavsiye eder, (oradaki) havuzlarınızdan için derim. Zira Allah, Şam ve ahalisini (fitnelerden koruma hususunda) bana garanti verdi.” [Ebu Dâvud, Cihâd 3, (2483).]

4631 — وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ فُسْطَاطَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْمَلْحَمَةِ بِالْعُوْطَةِ إِلَى جَانِبِ مَدِينَةِ يُقَالُ لَهَا دِمَشْقُ مِنْ خَيْرِ مَدَائِنِ الشَّامِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

المراد «بِالْفُسْطَاطِ» هنا: البلد الجامعة للناس.

و «الْمَلْحَمَةُ» الحرب والقتال.

و «الْعُوْطَةُ» اسم للبساتين والمياه التي عند دمشق وهي غوطة

دمشق.

4. (4631)- *Ebu'd-Derdâ* radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“*Gûta*'daki savaş sırasında müslümanların sığınağı, Şam şehirlerinin en hayırlısı olan Dimeşk denen şehrin yakınındadır.” [Ebu Dâvud, Melâhim 6, (4298), Sünnet 9, (4639).]

ACIKLAMA:

1- Bu hadis, *Dimeşk*'in (bugünkü Şam şehrinin) faziletini ifade etmektedir. Ecdadımız *Resûlullah*'tan gelen bu çeşit övgüler sebebiyle olacak, o mübarek

şehrimizi Şâm-ı Şerîf diye yâdetmişlerdir.

Hadis, Dimeşk ahalisinin âhir zamandaki faziletini de ifade etmektedir. Fitnelerden uzak kalacağı belirtilmiştir. Alimler Dimeşk'in faziletlerini sayarken şunlara da dikkat çekerler:

★ Ona Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gören onbin göz girmiştir.

★ Resûlullah oraya peygamberlikten önce de, sonra da girmiştir. Peygamberlikten önce ticarî maksadlarla, peygamberlikten sonra *Tebûk seferi* sırasında ve Miraç gecesinde.

★ *Aleyhissalâtu vesselâm*: مَقِيلُ الْمُسْلِمِينَ أَيَّامَ الْمَلَاْحِمِ دِمَشْقُ “Savaşlar sırasında müslümanların ilticagâhı Dimeşk'tir” buyurmuştur.

2- *Gûta*: Dimeşk yakınlarında sulak bağ-bahçelerin adıdır. *Gûta-i Dimeşk* diye bilinir. Müslüman askerlerinin burada karargâh kurup toplanacaklarının ihbarı anlaşılmıştır.

4632 ۵- وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: [سَيَّأَتْنِي مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ الْعَجَمِ فَيَظْهَرُ عَلَى الْمَدَائِنِ كُلِّهَا إِلَّا دِمَشْقَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

5. (4632)- Abdurrahman İbnu Süleyman anlatıyor: “Acem krallarından bir kral gelecek, Dimeşk hariç bütün şehirler üzerinde hakimiyet kuracak.” [Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4639).]

★ BEYTU'L-MAKDİS

4633 ۱- عَنْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفْتَنَّا فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ. فَقَالَ: أَتَتْهُ فَصَلُّوا فِيهِ، وَكَانَتْ الْبِلَادُ إِذْ ذَاكَ حَرْبًا، فَإِنْ لَمْ تَأْتُوهُ وَتُصَلُّوا فِيهِ فَأَبْعَثُوا بِزَيْتٍ يُسْرَجُ فِي قَنَادِيلِهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

1. (4633)- Meymune radiyallahu anha anlatıyor: “Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bize Beytu'l-Makdis hakkında fetva verin!”

“Ona gidin, içinde namaz kılın!” buyurdular. –O zaman her tarafta savaş vardı. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu durumu nazar-ı itibara alarak sözlerini şöyle tamamladılar:–) “Gidip, içinde namaz kılamıyorsanız, hiç olsun kandillerinde yanacak zeytinyağı gönderin!” [Ebu Dâvud, Salât 14.]

AÇIKLAMA:

Beytu'l-Makdis, bugün Mescid-i Aksâ da denilen Kudüs'teki, İslâm'ın üçüncü mabedidir. *Resûlullah*, yeryüzünde sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini söylemiştir: Kâ'be, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ. Dünyanın diğer bütün camileri aynı değerde olurken, Kudüs mescidinin ayrıca zikri, onun faziletini ifade eder. O, bu fazileti tarihinden almaktadır. Zira Kâ'be'den sonra Allah'a ibadet için inşa edilen ikinci mesciddir. Sahih rivayetlerde geldiğine göre, inşa bakımından aralarında kırk yıllık zaman farkı mevcuttur.

4583 numaralı hadisin açıklamasında bazı başka teferruata yer verdik.

★ VECC

4634 ۱- عَنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ صَيْدَ وَجٍّ وَعِضَاهُ حَرَّمَ مُحَرَّمٌ لِلَّهِ تَعَالَى]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«وج» واد بین الطائف و مکة. قال الخطابی: ولا أعلم لتحريمه معنى إلا أن يكون على سبيل الحمى لنوع من منافع المسلمين، أو أنه حرم وقتاً مخصوصاً ثم أحلّ يدل على ذلك قوله في جامع الأصول قبل نزوله الطائف لحصار ثقيف: ثم عاد الأمر فيه إلى الإباحة.

1. (4634)- Hz. Zübeyr radıyallahu anı anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Vecc (vadisın)ın avı ve ağaçları haramdır. Allah için haram kılınmıştır.” [Ebu Dâvud, Menâsik 97, (2032).]

AÇIKLAMA:

1- *Vecc*, Mekke ile Taif arasında yer alan bir vadinin ismidir. Medine'nin haram ilan edilmesiyle ilgili açıklamanın sonunda belirttiğimiz üzere, Taifliler, sulh yoluyla gelip, İslâm'a girme şartlarını pazarlık ederken, bir kısım kabul edilmesi imkânsız olan birçok teklifler ileri sürmüşlerdi. Bu tekliflerden biri de Taif'in haram ilan edilmesi idi. *Resûlullah*, onların makul tekliflerini kabul etmiş idi. İşte onlardan biri de bu idi. *Hattâbî*: “*Bu tahrîmden bir mâna çıkaramadım. Ancak, müslümanların menfaatine bir davranış olan koruluk tesisi ga-*

yesini gütmüş olabilir” dedikten sonra şu yorumu da ilave eder: “*Yahut da belli bir müddet haram kıldı, sonra bu yasağı kaldırıp helal kıldı.*” *Hattâbî*, kendisini bu ikinci ihtimali söylemeye sevkeden şeyin, hadisın sonunda yer alan bir açıklama olduğunu belirtir: “*Vecc'in haram kılınma hadisesinin Taif'in muhasara edilmesinden önceye ait olduğu*”dur. Buna dikkat çektikten sonra *Hattâbî*: “*Sonra oranın durumu tekrar mübahlığa rücu etmiştir*” der.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, Taif'i kuşatması sırasında Taiflilerin morallerini bozmak için ağaçlarının kesilmesi hususunda verdiği emri delil gösteren bazı şarihler, *Vecc* vadisinin, Taif'in muhasara edilmesinden önce haram edilmiş olma kaydını ihtiyatla karşılarlar. Zira, bu kayıt önce kaydettiğimiz üzere bilahare İslâm'a girmek üzere gelen heyetin getirdiği tekliflerden bahseden rivayetlere de muhalefet etmektedir.

İmam-ı Şâfiî, *Vecc* vadisine “haram” demese de, av ve ağaç kesimine mekruh demiştir. Bazı Şâfiî fakihler bunu kerahet-i tahrimiye olarak yorumlamıştır. *Fukahâ* umumiyetle sadece Mekke ve Medine'nin haram olduğuna hükmetmiş, hatta *Ebu Hanîfe*, Medine hakkındaki haram hükmünü de kabul etmemiştir.

★ MESCİDÜ'L-AŞŞÂR

4635 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْعَثُ مِنْ مَسْجِدِ الْعَشَارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُهَدَاءَ لَا يَقُومُ مَعَ شُهَدَاءِ بَذَرٍ غَيْرُهُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

وَقَالَ: «الْمَسْجِدُ بِالْأُبْلَةِ مِمَّا يَلِي النَّهْرَ».

1. (4635)- Hz. *Ebu Hureyre* radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ı işittim. Buyurmuştu ki:

“Allah Teâla Hazretleri, *Mescidu'l-Aşşâr*'dan, Kıyamet günü birkısım şehidler ba's eder (yeniden diriltir) ki, *Bedir* şehidleriyle sadece onlar kalır.” [*Ebu Dâvud*, *Melâhim* 10, (4308).]

Ebu Dâvud der ki: “*Mescidu'l-Aşşâr*, *Übülle*'de (*Fırat*) nehrinin hemen yanındaki mesciddir.”

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin *Ebu Dâvud*'daki aslı biraz daha uzuncadır. Şöyle ki: *İbrahim*

İbnu Sâlih İbni Dirhem babasından naklediyor: ““Hacc yapmak niyetiyle gel-miştik. Bir adamla karşılaştık. (Tanışıp nereli olduğumuzu öğrenince:) “Size yakın Übülle denen bir karye var değil mi?” dedi.

“Evet!” dedik. Bunun üzerine: “Sizden kim, oradaki Mescidü'l-Aşşâr'da benim adıma iki veya dört rek'at namaz kılıp: “Bu, Ebu Hureyre içindir!” deme hususunda bana garanti verebilir” dedi ve açıkladı:

“Ben Halîlim Ebu'l-Kasım aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim. Demişti ki: “Allah, Kıyamet günü Aşşâr mescidinde öyle şehidler diriltecek ki, Bedir şehidleriyle onlardan başkası kalkamaz!”

2- Übülle, Basra'ya yakın deniz cihetinde bir karyedir. Mescid-i Aşşâr da, görüldüğü üzere kendisiyle teberrük edilen meşhur bir mesciddir.

★ BAZI NEHİRLER

4636 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سَيِّحَانُ وَجَيِّحَانُ وَالْفَرَاتِ وَالنَّيْلُ، كُلٌّ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1. (4636)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir.” [Müslim, Cennet 26, (2839).]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen dört nehirden üç tanesi sevgili vatanımız Anadolu'dan çıkar ve kendi hudutlarımız dahilinde Akdeniz'e dökülür ve yurdumuza büyük bereket sağlar. Fırat, Doğu Anadolu topraklarından çıkarak Basra Körfezi'ne ulaşır. Nil-i mübarek Mısır topraklarına çöl ortasında hayat verdikten sonra Ak-deniz'e ulaşır. Şârihlerimiz bunların “cennetten çıkmaları”nı iki surette açıklarlar:

★ İslâmiyet bu nehirlerin havzalarına ulaşmış, oralar İslâm toprağı olmuştur. Dolayısıyla o nehirlerden içenler, istifade edenler, ehl-i iman olarak cennetliklerdir.

★ Diğer tevil, hadisin zâhirine bakar. Bir başka yoruma hacet bırakmaz.

Ehl-i Sünnet akîdesine göre cennet, tıpkı cehennem gibi halen yaratılmış olarak mevcuttur. Ayrıca bir başka hadiste *Resul-i Ekrem*, bu mübarek nehirlere cennetten her an birer damla karıştığını ifade buyurmuştur.

Bediuzzaman bu meseleye **وَإِنَّ مِنَ الْجِبَارَةِ لَمَا يَتَّخِذُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ** “Öyle taşlar vardır, bağrılarından nehirler çağlar” (Bakara 74) ayetini açıklama sadedinde, bir başka açıklık getirir ve der ki:

“Bu fıkra ile dağlardan nebaen eden Nil-i mübarek, Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evamir-i tekviniyeye karşı ne kadar harikanuma ve mucizevâri bir surette mazhar ve musahhar olduğunu itham eder ve onunla böyle bir mânâyı müteyakkız kalplere veriyor ki: “Şöyle azîm ırmakların elbette mümkün değil, şu dağlar hakiki menbaları olsun. Çünkü, faraza o dağlar tamamen su kesilse ve mahrutî birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür’atli ve kesretli cereyanlarına muvazeneyi kaybetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler ve kesretli mesârife karşı galiben bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kâfi vâridat olamaz. Demek ki, şu enharın nebeanları, âdi ve tabîî ve tesadüfî bir iş değildir. Belki pek harika bir surette *Fatır-ı Zülcelal*, onları sırf hazînei- gayb’tan akıttırıyor.

İşte bu sırra işareten bu mânâyı ifade için hadiste rivayet ediliyor ki: “O üç nehrin herbirine cennetten birer katre her vakit damlıyor ve ondan bereketlidirler.” Hem bir rivayette denilmiş ki: “Şu üç nehrin menbaları cennettendir.” Şu rivayetin hakikatı şudur ki, madem esbab-ı maddiye, şunların bu derece kesretli nebeanına kabil değildir. Elbette menbaları, bir alem-i gaybtadır ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarîf ile vâridatın muvazenesi devam eder.”

YEDİNCİ BAB
MÜTEFERRİK AMEL VE FİİLLERİN FAZİLETLERİ
(Bu babta üç fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL
HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

İKİNCİ FASIL
HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

ÜÇÜNCÜ FASIL
BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ
BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER

BİRİNCİ FASIL
HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

4637 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الصَّلَوَاتُ الْحَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ: كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغَشَّ الْكَبَائِرُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4637)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bûyurdular ki:

“Beş vakit namaz, bir cuma namazı diğer cuma namazına, bir ramazan diğer ramazana hep kefârettirler. Büyük günah irtikab edilmedikçe aralarındaki günahları affettirirler.” [Müslim, Tahâret 14, (223); Tirmizî, Salât 160, (214).]

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri pekçok hadis, kişinin abdest almak, günlük farzları eda etmek, cum'a namazlarını kılmak, ramazan orucunu tutmak gibi amellerin arada işlenen küçük günahları affettireceğini beyan ediyor. Burada şöyle bir sual hatıra gelir: Günlük namazlar aradaki küçük günahları yevmi olarak affettirdiğine göre cumadan cumaya veya ramazandan ramazana günah kalmaz? Veya hiç günah işlemeyen kimse olursa durum nedir? Hadisi nasıl anlamalıyız? Ulemâ, Nevevî'nin açıklamasına göre şöyle cevap vermiştir: Bu zikredilenlerden her biri, günah işlenmesi halinde kefaret olmaya elverişlidir. İşlenmediği takdirde kişinin sevabını artırır, büyük günahların cezasını hafifletir, kulun Allah nezdindeki derecesini yüceltir.

4638 ۲- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَلَا يُتَّبَعَنَّكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنْ ذِمَّتِهِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

وَزَادَ رَزِينَ: «فَأَنَّهُ مَنْ يَطْلُبُهُ يُدْرِكُهُ ثُمَّ لَا يُفْلِتُهُ».

2. (4638)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Sabah namazını (cemaatle) kılan, Allah'ın garantisi altındadır. Sakın Allah, (ona verdiği garantisi sebebiyle) size bir ceza vermesin!”

Rezîn şunu ilave etti: “Kim bu garantiyi talep ederse onu elde eder ve bir daha da kaçırmaz.” [Tirmizî, Fiten 6, (2165).]

AÇIKLAMA:

Garanti diye tercüme ettiğimiz kelime zimmettir; uhde, emân gibi başka mânalara da gelir. Hadis, “sabah namazını cemaatle kılan kimseye şu veya bu sebeple eza verilmemesini âmirdir. Siz ona eza verirsiniz, karşınızda, onu garanti altına almış bulunan Allah'ı bulacaksınız” demektir.

Hadis, şu şekilde de anlaşılmalıya uygundur: “Allah sabah namazını (cemaatle) kılanı garanti vermektedir. Öyleyse sakın (namazı terketme sebebiyle) bu garantiden mahrum kalmayın, musibete maruz kalmayın.”

۴۶۳۹ — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَرْجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ، وَهُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ، كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَالنَّسَائِيُّ.

«يَتَعَاقَبُونَ» أى تجيء طائفة بعد طائفة: أى إن ملائكة الليل تصعد وتنزل ملائكة النهار وبالعكس.

3. (4639)- Yine Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Gece ve gündüzde birkısım melekler nöbetleşe aranızda bulunurlar. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında toplanırlar. Sonra sizi geceleyin takip eden melekler (hesabınızı vermek üzere huzur-u ilahiye) yükselir. Si- zi çok iyi bilen Allah, bu meleklere sorar: “Kullarımı nasıl bıraktınız?”

“Biz onları namaz kılıyorlarken bıraktık, biz onlara namaz kılarları-
ken vardık!” derler.” [Buhârî, Mevâkitu's-Salât 16, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhid
23, 33; Müslim, Mesâcîd 210, (632); Muvatta, Kâsru's-Salât 82, (1, 170); Ne-
sâî, Salat 21, (1, 240, 241).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birkısım meleklerin insanları gece ve gündüz nöbetleşe takip ettiklerini, insanı hiç yalnız bırakmadıklarını belirtmektedir. Ülemâ çoğunlukla, bu meleklerin *hafaza* melekleri olduğunu söylemiştir. Başka melekler olabileceğini söyleyenler de olmuştur; *Kurtubî* bunlardandır. Bu meleklerin ayrı olduğunu söyleyenlere göre, hafaza melekleri insanın iyi ve kötü her hallerini yazarlar. Halbuki bu melekler insanların iyi hallerine muttali olmakta, namaz durumlarını Allah'a götürmektedirler. Böylece Cenab-ı Hakk'ın mü'min kullarına bir lütfu ve kerâmeti olarak o meleklerden insanların kötü halleri saklı kalmaktadır. Bu ifadede hafaza melekleri ile yazıcı meleklerin aynı melekler olduğu görüşü çıkmaktadır. Halbuki bunların aynı değil, ayrı olduklarını ifade eden hadisler var.

2- Meleklerin ikindi ve sabah vakitlerinde toplanmaları da mü'min kullara bir lütf olmaktadır. Çünkü her seferinde namaz halinde görerek Allah'ın huzurunda öyle şehadette bulunurlar.

3- Meleklerin münavebesi şöyle açıklanmıştır: Birkısım melekler ikindileyin iner. Bunlar ertesi sabaha kadar kalırlar. Sabahleyin ikinci grup iner ve her iki grup biraraya gelirler. Sonra geceyi mü'minlerle geçiren grup semaya çekilir. İkinci gelenler ikindiye kadar yeryüzünde kalırlar. İkindi olunca başka bir melek taaifesi iner ve yeryüzündeki meleklerle ikindi namazında buluşurlar. Her iki grup bir müddet beraber olurlar. Sonra biri sabah namazında semaya çıkar. Bu suretle ikindide iniş, sabahda da çıkış olmak suretiyle münavebe devam edip gider.

4- Meleklerin sabah ve ikindi vakitlerinde gelmeleri, onların vakitli geldiğini ifade eder. Öyleyse ilk vakitlerinde gelmeleri esastır. Hadislerde en efdal namazın ilk vaktinde kılınan namaz olduğu belirtildiğine göre, bu namazların meşhûd olması için ilk vaktinde ve cemaatle kılınmaya teşvik vardır.

5- Sabah ve ikindi vakitleri daha şerefli; o iki vakitte kılınan namazlar daha sevaplıdır.

4640 — وَعَنْ عَمَّارَةَ بْنِ رُؤَيْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَنْ يَلِجَ النَّارَ أَحَدٌ صَلَّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا يَغْنَى الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

4. (4640)- Ammâre Ibnu Rueybe radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan hiç kimse ateşe girmeyecektir. –Burada sabah ve ikindi namazları kastedilir.–” [Müslim, Mesacid 213, (634); Ebu Dâvud, Salât 9, (427); Nesâî, Salât 21, (1, 241).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis hakkında Azîmâbâdî şu açıklamayı sunar: “Resûlullah bilhassa sabah ve ikindiye zikretti. Zira sabah uyku zamanıdır, ikindi de ticarî meşguliyet vaktidir. Kim bu iki namaza, söylenen meşguliyetlere rağmen devam ederse, diğerlerine de devamlı olacağı anlaşılır. Namazın insanı kötülüklerden menedeceği Kur’ânî ihbardır. Keza bu iki vakit meleklerce meşhûddur; gece melekleri ve gündüz melekleri o namazlarda hazır olarak şehadette bulunurlar ve kulun amellerini Allah’a çıkarırlar. Böylece bunlar, başka günahlara da kefarete teşkil edip kişinin mağfur olmasını ve cennete gitmesini temin etmiş olur.”

4641 — وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ قَعَدَ فِي مُصَلَاةٍ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى يُسَبِّحَ رَكَعَتِي الضُّحَى، لَا يَقُولُ إِلَّا خَيْرًا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«التَّسْبِيحُ» هَاهُنَا: صَلَاةُ النَّافِلَةِ.

5. (4641)- Muâz Ibnu Enes el-Cühenî radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim sabah namazından çıkınca, iki rek’atlık kuşluk namazını kılınca kadar hayırdan başka bir şey söylemeden namaz kıldığı yerde oturur beklerse, Allah onun günahlarını, denizin köpüğü kadar çok da olsa bağışlar.” [Ebu Dâvud, Salât 301, (1287).]

AÇIKLAMA:

Rivayette *Ebu Dâvud*'un teferrüd ettiği bu hadiste, sabah namazını kıldıktan sonra kuşluk vaktine kadar yerinde kalmak tavsiye edilmektedir. Bilhas-
sa amelde bulunmamak ve hayırlı olmayan sözlerden kaçınmak esastır. Sadece
sevap terettüp edecek sözlerle iktifa edilecektir.

Alimler, affı vaadedilen günahların küçük günahlar olduğunu, büyük gün-
nahların affının da muhtemel bulunduğunu belirtirler.

4642 ۶- وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُصَلِّيَ لِلَّهِ كُلَّ يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ إِلَّا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ قَالَتْ: فَمَا تَرَكْتُهَا مِنْذُ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ]. أَخْرَجَهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

6. (4642)- *Ümmü Habibe radiyallahu anhâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Kim hergün farzlar dışında oniki rek'at (nafile) kılırsa Allah onun için cennette mutlaka bir ev inşa eder.”

Ümmü Habibe der ki: “*Bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğim günden beri bu namazları terketmedim.*” [Müslim, Müsafirîn 103, (728); *Ebu Dâvud*, Salât 290, (1250); Tirmizî, Salât 306, (415); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 66, (3, 261).]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen oniki rek'at, farzlarla birlikte kılınan nafilelerdir. Bunlara revâtib denir. *Tirmizî* ile *Nesâî*'nin rivayetlerinin sonunda: “Öğleden önce dört, sonra iki; akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, sabah namazından evvel iki” diye döküm yapılır.

Bu sayılanlar biz Hanefilerin kılmakta olduğumuz revatibten biraz ayrılmaktadır. Çünkü biz ikindiden önce dört, yatsıdan önce de dört daha kılmaktayız. Hemen belirtelim ki revatib nafileleri hususunda farklı rivayetler gelmiştir. *Ebu Hanîfe*'nin tercihi başka rivayetlere dayanır. Bu hususlar kitabımızın namazla ilgili bölümünde yeterince açıklandığı için burada teferruata girmeksizin kitaplarda gelen farklı rivayetlere dikkat çekeceğiz:

★ *Taberânî'nin Mu'cemu'l-Kebir'inde gelen bir rivayette "ikindiden evvel iki, yatsıdan sonra da iki" denmiştir.*

★ *Ebu Dâvud ve Sahihëyn'in bir rivayetinde ikindiden önce iki rek'atin zikri geçer.*

★ *Ebu Dâvud'la Tirmizî'nin bir tahririnde "İkindiden evvel dört rek'at namaz" tavsiye edilmiştir.*

★ *Yine Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin bir başka tahrirlerinde "öğleden önce dört, öğleden sonra dört rek'at nâfile" mevzubahis edilmiştir.*

★ *Buhârî'nin bir rivayetinde, akşamdan önce nâfile kılmak tasviye edilmektedir.*

★ *Bir başka rivayette ezanla kaamet arasında bir nâfile kılınması irşad-ı nebevî olmaktadır.*

Nevevî'nin belirttiği üzere, akşamdan önceki nâfile hususunda münakaşa edilmişse de, diğerleri ülemâ tarafından amele esas yapılmıştır. Revatib sünnetlerinde farklı rakamların varlığı, bu meselede ruhsata hamledilmiştir. Dileyen fazla kılar, dileyen asgarî ile yetinir. En az miktardakini yapmakla sünnet yerine gelirse de, kemal isteyen fazlasını yapar.

۷- وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ وُضُوئَهُ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَا يَسْهُو فِيهِمَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

7. (4643)- Zeyd İbnu Hâlid radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kim güzelce abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve namazında gâflete yer vermezse Allah, (seğâirden olan) geçmiş günahlarını mağfi-ret buyurur." [Ebu Dâvud, Salât 162, (905).]

۸- وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُتَأَفِّقِينَ شَهُودُ الْعِشَاءِ وَالصُّبْحِ، لَا يَسْتَطِيعُونَهُمَا]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

8. (4644)- *Saîd İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Bizimle münafıklar arasında yatsı ve sabah namazlarında hazır bulunma farkı vardır. Onlar bu iki namaza muktedir olamazlar.” [Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 5, (1, 130).]

4645 ۹- وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي مَسْجِدِي هَذَا إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ]. أَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيُّ.

9. (4645)- *Zeyd İbnu Sâbit radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Kişinin evindeki namazı, benim şu mescidimde kılacağı namazdan efdaldır; tabî ki farzlar hariç.” [Ebu Dâvud, Salât 205, (1044), 340, (1447); Tirmizî, Salât 331, (450); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 4, (1, 130).]

AÇIKLAMA:

1- Kişinin evindeki nafilenin başka yerde, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebvî, Mescid-i Aksâ bile olsa, kılacağı namazdan efdal olması şu hususlardan ileri gelir:

- ★ Riyadan uzaktır, öbürüne riya karışabilir.
- ★ Ev halkının görüp namaza teşvik ve tedribi var.
- ★ Ev böylece mübarek kılınır ve rahmetin inmesine vesile olur.
- ★ Eve melekler iner, şeytan kaçır.

2- Ancak ashabu's-Şâfiî, hadisin âmm hükmünden bazı nafileleri istisna tutarlar ve onların evin haricinde kılınmasının efdal olacağını söylerler: Cemaatle kılınması gereken bayram namazları, küsuf ve hüsum namazları, istiska namâzı, tahiiyetu'l-mescid, tavafın sonunda kılınan iki rek'at, keza ihram giyilince kılınan iki rek'at namaz.

3- Alimler bu hükmün erkeklerle ilgili olduğunu da belirtirler. Çünkü farz da olsa kadınların namazlarını evlerinde kılması efdal kabul edilmiştir; “...kendilerine bazı cemaatlara katılma izni verilmiş olsa bile” denir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* şöyle buyurmuştur: إِذَا اسْتَأْذَنَ بَسَاءُكُمْ بِاللَّيْلِ إِلَى الْمَسْجِدِ “Kadınlarınız, gece bile mescide gitme izni فَاذْنُوا لَهُنَّ وَيُؤْتِهِنَّ خَيْرَ لِهِنَّ

isteseler izin verin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır.”

۱۰ — 4646 وَعَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ زِيَادٍ يَرْفَعُهُ. قَالَ: [صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْفَلَاحَةِ إِذَا أَتَمَّهَا تُضَاعَفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي الْجَمَاعَةِ]. أَخْرَجَهُ رِزِينَ.

10. (4646)- Abdülvahid İbni Ziyâd merhum, merfû olarak şunu rivayet etmiştir: “Kişinin çölde kılacağı namazı, tamamladığı takdirde cemaatle kılacağı namazdan efdaldır.” [Rezîn tahrîc etmiştir. Hadis, Ebu Dâvud'da gelmiştir. (Salât 49, (560).]

Ebu Dâvud bu hadisi, Ebu Saîdi'l-Hudrî'den kaydettiği şu hadisin arkasından rivayet eder: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Cemaatle kılınan namaz yirmibeş namaza bedeldir. Kişi (cemaatle yolculuk sırasında) çölde kılar da rûkû ve secdelerini tam yaparsa, o zaman (sevabı) elli misline ulaşır.”

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yolculuk sırasında cemaatle namaz kılmanın faziletini nazara vermektedir. Çünkü, meşakkat sebebiyle yolcudan namazını cemaatle kılması ısrar edilmemiştir. O, buna rağmen cemaatle kılar ve tadil-i erkâna da riayet ederse, normal zamanki cemaatten bir kat fazla sevaba nail olacaktır. Hadiste, rûkû ve sücudun üzerinde durularak tam yapılmasının hatırlatılması, yolculuk halinde biraz acele ile hafifletme durumu olduğundandır. Acele yapıldığı takdirde ta'dil-i erkana riayet edilmeyerek rûkûnler eksik kalacak ve gerçek sevab elde edilemeyecektir. Şu halde namazda ta'dil-i erkan ve cemaat, hangi şartlarda olursa olsun, namazın kıymetini artıran hususlardır:

۱۱ — 4647 وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً، وَرُوِيَ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ]. أَخْرَجَهُ السَّيْتَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

11. (4647)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Cemaatle kılınan namaz münferid kılınan namazdan yirmiyedi derece üstündür.” –“Yirmibeş derece” diye de rivayet edildi.–” [Buhârî, Ezân

30, 31; Müslim, Mesâcid 249, (650); Muvatta, Cemâ'a 1; Tirmizî, Salât 161, (215); Nesâî, İmâmet 42, (2, 103).]

4648 ۱۲- وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلَا بَدْوٍ لَا تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا قَدْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ، فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَزَادَ رِزِينَ: [وَإِنَّ ذِئْبَ الْإِنْسَانِ الشَّيْطَانُ، إِذَا تَخَلَّى بِهِ أَكَلَهُ. «الْإِسْتِحْوَاذُ» الْاسْتِيلَاءُ عَلَى الشَّيْءِ وَالْغَلْبَةُ.

12. (4648)- Ebu'd-Derdâ radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Köyde olsun, kırdada olsun üç kişi olur da orada cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara galebe çalmış demektir. Size cemaatle namaz kılmanızı tavsiye ederim." [Ebu Dâvud, Salât 47, (547); Nesâî, İmâmet 48, (2, 106).]

Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Zira insanın kurdu şeytandır. Onu yalnız yakaladı mı yer."

4649 ۱۳- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ رَجُلٌ، وَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فَقَامَ يُصَلِّي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا رَجُلٌ يَتَجَرُّ عَلَى هَذَا فَيُصَلِّي مَعَهُ. فَقَامَ رَجُلٌ فَصَلَّى مَعَهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«يَتَجَرُّ» بَفَتْحِ الْمِثَالَةِ تَحْتَ وَبِاسْكَانِ الْمِثَالَةِ فَوْقَ وَضَمِّ الْجِيمِ: أَيْ يَحْصِلُ لِنَفْسِهِ بِالصَّلَاةِ مَعَهُ مَكْسَبٌ مِنَ الثَّوَابِ.

13. (4649)- Ebu Sa'îd radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, namazı kılıp bitirdikten sonra bir adam gelip namaza durdu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Şununla namaza durup ticaret yapacak kimse yok mu?" buyurdular. Bunun üzerine bir adam kalkıp onunla (ona uya-

rak) namaz kıldı.” [Tirmizî, Salât 164, (220); Ebu Dâvud, Salât 56, (574).]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Dâvud'daki veçhinde *Aleyhissalâtu vesselâm*: “**Şu adamlar namaz kılıp ona tasaddukta bulunacak yok mu?**” buyurmuş olmalı. Böylece onun cemaat sevabına kavuşmasını sağlayarak bir nevi sadakada bulunmuş olacağı ifade ediliyor. Zira yalnız kılsaydı tek sevab elde edecekken, cemaatle kılınca yirmialtı kat daha ilave etmiş olacaktır.

Bu hadisten, bir kısım ülemâ, cemaatle namaz kılınan bir mescidde tekrar cemaat yapılabileceğine hükmetmiş; bunun caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Şâfîî, Mâlik, Süfyan, İbnu'l-Mübarek ise, bir camide cemaat yapılmışsa, ondan sonra münferid kılmak gereğine hükmetmişlerdir.

۱۴ — وَعَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْعِشَاءِ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ اللَّيْلَ كُلَّهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَمَالِكٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

14. (4650)- Hz. Osman radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim yatsı namazını cemaatle kılsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibidir. Kim de sabahı da cemaatle kılmuşsa gecenin tamamını ihya etmiş gibidir.” [Müslim, Mesâcid 260, (656); Muvatta, Cemâ'at 7, (1, 132); Ebu Dâvud, Salât 18, (555); Tirmizî, Salât 165, (221).]

AÇIKLAMA:

1- Geceyi ihya etmek, namazla, zikirle, ibadetle geçirmektir. İlmî meşguliyetle geçirmek de ihyadan sayılmıştır. Hatta ibadetle geçirmekten de efdal olduğu söylenmiştir.

2- Sabah ve yatsı namazlarını cemâatle kılmanın geceyi ihya yerine geçmesi, yatsı ve sabahın cemaatle kılınmasında hasıl olacak sevabın gece boyu kılınacak namazla elde edilecek sevaba eşit olduğunu ifade eder. Hem cemaate katılan, hem de geceyi ihya eden, elbette kat kat sevaba nâil olur. Şu halde yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak gece ihyasının bir nev'i sayılmalıdır.

4651 ۱۵- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ صَلَّى أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ، لَمْ تَفْتُهُ تَكْبِيرَةُ الْإِحْرَامِ كُتِبَ لَهُ بَرَاءَتَانِ: بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ، وَبَرَاءَةٌ مِنَ النِّفَاقِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

15. (4651)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmadan cemaatle namaz kılsa, kendisine iki berâet yazılır; ateşten berâet, nifaktan berâet.” [Tirmizî, Salât 178, (241).]

4652 ۱۶ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالْمُؤَدِّنُ مُؤْتَمَنٌ. اللَّهُمَّ ارْشِدِ الْأَئِمَّةَ، وَاعْفِرْ لِلْمُؤَدِّينَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

قوله «ضَامِنٌ» أى إن صلاة المقتدين به في عهده، وصحتها مقرونة بصحة صلاته فهو ضامن لهم صحة صلاتهم.

و «الْمُؤَدِّنُ مُؤْتَمَنٌ» القوم الذين يتقون به ويأتمنون على أوقات صلاتهم وصيامهم.

16. (4652)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“İmam zâmin, müezzin de mü'temendir. Allahım, insanlarımızı irşad et, müezzinlere de mağfiret buyur.” [Ebu Dâvud, Salât 32, (517); Tirmizî, Salât 153, (207).]

AÇIKLAMA:

1- İmamın zâmin olması, kendine uyanların namazı onun uhdesindedir. Namazların sıhhati, onun namazının sıhhatine tabidir. Öyleyse imam, cemaatinin namazlarının sıhhatini garanti etmiş olmaktadır. Müezzinin mü'temen olması, cemaatin namaz vakitlerinde ona güvenmesidir. Öyleyse onlar da oruç ve namazların vakitlerinde halkın itimad ettiği kimselerdir.

٧١- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ تُضَعَّفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعَشْرِينَ ضِعْفًا. وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَا يَخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ. فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمَهُ. اللَّهُمَّ ثَبِّ عَلَيْهِ. مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ، مَا لَمْ يُحْدِثْ، قِيلَ مَا يُحْدِثُ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: مَا لَمْ يَفْسُ أَوْ يَضْطُرَّ، وَلَا يَزَالَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرَ الصَّلَاةَ]. أَخْرَجَهُ السَّيِّدُ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

17. (4653)- Yine Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlallah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve işyerinde kıldığı namazından yirmibeş kat daha sevablıdır. Çünkü, güzelce abdest alır, mescide gider. Bu gidişte gayesi sadece ve sadece namazdır. Her adım atışında bir derece yükseltilir, günahından da bini dökülür. Namazını kılınca, namazgâhında kıldığı müddetçe melekler ona mağfiret duasında bulunur ve: “Allahım ona mağfiret et, Allahım ona rahmet et, Allahım onun tevbesini kabul et” derler. Bu kimseye, orada eza vermedikçe, hadeste bulunmadıkça böyle devam eder.”

Ebu Hureyre radiyallahu anh'a: “Hadeste bulunması ne demek?” diye sorulmuştu: “Sesli veya sessiz yel bırakmadıkça!” diye açıkladı. “Sizden biri, namazı beklediği müddetçe namazdadır.” [Buhârî, Ezan 30, Salât 87, Büyû 49; Müslim, Mesâcid 246, (649); Muvatta, Tahâret 33, (1, 33); Ebu Dâvud, Salât 49, (559); Tirmizî, Salât 423, (603).]

١٨- وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: [اِحْتَضَرَ رَجُلٌ مَرَّةً

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى إِلَى الصَّلَاةِ لَمْ يَرْفَعْ قَدَمَهُ الْيُمْنَى إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً، وَلَا وَضَعَ قَدَمَهُ الْيُسْرَى إِلَّا حَطَّ عَنْهُ سَيِّئَةٌ فَلْيَقْرُبْ أَوْلِيْعِدَّ. فَإِنْ أَتَى الْمَسْجِدَ فَصَلَّى فِي جَمَاعَةٍ غُفِرَ لَهُ، وَإِنْ أَتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلَّوْا بَعْضًا وَبَقِيَ بَعْضٌ صَلَّى مَا أَدْرَكَ وَأَتَمَّ مَا بَقِيَ، كَانَ كَذَلِكَ. فَإِنْ أَتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلَّوْا فَصَلَّى وَأَتَمَّ الصَّلَاةَ كَانَ كَذَلِكَ. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

18. (4654)- Saîd Ibnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Ensardan biri ölmek üzere idi. Dedi ki: "Size bir hadis rivayet edeceğim. Bunu da sadece sevap ümidiyle yapacağım. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, şöyle buyurmuştu:

"Biriniz abdest alır ve abdestini güzel yapar sonra da namaza giderse, sağ adımını her atışta, bu adım sebebiyle Allah mutlaka ona bir sevap yazar; sol adımını attıkça da her seferinde mutlaka bir günahını döker.

-Öyleyse (mescide) yaklaşsın veya uzaklaşsın- mescide gelir ve cemaatle namazını kıalarsa mağfirete mazhar olur. Mescide geldiğinde namazın birkaç rek'ati kılınmış; birkaç rek'ati kalmış ise yettiğini cemaatle kılıp, kaçır-dıklarını da tamamlamışsa, keza mağfirete mazhar olur. Eğer mescide geldiğinde namazı kılınmış bulur ve tek başına tamamlarsa yine mağfirete mazhar olur." [Ebu Dâvud, Salât 51, (563).]

4655 ۱۹- وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ مُتَطَهَّرًا إِلَى الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ أَجْرُهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ، وَمَنْ خَرَجَ إِلَى تَسْبِيحَةِ الضُّحَى لَا يَنْصِبُهُ إِلَّا ذَلِكَ كَانَ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ، وَصَلَاةٌ عَلَى إِثْرِ صَلَاةٍ لَا لَعْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عِلِّينَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«النَّصَبُ» التَّعَبُ.

و «اللَّغْوُ» الهذر من القول.
و «عَلَيْنِ» أعلامكان في الجنة.

19. (4655)- Ebu Ümâme radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim evinden temizlenmiş olarak farz namaz için çıkarsa, onun eciri, tıpkı ihrama girmiş hacının eciri gibidir. Kim de kuşluk namazı için çıkar ve sırf bu maksadla yorulursa onun ücreti de umre yapanın ücreti gibidir. Namaz kıldıktan sonra araya lağv (dünyevî kelim) sokmadan kılınan ikinci namaz, İlliyyîn (denen cennetin yüce makamın)da yazılıdır.” [Ebu Dâvud, Salât 49, (558).]

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, namaza gidenle hacca giden arasındaki benzerliğin, sevabın azlığı, çokluğu veya kemiyet ve keyfiyet cihetiyle olmadığını, bilakis bu benzerliğin evden çıkıştan itibaren geri dönünceye kadar her ikisinin de ibadet sayıldığı ve geçirilen her anın sevaba vesile olduğu cihetiyle olduğunu belirtir. Çünkü, daha önce de kaydedilen bazı hadislere göre, kişi eve dönünceye kadar geçen vaktin belli bir cüzünde namaz kılsa da bütün vakit ibadet etmiş gibi vesile-i sevaptır. Hacc da böyle; hacı adayı asıl hacını Arafat'ta gerçekleştirmiş olsa bile, evden çıktıktan dönünceye kadar geçen zamanı hep hacc sevabına vesilelerdir.

2- Hadiste, keza ihramla temizlik arasında da benzerlik kurulmaktadır: Bu benzerlik hacın ihramsız, namazın da abdestsiz sahih olmaması sebebiyle. Keza hacı ihramlı oldu mu sevabı daha çok olmaktadır. Namaza giden de abdestli çıktı mı, sevabı çok olmaktadır.

3- Hadiste, kuşluk namazı, *tesbîhu'd-duha* yani kuşluk tesbîhi olarak ifade edilmiştir. Başka hadislerde de nafil namazlarının tesbîh veya *sübha* kelimesiyle ifade edildiği görülür. Bunun sebebi farz ve nafil namazlarda tesbihlerin sünnet olması sebebiyledir. Sanki, nafilaye *tesbîh* denmesi, vacib olmamakla zikre benzemesi sebebiyledir.

4- Aliyyu'l-Kârî'ye göre, bu rivayetin sahih olması halinde, hadis metni, kuşluk namazı için çıkmanın efdaliyetine değil, cevazına delalet eder. Yahut hadis, evi olmayana veya meskende meşguliyeti olana hamledilir. Hadiste asla “mescid” kelimesinin zikredilmemiş olması gözönüne alınınca, mânanın şöyle

olması gerekir: “Kim, kuşluk namazına gitmek üzere dünyevî meşguliyetini terkederek evinden veya işyerinden veya meşguliyetinden çıkarsa... ecri, umre ya-panın ecri gibidir.”

5- Kuşluk namazının İlliyyîne yazılması, onun sevab ve derecesinin yüceliğine alamettir. Çünkü *İlliyyîn*, ebrâr olanların amellerinin yazıldığı divanın alem ve ünvanıdır. Nitekim ayet-i kerîmede: **كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيْنِ وَمَا أَذْرِيكَ مَا عِلِّيُّونَ** “İhlas ile kulluk edenler ise İlliyyinde kayıtlıdır. İlliyyînin ne olduğunu bilir misin? O apaçık yazılmış bir kitaptır” (Mutaffifin 18-20) buyrulur.

İlliyyîn (veya illiyyûn) kelimesi *yükseklik* mânasına gelen *ulûvv*’den gelir; illiyy kelimesinin cem’idir. Cennetteki en yüce makamın ismidir. Mezkur divanın da böyle tesmiyesi, namazın tekrîmen yedinci semaya yükseltilmiş olmasından ve bir de en yüce derecelere çıkmaya sebep olmasındandır.

Bazı alimler: “Hadiste, namazların arasına namaza münafî bir şey sokmadan kılmaya devam etmenin kişiye en yüce, en şerefli mertebeyi kazandıracağı ifade edilmektedir. Bu durum *İlliyyûn* kelimesiyle kinaye edilmektedir” demiştir.

Bazı alimler *İlliyyûn* için: “Yedinci semanın ismidir” derken, diğer bazıları: “Salihlerin amellerinin yazıldığı hafaza meleklerinin divanıdır” demiştir.

۲۰ — وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَرَادَ بَنُو سَلَمَةَ أَنْ يَتَحَوَّلُوا إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ. فَأَقَامُوا]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

«الاحتساب» ادّخار الأجر عند الله بفعل الخير.

و «الآثار» آثار مشيهم.

20. (4656)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Benî Selime yurtlarını bırakarak Mescid-i Nebevîye yakın bir yere gelip yerleşmek istediler. (Durumdan haberdar olan) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

“Yürüdüğünüz zamanki) adımların sevabını hesaba katmıyor musunuz?” dedi. Bunun üzerine yerlerinde kaldılar.” [Buhârî, Fezâilu’l-Medine 11, Ezân 33.]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, *Ibnu Hacer* tarafından kaydedilen muhtelif vecihleri, Ensardan *Benî Selime* denen oldukça büyük bir grup, evlerinin mescidden bir mil kadar uzaklığı sebebiyle namaza gidip-gelme hususunda ortaya çıkan zorluğu bertaraf etmek için, mescide yakın bir yere gelip oraya yerleşmek isterler. *Resûlullah*: “Medine’nin evlerinin boş terkedilmesini istemediği için” buna izin vermez. Aksi takdirde kenar mahalleler, evlerini terkederek merkeze yaklaşacak, böylece bir kısım yerler harabe ve virâneye dönecekti. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bunu önlemek maksadıyla, mescide gelebilmek için ne kadar çok adım atılırsa o kadar fazla sevap kazanılacağını hatırlatarak bunu önlüyor. Hadiste geçen âsar (=izler) kelimesiyle *adımların* kastedildiği belirtilmiştir. *Buhârî*, sadedinde olduğumuz hadisi, *İhtisâbu’l-âsar* (adımlardan sevabını hesaba katmak) şeklinde bir başlık altında sunmakla وَنَكَبُ مَا قَدَّمُوا وَأَتَاوَهُمْ “Onların sağken yaptıkları ile arkadan bıraktıklarını (âsarlarını) zayi etmeyip kaydeden biziz” (Yâsin 12) âyetinin Benî Selime hâdisesi üzerine nazil olduğu kanaatini izhar etmiştir.

2- Bu hadis, iyi ameller ihlasla yapıldığı takdirde o amelin icrası için atılan her adımın sevap vesilesi olduğuna delalet etmektedir. Hadiste, bir başka menfaat olmadığı takdirde mescide yakın oturma'nın müstehab olduğu hükmü de görülmüştür. Nitekim *Resûlullah* Benî Selime'yi niyyetleri sebebiyle reddetmemiş, bir başka maslahat zikretmiştir. Mescide gidiş-gelişte attıkları adımlar, uzaklıktan doğan mahzuru telafi edecek ve hatta yakınlığın faziletini geçebilecektir. Alimler, mescide yakın olan mı, uzak olan mı efdal diye ihtilaf etmiştir. *Taberî*, müsâvât olduğu kanaatindedir.

4657 ۲۱- وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظَّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

21. (4657)- Hz. Büreyde radıyallahu anı anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Karanlıkta mescide gidenlere Kıyamet günü tam nura kavuşacaklarını müjdele!” [Ebu Dâvud, Salât 50, (561); Tirmizî, Salât 165, (223).]

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

4658 ۱- فِيهِ حَدِيثٌ عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضًا مُتَسِيًّا].

1. (4658)- Hz. Ali radiyallahu anh diyor ki: “Bir hastayı akşamleyin ziyaret eden hiçbir kimse yok ki beraberinde kendisine sabaha kadar istiğfar edecek yetmişbin melek çıkmış olmasın. Ayrıca onun cennette bir bahçesi de vardır. Kim de hasta ziyaretine sabahleyin gelirse onunla birlikte yetmişbin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfar ederler. Onun da cennette bir bağı vardır.” [Ebu Dâvud, Cenâiz 7, (3098, 3099, 3100).]

4659 ۲- وَحَدِيثُ أَنَسٍ: [مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ وَعَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ].

2. (4659)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim güzel bir şekilde abdest alır, müslüman kardeşine, sevap düşüncesiyle hasta ziyaretinde bulunursa, cehennemden yetmiş yıllık yürüme mesafesi uzaklaştırılır.”

Sabit dedi ki: “Ey Ebu Hamza, harîf nedir?” diye Enes’ten sordum. Bana: “Yıl!” diye cevap verdi.” [Ebu Dâvud, Cenâiz 7, (3098).]

4660 ۳- وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ: [مَنْ عَادَ مَرِيضًا أَوْ زَارَ أَخًا لَهُ فِي اللَّهِ].

وتقدمت هذه الأحاديث في كتاب الصحبة من حرف الصاد في الفصل الثاني عشر منه في عيادة المريض وفضلها.

3. (4660)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim bir hastaya veya bir din kardeşine Allah rızası için ziyarette bulunursa, bir münâdi ona nida eder: “(Dünyada da ahirette de) iyi olasın, (ahiret yolculuğun da) iyi olsun. (Bu davranışınla) cennette bir ev hazırladın!” der.” [Tirmizî, Biri 64, (2009); İbnu Mâce, (Cenâiz 2, (1443).

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER

4661 ۱- عَنْ مَعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَأَصْبَحْتُ يَوْمًا قَرِيبًا مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي مِنَ النَّارِ. فَقَالَ: لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيْسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسِرُّهُ اللَّهُ عَلَيْهِ. تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ. ثُمَّ قَالَ: أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: الصَّوْمُ جَنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيطَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ شِعَارُ الصَّالِحِينَ. ثُمَّ ثَلَا: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ. إِلَى قَوْلِهِ: جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلَى. ثُمَّ قَالَ: رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذِرْوَةُ يَارَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَاكٍ ذَلِكَ كُلُّهُ؟ قُلْتُ: بَلَى. سَنَامِهِ: الْجِهَادُ ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَاكٍ ذَلِكَ كُلُّهُ؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ كَفَّ عَلَيْكَ هَذَا، وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّا لَمَوْخِذُونَ بِمَا تَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ: تَكَلَّمْتُ أُمُّكَ يَا مَعَاذُ، وَهَلْ يَكْبُ النَّاسُ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ، أَوْ قَالَ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ السِّتَمِ.

«الشعارُ» العلامة.

والمراد «بذروة سَنَامِهِ» أعلاموضع في الجنة وأشرفه.

و «مِلَاكُ الْأَمْرِ» بفتح الميم وكسرهما: قوامه وما يتم به.

و «الْحَصَائِدُ» جمع حصيدة، وهى ما يحصد من الزرع، شبه الإنسان

وما يقطع به من القول بحَدِّ المنجل وما يقطع به من النبات.

1. (4661)- Muaz İbnu Cebel radiyallahu anı anlatıyor: "Bir seferde Resûllah'la beraberdik. Bir gün yakınına tesadüf ettim ve beraber yürüdük.

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim. Beni cehennemden uzaklaştırıp cennete sokacak bir amel söyle!"

"Mühim bir şey sordun. Bu, Allah'ın kolaylık nasib ettiği kimseye kolaydır; Allah'a ibadet eder, Ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılar-sın, zekât verirsın, ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'a hacc yaparsın!" buyurdular ve devamla: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi?" dediler.

"Evet ey Allah'ın Resûlü" dedim.

"Oruç (cehenneme) perdedir; sadaka hataları yok eder, tıpkı suyun ateşi yoketmesi gibi. Kişinin geceleyin kıldığı namaz salihlerin şîârıdır" buyurdular ve şu âyeti okudular. (Meâlen:) "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar, Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeyden de ba-ğışta bulunurlar" (Secde 16).

Sonra sordu: "Bu (din) işinin başını, direğini ve zirvesini sana haber vereyim mi?"

"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Dinle öyleyse" buyurdu ve açıkladı:

"Bu dinin başı İslâm'dır, direği namazdır, zirvesi cihâddır!"

Sonra şöyle devam buyurdu: "Sana bütün bunları (tamamlayan) baş âmilî haber vereyim mi?"

"Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"Şuna sahip ol!" dedi ve eliyle diline işaret etti. Ben tekrar sordum: "Ey

Allah'ın Resûlü! Biz konuştuklarımızdan sorumlu mu olacağız?"

"Anasız kalasica Muâz! İnsanları yüzlerinin üstüne –veya burunlarının üstüne dedi– ateşe atan, dilleriyle kazandıklarından başka bir şey midir?" buyurdular." [Tirmizî, İmân 8, (2619):]

4662 ۲- وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ، وَآتَى الزَّكَاةَ، وَمَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ، هَاجَرَ أَوْ مَاتَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا. فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا نُخْبِرُ بِهَا النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُونَ؟ قَالَ: إِنْ فِي الْجَنَّةِ مِائَةٌ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِهِ، وَلَوْ لَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ وَلَا تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا بَعْدِي مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ، وَلَوْ دِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ ثُمَّ أَحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ. أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ.

2. (4662)- Ebu'd-Derdâ radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kim namazı kılar, zekatı verir ve Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, ona mağfiret etmek Allah üzerine bir hak olur. Hicret etse veya doğduğu yerde ölse de!"

Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz bunu halka anlatsak da sevinseler olmaz mı?"

"Cennette yüz derece var. Her iki derece arasında arzla sema arasındaki kadar mesafe var. Allah onu kendi yolunda cihad edenlere hazırladı. Ben mü'minleri bindirebileceğim bir şey bulamamam sebebiyle onlar da (bu yüzden cihada iştirak edemedikleri için) benden geri kalmalarına üzülmeleri suretiyle mü'minlere meşakkat vermemiş olsaydım, hiçbir seriyyeden geri kalmaz, (her birine) iştirak ederdim. Ben (cihad esnasında) öldürülüp, sonra tekrar diriltilmeyi, tekrar öldürülmeyi isterim" buyurdular." [Nesâî, Cihâd 18, (6, 20).]

4663 ۳- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِحَرْبٍ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَدَاءِ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَافُلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ، وَإِنْ اسْتَعَاذَنِي أَعَذْتُهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ قَبْضِ نَفْسِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ. وَأَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

«التردد» في حق الله محال، ومعناه ما ترددت رسل في شيء أنا فاعله كترديدي إياهم في قبض نفس المؤمن.

3. (4663)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu: “Kim benim velî kulum düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya ki-fâye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafîle ibadetlerle yaklaşımaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işitiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli , yürüdüğü ayağı [aklettiği kalbi, konuştugu dili) olurum. Benden birşey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem.” [Buhârî, Rikak 38.]

ACIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın rabbinden rivayet ettiği hadis-i kuşîlerden biridir.

2- Hadiste geçen veliyyullah tabiri ile, Allah'ı bilen, ibadetlerine eksiksiz

muntazam ve ihlasla devam eden kimse kastedilmiştir.

İbnu Hacer der ki: “Böyle bir kimseye düşmanlık yapacak birinin varlığı olamaz” denilerek hadis müşkil bulundu. “Zira, dendi, düşmanlık iki tarafın varlığı ile vukua gelir. Halbuki velînin taşıması gereken vasıflarından biri de hilm ve kendisine karşı cehalette bulunan kimseye müsamaha göstermektir.” Bu müşkile şu açıklama getirilmiştir: “Düşmanlık sadece husûmete ve dünyevî muamelelere münhasır değildir. Bilakis bazı kereler buğz, taassubtan doğar; tıpkı bir Râfîzînin Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh’a buğzu gibi; bid’atçının Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a buğzu gibi. Her iki örnekte de buğz, tek taraftan vaki olmuştur. Velî tarafının buğzu ise Allah rızası içindir ve Allah adınadır. Fâsık-ı mütecâhire, yani fiskını alenen yapan kimseye, velî, Allah adına buğzeder. Öbür taraf da velîye, gittiği yolun kötülüğünü söyleyip, şehâvatına uymaktan kendisini men ettiği için buğzeder. Buğz bazı kereler, bir tarafta bilfiil olup, diğer tarafta bilkuvve bulunsa da buna düşmanlık denir.”

3- Bazı alimler demiştir ki: “Veliyyullah, takva ve taatla Allah’ın dostluğuna talip olduğu için, Allah da onu muhafaza ve ona yardımını garanti ederek dostluğa kabul eder. Allah’ın cereyan eden bir sünnetine göre düşmanın düşmanı dosttur, düşmanın dostu da düşmandır. Öyleyse veliyyullahın düşmanı Allah’ın da düşmanıdır. Bu durumda veliyyullahı düşmanlık eden ona harp açmış gibi olur. Ona harp açan da sanki Allah’a harp açmış gibi olur.”

4- Kulun Allah’a yaklaşması ile ilgili olarak Ebu’l-Kasım el-Kuşeyrî demiştir ki: “Kulun Allah’a yakınlığı önce imanı ile, sonra ihsanı ile vukua gelir. Allah’ın kuluna yakınlığı dünyada, ona lutfedeceği irfan ile; ahirette de, rıdvân ile vukua gelir. Bu ikisi arasında Allah’ın çeşitli nimetleri, ikramları ayrıca tecelli eder. Kulun hakka yakınlığı halktan uzaklığı ile kemalini bulur.” Kuşeyrî devamla der ki: “Allah’ın ilim ve kudretiyle yakınlığı bütün insanlara şâmindir. Lütuf ve nusretiyle yakınlığı ise havassa mahsustur. Ünsiyetiyle yakınlığı ise velilere hastır.”

5- Hadisin zahiri, Allah’ın, kula olan sevgisinin, kulun nafîle ibadetlere devamı ile tahakkuk edeceğini, buna bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hadisin evvelinde en sevgili ibadetin farzlar olduğu ifade edildikten sonra, nafîlelerle Allah’ın sevgisine erişilebileceğinin ifade edilmiş olması müşkil bulunmuş ise de, şu açıklama yapılmıştır: “Nafîlelerden mürad, farzların ihtiva ettiği, farzları ikmal eden nafîlelerdir.” Bunu, Ebu Ümame rivayetinde gelen bir açıklık te’yid eder: “Ademoğlu! Sen, benim yanımda olana, sana farz kıldıklarımı eda et-

medikçe ulaşamazsın.” Fâkihânî der ki: “Hadisin mânası şudur: “Kul farzları eda eder, namaz, oruç vesâireye bağlı nafileleri yapmaya devam ederse, bununla Allah'ın muhabbetine ulaşır.” Bu hususta İbnu Hübeyre'nin bir notu da kayda değer. Der ki: “Kulum bana nafilâ ibadetlerle yaklaşılmaya devam eder...” sözünden, nafilenin farzın önüne geçemeyeceği hükmü çıkar. Zira nafilâye, nafilâ denmesi, farzlara ziyade olarak gelmesindendir. Öyleyse farz edâ edilmedikçe nafilâ hasıl olmaz. Kim farzı edâ eder, üzerine nafilâyı da ziyade kılarlar ve bunu da devam ettirirse, işte bundan (Allah'a) yaklaşma iradesi tahakkuk eder.” İbnu Hacer ilave eder: “Nitekim, câri âdete göre, yakınlaşmalar çoğu kere, yakınlaşmayı sağlayanın üzerine vacip olmayan şeylerle hasıl olmaktadır; hediye, bağış gibi. Üzerindeki haraç veya bir para borcunu ödeyen kimse, kalplerde, hediye kadar yakınlık sağlayamaz. Keza Resûlullah'a teşrî edilen şeyler arasında, farzları ikmal etmek üzere nafilâler de var. Bu husus Müslim'in bir hadisinde şöyle ifade edilmiştir: *أَنْظَرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَتَكْمُلَ بِهِ فَرِيضَتَهُ* “...Bakın araştırın, kulumun, farzdaki eksikliğini tamamlayacak nafilâsi var mı?..”

Öyleyse, “nafilâlerle Allah'a yaklaşmak”tan murad, öncelikle farzı mükemmel yapmaktır; farzı ihlâl ve ihmal etmek değildir. Nitekim bazı büyükler de şöyle söylemiştir: “Kim nafilâ yerine farzla meşgul ise mâzurdur, kim de farz yerine nafilâ ile meşgulse mağrur (şeytan tarafından aldatılmış)tır.”

6- Hadiste açıklama gerektiren bir husus, Allah Teâla hazretlerinin kulun kulağı, gözü, eli, ayağı, kalbi vs. olması meselesidir. Evet bu nasıl olur? Meseleye değişik açılardan izah getirilmiştir:

1) Bu bir temsildir, zahiri murad değildir. Mânası şu olmalıdır: “Benim emrimi tercihte ben onun gözü ve kulağı oldum. O taatimi sever; bana hizmeti tercih eder, tıpkı bu organlarını sevdiği gibi.”

2) Mâna şudur: “O kulum, her şeyiyle benimle meşguldür. Beni razı etmeyecek şeye kulak vermez, gözüyle de sadece emrettiğime bakar...”

3) Mâna şudur: “Ben, ona gözüyle ve kulağıyla ulaşacağı maksadlar kılarım.”

4) “Ben ona, düşmanına karşı yardımda tıpkı gözü, kulağı, eli, ayağı gibi oldum.”

5) Fâkihânî demiştir ki: “Bana öyle geliyor ki bu hadiste mahzûf bir ibare var. Takdiri şöyledir: “Ben, işittiği kulağın koruyucusu olurum da dinlenmesi

helal olmayan şeyi dinlemez, gözünü ve diğer organlarını da öyle korurum.”

6) Fâkihânî ve İhnu Hübeyre'ye göre mâna şöyledir: “Öncekinden daha ince bir başka mâna da muhtemeldir; bu da “kulağı” ibaresinin mânasının “işittiği şey” demek olmasıdır. Zira Arapçada mastar, mef’ûl mânasına kullanılır. Bu durumda hadisin mânası şöyle olmak gerekir: “O benim zikrimden başka birşey işitmez. Kitabımın tilavetinden başka bir şeyden lezzet almaz, bana münacaattan başka bir şeyle ünsiyet edip teselli elde edemez. Benim melekâtumun acaiblerinden başka bir şey de tefekkür etmez. Ellerini ancak benim rızamın bulunduğu şeye atar, ayağı da böyle.”

Hattâbî der ki: “Bunlar misallerdir. Maksud olan mâna ise: “Kulun, bu azalarla mubâşeret ettiği işlerde Allah’ın ona yardımı ve o ameller hususunda muhabbetin onun için kolaylaştırılmasıdır. Bu da, maddi organlarını korumakla, kişiyi Allah’ın hoşlanmayacağı şeyleri kulağıyla dinlemekten, Allah’ın yasak ettiği şeylere gözleriyle bakmaktan, helal olmayan şeye eliyle yapışmaktan, ayaklarıyla bâtıla gitmekten korumak suretiyle, onu Allah’ın memnun olmayacağı şeylere düşmekten korumaktır...”

Hattâbî, ayrıca Allah’ın kulu sevmesi halinde, hoşlanmayacağı şeyden kulu nefret ettirerek onu yapmasına mâni olacağını ilaveten belirtir.

7) Yine Hattâbî'ye göre: “Bu hadisten murad, duaların süratle karşılık görüp, talepte netice alındığını ifade etmektir. Çünkü, insan mesaisinin hepsi bu sayılan organlarla yapılır. Bazıları, –kaydedilen mütalaadan alınmış olarak– şöyle demiştir: “Bu hadis, nâfileleri işleye işleye insan öyle bir merteye kazanır ki, artık onun organlarının hepsi Allah yolunda ve Allah’ın rızasına uygun şekilde hareket etmeye başlar.” Beyhakî Kitabü’z-Zühde Ebu Osman el-Cîzî’den naklen şu yorumu kaydeder: “Hadiste Cenâb-ı Hak: “Ben, kulumun kulağıyla ilgili dinlemedeki, gözüyle ilgili nazardaki, tutmayla ilgili eldeki, yürümeyle ilgili ayaktaki ihtiyaçlarını süratle görürüm” buyurmaktadır.”

7- Hadiste geçen “Kulum benden bir şey isteyince onu veririm” ibaresi müşkil bulunmuştur. “Zira, âbid ve sâliklerden pekçoğu dua etmiş ve hatta duasında ısrar etmiş fakat dilekleri yerine gelmemiştir” denmiştir. Bu hususa şöyle cevap verilmiştir: “Allah’ın duaya icabeti çeşitli şekillerde vukua gelir:

★ Bâzan matlub, ânında aynıyla hasıl olur.

★ Bâzan, bir hikmete binaen gecikerek hasıl olur.

★ Bâzan da matlub, istenenden farklı şekilde hasıl olur: Matlubta işe ya-

rayan bir maslahat yoktur da vaki olan şeyde bu vardır. Yani kişi hırsla zararına netice verecek bir şeyi talep etmiştir. Allah rahmetiyle onu değil, neticesi hayırlı olacak bir başka şeyi verir.”

9- Hadis, namazın kıdrinin yüceliğini ifade etmektedir. Zira namaz, Allah'ın kula sevgisini hasıl etmektedir. Çünkü o, münâcât ve yakınlık mahallidir; kul namazda, araya bir vasıta girmeksizin rabbiyle başbaşadır. Kulu memnun kılacak namaz kadar müessir bir başka şey mevcut değildir. Bu sebeple hadiste *وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ* “Gözümün nuru (en ziyade sevdiğim şey) namazda kılındı” denmiştir. Bu da namaz kılmada sabırlı olmakla mümkündür. Bu hususta sabır ve devamlılık üzerinde bilhassa durulmuştur. Çünkü sâlik bir-kısım âfetlere ve fütûra mâruzdur, şeytan rahat bırakmaz. Öyleyse sabır ve devamlılıkla bunu yenmesi gerekir.

Hiz. Huzeyfe radiyallahu anh'tan gelen bir rivayette namazın neticesiyle ilgili bir ziyade şöyle: *وَيَكُونُ مِنْ أَوْلِيَائِي وَأَصْفِيَائِي وَيَكُونُ جَارِي مَعَ السَّيِّئِ وَالصَّالِحِينَ وَالشَّهَدَاءِ فِي الْجَنَّةِ* “...Kulum, evliyalarım, asfiyalarım, asfiyalarım biri olur. Nebiler, siddıklar ve şehidlerle birlikte cennette komşum olur.”

9- İlahî tecelli arayan riyâzet sahiplerinden bazı cahillerin bu hadise dayanarak: “Eğer kalp Allah'ın hıfzına mazhar olmuşsa, hâtıratı hatadan ma'sûm olur” diyerek, ölçüyü aşan iddialara düştüklerini belirtir ve tahkik ehli olan tarikat mensuplarının verdiği şu cevabı kaydeder: “Bu hâtıratın Kur'ân ve sünnete uyanlara itibar edilir, uymayan hiçbirşeye iltifat edilmez. İsmet peygamberlere mahsustur; onların dışında kalanlar hata yaparlar. Nitekim Hiz. Ömer radiyallahu anh mülheminin başı olmasına rağmen, sahabeler, zaman zaman onun beyan ettiği görüşe aykırı olan beyanlarda bulunurlardı da, o da kendisinininkini bırakıp, öbürlerine uyardı. Bu durumda, kim Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın getirdiği hususlarda kalbine gelenle amel etmenin kifayât edeceği anına düşerse, hataların en büyüğünü irtikab etmiş olur. Bu bakımdan bazıları daha da ileri giderek *حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي* “Kalbim bana rabbimden haber veriyor” demesi daha şedid bir hatadır. Zira kalbinin şeytandan haber vermiş olabileceğinden garantisi yoktur.”

10- Süleyman et-Tûfî demiştir ki: “Bu hadis, Allah'a sulûk ve O'nun marifet, muhabbet ve yoluna vasıl olmada mühim bir asıdır. Çünkü dahilî farzlar olan iman, haricî farzlar olan İslâm ve bunların ikisinden hasıl olan her ikisinde de ihsan, —tıpkı Cibrîl hadisinde beyan edildiği şekilde— bu hadiste yer almaktadır. İhsan ise, sâlikinin zühd, ihlas, murakabe vs. nev'inden bütün tabakâtını ihtiva etmektedir.”

11- Hadis, bir kimsenin üzerine vacip olan amelleri yaptığı ve nafilelerle Allah'a yakınlık hasıl ettiği takdirde –hadiste yeminle tekid edilmiş bu sadık vadin varlığı sebebiyle– duasının reddedilmeyeceğini ifade eder. Bununla ilgili bazı ihtirâzî kayıtlar az yukarıda kaydedildi.

12- Hadis, ayrıca, kul en yüce mertebelere ulaşırsa, Allah'ın sevdiği bir insan olma şerefine erse bile Allah'tan talepte bulunma halinden kopamayacağını, zira talepte hudû ve kulluğun izharı bulunduğunu ifade etmektedir.

13- Hadiste geçen son bir husus, Allah'ın tereddüt etmesi meselesidir. *Hat-tâbî*: “Allah hakkında tereddüt caiz değildir” dedikten sonra iki tevil sunar:

1) “Kul hayatı sırasında, herhangi bir hastalığa maruz kalarak ölümle burun buruna gelir veya fakirliğe dâçar olur. Bunun üzerine Allah'a dua eder, Allah da ona sıhhat verir, fakirliği bertaraf eder. İşte bu Allah'ın mütereddin olan filidir; tıpkı bir işi arzu eden kimsenin, bilahare ondan vazgeçmesi gibidir. Ancak, eceli geldi mi ölüme kavuşması kesindir. Çünkü Cenab-ı Hak kendi hakkın-da beka, kul hakkında fena yazmıştır.”

2) “Mâna şudur: “Ben yaptığım bir şeyde elçilerimi, mü'minin nefsi hakkında geri çevirdiğim gibi geri çevirmedim. Nitekim Hz. Musa kıssasında böyle olmuştur. Hz. Musa ölüm meleğinin gözüne tokat vurmuş ve melek ona birkaç kere gidip gelmiştir. “Bu tereddüt mânasının hakikatı, Allah'ın kuluna karşı duyduğu şefkat ve merhamet ve ona gösterdiği lütuf ve ikramdır” diye de izah edilmiştir.”

4664 — وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ: رَجُلٌ خَرَجَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى حَتَّى يَتَوَفَّاهُ اللَّهُ تَعَالَى فَيُدْخِلَهُ، أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرِ وَعَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى حَتَّى يَتَوَفَّاهُ اللَّهُ تَعَالَى فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ. وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: «ضَامِنٌ» فَاعِلٌ بِمَعْنَى مَفْعُولٍ، وَمَعْنَاهُ مَضْمُونٌ عَلَى اللَّهِ

تَعَالَى.

وقوله: «دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ» أَرَادَ بِهِ لَزُومَ الْبَيْتِ وَطَلْبَ السَّلَامَةِ
مِنَ الْفِتَنِ تَرْغِيئاً فِي الْعِزَّةِ وَتَقْلِيلَ الْخَلَاطَةِ.

4. (4664)- Hz. Ebu Ümâme radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Üç şey vardır; her birine Allah garanti vermiştir: “Allah yolunda ci-had etmek üzere yola çıkan kimse: Bu öldüğü takdirde cennete koyma hu-susunda, ölmeyip döndüğü takdirde ganimet ve sevapla gelme hususunda garantilidir. Mescide giden kimseye, öldüğü takdirde, Allah cennete koyma hususunda garanti vermiştir. Kişi (fitne zamanında bulaşmayıp) evine çe-kildiği takdirde Allah ona da garanti vermiştir.” [Ebu Dâvud, Cihâd 10, (2494).]

4665 — وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الصَّلَاةَ وَالصَّيَامَ وَالزَّكْرَ يُضَاعَفُ عَلَى النَّفَقَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِسَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

5. (4665)- Muâz İbnu Enes radiyallahu anh anlatıyor: ““Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Namaz, oruç ve zikir Allah yolunda infak üzerine yediyüz misli katla-nır.” [Ebu Dâvud, Cihâd 14, (2498).]

AÇIKLAMA:

1- Allah yolunda infak üzerine tabiri, Allah yolunda maddî harcama de-mektir. Şu halde hadis, zikr'in Allah yolunda yapılacak maddî harcamalardan çok kereler üstün olduğunu ifade etmektedir.

2- Burada geçen zikrden murad, tesbih, tehlil, tahmid, tekbir, Kur'ân tilave-ti gibi taabbüdlerin hepsi girer. Hadis, cihad esnasında bunlardan hasıl olan se-vabı Cenab-ı Hakk'ın yüzlerce kere katlayacağını ifade etmektedir. Münâvî bu katlanmanın miktarının, kişinin izhar edeceği niyetteki ihlas ve huşuya bağlı ol-duğunu belirtir. Bu katlanmaya, ihlâstan başka, ferdin içinde bulunduğu fizik şartlar da müessir olacaktır. Kışta, soğuk gecede, ölüm tehlikesi içinde icra edi-len bir cihadla, daha hafif şartlar içerisinde icra edilen bir cihadın sevabı da ay-nı olmayacağı açıktır.

İbnu'l-Kayyim bu babta gelen başka rivayetleri de değerlendirdikten sonra der ki: “*Bu meselede üç mertebe var:*

Birinci mertebe: Hem zikir ve hem de cihad. Bu, en yüce mertebedir. Ayet-i kerimede (mealen): “Ey iman edenler, düşman bir grupla karşılaştınız mı sebat edin ve Allah'ı zikredin. Ola ki, felâha erersiniz” (Enfal 45) buyurulmuştur.

İkinci mertebe: Cihâd etmeksizin zikretmek. Bu, önceki mertebeden düşüktür.

Üçüncü mertebe: Zikretmeden cihad etmek. Bu, her ikisinden de düşüktür. Zakir olan bundan hayırlıdır Çünkü, cihad, zikir sebebiyle vazedilmiştir. Cihad-dan maksad Allah'ın zikri ve ibadetin sadece O'na yapılması, O'nun bir bilinmesi, O'nun zikri, O'nun mabud kılınmasıdır. Zikir, mahlukatın yaratıldığı gayeyi teşkil etmektedir.”

Bu yorumda *İbnu'l-Kayyim rahimehullah*'ı teyid etmemek mümkün değildir. Çünkü, İslâm açısından cihad, öncelikle müslümanların ibadet hürriyetini, kulluk hürriyetini garantilemek için meşrudur. Zira kâfir işgali altında din hürriyeti yoktur. Kâfir işgalinin girdiği yerde ilk tahrip edilen yerler mabedler olmaktadır. Tarihî veya mimarî değeri sebebiyle korunanlarda kapılar kilitli, minareler suskundur. Balkanların hali böyledir. Eskiden yüzlerce camisiyle büyük bir İslâm merkezi olan Sofya'da bugün tek cami kalmıştır. Yugoslavya'nın meselâ Mostar'da ayakta kalanların kapıları kilitlidir. Yurdumuzda, Birinci Cihan Harbi'nin sonunda İstanbul ve İzmir'in işgalleriyle başlayan kâfir hakimiyetinin ızdırabı, daha ziyade ibadet edenler nezdinde canlı olarak hissedilmiştir. Mezkur işgali müteakip tahrip edilen, minaresi yıkılan, depo olarak kullanılan, tamamen yıkılıp yok edilen mabedlerimizin binleri geçen kesin sayısını bugün kimse bilmiyor. Bir yerde İslâm hakimiyetinin en bâriz alemleri zikirhaneler ve mabedlerdir. Hürriyetin alemleri de zikir hürriyeti ve hayatın farz zikirlerle göre tanzimidir. Hür olan Batı milletleri tatillerini dini günlerine göre ayarlamışlardır. Fatih İstanbul'u fethedince, Ayasofya'ya cami yapmıştır. İspanyollar Endülüs'ü fethedince Kurtuba Camii'nde ezanı susturmuşlar, içine kilise inşa etmişlerdir. Bu açıdan Ayasofya Camii'nin mabedlikten çıkarılışı fevkalâde mânidardır.

Ebu'd-Derdâ hazretlerinin bir rivayetinde geldiğine göre *Resûlullah* şöyle buyurmuştur:

“Size, amellerinizin en hayırlısını, melikiniz Rab Teâlâ nezdinde en temizini ve derecenizi yükseltmede de en önde gelenini ve sizin için altın ve gümüş bağışından, hatta düşmanla karşılaşp sizin onların boyunlarını ve ya onların sizin boyunlarınızı uçurmasından daha hayırlı olanını haber vermeyeyim mi?”

“Evet, ey Allah'ın Resûlü” dediler.

“Zikrullahtır!” buyurdular.”

Bir başka rivayette, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a sorulur:

“Kıyamet günü Allah nezdinde en hayırlı ibâdet hangisidir?”

Resûlullah şu cevabı verir: “Allah'ı çok zikredenler!”

Hadisin ravisi Ebu Saîd der ki: “Ey Allah'ın Resûlü, Allah yolundaki gazilerdende mi?” diye sordum. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:

“Gâzi, kırılıncaya ve kana bulanıncaya kadar, kılıcını kâfir ve müşriklerin boyunlarına indirse de, Allah'ı zikredenler, derece itibariyle ondan üstündür.”

4666 ۶- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ التُّعْمَانُ بْنُ تَوْفَلٍ يَارَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الْمَكْتُوبَةَ، وَصُمْتُ رَمَضَانَ، وَأَحَلَلْتُ الْحَلَالَ وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ وَلَمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا، أَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: وَاللَّهِ لَا أَزِيدُ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

6. (4666)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Nu'man Ibnu Nevfel (bir gün) dedi ki: “Ey Allah'ın Resûlü! Farz namazlarımı kılsam, ramazan orucumu tutsam, helali helal bilip haramı da haram tanısam ve bunlara hiçbir ilave (hayır ve ibadet)de bulunmasam cennete gider miyim?”

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Evet!” buyurdular. Nu'man: “Vallahi (bu farzlara) hiçbir ilavede bulunmayacağım!” dedi.” [Müslim, İmân 16, (15).]

4667 ۷- وَعَنِ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَاءَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ، أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَأَنْ يَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا،

وَإِنَّهُ كَادَ أَنْ يُنْطِىءَ بِهَا. فَقَالَ لَهُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ تَعْمَلَ بِهَا وَتَأْمُرَ بِنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا: فَأَمَّا أَنْ تَأْمُرَهُمْ بِهَا، وَأَمَّا أَنْ أَمُرَهُمْ أَنَا بِهَا. فَقَالَ يَحْيَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَخْشَى إِنْ سَبَقْتَنِي بِهَا أَنْ يُخَسَفَ بِي أَوْ أُعَذَّبَ. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَامْتَلَأَ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلَى الشَّرَفِ. فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ وَأَنْ أَمُرُكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ: أَوَّلُهُنَّ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا. فَإِنْ مَثَلَ مَنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرَى عَبْدًا مِنْ خَالِصٍ مَالِهِ يَذْهَبُ أَوْورِقٍ وَقَالَ: هَذِهِ دَارِي، وَهَذَا عَمَلِي، فَأَعْمَلْ وَأَدِّ إِلَيَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُودِّي إِلَى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأَيُّكُمْ يَرْضَى أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَلِكَ؟ وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا، فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، وَأَمَرَكُمْ بِالصِّيَامِ: فَإِنْ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ فِي عَصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا مِسْكٌ وَكُلُّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا، وَإِنْ رِيحَ الصَّائِمِ أَطِيبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، وَأَمَرَكُمْ بِالصَّدَقَةِ: فَإِنْ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَسْرَهُ الْعَدُوَّ فَأَوْتَقُوا يَدَيْهِ إِلَى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عُنُقَهُ. فَقَالَ: أَنَا أَفْدَى نَفْسِي مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالكَثِيرِ فَقَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ، وَأَمَرَكُمْ أَنْ تَذْكُرُوا اللَّهَ: فَإِنْ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِي أَثَرِهِ سِرَاعًا حَتَّى أَتَى عَلَى حِصْنٍ حَصِينٍ فَأَخْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، وَكَذَلِكَ الْعَبْدُ لَا يَخْرِزُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى؛ وَقَالَ ﷺ: وَأَنَا أَمُرُكُمْ بِخَمْسٍ، اللَّهُ تَعَالَى أَمَرَنِي بِهِنَّ: السَّمْعُ

وَالطَّاعَةِ وَالْجِهَادِ وَالْهَجْرَةِ وَالْجَمَاعَةِ فَإِنَّ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلَّا أَنْ يُرَاجَعَ، وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ فِي جَهَنَّمَ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى يَارَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى. فَادْعُوا بِدَعْوَى اللَّهِ الَّذِي سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ تَعَالَى]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

7. (4667)- El-Hâris et-Eş'arî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri, Yahya İbnu Zekeriyya aleyhimâsselam'a, beş kelime söyleyip bunlarla amel etmesini ve onlarla amel etmelerini Benî İsrail'e de söylemesini emir buyurdu. Ancak O, bu hususta ağır aldı. İsa aleyhisselâm kendisine: "Allah sana beş kelime öğretip onlarla amel etmeni ve Benî İsrail'e de onlarla amel etmelerini emretmeni söyledi. Ya sen bunları onlara emredersin veya bunları onlara ben emredeceğim" dedi. Yahya aleyhisselâm: "Onları emretmede benden önce davranacak olursan yere batırılmam veya azab görmemden korkarım!" dedi ve halkı Beytu'l-Makdis'te topladı. Mescid ağzına kadar doldu. Mahfillere de oturdular. (Söz alıp):

"Allah bana beş kelime gönderdi ve onlarla amel etmemi ve size de amel etmenizi emretmemi bana emretti:

★ Bunlardan birincisi Allah'a ibadet etmeniz, ona hiçbir ortak koşmamanızdır. Allah'a ortak koşanın misali şudur: Bir adam, kendi öz malından altın veya gümüş mukabilinde bir köle satın alır ve: "Bu benim evim, bu da işim. (Çalış kazandığını) bana öde!" der. Köle çalışır, fakat kazancını efendisinden başkasına öder. Kölenin böyle yapmasına hanginiz razı olur? Aynen bunun gibi, Allah da size namazı emretti. Namaz kılarken (sağa-sola) bakınmayın. Zira Allah yüzünü, namazda bulunan kulunun yüzüne karşı diker, o sağa sola bakmadığı müddetçe.

★ Allah size orucu emretti. Bunun misali şu insanın misaline benzer: O bir grup içerisinde. Beraberinde bir çıkın içinde misk var. Herkes onun kokusundan hoşlanmaktadır. Oruçlunun (ağzında hasıl olan) koku, Allah indinde miskin kokusundan daha hoştur.

★ Allah size sadakayı emretti. Bunun misali de şu adamın misâline benzer: Düşmanlar onu esir edip ellerini boynuna bağlamışlar ve boynunu vurmaları için cellatlara teslim etmişlerdir. Adam: “Ben az veya çok (bütün malımı) vererek kendimi fidye mukabilinde kurtarmak istiyorum” der ve nefsinı fidye ödeyerek kurtarır.

★ Allah size, Allah'ı zikretmenizi de emretti. Bunun da misali, peşinden hızla düşmanın geldiği bir adamdır. Bu adam muhkem bir kaleye gelip, düşmandan kendini korur. Kul da böyledir. Şeytana karşı kendisini sadece zikrullahla koruyabilir.”

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (burada hikayeyi tamamlayarak) dedi ki: “Ben de size beş şeyi emrediyorum: Allah onları bana emretti. Dinlemek, itaat etmek, cihâd, hicret ve cemaat. Zira, kim cemaatten bir karışık ayrılırsa boynundaki İslâm bağına çıkarıp atmıştır, geri dönen hariç. Kim de cahiliye davası güderse o cehennem molozlarından biridir!”

“Bir adam: “Ey Allah'ın Resulü! O kimse namazını kılar, orucunu tutar idiyse (yine mi cehennemlik)?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Evet, namaz kılsa, oruç tutsa da! Ey Allah'ın kulları! Sizi müslümanlar, mü'minler diye tesmiye eden Allah'ın çağrısı ile çağırın!” buyurdular.” [Tirmizî, Emsâl 3, (2867).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîse göre, Cenab-ı Hakk yüzünü namaz kılanın yüzüne karşı tutmaktadır. Bu ifade müteşabih olup, zahiriyle anlamamak gerekir. Aksi takdirde Allah'a yön ve mekan izafesi gibi küfrü gerektiren yanlış mânalar ortaya çıkar. Bir kelamın zahiri, umumî prensiplere ters düşünce, mecaz kastedildiğine hükmedilerek teviline gidilir. Burada asıl kastedilen şey Allah'ın rızası ve buna bağlı olarak rahmetin tecellisi olmalıdır. Çünkü ibare, namazda, iltifat denen ve nazarı sağa-sola çevirmekten ibaret olan davranıştan men etmek gayesiyle sadır olmuştur: Kişi namazda iltifatta bulunmadığı müddetçe karşısında vech-i ilâhîyi bulacak, yani namazı edebiyle kılmış olarak bol rahmete mazhar olacaktır.

2- Hicretten murad, fetihten önce ise Mekke'den Medine'ye göçtür. Fetih-ten sonra ise dâr-ı küfürden dâr-ı İslâm'a, dâr-ı bid'a'dan dâr-ı sünneye, masiyetten tevbeye intikaldir. Nitekim bir hadiste: **الْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ** “Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeyden hicret edendir” buyrulmuştur.

3- Cemaatten murad, *Tibî'ye* göre sahabe ve onlardan sonra gelen tâbiûn ve etbauttâbiûndur. Bunlara *Selef-i Sâlihîn* de denir. Hadis, bunların tâbi oldukları hidayeti benimsemeye ve gittikleri yola gitmeye, onların zümresine dahil olmaya teşvikte bulunmaktadır. Mânayı şöyle anlamak gerekmektedir: “*Kim, sünneti terkedip, bid'aya bulaşmak ve az bir miktar da olsa taattan elini çekmek suretiyle cemaatin takip ettiği yoldan ayrılırsa, boynundaki İslâm bağını çıkarmış olur.*”

İslâm bağundan maksad İslâm dinidir. Yani, kişinin İslâm'ı benimsemekle, nefesine iradesiyle bağladığı İslâmî bağlardır; hudud, ahkâm, emirler, yasaklar vs. hepsi *İslâm'ın bağlarıdır.*

Hadis, cemaate uymanın ve onlardan ayrılmamanın mü'minlerde bulunması gereken temel vasıflardan biri olduğunu, cemaati terketmenin de cahiliye huylarından biri olduğunu ilan etmektedir. Nitekim bir başka hadiste *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لِقَى اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ مِنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لِقَى اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ مِنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لِقَى اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا حُجَّةَ لَهُ* “*Kim elini itaatten çekerse, Kıyamet günü hüccet-siz olarak Allah'a kavuşur. Kim de boynunda bey'at olmadığı halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur.*”

4- Sadeğinde olduğumuz hadiste geçen *cahiliye çağrısı* tabirini, bu son hadisin ışığında *cahiliye sünnetiyle* diye itlakı üzere açıklamak gerekir. Çünkü yapılan çağrı cahiliye devrinin sünnetinedir.

İkinci bir yoruma göre, *da'va*, dua, yani çağırma, nida etme demektir. Mâna şu olur: “*Kim müslüman olduğu halde, cahiliye devrinin nidası (yani çağırma üslubuyla) çağırarak olursa...*” demektir. Yani, cahiliye devrinde, bir kimseye hasmı galebe çalınca, avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle “*Yâ âl-i fülân!*” diye bağırdı. Artık bu sesi işiten kavmine mensup kimseler, asabiyetin sevki ve cehaletleri sebebiyle, zalim veya mazlum olduğuna bakmaksızın onun yardımına koşarlardı. Aslında bu ikinci yorum da neticede birinci yoruma kavuşur.

4668 — ۸ — وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّي، وَفِي رِوَايَةٍ: أَتَانِي رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ. فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ. فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّي وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: هَلْ تُدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: لَا. فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْ. فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ.]

ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ؟ أَتَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فِي الدَّرَجَاتِ وَالْكَفَارَاتِ وَنَقْلِ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فِي السَّبَرَاتِ، وَانْتِظَارِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَمَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ وَكَانَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ. قُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: إِذَا صَلَّيْتَ فَقُلْ: اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ فَعَلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرَكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَأَقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ. قَالَ: وَالْدَّرَجَاتُ إِفْشَاءُ السَّلَامِ وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

اطلاق «الصُّورَةِ» على الله تعالى لا يجوز، والمراد بما جاء في الحديث أنه أتاه في أحسن صفة، أو يكون المعنى عائداً إلى النبي ﷺ: أَيْ أَنَا رُبِّي وَأَنَا فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ.

«وَالْمَلَأُ الْأَعْلَى» الملائكة المقربون.

و «السبرات» بإسكان الموحدة: جمع سبرة، وهي شدة البرد. وفي بعض النسخ: المكروهات.

8. (4668)- Ibnu Abbâs radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

“Bu gece Rabbimden bir (melek, elçi olarak) geldi. –Bir rivayette ise şöyle demiştir: “Rabbim bana en güzel bir sûrette geldi”– ve: “Ey Muhammed!” dedi.

“Buyur Rabbim, emrindeyim!” dedim.

“Mele-i A'la(da bulunanların) nelerde yarıştıklarını biliyor musun?” dedi.

“Hayır!” dedim. Bunun üzerine elini omuzlarımın arasına koydu.

Hatta onun serinliğini göğüslerimde hissettim. Derken semâvât ve arzda olanları öğrendim. Sonra: “Ey Muhammed! Mele-i A’la (efradı) nelerde yarışır biliyor musun?” dedi.

“Evet! Dereceler(i artıran ameller)de, keffâretlerde. [Keffâretler ise]⁽¹⁶⁾ yaya olarak cemaatlere gitmek, şiddetli soğuklarda abdesti tam almak, namaz’ın sonra namaz beklemektir. Kim bunlara devam ederse hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür, günah mevzuunda da annesinden doğduğu günde-ki gibi olur” dedim. Sonra tekrar: “Ey Muhammed!” dedi.

“Buyurun emrinizdeyim!” dedim.

“Namaz kıldığın vakit, dedi, şunu oku: “Allahım, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri de terketmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum! Kullarına bir fitne arzu edersen, beni, fitneye düşmeden, yanına al!”

(Gece bana gelen elçi –veya Rabbim– son olarak) dedi ki: “Dereceler ise, selamı yaymak, yemek yedirmek, insanlar uyurken gece namaz kılmaktır!” [Tirmizî, Tefsîr, Sâd, (3231, 3232).]

AÇIKLAMA:

1- *Rəsûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bu hadislerinde, çok çarpıcı bir üslubla birkısım amellerin ne derece ehemmiyetli olduklarını, feyiz ve bereketçe ne kadar faziletli olduklarını ifade buyurmaktadır:

1) *Aleyhissalâtu vesselâm*, rüyasında Rab Teâla’yı en güzel bir surette görmüş, beyan edeceği hakikatı ondan taallüm buyurmuştur.

2) *Mele-i A’la*, yüce cemaat demektir. Cenab-ı Hakk’a yakınlığı olan büyük meleklerin teşkil ettiği cemaattir. Hadis, işte bu yüce cemaate mensup olanların bazı ameller’ hususunda aralarında yarış yaptıklarını bildirmektedir. Ehemmiyetini anlamakta eksik kaldığımız birkısım amellerde bu büyük meleklerin yarışması, mesele üzerine muknî bir kanaat verir.

Yarışmanın mahiyeti nedir? Bu hususta alimler birkaç ihtimal üzerinde durmuştur:

★ Bu amelleri tesbit edip, semaya getirmede tebadür, yani önce ve çabuk davranma gayreti olabilir.

★ Bu, amellerin fazilet ve şereflerini sayıp dökme gayreti olabilir.

(16) Köşeli parantez, rivayetin Tirmizî’deki aslından alınmadır, bazı küçük farklar var.

★ Bu amellere insanların gıbtasını tahrîk ederek, onları bu amelleri iktisaba ve onlar sebebiyle –şehvet yönünden farklı olmalarına rağmen– faziletçe meleklerle galebe çalmaya teşvik gayreti de olabilir.

3) Meleklerin bu husustaki davranışı, *muhâsame* olarak ifade edilmiştir. Zira, hadis sual-cevap zımında varid olmuştur. Bu ise, muhâsame ve münâzaraya benzer. Biz bunu *yarışma* kelimesiyle Türkçeye aktardık.

4) Kıymeti belirtilmek istenen amellere gelince; bunlar iki kısımda sunulmuştur:

(1) Dereceleri artıranlar;

(2) Kefâretler.

Dereceleri artıranlar meyanında şunlar var:

★ Selamın yaygınlaştırılması.

★ Yemek yedirilmesi.

★ Herkes uyurken geceleyin namaz kılmak.

Kefâretler, yani günahları örtenler:

★ Yaya olarak cemaate katılmak.

★ Soğuk günlerde bile abdesti tam almak.

★ Namazdan sonra namaz beklemek (ve namazı ilk vaktinde kılmak).

Bu hususlara riayeti esas alan bir hayat tarzı, İslâm'ın istediği tarzıdır. Bunu yapan, annesinden doğduğu gündeki gibi hiçbir lekesi olmadan Allah'a kavuşacaktır.

2- Hadiste, Allah'ın en güzel şekilde görülmesi gibi kelimî münâkaşalara giren unsurlar var. Ancak, ülemâ, bunun bir rüya olduğuna dikkat çekerek, tevil yapmaya bile gerek görmemiştir. Mesela Aliyyu'l-Kârî: “Bu, rüyada olduğuna göre, yadırganacak bir husus olmamalıdır. Çünkü, kişi rüyasında olmayacak şeyler görür; şekilsiz şeyi şekilli görebilir, şekilli de şekilsiz görebilir” der.

4669 — ۹ — وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ غُرَفًا يُرَى ظُهُورُهَا مِنْ بُطُونِهَا مِنْ ظُهُورِهَا فَقَامَ أَعْرَابِي فَقَالَ: لِمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِمَنْ أَطَابَ الْكَلَامَ، وَأَطْعَمَ الطَّعَامَ،

وَأَدَامَ الصِّيَامَ، وَصَلَّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

9. (4669)- Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Cennette birtakım odalar vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür.”

Bunu işiten bir bedevî ayağa kalkıp: “Bu odalar kim(ler)e ait ey Allah’ın Resûlü?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: “Sözü güzel yapan, yemek yediren, oruca devam eden, gece herkes uyurken namaz kılan kimse(lere) ait!” buyurdu.” [Tirmizî, Birr 53, (1985).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste temas edilen bazı faziletli amellere bir yenisini ilave ederek ona dikkat çekip, teşvikte bulunmaktadır: “Tatlı söz sahibi olmak.” Alimler bunu insanlara karşı iyi olmak, onlarla mâlâyânî konuşmamak, kırıcı olmamak, kaba, yakışsız, edebe sığmayan sözlerden kaçınmak olarak anlarlar. Ayet-i kerimede: وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا “Rahman’ın has kulları... kendilerine cahiller hitap edince “selametle!” deyip geçerler, (onlara bulaşıp kalmazlar)” buyrulmuştur. Böylece, yeryüzünde tevazu ile yürüyen Rahman’ın has kulu olur ve birkaç ayet ilerde vaadedilen mükâfaata ererler: “اُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرَّةَ بِمَا صَبَرُوا” “İşte onlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek köşkleriyle mükafaatlandırılırlar..” (Furkan 63-75).

Böylece hadis, bir bakıma kaydedilen ayeti tefsir etmiş olmaktadır. Zira, ayette Rahman’ın has kulları diye tercüme ettiğimiz ihâdu’r-Rahmân’ın bir kısım amelleri sayıldıktan sona gurfeye vaadedilmektedir. Böylece ayette vaadedilen gurfenin, hadiste tavsifi yapılan gurfeler şeklinde, yani dışından içini, içinden de dışını gösterir mahiyette olduğu söylenebilir.

2- Yemek yediren tabiriyle, öncelikle bakımıyla mükellef olduğu iyali, diğer yakınları, fakirler, yolcular, misafirler vs. yani Allah’ın rızasını düşünerek yapılan meşrû yedirmeler anlaşılacaktır.

3- Oruca devam eden tabiriyle farz dışında oruç tutan anlaşılmıştır. Arası kesilmeden tutulacak nafîle oruçlar buraya girer. Bunun kesin bir miktarını söylemek uygun olmaz. Resûlullah’ın sünnetine bakmak gerekir. Aleyhissalâtu vesselâm savm-ı Dâvud dediği bir gün yiyip bir gün tutmayı en güzel oruç tarzı olarak beyan eder. Ancak kendisinin hep bu tarz oruç tuttuğu rivayet edilmemiştir.

Bazı hadislerde pazartesi, perşembe olmak üzere haftada iki gün oruç tavsiye eder. Bazı hadislerde ayda üç gün tavsiye edilir. Rivayetlerdeki bu farklılığa binaen “Ayda en az üç gün oruç tutan bu hadisin hükmüne girer” diyen alim olmuştur. Ayette gurfe, sabredene vaadedildiği için, hadisteki oruca devam eden tabiriyle irtibatlı görülmüş ve sabırdan maksadın sarih olarak oruca devam olduğu belirtilmiştir.

Hadiste temas edilen gece namazının ehemmiyetine mükerrer yerlerde temas ettik (3003-3015. hadisler ve bilhassa 3015 numaralı hadisten sonraki müstakil açıklama görülmelidir: 9. cilt, 318-325. sayfalar).

4670 — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرْنِي. فَإِذَا ذَكَرْنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرْنِي فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُ. فَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ شَبْرًا اقْتَرَبْتُ إِلَيْهِ زَرَاعًا وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا اقْتَرَبْتُ مِنْهُ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي مَشْيًا أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً] أَخْرَجَهُ الشَّيْخَان.

10. (4670)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“AllahTeâla hazretleri diyor ki: “Ben, kulumun hakkımdaki zannı gi-biyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşacak olursa, ben ona bir zira yaklaşırım. Eğer o, bana bir zirâ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın bir arz dolusu günahla gelse, ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım.” [Buhârî, Tevhid 15, 35; Müslim, Zıkr 2, (2675), Tevbe 1, (2675).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîse göre, Allah, kulun Allah hakkındaki zannına göredir. Yani Allah, kul ne şekilde tasavvurda bulunursa onu yapabilecek güçtedir. *İbnu Hacer*, bu ifadede kulu, Allah hakkında hüsn-ü zanda yani ümid içinde olmaya teşvik bulur. Kişi Allah'ın kendisini cezalandıracağını düşününceye kadar, affedeceğini

düşünmesi daha muvafıktır. Bir başka ifade ile dinimizde Allah'a karşı takip edilecek edebte *beyne'r-recâ ve'l-havf* (ümid ve korku ortasında olmak) Allah'ın af, mağfiret ve rahmetinden ümid ettiğimiz kadar da celalinden, gadabından, azabından korkmak gerekmektedir. Allah telakkimizde mühim bir esastır ve bu muvazeneyi iki taraftan birinin lehine bozmak caiz değildir.

İşte sadedinde olduğumuz hadis, muvazeneyi ümid lehine bozmaya teşvik etmektedir. Çünkü Allah'ın, hakkındaki zannımıza göre bize davranması esas olunca, her insan iyi zanda bulunmayı tercih eder, buna meyyaldır.

Nevevî, İslâm ülemâsının şu görüşte olduğunu kaydeder: “Allah hakkında hüsn-ü zannın mânası O'nun kendisine merhamet ve afla muamele edeceğine inanmasıdır.” Kişi sıhhatli halde korku ve ümid içindedir. Her iki duygu eşittir. Bazısı: “Korku galiptir” demiştir. Ancak ölüm emareleri yaklaştıkça ümid galip olur veya sırf ümid hâkim olur. Zira korkudan maksad meâsiden, çirkinliklerden sakınmak; taat ve hayırlı amelleri çok yapmada hırstır. Yaşlılık halinde bunların veya çoğunluğunun yapılması zorlaşır. Bu sebeple artık hüsn-ü zanda bulunmak müstehab olur. Yeter ki bu, Allah'a karşı iftikar tazammun etsin, kişiyi O'ndan istemeye sevketsin.” Esasen Müslim'in bir rivayetinde *لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللَّهِ الظَّنَّ* “Sizden kimse Allah hakkında hüsn-ü zanda bulunmadan ölmeyecektir” buyrulmuştur. Bu hadis ölüme yakın Allah'ın rahmetinden ümidin galebe çalacağını ifade eder. Bu hususu, yine Müslim'de kaydedilen bir diğer hadis dahi teyit etmektedir: *يَعْتُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ*

“Her kul ne üzerine ölürse o şey üzerine diriltilir.” Öyleyse yaşlılıkta ümidin galebe çalması, Allah hakkında hüsn-ü zann, Rabb-ı Rahîm'in rahmetine itimad İslâmî edebe aykırı olmamakta, bilakis müstehab olan edebi teşkil etmektedir.

2- Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen *zann* kelimesinin “bilmek” mânasına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda mâna: “Kişi Allah'ı nasıl bilirse, Allah kendisine öyle muamele eder” olur.

Kurtubî, hadisile ilgili bir başka yorum kaydeder: “Bazıları *ظن عبيدي* “Kulumun hakkımdaki zannı”ndan muradın, “Dua sırasında duaya icabet edileceği zannı, tevbe sırasında tevbenin kabul edileceği zannı, istiğfar sırasında mağfiret zannı, şartlarına uygun yapılan ibadet sırasında mükâfaat verileceği zannı” olduğunu söylemiştir. Böyle düşünenlere göre Cenâb-ı Hak sadık'ı-l-va'd'dır. Yani o vaadinde sadıktır, doğrudur. Madem ki Resûlü bu vaadi haber vermiştir, bizim buna inanmamız, hüsn-ü zannı esas almamız gerekir. Nitekim

bir başka hadiste **أَدْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ** “Size icabet edileceğine inanarak Allah'a duada bulunun.” Kurtubî devamla der ki: “Bu sebeple, kişiye kendisine terettüp eden vacipleri, Allah'ın onları kabul edeceği ve kendisini mağfiret buyuracağı hususunda muknî olarak yapmaya gayret etmesi gerekir. Çünkü Allah böyle vaadettir. O vaadinden dönmez. Eğer kişi, yaptığını Allah'ın kabul etmeyeceğine, bunun kendisine fayda getirmeyeceğine inanırsa bu, Allah'ın rahmetinden yeis yani ümidi kesmek olur. Bu ise, büyük günahlardan biridir. Kim de böyle düşünerek ölürse kendisine, düşündüğü şekilde muamele edilir. Nitekim mezkur hadisin bazı tariklerinde **فَلْيُظَنَّ بِي عَبْدِي مَا شَاءَ** “Durum budur, artık kulum, hakkımda nasıl isterse öyle zannı bulunsun” denmiştir.”

Buna rağmen alimlerimiz mağfiret zannında ısrarın, halis cehalet ve aldanma olduğunu, böyle bir durumun kişiyi Mürcie mezhebine götüreceğini belirtirler.

3- Hadiste geçen “Kişi beni zikredince ben onunla beraberim” ibaresindeki beraberlik, *zâtî beraberlik* değil, *ilmî beraberlik* tir. Yani Cenab-ı Hakk: “İlmimle beni zikreden yanındayım, beni zikrettiğini bilirim” demiş olmaktadır; şu ayette geçtiği üzere: **إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى**. “Allah: “Korkmayın” buyurdu. Şüphesiz Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm” (Tâ-Hâ 46). Bu beraberlik şu ayette ifade edilen beraberlikten daha hususidir:

مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا

“Üç kişi arasında gizli bir konuşma geçmez ki, dördüncüsü Allah olmasın. Beş kişi olmaz ki, altıncısı Allah olmasın. Bundan az da olsalar, çok da olsalar farketmez; nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir” (Mücâdele 7).

4- **Zikrin çeşitleri:** Bu hadisi açıklama sadedinde alimler, dört çeşit zikirden bahsederler:

- ★ Lisanla olan zikr.
- ★ Kalple olan zikr.
- ★ Hem lisan ve hem de kalple olan zikr.
- ★ Emre uymak, nehiyden kaçınmakla olan zikr.

5- Hadiste, kulun “Allah'ı içinde zikretmesi”, gizlice O'nu tenzîh ve takdîs etmesidir. Allah'ın kulu zikretmesi de sevap ve rahmetle gizlice anmasıdır.

6- Melek mi Üstün, İnsan mı?

Hadiste geçen “Kulum beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu **ondan daha hayırlı bir cemaat içerisinde anarım**” ibaresini bazı alimler meleklerin insanlardan efdal oldukları hususunda nass kabul etmişlerdir. *İbnu Bat-tâl*: “*Bu cumhurun görüşü*” der. Ancak *ehl-i sünnetin* cumhuru, insanlardan sa-
lih olanların diğer cinslerin hepsinden efdal olduğuna hükmetmiştir.

★ Meleklerin mutlak üstünlüğünü iddia edenler, felsefeciler olmuş, bunla-
rı Mutezile takip etmiş, mutasavvıflardan bazı kimseler de bu görüşü benimse-
miştir. Keza az sayıda Zâhirî de aynı iddiaya düşmüştür.

★ Bazıları da her ikisinin ayrı ayrı faziletleri sahip olduğunu söylemiştir. Bunlar şöyle derler: “*Meleğin hakikatı insanın hakikatından üstündür. Çünkü o, nuranîdir, hayırlıdır, latîfdir; ayrıca geniş bir ilme, büyük bir kudrete ve saf bir cevhere sahiptir. Ancak bu durum melek sınıfına giren her bir ferdin, insan sını-
fına giren her bir ferde üstün olmasını gerektirmez. Çünkü insanların bazı fert-
lerinde melekteki vasıflar fazlasıyla bulunabilir, bu caizdir.*”

★ Bazı alimler aradaki ihtilafı, salih insanlarla melekler arasında sınırlar. Bir kısmı bunu peygamberlerle sınırlar.

★ Bazı alimler de, meleklerin peygamberler dışındaki insanlardan üstün olduğunu ileri sürmüştür.

★ Bazıları da meleklerin, *Peygamberimiz aleyhissalâtu vesselâm* hariç, bütün peygamberlerden de üstün olduğunu iddia etmiştir.

★ *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in melekten üstün olduğunu söyle-
yenlerin bir delili, Allah'ın meleklerle emredip, Hz. *Âdem aleyhisselâm*'a secde
ettirmesidir. Bu secde *Âdem*'i büyükleme gayesine matuftur. Bu sebeple *İblis*,
bunu kibrine yediremeyip Kur'ân'da muhtelif ayetlerde geçtiği üzere bahaneler
ileri sürüp secde etmemiştir.

★ Ayette Cenab-ı Hak *Âdem* için **لَمَّا خَلَقْتُ بَيْدَى** “ellerimle yarattığım”
(Sâd 75) tabirini kullanır.

★ Bir başka Kur'ânî delil **إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ** “Allah
Âdem'i, *Nuh*'u, *Âl-i İbrahim* ve *Âl-i İmran*'ı alemler üzerine seçip çıkardı”
(*Âl-i İmrân* 33) ayetidir.

★ Keza bir diğer delil şu ayettir: **وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ**
“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi tarafından bir lütuf olarak

sizin hizmetinize verdi..” (Câsiye 13). *“Ayette geçen “hepsi” içerisinde melekler de girer. Kendisine teşhir edilen, kendisi teşhir edilenden efdaldır.”* denmiştir.

★ Ayrıca: *“Melaikenin taati yaratılışı gereğidir. Beşerin taati ise nefis mücadelesiyledir. Çünkü insan tabiatına şehvet, hırs, heva, gadab gibi duygular konmuştur. Bu duygularla birlikte ibadet meşakkatlidir.”*

★ Ayrıca, meleklerin taati kendilerine Allah'tan gelen emir iledir. Beşerin taati ise, bazıları nassla, bazıları içtihatla, bazıları istinbatladır ve meşakkatlidir.

★ Melekler, şeytanların vesveselerinden, atacakları şüphelerden ve saptırmalardan selamette oldukları halde, bunlar insanlar hakkında caizdir. Melekler melekûtî hakikatları görebilirler. İnsanlar ise bunları göremez, Allah'ın bildirilmesiyle bilgi sahibi olabilir.

Bu meselede değişik görüşler arasında delillerle yapılan münakaşa uzundur. Bahsi burada keserek, hadiste geçen diğer bir meseleye temas edeceğiz.

7- Kulun Allah'a, Allah'ın da kula yaklaşması, bu yaklaşmayı *“yürüyerek”* veya *“koşarak”* yapma meselesi:

İbnu Battâl der ki: *“Bunlardan her biri hakikate de mecaza da hamledilebilir; ikisi de muhtemeldir. Hakikata hamli, mesafe katetmeyi ve cisimlerin birbirine yaklaşmasını gerektirir. Ancak bu, Allah Teâla hakkında muhaldır. Arap dilinde meşhur olduğu üzere, bir sözün hakikate hamlinin muhaliyeti ortaya çıkınca mecaz olması kesinlik kazanır. Öyleyse kulun Allah'a karışla, zirâ ile yaklaşma sıfatının ve Allah'a gelmesinin, yürümesinin mânası, O'na yaptığı itaatıyla, farz ve nâfilelerden eda ettikleriyle elde ettiği (manevî) yakınlıktır. Allah'ın kuluna yaklaşması, ona gelmesi, yürümesi de kulun taatine sevap vermesi, rahmetiyle yaklaşmasıdır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın **“Ona koşarak gelirim”** demesinin manası: **“Ona sevabım süratle gelir”** demektir.”* *Taberî*'den nakledildiğine göre, *“az bir ibadet “karış” la temsil edilirken, Cenab-ı Hakk'ın sevap ve ikramındaki zayıflık “zirâ” ile temsil edilmiştir. Bu hal, Cenab-ı Hakk'ın, ibadete tevessül eden kuluna olan sevap ve ikramının bolluğuna bir delil kılınmıştır.”*

Râgıb'in açıklaması biraz daha farklı: *“Kulun Allah'a yakınlığı, sadece Allah'ı tavsifte kullanılması caiz olan birkısım sıfatları –Allah'ı tavsif ölçüsünde olmasa da– kullara da tahsis etmektir; hikmet, ilm, hilm, rahmet vs. gibi sıfatlar bu gruba girer. Bunlar kulda, cehl, hafiflik, gadab vs. birkısım manevî pisliklerin izalesiyle beşerî takat ölçüsünde hasıl olur. Bu yakınlık bedenî değil, ruhanî bir yakınlıktır.”*

4671 ۱۱- وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا؛ وَأَزِيدُ: وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِثْلِهَا؛ وَأَغْفِرُ: وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شَيْئاً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعاً، وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعاً، وَمَنْ جَاءَنِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً، وَمَنْ لَقِنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطِيئَةً لَا يَشْرِكُ بِي شَيْئاً لَقِيتُهُ بِمِثْلِهَا مَغْفِرَةً]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«قُرَابُ الْأَرْضِ» مايقارب ملاًها.

11. (4671)- Ebu Zerr-radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah Teâla hazretleri demiştir ki: “Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir veya arttırırım da. Kim bir günah işlerse bunun cezası, misli kadardır, veya affederim. Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zirâ yaklaşıyorum. Kim bana bir zirâ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana hiçbir şeyi şirk koşmaksızın, arz dolusu hata ile kavuşursa ben de onu bir o kadar mağfirîtle karşılarım.” [Müslim, Zıkr 22, (2687).]

ACIKLAMA:

1- Hadiste Cenab-ı Hakk'a izafe edilen cümlelerden bazıları Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. En'am sûresinde 160. ayet şöyledir. (Meâlen): “Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir, kim de bir günah işlerse onun cezası da mislidir.”

2- Gerekli diğer açıklamalar önceki hadiste geçti.

4672 ۱۲- وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْوُضُوءُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأَانِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْعَلَيْكَ، كُلُّ

النَّاسِ يَعْدُو، فَبَايَعَ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مَوْبِقُهَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ
وَالنَّسَائِيُّ.

«موبقها» أى مهلكها.

12. (4672)- Ebu Mâlik el-Eş'arî radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Abdest imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur; sübhanallah velhamdulillah arz ve sema arasını doldurur; namaz nurdur; sadaka bürhandır; sabır ziyadır; Kur'ân ise lehine veya aleyhine bir hüccettir. Herkes sabahleyin kalkar, nefsini satar; kimisi kurtarır, kimisi de helâk eder.” [Müslim, Tahâret 1, (223); Tirmizî, Da'avât 91, (3512); Nesâî, Zekat 1, (5, 5-6).]

AÇIKLAMA:

1- Abdestin imanın yarısı olması ile ilgili olarak Nevevî, ulemânın muhtelif yorumlarını kaydeder:

★ “Temizliğin sevabı katlanarak imanın sevabının yarısına ulaşır.

★ İman, önceki günahları sildiği gibi, abdest de önceki günahları siler, ancak abdestin sahîh olması imanın varlığına bağlı. Bu sebeple onun, imana bağlı olma durumu “onu imanın yarısı” şeklinde değerlendirmeyi gerekli kılmıştır.

★ Burada “iman” kelimesi ile namaz kastedilmiştir. Nitekim وما كان الله ليضيع إيمانكم “Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir” (Bakara 143) ayetinde de iman kelimesiyle namaz kastedilmiştir. Malum olduğu üzere namazın sıhhati için tahâret şarttır. Bu sebeple tahâret namazın yarısı durumunda olmuştur. Burada yarı olmak, hakiki bir yarım olmayı gerektirmez.”

Nevevî bu sonuncuyu en doğru tevîl olarak yorumlar ve der ki: “Şu mâna da muhtemeldir: “İman kalple tasdik, zahirle inkıyaddır. Bu ikisi ise imanın iki yarısını teşkil ederler. Temizlik namazı tazammun ettiği için o da zahiri azânın inkıyadı demektir.”

2- Elhamdulillah mizanı doldurur demenin mânası, bunu söylemedeki sevabın büyüklüğüdür. Yani onun sevabı mizanı dolduracaktır. Kur'ân ve sünnette pek çok nass, amellerin tartılacağından; bazılarının ağır, bazılarının hafif gele-

ceğinden bahseder. Şu halde *elhamdülillah* diyerek yapılan zikir ağır gelecek amellerdendir.

3- *Sübhānallah ile elhamdülillah'ın yer-gök arasını doldurması*, elhamdülillahla ilgili olarak söylediğimiz mânâdadır. Bunlarla zikir fevkalâde kıymetli amellerden olmaktadır. Esasen *sübhānallah* kelimesi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzîh, hamd de mazhar olduğumuz nimetlerin Allah'tan geldiğinin itiraf ve ifadesidir. Ubudiyetin özü de bunlara dayanır. Namazın her tarafında bu kelimeler sıkça tekrarlanır. Sonda da bunlar otuzüçer kere tekrarlanır. Elbette bu kelimelerin sevabı, ifade ettikleri mâna gereğince fazladır. Bunlarla Allah'ın sıkça, çokça zikri, kişiyi her çeşit şirkten uzaklaştırır, gerçek tevhide ve ihlâsa muvafak eder. Sadedinde olduğumuz hadiste bu iki kelimeyi tamamlayan *tekbir* medar-ı bahs edilmemiş ise de hadisin Tirmizî'de gelen bir başka veçhinde ona da yer verilmiştir: *التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلُؤُهُ وَتَكْمِيلُهُ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالصُّومُ نِصْفُ الصَّوْمِ..* “*Tesbîh mizanın yarısıdır; elhamdülillah mizanı doldurur; tekbir ise gökle yer arasını doldurur; oruç sabrın yarısıdır; temizlik imanın yarısıdır.*”

4- *Namazın nur olmasından* murad, insanın nurla yolunu aydınlatıp tehlikelerden kurtulduğu gibi, namaz da insanı, Kur'ân'ın müjdesiyle, kötülüklerden koruduğuna göre, insan hayatında nurun fonksiyonunu icra etmiş olmaktadır.

★ Bazı alimler: “*Namaz Kıyamet günü bir nur olacak*” demiştir.

★ Bazıları: “*Namaz marifet nurlarını parlattır; kalbe inşirah verir, hakikatların kalpte inkişafını ve idrakini sağlar, kulun zahiriyle de batınıyla da Allah'a yönelmesine zemin hazırlar*” demiştir.

★ Bazıları: “*Namaz kılanın yüzünde dünyada da ahirette de bir nur vardır, hadis bunu beyan ediyor*” demiştir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah, mü'minlerin Kıyamet günü namaz sebebiyle alınlarındaki, abdestleri sebebiyle de abdest uzuvlarındaki bir nurla haşrolunup, diğer ümmetler arasında bu nurla temayüz edeceklerini haber vermiştir.

5- *Sadakanın bürhan olması*, “*Kıyamet gününde kişiye malını nereye harcadığı sorulunca, sadakayı delil gösterip, Allah rızası için harcadığını ispatlayabilecektir*” mânâsında açıklanmıştır. Bazı alimler de: “*Sadaka vermek, vereenin imanına hüccettir. Çünkü kâfir ve münafık zekata inanmadığı için sadaka ve zekat vermez. İnsanî duygularla verse bile Allah onu kabul etmeyecektir. Sadakanın makbuliyeti Allah rızası için verilmiş olmasına bağlıdır. Bu düşünce ile*

verilen sadaka onun imanına delil olacaktır” demişlerdir.

6- Sabır ziyadır: Şer'an makbul olan sabrı alimler, –hadislerden hareketle– üçe ayırırlar:

★ Allah'a taatte sabırdır: Ömür boyu taatte hiç fütür göstermeden, usanmadan, emredilenleri yapmak.

★ Masiyete karşı sabırdır: Bu, Allah'ın yasakladığı şeyleri işlememekte sabretmek, direnmektir.

★ Musibetlere sabırdır: “Bize düşen, aklın gösterdiği tedbirleri aldıktan sonra sabretmek, başımıza gelen musibetleri kaderden bilmek, insanları acındırmak gibi bir düşünceyle bağırıp çağırmamak, şikayet etmemek. İlla da şikayet edeceksek nefsimizi Allah'a şikayet etmek, halimizi Allah'a açmak, O'na arz etmektir. Mü'minin en bariz vasıflarından biri sabırlı ve mütevekkil olmasıdır.” Bazı alimler sabrı “Kur'ân ve sünnet üzerine sebat etmektir” diye açıklamıştır.

Mü'min meşru hudutlar içerisinde sabır gösterdiği taktirde, doğru olana, isabetli olana yol bulacaktır.

Hadiste, namaz için *nur* denirken, sabır için *ziya* denmesi, alimlerin bu hususta im'ân-ı nazar etmesine vesile olmuştur. Pratik kullanışta *nur* ve *ziya* aynı mânâyı ifade ederler. Ancak âyetle geçen **وَجَعَلْنَا الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا** “Biz güneşi *ziya*, ayı *danur* kıldık” ifadesini esas alarak, ziyayı kaynaktan çıkan *birinci ışık*, *nuru* da birinci ışığın yanmasıyla hasıl olan *ikinci ışık* olarak değerlendirmişlerdir. “Her *nur* ziyâdır, amâ her *ziya*, *nur* değildir” derler. “Öyleyse *ziya* ehasıdır. Bu sebeple sabır, ehas olan *ziya* ile tavsif edilmiştir. Sabır, nefsi taat ve meşakatlere hapsedmek olunca; sabır, namazdan önce gelir. Öyleyse sabrın ehas olan *ziya* ile tavsifi ve bunun neticesi olan namazın *nur* ile tavsifi uygundur” denmiştir.

7- Kur'ân'ın lehte veya aleyhte hüccet olması açık bir husustur: Okuyup gereğiyle amel edene Kur'ân lehte hüccettir, onu okumayıp mucibiyle amel etmeyen onu *mehcûr* bırakanı Hz. Peygamber de şikayet edecektir (Furkan 30). Şu halde amellerin mizanı sırasında, aykırı amelde bulunanların değerlendirilmesinde Kur'ân aleyhte bir hüccet olacaktır.

8- Kişinin sabaha erip nefsi satması şöyle açıklanmıştır: “Herkes kendi kendine birşeyler yapar. Kimisi nefsi Allah'a satar, yani onu ibadete harcar ve mukabilinde ateşten kurtarır. Kimisi de şeytana ve hevâya ve onlara uymaya satar ve helak eder.

Şu halde günlük hayatı yaşayıp da nefsinin bu iki yoldan birine satmayan yoktur: Eğer Allah'a satılmamış, hayırla geçirilmemişse şeytan ve hevâ yolunda bâd-ı hevâ harcanmış demektir. Hayatın Allah'a satılması, şuurla taatte, hayırda geçirilmesi demektir. Bu şuuru kaybeder, otomat veya insiyakî bir tarzda cereyana bırakırsak şeytan yoluna gitme tehlikesi büyük ihtimaldir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu tehlikeye dikkat çekmektedir. Şuurla şeytan yolunu tercih edenler hakkında bir şey söylemeye zaten gerek yok."

۱۳ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَوْمًا: مَنْ أَصْبَحَ الْيَوْمَ مِنْكُمْ صَائِمًا؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَا. قَالَ: فَمَنْ تَبَعَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا قَالَ: فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مِسْكِينًا؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا قَالَ: فَمَنْ عَادَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَرِيضًا؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا قَالَ ﷺ مَا اجْتَمَعْنَ فِي رَجُلٍ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

13. (4673)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün:

"Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?" diye sordular. Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh: "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir cenâzeye katıldı?" dedi. Yine Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh: "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir fakire yedirdi?" dedi. Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh: "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir hastayı ziyaret etti?" dedi. Bu sefer de Hz. Ebu Bekr: "Ben!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Bunlar bir kimsede biraraya geldi mi, o kimse mutlaka cennete girer!" buyurdu." [Müslim, Zekat 87, (1028).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîsten hareketle, bazı alimlerin dikkat çektiği bir husus, kişinin "ben" demesinin bir mahzur teşkil etmeyeceğidir. Çünkü "Ben demek İblis'e mahsus bir haldir, bu onun lanetlenmesine vesile olmuştur" mütalaasını ileri sü-

ren bir kısım alimlere karşı, bu hadis başta olmak üzere Kur'ân ve hadisten gösterilen delillerle *ben* demenin mekruh olmadığı belirtilmiş, *Iblis*'in lanetlenmesi de *ben* demesinden dolayı olmayıp, Allah'ın emrine isyan ederek "*Ben Âdem'den daha hayırlıyım!*" demesinden ileri geldiği söylenmiştir.

4674 ۱۴- وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا تُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفَضْلِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: أَوْلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَتَصَدَّقُونَ بِهِ، إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ، صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعٍ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيَّاتِي أَحَدُنَا شَهْوَتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ، أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ وَزْرٌ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: كَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

14. (4674)- Hz. Ebu Zerr radiyallahu anh anlatıyor: "(Ashabtan bazıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Zenginler ücretleriyle gittiler. Onlar da bizim gibi namaz kıldılar, bizim gibi oruç tuttular, mallarının artanından da sadaka verdiler!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah size de tasadduk edeceğiniz şeyler verdi: Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır, emr-i bi'l-ma'ruf sadakadır, nehy-i ani'l-münker sadakadır, herbirinizin (hanımıyla) cimri sadakadır!" buyurdu. Derken cemaatten: "Ey Allah'ın Resûlü! Yani birimizin şehvetine mubaşeret etmesine ücret mi var?" diye soranlar oldu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"İhtiyacını haramla görmüş olsaydı bundan ona bir vebal var mıydı, yok muydu ne dersiniz?" diye sual ettiler.

"Evet vardı!" demeleri üzerine:

"Öyleyse, ihtiyacını helal yolla gördü mü bunda onun için ücret vardır?" buyurdular." [Müslim, Zekât 53, (1006).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, İslâm'ın bazı umumî prensiplerini müşahhas hale getirmektedir. Bunlardan biri mükellef kişinin her anından hesap prensibidir. Böyle olunca yaptığı fiiller ya lehine ya aleyhinedir. Hanımıyla cinsî mubaşeretini bile sadaka sayılıp, ücrete vesile olunca, geri kalan fiillerinin nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı anlaşılır. İslâm'ın sorumluluk anlayışının şumûlünü, derinlik ve inceliğini kavramada bu hadis mühim bir değer taşır.

2- İslâm'da *sadaka* anlayışı da burada vüs'at kazanmaktadır. Sevap getiren her bir amel *sadaka* mefhumuna girebilmektedir. Bu açıdan fakirliği sebebiyle maddi sadaka veremeyenler, zenginlerden daha fazla *sadaka* sevabı kazanabilecek durumdadırlar. Hele riya ile verme tehlikesi, minnet etme tehlikesi, ihlaslı verememe tehlikesi, ucba düşme tehlikesi gibi birkısım muhâtaraları beraberinde getiren *maddî sadakaya* nazaran tesbih, tahmid, emr-i bi'l-maruf, ihtiyaçlarını meşru yoldan, helal yoldan giderme gibi *mecazî sadakalar* çok daha selametsiz, garantili ve kıymetli bir sevap kaynağı olmalıdır. Kişi bu inançla, boş zamanlarını, an be-an, birkısım ezkarlarla kelime kelime zaman ipliğine ebedî nûr pırlantaları olarak dizebilir.

Müteakip hadis, *sadaka* mefhumunun hangi meselelere kadar uzandığını kavramada daha sarihdir ve bu hadisi tamamlar.

3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:

★ Hanımla münasebet-i cinsiyeye varıncaya kadar, bütün mübah fiiller iyi bir niyetle ibadet olabilir.

★ Hadisten kıyasın cevazına delil çıkarılmıştır. Zira Resûlullah, ashaptan haram cima ile helal cima arasında kıyas yapıp netice çıkarmalarını istemiştir ki, bu, kıyastan başka bir şey değildir. Ehl-i Sünnet ülemâsı bi'l-ittifak kıyası caiz görmüş, meşruluğuna hükmetmiştir. Zâhirîler buna muhalefet ederse de, itibar edilmemiştir.

۱۵ — وَلِلتَّرْمِذِيِّ فِي رَوَايَةٍ: [تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ صَدَقَةٌ، وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَإِرْشَادُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ، وَبَصْرُكَ لِلرَّجُلِ الرَّدِّيِّ الْبَصَرَ صَدَقَةٌ، وَإِمَا طَنَّاكَ الْحَجَرَ وَالشَّوْكَ وَالْعَظْمَ عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَإِفْرَاغُكَ مِنْ دَلْوِكَ

فِي دَلُو أَخِيكَ صَدَقَةٌ.]

15. (4675)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur: “Kardeşine karşı izhar edeceğin tebessümün bir sadakadır. Emr-i bi'l-mâ'rûfun ve nehy-i ani'l-münkerin sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır.” [Tirmizî, Birr 36, (1957).]

١٦ — وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ نَشَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ: رَفَقٌ بِالضَّعِيفِ، وَالشَّفَقَةُ عَلَى الْوَالِدَيْنِ، وَالْإِحْسَانُ إِلَى الْمَمْلُوكِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ. «كَتَفُ الْإِنْسَانِ»: ظَلَمُهُ وَحَمَاهُ الَّذِي يَأْوِي إِلَيْهِ الْخَائِفُ.

16. (4576)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Üç şey vardır, bunlar kimde bulunursa, Allah onun üzerine himayesini açar ve onu cennete koyar: “Zayıflara rıfk, anne-babaya şefkat, kölelere ihsan.” [Tirmizî, Kıyâmet 49, (2496).]

١٧ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْمُكَاتِبُ الَّذِي يَرِيدُ الْإِدَاءَ، وَالتَّائِيحُ الَّذِي يَرِيدُ الْعَفَا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

17. (4677)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Üç kimse vardır ki, bunlara yardım Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda cihâd eden; borcunu ödemek isteyen mükâteb, iffetini korumak niyetiyle evlenen kimse.” [Tirmizî, Fezâilü'l-Cihâd 20, (1655); Nesâî, Nikâh 5, (6, 61).]

4678 ۱۸- وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمْ اللَّهُ، وَثَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ: فَأَمَّا الثَّلَاثَةُ الَّذِينَ يُحِبُّهُمْ فَرَجُلٌ أَتَى قَوْمًا فَسَأَلَهُمْ بِاللَّهِ وَلَمْ يَسْأَلَهُمْ بِقَرَابَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ فَمَنْعُوهُ، فَتَحَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْقَابِهِمْ فَأَعْطَاهُ سِرًّا لَا يَعْلَمُ بِعَطِيَّتِهِ إِلَّا اللَّهُ وَالَّذِي أُعْطَاهُ، وَقَوْمٌ سَارُوا لَيْلَتَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ النَّوْمُ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِمَّا يُعَدِّلُ بِهِ فَتَزَلُّوا. فَقَالَ رَجُلٌ يَتَمَلَّقُنِي وَيَتَلَوُّ آيَاتِي، وَرَجُلٌ كَانَ فِي سِرِّيَةٍ فَلَقِيَ الْعَدُوَّ فَأَنْهَزَمُوا فَأَقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتَّى يُقْتَلَ أَوْ يُفْتَحَ لَهُ، وَأَمَّا الثَّلَاثَةُ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ: فَالشَّيْخُ الزَّانِي، وَالْفَقِيرُ الْمُحْتَالُ، وَالْعَبْدِيُّ الظَّلْمُومُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

18. (4678)- Hz. Ebu Zerr radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

“Üçü kişi vardır, Allah onları sever, üç kişi de vardır Allah onlara buğzeder.

Allah'ın sevdiği üç kişiye gelince: “Bir adam bir cemaate gelir, onlardan Allah adına birşeyler ister, kendisiyle onlar arasında mevcut bir karâbet sebebiyle istemez. Onun başvurduğu kimseler, istediğini vermezler. İçlerinden biri cemaatin arkasına kayıp, isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sadece Allah'la ihsanda bulunduğu adam bilir.

(İkinci adam ise:) Bir cemaat yoldadır. Gece boyu da yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli bir hal alır. Konaklarlar, [başlarını koyup yatarlar.] Bir adam kalkıp bana karşı tevazu ve tazarruda bulunur, ayetlerimi okur.

(Üçüncü adama gelince): Serîyyeye katılmıştır. Serîyye düşmanla karşılaşır, hezimete uğrarlar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya başarınca kadar savaşmaya devam eder.

Allah'ın buğzettığı üç kişiye gelince: Bunlar zâni ihtiyar, kibirli fakir, zâlim zengindir.” [Tirmizî, Cennet 25, (2571); Nesâî, Zekât 75, (5, 84).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah*, burada kulluk edebine yaraşan üç iyi vasıfla, kulluk edebine hiç yakışmayan üç kötü vasfı anlatmaktadır. İyi vasıflar:

★ Sadakayı Allah rızası için ve gizli vermek.

★ Yolculukta bile olsa gece ibadeti yapmak.

★ Düşman karşısında tek başına bile kalsa savaşmaya devam etmek. Bu tavrın bilhassa bozgun esnasında büyük ehemmiyeti olmalıdır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, gerek Uhud'da ve gerekse Huneyn'de bu çeşit davranışıyla, dağılan İslâm askerlerinin etrafında toplanmasını sağlamıştır. Böylece Uhud'da hem moral çöküntüsünü hem de daha kötü sonuçları önlemiştir. Huneyn'de de büyük zaferin sebebi olmuştur. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bu hadislerinde, bozgun hengâmında cesurâne davranan tek bir kişinin bile savaşın seyrini değiştirebileceğine parmak basmış olmaktadır.

2- Şarihler, hadiste kötü fiillerden olarak zikredilen “*şeyhin zinası*” tabiri ile *muhsan olanın zinasının* kastedilme ihtimalinden bahsederler. Zira, dinimiz evli ile hiç evlenmemiş bakire kimsenin zinasını bir tutmaz. Bâkirenin zinası, *muhsan olanın zinasına* nazaran daha hafif bir cürümdür. Çünkü birinin cezası ölüm iken, diğerinin seksen sopadır. Keza bu tabirle, gence mukabil olan “*ihityar ve yaşlanmış kimse*”nin zinasını kastetmiş olabileceği ihtimalini de belirtirler. Bu mânada anlaşılınca, çirkin işlerin herkeste aynı değerde kötü olamayacağı ders verilmiş olmaktadır. Zina kötü bir fezâhet ama, buna yaşlanmış insan teşebbüs ederse çok daha kötü bir hal olmaktadır. Mana-yı muhalifi ile, edeb ve iffet güzeldir ama gençlerde olursa daha güzeldir. Çünkü gençlikte edeb ve iffetlilik güzel bir alışkanlık îras eder ve bütün hayatın iyi bir istikamette gitmesini sağlar. Sonradan –şayet nasib olursa– ulaşılan iyilik, bir yama veya aş durumdur, gençlikten tevarüs edilen kadar feyizli ve bereketli olmayabilir.

۱۹ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسْجِدِ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ، اجْتَمَعَا عَلَى ذَلِكَ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالَ فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ

بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهُ
حَالِيًا فَقَاضَتْ عَيْنَاهُ]: أَخْرَجَهُ السَّيِّدُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ

19. (4679)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Yedi kişi var, Allah onları hiçbir gölgenin olmadığı Kıyamet günün-de kendi gölgesinde gölgeler:

★ Adil imam,

★ Allah'a ibadet içinde yetişen genç,

★ Tekrar dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan kimse,

★ Allah için birbirlerini seven, Allah rızası için biraraya gelip, Allah rızası için ayrılan iki kişi,

★ Güzel ve makam sahibi bir kadın tarafından davet edildiği halde: “Ben Allah'tan korkarım” de(yip icabet etmey)en kimse,

★ Sağ eliyle verdiğini sol eli görmeyecek kadar gizli bir şekilde sadaka veren kimse,

★ Allah'ı tek başına zikrederken gözlerinden yaş boşanan kimse.” [Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikâk 24, Hudûd 19; Müslim 91, (1031); Muvatta 14, (952, 953); Tirmizî, Zühd 53, (2392); Nesâî, Kudât 2, (8, 222, 223).]

٢٠ — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ
دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ اتَّبَعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ
مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ
إِثْمِ مَنْ اتَّبَعَهُ لَا يَنْقُصُ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَمَالِكٌ وَأَبُو
دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ

20. (4680)- Yine Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim bir hıdayete davette bulunursa, buna uyanların sevaplarının bir misli ona gelir ve bu durum, onların ücretlerinden hiçbir şey eksiltmez.

Kim bir dalâlete çağrıda bulunursa, buna uyanların günahlarından bir misli de ona gelir ve bu onların günahlarından hiçbir eksiltme yapmaz. [Müslim, İlm16, (2674); Tirmizî, İlm 15, (2676); Ebu Dâvud, Sünnet 7, (4609); Muvatta, Kur'ân 41, (1, 218).]

4681 ۲۱- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

21. (4681)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Hayra delâlet eden onu yapan gibidir.” [Tirmizî, İlm 14, (2672).]

4682 ۲۲- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ: إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِعَمَلٍ سَيِّئَةٍ فَلَا تَكْتُبُوهَا حَتَّى يَعْمَلَهَا، فَإِذَا عَمَلَهَا فَامْكُتُوبَهَا عَلَيْهِ وَاحِدَةً، وَإِنْ تَرَكَهَا لِأَجَلِي فَامْكُتُوبَهَا لَهُ حَسَنَةً، وَإِذَا هَمَّ بِعَمَلٍ حَسَنَةٍ وَلَمْ يَعْمَلَهَا فَامْكُتُوبَهَا لَهُ حَسَنَةً، فَإِنْ عَمَلَهَا فَامْكُتُوبَهَا لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ

22. (4682)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah Teâla hazretleri meleklerine şöyle emreder: “Kulum kötü bir amel yapmak isteyince, onu yapmadıkça yazmayın. Yapınca, onu aleyhine bir günah olarak yazın. Eğer benim rızamı düşünerek terketti ise bunu onun lehine bir sevap yazın. Kulum iyi bir iş yapmak arzu edince, yapmasa bile onu, lehine bir sevap yazın. Eğer onu yaparsa, en az on misli olmak üzere yediyüz misline kadar ona sevap yazın.” [Buhârî, Tevhid 35; Müslim, İmân 203, 205, (128, 129); Tirmizî, Tefsîr, En'âm (3075).]

4683 ۲۳- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ حَافِظَيْنِ رَفَعَا إِلَى اللَّهِ مَا حَفِظَا مِنْ عَمَلٍ عَبْدٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ

فَيَجِدُو اللَّهَ فِي أَوَّلِ الصَّحِيفَةِ وَآخِرِهَا خَيْرًا، إِلَّا قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ: أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي مَا بَيْنَ طَرَفِي الصَّحِيفَةِ. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

23. (4683)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kulun gündüz veya gece amelini yazan hafaza melekleri, yazdıklarını Allah'a yükseltirler. Allah sahifenin baş ve son kısmını hayırlı bulursa, meleklerle şöyle der: “Sizi şahid kılıyorum, ben kulumun sahifesinin iki tarafı arasında kalan kısmını mağfiret ettim.” [Tirmizî, Cenâiz 9, (981).]

4684 ٢٤- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ شَابَ شَيْئَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَبْلَ الْعَدُوِّ أَوْ لَمْ يَلْغُهُمْ كَانَ لَهُ عِتْقُ رَقَبَةٍ، وَمَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً كَانَتْ فِدَاءَهُ مِنَ النَّارِ غُضْوًا غُضْوًا. أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ، وَهَذَا لَفْظُ النَّسَائِيِّ.

24. (4684)- Amr İbnu Abese radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim müslüman olduğu halde, saçından bir kıl beyazlarsa, bu, Kıyamet günü onun için bir nûr olur. Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu düşmana değse de değmese de, atan için bir köle azadı yerine geçer. Kim mü'min bir köleyi azad ederse bu onun için cehennemden bir azadlık vesilesi olur: Her bir uzuv için bir uzvu ateşten kurtulur. [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihâd, (1634); Nesâî, Cihâd 26, (6, 26); Ebu Dâvud, İtk 14, (3966).]

4685 ٢٥- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ: مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ كَيْفَ أَعُودُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟. قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ

أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرِضَ فَلَمْ تُعْذِهِ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عَزَمْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟ يَا بَنَ آدَمَ: اسْتَطَعَمْتُكَ فَلَمْ تُطْعِمْنِي قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أَطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: إِنَّ عَبْدِي فَلَانًا اسْتَطَعَمَكَ فَلَمْ تُطْعِمْهُ؛ أَمَا عَلِمْتَ لَوْ أَنَّكَ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتُ ذَلِكَ عِنْدِي؛ يَا بَنَ آدَمَ: اسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تُسْقِنِي. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أُسْقِيكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ فَيَقُولُ: إِنَّ عَبْدِي فَلَانًا اسْتَسْقَاكَ فَلَمْ تَسْقِهِ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ لَوَجَدْتُ ذَلِكَ عِنْدِي]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

25. (4685)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kıyamet günü aziz ve celil olan Allah şöyle buyuracak:

“Ey ademoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin!” Kul diyecek:

“Ey Rabbim, Sen Rabbülâlemin iken ben seni nasıl ziyaret ederim?”

Rab Teâla diyecek:

“Bilmedin mi, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu etseydin, yanında beni bulacaktın!”

Rab Teâla diyecek:

“Ey âdemoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!”

Kul diyecek:

“Ey Rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki âlemlerin Rabbisin?”

Rab Teâla diyecek:

“Benim falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmez misin ki, eğer sen ona yiyecek verseydin ben onu yanımda bulacaktım.” Rab Teâla diyecek:

“Ey Ademoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!” Kul diyecek:

“Ey Rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki Alemlerin Rabbin!” Rab Teâla diyecek:

“Kulum falan senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın, bunu benim yanımda bulacaktın!” [Müslim, Birr 43, (2569).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, hasta ziyareti, aç doyurmak, susuza su vermek gibi amellerin fazileti farklı bir üslubla takrir edilmiş olmaktadır. Kulun, ziyaret edilenin yanında veya karnı doyuranların yanında Allah'ı bulması demek, o fiiline mukabil Allah'ın bol sevabını, rahmetini bulması demektir.

4686 — وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَكَلَ طَيِّبًا وَعَمِلَ فِي سُنَّةٍ وَأَمِنَ النَّاسُ بَوَائِقَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ فِي النَّاسِ كَثِيرٌ. قَالَ: فَسَيَكُونُ فِي قُرُونٍ بَعْدِي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

وَالْمُرَادُ «بِالْبَوَائِقِ» هُنَا: الْغَوَائِلُ وَالشُّرُورُ وَالظُّلْمُ وَالْغَش.

26. (4686)- Ebu Sa'îd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim temiz rızık yer ve sünnete uygun amelde bulunur, halk da kendisinden bir kötülük gelmeyeceği hususunda güven duyarsa cennete girdi demektir.”

Bir adam: “Ey Allah'ın Resûlü! Bugün insanlar arasında böyleleri çoktur!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

“Benden sonraki zamanlarda da olacaklar!” buyurdu.” [Tirmizî, Kıyâmet 61, (2522).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah helal rızıkla beslenip, söylediği sözler veya yaptığı işler sünnet veya Kur'an'da mevcut nasslardan birine uygunluk arzeden bir kimseye, cennet hususunda garanti vermektedir. Yeter ki, halk da ondan gelecek her çeşit kötülükten kendini emîn hissetsin.

Resûlullah her asırda bu çeşit iyi insanların çokça olacağını müjdelemektedir.

4687 ۲۷- وَعَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ مَنَحَ مِئْثَةَ لَبَنٍ أَوْ وَرْقٍ، أَوْ هَدَى ضَالًّا طَرِيقًا، أَوْ أَعْمَى زُقَاةً، كَانَ لَهُ مِثْلُ مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«المِئْثَةُ» العطية. والمنحة: الناقة والشاة تعار لیتنفع بلبنِها ثم تعاد.

27. (4687)- Hz. Bera radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim sağmal bir hayvanı veya parayı (karz-ı hasen olarak) iâreten verirse veya yolunu kaybedene yolunu gösterirse veya âmayı sokağına koyarsa kendisine bir köle azad edenin sevabı verilir.” [Tirmizî, Birr 37, (1958).]

4688 ۲۸- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: الرَّجُلُ يَعْمَلُ الْعَمَلَ سِرًّا فَإِذَا أُطْلِعَ عَلَيْهِ أَعْجَبَهُ ذَلِكَ. فَقَالَ ﷺ: لَهُ أَجْرَانِ: أَجْرُ السِّرِّ وَأَجْرُ الْعَلَانِيَةِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

المعنى أعجبه ثناء الناس عليه بالخير لقوله ﷺ: أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَمَا إِذَا أَعْجَبَهُ عِلْمُ النَّاسِ بِهِ لِيَكْرَمَ أَوْ يَعْظُمَ بِذَلِكَ فَهَذَا رِيَاءٌ. وَقِيلَ مَعْنَاهُ أَعْجَبَهُ إِطْلَاعُ النَّاسِ عَلَيْهِ رَجَاءُ أَنْ يَعْمَلَ بِمِثْلِ عَمَلِهِ فَيَكُونَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمَلَ لِقَوْلِهِ ﷺ: مَنْ سَنَّ سَنَةً حَسَنَةً كَانَ لَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمَلَ بِهَا.

28. (4688)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm’a soruldu:

“Ey Allah’ın Resûlü! Bir adam gizli olarak hayırlı ameller yaparken bir de bakarsın halk buna muttali olmuştur da bu onun hoşuna gitmiştir?” Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bu kimsenin iki ücreti vardır: Gizli yapmanın ücreti ve aleni yapmanın ücreti.” [Tirmizî, Zühd 49, (2385).]

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadis hakkında şu açıklamayı kaydeder: “Bu hadisi, alimlerden bir kısmı şöyle açıkladı: “Yaptığı işe muttali olununca hoşuna gider” ibaresinin mânası şudur: “Halkın kendisini bu işi sebebiyle hayırla senâ etmesi onun hoşuna gider, zira Aleyhissalâtu vesselâm: “Sizler Allah’ın yeryüzündeki şahidlerisiniz” buyurmuştur. Bu hadisin müjdesi sebebiyle (halkın övgüsü Allah’ın rızasının alameti olduğu için) övgü adamın hoşuna gider. Ancak o kimse, bu hayrı kendinden bilsinler de hayrına mukabil kendine ikram etsinler, büyüklesinler diye, bilinmiş olmaktan hoşlanırsa bu riya’dır. Bazı alimler de şöyle demiştir: “Kendisine muttali olununca, kendi yaptığı örnek alınarak başkasının yapmasına da vesile olur” ümidiyle hoşlanırsa, bu durumda onların sevaplarının bir misli ona gelir. Çünkü hadiste: “Kim iyi bir yol açarsa, ona bunun eciri ve bu yolda gidenlerin ecrinin bir misli vardır” buyrulmuştur.”

4689 ۲۹ — وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: الرَّجُلُ يَعْمَلُ الْخَيْرَ وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ. فَقَالَ: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

29. (4689)- Hz. Ebu Zerr radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah’a soruldu: “Ey Allah’ın Resûlü! Kişi hayır yapsa halk da bu sebeple onu övse (bunun hükmü nedir)?

“Bu mü'mine (Allah'ın razı olduğuna dair) peşin bir müjdedir” buyurdular.” [Müslim, Birr 166, (2642).]

AÇIKLAMA:

Nevevî, kulun övülmede dahli olmadığı takdirde, gıyabında halkın yaptığı övgünün Allah’ın rızasına alâmet olacağını, aksi takdirde kendi iradesiyle, arzu-suyla övgünün hasıl olması halinde bunun rıza müjdesi olmayacağını belirtir.

4690 ۳۰ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَقَدْ أَلَّهِ ثَلَاثَةٌ: الْغَارِي، وَالْحَاجُّ، وَالْمُعْتَمِرُ]. أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ.

30. (4690)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah için sefer yapanlar üçtür: Gâzi, hacı, umreci.” [Nesâî, Hacc 4, (5, 113).]

4691 ۳۱- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

31. (4691)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Bir müslüman bir ağaç diker veya bir tohum eker de bunların mahsulâtından bir kuş veya insan veya hayvan yiyecek olsa, bu onun için bir sadaka olur.” [Buhârî, Hars 1, Edeb 27; Müslim, Mûsâkât 12, (1553); Tirmizî, Ahkâm 40, (1382).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buhârî: “Yenilen şeyleri ekmenin ve dikmenin fazileti” adını taşıyan bir babta kaydeder. “Ekme” ve “dikme” nin faziletine Kur’ânî delil olarak da “أَنْتُمْ تَزْرَعُونَ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَاةً” “Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dileseydik, muhakkak ki onu (tohumsuz) bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız” (Vâkıa 64-65).

2- Buhârî’nin bab başlığından da anlaşılacağı üzere ülemâ, hadisin, ekip dikmenin faziletli ameller arasında yer ettiğine delil olduğunu ve arzın imâr edilmesine teşvik teşkil ettiğini söylemiş, ayrıca hadisten çiftlik kurmanın ve onunla meşgul olmanın caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. *İbnu Hacer* der ki: “Bu hadis, zâhid geçinenlerden bazılarının ziraatle meşgul olmanın faziletini reddeden sözlerinin batıl olduğuna ve ziraatle meşguliyetten uzaklaştırmayı ifade zımında gelen rivayetlerdeki asıl maksadı, dinî işlere mâni olacak derecesine hamletmek gerektiğine de delildir.”

Burada *İbnu Hacer*’in kastettiği yasaklayıcı hadislerden biri şudur: لَا تَتَّخِذُوا الصِّعَةَ فَرَعْبًا فِي الدُّنْيَا “Çiftlik edinmeyin, dünyaya rağbet edersiniz.” Kurtubî bu iki hadisi şöyle cemedir: “Bu ikinci hadisteki yasaklama aşırı çokluğun peşine düşüp o yüzden dinî vazifeleri ihmal etmeye hamledilir. Sadedinde olduğumuz hadiste ziraat de ihtiyaç nisbetinde veya müslümanların ondan istifadesini düşünerek veya sevap elde etmek maksadıyla yapılan ziraate hamledilir.” Hadisin Müslim’deki veçhinde sebep-i vürud da mevcut: Buna göre Resûlullah, bir bahçede çalışmakta olan Ümmü Ma’bed’in yanına gelip: “Bu hurmaları kim dikti, kâfir mi, müslüman mı?” diye sorar. Ümmü Ma’bed:

“Müslüman!” deyince *Fahr-i Kainat aleyhissalâtu vesselâm*: “Müslüman bir kimse ağaç diker de ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse bu mutlaka onun için Kıyamet gününe kadar bir sadaka olur” buyurur.

3- Müslim'in bir ziyadesi bilhassa kaydetmeye değer: **إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ** “...Kıyamet gününe kadar kendisi için sadaka olur.” Demek ki iyi bir niyetle atılan bir tohum veya dikilen bir ağaçtan istifade edildiği müddetçe Kıyamete kadar sevap hasıl olmaktadır. Bu ziyadeden, ekilen o tohumun, müteakip tohumlarından veya ağacın müteakip çekirdek ve filizlerinden hâsıl olacak ve Kıyamete kadar müteselsilen elde edilecek menfaatlerden, eken kimşenin sevap cihetiyle istifade edeceği mânasını dahi anlamak mümkün ise de, *Nevevî, Ibnu Hacer* “Sevap elde etme işi, ekilen veya dikilen şeyden yenilmeye devam edildiği müddetçe, kişi ölmüş bile olsa, hatta mülkiyeti başkasına intikal etmiş bile olsa” diyerek “bizzat dikilenin varlığının devamı müddetince” diye bir sınırlama getirirler. Her halükârda bu hadis ziraatçiliğe, mü'min gönüllerde fevkalâde bir teşvik hâsıl eder.

4- *Ibnu Hacer*, “müslüman” kelimesinin mutlak gelmiş olmasından hareketle, “hür, köle, fâsık, müttaki, erkek, kadın her müslümanın bu ekim sevabından istifade edeceğine” dikkat çeker. “İstifade edecek kimse” de mutlak gelmiştir: “İnsan.” Bu durumda onun milliyeti, diyaneti, müşteri veya hırsız olması mevzubahis değildir. Hadisteki bu ıtlaka binaen *Bediüzzaman* bu hadisin mealini, “Hem bu bağdan çıkan mahsulattan kim yese –hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun-sana bir sadaka hükmüne geçer” şeklinde verir.

Bu çeşit hadislerin, zamanımızda ortaya çıkan ve pek çok insanımıza muşallat olan ve insanları belli yaşlardan sonra müstahsil olmaktan alıkoyup, sadece müstehlik olmaya atan “emekli” lik anlayışının zararlılığını kavramada önemi büyüktür. Bu maksadla, yetiştirilen ağaç ve diğer bitkilerden hasıl olan mahsulatın sadaka yerine geçmesinin namaz kılma şartına bağlı olduğu görüşünde olan *Bediüzzaman*'dan bir pasajı aynen aktarıyoruz:

“Eğer sen, istirahat ve teneffüs vaktini ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen, o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı ahiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki mâden-i mânevi bulursun:

Birinci Maden: Bütün bağındaki yetiştirdiğin –çiçekli olsun, meyveli olsun– her nebâtın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyyet ile, bir hisse alıyorsun.

İkinci Maden: Hem bu bağdan çıkan mahsûlattan kim yese –hayvan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun– sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakikî nâmına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve O'nun malını, O'nu mahlûkatına veren bir tevziat memuru nazariyle kendine baksan...

İşte bak, namazı terkeden, ne kadar büyük bir hesâret eder. Ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa'ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hatta ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. "Neme lazım der. Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?" diyerek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helale çalışacağım. Tâ, kabrime daha ziyade ıstık göndereceğim. Ahiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim."

SEKİZİNCİ BAB
HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL
HASTALIK VE MUSİBETLER

İKİNCİ FASIL
EVLADIN ÖLÜMÜ

ÜÇÜNCÜ FASIL
ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

BİRİNCİ FASIL
HASTALIK VE MUSİBETLER

4692 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [أَتَاهُمَا سَمَاعُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ وَصَبٍ وَلَا نَصَبٍ وَلَا سَقَمٍ وَلَا حَزَنٍ حَتَّىٰ أَلْهَمَ يَهُمُّهُ إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهِ مِنْ سَيِّئَاتِهِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«النَّصَبُ وَالْوَصَبُ»: الوجد والمرض.

1. (4692)- Ebu Hureyre ve Ebu Said radiyallahu anhüma'nın anlattıklarına göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur:

“Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık bir üzüntü hatta bir ufak tasa isabet edecek olsa, Allah onun sebebiyle râû'minin günahından bir kısmını mağfiret buyurur.” [Buhârî, Marda 1; Müslim, Birr 52, (2573); Tirmizî, Cenâiz 1, (966).]

4693 ۲- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أُمِّ السَّائِبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. فَقَالَ: مَا لِكَ تُزْفِرِينَ. فَقَالَتْ: الْحُمَّى! لَا بَارَكَ اللَّهُ فِيهَا. فَقَالَ: لَا تَسْبِي الْحُمَّى فَإِنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ كَمَا يُذْهِبُ الْكَبِيرُ حَبَثَ الْحَدِيدِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«تُزْفِرِينَ» بالزاي المكررة. وأصل الرفيف: الحركة الشديدة كأنه سمع ماعرض لها من رعدة الحمى؛ ويروى بالراء المهملة، من رفرة جناح الطائر، وهي تحريكه عند الطيران. فشبه حركة رعدتها به، والأول أكثر، والله أعلم.

2. (4693)- Hz. Cabir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü's-Saib radiyallahu anhâ'nın yanına girdi ve:

“Niye zangırdıyorsun, neyin var?” dedi. Kadın: “Humma (sıtma)! Allah belasını versin!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

“Sakın hummaya sövme! Çünkü o, insanların hatalarını temizlemektedir, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlediği gibi!” buyurdular.”

4694 ۳- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [عَادَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَحْمُومًا فَقَالَ لَهُ: أَبَشِّرْ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: هِيَ نَارِي أُسْلِطُهَا عَلَى عَبْدِي الْمُؤْمِنِ لَتَكُونَ حَظَّهُ مِنَ النَّارِ]. أَخْرَجَهُ رَزِين.

3. (4694)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hummalıyı ziyaret etmişti. Hastaya:

“Müjde! Zira Allah Teâla hazretleri diyor ki: “Humma benim ateşimdir, ben onu mü'min kuluma musallat ederim, ta ki, ateşten tadacağı nasi-bi(ni dünyada tadmış) olsun.”

[Rezîn tahrîc etmiştir. (Ahmed Ibnu Hanbel'in Müsne'd'inde mevcuttur: 2, 440).]

4695 ۴- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا، وَإِذَا أَرَادَ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أَمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتَّى يُؤَافِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

4. (4695)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah bir kuluna hayır murad ettimi onun cezasını tacil edip dünya-da verir; bir kulu hakkında da kötülük murad ettimi onun günahlarını tutar, Kıyamet günü cezasını verir.” [Tirmizî, Zühd 57, (2398).]

4696 ۵- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ عَظُمَ الْجَزَاءُ مَعَ عَظُمِ الْبَلَاءِ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

5. (4696)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Mükâfaatın büyüklüğü belânın büyüklüğü ile (orantılıdır). Allah bir cemaati sevdi mi onları musibete müptela eder. Kim bundan razı olursa Allah da ondan razı olur, kim de razı olmazsa Allah da ondan razı olmaz.” [Tirmizî, Zühd 57, (2398).]

4697 ۶- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَوَدُّ أَهْلُ الْعَافِيَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِينَ يُعْطَى أَهْلُ الْبَلَاءِ الثَّوَابَ لَوْ أَنَّ جُلُودَهُمْ كَانَتْ قُرُصَتْ فِي الدُّنْيَا بِالْمَقَارِيزِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

6. (4697)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kıyamet günü, afiyet ehli kimseler, bela ehline sevapları verilince, dünyada iken derilerinin makaslarla kazınmış olmasını temenni edecekler.” [Tirmizî, Zühd 59, (2404).]

4698 ۷- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

7. (4698)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Mü'min erkek ve kadının nefsinde, çocuğunda, malında bela eksik olmaz. Tâ ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun.” [Muvatta, Cenâiz 40, (1, 236); Tirmizî, Zühd 57, (2401).]

4699 ۸- وَعَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الْأَمْثَلُ، فَلَا أَمْثَلُ، يَتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ فَإِنْ كَانَ شَدِيداً فِي دِينِهِ صُلْباً اشْتَدَّ بَلَاؤُهُ، وَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ رِقَّةٌ ابْتَلَاهُ اللَّهُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَمَا يَبْرَحُ

الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَتْرُكَهُ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

يقال: «جَاءَ الْقَوْمُ لِأَمْتَلٍ فَلَا مِثْلَ» أُنِيَ جَاءَ أَشْرَافُهُمْ وَأَجْلَهُمْ وَخَيْرُهُمْ وَاحِدًا بَعْدَ وَاحِدٍ فِي الرِّبَةِ وَالْمَنْزِلَةِ.

8. (4699)- *Mus'ab İbnu Sa'd, babası radiyallahu anh'tan naklediyor: "Der ki:*

"Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlardan kimler en çok belaya uğrar?"

“Peygamberler, sonra büyüklükte onlara ve bunlara yakın olanlar. Kişi diyaneti nisbetinde belaya maruz kalır. Kim dininde şiddetli ve sağlam olursa onun belası da şiddetli olur. Şayet dininde zayıflık varsa, Allah onu da diyaneti nisbetinde imtihan eder. Bela kulun peşini bırakmaz. Tâ o kul, hatasız olarak yeryüzünde yürüyünceye kadar.” [Tirmizî, Zühd 57, (2400).]

4700 ۹- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا أَخْرِجُ أَحَدًا مِنَ الدُّنْيَا أُرِيدُ أَنْ أَغْفِرَ لَهُ حَتَّى أَسْتَوْفِيَ كُلَّ خَطِيئَةٍ فِي عُنُقِهِ بِسَقَمٍ فِي بَدَنِهِ وَإِقْتَارٍ فِي رِزْقِهِ]. أَخْرَجَهُ رَزِينٌ.

«الْإِقْتَارُ» التَّضْيِيقُ عَلَى الْإِنْسَانِ فِي رِزْقِهِ.

9. (4700)- *Hiz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“Allah Teâla hazretleri ferman etti: “İzzetim ve celalim hakkı için, mağfiret etmek istediğim hiç kimseyi, bedenine bir hastalık, rızıkına bir darlık vererek boynundaki günahlarından temizlemeden dünyadan çıkar-mayacağım.” [Rezîn tahriç etmiştir.]

4701 ۱۰- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا كَانَ الْعَبْدُ يَعْمَلُ عَمَلًا صَالِحًا فَشَعَلَهُ عَنْهُ مَرَضٌ أَوْ سَفَرٌ

كَتَبَ اللَّهُ لَهُ كَصَالِحٍ مَا كَانَ يَعْمَلُ وَهُوَ صَاحِبٌ مُقِيمٌ. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

10. (4701)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Bir kul, salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girerek ameline mani olsa, Allah ona sıhhati yerinde ve mukim iken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar. [Buhârî, Cihâd 134; Ebu Dâvud, Cenâiz 2, (3091).]

İKİNCİ FASIL ÇOCUK ÖLÜMÜ

4702 ۱- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ النَّسَاءُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ غَلَبَنَا عَلَيْكَ الرِّجَالُ، فَاجْعَلْ لَنَا يَوْمًا مِنْ نَفْسِكَ فَوَعَدَهُمْ يَوْمًا، فَوَ عَظَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ، وَكَانَ فِيهَا قَالَ لَهُنَّ: مَا مِنْكُمْ إِمْرَأَةٌ تُقَدِّمُ ثَلَاثَةً مِنْ وَلَدِهَا إِلَّا كَانُوا لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ. فَقَالَتْ امْرَأَةٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاثْنَيْنِ؟ قَالَ: وَاثْنَيْنِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

1. (4702)- Ebu Sa'id radiyallahu anh anlatıyor: "Kadınlar Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a dediler ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Sizden (istifade hususunda) erkekler bize galip çıktı (yeterince sizi dinleyemiyoruz). Bize müstakil bir gün ayırsanız!"

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine onlara bir gün verdi. O günde onlara vaaz u nasihat etti, bazı emirlerde bulundu. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı:

"Sizden kim, kendinden önce üç çocuğunu gönderirse, onlar mutlaka kendisine ateşe karşı bir perde olur!"

Bir kadın sormuştu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ya iki çocuğu ölmüşse?"

"İki de olsa!" buyurmuşlardı." [Buhârî, İlm 36, Cenâiz 6, İ'tisâm 9; Müslim, Birr 152, (2633).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste sahabe hanımlarının dinlerini öğrenme hususundaki hırsları gözükmektedir. Zira Mescid-i Nebvi'nin arka kısmında yer alan kadınların, araya giren erkek cemaati sebebiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işitmeleri zorlaşmış olunca daha yakından dinleme imkanı sağlayacak hususî bir gün talep ediyorlar.

2- Bazı rivayetlerde *Resûlullah*'ın: “**Falanca hanımın evinde toplanın**” diyerek, kadınlara mahsus vaaz gününü hususî bir evde yapmıştır.

3- Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın kadınların dinlerini öğrenmeleri meselesine ehemmiyet verip hususî şekilde ilgilendiğini göstermektedir.

4- Hadis, keza müslüman çocuklarının cennette olduğunu, çocukların ebeveynleri için ateşe karşı perde olacaklarını ifade etmektedir.

Bu rivayette iki çocuğu ölen kimsenin cennete gideceği ifade edilmiştir. Bir başka rivayette “*Ya tek çocuğu ölmüşse?*” sorusu da sorulmuş, *Resûlullah* bir müddet sükût buyurduktan sonra: “**Tek de olsa!**” diye cevap dermeyan etmiştir. Bir başka hadiste مَنْ قَدَّمَ ثَلَاثَةً مِنَ الْوَلَدِ كُمْ يَنْلِقُوا الْجَنَّةَ كَانُوا لَهُ حِصْنًا حِصْنًا مِنَ النَّارِ “**Kim bülüğa ermemiş üç çocuğu önden gönderirse bunlar kendisi için ateşe karşı muhkem bir kal'a olurlar**” buyurulmuştur. Bir çocuk gönderene de cennet verileceğini teyid eden muhtelif rivayetler var. *Ibnu Hacer*, bunlardan en sahih olanını, *Buhârî*'nin *Rikâk*'ta kaydettiği şu rivayetin teşkil ettiğini söyler: يَقُومُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءً إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّةً مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ اخْتَصَبَهُ إِلَّا الْجَنَّةَ مِنَ الْوَلَدِ لَمْ يَنْلِقُوا

“Allah Teâla hazretleri buyurmuştur: “Ben, dünya ehlinde sevdiğini aldığım bir kulum, onun sevabını umarak sabreder, rıza gösterirse mükafaatı ancak cennettir.” *Ibnu Hacer*, “*Bu rivayete tek çocuk da dahildir*” der.

Bu çeşit rivayetlerin bir kısmı *ihtisab* yani “*sevap niyetiyle sabır*” kaydını ihtiva etmez, mutlak gelir. Bunlara göre, çocuğu ölen her mü'min bu sevaba dahildir. Ancak *Ibnu Hacer* der ki: “*Şeriatın bilinen kaidelerindendir: “Sevap niyete terettüp eder.” Öyleyse mutlak hadisleri “ihtisab” la kayıtlamak gerekir. Öyleyse mutlak hadisler mukayyed olanlara hamledilecektir.*”

4703 ۲- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَمُوتُ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ]. أَخْرَجَهُ السَّيْتَةُ إِلَّا أَبَادَاوَدَ.

وفي أخرى للترمذی: «وَأَتْنَانٍ وَوَاحِدٌ».

وَمَعْنَى «تَحِلَّةِ الْقَسَمِ» أَيْ لَا تَمَسُّهُ النَّارُ إِلَّا مَسَّةَ يَسِيرَةٍ مِثْلَ تَحْلِيلِ قَسَمِ الْحَالِفِ.

2. (4703)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Mü'minlerden birinin üç çocuğu ölür ve ona da ateş değerse, bu çok hafif bir alev yalamasıdır.” [Buhârî, Cenâiz 6, Eymân 9; Müslim, Birr 150-154, (2632-2635); Muvatta, Cenâiz 38, (1, 235); Tirmizî, Cenâiz 64, (1060); Nesâî, Cenâiz 25, (4, 25).]

4704 ۳- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ كَانَ لَهُ فَرَطَانِ مِنْ أُمَّتِي دَخَلَ الْجَنَّةَ بِهِمَا. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ. قَالَ: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ يَأْمُوقَةً. قَالَتْ: فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ؟ قَالَ: أَنَا فَرَطُ أُمَّتِي، لَنْ يُصَابُوا بِمِثْلِي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«الفرط» السابق المقدم على القوم في طلب الماء والمنزل، وإذا مات للإنسان ولد صغير فهو فرط له.

3. (4704)- Ibnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümmetimden kimin iki öncüsü varsa, onlarla birlikte cennete girer!”

Hiz. Aişe radiyallahu anhâ sordu: “Bir öncüsü olan?”

“Bir öncüsü olan da, ey (hayırda) muvaffak olan!” buyurdular. Hiz. Aişe tekrar sordu: “Ümmetinden hiç öncü göndermeyen?”

“Ben, ümmetimin öncüsüyüm, (şefaatiyle onları cennete ben sevkedeceğim. Hatta ben bütün öncülerin en büyüğüyüm. Çünkü, ücret, çekilen meşakkate göre-büyür). Benimki gibisine de hedef olmayacaklar. (Onların beni önden göndermekten daha büyük bir kayıpları, daha acılı bir musibetleri yoktur ve olmayacak da. Zira vahiy kesilmiş oldu.)” [Tirmizî, Cenâiz 64, (1062).]

ÜÇÜNCÜ FASIL
ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

4705 ۱- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: إِنَّا لَتَكْرَهُ الْمَوْتَ. قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ؛ وَلَكِنْ الْمُؤْمِنُ إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ اللَّهِ وَكَرَامَتِهِ، فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ، فَأَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ وَأَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِعَذَابِ اللَّهِ وَعُقُوبَتِهِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَهَ إِلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ، فَكَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ، وَكَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ]. أَخْرَجَهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1. (4705)- Ubâde Ibnu's-Samit radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki:

"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!"

Hiz. Aîşe radiyallahu anhâ: "Biz ölmekten hoşlanmayız" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Kasdımız bu değil. Lâkin, mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelenir. Ona, önünde (ölümden sonra kendisini bekleyen) şeyden daha sevgili birşey yoktur. Böylece O, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise, ölüm kendisine gelince Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelenir. Bu sebeple ona önünde (kendini bekleyenlerden) daha menfur bir şey yoktur. Bu sebeple Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz." [Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikr 14, (2683); Tirmizî, Cenâiz 67, (1066); Nesâî, Cenâiz 10, (4, 10).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste kulun Allah'a olan sevgi ve nefreti ile Allah'ın da kula olan sevgi ve nefreti mevzubahis edilmektedir. Kulun sevgi ve nefretini anlamak o kadar zor değildir. Ama Allah'ın sevgi ve nefreti izah gerektirir. Bu sebeple alimler: *"Allah'ın kullarına muhabbeti, onun hayır ve hidayetini irade etmesidir. Kula in'amda bulunmasıdır. Nefreti de bunların zıddıdır. Yani kulun hayrını ve hidayetini irade etmemesi, in'amda bulunmamasıdır."*

Hadiste gelen مَنْ (kim) kelimesi şart değil de haber olarak telakki edilince şöyle bir mana çıkacağına da dikkat çekilmiştir: *"Allah'a kavuşmayı seven, Allah'ın kendisine kavuşmasını sevdiği kimsedir."*

Bu durumda, Allah'ın, kula kavuşmayı sevmesinin sebebi kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi değildir. Keza kerahat ve nefret de böyle.

2- Hadisin son kısmını anlamada Müslim ve Nesâî'de Şureyh İbnu Hânî tarikinden gelen veçhinde geçen ziyadeyi kaydediyoruz:

"...Ebu Hureyre'yi dinledim.. (hadisin aslını zikreder ve der ki:) "Sonra Hz. Aişe'ye geldim. Dedim ki: "Bir hadis işittim, eğer öyleyse hepimiz helak olduk" –Hadisi zikreder ve der ki: – "Aramızda ölümden hoşlanan kimse yok, herkes onu sevmiyor!"

Bunun üzerine Hz. Aişe: *"Onun mânası senin hatırına gelen şey değil. (Hadiste ölüm hali anlatılıyor. Ölmek üzere olan insanın) gözü belerdi mi yani can çekişen kimse, gözünü açıp yukarıya dikti mi artık etrafa bakamaz, göğsü daralır, ruh gidip gelmeye başlar, derisi titrer ve büzülür. İşte bu can çekişme halidir" der."* Bu hadisin Abd İbnu Humeyd'de gelen bir veçhinde Hz. Aişe şöyle demiştir: *"Allah bir kul hakkında hayır murat etti mi, onun ölümünden bir yıl önce bir melek göndererek onu takviye edip hayırlı işlerde muvaffak kılar. Hakkında: "Hayır üzere öldü" denir. İşte bu kimse ölüm gelince sevabını gördü mü nefsi ona kavuşma arzusu duyar. Bu onun Allah'a kavuşmayı sevmesi, Allah'ın da ona kavuşmayı sevmesidir. Allah bir kul hakkında şer murad etti mi, ölümünden bir yıl önce ona bir şeytan musallat eder. Bu onu saptırır ve fitneye atar. Öyle ki: "İçinde bulunduğu şer üzere öldü" denir. Ölüm geldiği zaman, Allah'ın kendisine hazırladığı azabı görür ve nefsi bundan korkar. İşte bu onun Allah'a kavuşmaktan, Allah'ın da ona kavuşmaktan hoşlanmamasıdır."*

3- Hattâbî'ye göre, hadiste geçen lika (kavuşma)dan farklı manalar murad-
dır:

★ *Muayene*, (birkısım gaybî hakikatleri ölüm anında görmek).

★ *Ba's* yani ölümden sonra dirilme; şu ayette olduğu gibi: **قَدْ حَمِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ** “Allah'ın huzuruna varacaklarını inkâr edenler hüsrana uğramışlardır...” (En'âm 31).

★ *Ölüm*; şu ayette olduğu gibi: **مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ** “Kim Allah'a kavuşmayı ümit ederse, Allah'ın vaadettiği o an mutlaka gelecektir...” (Ankebût 5). Keza şu ayette olduğu gibi: **قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَتَوَارَعُونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ** “De ki: “Kaçtığınız ölüm, mutlaka gelip sizi bulacaktır. Sonra da görünür ve görünmez alemleri hakkıyla bilen Allah'a döndürüleceksiniz...” (Cum'a 8).

★ *İbnu'l-Esîr*, en-Nihâye'de şöyle der: “Burada *likâullah*(Allah'a kavuşmak)tan murad Ahiret yurduna dönüş ve Allah'ın indindeki şeylerden taleptir. Bundan gaye ölüm değildir. Çünkü herkes ondan nefret eder. Öyleyse kim dünyayı terkeder ve ona buğzederse Allah'a kavuşmayı sever, kim de dünyayı tercih edip ona kendini verirse Allah'a kavuşmayı sevmez, çünkü bu kimse, ona ölümle vâsıl olur.”

★ *Hattabî* der ki: “Kulun Allah'a kavuşmayı sevmesinin mânası, ahireti dünyaya tercih etmesidir. Böylece kul, dünyada ikametini devam etmesini sevmez, bilakis oradan göçe hazırlık yapar. Allah'a kavuşmaktan nefret, bunun zıddıdır.”

★ *Nevevî* der ki: “Hadisin manası şudur: “Şer'an itibar edilen, muhabbet ve nefret, hayatının sonuna gelmiş kimseye birkısım gaybî ahvalin açılıp, sonunun ne olacağı gösterilen, bu sebeple, artık tevbesinin kabul edilmediği can çekişme anında vâki olan muhabbet ve nefrettir.”

4- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD:

★ Hayır ehli, şerefleri sebebiyle önce zikredilir, şer ehli sayıca çok olsa da ikinci planda mevzubahis edilmelidir.

★ Cezalar amel cinsindendir. Hadiste muhabbet muhabbetle, nefret nefretle karşılık görmektedir.

★ Bazı alimler *lika'yı* rü'yet olarak tevil ederek hadisten ahirette hayır ehlinin Allah'ı göreceğine delil bulmuş ise de bu zayıf addedilmiş ve *lika* ile Allah'ın sevabına kavuşmanın kastedilmiş olmasının da mümkün ve makul olduğu ileri sürülmüştür.

★ Can çekişen kimsede sürûr ve memnuniyet alâmeti zuhur ederse, bu, onun hayır üzere olduğuna delildir. Aksi zuhur ederse şer üzerine olduğuna delil olur.

★ Allah'a kavuşma sevgisi, ölümü temenni etme yasağına girmez. Çünkü bu, ölümü temenni etmediği halde kişide bulunabilir. Nitekim Allah'a kavuşma muhabbeti hasıl olan kişide bu hal, ölümün gelmesi veya gecikmesiyle ortadan kalkmaz. Ölümü temenni etme yasağı hayatın devam etmekte olduğu hale hamledilir. Halbuki can çekişme ve gaybî halleri görme anı, ölümü temenni yasağına girmez. Bilakis o anda temenni müstehabtır.

★ Sıhhat halinde ölümden nefret etmenin farklı şekilleri var:

★★ Bazı insanlar, ölümden sonraki ahiret nimetlerine, dünyayı tercih ederek ölümden nefret eder. Bu, mezmumdur.

★★ Bazıları, kendisini bekleyen hesaptan korkarak ölümden nefret eder. Bunlar yeterli amelde bulunamadığını, hazırlığı olmadığını idrak eder de gerekli şekilde Allah'ın emrini yerine getirmek arzusuyla ölmek ister. Bunlar ölümden nefret etmede mazurdur. Bu gruba girenlerin çok ciddi şekilde uhrevî hazırlığa girişmeleri ve ölüm gelinceye kadar bu hali terketmemeleri gerekir. Ölüm geldi mi, bunların Allah'ın rahmetinden ümidvar olarak ölümü nefretle değil, muhabbetle karşılamaları icab eder.

★ Dünyada, sağılardan hiç kimse Allah'ı göremez. Bu görme işi, mü'minlere ölümden sonra vaki olur. Zira, hadisin bir başka veçhinde: **وَالْمَوْتُ دُونَ لِقَاءِ اللَّهِ** “Ölüm, Allah'a kavuşmadan öncedir” ibaresi gelmiştir. *Lika*, rüyetten daha âmm bir tabirdir. Öyleyse *lika* ortadan kalkınca *rü'yet* (görme) de ortadan kalkar. Nitekim bir Müslim hadisinde, buradakinden daha sarîh olarak şöyle buyrulmuştur: **إِنَّكُمْ لَنْ تَرَوْا رَبَّكُمْ حَتَّى تَمُوتُوا** “Siz, ölmedikçe Rabbinizi göremeyeceksiniz.”

FERÂİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

İKİNCİ FASIL

FERÂİZİN AHKÂMI VE VARİSLER

★ Dede, Nine

★ Kızlar, Kızkardeşler

★ Erkek Kardeşler

★ Cenin

★ Veled-i Mülâ'ane

★ Mutedde (İddet Bekleyen Kadın)

★ Kelâle (ne evlad ne de baba bırakmadan ölen)

★ Zevî'l-Erhâm

★ Miras-ı diyet

★ Miras-ı sadaka

★ Cemâ'at-ı varis

★ Miras-ı velâ

★ Miras-ı asabe

ÜÇÜNCÜ FASIL

**RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELAM'IN
MİRASI VE GERİDE BIRAKTIKLARI**

FERÂİZ BÖLÜMÜ
BİRİNCİ FASIL
MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Ferâiz kelimesi *farız*ın cem'idir. *Farıza*, *mefrûza* mânasında yani ism-i mef'ûl olarak kullanılmaktadır. Kesmek mânasına gelen *farz* kökünden gelir. Arap قَرَضْتُ لِفُلَانٍ كَذَا deyince "Ona maldan bir miktar kesip (ayırdım)" demiş olur. Bu yorum *Hattâbî*'ye göredir. Bazı âlimler, bu kelimenin yayın iki ucuna giriş yerleştirmek maksadıyla oyuk açmak mânasına gelen *farz*dan geldiğini iddia etmiştir. Ancak, "Bu ikinci mânada Allah'ın farzettığı şeyler kastedilir. Bunlar, Allah'ın kullara mecbur ettiği şeylerdir (kul onun dışına çıkamaz)" denmiştir.

Râgıp der ki: "Farz, sert bir şeyi kesmek, onda iz meydana getirmektir. *Mevâris* şu ayette *ferâiz* kelimesiyle hususileştirilmiştir: نَصِيًّا مَّفْرُوضًا "takdir edilmiş pay" (Nisa 7). Burada "miktar" veya "malum" veya "başkalarının kesilip ayrılması" mânalarına gelir. *İbârenin* geçtiği ayetin meali şöyle:

"Erkekler için anne ile babanın ve yakın akrabasının bıraktığı mirastan bir pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve yakın akrabasının bıraktığı mirastan bir pay vardır. Miras olarak kalan mal az olsun çok olsun, "onlar için takdir edilmiş birer pay vardır"; hiçbiri bundan mahrum bırakılamaz" (Nisa 7)."

Şu halde *ferâiz* kelimesi mirastan varislere düşen hakları, payları ifade etmektedir. Bu paylar meselesi, ölen kimsenin bıraktığı malların çeşidine, geride bıraktığı şahısların akrabalık derecesine, onların kadın-erkek şeklindeki cinsiyetine, borç bırakıp-bırakmadığı, vasiyette bulunup-bulunmadığı gibi farklı durumlara bağlı olduğu için hesaplanması karmaşık bir konudur. Bu hususî bir ilim ister. Bu sebeple buna *ilm-i ferâiz* denmiştir. Bu ilmi iyi bilenlere de *farazî* denilir. *Rêsûlullah* ferâiz ilminin ihmal edilmemesine, zamanla bunu bilenlerin pek azalacağına dikkat çekmiştir.

4706 ۱- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ]. أَخْرَجَهُ السَّيِّدُ النَّسَائِيُّ، وَلَمْ يَذْكُرْ مَالَهُ: وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ.

1. (4706)- Üsâme İbnu Zeyd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdu ki:

“Müslüman kimse kâfir kimseye varis olamaz; kâfir de müslümana vâris olamaz.” [Buhârî, Ferâiz 26; Müslim, Ferâiz 1, (1614); Muvatta, Ferâiz 10, (2, 519); Ebu Dâvud, Ferâiz 10, (2909); Tirmizî, Ferâiz 15, (2108).]

AÇIKLAMA:

İslâm dini farklı dinlere mensup olanların birbirlerine varis olamayacağını teşrî etmiştir. Yukarıdaki hadisi aynen bab başlığı yapan *Buhârî* hazretleri, başlığın deyarını olarak, İslâm ülemâsının ittifak ettiği bir hususu kaydeder: “...Mirasın taksiminden önce müslüman olan kimseye miras yoktur.”

Ancak, hadis metninden bu hükmün çıkarılması ihtilaflı bir meseledir. Birkısım âlimler bu hükme giderken, diğer birkısımlı: “Bunun için başka delile ihtiyaç var” demiştir.

“Mirasın taksiminden önce müslüman olan kimseye miras yoktur” diyenlere karşı çıkanlar der ki: “Kişi, mirasa, ölümle istihkak kesbeder. Öyleyse ölümle mal, mal sahibinin mülkiyetinden çıktı mı, artık varislerin hak sahibi olması için taksim beklenmez. Ölüden kendilerine intikal eden mala müstehak olmuşlardır; mal henüz taksim edilmemiş bile olsa.” İbnu'l-Münir burada şöyle bir temsil getirir: “Ölen bir müslümanın, biri kâfir biri müslüman iki oğlu olsa, kâfir olan oğlu, mal taksim edilmezden önce müslüman olsa, cumhura göre bu oğlan mirastan pay alır. Buna sadedinde olduğumuz Üsâme İbnu Zeyd radiyallahu anh hadisinin âmm olan hükmü delalet eder. Ancak Hz. Mu'az'dan gelen hadîse göre müslümanın varis olma nokta-i nazarı değişmektedir: Müslüman, kâfire varis olabilmekte, kâfir müslümana olamamaktadır. Hz. Muaz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: **الْإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ** “İslâm artar, eksilmez”⁽¹⁷⁾ hadisine dayanır.”

Birkısım alimler Ebu Dâvud'da (Ferâiz, 10) da gelmiş olan bu hadisin, ihticac edilmeyecek kadar zayıf olduğunu ileri sürmüştür. *Müsedded*'in bir tahriri-

(17) Bu hâniş açıklaması 4711 numaralı hadiste gelecek.

ne göre, “biri müslüman diğeri yahudi iki kardeş, yahudi olan babalarının ölümlüyle miras hususunda ihtilafa düşerler ve Hz. Muâz İbnu Cebel'e başvururlar. İhtilafa göre yahudi kardeş malın tamamına el koymuştur. Müslüman kardeş buna itiraz ederek, Hz. Muâz'a çıkmıştır. Hz. Muâz, müslümanı da varis kılmıştır.”

İbnu Ebî Şeybe'nin, Abdullah İbnu Ma'kıl tarikinden yaptığı rivayete göre, Hz. Muaviye: نَرِثُ أَهْلَ الْكِتَابِ وَلَا يَرِثُونَا “Biz Ehl-i Kitaba varis oluruz, onlar bize varis olamaz; tıpkı onların kızlarını nikahlamak helal olduğu halde, bizim kızlarımızın onlara helal olmadığı gibi” demiştir. Mesruk, Saîd İbnu'l-Müseyyeb, İbrahim Neha'tî ve İshâk İbnu Râhûye de böyle hükmetmiştir.

Aksi görüşte olan cumhur der ki: “Bu hüküm, nassa muarız olan bir kıyas-
tır. Halbuki nasstaki murad, (kıyasa gitmeye hacet bırakmayacak kadar) sarih-
tir. Böyle bir nass varken kıyasa gidilmez. Mezkur hadîse gelince, maksud olan
murad da nass değildir. Bilakis müslümanın diğer din mensuplarına üstün ola-
cağını ifade etmektedir. Bu üstünlüğün miras meselesiyle bir alakası yoktur. Ni-
tekim bu hükme bir başka kıyas muaraza eder. Buna göre, tevâriis yani varis ol-
ma hadisesi, velayetle ilgilidir. Müslümanla kâfir arasında Rab Teâlâ'nın şu
ayeti mucibince velâyet (dostluk) yoktur: لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ “Ey
iman edenler! Yahudileri ve hristiyanları dost edinmeyin; onlar birbirleri-
nin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz onlardan olur”
(Maide 51). Ayrıca, zımmî bir erkek harbî bir kadınla evlense, kadına varis ola-
maz. Böyle bir durumda zımmînin: “Ben müslümana varis olurum. Çünkü onlar
bizimle nikahlanıyorlar” demesi halinde delil ters dönmüş olur.”

Bu meselede, *İbnu Hacer'in* kaydına göre üçüncü bir görüş, “mirasın tak-
simini esas almaya” dayanır. Bu husus, Hz. Ömer, Hz. Osman, İkrime, Hasan
ve Câbir İbnu Zeyd'den rivayet edilmiştir. Ancak Hz. Ömer'den bunun aksi gö-
rüş de rivayet edilmiştir.

4707 ۲- وَعَنْ ابْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ وَجَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ:
[قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَتَوَرَّاثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ عَنِ
ابْنِ عَمْرٍو. وَالتِّرْمِذِيُّ عَنْ جَابِرِ.

2. (4707)- *İbnu Amr İbni'l-As ve Hz. Cabir radiyallahu anhum anlatıyorlar:* “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“İki farklı din mensupları birbirlerine varis olamazlar.” [Ebu Dâvud,

Ferâiz 10, (2911); Tirmizî, Ferâiz 16, (2109). *Ebu Dâvud'un rivayeti İbnu Amr'dan, Tirmizî'nin rivayeti Hz. Câbir'dendir.*]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, farklı dine mensup olan kâfirlerin birbirlerine varis olamaya-
cağına hükmedenler eşes almışlardır. Ancak cumhur, hadiste geçen *iki dinden*
biriyle “İslâm”ın, diğeriyle “küfr”ün kastedildiğine hükmetmiştir. Böyle olun-
ca bundan çıkacak hüküm, önceki hadisle müsavi olur.

Şâfiî, Hanefî başta olmak üzere ülemânın çoğunluğuna göre, kâfirler kendi
aralarında birbirlerine varis olabilirler. Müslümanla aralarında tevâris cereyan
etmez.

2- Alimler zımmî ile harbî arasında fark gözetmişlerdir. *Ebu Hanîfe* zımmî
ve harbî kâfirlerin birbirlerine varis olamayacaklarını söylemiştir. Harbiler, *Ebu*
Hanîfe'ye göre aynı diyarda olurlarsa tevarüs ederler. Şâfiî mezhebine göre böy-
le bir şart aranmaz.

3- Birkısım alimler (*Sevrî, Rebî'a* vs.) ise kâfirleri üçe ayırmıştır:

- ★ Yahudiler,
- ★ Hristiyanlar,
- ★ Diğerleri.

Bu üç dinden biri diğerlerine varis olamaz.

4- Medine ve Basra ülemâsından bir grup da şöyle demiştir: “Kâfirlerden
her grup ayrı bir dindir. Öyleyse mecusi, putpereste varis olamaz, yahudi hris-
tiyana varis olamaz.” Bu görüşte olan Evzâî daha da ifrata kaçarak: “Aynı dine
mensup iki farklı fırka, birbirlerine varis olamaz” demiştir.

5- Mürted hususunda ihtilaf edilmiştir:

★ Şâfiî ve Ahmed: “Mürted öldü mü malı bütün müslümanlara fey' (gani-
met) olur” demiştir.

★ Mâlik: “Malı fey' olur. Ancak, irtidadıyla, müslüman varislerini malın-
dan mahrum kılmayı kastetti ise, mal varislerinin olur” demiştir. Zındık hak-
kında da hükmü böyledir.

★ Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre “Mürtedin malı müslüman varislerinin
olur.”

★ Ebu Hanîfe'ye göre: "İrtidaddan önce kazandıkları, müslüman varislerindir. İrtidaddan sonraki kazandıkları devlet hazinesine gider."

★ Âlkame gibi bazıları: "Onun malı, geçmiş olduğu din mensuplarına intikal eder" demiştir.

★ Dâvud-u Zâhîrî: "Girdiği dine mensup varisleri bu mala müstehak olur" demiştir.

4708 — وَعَنْ أُسَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: [يَارَسُولَ اللَّهِ: أَيْنَ تَنْزِلُ غَدًا فِي دَارِكَ بِمَكَّةَ؟ قَالَ: وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ رِبَاعٍ أَوْ دُورٍ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَرِثَ أَبَا طَالِبٍ هُوَ وَطَالِبٌ، وَلَمْ يَرِثْهُ جَعْفَرٌ وَلَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لِأَنَّهُمَا كَانَا مُسْلِمَيْنِ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَطَالِبٌ كَافِرَيْنِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَأَبُو دَاوُدَ.

3. (4708)- Hz. Üsâme radiyallahu anh'ın anlattığına göre [haccı sırasında (Aleyhissalâtu vesselâm'a)] denmiştir ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Yarın nereye ineceksin, Mekke'deki evine mi?"

"Akıl bize ev-bark bıraktı mı ki?" buyurdular. Akıl ile Tâlip, Ebu Tâlib'e varis olmuşlardı. Ne Ali ne de Câfer radiyallahu anhûma ona varis olamamışlardı. Çünkü bu ikisi müslüman idiler. Akıl ve Tâlib ise kâfirdiler." [Buhârî, Hacc 44, Cihâd 180, Megâzî 48; Müslim, Hacc 439, (1351); Ebu Dâvud, Ferâiz 10, (2910).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili fıkha müteallik açıklamaya geçmeden önce, hadiste geçen isimler hakkında bilgi verelim: Akıl, Tâlip ve Câfer, Hz. Ali'nin kardeşleridir; yani Ebu Tâlib'in oğulları. Bir başka deyişle Resûlullah'ın amcaoğulları. Talip, hepsinin büyüğüdür, babaları künyesini ondan almıştır. Talip, Akıl'den, Akıl Cafer'den, Cafer de Ali'den onar yaş büyüktür. Şu halde en küçükleri Ali'dir. Hz. Câfer, Mûte savaşında şehit olmuştur. Cafer-i Tayyar ve Zülcenâheyn diye de meşhurdur. Babalarının vefatında Akıl ve Tâlip müşrik iseler de Akıl, Hudeybiye'de müslüman olacak, Tâlip ise küfrü üzerine ölecektir. Hadisin İbnu Mace'deki veçhinde Tâlip ve Akıl'ın Ebu Tâlip'e varis oldukları, müslüman olmaları sebebiyle, Câfer ve Ali'nin varis olamadıkları ifade edilir.

2- Hadiste geçen ribâ' kelimesi rab'ın cem'idir. Rab' beytler (aile meskeni)

ihtiva eden menzil demektir. Dâr (mahalle) mânasına geldiği de söylenmiştir⁽¹⁸⁾. Öyleyse dâr ve ribâ kelimesinin yan yana kullanılmış olması ya tekid ifade eder veya râvinin “*bu kelimelerden hangisi hadiste gelmişti?*” diye düştüğü şekki ifade eder. Tercümede *ev-bark* diyerek te'kid şikkını esas aldık.

3- Bu hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Veda Haccı sırasında Hz. *Üsâme*'nin bir sorusuna cevabını aksettirmektedir. *Üsâme radiyallahu anh*, Mekke'deki ikamet sırasında *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın nerede ikamet edeceğini merak etmektedir. Eski doğup büyüdü evinde mi, başka bir yerde mi? Çünkü, orası *Akîl* tarafından çoktan satılmış durumdaydı. Rivayetler, Hicretle birlikte Mekke'de olduğu gibi terkedilmiş olan Hz. *Ali*, Hz. *Cafer* ve *Resûlullah*'a ait akarları *Akîl*'in sattığını ifade eder. Keza diğer muhacirlerin malları da müşrik yakınları tarafından yağmalanıp satılmıştı.

Şu halde *Üsâme radiyallahu anh*'in sorusu, harp halinde yapılmış bu haksız tasarrufların meşruıyyet durumuna yönelik olabilir. Bu emrivakiyi *Resûlullah* kabul mü edecek, yoksa kabul etmeyip, o gün elinde tutanlardan geri mi alacak?

Şarihler, bu hadisle ilgili açıklamalarında bir başka soruyu gündeme getirip münakaşasını yaparlar: Dinî bakımdan ayrı bir statüye sahip bulunan ve haram olan Mekke'deki evlerin durumu nedir? Satılabilir mi, satılamaz mı? Orada şahsî mülk edilebilir mi, edilemez mi?

Yine bu hadisle ilgili olarak üzerinde durulan bir husus, Kur'ân'da geçen *el-Mescidü'l-Haram*'la kastedilen huduttur. Mekke'nin her tarafı mı, muayyen bir kısım mı?

Hadisten, bir müslümanın dâr-ı harpte mülk edinmesi halinde, burası fethedilecek olsa o mülkün eski müslüman sahibine ait olacağı hükmü de çıkarılmıştır.

Bu meseledeki ihtilaf, mevzu üzerine gelmiş bulunan farklı hadislerden ve farklı tatbikatlardan ileri gelir.

★ Sadedinde olduğumuz hadiste geçen *Resûlullah*'ın “**Akîl bize ev-bark bıraktı mı?**” sözü ile Efendimizin, *Akîl*'in tasarrufunu meşru addettiği mânası çıkarılmıştır. Bu telakkiye göre, *Akîl*'in tasarrufu Cahiliye devrinde yapılmış olmasına rağmen, sonradan meşru addedilip kabul edilen birkısım tasarruflar sıra-

(18) Arapçada dâr: Aynı avlu etrafında kümelenen aile meskenleri mânasına gelir. Akrabaların meskenidir. Birçok ailelerin ayrı ayrı meskeni aynı avluya açılarak dışarıya karşı yekparelik arzeder. Bunu mahalle kelimesiyle karşılamak daha muvafık gözüküyor.

sına girer. Nitekim Cahiliye devrinde nikâhlananların sonradan nikâhları yenilenmemiştir.

★ Cumhur, bu hadîse dayanarak Mekke'deki evlerin miras olacağına, alınıp satılacağına hükmetmiştir.

★ Öte yandan *Alkame İbnu Nadla*'dan *İbnu Mâce*'nin kaydettiği bir hadiste şöyle denir: **ثَوَّقِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَمَا تُدْعَى رَبَاغَ مَكَّةَ إِلَّا: السَّوَائِبُ مِنَ اخْتِاجِ سَكَنٍ وَمَنْ اسْتَأْنَى أَسْكَنَ** “*Resûlullah, Ebu Bekr ve Ömer öldükleri zaman Mekke'nin evlerine sevâib (=Allah için bağışlanan, hedava istifa edilen şey) deniliyordu. İhtiyaç duyan oturur, ihtiyaç duymayan da başkasını oturturdu.*”

Bu hadisin munkatı ve mürsel olması sebebiyle zayıflığına dikkat çekilmiş olmakla beraber, *İbnu Ömer, Mücahid ve Atâ* bu hadisin zâhiriyle hükmetmişlerdir.

İbnu Hacer'in açıklamasını takip edelim: “*Abdurrezzâk, İbnu Cüreyc*'ten naklen der ki: “*Atâ, Harem bölgesinde kirayı nehyeder, “bana Hz. Ömer'in, Mekke'deki evlerin kapılanmasını yasakladı. Çünkü hacılar, evlerin arsalarına inmekte idi” derdi. Evine ilk kapı koyan kimse Süheyl İbnu Amr oldu ve bu hususta Hz. Ömer'e özür beyan etti.*”

Tahavî'nin, İbrahim İbnu Muhâcir tarikiyle *Mücahid*'den nakline göre, *Mücâhid*: “*Mekke mübahtır; orada ev-barkın satılması, evlerinin kiraya verilmesi haramdır*” demiştir. *Sevrî ve Ebu Hanîfe* de aynı hükme varmıştır. *Ebu Yusuf, Ebu Hanîfe*'ye bu meselede muhalefet etmiştir. *İmam Muhammed*'in görüşünde ihtilaf edilmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmeder, *Tahâvî* de cevaz hükmüne uyar. *Alkame* hadisinin bilfarz sahih olduğu kabul edilse bile az ilerde belirtilen te'vile dayanılarak zahirine uyulmayış sebebi belirtilmiştir.

Şâfiî hazretleri, *Buhârî'nin* Kitabı'l-Hacc'da tahrir ettiği *Üsâme* hadisiyle ihticac etmiştir. *Şâfiî* merhum der ki: “*Resûlullah, hadiste mülkü, hem kendine hem de satana (Akîl'e) izâfe etmektedir.*” *Şâfiî'nin* bu meselede bir diğer hücceti fetih senesinde sarfettiği şu sözüdür: **كَيْفَ مَن دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ** “*Kim Ebu Süfyan'ın evine girmişse emniyettedir.*” Burada evi *Ebu Süfyan'a* izafe etmiştir.

Şâfiî gibi düşünen *İbnu Huzeyme*, âyetten delil getirmiştir: **لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ** “*O mallarda bir de evlerinden çıkarılıp mallarından mahrum bırakılmış fakir muhacirlerin hakkı vardır.*” (Haşir 8).

Allah Teâla hazretleri, bu ayet-i kerîmede Mekkeli muhacirlere evlerini nisbet etmektedir; tıpkı mallarını nisbet ettiği gibi. Eğer evler kendilerinin olmasaydı,

kendilerinin olmayan evlerden çıkarılmış olmakla mazlum sayılmayacaklardı.” İbnu Huzeyme devamla der ki “Eğer Akıl’ın sattığı evler mülk edinilmeyecek mahiyette olsaydı, o evlere müslüman olmaları hasebiyle Ali ve Cafer evleviyetle müstehak olacaktı.” Büyü bölümünde görüleceği üzere, Hz. Ömer Mekke’de hapishane yapmak üzere bir ev satın almıştır. Abd İbnu Humeyd’in bir tahririnde Hz. Ömer’in, hacc sırasında Mekke evlerinin kapılarını kapamayı yasakladığına dair Nâfi’ in İbnu Ömer’den rivayet ettiği haber, bu söylediğimizle muâraza etmez. Abdurrezzak’ın Mücahid’den yaptığı bir tahrice göre, Hz. Ömer: “Ey Mekkeliler, evlerinize kapı koymayın; tâ ki, uzaktan gelenler diledikleri yere insinler” demiştir. Bu rivayetin, Hz. Ömer’den bir başka vecchini de daha önce kaydettik. Bunların arasını şöyle cemetmek mümkündür: Hz. Ömer, dışardan gelenlere merhameten, onlardan kira alınmasını hoş karşılamamış olmalı. Bundan Mekke’deki evlerin alınıp satılmasını yasaklama hükmü çıkmaz. Ahmed İbnu Hanbel ve başkaları da bu görüşe meyletmiştir. İmam Malik’in bu meseledeki tutumu hususunda ihtilaf edilmiştir:

★ el-Kadı İsmâil der ki: “Kur’ân’ın zâhiri, bundan kastedilen şey içerisinde, menâsik ve namaz icra edilen mesciddir. Mekke’nin diğer evleri değil.”

★ el-Ebherî der ki: “Mâlik ve ashabının kavli Mekke’nin savaşıla fethedildiği hususunda ihtilaf etmez. Onların ihtilafı “Mekke’yi Resûlullah, hurmetinin büyüklüğü sebebiyle Mekke ahalisine bağışladı mı, yoksa müslümanlara mı bıraktı?” hususundadır. Bu ihtilaf da, evlerinin satılması, kiraya verilmesi meselesindeki ihtilafa bais olmuştur. “Mekke savaşıla fethedildi” diyenlerce racih olanı, “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın Mekke’nin evlerini eski ahalisine bağışladığı”dır. Böylece Mekke’nin hükmü, savaşıla fethedilen diğer beldelerin hükmünden farklı olmaktadır.” Süheylî ve başkaları bunu zikretmiştir.

★ el-Mescidu’l-Haram’la kastedilen nedir? Bu husustaki münakaşaya daha önce yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz (4583. hadis).

4- Hadiste mevzubahis edilen dârın (yani evin), Haşim İbnu Abdi Menâfa ait bulunan dâr olduğu, bunun Hâşim’den sonra oğlu Abdulmuttalib’e geçtiği, bunu Abdulmuttalib’in, hayatında oğulları arasında taksim ettiği, böylece Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a da, babasının hissesi sebebiyle bir hak düştüğü, Aleyhissalâtu vesselâm’ın bu evde dünyayı şereflendirdiği belirtilir. İbnu Hacer, Resûlullah’ın evindeki, Akıl ve Tâlib’in tasarruflarını şöyle açıklar: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hicret edince, Akıl ve Tâlib, “dâr” ın tamamına, müslüman olmamaları ve Resûlullah’ın da hicretle hakkını terketmiş ol-

ması haysiyetiyle tevârüs ettiler. Tâlib, Bedir'de öldürülünce, Akîl dâr'ın tamamını sattı." *el-Fâkihî*, bu dârın Akîl'in evladlarının elinde devam ettiğini, Haccac-ı Zâlim'in, kardeşi Muhammed İbnu Yusuf'a yüzbin dinara sattıklarını kaydetmiştir.

ed-Dâvudî ve başkası, hadisle ilgili farklı bir açıklama sunarlar: "Hicret eden mü'minlerin evini kâfir yakınları satmışlardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, —onlardan İslâm'a girenlerin kalplerini kazanmak için— bu cahiliye tasarruflarını te'yîd etti."

Hattâbî der ki: "Bana göre, bu ev Akîl'in mülkünde baki kalmış olsaydı bile, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, o eve yine de inmezdi. Çünkü o evler artık, Allah yolunda terkedilmiş evlerdi, bir daha onlara geri gelmezlerdi." Ancak, Hattâbî'yi bu görüşünde tenkid etmişler ve: "Hadisin sıyakı Akîl'in evi sattığını ifade etmektedir. Hadisten şu mana çıkmaktadır: "Eğer Akîl satmasaydı Resûlullah ona inecekti" demişlerdir.

Şârihler, ilgili hadislerin şerhinde başka teferruata da inerler.

4709 — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْقَاتِلُ لَا يَرِثُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

4. (4709)- Ebu Hureyre radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Katil vâris olamaz." [Tirmizî, Ferâiz 17, (2110).]

AÇIKLAMA:

Hadis, katilin maktule varis olamayacağını ifade etmektedir. Ülemâ çoğunluk itibariyle bu görüştedir. Katil hatâen veya kasten de öldürse hüküm böyledir. Hz. Ömer, Ali ve Şureyh gibi meşhur kadılar, Şâfiî, Ebu Hanîfe ve ashâbı gibi imamlar hep aynı görüşü paylaşırlar. Maldan da diyetten de pay alamayacağını söylerler.

İmam Mâlik ve Neha'î, hatâen katilin diyetten olmaşa da maldan miras hissesi alacağını söylemişlerdir. Ancak alimler tahsîs, delilsiz makbul değil demişlerdir.

Câbir İbnu Zeyd'den gelen bir rivayette daha sarîh olarak: "Hangi erkek, bir erkek veya kadını âmden veya hatâen öldürecek olsa onlardan buna miras yoktur; hangi kadın, bir erkek veya bir kadını âmden veya hatâen öldürecek olsa o kadına bunlardan miras yoktur" denmiştir.

4710 ۵- وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ قَالَ: [أَبَى عُمَرُ أَنْ يُورَثَ أَحَدًا مِنَ الْأَعْجَمِ إِلَّا أَحَدًا وُلِدَ فِي الْعَرَبِ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.
 وزاد رزين: «وَأَمْرَاءُ جَاءَتْ حَامِلًا فَوَلَدَتْ فِي الْعَرَبِ فَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ مَاتَتْ وَتَرِثُهُ إِنْ مَاتَ، وَمِيرَاثُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى».

5. (4710)- Saïd İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer radi-yallahu anh, Arap (memleketinde) doğmadıkça, Acem'den birini varis kılmak-tan imtina etmiştir." [Muvatta, Ferâiz 14, (2, 520).]

Rezîn şu ilavede bulundu: "Hamile olarak gelip Arap (memleketinde) do-ğuran kadını da hariç kıldı. Bu durumda erkek, eğer ölürse kadına varis olur. Eğer erkek ölürse, kadın da ona varis olur. Erkeğin miras(taki pay nisbet)i Al-lah'ın kitabında vardır."

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin açıklamasına göre, İmam Mâlik'in İbnu'l-Müseyyeb'ten yaptığı bu rivayet, Arap olmayanlardan birinin, ölen bir kimse hakkında delil ve hüccete dayanmadan: "Ben onun yakınıyım, malına varisim" şeklinde bir iddiada bu-lunacak olsa, Acemler kendi aralarında bunu ikrar da edecek olsalar, Hz. Ömer'in bu iddiayı kabul etmediğini ifade etmektedir. Ancak, bunun gerçek ol-duğu bilinir ve âdil müslümanların şehâdetiyle sübût bulursa, bu durumda İslâm memleketinde doğmuş biri gibi verâset hakkı doğar ve birbirlerine varis olurlar.

İmam Mâlik der ki: "Hamile bir kadın düşman diyarından gelse, Arap memleketinde doğum yapsa bu çocuk belli ki onundur; kadın ölse, çocuk ona varis olur; çocuk ölse, kadın ona vâris olur. Kadının alacağı miras payı da Al-lah'ın kitabında belirtilmiştir; altıda veya üçte bir."

4711 ۶- وَعَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدَّؤَلِيِّ قَالَ: [أَتَى مُعَاذَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمِيرَاثِ يَهُودِيٍّ فَوَرَّثَهُ ابْنًا لَهُ مُسْلِمًا وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

6. (4711)- Ebu'l-Esved ed-Düelî anlatıyor: "Hz. Mu'az'a bir yahudinin mi-ras meselesi getirildi. Onun müslüman oğluna da mirastan pay verdi ve dedi ki:

“İslâm [galebe çalar, ona galebe çalınmaz], artar eksilmez.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 10, (2912, 2913).]

AÇIKLAMA:

1- 4706 numaralı hadiste geçtiği üzere Hz. Muaz, müslümanın kâfirden miras alabileceği görüşünde idi. Bu sebeple, kendisine intikal eden –biri yahudi, diğeri müslüman– iki kardeşin, yahudi babalarının mirasıyla ilgili ihtilaflarında, müslüman kardeşin de mirasa iştirak etmesine hükmetmiştir. Kullandığı delil de yukarıda kaydedilen, Resûlullah'ın *الْإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ* sözüdür. Şarihler bu ibareye muhtelif mânalar vermişlerdir:

★ İslâm, (kendisine dahil olanlarla) artar, (irtidâd edenlerle) eksilmez.

★ İslâm, (fethedilen memleketlerle) artar, (keferenin galebe çalacağı diyarlarla) eksilmez.

★ İslâm'ın hükmü galebe çalar. Onun galebe çaldığı hususlardan biri, ebeveyninden biri müslüman olan kimseye İslâm hükmünün verilmesidir. Hz. Muâz bu mânayı esas alarak, hadisten müslümanın kâfire varis olacağına, fakat kâfirin müslümana varis olamayacağına hükmetmiştir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde *الْإِسْلَامُ يَغْلُو وَلَا يُغْلَى* “İslâm üstün olur, ona üstün olunamaz” ibaresi yer eder. Teysir'in metninde yok ise de köşeli parantez içine alarak bu ziyadeyi dercettik.

4712 ۷- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَيُّمَا رَجُلٍ عَاهَرَ بِحُرَّةٍ أَوْ أَمَةٍ. فَالْوَلَدُ زِنًا لَا يَرِثُ مِنْ أَبِيهِ وَلَا يَرِثُهُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَلَمْ يَذْكُرْ: وَلَا يَرِثُهُ.

«المُعَاهَرَةُ» الزنا. و«المُعَاهِرَةُ» الزاني.

و «عَهَرَ بِهَا» إِذَا زَنِى بِهَا.

7. (4712)- Amr İbnu Şu'ayb, an ebîhi an ceddihi tarikiyle anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Hür veya cariye bir kadınla kim zina yaparsa, bundan hasıl olacak çocuk veled-i zinadır, ne o babasına, ne de babası ona varis olamaz.” [Tirmizî, Ferâiz 21, (2114).]

AÇIKLAMA:

İslâm ülemâsı, bu hadise dayanarak veled-i zinanın babaya varis olamayacağına hükmetmiştir: “Çünkü derler, verasette asıl, nesebtir. Veled-i zina ile zâni arasında nesep yoktur. Böyle olunca verasete hak kazanamaz.” Bu çocuğa da ne zâni ne de yakınları vâris olamazlar.

Tirmizî, ilim ehlinin bu hadisle amel ettiğini belirtir.

İKİNCİ FASIL
FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER

★ DEDE VE NİNE

4713 ۱- عَنْ ابْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا [أَنَّهُ كَتَبَ إِلَيْهِ أَهْلُ الْكُوفَةِ فِي الْجَدِّ فَقَالَ: أَمَّا الَّذِي قَالَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُهُ فَإِنَّهُ نَزَلَهُ مِنْزِلَةَ الْأَبِ. يَعْنِي أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

وَمَعْنَاهُ: جَعَلَ الْجَدَّ فِي مَنْزِلَةِ الْأَبِ، وَأَعْطَاهُ مَا يَأْخُذُ الْأَبُ مِنَ الْمِيرَاثِ.

1. (4713)- *İbnu'z-Zübeyr radiyallahu anhümâ'nın* anlattığına göre: Ehl-i Kûfe, kendisine yazarak dede hakkında sormuşlardı. O da şu cevabı vermişti: “*Hakkında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: “Ben bu ümmet içerisinde birini kendime halil seçseydim, onu seçerdim” dediği kimse, yani Ebu Bekr, dedeyi (miras meselesinde) baba yerine koymuştu.*” [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 5.]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Abdullah İbnu Zübeyr'e dedenin mirastan alacağı pay sorulmuş, o da Hz. Ebu Bekr'in bu meseledeki kanaatini yazarak cevap vermiştir. Bu cevaba göre, Hz. Ebu Bekr: “Dede, baba gibi mirastan pay almalıdır. Büyük babanın varlığı halinde kardeşler mirasa iştirak etmemelidir, miras tamamiyle dedeye kalmalıdır” diye fetva vermiştir.

4714 ۲- وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: فَقَالَ: إِنَّ ابْنَ أُمِّي مَاتَ، فَمَالِي مِنْ مِيرَاثِهِ؟ قَالَ: لَكَ السُّدُسُ، فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ. فَقَالَ: لَكَ سُدُسٌ آخَرُ؛

فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ وَقَالَ: إِنَّ السُّدُسَ الْآخَرَ طُعْمَةٌ. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ قَتَادَةُ: فَلَا يَدْرُونَ مَعَ أَيِّ شَيْءٍ وَرَثَهُ. قَالَ قَتَادَةُ: وَأَقَلُّ شَيْءٍ وَرَثَ الْجَدِّ السُّدُسُ.

يُقَالُ أَعْطَاهُ هَذَا الشَّيْءَ «طُعْمَةً» إِذَا أَعْطَاهُ زَائِداً عَلَى حَقِّهِ، أَوْ أَعْطَاهُ شَيْئاً لَا يُعْطَى غَيْرَهُ مِثْلَهُ.

2. (4714)- İmrân İbnu Husayn radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a bir adam gelerek: “Oğlumun oğlu vefat etti. Ondan miras hakkın nedir?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Sana altıda bir var!” buyurdu. Adam dönüp gidince geri çağırdı ve:

“Sana diğer bir altıda bir daha var!” buyurdu. Adam dönüp gidince tekrar çağırdı ve:

“Diğer altıda bir, (hak değil) fazladan bir ikramdır!” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 6, (2896); Tirmizî, Ferâiz 9, (2100).]

Ebu Dâvud der ki: “Katâde şunu söyledi: “(Sahabe, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın bu kimseyi, başka) hangi varisler olduğu halde varis kıldığını bilmiyor.” Katâde devamla der ki: “Dedenin tevarüs ettiği en az miktar, altıda birdir.”

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu taksim sırasında, ölen torunun herkesçe bilinen iki kızı olması gerektiğini belirtirler. Böylece o iki kız evlada üçte iki düşecek, geriye üçte bir kalacaktır. Bu üçte birin yarısı –ki altıda bir eder– büyükbabaya kalmıştır. Bu altıda bir, büyükbabanın normal hissesidir. Geriye ikinci altıda bir kalmaktadır. Resûlullah, başka ehl-i ferâiz (hisse düşen varis) olmadığı için bunu da dedeye tahakkuk ettirmiş. Ancak bunu, kanunî bir hisse sayılmasını önlemek için ikinci kere çağırarak vermiş; onun asabelikten gelen ziyade bir bağış olduğunu da ayrıca belirterek: “Diğer altıda bir tu’medir (ikramdır)” demiştir.

Tîbî der ki “Bu meselenin şekli şöyledir: “Ölen kimse, geride iki kızla bu soru sahibini bırakmıştır. İki kıza üçte iki düşer, geriye üçte bir kalır. Aleyhissa-

lâtu vesselâm, soru sahibine miras payı olarak altıda biri verdi. Çünkü o, ölenin dedesi idi. Adamı bıraktı, o da çekip gitti. Sonra adamı geri çağırıp, ona diğer altıda biri de verdi. Böyle yapması, adamın kendine düşen payın üçte bir olduğu zannına düşmesin diye idi. Hadiste geçen tu'menin burada, mânası ta'sîbdir, yani asabe olmaktan düşen bir ikram, yani "sana farz suretinde pay olmayan bir rızk" dır. Diğer altıda bire tu'me demiş, birinci altıda bire dememiştir. Çünkü birincisi "farz", yani sabit miras payı idi. Pay, ikram gibi değildir. Muayyen olan miktarı değişmez, hep sabit kalır. Halbuki ikram sabit bir nishet üzere değildir, değişir. Bu sebeple ona tu'me denmiştir."

2- Katâde, "dedenin torundan en az altıda bir alacağını, bu altıda birin, onun normal payı (farz) olduğunu, duruma göre kanuni hakkı dışında bazı ikramlarla daha fazla olabileceğini" belirtiyor. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah ikinci bir altıda bir daha vermiştir.

4715 ۳- وَعَنْ معاوية رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. [أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ يَسْأَلُهُ عَنِ الْجَدِّ. فَكَتَبَ إِلَيْهِ: كَتَبْتُ تَسْأَلُنِي عَنِ الْجَدِّ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ. فَإِنْ ذَلِكَ مِمَّا لَمْ يَكُنْ يَقْضَى فِيهِ إِلَّا الْأَمْوَاءُ، يَعْنِي الْخُلَفَاءُ، وَقَدْ حَضَرْتُ الْخَلِيفَتَيْنِ قَبْلَكَ يُعْطِيَانِهِ النِّصْفَ مَعَ الْأَخِ الْوَاحِدِ، وَالثُلُثُ مَعَ الْإِثْنَيْنِ فَصَاعِدًا، لَا يَنْقُصُ مِنَ الثُّلُثِ وَإِنْ كَثُرَ الْإِخْوَةُ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

3. (4715)- Hz. Muâviye radiyallahu anh'ın anlattığına göre: "Ke idisine dedenin miras payından soran Zeyd İbnu Sâbit'e şöyle yazmıştır: "Bana yazarak dededen soruyorsun. Doğruyu Allah bilir. Bu mesele, ancak ümerânın –yani halifelerin– hükmedeceği meselelerden biridir. Ben sizden önce iki halifeyi gördüm. Onlar ölenin tek bir kardeşi ile verasete iştirak eden dedeye malın yarısını veriyorlardı. İki ve daha fazla kardeş olması halinde üçte bir veriyorlardı. Erkek kardeşler çok da olsa dedenin payı üçte birden aşağı düşmezdi." [Muvatta, Ferâiz 1, (2, 510).]

4716 ۴- وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْجَدَّةِ السُّدُسَ إِذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهَا أُمٌّ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

4. (4716)- Büreyde radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, büyükanneye, önünde, (ölenin) anne(si) olmadığı takdirde, altıda bir pay koydu.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 5, (2895).]

AÇIKLAMA:

Ölen torunun annesi olmadığı takdirde büyükanneye torundan altıda bir miras düşmektedir. Eğer ölen torunun annesi hayatta ise, büyükanneye mirastan pay düşmemektedir. Burada büyükanne annearne veya babaanne olmuş farketmez, hükümleri birdir.

★ KIZLAR VE KIZKARDEŞLER

4717 ۱- عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: [أَنَا مُعَاذُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِالْيَمَنِ مُعَلِّمًا وَأَمِيرًا. فَسَأَلْتَاهُ عَنْ رَجُلٍ تُوَفَّى وَتَرَكَ ابْنَةً وَأُخْتًا. فَقَضَى لِلْابْنَةِ النِّصْفَ، وَلِلْأُخْتِ النِّصْفَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ: حَى]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، وَهَذَا لَفْظُهُ، وَأَبُو دَاوُدَ.

1. (4717)- Esved İbnu'l-Yezid anlatıyor: “Bize (Yemen’e), Muâz radiyallahu anh, muallim ve emîr olarak geldi. Ona, bir kızla bir kızkardeş bırakarak ölen kimse(nin veraset durumu) hakkında sorduk. O, kız için yarım, kızkardeşi için de yaruma hükmetti. O sırada Aleyhissalâtu vesselâm sağdı.” [Buhârî, Ferâiz 6, 12; Ebu Dâvud, Ferâiz 4, (2893).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Muâz’ın hükmü belirtildikten sonra, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın hayatta olduğu belirtilir. Bundan maksad Hz. Muâz’ın verdiği hükümlerde Aleyhissalâtu vesselâm’dan bir delile dayandığını; delil olmayan, yeni karşılaştığı meselelerde karar vermeyip Efendimizden sorduğuna dikkat çekmektir. Böylece bu hükmün Hz. Muâz’ın şahsi bir fetvası değil, sünnet-i nebevî-yeye dayanan bir hüküm olduğu anlaşılır.

4718 ۲- وَعَنْ هُزَيْلِ بْنِ شُرْحَبِيلَ قَالَ: [سُئِلَ أَبُو مُوسَى عَنْ بِنْتٍ وَبِنْتِ ابْنٍ وَأُخْتٍ. فَقَالَ: لِلْبِنْتِ النِّصْفُ، وَلِلْأُخْتِ النِّصْفُ؛ فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ، وَأُخْبِرَ بِقَوْلِ أَبِي مُوسَى؛ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَقَدْ ضَلَلْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ. ثُمَّ قَالَ: أَقْضَى فِيهَا بِقَضَاءِ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلْأُتْبَةِ النَّصْفُ، وَلِلْأُتْبَةِ الْإِبْنِ السُّدُسُ تَكْمِلَةَ الثَّلَاثِينَ، وَمَا بَقِيَ لِلْأُتْبَةِ. فَأَخْبَرَ أَبُو مُوسَى بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ. فَقَالَ: لَا تَسْأَلُونِي مَا دَامَ هَذَا الْحَبْرُ فِيكُمْ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«الْحَبْرُ» بفتح الحاء وكسرهما: العالم.

2. (4718)- Hüzeyl İbnu Şurahbil anlatıyor: “Ebu Musa radiyallahu anh’a “Ölenin bir kızıyla kızkardeşinin oğlu ve [ana-baba bir] kızkardeşinin miras payından soruldu. Dedi ki:

“Kız için yarı, [anne-baba bir] kızkardeş için de yarı. [İbni Mes’ud’a gidin, ondan da sorun. O da benim söylediğime muvafakat edecektir!] [Ebu Musa, fetvasında oğlan kardeşin kızına mirastan pay vermemişti.] Bunun üzerine doğru İbnu Mes’ud’a sorulmaya gidildi ve Ebu Mûsa’nın söylediği de kendisine haber verildi. İbnu Mes’ud radiyallahu anh dedi ki: “(Eğer ben onun fetvasına uyarsam) dalaletle düşmüş olurum ve hidayetten ayrılanlara katılırım!”

Sonra ilave etti: “Onlar hakkında, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın verdiği hükümle hükmedeceğim: “Kız için yarı, oğulun kızı için, –üçte ikiyi tamamlamak üzere– altıda bir⁽¹⁹⁾, geri kalan da kızkardeş içindir!”

Ebu Musa’ya İbnu Mes’ud’un sözü haber verildi. Bunun üzerine:

“Bu derin alim aranızda olduğu müddetçe (müşkillerinizi) bana sormaya gelmeyin” dedi.” [Buhârî, Ferâiz 7, 12; Ebu Dâvud, Ferâiz 4, (2890); Tirmizî, Ferâiz 4, (2094).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılmasını sağlayacak bazı ilave ibareleri tercüme zımında parantez içerisinde dercettiğimiz için onları tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadis, İbnu Mes’ud’un, miras meselesini Ebu Musa’dan daha iyi bildiğini, Ebu Musa’nın onun bu faziletini tasdik ve kabul ettiğini göstermektedir.

3- Hadisin Ebu Dâvud ve Tirmizî’deki veçhinde, soru, sadece Ebu Musa’ya değil, Süleyman İbnu Rebî’a’ya da sorulur. Soru sahibine Ebu Musa ve Süleyman birlikte cevap verirler.

(19) Tihî, “Alında biri, yarıya ilave edince, onu üçte ikiye tamamlarsın” der. Bu durumda geri kalan da üçte bir olur.

4- *İbnu Mes'ud*, oğulun kızına altıda bir nisbetinde pay ayırıyor.

5- "Geri kalan, kızkardeş içindir" ifadesinin gerekçesi: "Kızkardeş kızlarla birlikte asabedir" diye açıklanmıştır. Şöyle ki: Normalde kızların hakkı üçte ikidir. Tek olan kız çocuğu, bunun yarısı olan bir hisseyi alınca, geriye kızların hakkından altıda bir kalır. Bunu da oğulun kızı (veya kızları) alır. Terekeden geri kalan ise en yakın asabeye gider. Oğulun kızları "pay sahipleri" arasında yer almıştır. Öyleyse geriye kalan (üçte bir) da kızkardeş içindir.

Ebu Musa'yı, mirasın yarısını kızkardeşe vermeye sevkedene husus ayet-i kerimede: **“بِرَّ كَيْفَ تَقْرَأُ هَذِهِ آيَةَ الرَّحْمَنِ عَمَّا تَكْفُرُونَ”** "Bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur" (Nisa 176) buyrulmuş olmasıdır. Muhtemelen, ayette geçen *veled* (çocuk) kelimesinin kız-erkek her kisini de ifade etmesi durumu nazardan kaçmıştır veya *veled* kelimesinin sadece erkek çocuğa has olduğunu irade etmiştir. Mamafih "Kızkardeş için yarısı" hükmünü "pay" mânasında değil, ikram mânasında söylemiş olabileceği de ifade edilmiştir.

Hattâbî der ki: "Hadiste, kızkardeşlerin kızlarla birlikte asabe olduğu beyan edilmektedir. Bu görüş sahâbeden bir cemaatin, tâbiînin ve değişik beldelelerin fukahâsının umurunun görüşüdür. Ancak sahâbeden *İbnu Abbâs* bu meselede bütün ashâba muhalefet etmiştir. Ona göre, bir adam ölür ve geride bir kız ve ana-baba bir bir kızkardeş bırakırsa, mirasın yarısı kıza aittir; kızkardeşe hiçbir şey düşmez."

★ ERKEK KARDEŞLER

٤٧١٩ — عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ آيَةَ: مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ، وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَضَى بِالَّذِينَ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ، وَإِنَّ أَعْيَانَ بَنِي الْأُمِّ يَتَوَارَثُونَ دُونَ بَنِي الْعَلَاتِ. الرَّجُلُ يَرِثُ أَخَاهُ لِأَبِيهِ وَأُمَّهُ دُونَ أَخِيهِ لِأَبِيهِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«الْأَعْيَانُ» الْإِخْوَةُ مِنَ الْأَبِ وَالْأُمِّ

و «الْعَلَاتُ» الَّذِينَ أَبُوهُمْ وَاحِدٌ وَأُمَّهُاتُهُمْ شَتَّى.

1. (4719)- Hz. Ali radiyallahu anhu buyurmuştur ki: "Sizler şu ayeti okuyorsunuz: "...Bu hisseler, onların borçları ödendikten ve vasiyetleri yerine getirildikten sonradır..." (Nisa 12). Bilesiniz ki Resûlullah aleyhissalâtu ves-selâm vasiyyetin yerine getirilmesinden önce borçlarının ödenmesine hükmetti.

Anne-baba bir kız ve erkek kardeşler, baba bir, anne ayrı kız ve erkek kardeşlerden önce birbirlerine varis olurlar. Erkek, anne-baba bir erkek kardeşine, baba bir erkek kardeşinden önce varis olur.” [Tirmizî, Ferâiz 5, (2095).]

ACIKLAMA:

1- Hz. Ali radiyallahu anh “şu ayeti okuyorsunuz, ama mânasını, hükmünü yeterince biliyor musunuz?” demek istemiştir. Çünkü ayette önce vasiyet zikrediliyor, sonra da borç zikrediliyor. Halbuki, ehemmiyet yönüyle Resûlullah, borcu öne almıştır. Yani ölen kimsenin önce borçları tesviye edilecek, sonra vasiyetleri yerine getirilecektir.

2- Hz. Ali, ikinci olarak ana-baba bir kardeşlerle, baba bir-anne ayrı kardeşler mirasta birleşince, ana-baba bir kardeşler, yakınlık bağlarının daha güçlü olması sebebiyle varis olacaklarını, öbürlerinin varis olamayacağını ifade eder.

★ CENİN

4720 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي جَنِينِ امْرَأَةٍ سَقَطَ مَيِّتًا بَعْرَةً: عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ. ثُمَّ تُؤْفِيَتِ الْمَرْأَةُ الَّتِي قَضَى لَهَا بِالْعُرَّةِ فَقَضَى ﷺ أَنَّ مِيرَاثَهَا لَبْنِيهَا وَزَوْجِهَا، وَأَنَّ الْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«العُرَّة» عند العرب العبد أو الأمة. وعند الفقهاء ما بلغ ثمنه من

العبيد نصف عشر الدية
و «العقل» الدية.

و «العاقلة» أقارب الرجل الذين يؤدون عنه ما يلزمه من الدية.

1. (4720)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ölü olarak düşürülen bir cenin için köle veya cariye bir gurreye hükmetti. Sonra lehine bir gurreye hükmedilen kadın ölmüştü. Aleyhissalâtu vesselâm, kadının mirasının oğullarına ve kocasına kalacağına, diyetinin de asabesine kalacağına hükmetti. [Buhârî, Ferâiz 11, Tıbb 46, Diyât 25; Müslim, Kasâme 35, (1681); Tirmizî, Diyât 15, (1410), Ferâiz 19, (2112).]

ACIKLAMA:

1- Hâdisi muhtelif tariklerde bazı açıklayıcı ziyadelerle rivayet edilmiştir.

Buna göre, *Hüzeyl'e* bağlı *Benî Lihyân*'dan bir kadın, hamile olan kumasiyla ağız kavgası yapmış, sonra da çadır direği ile vurup önce karnındaki ceninin düşmesine, daha sonra da annenin ölmesine sebep olmuştur. Kavga eden bu kadınlar *Hamel İbnu Mâlik*'in hanımlarıdır.

2- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, düşen cenin için bir *gurre*ye hükmetmiştir. *Gurre*, köle demektir; kadın da olabilir, erkek de. Düşük yapan kadın da ölünce, öldüren kadının âkilesine, yani baba tarafındaki akrabalarına diyet ödemelerine hükmetmiştir. Diyetin, cinayeti bizzat işleyene değil de âkilesine hükmetmesi, ortadaki vakanın gerçek bir cinayet olmamasındandır. İslâm şeriatine göre, âmden öldürme ile *şibh-i amd*'in hükmü farklıdır. Âmden öldürme, cinayetin öldürme aletiyle vuku bulmasıyla tahakkuk eder; kesici, yaralayıcı silahlarla yapılan öldürmeler bu sınıfa girer. Böyle olmayanlara *şibh-i amd* denir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette çadır direğinin vurulması mevzubahistir. Âmden öldürme ile *şibh-i amd*le öldürmenin müeyyidesi de farklıdır. Âmdde kısas esastır, *şibh-i amd*de âkile'ye diyet terettüp eder.

3- Ülemâ, düşürülen ceninin diyetinin bir *gurre* olduğunda ittifak eder. Cenin erkek olmuş, kız olmuş, azaları belli olmuş olmamış farketmez, hüküm aynıdır.

Ancak, cenin canlı doğar da sonra ölürse buna *gurre* değil, normal bir insanın diyeti gerekir. Bu durumda erkek için yüz deve, kız için elli deve vermek icap eder.

*Gurre*yi cânî vermez, âkilesi öder. Hanefiler ve Şafililer böyle hükmetmiştir. *İmam Mâlik* ve Basra ülemâsına göre *gurre*yi cânî öder.

İmam A'zam'la *İmam Mâlik*'e göre cânîye kefaret lazım gelmez ise de, Şâfiî'ye ve bazı alimlere göre kefaret de lazımdır.

4721 — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنَّ الْمَوْلُودَ إِذَا اسْتَهَلَ ثُمَّ مَاتَ وَرِثَ وَوُورِثَ. وَإِذَا لَمْ يَسْتَهَلَّ فَلَا يَرِثُ وَلَا يُورِثُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«استهَلَّ الْمَوْلُودُ» إِذَا بَكَى عِنْدَ وَلَادَتِهِ وَلَا يَكُونُ ذَلِكَ إِلَّا مِنْ حَيٍّ، وَكَذَا إِنْ وَجَدَ مِنْهُ أَمَارَةٌ تَدُلُّ عَلَى الْحَيَاةِ.

2. (4721)- Yine Ebu Huveyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, doğan çocuk ağlar sonra ölürse, varis olur ve ona varis olunur. Ağlamazsa (ölü doğarsa), ne varis olur ne de ona varis olunur.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 15, (2920).]

AÇIKLAMA:

Önceki hadîste de geçtiği üzere ölü doğan çocukla, diri doğup ölen çocuk arasında, terettüp edecek ahkâm yönüyle büyük fark var. Doğan çocuğun ağlaması, onun diri olarak doğmuş olduğunu tesbit eden alametlerden biridir; nefes alması, hapşırması, kimıldaması gibi başka alametler de canlılığa delil kılınabilir. Bir kimsenin vefatı sırasında varisi hamile ise, doğuma kadar miras taksimi yapılmaz. Çünkü ölü mü doğacak, diri mi; kız mı olacak erkek mi? Bunlar miras taksimine müessir olacak amillerdir. Resûlullah'ın ağlamayı zikretmesi, doğum sırasında anneden ayrılır ayrılmaz, çocuklar çoğunlukla ağlarlar. Şu halde ağlama en belirgin canlılık alâmetidir.

★ MÜLÂ'ANE ÇOCUĞU

4722 ۱- عَنْ مَكْحُولٍ قَالَ: [جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مِيرَاثَ ابْنِ الْمَلَاعِنَةِ لِأُمِّهِ ثُمَّ لَوَرَّثَهَا مِنْ بَعْدِهَا]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. «الْمَلَاعِنَةُ» الَّتِي لَا عِنَّا زَوْجَهَا وَانْتَفَى مِنْ وَلَدِهَا.

1. (4722)- Mekhûl anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mülâ'ane (ile ayrılan karı-kocanın) çocuğunun mirasını annesine kıldı, anneden sonra da annenin varislerine kıldı.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 9, (2907).]

AÇIKLAMA:

Hadis, mülâ'ane ile boşanan ailenin çocuğunu anneye vermekte, mirasını da anneye ve ondan sonra, belli bir tertip ve sıraya göre gelen annenin asabesine havale etmektedir.

4723 ۲- وَعَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تَحُوزُ الْمَرْأَةُ ثَلَاثَةَ مَوَارِيثَ: عَتِيقَهَا، وَلَقِيطَهَا، وَوَلَدَهَا الَّذِي لَا عِنْتَ عَلَيْهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ. «الْلَقِيطُ» الْوَلَدُ الَّذِي يَجِدُ مَرْمِيًا عَلَى الطَّرِيقِ لَا يَعْرِفُ أَبُوهُ وَلَا

أَمَهُ وَهُوَ حَرٌّ لَوْلَاءَ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ الْفُقَهَاءِ، وَذَهَبَ بَعْضُهُمْ إِلَى أَنَّ وَلَاءَ اللَّقِيطِ لِلتَّقْطِطِ، وَاحْتَجَّ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَلَيْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الْأَكْثَرِ، وَلَا ثَابِتٌ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ النُّقْلِ.

2. (4723)- *Vâsile Ibnu'l-Eska' radiyallahü anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kadın üç mirası toplar. Azadlısı(nın mirası), buluntusu(nun mirası), üzerine mülâ'ane de bulunduğu çocuğu(nun mirası)." [Ebu Dâvud, Ferâiz 9, (2906); Tirmizî, Ferâiz 23, (2116).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadının üç ayrı mirasa hak sahibi olduğunu belirtir:

★ **Azadlısının mirası:** Yani bir kadının azad ettiği köle ölecek olsa, eğer başka varisi yoksa, azad eden kadın, onun mallarına varis olur. Azadlığa rağmen arada *velâ* denen bir bağ devam eder.

★ **Buluntunun mirası:** Bu umumî yerlerde, cami, yol, park, dağ gibi yerlerde bulunup büyütülen çocuk, (bunlara *lakît* de denir). Bunların babaları belli değildir.

★ **Mülâ'ane çocuğu:** Yani kadının mülâ'ane yoluyla kocasından ayrılması-na sebep olan çocuk. Şarihler, "*Bu çocuğu baba nefyettiği için çocukla baba arasında nesep yoktur. Dolayısıyla birbirlerine varis olamazlar*" derler. Ama anne cihetinden nesebi sabittir. Bu sebeple anneyle çocuk birbirlerine varis olurlar.

★ MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN)

4724 ۱- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ قَالَ: [كَانَ عِنْدَ جَدِّي حَبَّانَ امْرَأَتَانِ: هَاشِمِيَّةٌ، وَأَنْصَارِيَّةٌ، فَطَلَّقَ الْأَنْصَارِيَّةَ، وَهِيَ تُرَضِّعُ. فَمَرَّتْ بِهَا سَنَةٌ، ثُمَّ هَلَكَ وَلَمْ تَحْضُ. فَقَالَتْ: أَنَا أَرِئُهُ، لَمْ أَحِضْ. فَاخْتَصَمُوا إِلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَضَى لَهَا بِالْمِيرَاثِ فَلَا مَتَّهَ الْهَاشِمِيَّةُ. فَقَالَ: هَذَا عَمَلُ ابْنِ عَمَلِكٍ، هُوَ أَشَارَ عَلَيْنَا بِهَذَا. يَعْنِي عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

1. (4724)- Muhammed İbnu Yahya İbni Hibban anlatıyor: “Dedem Hibbân'ın iki hanımı vardı. Biri Hâşimîye, diğeri Ensariye idi. Dedem, Ensariye'yi, çocuğu meme verir halde boşadı. Kadının üzerinden bir yıl geçti, sonra dedem öldü, kadın hâlâ hayız olmadı. Bunun üzerine:

“Ben kocama varis olurum, çünkü hayız olmadım!” dedi. Dava Hz. Osman radiyallahı anh'a intikal etti. Hz. Osman kadının mirasa iştirak etmesine hükmetti. Hâşimiye kadın, bu kararı sebebiyle Hz. Osman'ı levmetti. Hz. Osman:

“Bu, senin amcaoğlunun işidir. Böyle hükmetmemize o işaret etti!” dedi. “Amcaoğlun” sözüyle Hz. Ali radiyallahu anh'ı kasetmişti. [Muvatta, Talâk 43, (2, 572).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, boşanan bir kadının, aradan bir yıl geçmesine rağmen hayız görmediğini belirtir. Bu hal, kadının çocuğunu emzirmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Hz. Osman, bu kadının, ölen kocasına varis olacağına hükmeder.

Hz. Osman: “Amcaoğlun” tabiriyle Hz. Ali'yi kastetmiştir. Hâşimî kadının Hz. Osman'ın kararından memnuniyetsizlik izhar etmesi üzerine Hz. Osman'ın “Bu senin amcaoğlunun işi” demesi, bu hükmü Hz. Ali'nin vermiş olduğunu gösterir. Bilindiği üzere Hz. Ali, halifelere hep kadılık yapmıştır.

2- Hz. Osman'ın kadına: “Bu senin amcaoğlunun işi” demekle, kadını yaştırtmayı, gönlünü almayı düşünmüş olmalıdır.

٢ — وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزٍ الْأَعْرَجِ. [أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَرَّثَ نِسَاءَ ابْنِ مُكَّمِّلٍ مِنْهُ، وَكَانَ طَلَّقَهُنَّ وَهُوَ مَرِيضٌ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ. 4725

2. (4725)- Abdurrahman İbnu Hürmüz el-A'rac anlatıyor: “Osman İbnu Affân radiyallahu anh İbnu Mükemmil'in hanımlarını kendisine varis kıldı. İbnu Mükemmil hasta iken hanımlarını boşamıştı.” [Muvatta, Talâk 41, (2, 572).]

AÇIKLAMA:

İbnu Mükemmil'in ismi Abdullah'tır. Kaynaklar onun üç hanımı olduğunu, Zührî'nin şeyhi bulunduğunu kaydeder. Abdurrezzak'ın belirttiğine göre, İbnu Mükemmil hasta olduğu halde hanımlarını boşadıktan sonra iki sene daha hayatta kalır. Ölümünden sonra, kadınların iddeti dolar dolmaz, Hz. Osman, kadınları

kocalarının malına varis kılar. Hz. Osman'ın varis kılma sebebi, boşama hâdisesinin hastalık sırasında yapılmış olmasıdır. Hz. Osman radiyallahu anh'ın bu hükmüne ashabtan kimse itiraz etmemiştir.

4726 ۳- وَعَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: [سَأَلَتِ امْرَأَةً عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الطَّلَاقَ مِنْهُ. فَقَالَ: إِذَا طَهَّرْتَ فَأَذِنِي. فَأَذَنْتُهُ فَطَلَّقَهَا الْبَتَّةَ. أَوْ تَطْلُقُ كَأَنْتِ بَقِيتَ لَهَا وَهُوَ مَرِيضٌ يَوْمَئِذٍ، فَوَرَّثَهَا عُثْمَانُ مِنْ زَوْجِهَا مِيرَاثَهَا بَعْدَ انْقِضَاءِ عِدَّتِهَا]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

3. (4726)- Rebî'a İbnu Ebî Abdurrahmân anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Aıf'ın hanımı, ondan kendisini boşamasını talep etti. Abdurrahmân: "Adetten temizlenince bana haber ver!" dedi. Kadın haber verdi. O da talak-ı bette ile (üç talakla) –veya baki kalan tek bir talakla– boşadı. Ne var ki Abdurrahman o gün hasta idi. Hz. Osman, kadının iddeti tamamlanınca kocasının malına onu da varis kıldı." [Muvatta, Talâk 40, (2, 571, 572).]

ACIKLAMA:

Bu kadının adı Tûmâdır Bintu'l-Esbağ el-Kelbiyye'dir. Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm, Abdurrahman İbnu Aıf'ı Kelb kabilesine gönderir ve: "Davetine icabet ederlerse meliklerinin kızıyla evlen!" emir buyurur. İslâmî daveti kabul etmeleri üzerine bir müddet orada ikamet eder ve bu esnada Tûmâdır ile evlenir. Medine'ye dönüşte, onu beraberinde getirir. Bir Kureyşli ile evlenen ilk Kelbî kadının bu olduğu belirtilir.

Kaynaklarımız, kadının geçimsiz olduğunu, Hz. Abdurrahman'ın onu daha önceden iki talakla boşadığını, tek talak kaldığı halde geçimsiz davranışlarını devam ettirdiğini, Hz. Abdurrahman radiyallahu anh, hastalanınca böyle bir durumda: "Allah'a yemin olsun. Eğer boşanma istemeye kalkarsan seni boşayacağım" dediğini, kadının da: "vallahi talep edeceğim" dediğini, Abdurrahmân'ın da: "Öyleyse hayız olup temizlenince bana haber ver!" dediğini; kadının durumunu bildirdiğini, Abdurrahman'ın da onu son defa boşadığını; sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, Hz. Osman'ın kadını Abdurrahman'a varis kıldığını belirtir.

Hz. Osman'ın varis kılış sebebi, kadını boşadığı sırada Abdurrahman radi-

yallahu anh'ın hasta bulunması ve bu hastalıktan hiç kurtulmadan ölmüş olmasıdır.

Şu halde, ölüme götüren hastalık sırasındaki boşama hadisesi muteber değildir.

★ KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN)

4727 ۱- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ قَالَ: [سَأَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: عَنِ الْكَلَالَةِ. فَقَالَ لَهُ: تَكْفِيكَ مِنْ ذَلِكَ الْآيَةُ الَّتِي أُنْزِلَتْ فِي الصَّيْفِ فِي آخِرِ سُورَةِ النَّسَاءِ.

قَالَ رَاوِيهِ: قُلْتُ لِأَبِي إِسْحَاقَ: وَهُوَ مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَدَعْ وَلَدًا وَلَا وَالِدًا؟ قَالَ: كَذَلِكَ ظَنُّوا]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

«آيَةُ الصَّيْفِ» الَّتِي فِي آخِرِ سُورَةِ النَّسَاءِ: «يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ».

و «آيَةُ الشَّتَاءِ» الْآيَةُ الَّتِي فِي أَوَّلِهَا: «يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ» الْآيَةُ.

1. (4727)- Zeyd İbnu Eslem radiyallahu anh anlatıyor: “Hz. Ömer radiyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a kelâle(nin miras hissesin)den sormuştu.

“Bu yaz nâzil olan, Nisa sûresinin sonundaki ayet, bu meselede sana yeterlidir” buyurdular.

Hadisin râvisi der ki: “Ebu İshâk'a sordum: “Kelâle, ne çocuk ne de baba bırakmadan ölen kimse değil mi?” Bana: “Böyle zannettiler!” diye cevap verdi.” [Muvatta, Ferâiz 7, (2, 515); Müslim, Ferâiz 9, (1617).]

Yaz mevsiminde indiği için “Yaz âyeti” denen ayet şudur. (Meâlen:) “Senden fetva istiyorlar. De ki: “Varis olarak babası ve çocuğu bulunmayan kimsenin mirası hakkında Allah size hükmünü bildiriyor: Eğer bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur. Eğer kadın ölür de çocuğu olmayıp geride sadece er-

kek kardeşi varis olarak bulunursa, mirasın tamamını alır. Varisler iki kız-kardeş ise, mirasın üçte ikisi onlara aittir. Eğer varisler hem erkek, hem de kızkardeşler ise, erkeğe iki kız hissesi vardır.” Allah şaşırsınız diye hükümlerini size böylece bildiriyor. Allah herşeyi hakkıyla bilir” (Nisa 176).

Kış mevsiminde indiği için kış âyeti denen ayet de, Nisâ suresinin baş tarafındadır:

“Allah, miras taksimini size şöyle emrediyor: Size varis olan çocuklarınızdan erkeğe iki kız hissesi vardır. Çocuklar, hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler, o zaman mirasın üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk sadece bir kızdan ibaretse ona mirasın yarısı verilir. Eğer ölenin çocuğu varsa, ölenin anne ve babasından herbirine altıda bir hisse vardır. Ölenin çocuğu olmayıp da sadece anne ve babası onun mirasçısı ise, o zaman annenin hakkı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri de varsa, annenin hakkı yine altıda birdir. Bu hükümler ölünün borçları ödendikten ve usulü dairesinde vasiyeti yerine getirildikten sonra kalan mal içindir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatçe daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz; bu yüzden de onlar arasındaki miras taksimini size bıraktığımız taktirde adletsizlik edersiniz. Bu hisseler ise, Allah katından birer hak olarak size emrolunmuştur. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir ve her işini hikmetle yerine getirir” (Nisa 11).

AÇIKLAMA:

Kelâle ile ne kastedildiği hususunda pekçok görüş ileri sürülmüştür. Hz. Ebu Bekr'in, *kelâleyi* مَنْ لَمْ يَرْتَهُ أَبٌ وَلَا ابْنٌ “Varisleri arasında babası ve oğlu olmayan kimse” diye tarif etmiştir. Bu tarif, sahabe, tâbiîn ve arkadan gelen nesillere mensup ülemânın cumhûru tarafından benimsenmiştir.

Ancak, Kur'ân'da iki ayrı ayette gelen bu kelime, farklı anlamlara müsait olduğu için ihtilâflara yol açmıştır. Nisa sûresinin evvelindeki ayet, *el-Vâhidî*'ye göre kışta inmiştir, sonundaki ayet ise yazda inmiştir. *Kelâlenin* zikredildiği evvelki ayetle, sondaki ayetlerde zikredilen diğer varisler farklıdır. Evvelki ayette, (Nisa 11) sözgelimi anne bir kardeşler mezkurdur, sondaki ayette (Nisa 176) anne-baba bir kardeşler veya baba bir kardeşler mevzubahistir.

Sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılmakta ise de, Müslim'de gelen bir rivayet daha sarîh olarak, *kelâleyi* anlamakta Hz. Ömer'in kesin bir neticeye varamayarak *Resûlullah'a* müracaatta bulunduğunu gösterir. *Resûlullah*, Hz. Ömer'i ayetten anlayacağı hususla başbaşa bırakarak, ayete havale etmiştir:

"Hz. Ömer der ki: "Ben size, kendimden sonra nazarımda, kelâle kadar ehemmiyetli bir şey bırakmıyorum. Hiçbir şeyde Resûlullah'a kelâlede olduğu kadar çok başvurmadım. Resûlullah da bana kelâle meselesinde olduğu kadar hiçbir şeyde sert olmadı. Sonunda parmağıyla göğsüme dürttü ve:

"Ey Ömer! Nisa sûresinin sonundaki yaz ayeti sana yetmiyor mu?" dedi. Eğer ben yaşarsam kelâle hakkında (kesin bir hükümle) hükmedeceğim. Kur'an'ı okuyan da okumayan da onunla hükmedecek.."

Bu âyet, hasta yatağında yatan Hz. Câbir'in bir sorusu üzerine nazil olmuştur: Cabîr İbnu Abdillâh'ı Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine gelmişti.

"Ey Allah'ın Resulü, ben kelâleyim, mirasım nasıl olacak?" diye sordu. İşte bunun üzerine mezkur ayet nazil oldu. Âhkâmıla ilgili nazil olan son ayetin bu olduğu söylenir.

★ ZEVİLERHAM

4728 — عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَزْمٍ. [أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ كَثِيرًا يَقُولُ: كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَثِيرًا يَقُولُ: عَجَبًا لِلْعَمَّةِ، تُورَثُ وَلَا تَرَثُ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

1. (4728)- Muhammed İbnu Ebî Bekr İbni Hazm'in anlattığına göre, babasının sıkça şöyle söylediğini işitmiştir:

"Hz. Ömer radiyallahu anh pek çok defalar şöyle derdi: "Halanın haline hayret ediyorum! Kendisine varis olunur, fakat o varis olmaz." [Muvatta, Ferâiz 9, (2, 517).]

AÇIKLAMA:

1- Zevilerham zi-rahm'in cem'idir. Zi-rahm lügat olarak, karabet sahibi, yani akrabalığı bulunan kimse demektir. İstilah olarak terikeden üçte bir, dörtte bir gibi muayyen bir hissesi olmayan herhangi bir akraba demektir. Halbuki asabeden olanın terikede belli bir payı vardır.

2- Muvatta'nın bir başka rivayetinde, Hz. Ömer'in, bazı şartlarda yeğeni kendisinden miras aldığı halde, hiçbir halde yeğeninden miras alamayan hala hakkında bir mektup bile yazdığını, sonra mektubu getirtip:

“Eğer halanın yeğenden miras almasını Allah dileseydi ayette buna yer verirdi!” diyerek ve bu sözü iki kere tekrar ederek mektubu suda yıkadığını görmekteyiz.

4729 ۲- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ، وَأَخْرَجَهُ النَّسَاءُ عَنْ أَنَسٍ.

وعنده «ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ».

2. (4729)- Ebu Mûsa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendilerindendir.” [Ebu Dâvud, Edeb 121, (5122); Nesâî, Zekât 96, (5, 106); Buhârî, Ferâiz 24.]

Nesâî’de şu ibare de gelmiştir: “Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendi nefislerindendir.”

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kızkardeşten olan yeğenlerin, kendilerinden biri addedilmesini gerektiriyor. Ona terettüp edecek hüküm, kendilerine terettüp edecek hüküm gibidir. Böyle olunca, mesela zekâtın haram olduğu Hâşimîler hususunda onların yeğenlerine de bu hurmet sirayet ettirilmiş, Hâşimîlerin kızlarının çocuklarına da zekât haram addedilmiştir.

Nevevî der ki: “Zevilerham’ın da varis olması gereğine inananlar bu hadisle istidlâl ettiler. Ancak cumhur şu cevabı verdi: “Bu hadiste, onların varis kılınmasının gerektiğini ifade eden bir açıklık mevcut değildir. Hadis yeğenlerle dayılar arasında bir bağın ve akrabalığın varlığını beyan etmektedir; veraset meselesine temas etmemektedir. Hadisin siyaki, ondan muradın, yeğenin yanında, sır ifşası ve benzeri meselelerde onun kendilerinden biri gibi olmasını iktiza etmektedir.”

Başka alimler de, yeğenin dayılardan biri olması meselesini, mirasla ilgili bulmaz. Yardımlaşma, dayanışma, iyilik, şefkat, ilgi gibi hususlardaki birlik ve beraberliğin kastedildiğini söylemiştir.

İbnu Ebî Cemre bir başka sebep görür: "Resûlullah'ın bunu söylemiş olması hikmet şudur: Cahiliye devrinde, kızkardeşlerinin çocukları şöydursun, kız evladlarının çocuklarına bile itibar edilmez, iltifatta bulunulmaz. Aleyhissalâtu vesselâm bu kötü adeti iptal etmek istemiştir."

★ DİYETİN MİRASI

۱- عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ قَالَ: [كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُولُّ: أَلَدِيَّةً عَلَى الْعَاقِلَةِ وَهُمْ يَرْتُونَهَا، وَلَا تَرِثُ الْمَرْأَةُ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا. فَقَالَ لَهُ الضَّحَّاكُ بْنُ سُفْيَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَتَبَ إِلَيَّ أَنْ أُورِّثَ امْرَأَةً أَشِيمَ الضَّبَّائِي مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا، كَأَنَّكَ مِنْ قَوْمٍ آخَرِينَ. فَرَجَعَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. أَخْرَجَهُ أَبُو يُوذُ وَالْتَرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

1. (4730)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer radiyallahu anh diyordu ki: "Diyet âkile üzerinedir. Öyle ise âkile(yi teşkil edenler) diyete varis olurlar; kadın (âkileden olmadığı için) kocasının diyetine varis olmaz." Dahhâk İbnu Süfyan radiyallahu anh kendisine (itiraz ederek) dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bana Eşyem ed-Dıbbâbî'nin hanımını kocasının diyetine varis kılmamı yazmıştı. Kadın bir başka cemaatten idi." Bunun üzerine Hz. Ömer, önceki tatbikatından hemen vazgeçti." [Ebu Dâvud, Ferâiz 18, (2927); Tirmizî, Ferâiz 18, (2111).]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin tam anlaşılabilmesi için âkile diye kime dendiğini hatırlatmamız gerekecek. el-Mecmâ'da âkile: "Kişinin, hatâden öldürdüğü kimsenin diyetini ödemeye iştirak eden baba cihetinden gelen asabe ve akrabalarıdır" diye tarif edilmiştir. Istilahât-ı Fıkhiyye'de, Ömer Nasuhî Bilmen'in etrafı açıkladığı üzere, âkile, İslâm hukukuna has bir tabirdir: "Bir şahsın mensup olduğu ehl-i divanıdır veya onun asabesi ile aşiretidir veya beytu'l-maldır veya azad edilmiş bir şahsın mevlasıdır" diye açıklanmıştır. Bunların arasında dımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir âkile kendi efradın birinin, hata suretiyle veya şüpheli âmd ile yaptığı cinayetin diyetini veya g

denilen damânı usûlû dairesinde te'diye etmekle mükelleftir. Şunu da kaydedelim ki, âkile tatbikatı, divan ve aşiret hayatı cari olan Araplar için akvam-ı İslâmiyeye mahsus olagelmış, bu gibi teşkilatı olmayan diğer İslâm kavimlerinde tatbik edilmemiş, cinayetlere terettüp eden diyeti cânî bizzat tesviye etmiştir" (İstilahat-ı Fıkhiyye 3, 53-59).

2- Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayete göre, Hz. Ömer, öldürülen bir kimsenin diyetine kimler varis olacak? meselesini, "diyet ödeme durumunda kimler iştirak edecekse onlara ödemek gerekir" şeklinde bir kıyasla çözmüş, erkeğin karısını diyetten hisse alacakların dışında tutmuştu. Çünkü kadın, kocanın âkilesi sayılmazdı.

Hz. Ömer'in bu tatbikatına, Resûlullah zamanında bedeviler arasında âmil olarak vazife yapmış, icraatta bulunmuş olan Dahhâk İbnu Süfyan muttali olunca itiraz etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu meseleyle ilgili olarak kendisine yazdığı bir talimatı hatırlatmıştır.

Bu hatırlatmaya göre, öldürülen koca için ödenen diyetle onun karısı da varisdir. Hz. Ömer, şahsi kıyasına dayanan önceki tatbikatından derhal rücu eder.

Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Ömer gibi ilklerden ve Resûlullah'ın yakınlarından olan bir sahabe bile bir kısım sünnetleri bilmemektedir; daha sonra öğrenmiştir. Hz. Ömer ve hatta Hz. Ebu Bekir ve diğer bir kısım sahabiler için bunun örnekleri var.

3- Hadis, maktul için diyet ödeneceğini göstermekte, ayrıca diyetin, maktulün diğer malları gibi verasete dahil edileceğini ifade etmektedir. Ülemâ çoğunluk itibariyle böyle hükmetmiştir.

Ancak Hz. Ali radiyallahu anh'ın "diyetin varisleri arasında anne bir kardeşlerin, kocanın, karının yer almayacağı görüşünde olduğu" belirtilmiştir.

★ SADAKANIN MİRASI

4731 ۱- عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَتْ امْرَأَةً رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: كُنْتُ تَصَدَّقْتُ عَلَى أُمِّي بِوَلِيدَةٍ، وَإِنَّهَا مَاتَتْ وَتَرَكْتُ الْوَلِيدَةَ. فَقَالَ: قَدْ وَجَبَ أَجْرُكِ، وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْمِيرَاثُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4731)- Büreyde radiyallahu anh anlatıyor: “Bir kadın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a gelip: “Ben anneme bir cariyeye tasadduk etmiş idim. Şimdi annem, cariyeyi bırakarak vefat etti” (deyip, hükmünü sordu). Aleyhissalâtu vesselâm:

“Sana onun sevabı vacip olmuştur. Miras yoluyla da cariyeye sana geri gelmiştir!” buyurdular.” [Müslim, Sıyâm 154, (1149); Tirmizî, Zekât 31, (667); Ebu Dâvud, Vesâya 12, (2877), Zekât 31, (1656).]

AÇIKLAMA:

Bu (ve müteakip) hadis, kişinin yakınlarına yapacağı bağışla, “bağış sevabı”nı aynen kazanacağını ifade ettiği gibi, bağış yapılan kimsenin vefat etmesi halinde, bağış yapan kimseye veraset yoluyla geri gelebileceğini ifade etmektedir. Veraset yoluyla geri gelen mal “bağış olma” vasfını artık kaybetmiştir. Dolayısıyla hadislerde şiddetle yasaklanmış olan “bağışından rücu etmek” fiiline girmez. Alimler büyük ekseriyetiyle veraset yoluyla geri gelen bu bağışın helal olduğuna hükmetmiştir. Ancak, “Bunun fakirlere sarfedilmesi gerekir. Çünkü artık bu, Allah’ın hakkı olmuştur” diyen de olmuştur.

4732 — وَعَنْ مَالِكٍ. [أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْأَنْصَارِ تَصَدَّقَ عَلَى أَبِيهِ بِصَدَقَةٍ فَهَلَكَا فَوَرِثَ ابْنُهُمَا الْمَالَ وَكَانَ نَحْلًا. فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ. فَقَالَ لَهُ: لَقَدْ أُجِرَتْ فِي صَدَقَتِكَ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْمِيرَاثُ.]

2. (4732)- İmam Mâlik’e ulaştığına göre, “Ensârdan bir zat, ebeveynine bir bağışta bulundu. Bilahare ebeveyni vefat etti. Oğulları tekrar bu mala veraset yoluyla sahip oldu. Bu bir hurmalıktı. Oğlan, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a bu hususta sual etti. Aleyhissalâtu vesselâm ona:

“Şurası muhakkak ki tasadduk sevabını aldın. Şimdi o malı (Allah) sana miras olarak geri gönderdi” buyurdu.” [Muvatta, Akdiye 54, (2, 760).]

★ VARİSLER CEMAATI

4733 — عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ الْمَالُ لِلْوَلَدِ، وَالْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ، فَنَسَخَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ مَا أَحَبَّ فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ

حَظُّ الْأَتْنَيْنِ، وَجَعَلَ لِلْأَبَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ وَالْثُلُثَ،
وَجَعَلَ لِلْمَرْأَةِ الثَّمَنَ وَالرُّبْعَ، وَلِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبْعَ]. أَخْرَجَهُ
الْبُخَارِيُّ.

1. (4733)- İbnu Abbâs radiyallahu anhüma anlatıyor: “(Cahiliye devrinde ölen babanın) malı oğluna kalırdı. Vasiyet de valideyn için yapılırdı. Allah Teâla hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip erkeğin hissesini kadının hissesinin iki misli kıldı, ebeveynden herbiri için (eğer çocuk varsa) altıda bir, üçte bir kıldı. Kadına (çocuk varsa) dörtte bir kıldı. Zevce, (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir miras payı kıldı.” [Buhârî, Vesâyâ 6, Tefsir, Nisa 5, Ferâiz 10.]

AÇIKLAMA:

1- Hadis cahiliye döneminin veraset ve vasiyet usulü ile, İslâm'ın yaptığı tadilâtı belirtmektedir. Buna göre, *Resûlullah*, cahiliye devrinde, ölen babanın malının sadece oğluna kaldığını, vasiyetin de sadece anne ve baba lehine yapıldığını belirtmektedir. Bu durum, mirasla ilgili ayetler (Nisa suresi 11-12. ayetler) nazil oluncaya kadar devam eder. *Resûlullah*, Arap örfünü, ilahi bir müdahale olmadan değiştirmez. Mevzu üzerine bir vahiy gelinceye kadar onu uygular. Miras meselesinde de öyle yapıldığı, vahyin gelişine kadar eski sistemin aynen tatbik edildiği, sadedinde olduğumuz hadiste geçen “Allah Teâla hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip..” ibaresinden anlaşılmaktadır.

Hatta hadisin Taberî’de gelen veçhi, hem eski sistemin ruhunu kavramak, hem de yeri gelince hası olan istigrabı anlamak bakımından burada kayda değer: İbnu Abbâs anlatıyor: “(Miras ayeti) nazil olunca, ashab:

“Ey Allah'ın Resulü! Ata binemeyen, düşmana karşı savaşamayan, küçük kız çocuğuna mirasın yarısını mı vereceğiz?” dediler.”

İbnü Abbas devamla der ki: “Cahiliye devrinde, mirası ancak düşmanla savaşanlara verirdi.”

2- Bu hadiste çok sarih değilse de, İmam Şâfi’ye “mütevâtir” dediyecek kadar yaygın rivayetlerde geldiğine göre, İslâm şeriatı, mirasta hissesi olanlar lehine vasiyette bulunmayı yasaklamıştır. İlerde (5793-5804) numaralar arası hadisler) açıklanacağı üzere İslâm, vasiyeti malın üçte bir nisbetini aşmayacak şekilde tecvîz etmiş ve hatta vasiyette bulunmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, varislerden biri lehine olmamalıdır.

3- Hadiste geçen والثالث “Ebeveynden herbiri için... “üçte bir” var” tabiri, Buhârî’de, sadece hadisin Tefsir bölümündeki veçhinde geçer. Bu ziyadeyle ilgili olarak İbnu Hacer: “...Anne ve babadan herbirine, bir halde altıda bir, bir başka halde anneye üçte bir hisse vardır” şeklinde açıklar.

4- Ölenin çocuğu veya (erkek kardeşi) olması halinde anne ve babasına eşit olarak altıda bir düştüğü halde, çocuk (veya oğlan kardeş) olmadığı takdirde babaya, –anneye nisbetle– daha çok verilmektedir. Süheylî bunu, “babanın infak ve yardım gibi hususlarda evlad üzerinde hukuku fazladır” diye açıkladıktan sonra: “Buradaki farklılığın, hayatta kaldığı müddetçe annesine daha çok saygı ve hürmette bulunması için oğlana yapılan emirle telafi edildiğini” söyler. Abd İbnu Humeyd, bazı alimlerin, evlad olduğu durumda babanın aldığı fazlalığı: “Baba erkek kardeşleri örter ve onların hisselerini alır. Zira evlenme masraflarını, nafakalarını, –anneler değil– babalar çeker” demiştir.

4734 ۲- وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [وَلَدَ الْأَبْنَاءِ بِمَنْزِلَةِ الْأَبْنَاءِ إِذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهُمْ أَبْنَاءٌ: ذَكَرَهُمْ كَذَكَرِهِمْ، وَأَثْنَاهُمْ كَأَثْنَاهُمْ، يَرِثُونَ كَمَا يَرِثُونَ وَيُحْجَبُونَ كَمَا يُحْجَبُونَ، وَلَا يَرِثُ وَلَدُ ابْنِ مَعَ ابْنٍ ذَكَرٍ. فَإِنْ تَرَكَ ابْنَةً وَابْنَ ابْنٍ ذَكَرًا فَلِلْبَنَتِ النِّصْفُ، وَلِلْابْنِ الْإِبْنِ مَا بَقِيَ؛ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَلْحِقُوا الْفَرِئَضُ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأُولَى رَجُلٍ ذَكَرٍ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ تَرْجُمَةً.

2. (4734)- Zeyd İbnu Sâbit radiyallahu anh anlatıyor: “Oğulların çocukları, kendileriyle ölü arasında başka bir erkek çocuk olmadığı takdirde, ölenin çocuğu menzilesindedir: Oğlanların erkek çocukları, ölenin erkek çocukları gibidir. Oğulların kız çocukları da ölenin kız çocuğu gibidirler. Oğulların çocukları, oğullar gibi miras alırlar. Oğullar kendilerinden aşağıdakilerin mirasına mani oldukları gibi, oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakilerin miras almasına mani olurlar. Oğulun çocuğu, oğulla birlikte miras alamaz.

Ölen kimse, bir kızla, bir oğulun oğlunu bıraksa, kız yarı alır, geri kalanı da oğulun oğlu alır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur:

“Miras paylarını (Kur’ân’da zikredilen) hak sahiplerine verin. Geri kalan, (baba tarafından) en yakın erkeğe aittir.” [Buhârî, Ferâiz 7.]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin birinci paragrafı Buhârî'de bab başlığı olarak kaydedilmiştir ve mevkuf gözükmektedir. İkinci paragrafı ise *İbnu Abbas radiyallahu anhu-mâ'nın* merfu bir rivayetidir.

2- Hadiste, ölen kimse ile oğlundan hasıl torununun –arada başka erkek çocuk olmaması halindeki– miras durumunu açıklamaktadır. Kendi öz oğlundan hasıl erkek torun bu durumda öz oğlu menzilesinde olmaktadır.

3- *İbnu Abbâs*'ın sözünde (ikinci paragrafta) geçen ferâizden –ki “*miras payları*” diye çevirdik– maksad Kur'ân'da zikredilen paylardır. Bu paylar; Yarım, yarımın yarısı, yarımın yarısının yarısı; üçte iki (sülûsân), bu ikinin yarısı, bu ikinin yarısının yarısı. Bunlardan da murad, belirtilen hisselerle nass-ı Kur'ân'la hak sahibi olanlardır. Nitekim bir başka rivayette *اَفْسِهُوا الْمَالَ بَيْنَ اَهْلِ الْقَرَائِصِ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ* “*Malı, Allah'ın kitabında belirtildiği nisbetlere uygun olarak taksim edin*” buyrulmuştur.

4- “*En yakın erkeğe*” tabiri, “*ölene neseb itibariyle en yakın olan erkek*” demektir. Burada *ehak* mânasına değildir. Buradaki hadiste söylenen *mâna* *أَزْلَى* (evlâ) kelimesi ile ifade edilmişse de, bazı hadislerde *أَدْنَى* kelimesi kullanılmıştır ki, *أَقْرَبُ* “*en yakın*” mânasını ifade eder. *Hattâbî* bunun “*asabe de en yakın erkek*” mânasına geldiğini belirtir. Bu, “*asabe arasında farz ehli –yani mirasa iştirak edecekler– dışında ölene en yakın kim varsa hak sahibi odur. Daha uzak olan değil*” diye açıklanmıştır. Eğer eşit uzaklıkta birden fazla kimse varsa, hepsi eşit şekilde o paya iştirak ederler. Keza, bu hadiste ayrı anne ve ayrı babalardan gelenlerin kastedilmediği, –zira bunlar menzile itibariyle eşit olmaları sebebiyle aralarında evlâ yoktur–, kastedilen şeyin amca ile hala, oğlan kardeşin kızı ile oğlan kardeşin oğlu; amcanın oğlu ile amcanın kızı olduğu belirtilmiştir. Buradan aynı anne-babadan veya aynı babadan olan erkek kardeşle kız kardeş hariç tutulmuştur. Zira bunlar şu ayet gereğince mirasa iştirak ederler: *وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِذَكَرٍ مِّثْلُ حَظِّ الْأُنثَى* “*Eğer mirasçılar erkek veya kız kardeşler ise o zaman erkek için kızın iki hissesi vardır...*” (Nisa 176). Bundan anne-baba bir kız ve kızkardeşle beraber olan erkek kardeşle olduğu gibi daha kuvvetliyle örtülen de istisna kılınır. Keza şu ayet gereğince anne bir kız ve erkek kardeş de bundan hariç kalır: *فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ* “*Ve bir erkek veya kız kardeşi varsa, onlardan herbiri için altıda bir hisse vardır*” (Nisa 12). Bundan muradın, anne bir kardeşler olduğu hususunda icma nakledilmiştir.

۴۷۳۵ ۳- وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [وَقَدْ سُئِلَ عَنِ ابْنِ عَمٍّ أَخَذَهُمَا أَخٌ لِأُمِّ وَالْآخِرُ زَوْجٌ. فَقَالَ: لِلزَّوْجِ النِّصْفُ، وَلِلْآخِرِ مِنَ الْأُمِّ السُّدُسُ، وَمَا بَقِيَ بَيْنَهُمَا نِصْفَانِ]. أَخْرَجَهُ رَزِينُ.

3. (4735)- Hz. Ali radiyallahu anh'tan biri anne bir erkek kardeş, diğeri koca olan iki amca çocuğu hakkında sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Koca için yarı, anne bir erkek kardeş için altıda bir, geri kalan da aralarında ikiye bölünür." [Rezîn tahric etmiştir. (Buhârî'de muallak olarak gelmiştir: Ferâiz 15).]

AÇIKLAMA:

Bu vak'a şöyle olmuştur: Bir adam bir kadınla evlenir. Kadın buna bir oğlan doğurur. Sonra kadın diğer biriyle evlenir, ona da bir oğlan doğurur. Sonra, ikinciden boşanan kadını bunun erkek kardeşi alır, buna da bir kız doğurur. Bu kız, ikinci oğlanın anne bir kardeşi ve aynı zamanda amcasının kızıdır. Bu kız, birinci oğlanla evlenir. Bu oğlan, kızın amca oğludur. İşte bu kız, iki amca oğulu bırakarak ölmüş olan kızıdır.

Hz. Ali'nin fetvasından çıkan husus şudur: Kocaya koca olması haysiyetiyle mirasın "yarı" sı verilir. Diğerine, anne bir kardeş olması sebebiyle altıda bir verilir. Geriye üçte bir kalır, bu da *asabe* olmaları haysiyetiyle ikisi arasında taksim edilir. Böylece birinci için üçte ikisi "*farz*" ve *asabelik* sebebiyle sahih olur, diğerine de *farz* ve *asabelik* sebebiyle üçte bir sahih olur.

۴۷۳۶ ۴- وَعَنْ زَيْنَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [اشْتَكَيْ نِسَاءٌ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: ضَيْقُ مَنَازِلِهِنَّ. فَأَمَرَ ﷺ أَنْ تُورَثَ دُورُ الْمُهَاجِرِينَ النِّسَاءُ فَمَاتَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَوَرِثَتْهُ امْرَأَتُهُ دَارًا بِالْمَدِينَةِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

4. (4736)- Zeynep radiyallahu anhâ anlatıyor: "Muhacir kadınlardan bir kısmı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a evlerinin darlığından ve kendilerinin evlerden çıkarıldıklarından şikayet ettiler. Bunun üzerine Resûl'lah aleyhissalâtu vesselâm, kadınların muhacir evlerine varis kılınmalarını emretti." [Ebu Dâvud, Harâc 37, (3080).]

AÇIKLAMA:

1- Fethu'l-Vedûd'da Sindî'nin kaydına göre, "o zamanlar bir kadının kocası vefat edince evi varisler alıyor, kadıncağız diyâr-ı gurbette iyice yalnız kalıyor, başını sokacak bir mesken bulamıyor, sıkıntıya düşüyordu." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntıyı aksettirmektedir. Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın emriyle muhacir kadınlar veraset yoluyla kocalarının evlerine sahip oluyorlar, orada yerleşip kalıyorlardı. Muhacir kadınları Medine'de yabancı olmaları haysiyetiyle, *Resûlullah*, miras taksimi esnasında, kocalarının evlerini onlara vermeyi emretmiş olmaktadır. Hadis bunu ifade ediyor.

Hattâbî, bir başka açıklama sunar: Buna göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Medine'de muhacirlere ev tahsis etmiş olmasıyla ilgili rivayet iki suretle tevil edilmiştir:

★ Bu tahsis arsa tahsisidir, ta ki o arsalarla herkes oturacağı evi yapsın. Bu duruma göre, herkes verilen o arsa üzerinde inşa ettiği binanın sahibidir.

★ Muhacirlere âriyet olarak evler tahsis edildi. Bu durumda evlere sahip olmamaları gerekir. Zira miras, ancak gerçek şekliyle malik olunan mal üzerinde câridir.

Bazı alimler, bir başka ihtimalé de yer vermiştir: Evler, hayatları müddetince bu kadınlara verilmiş olabilir. Bu tam bir temlik değildir, upkı *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın evleri gibi, *Ezvâc-ı Tâhîrat*, *Efendimiz*'in vefatından sonra hücrelerinde baki kaldılar. Ama evler onlara miras olmadı. Nitekim *Resûlullah* نَحْنُ لَا نُورِثُ مَاتَرَكْنَاهُ مَدَقَّةً "Biz miras bırakmayız, bizden kalan sadakadır" buyurmuştur.

★ VELA'NIN MİRAS OLMASI

4737 ۱- عَنْ عَمْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَرِثُ الْوَلَاءُ مَنْ يَرِثُ الْمَالَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (4737)- *Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî radiyallahu anh anlatıyor:*
"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Mala kim varis olursa velâ'ya da varis olur." [Tirmizî, Ferâiz 22, (2115).]

AÇIKLAMA:

Velâ, burada verasete sebep olan hükmi bir akrabalık demektir. Bu akrabalık karşılıklı akidle teessüs edebileceği gibi, köle azad etme sonucu da teessüs eder. Öncekine *velâ-i muvâlât*; sonuncuya da *velâ-i ataka* denir.

Öyle ise hadiste denmek istenen şudur: *"Erkek asabelerden kim mala varis olursa, aynı şekilde arada velâ bağı olan kimsenin –mesela azadlının– malına da varis olur."* Asabe'ye kadınlar dahil olamayacağı için, velaya kadınların varis olamayacağı; ancak, köleyi kadın azad etmişse veya kadının azad ettiği azad etmişse, o takdirde varis olabileceği belirtilmiştir.

4738 ۲- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْوَلَاءُ لِلْأَكْبَرِ مِنَ الذَّكَورِ، وَلَا يَرِثُ النِّسَاءُ مِنَ الْوَلَاءِ إِلَّا وَلَاءٌ مَنْ أَعْتَقَ أَوْ أَعْتَقَ مَنْ أَعْتَقَ]. أَخْرَجَهُ رَزِينُ.

2. (4738)- *Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî radiyallahu anh anlatıyor:*
"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm anlatıyor:

"Velâ, erkeklerden en büyüğe aittir. Kadınlar, velâyâ (iki durum dışında) varis olamazlar. Bu iki durum şudur: Bizzat azad ettikleri veya azad ettiklerinin azad ettikleri." [Rezîn tahrîc etmiştir.]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere, kadınlar asabeye dahil olmadıkları için *velâ* sebebiyle doğacak mirasa varis olamıyor. Buna iki istisnâî durum var: Köleyi bizzat azad etmişse; bu takdirde *velâ* şahsına aittir. Çünkü, daha önce geçtiği üzere *velâ*, azad edene aittir. Azad eden kadınsa *velâ* onundur, azadlısının bıraktığı –varissiz– malına varis olur. Yahut da kadının azad ettiği kimsenin azad ettiği kimse aynı durumda başka varis bırakmadan ölürse bu mala o kadın varis olabilir.

4739 ۳- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَرَادَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً لَتَعْتَقَهَا فَأَبَى أَهْلُهَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْوَلَاءُ. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: لَا يَمْنَعُكَ ذَلِكَ، فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

3. (4739)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Aişe radiyallahu anhâ, azad etmek niyetiyle bir cariye satın almak arzu etti. Ancak, kölenin sahibi velânın kendilerine ait olmasını şart koydu. Hz. Aişe durumu Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm'a söyledi. Efendimiz:

"Bu şart sana mâni olmasın, (zira bâtıldır); velâ, köleyi kim azad etmişse ona aittir!" buyurdu." [Müslim, Itk 15, (1505).]

AÇIKLAMA:

Velâ, yukarıda belirttiğimiz gibi azad edilenle azad eden arasında devam eden hukukî bir bağ, bir akrabalıktır. Ölüm halinde birbirlerine veraset hakkı doğuran bir bağ. İslâm, bu bağın köleyi satana değil, azad edene ait olduğunu teşrî etmiştir. Bu sebeple azad edilmek kaydıyla satın alınacak kölenin velâsının kendine ait olacağını söyleyen ve bu şartla satmayı kabul eden köle sahibinin böyle bir şart koşmaya hakkı olmadığı Resûlullah tarafından belirtilmiş olmaktadır.

4740 ۴- وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ: [إِنَّ الْعَاصَ ابْنَ هِشَامٍ هَلَكَ، وَتَرَكَ ثَلَاثَ بَنِينَ: ابْنَانِ لِأُمِّ، وَآخَرَ لِعِلَّةٍ. فَهَلَكَ أَحَدُ اللَّذَيْنِ لِأُمِّ، وَتَرَكَ مَالًا وَمَوَالِيَ فَوَرِثَهُ أُخُوهُ الَّذِي لِأُمِّهِ الْمَالُ وَوَلَاءَ مَوَالِيهِ، ثُمَّ هَلَكَ الَّذِي وَرِثَ الْمَالَ وَالْوَلَاءُ وَتَرَكَ ابْنَهُ وَآخَا لِأَبِيهِ. فَقَالَ ابْنُهُ: أَنَا أَخْرَزْتُ مَا أَخْرَزَ أَبِي. فَقَالَ الْأَخُ: لَيْسَ كَذَلِكَ إِنَّمَا أَخْرَزْتُ الْمَالَ فَقَطْ، وَأَمَّا وَلَاءُ الْمَوَالِيَ فَلَا، أَرَأَيْتَ لَوْ مَاتَ أَخِي الْيَوْمَ أَلَسْتُ أَرِثُهُ أَنَا، فَاخْتَصَمًا إِلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَضَى بِالْوَلَاءِ لِأَخِي الْمَيْتِ وَبِالْمَالِ لِابْنِ الْمَيْتِ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

4. (4740)- Ebu Bekr İbnu Abdırrahmân İbni'l-Hâris İbni Hişâm anlatıyor: "Âs İbnu Hişâm ölmüş, geride üç oğlan bırakmıştı. Bunlardan ikisi bir anadan, biri de bir başka anadandı. Aynı anadan olan iki oğlandan biri daha öldü. Bu da mal ve azadlılar bıraktı. Aynı anadan olan kardeşi mala ve azadlıların velâsına varis oldu. Sonra da mal ve velaya varis olan kardeş de öldü, geriye bir oğlanla, baba bir kardeşini bıraktı. Oğlu: "Ben babamın sahip olduğu şeylere sahibim!" Jedi. Kardeşi de:

"Durum böyle değil. Sen sadece mala sahip olursun, azadlıların velâsına sahip olamazsın! Bilmez misin, kardeşim bugün ölseydi, ben ona varis olmayacak mıydım?" dedi ve Hz. Osman radiyallahu anh nezdinde dava açtılar. O, velânın ölen kardeşe; malın da ölenin oğluna ait olduğuna hükmetti." [Muvatta, Itk 22, (2, 784).]

★ ASABE'NİN MİRASI

4741 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ. فَمَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ وَلَمْ يَتْرَكْ وَفَاءً فَعَلَيْنَا قَضَاؤَهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ. وَفِي رِوَايَةٍ: وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

1. (4741)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ben mü'minlere, kendi nefislerinden evlâyım. Öyleyse kim üzerinde borcu olduğu halde ölür, bunu ödeyecek mal bırakmazsa, onu ödemek bana aittir. Kim de mal bırakarak ölürse bu mal varislerine aittir. –Bir rivayette– Kim bir mal bırakmışsa, buna, kim olursa olsun asabesi varis olur." [Buhârî, Ferâiz 4, 15, 25, Kefalet 5, İstikrâz 11, Tefsir, Ahzâb 1, Nafakât 15; Müslim, Ferâiz 16, (1619); Tirmizî, Ferâiz 1, (2091), Cenâiz 69, (1070); Ebu Dâvud, Harâc 15, (2955).]

4742 ۲- وَعَنْ الْمِقْدَامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلِإِيَّيْ، وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ، وَأَنَا وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ أَعْقَلَ عَنْهُ وَارِثُهُ وَالْخَالُ وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ. يَعْقُلُ عَنْهُ، وَيَفْقُلُ

عَلَيْهِ عَائِنُهُ وَيَرِثُهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

2. (4742)- *Mikdâm radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“Kim külfet bırakırsa yükü banadır. Kim de mal bırakırsa bu varislerinedir. Ben varisi olmayanın varisiyim. Onun yerine diyet öderim, ona varis de olurum. Dayı da varisi olmayanın varisidir, ona bedel diyet de öder. Esirini de ona (fidye ödeyerek) kurtarıverir, ona varis de olur.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2900).]

AÇIKLAMA:

1- Külfet diye çevirdiğimiz کُلٌّ hem “borç” ve hem de “evlad u iyâl” mânasına gelir. Öyleyse mânası: “Bakıma muhtaç kimseler bırakarak ölen kimse gamlanmasın. Onların bakımı, himayesi bana aittir, bana sığınabilirler. Borç bırakmışsa borcunu da öderim” demek olur. Bir rivayette “...banadır” yerine “Allah ve Resûlüne'dir” şeklinde gelmiştir.

2- *Resûlullah*, varisi olmayana varis olacağını ve varisine, hîn-ı hacette terettüp edecek, diyetini vermek, esirinin esaretten kurtulmasına maddi katkıda bulunmak gibi hizmetleri yerine getireceğini ifade ediyor. Bu ifadeler, *Resûlullah*'ın devlet reisi şahsiyeti gözönüne alındıkta, İslâm devletinin, müslüman vatandaşları karşısındaki hukukî vaziyetini ortaya koyar.

3- Dayının verasetine gelince: Normal olarak dayı varis olamaz. Ancak, hadis hiçbir *asabesi* olmayana dayının varis olacağını, diyetini ödeyeceğini belirtmektedir. *Zevilerhamın* varis olacağını söyleyenler bu hadisle ihticac etmişlerdir. Ancak hadisin zayıf olduğu, bu babta kavi bir hadis gelmediği kabul edilmiştir. Ülemâ, *Resûlullah*'ın, bu hadiste, başka varis olmama hallerinde dayıya ikram (=tu'me) nev'inden verdiğini, bunun bir miras olmadığını söylemiştir. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın, dayıya, malda noktalanacak şekilde ölüye halef kılması ve buna miras demesi, mecaz nev'indendir. Tıpkı şu deyimlerde olduğu gibi: “Açlık, yiyeceği olmayan kimsenin yiyeceğidir”, “Sabır, hilesi olmayanların hilesidir.”

4743 ۳- وَلِلتَّرمِذِيِّ عَنْ عَائِشَةَ مَرْفُوعًا. [الْحَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ فَقَطْ]. «الْكُلُّ» الْعِيَالُ وَالثَّقَلُ.

tiyle, geride hiçbir yakın da bırakmayınca, malın *Resûlullah*'a kalması gerekir. Ancak, peygamberler miras bırakmadıkları gibi hiç kimseye varis de olmazlar. Bu durumda malın beytülmale gitmesi gerekir. Ancak *Resûlullah*, azadlı adına bir sadaka olması düşüncesiyle, bir fakire verilmesini, bu fakirin de azadlının köy halkından olmasını uygun görmüş olmalıdır (*el-Kâdî*). Neylû'l-Evtar'da *Şevkânî* der ki: “Bunda, malum bir varisi olmayanın mirasını, kendi memleketinden birine vermenin cevazına delil var.”

4745 — وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: فَقَالَ: إِنَّ عِنْدِي مِيرَاثَ رَجُلٍ مِنَ الْأَزْدِ، وَلَسْتُ أَجِدُ أَزْدِيًّا أَدْفَعُهُ إِلَيْهِ. قَالَ: فَادْهَبْ فَلْتَمِسْ أَزْدِيًّا حَوْلًا. قَالَ: فَأَتَاهُ بَعْدَ الْحَوْلِ فَقَالَ: لَمْ أَجِدْ أَزْدِيًّا أَدْفَعُهُ إِلَيْهِ. قَالَ: فَانْطَلِقْ فَانْظُرْ أَوَّلَ خُرَاعِي تَلْقَاهُ فَادْفَعْهُ إِلَيْهِ. فَلَمَّا وَلَّى قَالَ: عَلَى بِالرَّجُلِ. فَلَمَّا جَاءَهُ قَالَ: أَنْظُرْ كُبْرَ خُرَاعَةٍ فَادْفَعْهُ إِلَيْهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الكُبرُ» بضم الكاف جمع الأكبر، وهم المشايخ، وقيل أراد به أقربهم إلى الجلد الأول، ولم يُرد كبر السن، وقد احتج بهذا للحديث قوم على توريث الرجل ممن يسلم على يده من الكفار، وخالفهم أكثر الفقهاء، وجعلوا معنى الحديث الإيثار بالبر ورعى الذمام والصلة ونحو ذلك، وضعفوا هذا الحديث.

5. (4745)- Büreyde radiyallahu anh anlatıyor: “Bir adam Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm'a geldi ve: “Bende Ezd'den birisinin mirası var. Ben onu verecek bir Ezdli bulamıyorum (ne yapayım?)” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Git bir yıl bir Ezdli ara!” emretti. Adam bir yıl sonra tekrar geldi ve “Mirası verecek bir Ezdli bulamadım!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Git bak; karşılaşıacağın ilk Huzâ'i'ye malı ver!” buyurdu. Adam geri dönünce: “Adamı bana çağırın” emretti. Adam çağırıldı. Geline:

“Huza'a'nın en yaşlısına bak, malı ona ver!” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2903, 2904).]

AÇIKLAMA:

Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Kabilenin ecdadı *Ezd İbnu Gavs*'a dayandığı için bu ismi almıştır. Ensarın aslı da buna dayanır.

Ezdî birisi olmayınca, *Huzâ'a*'dan birinin tavsiye edilişinin sebebi, *Huzâ'a*'nın *Ezd*'in bir kolu olmasındandır.

Hadiste kavmin en yaşlısı (كبر) 'ndan murad, en-Nihâye'de açıklandığına göre, kabilenin ceddine, diğer efrada nazaran en yakın olan kimse demektir. Bir bakıma *en büyük olan* mânasına gelir.

Bazıları hadisten, kişinin, küffârdan İslâm'a girmesine vesile olduğu kimseye varis olabileceği hükmünü çıkarmıştır. Ancak çoğunluk, hadisin zaafına hükmederek bu istidlâli benimsememiştir.

4746 — وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَاتَ رَجُلٌ وَلَمْ يَدَعْ إِلَّا غُلَامًا لَهُ كَانَ أَعْتَقَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: هَلْ لَهُ أَحَدٌ قَالُوا: لَا؛ إِلَّا غُلَامًا كَانَ أَعْتَقَهُ. فَجَعَلَ ﷺ مِيرَاثَهُ لَهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

6. (4746)- *İbnu Abbas* radiyallahu anhüma anlatıyor: “Bir kişi ölmüş, geride azad ettiği bir köleden başka [varis] bırakmamıştı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

“Bu adamın geride bıraktığı bir adamı var mı?” diye sordu.

“Hayır yok! Sadece azad etmiş olduğu bir kölesi var!” dediler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mirasını azadlısına verdi.” [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2905); Tirmizî, Ferâiz 14, (2107).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın buradaki tavrı da 4743 numaralı hadistekinin aynısı olmaktadır; varisi olmayan kişinin mirasını beytülmale değil, ona en yakın kimseye vermektedir. *Şureyh* ve *Tâvus*: “Azadlı”ya (başka varis olmayınca) “azad eden” varis olduğu gibi, “azadlı” da (başka varis yoksa) “azad eden” e varis olur” demiştir.

4747 — وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [الْلَّقِيطُ حُرٌّ، وَمَالُهُ لِبَيْتِ الْمَالِ، وَكَذَا السَّائِبَةُ]. أَخْرَجَهُ رَزِينٌ.

7. (4747)- Hz. Ömer radiyallahu anh anlatıyor: “*Lakîf (buluntu) hürdür. (Ölünce) malı da beytülmale aittir. Sâibe de böyledir [hürdür]*” buyurdu.” [Rezîn tahrir etmiştir. (Hadisi *Buhârî* muallak olarak kaydetmiştir: Ferâiz 19).]

AÇIKLAMA:

Lakîf, mükerrer sefer açıkladığımız üzere sahipsiz olarak bulunan çocuklardır: Cami veya kilise avlusuna, sokağa, kıra terkedilen çocuklar gibi. Bunlara devlet sahip çıkmak zorundadır. Hukuken hürler ahkâmına tabidirler.

Sâibe: Cahiliye Arabı, bazan köleyi âzad ederken şöyle derdi: “*Sen sâibe olarak hürsün!*” Bu şekilde azad edilen köle üzerinde hiçbir kimsenin *velâ* hakkı olmazdı. *Sâibe*, lügat olarak, hayvanın dilediği şekilde otlaması mânasına gelen bir kökten gelir. İslâm'da bu şartla azad etmek mekruh addedilmiştir, ama bâtil değildir. Mübah diyen şaz kalmıştır. Velânın varlığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Teferruatta girmeyeceğiz.

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI

4748 — ١ — عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [سَأَلْتُ فَاطِمَةَ أُمَّ بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنْ يَقْسِمَ لَهَا مِيرَاثَهَا مِمَّا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا تُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً. فَغَضِبْتُ فَهَجَرْتُهُ. فَلَمْ تَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى تُوفِّيَتْ، وَعَاشْتُ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سِتَّةَ أَشْهُرٍ إِلَّا لَيَالِي. ثُمَّ فَعَلَ ذَلِكَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. فَأَمَّا صَدَقَتُهُ بِالْمَدِينَةِ فَدَفَعَهَا عُمَرُ إِلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ، وَأَمْسَكَ خَيْرَ وَفَدَكَ، وَقَالَ: هُمَا صَدَقَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَأَنَّا لِحَقْوَقِهِ الَّتِي تَعْرُوهُ وَنَوَائِبِهِ، وَأَمْرُهُمَا إِلَى مَنْ وُلِيَ الْأَمْرَ بَعْدَهُ. قَالَ: وَهُمَا عَلَى ذَلِكَ إِلَى الْيَوْمِ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ، وَلَفْظُ الْبُخَارِيِّ مُخْتَصَرٌ.

1. (4748)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Hz. Fatıma radiyallahu anhâ, Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh’tan, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın bıraktığı maldaki hissesini taksim edivermesini talep etti. Hz. Ebu Bekr, ona şu cevabı verdi.

“Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Bize vâris olunmaz, bıraktığımız sadakadır” buyurmuştu.”

Hz. Fatıma bu cevaba öfkelen-di ve Hz. Ebu Bekr’e küstü, ölünceye kadar da konuşmadı. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm’dan sonra altı ay kadar hayatta kalmış (ve rahmet-i Rahman’a kavuşmuştu.)

Sonra Hz. Ömer radiyallahu anh bunu yaptı: Medine’deki sadakasını Hz. Ali ve Abbas radiyallahu anhümâ’ya verdi. Hayber ve Fedek’teki (sadakasını) kendi elinde tuttu ve: “Bu iki arazi, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın karşı-sına çıkan hakları ve hâdiseleri içindi. (Şimdi) bu iki arazinin işi,

Resûlullah'tan sonra devlet işini eline alan halifenin tasarrufuna kalmıştır” dedi.” Ravi devam eder: “Bu iki yer, bugüne kadar aynı minval üzere devam etmiştir.” [Müslim, Cihâd 52, (1759); Ebu Dâvud, Harac 18, (2968, 2969); Nesâî, Kasmu'l-Fey' 1, (7, 132); Buhârî, Ferâiz 4. –Buhârî muhtasar olarak almıştır–.]

4749 ۲- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَتْ فَاطِمَةُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا؟] فَقَالَتْ: مَنْ يَرِثُكَ. فَقَالَ: أَهْلِي وَوَلَدِي. قَالَتْ: فَمَا لِي لَا أَرِثُ أَبِي؟ فَقَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَا تَوْرَثُ، وَلَكِنْ أَعُولُ مَنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُولُهُ، وَأَنْفِقُ عَلَى مَنْ كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

2. (4749)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Hz. Fatma radiyallahu anhâ, Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh'in yanına gelip:

“Sana kim varis olacak?” diye sordu.

“Ehlim ve çocuğum!” cevabını alınca: “Öyleyse ben niye babamın bıraktığına varis olamıyorum?” dedi. Bunun üzerine Hz.Ebu Bekr:

“Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: **“Bize varis olunamaz!”** dediğini işittim. Ancak ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın geçimini sağladıklarının geçimlerini sağlarım. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın nafaka verdiklerine ben de nafakalarını veririm!” dedi.” [Tirmizî, Siyer 44, (1608).]

4750 ۳- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [أَرَادَ نِسَاءُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِينَ تُوْفِّي أَنْ يَنْعَشَ عُثْمَانُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَسْأَلْنَهُ مِيرَاثَهُنَّ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: أَلَيْسَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَوْرَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَأَبُو دَاوُدَ.

3. (4750)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hanımları, Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Osman'ı, Hz. Ebu Bekr radiyallahu anhümâ'ya gönderip miras hisselerini talep ettirmek istediler. O zaman ben onlara: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: **“Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır!”** demedi mi (nasıl miras talep edebilirsiniz?)” dedim

(ve onları bu niyetten vazgeçirdim.)” [Buhârî, Ferâiz 3; Müslim, Cihâd 51, (1758); Muvatta, Kelâm 27, (2, 993); Ebu Dâvud, Harâc 19, (2976, 2977).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, sadedinde olduğumuz hadislerde, sadece kendisinin değil, peygamberler cemaatinden hiçbirinin malına varis olunmadığını, peygamberlerin bıraktığı bütün malların sadaka olduğunu belirtiyor. Şu halde peygamberlerin mirasçıları olmamıştır.

2- Ülemâ, bunun hikmetini şöyle belirtir: “Peygamberlerin malları miras yoluyla helal olsaydı, mirasçıları arasında onların ölmesini bekleyip mirasına konmak isteyenler bulunabilir, hatta mirasçılarına mal topladığını zannedenler de çıkabilirdi. Bu suretle sû-i zanda bulunanların hali harâp olur; insanlar da peygamberlerden nefret ederdi. Bu açıdan Neml sûresinde geçen: “Süleyman, Dâvud'a mirasçı oldu” (16. âyet) ifadesi müşkilat arzeder ise de, buradaki “miras” tan muradın mal değil peygamberlik, ilim ve hikmet olduğu belirtilmiştir.”

Resûlullah'ın varis olunamaz olmasının hikmetleri meyanında, *Aleyhissalatu vesselâm*'ın ümmetine “baba” gibi olması da gösterilmiştir. Eğer ona varis olunsaydı, bütün ümmet onun varisi durumunda olacaktı ki bu da o malın umumî bir sadaka durumunda olduğu mânasını ifade eder. Birçok alim, *Resûlullah*'ın varis olunamaz oluşunu onun hasâisinden addetmiştir.

3- Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebu Bekir'le miras hususundaki ihtilafı daha önce açıklandı.

★ RESÛLULLAH'IN GERİDE BIRAKTIĞI MALLAR

4751 ۱- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ الْخَزَاعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلَا عَبْدًا وَلَا أَمَةً وَلَا شَيْئًا إِلَّا بَعَلَّتْهُ الْبَيْضَاءُ وَسِلَاحُهُ، وَأَرْضًا جَعَلَهَا لِابْنِ السَّبِيلِ صَدَقَةً]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

1. (4751)- Amr İbnu'l-Hâris el-Huzâî radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* (öldüğü vakit geride) ne dinar, ne dirhem, ne

köle, ne cariye ne de başka bir şey bıraktı. Onun bıraktıkları beyaz katırı, silahı ve yakınları için tasadduk ettiği bir tarladan ibaretti.” [Buhârî, Vesâya 1, Cihâd 61, 86, Humus 3, Megâzî 83; Nisâî, Ahbâs 1, (6, 229).]

4752 ۲- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلَا شَاةً وَلَا بَعِيرًا وَلَا أَوْصَى بِشَيْءٍ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ.

2. (4752)- Hz. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (öldüğü vakit) ne dinar, ne dirhem, ne koyun ve ne de deve bıraktı. Hiçbir vasiyette de bulunmadı.” [Müslim, Vasiyyet 18, (1635); Ebu Dâvud, Vesâya 1, (2863); Nesâî, Vesâya 2, (6, 240).]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, ölünce para-pul nev'inden miras bırakmadığını ifade etmektedir. Bıraktığı şey, bir beyaz katırla silahıdır. Arazi de bırakmış ise de bunu yolcuların ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere tasadduk etmiştir.

2- Hadiste köle de bırakmadığı belirtilir. Bu, Resûlullah'ın hiç köle kullanmadığı mânasına gelmez. Sağlığında azad etmiş olduğunu ifade eder.

3- Hz. Aişe hadisinde, ilâveten Resûlullah'ın herhangi bir vasiyette de bulunmadığı belirtilir. Bu “vasiyet”ten maksadın ne olduğu, hadisin Buhârî'nin Megâzî bölümünün sonlarında da dercedilen veçhinde görülmektedir: Resûlullah'ın Hz. Ali'ye hususi bir vasiyette bulunup bulunmadığı Hz. Aişe'ye sorulur. O da bu soruya cevap sadedinde, Resûlullah'ın, son nefesini kendi kucağında verdiğini, bu halde iken Ali'ye nasıl vasiyette bulunabileceğini söyleyerek reddeder.

Daha önce vasiyette bulunmuş olabileceği iddiasına karşı alimlerimiz: “Bu da olamaz. Çünkü bizzat Hz. Ali'nin, Resûlullah'tan Kur'ân ve bir de kılıcının kabzasına asmış olduğu bir tomar kâğıttan başka hususi bir talime mazhar olmadığını itiraf eden beyanlar gelmiştir” derler. Bu beyanlar pek çok rivayette te'yid ve te'kid edilmiştir. Şu halde, böyle bir iddia Şia'nın ifratkâr iddialarından biri olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Hatâbî, burada kastedilen vasiyetten bilhassa maddi şeyleri anlamak gerektiğine dikkat çeker. Resûlullah bu çeşitten mal ve bunlara müteallikvasiyet

bırakmamıştır. Ama bunun dışında bazı vasiyetlerde bulunmuştur:

- ★ Namazın vaktinde kılınması,
- ★ Kölelere iyi muamele edilmesi,
- ★ Yahudi ve hristiyanların Arabistan'dan çıkarılması,
- ★ Medine'ye taşradan gelen heyetlere hediye verilmesi.

4753 ۳- وَعَنْ يُوسُفَ بْنِ عُبَيْدٍ مَوْلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ: [بَعَثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ إِلَى الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَسْأَلُهُ عَنْ رَأْيِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا كَانَتْ؟ فَقَالَ: كَانَتْ سَوَادَاءَ مُرْبَعَةٍ مِنْ نَمِرَةٍ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«النَمِرَةُ» برده من صوف يلبسها الأعراب.

3. (4753)- Yunus İbnu Ubeyd Mevlâ Muhammed İbnu'l-Kâsım anlatıyor: "Muhammed İbnu'l-Kasım, beni, Berâ İbnu Azîb radiyallahu anh'a gönderip, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sancağının neden yapılmış olduğunu sormamı emretti. (Ben de gidip sordum.) Şu cevabı verdi:

"Sancağı siyahtı. Kaplan alacası şeklinde olacak bezden dört köşeli idi." [Ebu Dâvud, Cihâd 76, (2591); Tirmizî, Cihâd 10, (1680).]

4754 ۴- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ لِوَاءُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ دَخَلَ مَكَّةَ أَبْيَضَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

4. (4754)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlul ah aleyhissalâtu vesselâm'ın Mekke'ye girdiği gün bayrağı beyaz renkliydi." [Tirmizî, Cihâd 9, (1679); Ebu Dâvud, Cihad 76, (2592).]

4755 ۵- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَتْ رَأْيَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سَوْدَاءَ وَلِوَاؤُهُ أَبْيَضَ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

5. (4755)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bayrağı siyah, sancağı beyazdı." [Tirmizî, Cihâd 10, (1681).]

4756 ۶- وَعَنْ سَمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ قَوْمِهِ عَنْ آخِرِ مَنْهُمْ قَالَ: [رَأَيْتُ رَايَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَفْرَاءَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

6. (4756)- *Simâk Ibnu Harb*, -kavminden bir adamdan, bu da onlardan bir başkasından naklen- anlattığına göre, adam: “*Resûlullah'ın bayrağını sarı gördüm!*” demiştir.” [Ebu Dâvud, Cihâd 76, (2593).]

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in bayrak ve sancakları hakkındadır. Önce liva ve râye kelimelerini açıklayalım. *Türbüştî*: “*Râye; harbin sorumlusunun taşıdığı alemdir. Savaşı bunun altında yürütür, savaşanlar bunu merkez alıp ona yönelirler*” der. *Livayı* da şöyle tarif eder: “*Emîr nereye giderse beraberinde giden birliğin alâmetidir.*” Müslim şerhinde *Nevevî*: “*Râye küçük alemdir, liva büyük alemdir*” der. *İbnu'l-Arabî*, *livayı* “*Mızrağın ucuna bağlanan ve üzerinde olan şey; rayeyi de, rüzgârın dalgalandırmasına terk edilmek üzere bağlanan şey*” diye tarif eder. *Ahterî*, *livayı* sancak, *râyeyi* de sancak kelimesiyle karşılar. Şu halde biri diğeri yerine kullanılabilen iki kelimedir.

Kadı İyaz, “*bayrağın renginin siyah olmasını, uzaktan bakınca galib ve hakim görüntünün siyah olmasını ifade eder, halis, saf siyah olmasını değil*” der. Delil olarak bir diğer rivayetteki *nemre* kelimesini gösterir. Bu, kaplan rengindeki *alaca* renkli kumaş demektir. Yani kaplanda olduğu gibi siyah ve beyaz çizgilerin bulunduğu *alaca* renkli kumaş. Kumaş bu haliyle kaplana (*nemr*) benzediği için *nemre* denmiştir.

Rivayetlerdeki farklılık, *İbnu Hacer*'e göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in farklı zamanlarda değişik renkli sancaklara yer verdiğini ifade eder. Rivayetler, *Aleyhissalâtu vesselâm*'in Benî Süleym'e kırmızı, Ensâr'a sarı bayrak bağladığını kaydeder. Bir rivayete göre *Resûlullah*'ın bayrağının üzerinde *Lâ ilahe ilallah, Muhammedun Resûlullah* yazılıdır. *Sa'd İbnu Mâlik el-Ezdî*ye verdiği bayrak ise siyah renkli ve üzeri beyaz hilallidir. Bazı alimler İslâm'ı temsil eden hilâlin buradan geldiğini söyler.

4757 ۷- وَعَنْ عَاصِمِ الْأَخْوَلِ قَالَ: [رَأَيْتُ قَدْحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ] عِنْدَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَ قَدْ انْصَدَعَ فَسَلَسَلَهُ بِفِضَّةٍ. قَالَ: وَهُوَ قَدْحٌ

عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ. قَالَ مُعَمَّرٌ: وَالتُّضَارُّ شَجَرٌ بَنَجْدٍ؛ وَقَالَ أَنَسٌ: لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي هَذَا الْقَدَحِ مَالًا أُحْصِي. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَقَدْ رَأَيْتُ ذَلِكَ الْقَدَحَ وَكَانَ فِيهِ حَلَقَةٌ مِنْ حَدِيدٍ فَأَرَادَ أَنَسٌ أَنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا حَلَقَةٌ مِنْ فِضَّةٍ أَوْ ذَهَبٍ. فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَا تُغَيِّرْ شَيْئًا فَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَرَكَهُ؛ وَقَالَ أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِقَدَحِي هَذَا الشَّرَابَ كُلَّهُ: الْعَسَلُ، وَالْبَيْذُ، وَالْمَاءُ، وَاللَّبَنُ. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ. «التُّضَارُّ» قِيلَ: هُوَ خَشَبٌ أَثْلٌ يَكُونُ بِالْغُورِ.

7. (4757)- Âsim el-Ahvel anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın su bardağını Enes İbnu Mâlik radiyallahu anh'ın yanında gördüm; bardak çatlamıştı. Enes onu gümüş (halkalar) ile bağlayıp tutturmıştı.” Âsim ilaveten dedi ki: “O nudâr ağacından yapılmış geniş, [güz-el] bir bardaktı.”

Ma'mer der ki: “Nudâr, Necid'de yetişen bir ağaç çeşididir.”

Enes der ki: “Ben bu bardakla, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a sayamayacağım kadar çok su verdim!”

Muhammed İbnu Sîrin rahimehullah der ki: “Ben bu bardağı gördüm. Onun demirden bir halkası vardı. Enes onun yerine gümüşten veya altından bir halka koymak istemişti. Ebu Talha kendisine:

“Resûlullah'aleyhissalâtu vesselâm'ın yapmış olduğu bir şeyi değiştirme!” dedi. O da bundan vazgeçti.

Enes radiyallahu anh der ki: “Ben bu kadehimle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a her çeşit meşrubat içirdim: Bal, nebîz, su ve süt!” [Buhârî, Eşribe 30, Humus 5. (Hadis bu veçhiyle Buhârî'de mevcut olmayıp Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir: 3, 247).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şahsî eşyalarından olan tahta bir bardağı mevzubahis edilmektedir. Arapçada kadeh olarak ifade edilen bu kap, dilimizde tahtadan olması haysiyetiyle *çanak* veya *kap* kelimeleriyle

çevrilmesi daha uygun olabilir. Günümüzde, küçük çapta böylesi eşyalar ahşaptan mamul olduğu takdirde *tahta çanak* veya *su kabı* demeyi tercih ederiz. *Bar-dak* öncelikle camdan mamul olanlar için kullanılır.

2- *Kurtubî*, eski bir *Buhârî* nüshasında *Ebu Abdillâh el-Buhârî*'nin: "*Ben bu bardağı Basra'da gördüm, ondan su içtim*" dediği ve *Nadr İbnu Enes*'in mirası arasından sekizyüzbin dirheme satın aldığı notuna rastladığını kaydetmiştir.

3- Hadiste bazı fevaid mevcuttur:

★ Gümüşten sap, parça gibi kakma kullanılması caizdir. Keza zincir, halka da kullanılabilir. Ancak bu meselede ülemâ ihtilaf etmiştir. *Hattâbî* şu açıklamayı sunar:

★★ Sahabe ve tâbiînden bir cemaat gümüşten mamul sap, halka vs. kakma kullanmayı mutlak olarak men etmiştir. *İmam Mâlik* ve *Leys* bu görüştedir. *Mâlik* merhumun, az bir gümüşün caiz olacağını söylediği de rivayet edilmiştir.

★★ *İmam Şâfiî* mekruh addetmiştir ve: "*Gümüş üzerinden içmiş olmaması için*" demiştir.

★★ Bazıları bu hadisten hareketle: "*Kerahet, gümüş kakmanın su içerken ağza değecek yerde olmasına mahsustur*" demiştir. Hanefîler bu şekilde tasrihte bulunurlar. *Ahmed*, *İshak* ve *Ebu Sevr* de bu görüştedir.

★★ Gümüş kakmalı kabın kullanılmasının caiz olduğuna inanarlardan *İbnu'l-Münzir*: "*Gümüşlenmiş kap "gümüş kap" değildir*" der.

★★ *Şâfiî* mezhebinde takarrur eden görüş şudur: "*Kaptaki kakma iri olur ve zinet maksadı taşırsa haramdır. Ama bir ihtiyaca mebni olursa mutlak surette caizdir.*"

★★ Bazı alimler bu meselede altın kakma ile gümüş kakmayı bir addederler.

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLÂFLAR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

★

İKİNCİ FASIL

ZAMAN İÇİNDE ÇIKACAK FİTNELERDEN ZİKİRİ GEÇENLER

★ İSMİ GEÇEN FİTNELER

★ İSMİ GEÇMEYEN FİTNELER

★

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABIYYE VE EHVÂ

★

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNEİN GELECEĞİ CİHET VE FİTNEYİ ÇIKARACAKLAR

★

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

★

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TÂBİİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLÂFLAR

★ HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

★ CEMEL VAK'ASI

★ HARİCİLER

★ HAKEMEYN HÂDİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT

★ İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

★ HACCÂC

★ BENİ MERVAN

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Fitne, insanlık tarihinin, *Peygamberimiz aleyhissalâtu vesselâm*'dan sonra Kıyametin kopmasına kadar geçecek zaman içerisinde en bariz kaderlerinden biri olduğu için, *Resûlullah* pek çok hadisleriyle uyarıda bulunmuştur. Hadis kitaplarında mutlaka yer alan bölümlerden biri *Kitabu'l-fiten*'dir. *Ebu'l-Fida Ibnu Kesîr*, bu hadisleri en-Nihaye ev el-Fiten ve'l-Melâhim adlı bir kitapta toplamıştır⁽²⁰⁾. Zamanımız, hadislerde haber verilen bütün fitnelerin yaşandığı bir devredir. Çünkü fitneyi kısaca *dahilî kargaşa* olarak anlarsak, artık İslâm âlemi, dış oyunların tuzağına düşerek, *cihad* mânasında, küffâra karşı savaş dönemini hemen hemen kapamış, müslümanların birbirleriyle kavgasına dönüşen dahilî kargaşalar vetiresine girmiştir. Şu halde, fitne nedir ne değildir, fitne sırasında takip edilecek tavır hususunda ne gibi ilâhî düsturlar varid olmuştur? bilmek her zamankinden daha büyük, daha zarurî bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sebeple, bu bölümde açıklamaları biraz daha geniş tutacağız.

FİTNE: Din alimlerince, dilimize umûmiyetle *sınama* ve *imtihan* olarak aktarılan bu kelime aslında altın ve gümüşü, yabancı maddelerden temizleyip saf olarak elde etmek için ateşe sokup eritmeye denmiştir. İyiliği ve kötülüğü belli olmak için insana edilen muamele ve ibtilâyâ da bu asıldan alınmış olarak fitne denir. Kelime zamanla çok daha geniş mânalar kazanarak iptilâ, imtihan, tecrübe mânalarına, insanın ateşe atılıp azap edilmesi vs. mânalarına da kullanılmıştır.

İbnu'l-Arabî bu kelimenin "*tecrübe*" (ihtibâr), mihnet, mal, evlâd, küfür, insanların fikir ayrılıklarına düşmeleri, ateşte yakmak gibi çeşitli mânalara geldiğini belirtir.

Fitne kelimesinin, gerek Kur'ân'da, gerekse hadislerde, söylenenlere ilave-ten günah, saptırma, sapıtma, cünun (delilik), rezalet (faziha), insanların birbir-

(20) Bu kitap iki cilt halinde tahkikli olarak tabedilmiştir (Matba'atu'l-Medenî, Kahire, 1389/1969), toplam dokuzyüz küsur sayfayı bulmaktadır.

lerini öldürmesi, katl, ateşte yakarak azab vermek gibi çok değişik mânalarda kullanıldığı muteber kaynaklarda şahitleriyle belirtilir. *Aliyyü'l-Kârî*, bozuk akiye de fitne dendiğini ayrıca belirtir.

Hülâsa bu kelime, lügat açısından bidâyette, tecrübe ve mihnet mânalarını taşıdı ise de, zamanla *her çeşit fena ve mekrûh şeye* itlak edilmiştir.

Bu ke'ime üzerine *İmam Birgivi'nin* kaydettiği açıklama, onun ifade ettiği mânanın genişliğini daha iyi gösterir. Der ki: "*Fitne, insanları meşru bir faide olmaksızın ızdıraba, ihtilale, ihtilafa, mihnet ve belaya düşürmektir. Kalbin afetlerinin 48'incisidir. Cemaat imamının namazı uzatması, halka anlayamayacağı çapraşık ve kapalı dil ile hitap etmesi fitnelerdendir.*"

Fitne kelimesinin, buraya kadar sayılan mânaların birçoğuna delalet ettiğini Kur'an-ı Kerim'de görmekteyiz, mesela:

SAPTIRMA: فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ "İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) için (Kur'an'ın) müteşâbih ayetlerine tâbi olurlar" (Âl-i İmrân 7, İsrâ 73).

İMTİHAN: وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ "Biz onlardan (insanlardan) kimi ile... işte böyle imtihan ettik" (En'âm 53. Ayrıca Bak. Tâha 85; Sâd 34; Ankebût 3.)

AZAB: وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ "Dâvud sandı ki, biz kendisine bir azab hazırladık..." (Sâd 24).

YAKMAK: وَلَكِنْ كُمْ فَتَنَّا أَنْفُسَكُمْ "Mü'minler, münâfıklara: "...Siz kendinizi kendiniz yaktınız" derler" (Hadîd 14).

İŞKENCE: ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا "Rabbin, işkence edildikten sonra hicret edip sonra cihâd ve sabır edenlerin lehindedir" (Nahl 110).

FENALIK YAPMAK: إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا "Kâfirlerin size fenalık yapmalarından korkuyorsanız..." (Nisa 101).

BELAYA UĞRATMAK: إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ "Hakikat, erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar..." (Bürûc 10).

DELİLİK: بَايَكُمُ الْمَفْتُونُ "Delilik hanginizde imiş?" (Kalem 6).

ŞİRK VE TEFRIKA: وَقَاتِلُوا هُمْ حَتَّى لَا يَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ "Fit-neden yani (şirk ve tefrikadan) eser kalmayınca din de şunun bunun de-

ğil, yalnız) Allah'ın (dini tanınmış) oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 193).

KARGAŞA (ÖLÜMÜ TEMENNİ ETTİREN HAL): **وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ** "Onları (size harp açanları) nerede bulursanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne (ölümü temenni etiren hal) katilden beterdir" (Bakara 191).

İMAN ZAYIFLIĞI-KÜFÜR: **وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوا لَئِنْ كُنْتُمْ فِي الْأَرْضِ وَمَسَادَ كَيْفٍ** "Kâfir olanlar bile birbirlerinin yardımcısıdır, eğer siz bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne (iman zayıflığı, küfür ve büyük bir fesad olur" (Enfal 73).

İSYAN-MUHALEFET: **وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِّي وَلَا تَنْهَيْ** "Onlardan kimi de: "...Bana izin ver, beni fitneye (isyana, muhalefete) düşürme" diyecektir. Haberin olsun ki, onlar zaten fitne çukuruna düşmüşlerdir" (Tevbe 49).

KİŞİNİN FİTNESİ: Fitne kelimesinin taşıdığı bu çeşitli mânalar, aslında, birbirinden tamamen uzak değildir. Birçoğu birbirine yakındır ve ebedî bir hayat için terbiye ve tekâmülden geçmek üzere yaratılmış bulunan insanın imtihanında düğümlenmektedir. Yani insan bir imtihan için yaratılmıştır (Mülk 2). O, çeşitli şekillerde, hayırla-şerle (Enbiya 35); bollukla-darlıkla, hastalıkla-sağlıkla (Bakara 155), dünyevî derece ve nimetlerde üstünlük ve alçaklıkla (En'âm 165) vs. imtihan edilmektedir. Maruz kaldığı imtihanların hepsi, Kur'ân ve hadisin dilinde "fitne" dir, yani imtihandır: "(Ey iman edenler) mallarınız, evladlarınız herhalde sizin için bir fitnedir (imtihandır)..." (Tegâbün, 15). Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm da şöyle buyurur: "Kişinin fitnesi, âilesinde, malında, nefsinde, çocuğunda ve komşusundadır. Bu fitneyi, oruç, namaz, sadaka emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker (yani iyiliği emir, kötülükten men etmek) yollarıyla örter (telafi eder)."

Burada *fitne* olarak tavsif edilen mal, nefis, evlad gibi şeyler diğer hadislerde düşman ve hatta en büyük düşman olarak tavsif edilir: "Öldürdüğün takdirde, senin için bir nûr olan, seni öldürdüğü takdirde (şehâdetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir. Hakiki ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evladın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."

Şu hadiste ise bu sayılanlar arasında birinci planda nefsin yer aldığı, kişinin âfâki, dış hâdisâtta boğularak kendini unutmaması, ruhunu güzel ahlâk, iyi

niyet, hayırhahlık gibi faziletlerle tezyîn edip, kötü huylarını baskı ve kontrol altına alması için mücadeleye çağırır: “**Senin en büyük düşmanın, içindeki nefsidir.**”

Allah'ın verdiği her çeşit nimet (sağlık, mal, mülk, evlad...) mü'minin vermekte olduğu imtihanı kazanmasına vesile olursa, bunlar gerçek mânada nimet olur. Aksi takdirde, düşmandır. İnananların bu mühim hakikattan gafil olmamaları için, Kur'ân ve hadiste çok çarpıcı ifadelerle dikkatleri çekilir. Mesala bir ayette: “**Ey imân edenler, eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da var. O halde onlardan sakının**” (Tegâbün, 14) denmektedir.

Şu âyet de mal ve evladın nasıl düşman olabileceğini açıklar: “**Ey iman edenler, sizi ne mallarınız, ne evladlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir**” (Münâfikûn 9).

Bu bahsi, Abdullah Ibnu Ömer'in bir sözü ile noktalayabiliriz: “*Sizden hiç kimse “Ya Rabbi fitneden (imtihandan) sana sığınıyorum” demesin. Zira, sizden hiç kimse fitnenin (imtihanın) dışında kalmaz. Ancak, istiâzede bulunan kimse fitnenin şerrinden (muhtemel maddî ve manevî zararlarından) istiâzede bulunsun. Nitekim Cenab-ı Hak: “Mallarınız ve evladlarınız sizin için bir fitnedir” buyuruyor.*” Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın şu hadisinde de kaçınılması mümkün olmayan, ancak alınacak tedbirlerle zararı asgariye düşürülebilecek bir fitneden söz edildiği görülmektedir: “**Ben, arkamda, erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmıyorum.**”

Kişinin nefsi meseleleriyle alâkalı bu açıklamalar, esas mevzumuzdan uzaklaşma sayılmamalıdır. Zira ileriki bahislerde daha iyi görüleceği üzere, cemiyeti kasıp kavuran asıl fitnenin sebebini, kişinin ailesindeki fitneyi (imtihanı) hafife alması ve bu küçük dairededeki imtihanı kaybetmesi teşkil etmektedir.

İÇTİMÂÎ KARGAŞA (ANARŞİ) OLARAK FİTNE: Fitne kelimesinin lügat ve örf yönünden taşıdığı manalara kısa bir dikkat çektikten sonra, asıl mevzumuzu teşkil eden içtimâî kargaşa yönünü ele alacağız.

Fitne kelimesi dilimizde daha ziyade içtimâî bozuklukları ifade eder. Arapça aslında mevcut olan delilik, günah, imtihan, ateşe atma gibi bizzat Kur'ân'da kullanılmış olan birkısım mânalarını dilimize geçerken kaybetmiştir. Fitne de-yince ilk akla gelen mânâ, beşerî huzursuzluk, bozgun, kavga, kargaşa, birbirine girme, dedikodu, fesad gibi insanlar arasında cereyan eden menfi hâdiselerdir.

Meşhur dircimiz *Hüseyin Kâzım Kadri*, *Türk Lügati*'nde bu kelimeye, Arapça lügatlerde belirtilen –ki yukarıda kaydettik– mânaları verir. Ancak fiili-yatta, Arapça aslındaki bütün mânalarıyla kullanılması Türkçemizde pek yaygın değildir. Nitekim diğer bir lügatta “*azdırma, baştan çıkarma, karışıklık, ara bozma*” gibi birbirine yakın mânalara yer verilir.

Kur’ân ve sünnetin mükerrer beyanlarla üzerinde durup reddettikleri fitne, bu fitnedir; bütün cemiyetin ferdlerine sirayet edip kardeşlik, yardımlaşma, birbirini sevip sayma gibi iyi münasebetleri bozup, bunların yerine düşmanlık, kin, husûmet, kavga, katl gibi, içtimâî huzuru, ümmet ve millet bütünlüğünü bozucu mahiyette olan fitnedir.

Hemen kaydedelim ki, yeri geldikçe belirtileceği üzere, alimlerimizce *ehl-i kible* tabir edilen ve *ehl-i sünnet* dışında kalan diğer fırkalarla düşülen ihtilaflar da “*fitne*” mefhumunun şümûlüne girer. Fitneye karşı beyân edilen her çeşit yasak, tahdit ve tehditler bu çeşit ehl-i bid’a fırkaları için de müteberdir.

Yine ileriki bahislerde görüleceği üzere, hadislerde ısrarla bulaşılmaması istenen ve fıkıh açısından bir kısım ahkâma menşe' ve merci olan *fitnenin* daha has bir mânası vardır. Burada onu da belirtmemiz gerekir. Vereceğimiz bu mâna, mesele üzerinde ortaya atılan değişik görüşlerden, cumhûr denen ekseriyetin görüşüdür: “*Fitne, dünyevî iktidar talebiyle düşülen ihtilaf olup, bu ihtilafta kimin haklı kimin haksız olduğu belli değildir.*” Bu tarifle içtimâî kargaşalardan bir kısmı –teknik tabiriyle *bağy* (isyan), *irtidât* (dinden dönme) ve *kat'u't-tarîk* (yol kesme) denen– diğer bir kısım kargaşalardan ayrılmış oluyor. Bunlardan her birine terettüp eden ahkâm farklı olmaktadır, yeri geldikçe göreceğiz.

Şu halde, Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'ın hadislerinde geliş şartları ve evsafı belirtilen, çıktığı zaman nasıl hareket edilmesi gerektiği mü'minlere bildirilen, önleme ve ortadan kaldırma çareleri vs. bütün teferruâtıyla açıklanan asıl fitne bu fitnedir. Keza Kur’ân-ı Kerîm'de: “*Öyle bir fitneden sakının ki (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (ammeye de sirâyet eder ve hepsini perişan eder)*” (Enfal 25) âyetinde kastedilen fitne de bu fitnedir.

İşte bu sebeptendir ki, müteâkip bahislerde bu fitne mevzubahis olacak, bu fitneye alakalı tahliller yapılacaktır.

FESAD: Bu kelime lügat açısından bir şeyin itidal ve ölçüden dışarı çıkmasını ifade eder. Bu çıkış az da olsa çok da olsa fesad diye ifade edilir. Zıddı

salahdır, düzeltme ve ıslah etmedir. Kelime sadece manevî sahada değil, maddî sahada da kullanılır. Nefis olsun, beden olsun, eşya olsun istikametten ayrılan her şeyi ifade için bu kelime kullanılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelimenin ve bu kelimedenden türeyen başka kelimelerin, fitne gibi çeşitli mânalarda olmasa bile sıkça kullanıldığına şahit olmaktayız. Bir-iki misal verelim: **وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ** “Kendilerine yeryüzünde fesat yapmayın denildiği zaman “biz ancak ıslâh edicileriz” derler” (Bakara 11).

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا “Yeryüzünde –o, ıslah edildikten sonra da– fesadçılık etmeyin. O'na (Cenâb-ı Hakk'a) korkarak ve umarak dua edin” (A'raf 56).

لَوْ كَانَ فِيهَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا “Eğer (yer ve gök) her ikisinde Allah'tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki fesada uğrar, (harap olur) giderdi” (Enbiya 22).

وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِنَفْسِهِ فِيهَا وَيُهْلِكُ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يَجِبُ الْفُسَادَ

“O, yeryüzünde iş başına geçti mi, orada fesat çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez” (Bakara 205).

وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ “Eğer Hak onların hevâ (ve heves)lerine tâbi olsaydı, göklerde, yerde ve bunların içinde bulunanlar muhakkak ki fesada uğrardı” (Mü'minûn 71).

HERC: Bazı rivayetlerde aslen Habeşçe olduğu ve katl (öldürme) mânasına geldiği (*Buhârî*, Fiten 5) belirtilen bu kelime için, *Cevherî*: “Herc kelimesi, lügat açısından, bir şeyde çokluk mânasına gelir” der. *İbnu Hacer*, bu kelimenin kullanıldığı mânaların dokuza çıktığını *el-Muhkem*'den naklen belirttikten sonra hepsini kaydeder. Fitne kelimesi ile alâkasını anlamamıza yardım edecek olan bu dokuz mânaya bir göz atalım: 1-Katilde şiddet, 2-Katilde çokluk, 3- İhtilât (kargaşa), 4-Ahir zamanda ortaya çıkacak fitne, 5-Nikahda çokluk, 6-Yalanda çokluk, 7-Uykuda çokluk, 8-Uykuda görülen düzensiz, karmakarışık rüyalar, 9-Bir şeyde düzgünlük, sağlamlık gibi mükemmelliğin bulunmayışı.

Buhârî şârihlerinden *Aynî*, bu kelimenin Arapçada ihtilât (kargaşa) mânasına geldiğini belirttikten ve kelimedeki bu mânayı tebârüz ettirip vurguladıktan sonra, *herç* kelimesinin katl mânasındaki tefsirini Habeşçeye nisbet edenlerin hata ettiklerine temas eder ve kesin bir dille: “Bu kelime hakiki Arapça bir kelimedir” der.

Teferruat bir tarafa, gerçek olan şu ki, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bu kelimeyi, kendisinin ölümünden sonra, İslâm cemiyetinde çıkacak ve galip vasfıyla mü'minlerin birbirlerini çokça öldürmeleri şeklinde tezâhür edecek olan içtimâî bozuklukları haber vermek maksadıyla sıkça kullanmıştır. Bir başka ifadeyle, *fitne* kelimesi ile, katl dahil her çeşit içtimâî bozukluklar kastedilirken; *herç* kelimesiyle de, içtimâî bozuklukların *dahilî kırım* halini alacak kadar ilerleyen had safhası kastedilmiş oluyor.

Herç kelimesinin bilhassa mü'minin mü'mini öldürmesi şeklindeki kargaları ifade etmek maksadıyla kullanılma keyfiyeti, bizzat Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın sözlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, Kıyametten önce ortaya çıkacak içtimâî bozuklukları sayarken, bu bozuklukların bir neticesi olarak "*herç*"in de artacağını mükerrer olarak ifade eder. Dinleyiciler tarafından umumîyetle müphem bulunan "*herç*"in ne olduğu sorulunca Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bazan bizzat sözle: "**Herç ölüm demektir, ölüm demektir, ölüm demektir**" diye vurgulayarak açıklarken, bazan da eliyle boyun uçurma işareti yaparak, bu kelime ile katletmeyi kastedtiğini belirtir.

HERÇTEN MURAD ANARŞİDİR: Birkısım rivayetlerden, ashabtan bazılarının "*çokca katil*" olarak tesbit edilen *herçten* düşmanla cihad sırasında ölme veya öldürmenin artması şeklinde yanlış anladığını, ancak Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın bu anlayışı tashîh ettiğini görmekteyiz. Ebu Musa'dan gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber: "**Kıyametten önce mutlaka herç vardır**" buyurması üzerine: "*Ey Allah'ın Resûlü herç nedir?*" diye sordum. "**Katldir**" cevâbını verdi. Bunun üzerine orada bulunan müslümanlardan bazıları: "*Ey Allah'ın Resûlü (bunu belirtmeniz de niye?) Biz şimdiden bir yılda şu kadar bu kadar çok müşrik öldürüyoruz!*" derler. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm muhatablarının yanlış anladıklarını görerek, şu tavih ve açıklamada bulunur: "**(Benim kastım müşriklerin öldürülmesi değildir. (O gün gelince) birbirinizi öldüreceksiniz, o kadar ki, kişi komşusunu, amcaoğlunu ve akrabalarını öldürecek.**" Cemaatten bazıları tekrar sorar: "*Ey Allah'ın Resûlü, o zaman aklımız başımızda olduğu halde mi bunu yapacağız (yoksa delirmiş mi olacağız?)*" Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verir: "**Hayır, bu esnada akıl kalmaz. (Aşırı hırs ve cehalet sebebiyle) o devir insanların ekseriyetinin aklı ortadan kalkar. Bu durumda, halk içinde ortaya çıkan akıldan mahrûm bir ayak takımı, öncekilerin yerine geçer.**" Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm; "**Davaları aynı olan iki büyük grup arasında büyük**

bir savaş vukûa gelmedikçe Kıyamet kopmaz” diyerek herçle alakalı hadislerde ifade edilen dahili öldürmeleri teyid eder.

FİTNEYİ İHBAR: *H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, kendisinden sonra ortaya çıkacak mühim hâdisatı, “onlara karşı ümmetin her an müteyakkız olması için” haber vermiştir. İstanbul’un fethi, Kıbrıs’ın fethi, *H. Ömer*, *H. Osman* ve *H. Ali*’nin şehadetleri vs. gibi, *Resûlullah* tarafından haber verilen hâdisat çoktur. Bunlar *H. Peygamber*’in siyerinde ayrı bir mevzudur, teferruatı vardır, fakat inceliklerine inmek bizim gayemizin dışında kalır. Ancak şunu hemen kaydedelim ki: *H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın gelecekte vukuu-nu haber verdiği pek çok meseleden, ahir zaman fitnesi ile alâkalı olanları mühim ve husûsî bir yer tutar.

Bu çeşit rivayetler, diğerlerine nisbetle sayıca pek çoktur. O kadar ki, ilk tedvîn edilen kitaplar başta olmak üzere, hemen hemen bütün hadis mecmualarında “*Kitâbu’l-Fiten*”, “*Kitâbu’l-Melâhim*” adları altında müstakil bölümlere yer verilerek bunlarda o hadisler zikredilmiştir.

Bu hadislerden birinde, *H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, ümmeti beş tabakaya ayırır: “Ümmetim beş tabakadır: Kırk seneye kadar olanlar birr (iyilik) ve takva ehlidir. Bundan sonra 120 yılına kadar, birbirlerine karşı merhamet duyan, sıla-i rahmi yerine getiren kimselerdir. Sonra 160 yılına kadar olanlar, bunlar birbirlerinden yüz çeviren, (her çeşit beşerî bağları koparanlar) gelir. Bundan sonra gelecek olan “herç”tir, herç. Bunun çabuk geçmesini talep edin.”

H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm’ın, kimlerin münâfık olduğuna dair bilgileri sır olarak tevdi etmiş bulunduğu *Huzeyfetu’bnu’l-Yemân radiyallahu anh*’dan gelen rivayetler *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın vukûa gelecek fitnelere dikkat çekmekle kalmayıp, –sır olarak tevdi edilmiş bile olsa– en azından birkısmını, bazı şahıslara birer birer haber vermiş olduğunu gösterir. Şöyle der: “Allah’a kasem olsun, ben, benimle Kıyamet arasında vaki olacak bütün fitneleri bilmede insanların en malumâtdârıyım. Bunları size bildirmeme mani olan şey, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın bunları bana sır olarak tevdi etmiş olmasıdır. Ancak şu da var ki, içerisinde benim de bulunduğum bir mecliste fitne hakkında (sır olmaması gereken) açıklamalarda bulunmuştu. Fitneleri tâdâd ederken şunu da söyledi: “Bu fitnelerden üç tanesi var ki, hemen hemen hiçbir şey bırakmaz. Bunlardan bazıları da var ki, yaz mevsiminde esen rüzgâr gibidir. Bu fitnelerden küçük olanları var, büyük olanları var.”

Huzeyfe'nin Ebu Dâvud'da yer alan açıklamasına göre, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, zamanında Kıyamete kadar gelecek fitneleri tâdâd etmekle kalmıyor, etbâi üçyüzden fazla olacak fitnebaşılarını isimleriyle, baba ve kabile isimleriyle söylüyor. Hatta bu bilgiler verilirken yanında başkalarının da bulunduğunu kaydeden Huzeyfe radiyallahu anh ilave eder: "Kasem olsun, anlamıyorum. Bunları arkadaşlarım gerçekten unuttu mu, yoksa kasden unuttur mu gözüküyorlar?..."

Nitekim *Üsâme radiyallahu anh'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in, bir gün Medine'deki eski kalelerden (Ütm) birine çıkarak: "Benim gördüğümü görüyor musunuz? Ben, evleriniz arasında fitnelerin vâki olacağı yerleri görüyorum..." dediğini belirtir. Buhârî'de kaydedilen bir rivayette, "Kahtan kabilesinden birisi çıkıp insanları deyneğiyle idare etmedikçe Kıyamet kopmaz" denir.*

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, ümmetinin Kıyamete kadar devam edecek ana vasıflarından birinin dahilî fitne ve kargaşalar olacağını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Şöyle ki:

1- Bir grup rivayetlerde *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in, Cenâb-ı Hakk'tan üç şey talep ettiği, bunlardan ikisinin kabul edilip, birisinin reddedildiği, reddedilenin de: "Kendi aralarında savaş olmasın talebi"* olduğu belirtilir. Bu rivayetlerden Müslim'de kaydedileni şöyle: *"Rabbimden üç şey talep ettim. Bunlardan ikisini bana verdi, birini vermedi. Rabbimden ümmetimi kıtlıkta helâk etmemesini istedim, bunu kabul etti. Keza ümmetimin (Nuh kavminin başına geldiği şekilde) suda boğularak helâk edilmemesini istedim, bu da kabul edildi. Rabbimden ümmetimin birbirini belaya atmamasını istedim; bu reddedildi."*

Şunu hemen kaydedelim ki, bu hadisin farklı rivayetlerinde reddedilen şey hep aynı kaldığı halde, kabul edilen diğer iki talepte değişikliklere rastlanmaktadır. Nitekim yine Müslim'de kaydedilen diğer bir rivayette, kabul edilenlerden biri Cenâb-ı Hakk tarafından şöyle cevaplandırılır: *"Ben sana, senin ümmetin için... onlara kendilerinden başka bir düşmanın musallat olmamasını veriyorum..."*

Bu hususu te'yîd eden bir diğer rivayette *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* şöyle der: *"Benim ümmetim, ümmet-i merhûmedir (yani diğer ümmetlerden farklı ve ziyade bir lutf-i ilâhiye mazhardır). Ahirette (ebedî) azap görmeyecektir; onun azabı (daha ziyade) dünyadadır. Dünya hayatın-*

da (aralarında çıkacak harp suretinde) fitneler, (birkısım şiddet ve korku) çalkantıları ve kıtaller suretinde azap ve ibtila olunacaklar.”

Bir diğer rivayette: “Allah bu ümmet üzerinde iki kılıcı birleştirmeyecektir: Kendi kılıçları ve düşmanlarının kılıcı.” Âlimler bunu, “Müslümanların ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak böyle bir durumun olmayacağı, dışa karşı birleşecekleri, ancak dış düşman tehlikesi kalkınca birbirlerine düşecekleri” şeklinde anlamışlardır.

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden sonra zuhür edecek ihtilaf ve gruplaşmaları haber verirken, bilhassa menfî olanların husûsiyetlerini belirtmeye ayrı bir gayret gösterir. Bunlardan birinde şöyle der: “Ümmetimde ihtilaf ve iftiraklar olacak. Bunlardan bir zümre sözlerinde çok güzel, amellerinde çok kötü olacak. Kur'ân'ı okurlar da gırtlaklarını öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi dini terkedenler, bir daha da geri dönmezler. Onlar insanların ve mahlûkâtın en şerlisidirler...”

2- Diğer birkısım rivayetlerde *ümmet-i Muhammed aleyhissalâtu vesselâm*'in 73 fırkaya ayrılacağı, bunlardan 72'si sapık olup, sadece birinin hidayet üzere olacağı belirtilir: “Muhammed'in nefsinin elinde tutan zata kasem ederim ki, ümmetim 73 fırkaya ayrılacak. Bunlardan biri cennetlik, geri kalan 72'si cehennemliktir...”

Bu rivayetlerde, ayrıca hristiyanların 71, yahudilerin de 72 fırkaya ayrılmış olduklarının ifade edilmiş olmaları dikkate alınır, müslümanların onlara nazaran daha çok tefrikalara düşeceğinin ifade edilmek istendiği anlaşılır. *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, bu çeşit rakamlarla çokluğu kasteder, bizzat rakamın gösterdiği sayısı değil.

3- *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, bazı kereler, ümmetin sadece fırkalara bölünmekle kalmayıp, birkısımının irtidâd bile ederek tamamen İslâm dairesinden dışarı çıkacağını haber verir.

“İnsanlar bu dine kitleler halinde (fevç fevç) girdiler, ondan tekrar kitleler halinde çıkacaklar.”

“Ümmetimden bazı kabileler (irtidâd edip) müşriklere iltihak etmedikçe Kıyamet kopmaz.”

4- *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, fitneyi haber verirken, bunun fasılalarla Kıyamet'e kadar devam edeceği hususunu bilhassa tebarüz ettirir,

vurgular. Bu noktanın anlaşılmasında en güzel örnek, *Huzeyfetu'bnu'l-Yemân*'dan gelen bir rivayettir, aynen kaydediyoruz:

"İnsanlar, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'e hep hayırdan sorarlardı. Ben ise, bana da ulaşır korkusuyla hep şerden sorardım. Bir defasında dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, biz bir cahiliyet ve kötülük devrinde yaşadık. Allah bizi bu hayırla, İslâm'la müşerref kıldı. Bu hayırdan sonra tekrar herhangi bir şer var mı?"

"Evet var" dedi. Tekrar sordum: "Bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi?"

"Evet dedi, gelecek. Ancak, bu hayır bulanık olacak (yani önceki şer-rin kalplerde bıraktığı kin, husumet ve itimadsızlık gibi fenalıklar belli bir ölçüde devam edecek)."

Tekrar sordum: "Bu bulanıklık da ne?" Dedi ki: "(Önceki şerle ortaya çıkan) bir zümre (varlığını devam ettirecek. Bunlar) benim sünnetimden, benim getirdiğim hidayetten ayrılacaklar, başka bir sünnete, başka bir itikada tabi olacaklar. Sen bunların bazılarını (veya bazı davranışlarını güzel bulur) tasvip edersin, bazılarını (veya bazı davranışlarını kötü bulur) red-dedersin."

Ben tekrar sordum: "Pekala, bu hayırdan sonra da şer var mı?" Cevaben: "Evet dedi ve devam etti: "Bunlardan sonra cehennem kapısında durup (bid'atâ, küfre) çağırانlar (yani emirler, reisler, gizli açık teşkilatlar, militanlar, hatipler, yazarlar vs.) var. Çağrılarına uyanları oraya (cehenneme) atarlar."

Tekrar dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, bu çağırıcıların vasıflarını bana bildir (de onları tanıyayım ve çıktıkları zaman uymayayım)." Dedi ki: "Onlar bizim bedenimizdendir, soydaşlarımızdır, dindaşımızdır, milletimizin efrâdındandır." Tekrar dedim ki: "Onlar bana ulaşacak olsa ne yapmamı emre-dersin?" Cevaben: "Müslümanların cemaatlerinden ve imamlarından ayrılma" dedi.

Ben tekrar sordum: "Onların cemaatleri ve bir imamları yoksa (ne yapayım?)." Dedi ki:

"O zaman mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette bile olsan, ölüm sana ulaşıncaya kadar öyle kal, (yine de onlara katılma)."

Esmâ'dan gelen şu rivayet bize Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın çıkacak fitnelere karşı, ashabını uyarmada değişik üsluplara başvurduğunu göstermektedir: **“Ben (cennette bana has olan) havuzumun başında yanıma gelecekleri beklerken, bir bölük insan (cehenneme atılmak üzere) yakalanıp getirilir. Ben: “Bunlar benim ümmetimdir” diyerek müdahale ederim. Ancak, “Sen bunların arkandan yüz geri olup, dinden çıktıklarını bilmiyorsunuz” derler.”**

Son olarak şunu belirtmede fayda var: *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın “Benden sonra” veya “Kıyamete yakın”, “Kıyamet kopmazdan önce” gibi çeşitli tabirlerle zamanlayarak haber verdiği hâdiseler, daha Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm hayatta iken ortaya çıkan ve ölümünden sonra Hz. Ebû Bekir zamanında gelişen yalancı peygamber Müseylime-i Kezzâb hâdisesi ile başlar, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri ile, Cemel, Sıffin, Nehrevân vakâları ile devam eder.*

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ihbar ettiği fitnelere, İslâm dünyasının her tarafından günümüzde şahit olduğumuz ve gelecekte şahit olacağımız fitneler de dahildir. Hadislerdeki tasvirlerle bunların herbiri arasında mutabakat görülebilir. Her devirde yaşayan müslümanlar, bu mutabakatı görerek, devirlerindeki fitnenin, Hz. Peygamber tarafından haber verilen fitne olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan biri, Resûlullah'ın arkadaşlarından (ashab) Huzeyfe'ye aittir. O, şöyle der: “Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bize: “Bana müslümanların sayımını yapın” deyince, biz: “Ey Allah'ın Resûlü, sayımız altıyediye ulaştığı halde, yoksa korkuyor musunuz?” dedik. Bunun üzerine

“Siz bilmezsiniz, belki de imtihan (ve ibtila) olunacaksınız” cevabını verdi. Biz gerçekten imtihan olunduk. Öyle ki, bizden bir kimse, namazı bile gizlice kılmak durumunda kaldı.”

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

4758 ۱- عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِي قَالَ: [قُلْتُ يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ كَيْفَ تَقُولُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ. فَقَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا. سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ: بَلْ اتَّبِعُوا بِالْمَعْرُوفِ، وَأَنْتَهُوا عَنِ الْمُنْكَرِ، حَتَّى إِذَا رَأَيْتُمْ شُحًا مُطَاعًا، وَهُوَ مَتَّبِعًا، وَدُنْيَا مُؤَثَّرَةً، وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ بِنَفْسِكَ، وَدَعْ عَنْكَ أَمْرَ الْعَوَامِّ. فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامًا الصَّبْرُ فِيهِنَّ كَالْقَبْضِ عَلَى الْجَمْرِ، لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«الشُّحُّ» البخل الشديد.

و «طَاعَتُهُ» اتباع الانسان هوى نفسه لبخله وانقياده له.

وقوله: «دُنْيَا مُؤَثَّرَةٌ» أى محبوبة مشتهة.

1. (4758)- Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî anlatıyor: "Ey Ebu Sa'lebe dedim, şu âyet hakkında ne dersin?" (Meâlen): "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda oldukça, sapıtmış olanlar size zarar vermez.." (Mâide 105).

Bana şu cevabı verdi:

"Gerçekten bunu, iyi bilen birine sordun. Zira ben aynı şeyi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a sormuştum. Demişti ki:

"Ma'rufâ sarılın, münkerden de kaçın! Ne zaman uyulan bir cimrilik, takip edilen bir hevâ, (dine, ahirete) tercih edilen dünyalık görür, rey sahiplerinin(selefî dinlemeden) kendi reylerini beğendiklerini müşahade

edersen, o zaman kendine bak. İnsanlarla uğraşmayı bırak. Zira (bu safhaya gelince) arkanızda sabır günleri var demektir. O günler avuçta ateş tutmak gibi (sıkıntılı)dır. O günlerde, sizin kadar amel yapabilen bir kimseye elli kişinin ecri verilecektir.” [Ebu Dâvud, Melâhim 17, (4341); Tirmizî, Tefsîr, Mâide, (3060); İbnu Mâce, Fiten 21, (4014).]

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin kendisiyle meşgul olmasını, başkasının sapıklığının kişiye zarar vermeyeceğini ifade eden bir ayeti (Maide 105) açıklama sadedinde varid olmuştur. Ayetin zâhirine bakılınca emr-i bi'l-ma'rufa yer vererek başkalarıyla meşgul olmayı değil, kendi işiyle meşgul olmayı emrediyor gözükmektedir. Ayet suale vesile olmuştur. Çünkü mü'min kişiyi emr-i bi'l-ma'rufu bulunmaya, münkerden nehyetmeye teşvik eden ayetler ve hadisler var. Bu ayetle öbür ayetler arasında zâhiri bir tezaad gözükmektedir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* beyan buyurdıkları açıklama ile “Ma'rufa sarılın...” emretmektedir. Ma'ruf, güzel kabul edilen, meşru olan, şeriatin yapılmasını tecvîz ve teşvik ettiği her şeydir. Bunlar arasında *emr-i bi'l-ma'ruf* ve *nehy-i ani'l-münker* de yer alır. Şu halde mü'min buna ara vermeden devam edecek. Ancak cemiyette zuhur edecek bazı alametler var. Onlar görüldü mü, artık *emr-i bi'l-ma'ruf* ve *nehy-i ani'l-münkeri* terketmek evladır. Çünkü, bu safhada emr-i bi'l-ma'ruf, fayda değil zarar verebilecektir. Hadiste bu alametler şöyle sayılır:

★ İtaat gören cimrilik. Bazı alimler aşırı, hırsla karışık cimrilik diye açıklamıştır.

★ Hevâya uyulması, yani şeriatin emirlerinin terkedilmesi.

★ Dine tercih edilen dünya

★ Rey sâhiplerinin kitaba, sünnete, icma-ı ümmete, sahabe akvâline bakmadan kendi görüşünü beğenip ona tâbi olması.

Bu sayılanlar, hâricî bir düşmanın hakimiyeti değil, İslâm cemiyeti içerisinde gayr-ı İslâmî, beşerî değerlerin hakimiyetidir, fitnedir, dahili kargaşanın had safhaya ulaşmasıdır. Bu derece bozulan insanlara *emr-i bi'l-mâruf* fayda vermez, zararı daha da artırır mânâsında olmak üzere *Aleyhissalâtu vesselâm*, kişiye, cemiyeti terketmesini, kendini kurtarmayı düşünmesini tavsiye etmektedir. Çünkü arkada sabrın övüleceği sıkıntılı günler gelecektir.

۲ — وَعَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ

العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [شَبَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَصَابِعَهُ. وَقَالَ: كَيْفَ أَنْتَ يَا عَبْدَ اللَّهِ ابْنَ عَمْرٍو إِذَا بَقِيتَ فِي حُثَالَةٍ قَدْ مَرَجَتْ عُهْدُهُمْ، وَاخْتَلَفُوا فَصَارُوا هَكَذَا؟ قَالَ: فَكَيْفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: تَأْخُذُ مَا تَعْرِفُ، وَتَدْعُ مَا تُنْكِرُ، وَتَقْبِلُ عَلَى خَاصَّتِكَ، وَتَدْعُهُمْ وَعَوَامَّهُمْ] أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ. قَالَ الْحَمِيدِيُّ: وَلَيْسَ هُوَ فِي أَكْثَرِ النِّسَخِ.

«الْحُثَالَةُ» ما يسقط من قشر الشعير ونحوه إذا نُقِيَ، وَكَأَنَّهُ الرَّدَى من كل شيء.

و «مَرَجَتْ عُهْدُهُمْ» أَيْ اِخْتَلَطَتْ وَاخْتَلَفَتْ.

2. (4759)- Vâkid İbnu Muhammed babasından, o da Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs radiyallahu anhiümâ'dan anlattığına göre demiştir ki:

“Resûlullah aleyhissalâtu vesseiâm, (bir gün) parmaklarını kenetledi ve dedi ki:

“Ey Abdullah İbnu Amr! Ahidleri bozulup şöyle karmakarışık hale gelen birkısım ayak takımı (hezele) kimselerle başbaşa kalırsan ne yaparsın?”

“Ne yapmamı tavsiye edersiniz, Ey Allah'ın Resûlü!” dedim. Buyurdular ki:

“Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terkedersin. Kendi yakınlarının (hallerini düzeltmeye) yönelirsin. O hezele takımı (ile de), onların cemaatı ile de (uğraşmayı) terkedersin.” [Buhârî, Salât 88, Fiten 13; Ebu Dâvud, Melâhim 17, (4342); İbnu Mâce, Fiten 10, (3957).]

AÇIKLAMA:

1- Ahdin bozulması, güven ve emniyetin kalkmasıdır. İster mal, ister can, isterse ırz emniyeti olsun, hepsinin kalkması, hâlel görmesi, ahdin bozulması ile ifade edilmiştir. Irz emniyeti deyince vicdan hürriyeti, din hürriyeti gibi kişinin şahsiyetine giren hususları da anlamamız gerekir. Ahdin bozulmasıyla cemiyette bunlar da kalmaz, vicdanlara baskı artar, inançları sebebiyle dindarlara taarruz

ve tasallut tahammül edilmez hale gelir. Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere dindarlığın, ahir zamanda, elde ateş tutmak gibi zorlaşması, ahdin bozulmasıyla din ve vicdan hürriyetinin de ortadan kalkacağını ifade eder.

2- Şarihler bu hadisi açıklarken, hadisin “*parmakların kenetlenmesini yasaklayan*” bir başka hadisle azzettiği tenakuza dikkat çekip, aralarını te’lif ederler: “*Resûlullah buyurmuştur ki: إِذَا صَلَّيْ أَحَدُكُمْ فَلَا يُشَبِّكَنَّ يَمِينَ أَصَابِعَهُ فَإِنَّ التَّشْبِيكَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنْ أَحَدُكُمْ لَا يَزَالُ فِي صَلَاةٍ مَا ذَامَ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْهُ*

“**Biriniz namaz kılınca parmaklarını kenetlemesin. Zira, kenetleme işi, şeytandandır. Biriniz mescidde olduğu müddetçe, oradan çıkmadıkça namazdadır.**” Şarihler, umumiyetle bu iki rivayet arasında tearuz görmezler. Çünkü bu sonuncu hadiste, namaz esnasında veya namaz beklerken parmakların kenetlenmesi yasaklanmaktadır. Halbuki, sadedinde olduğumuz hadis, hâdisenin namazla ilgisinden bahsetmez. Hadisin mescidde vürûd etmesi de muhtemeldir. Bu takdirde cevap şöyledir: Yasak, gayesiz bir şekilde boş yere kenetlemekle ilgilidir. Halbuki *Resûlullah* bir temsil vermek, kapalı bir mânâyı daha anlaşılır kılmak için parmaklarını kenetlemiştir. Öyle ise, namaz dışında müs-bet, fâideli bir maksatla parmakların kenetlenmesinde bir mahzur yoktur.

Kenetleme yasağının hikmeti üzerine: “Çünkü “*şeytandandır*”, “*uykuyu getirir*”, “*kenetlemenin arzettiği manzara, ihtilâfın manzarasıdır, bu manzara namazda veya namaz hükmündeki bir halde bulunan kimse hakkında mekruh görülmüştür. Çünkü bir başka hadiste وَلَا تَخْتَلَفُوا فَيَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ*” **“Karışık olmayın; kalplerinize ihtilaf girer”** buyrulmaktadır” gibi yorumlar getirilmiştir.

3- Hadisin, fitne sırasında müslümanın takip edeceği yolla ilgili mesajı izah gerektirmeyecek kadar açıktır: Fitneye bulaşmamak, ateşi avuçta tutmak kadar zor bir iş dahi olsa fitneden kaçmak; öyle ki, icabında emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i anil münkeri de terkedip, sözünü dinleyecek yakınlarla meşgul olup, onları kurtarmaya çalışmak. Müteakiben kaydedilecek ilk iki hadiste (4760, 4761) fitneden kaçmanın gereği ve hayrı daha açık olarak ifade edilecektir.

4760 — وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ] يَا أَبَاذَرٍّ قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: كَيْفَ أَنْتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسَ مَوْتُ يَكُونُ الْبَيْتُ فِيهِ بِالْوَصِيفِ؟ قُلْتُ: مَا خَارِلِي اللَّهُ

وَرَسُولُهُ. قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أَوْ قَالَ تَصَبَّرْ ثُمَّ قَالَ لِي: يَا أَبَا ذَرٍّ. قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ قَالَ. كَيْفَ أَنْتَ إِذَا رَأَيْتَ أَحْجَارَ الزَّيْتِ قَدْ غَرَقَتْ بِالْدَّمِ؟ قُلْتُ: مَا خَارَ لِي اللَّهُ وَرَسُولُهُ. قَالَ عَلَيْكَ بِمَنْ أَنْتَ مِنْهُ. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَفَلَا أَخْذُ سَيْفِي أَضَعُهُ عَلَى عَاتِقِي. قَالَ: شَارَكْتَ الْقَوْمَ إِذَا. قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنِي؟ قَالَ: تَلْزُمُ بَيْتَكَ. قُلْتُ. فَإِنْ دَخَلَ عَلَى بَيْتِي؟ قَالَ: إِنْ حَشِيتَ أَنْ يَهْرَكَ شِعَاعُ السَّيْفِ فَالِقُ ثَوْبِكَ عَلَى وَجْهِكَ يَبُوءُ بِإِثْمِكَ وَإِثْمِهِ. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

والمراد «بالبیت» ههنا القبر.

و «الوصیف» العبد، والمعنى أن القتلى تكثر لكثرة الفتن حتى يشتري موضع قبر يدفن فيه الميت بعبد لضيق المكان عنهم، أو لأنه لا اشتغال بعضهم ببعض لا يوجد من يحفر قبر ميت ويدفنه إلا أن يعطى وصيفا أو قيمته.

3. (4760)- Hz. Ebu Zerr radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm seslendiler:

“Ey Ebu Zerr!

“Buyurun, Ey Allah’ın Resûlü, emrinizdeyim!” dedim.

“İnsanlara (kitle halinde) ölüm isabet edip, kabirlerin (ücretli) hizmetçiler tarafından kazılacağı zaman ne yapacaksın?” buyurdular.

“Benim için Allah ve Resûlü neyi ihtiyar buyurursa onu yaparım!” dedim.

“Sabrı tavsiye ederim!” buyurdular –veya sabredersin! dediler– ve sonra bana tekrar seslendiler:

“Ey Ebu Zerr!”

“Buyurun ey Allah’ın Resûlü, sizi dinliyorum!” dedim.

“Zeyt mıntıkasının taşları kanda boğulduğunu gördüğün zaman ne yapacaksın?”

"Allah ve Resûlü benim için neyi ihtiyar buyurursa onu!" dedim.

"Sana kendilerinden olduğun yakınlarını tavsiye ederim!" dedi. Ben sordum:

"Ey Allah'ın Resûlü! (O zaman) kılıcımı alıp omuzuma koymayayım mı?"

"Böyle yaparsan (fitneci) kavme ortak olursun!" buyurdular.

"Bana ne emredersiniz!" dedim.

"Evine çekil!" buyurdular.

"Evime girilirse?" dedim.

"Eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla, hem de kendi günahıyla dönsün!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Fiten 2, (4261); İbnu Mâce, Fiten 10, (3958).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis fitneye karışmayı yasaklayan hadislerden biridir. Hadisin, *Begavî* tarafından Mesâbih'te kaydedilen veçhi biraz daha teferruatlıdır; şöyle ki: "Ebu Zerr radiyallahu anhu anlatıyor: "Ben bir gün, bir merkep üzerinde, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın terkisinde idim. Medine'nin (dış) evlerini geçtiğimiz sırada bana:

"Ey Ebu Zerr! Medine'ye açlık hakim olduğu; öyle ki, yatağından kalkınca açlıktan bitkin düşüp mescide kadar gidemediğin zaman ne yapacaksın" dedi" diyerek başlayan hadis, Resûlullah'ın şu tavsiyesi ile noktalınır:⁽²¹⁾

"Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (dayanamayıp kılıca sarılıp fitneye katılmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne çek, tâ ki, (haksız yere öldürerek) senin günahınla ve kendi günahlarıyla geri dönsünler."

2- İnsanlara (kitle halinde) ölüm isabeti kıtlık, veba, savaş gibi sebeplerle gelecek umumî ölüm hadisesi olarak anlaşılmıştır.

3- Hadiste geçen beyt (البيت) ve vasif (الوصف) kelimelerini anlamada şarihler bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki:

★ Mezar olarak tercüme ettiğimiz البيت (beyt) kelimesini bazı alimler

(21) Hadisin bu vechini, az ilerde *Fitne'de Sabır* meselesini açıklarken tam olarak kaydedeceğimiz içinburada sadedinde olduğumuz hadisin açıklanmasında atıf yapacağımız bir iki ziyadeyi kaydediyoruz.

mezar olarak anlamıştır. *Hattâbî* der ki: “*Beyt, burada “mezar” demektir, vasîf de hizmetçi. Murad olan mâna şudur: “İnsanlar, öylesine meşguldürler ki ölülelini gömmeye fırsat bulamazlar da onu gömmesi için hizmetçiye verirler, yahut ücretle gömdürürler.”*

★ Buradan şöyle anlayanlar da olmuştur: “*Mezar yerleri öylesine daralır ki, herbir ölüleri için bir kabir yerini bir köle vererek satın alırlar.*” Ancak bu ikinci te’vil tenkit edilmiş ve: “*Ölüm, sağlar arasında devam etse ve fevkalâde yayılarak artsa da yine böyle bir darlık hasıl olmaz. Çünkü arz geniştir*” denmiştir. Ancak, hadisın *Mesâbîh*’ten kaydettiğimiz veçhinde ikinci mânâyı te’yîd eden ibareler mevcuttur. Hadisin şerhinde imkân varsa hadisten istifade en evlâ yoldur. Burada o imkân mevcuttur.

★ Bu ibareden şu mâna dahi çıkarılmıştır: “*O zaman evler, ölümlerin çokluğu ve ikamet edeceklerin azlığı sebebiyle çokça ucuzlar. Öyle ki bir ev, aslında normal olarak bir köleden pahalı olduğu halde, bir köle mukabilinde satılır.*”

★ Şu mana da çıkarılmıştır: “*Evlerde önceleri çok insan mevcut olduğu halde, bu evin işini görmeye sadece bir köle kalır.*”

4- *Zey’*in Medine’nin bir mahallesi veya Medine civarında bir yer adı olduğu söylenmiştir. *Türbüştî*: “*Burası, Yezîd zamanında cereyan eden meşhur hadisenin vukûa geldiği Harra’da bir noktanın adıdır. Orada savaştan zalim ordularını komutanı da Müslim İbnu Ukbe el-Mürri’dir. Resûlullah’ın koyduğu haramları mübah kılan heriftir. Karargâhı Medine’nin batısında yer alan Harre-i garbiyye idi. Medine’nin hurmetini ihlal etti, erkekleri hep öldürdü. Orada üç gün –beş de denmiştir– talanda bulundu.*”

5- “**Kendinden oldukların**” tabiriyle kişinin ailesi, yakınları, kavmi kastedilmiştir. Bununla “*İmam*”ın yani biat etmiş olduğu imamının kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda mâna: “*İmamına ve bey’at ettiğin kimseye tâbi ol*” demek olur.

6- Hadiste, kişinin kılıcı alıp omuza koyması halinde, günahta fitnecilere ortak olacağı ifade edilmiştir. Öyleyse fitne şartlarında fitnecilere iştirak etmemek, günahlarına ortak olmamak için silaha şarılınmamak gerekir. *Aliyyu’l-Kârî* der ki: “*(Fitnede) hasım müslûmansa, fesad terettüp etmeyecek ise, müdafai nefis caizdir. Ancak hasım kâfir ise, imkân nisbetinde müdafaa etmek vacib olur.*”

7- “Kılıcın parıltısının galebe çalması”, kılıcı kullanmaktan kinayedir. “Elbisenin kenarıyla yüzünü örtmek”, düşmanı görüp, korkmamak içindir. Bundan maksad, “Onlar seninle savaşsa da sen onlarla savaşma, ölmeyi tercih et” demektir.

Bu takdirde, gelenler “seni öldürmüş olmanın günahı ve diğer günahlarıyla dönerler” mânası anlaşılır.

4761 ۴- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا، وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي. فَكَسَرُوا قَسِيَكُمْ، وَقَطَعُوا أَوْتَارَكُمْ، وَضَرَبُوا سُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ. فَإِنْ دَخَلَ عَلَى أَحَدٍ مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.
وزاد أبو داود بعد الساعى. [قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: كُونُوا أَخْلَاسَ بُيُوتِكُمْ].

«قَطْعُ اللَّيْلِ» طائفة منه، وأراد فتنًا مظلمة سوداء تعظيماً لشأنها.
وأراد بقوله: «فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ» ابن آدم لصلبه هابيل الذى قتله أخوه قابيل، ومما قال الله تعالى فى أمرهما: لئن بسطت إالى يَدِكَ لَتَقَتِّلَنِى الآية.

4. (4761)- H: Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler var. Kişi o fitnelerde mü'min olarak sabaha erer, akşama kâfir olur; mü'min olarak akşama erer, sabaha kâfir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kirişle-rinizi parçalayın, kılıçlarınızı da taşla vurun. Sizden birinin evine girerlerse

H. Âdem'in iki oğlundan hayırlısı olsun (ölen olsun, öldüren değil.) [Ebu Dâvud, Fiten 2, (4259, 4262); Tirmizî, Fiten 33, (2205).]

Ebu Dâvud, “koşandan” kelimesinden sonra şu ziyadeyi kaydetmiştir: “Yanıdakiler: “Bize ne emredersiniz (ey Allah'ın Resûlü!)? dediler. “Evinizin demirbaşları olun!” buyurdu.”

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah*, Kıyamete yakın çıkacak fitnelerin dehşetini belirtmek için, zifiri karanlık gecenin parçalarına benzetmiştir. Yani peşpeşe fitneler olacak, her biri, gece parçası gibi karanlık, yani doğru-yanlış, haklı-haksız, isabetli-hatalı vs. şekilde tefrik etmek imkânı tanımayacak, son derece dehşetli olacak demektir. Bu teşbihten maksat fitnenin büyüklüğünü ifadedir.

2- *H. Âdem'in iki oğlundan hayırlısı H. Hâbil'dir*. Kardeşi *Kabil* onu öldürmek istediği vakit âyet-i kerîmenin ifadesiyle kardeşine: “Sen beni öldürmek için elini bana kaldırsan da, ben seni öldürmek için elimi sana kaldırmayacağım” (Mâide 28) demiştir. Bu âyetle, Cenab-ı Hakk fitne sırasında müslümanların takip edeceği siyaseti vaz' etmiş olmaktadır: “Fitneden kaçmak, öldürmektense ölmeyi tercih etmek.” İslâm'da bunun ilk örneğini *H. Osman radiyallahu anh*'in verdiği belirtilir: O fitnenin büyümemesi için öldürmeyi değil, öldürülmeyi tercih etmiştir.

3- *Evin demirbaşı olmaktan* maksad, evden ayrılmamak, dışarı çıkıp fitneye bulaşmamaktır. Nasıl ki demirbaş denen halı, kilim gibi birkısım eşyalar devamlı evde kalırlar; fitne sırasında da o eşyalardan biri gibi olmak yani evden dışarı çıkmamak tavsiye edilmiştir. Bundan da maksad, fitneye katılmamaktır.

4762 — وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرُ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يَفْرُ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَمَالِكٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِي.

«مَوَاقِعَ الْقَطْرِ» المواضع التي ينزل بها المطر.

5. (4762)- *Ebu Sa'îd radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Kişinin en hayırlı malının, peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmur düşen yerleri takip edeceği koyunu olacağı zaman yakındır. Böylece dinini fitnelerden kaçırmış olur.” [Buhârî, İman 12, Bed'ü'l-Halk 14, Menâkıb 25, Rikâk 34, Fiten 14; Muvatta, İsti'zan 16, (2, 970); Ebu Dâvud, Fiten 4, (4267); Nesâî, İmân 30, (8, 123, 124).]

4763 ۶- وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْعِبَادَةُ فِي الْهَرَجِ كَهَجْرَةِ إِلَيَّ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.
«الْهَرَجُ» هُنَا: الْاِخْتِلَافُ وَالْفِتْنَةُ.

6. (4763)- Ma'kul İbnu Yesâr anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Herc (fitne) zamanında ibadet, tıpkı bana hicret gibidir.” [Müslim, Fiten 130, (2948); Tirmizî, Fiten 31, (2202).]

4764 ۷- وَعَنِ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِبَ الْفِتْنَةُ وَلَمْ يَأْتِ بِفَصْبَرٍ. فَوَاهَا].
أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«وَاهَا» كَلِمَةٌ يَقُولُهَا الْمَتَأَسِفُ عَلَى الشَّيْءِ وَالْمَتَعَجِّبُ مِنْهُ.

7. (4764)- Mikdâd İbnu'l-Esved radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Bahtiyar, fitneden kaçınan kimse ile, belâlarla karşılaşınca sabreden kimsedir. Ne mutlu ona!” [Ebu Dâvud, Fiten 2, (4263).]

4765 ۸- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَيُنَالُ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ، أَفْلَحَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

8. (4765)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Yaklaşan bir şerden yazık Araplara! Elini çeken ondan kurtulur.” [Ebu Dâvud, Fiten 1, (4249).]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son hadisler, özet olarak fitneye bulaşmamayı ve imkân nisbetinde fitneden kaçmayı tavsiye etmektedir. Kapiya kadar gelen fitneye, öldürülmeyi tercih edecek kadar bulaşmama emri, üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira ülemâ, çeşitli nokta-i nazarları ve mukabil delilleri de gözönüne alarak, mesele üzerine ziyadesiyle durmuş ve enine boyuna tartışmıştır. Fitne şartlarında yaşamamız haysiyetiyle bu hususların daha sistemli ve teferruatlı olarak bilinmesinin gerekli ve faydalı olacağına inanıyoruz. Bu sebeple mevzu-yu biraz açıklayacağız.

Fitnede herkese ferdî olarak terettüp edecek vazifeleri şöyle sayabiliriz:

- 1- Fitnenin getireceği sıkıntılara sabır,
- 2- Fitnecileri yalnız bırakmak,
- 3- Uzlet; eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek,
- 4- Öldürmektense ölmeyi tercih etmek. Fitnede müdafa-i nefis meselesi,
- 5- Dilini tutmak,
- 6- Kalben kerâhet,
- 7- Mal ve evlatça hıffet,
- 8- Şilah edinmemek.

Şimdi bunları açıklayalım:

1- FİTNEDE SABIR:

Hangi çeşitten olursa olsun, iradesi dışında gelen her çeşit musibet karşısında müslümanın başvuracağı mühim bir silah olarak ifade edilen “*sabır*”, fitne karşısında daha da ehemmiyet kazanan, ısrarla tavsiye edilen en mühim silah hüviyetini kazanmaktadır. Bu hususu Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bazan tek tek fertlere, bazan umumî bir ifade ile herkese duyurmuştur.

Müslim’de gelen bir rivayette, Hz. Peygamber, kendisine memuriyet vermesini isteyen Ensardan bir zata şu cevabı verir: “Siz benden sonra bencilik (ve fitneye) karşılaşacaksınız. Havz(-ı Kevser)in başında bana kavuşuncaya kadar sabredin.” Tirmizî’nin rivayetinde, “...fitne ve dine muhalif bulacağınız icraatlar göreceksiniz” ibaresi vardır. Ensârinin “Ey Allah’ın Resûlü, bize ne tavsiye edersiniz?” sualine karşı: “İcraatcılara olan vazifelerinizi (onların hakkını) edâ edin, haklarınızı Allah’tan talep edin” cevabını verir.

Bu mevzuda *Ebu Zerr*'den gelen bir rivayet daha geniş, daha açıktır; aynen kaydediyoruz: *Ebu Zerr* anlatıyor: “Bir gün Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesse-lâm'in bineğinin terkinde idim. Medine'nin evlerinden dışarı doğru çıkmıştık ki bana:

“Ey Ebû Zerr, Medine'de açlık bulunduğu ve hatta sen yatağından kalkıp da açlık sebebiyle mescide kadar gidecek gücü kendinde hissetmediğin zaman halin nedir?” dedi. Ben de: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dedim. Resûlullah:

“Ey Ebu Zerr! İffetini koru (söz ve fiillerde haramdan kaçın)” dedi ve ilave etti: “Ey Ebû Zerr! Medine'de kıtal olsa ve bir mezarın ücreti bir köle fiyatına ulaşsa, o kadar ki, bir kabir bir köle karşılığında satılsa, senin durumun ne olur?” “Allah ve Resûlü daha iyi bilir” cevabını verdim.

“Sabret ey Ebû Zerr” dedi ve ilave etti: “Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve kan (Medine dışında yer alan) Zeyt mıntıkasının taşlarını sulayacak kadar çok aksa ne yaparsın?” Ben yine: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dedim. Resûlullah:

“Mensup olduğuna (yani aile ve akrabana veya biat ettiğin imama) dön” dedi. Ben sordum ve: “Silahımı kuşanayım mı?” dedim. Resûlullah:

“(Hayır) o takdirde insanlara (kötü amellerinde) iştirak etmiş olursun” cevabını verdi.

“Öyleyse ne yapayım ey Allah'ın Resûlü?” diye sordum. Cevaben:

“Evinde kal, çıkma” dedi. Ben tekrar: “Ya evime de gelirlerse?” dedim.

“Kılıcın parıltısının galebe çalmasından (kullanmaktan) korkarsan el-bisenin kenarını yüzüne ört, ta ki (gelen kimse) hem senin günahınla hem kendi günahıyla dönsün.”

Hız. Enes'e, Haccâc'ın zulmünden çok ızdırıp çekerek, ne yapacağız? diye şikâyet gelene: “Sabredin, Rabbinize kavuşuncaya kadar sabredin. Zira artık her gelen yeni gün, gidenden daha kötüdür” der ve bunu Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesse-lâm'den işittiğini ilave eder.

Mikdâd İbnu'l-Esved ise, yeminle te'kid ederek Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesse-lâm'den şunu işittiğini söyler: “Bahtiyar kimse (lüt-f-i ilâhî olarak) fitnelere karışmaktan uzak tutulan kimsedir. Bahtiyar kimse fitnelerden uzak tutulan kimsedir. (Çeşitli belalarla) imtihan edildiği zaman sabırla karanlıktan aydınlığa ne mutlu!”

Tâbiünden meşhur *Hasan-ı Basrî* de burada zikre değer. Zira o da fitneye karşı hararetle sabır tavsiye eder ve ortalığın tevbe ile, insanların kendilerini düzeltmesi ile iyiye döneceğini söyler. Kendisine *Haccâc*'la alakalı sorulduğu zaman da hep şu meâlde tavsiyede bulunurdu: “*Ben onunla mukatele edilmemesi görüşündeyim. Zira, eğer o Allah'tan bir ceza ise, siz kılıcınızla Allah'ın cezasını geri çeviremezsiniz. Şayet bir bela ise, sabredin, Allah hükmünü versin. Zira O, en hayırlı şey üzere hükmedicidir.*” Ona göre fitne sırasında hiçbir gruba iltihak etmemelidir.

2- FİTNEÇİLERİ YALNIZ BIRAKMAK:

Çıkan fitnenin büyümesini önlemede ve ondan gelecek zararlara karşı korunmada en isabetli tedbirlerden biri, fitneciye yalnız bırakmaktır. Haklı ve haksız tarafların belli olduğu durumlarda, haklı tarafın desteklenmesi tavsiye edilmiş olmakla beraber, haklı veya haksızın belli olmadığı durumlarda, hiçbir tarafa destek vermemek, bütün tarafları terketmek esastır. *Hz. Peygamber*'den gelen rivayetlerden bu anlaşılmaktadır.

Müslim'de gelen bir rivayette *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*: “Ümmetimi Kureyş'ten şu kabile helak edecektir” diye istikbalde gelecek bir fitneden haber verir. Yanındakiler: “O vakit ne yapmamızı, nasıl davranmamızı emredersiniz?” diye sorarlar. Cevap şudur: “İnsanlar onları terketmelidir.”

Muhtelif tariklerden gelen şu rivayet, fitne çıkaranların yalnız bırakılmalarının lüzumunu ve fitneye karışmamanın gereğini herkesin anlayacağı bir üslubla, çok vazih bir şekilde ifade eder: *Ebu Hureyre, Hz. Peygamber*'in şöyle dediğini bildirir: “*Haberiniz olsun (benden sonra) fitne çıkacak. O fitne sırasında uyuyan uyanıktan [yatan oturandan]; oturan ayakta olandan; ayakta olan yürüyenden; yürüyen koşandan daha hayırlıdır. Kim böyle bir fitneye rastlarsa hemen geri dönsün. Kim de fitne anında sığınacak bir kuytu bulursa oraya girsin.*”

İbnu Hacer, ed-Dâvudî'den naklen şu açıklamayı sunar: “*Hadisin zahirine göre, fitneye uzak veya yakından muhtelif derecelerde teması olan kimseler burada dile getirilmektedir. Yani bu işte bazıları bazılarına rağmen çok daha ileridir. Bunlardan en ileride olanı, fitnenin artmasına sebep olacak şekilde koşandır. Sonra fitnenin sebeplerini hazırlayacak şekilde ortaya çıkandır ki, hadiste bu, “yürüyen” diye ifade edilmektedir. Sonra fitne ile alakadar olan gelir ki, ona da: “ayakta olan” denmiştir. Ondan sonra fitneyi seyretmekle beraber mücadele etmeyen (karışmayan) gelir, bu da “oturan” diye ifade edilmiştir.*

Sonra da kendisinden bu hususta hiçbir ilgi, alaka sâdır olmayan, ancak razı (ve memnun) olan gelir ki, bu da "uyuyan" diye ifade edilmiştir."

İbnu Hacer, fitneye karışma hususunda niyetlenenleri üç gruba ayırarak mesuliyet durumlarını belirtir.

- 1) Arzu geçirenler: Bunlar fiilen karışmadıkça günaha girmezler.
- 2) Arzuda kalmayıp fiile dökenler: Bunlar günahkârlardır.
- 3) Azmedenler, iyice niyetlenenler: Bunların durumu münakaşalıdır.

İbnu Hacer'in bu açıklamasının ışığında, "uyuyandan" maksadın fitneden hiç haberi olmayacak kadar kendi işine gücüne dalmış, çoluk-çocuğunun rızık ve terbiyesi ile meşgul kimse olduğunu söyleyebiliriz.

Nevevî de bu hadiste, "fitnenin zararının büyüklüğüne dikkat çekildiğini, fitneden son derece çekinip kaçmaya, fitneye götürecek herhangi bir şeye teşebbüsten imtina etmeye teşvik edildiğini, zira fitnenin zararı ve şiddeti onunla olan alâka nisbetinde arttığını" belirtir.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, diğer birkısım hadislerinde de, dahili birliğin kaybolduğu, ortaya çeşitli hiziplerin çıktığı hallerde –ki hadiste müslümanların cemaat ve imâmı yoksa diye ifade edilir– bu fırkaların hepsinin terkedilmesi emredilir.

Fitnecinin yalnız bırakılmasının fiilen gerçekleşmesi için, *Hz. Peygamber*'in bunu tamamlayıcı başka tavsiyelerine de rastlarız. Şimdi onları görelim:

3- UZLET: Bu, kısaca *inziva* diye de ifade edilebilir. Uzlet veya inzivanın tahakkukunda *Resûlullah*'ın farklı tavsiyelerini görmekteyiz: Eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek gibi. Kişi, kendi şartlarına hangisi muvafıkta onu tercih edecek ve uzleti ihtiyar edecek. Şimdi bunları açıklayalım:

★ **EVE ÇEKİLMEK:** *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, gelecek fitneyi haber verip, insanları dehşete düşüren vasıflarıyla tavsif ettiği zaman dinleyicilerden vaki olan: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz o zaman ne yapalım?" sualine, *Hz. Peygamber*'in verdiği cevaplardan birkısımlı "evlerinize çekilin" mealindedir.

Ebu Mûsa'dan gelen bir rivayet aynen şöyle: "Önümüzde karanlık gece parçaları gibi fitneler var. O fitneler geldiği zaman kişi, mü'min olarak sabaha erer de akşam oluncaya kadar kâfir olur. Orada oturan ayakta duran dan; ayakta duran yürüyenden; yürüyen de koşandan hayırlıdır.." Dinle

yenler: “Bize ne emredersiniz?” dediler. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm: “Evinizin demirbaşları olun” cevabını verdi.”

Aynı tavsiye İbnu Mes’ud’dan gelen bir rivayette: “Elinizi ve dilinizi tutun, evin demirbaşlarından biri olun” şeklinde az bir farkla tekrar edilir.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm’ın fitne çıktığı zaman dökülecek kanların çokluğuyla alâkalı –daha önce Ebu Zerr’den kaydettiğimiz– tasviri sırasında Ebu Zerr’e yapılan tavsiye daha vazihtir: “...Evinde otur, kapıyı üzerine kilitte...”

Keza, bir başka hadiste, fitne tasvir edilirken, emniyetin, insanlara güven ve itimadın kaybolması, iyi, kötü fark edilemeyecek derecede insanların her an değişeceği belirtildiği sırada, ne yapılması gerektiği sorulunca Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm: “Evine kapan, diline sahip ol, iyi bildiğin şeyi yap, kötü bildiğin şeyi de terket, kendi yakınlarıyla meşgul ol, ammenin işini terket” der.

Şarihler eve kapanma emrini, zaruri olmayan işler dışında, halkla irtibatı kesmek şeklinde anlarlar. Zaruri temaslardan vazgeçilmemesi gerektiğini de belirtirler.

Yukarıdaki rivayette de görüldüğü üzere, mücerred bir eve çekilme yeterli değildir. Bir başka rivayette: “(Göze batıcı, dikkat çekici davranışlardan kaçınarak) kendinizden az bahsettirin” denmektedir.

★ DAĞA ÇEKİLMEK: Fitneye karışmamak, dışında kalabilmek için hadislerde ifade edilen bir tedbir de dağa çekilmektir. Fitneye karışmamaya teşvik hususunda beyan edilen: “...Fitne sırasında yatan oturandan; oturan ayakta durandan... daha hayırlıdır...” hadisinin Ebu Bekre tarafından rivayet edilen veçhinde, bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a sorar: “Ey Allah’ın Resûlü, bu durumda ne yapmamızı emredersin?” Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm’ın ona verdiği cevap şudur: “Kimin dağda develeri varsa onların peşine düşsün, kimin de davarı varsa, davarlarının yanına gitsin. Kimin de (ekim) arazisi varsa o da çiftinin başına çekilsin...”

Buhârî ve Müslim tarafından kaydedilen bir rivayette “dağa çekilme” keyfiyeti te’yid edilir: “Müslüman kimseye, en hayırlı malın davar olacağı zaman yakındır. Fitnelerden kaçarak, dinini kurtarmak için dağların yağmur düşen otlak yerlerini takip etmek üzere peşine takıldığı davar onun en hayırlı malıdır.”

Müslim'de *Ebu Bekre*'den gelen rivayette daha vazih olarak: "...**Haberiniz olsun, fitne iner veya vukua gelecek olursa, devesi olan, devesine; davarı olan davarına; arazisi olan arazisine iltihak etsin...**" denir.

Fitne sırasında inzivâyı teşvik eden hadislerden biri de *taarrüb* ile alâkalı rivayettir. Göçebe Araplara katılarak onlar arasında ikamet mânasına gelen *taarrüb* daha ziyade, hicret ederek Medine'ye yerleştikten sonra, geldiği kabileye geri dönerek tekrar göçebeleşmek durumuna düşenler için kullanılan bir tabirdir. Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, göçebe hayattan sonra şehirleşen bu kimselerin tekrar eski hayata dönmelerini kesinlikle yasaklamış, ancak fitne anında müsaade etmiştir: "Hicret ettikten sonra tekrar bedeviyete (eski göçebe hayata) dönen kimseye Allah lânet etsin, fitne zamanında dönenler bundan hariçtir. Zira göçebelik (bedeviyet), fitne bulunan yerde ikametten hayırlıdır." Hz. *Peygamber*'den bu maksadla izin alanlar meyanında *Selemetu'bnû'l-Ekvâ*'ın ismi geçer.

Bu bahsi kaparken şu noktayı belirtmede fayda var: *İmâm Azam* tarafından da fitne sırasında karışmayıp eve çekilme gereği hususunda te'yid edilen hükme *Bedâ'î*'de *Kâsânî* tarafından şu ihtirâzî kayıt konmaktadır: "Bu hüküm, hususî bir vakitle alâkalıdır. Bu da, fitnecilerle savaşa çağıran imamın bulunmadığı vakittir. Böyle bir imam varsa ve (cihâda) çağırıyorsa icabet etmek farzdır."

★ **TERK-İ DİYÂR ETMEK:** Birkısım hadisler, fitne çıktığı vakit eve, dağa, tarlaya çekilmekten daha öte, terk-i diyâr etmeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeye uyarak Şam'a göç eden *Ebû'd-Derdâ* ile alâkalı rivayet şöyle: "Yezîd *İbnu Ebî Hubeyb* anlatıyor: "İki kişi *Ebû'd-Derdâ*'ya gelerek bir parça tarla için birbirlerini şikayet ettiler. *Ebû'd-Derdâ* onlara: "Ben Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'ın: "Sen bir yerde bulunduğun sırada bir parça tarla için iki kişinin husûmet ettiklerini işitecek olursan orayı terket" dediğini işittim" der ve *Ebû'd-Derdâ* Şam'a gider."

Terk-i diyâr umumî bir emir olarak anlaşılmasa bile, fitne sırasında buna tevessül etmenin istihbab edileceği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Nitekim, yukarıda kısaca temas ettiğimiz *Selemetu'bnû'l-Ekvâ radiyallahu anh* da *Ebû'd-Derdâ* gibi fitneye bulaşmak korkusuyla terk-i diyâr edenlerden biridir. "Hicretten irtidât mı ettin?" şeklinde maruz kaldığı ağır ithamlara rağmen, Mekke ile Medine arasında yer alan Rebeze'ye göç eder.

Hadisi şerh eden *Aynî*, fitne korkusuyla seleften birçoğunun terk-i diyâr ettiklerini belirtir (1. cilt, s. 163).

İNZİVA VE UZLETİN FAZİLETİ:

Yukarıda kaydettiğimiz hadisler bize fitne sırasında uzlet ve inzivanın tavsiye edildiğini ifade eder. Esasen fitne olmayan normal zamanlarda alimlerin ekseriyeti tarafından cemiyete karışmak (muhâlata), inzivaya çekilmeye tercih edilmiş, üstün tutulmuş ise de, bu üstünlük mutlak değildir. Birkısım şartların ortaya çıkması halinde inziva tercih edilmelidir. Bu mühim mevzunun aydınlanması için, fitne sırasında hayvanlarını alarak dağa çekilmeyi veya arazinin başına geçerek ekimle meşgul olmayı tavsiye eden hadisi açıklama zımında *İbnu Hacer*'in sunduğu veciz açıklamayı burada kaydetmeyi gerekli bulduk. Der ki: *“Selef alimleri, uzlet hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur (ekseriyet) şunu söylemiştir: “İhtilat (cemiyete karışma) uzletten evladır. Zira İslâmî şâirin devamı için lüzumlu olan dini bilgiler bu sayede öğrenilir. Cemiyete karışmada müslümanların sayıca artması da mevzubahistir. Onlara, maddî ve manevî yardımda bulunmak, hastalarını ziyaret etmek gibi çeşitli hayırlar bu sayede ulaştırılır.”*

Bazı alimler şunu söylemişlerdir: *“Uzlet, üzerine düşeni bilmek şartıyla, ihtilattan evladır. Zira uzlette selâmet tahakkuk eder, gerçekleşir.”* Nevevî der ki: *“Muhtar olan (yani farklı görüşlerden tercih edileni), günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galibi olan kimse için cemiyete karışmak daha iyidir.”*

Bazıları da şu görüştedir: *“Burada verilecek hüküm şahıstan şahısa değişir. Bazıları için bunlardan biri şarttır. Bazıları için de tercih vesilesidir. Bu iki husus açıktır. Ancak, inziva ile ihtilat eşit olurlarsa birini diğerine tercih hususunda verilecek hüküm zamanın ve ahvalin değişen şartlarına bağlıdır.”*

Kendisine muhâlata (yani cemiyete karışma) gereken kimseler meyanında kötülüğü bertaraf etme gücüne sahip olan kimse vardır. Böyle birisine cemiyete karışmak farzdır. Bu farz, ahvâl ve imkânlarla tabi olarak, farz-ı ayn veya farz-ı kifâye nev'indendir.

Kendisine muhâlata şâyan-ı tercih olan kimseler meyanında, iyiliği emir, kötülüktan men ettiği (emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunduğu) takdirde kendisi fitneye maruz kalmayacağı hususunda zann-ı galibi hasıl olan kimse vardır.

İnzivaya çekilme ile cemiyete karışma şıklarından her ikisi de kendisine eşit olanlara misal olarak şöyle bir adam gösterilebilir: Kişi fitneye düşmeyeceği hususunda kendinden emindir. Ancak, kesinlikle bilmektedir ki, sözü tutul-

mayacak, kendisine itaat edilmeyecektir. Bu duruma, umumî bir fitnenin mevcut olmadığı hallerde rastlanır. Fitne çıkacak olursa, uzletî tercih etmek gerekir. Zira bu durumda umumiyetle zarara düşülmektedir.

Fitneye girenlere (ilâhî) belalar gelir ve fitneye katılmayanlara da sirayet eder. Bu hususu şu ayet haber vermektedir: “Öyle bir fitnedan kaçının ki geldiği zaman sizden sadece zalim olanları çarpmaz...”

Sunduğumuz açıklamayı *Ebu Sa’îd*’in rivayet ettiği şu hadis de te’yid eder: “İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, nefsiyle ve malıyla cihad eder, keza o kimsedir ki dağ başlarında Rabbına ibadet eder ve böylece insanlara kötülük yapmaktan uzak olur.”

Cemiyete karışıp karışmama, yani inziva ve ihtilat hususlarında *Hattâbî*’nin bir izahı da klasik alimlerimizin görüşlerini anlamada bizim için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Der ki: “İnziva ve ihtilat, kendileriyle alâkalı şeylere tabidir. Onlar değiştiğinde bunlardan birini tercih durumu değişir. İhtilâta ve cemiyete karışmaya teşvik sadedinde gelen deliller, imamlara itaatla ve birkısım dinî meselelerle alâkalıdır. İnzivaya teşvik sadedinde gelen deliller de, bunlar dışında kalan meselelerle alâkalıdır. Mesela beden en insanlara karışmayı veya onları terketmeyi ele alalım. Tek başına geçimini te’min ve dinini muhafaza edebileceğine kâni olan bir kimse için, bir şartla, insanlara karışmaktansa uzak dursa daha iyi olur. O şart da (namâz için) cemaate devam, selam vermeye ve almaya devam, hasta ziyareti, cenaze teşyî gibi müslümanların hukukunu edaya devamdır.

Matlub olan, lüzumsuz sohbetleri terketmektir. Zira sohbetin fazlası, zihnimizi meşgul ve vaktimizi zâyî ederek mühim işlerimizi ihmal ettirir. En iyisi ihtilat ve insanlarla görüşme işini, kendisinden tamamen vazgeçilmeyen, sabah ve akşam yemekleri menzilesinde tutup, zarûrî olanıyla iktifa etmektir. Böyle yapmak beden için de kalp için de çok daha rahatlatıcı, çok daha uygundur.”

Buhârî şarihlerinden *Aynî* de hadislerden, fitne sırasında, inziva ve uzletî ihtiyar etmenin lüzumunu anlamıştır. *İbnu Hacer*’den sunduğumuz açıklamanın yapılmasına sebep olan aynı hadisin şerhi sadedinde *Aynî* de şu kıymetli açıklamayı yapar: “Bu hadiste, fitne zamanında uzletin fazileti ifade edilmektedir. Ancak fitneyi izale edecek güçte olan kimse bu hükme tâbî değildir. Zira bu durumda olan kimseye, fitneyi izâle etmek için, üzerine yürümesi farzdır. Bu farz, ahvâl ve imkânâ tâbî olarak ya farz-ı ayn ya da farz-ı kifâye sûretlerinden biriyedir.”

Fitne bulunmayan zamanlarda uzlet ve ihtilattan hangisinin efdal olduğu hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî'nin sunduğu izaha göre: *"İmâm Şâfiî ve âlimlerin ekserisi ihtilatın efdal olduğu görüşündedirler. Zira derler, ihtilatta bir kısım faydalı amellerin ifâ edilmesi, çeşitli İslâmî teza-hürlere (şeaîr-i İslâmiyye) katılır, müslümanların sayısını artırır, hasta ziyareti, cenaze teşyîi, selam vermek, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunmak, iyi ve hayırlı işlerde yardımlaşmak, muhtaçlara yardım, cemaatlere katılmak gibi herkesin muktedir olabileceği amellerle onlara birkısım hayır ve menfaat ulaştırır."*

Bilhassa, âlimler ve zühd sahipleri hakkında, ihtilatın fazileti te'kidli olarak beyan edilmiştir.

Birkısım alimler de, uzlette kesinlikle selâmet bulunduğu için, onun daha efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu, kendisine terettüp eden ibadet vazifelerini ve mükellef olduğu şeyleri bilmek şartına bağlıdır.

Muhtar olan (tercih edilen) görüş şudur: "Günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib hasıl olan kimse için cemiyete karışmak (ihtilat) efdaldır."

Kirmânî ise şunu söyler: *"Asrımızda muhtar olan inzivadır. Zira uğranacak meclisler (mehâfil) arasında günahlardan hâlî ve uzak olanlar nadirdir."* Aynî ilave eder: *"Ben Kirmânî'nin sözüne iştirak ederim. Zira bu devirde insanlara karışmak birtakım şerlerden başka bir şey celbetmez."*

Daha uzlaştıracı bir neticeye varan Kastalânî ise: *"Kişinin kemâli hem uzlet ve hem de sohbet (karışma) ile gerçekleşir. Sohbetle dinini salim kılamayan fakîhe uzlet, hakkını veren kimseye de sohbet gereklidir"* der.

4- ÖLDÜRMEKTENSE ÖLMİYİ TERCİH ETMEK:

Dahilde fitne çıktığı zaman dağa çekilmek, eve kapanmak—ve az sonra temas edileceği üzere— silah edinmemek gibi emirler, aslında bozulmuş olan içtimâî durumun daha da kötüye gitmesini önlemek içindir. Fitne ateşinin yandığı yerde sönmesi, onun üzerine gitmemeye bağlıdır. Söndürmeye gücü yetmeyenlerin, hususî eşhasın buna katılmaları, karışmaları, bulaşmaları onu daha da artıracaktır. İslâm'ın bu konudaki görüşünün özü budur.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, fitneye bulaşmamanın ehemmiyetini vurgulayabilmek, tebârüz ettirebilmek, âmi, cahil herkese duyurabilmek için *"Fitne sırasınca, seni öldürmeye gelseler bile karşılık verme, öldürmekten se ölümü tercih et"* mealindeki beyanlarda, emirlerde bulunmuştur.

Daha önce zikri geçen ve eve çekilmeyi emretmekle alâkalı rivayetlerin devamında umumiyetle şu sual sorulmaktadır: “*Fitneciler eve de gelirse ne yapalım?*” Bu sual Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’in fitnede takınılacak tavırla alâkalı emir ve tavsiyelerinin mantıkî silsilesi içerisinde mukadder, kaçınılmaz bir sualdir. Suale verilen cevap, fitneye karışmamak için yapılması gereken gayret ve gösterilmesi gereken fedakarlıkların neler olabileceğini ifade eder, hiçbir hal ve şartta fitneye bulaşmanın meşrû olmayacağını, dinin buna cevaz vermeyeceğini gösterir.

Sual mükerrer olarak sorulmuştur. Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* de her seferinde aynı cevabı vermiştir.

Cevap kısaca şu mealde: “**Fitnede öldürülölmeye razı ol, fakat öldürme.**”

Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, tebliğ ettiğı her mühim meselede olduğı gibi bunu da tebliğ ederken, şartlara, muhatablara göre değışik üsluplara yer vermiştir. Kısmen daha önce söylediklerimizi tekrar mahiyetinde olmakla beraber, onlardan daha şümüllü, daha câmî olan bir rivayeti tam olarak görelim. Rivayeti yapan *Abdullah İbnu Mes’ûd*’dur. Der ki: “Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın şöyle söylediğini işittim: “İleride fitne çıkacak, o zaman uyuyan yatan’dan hayırlıdır; yatan oturandan hayırlıdır; oturan ayakta durandan hayırlıdır; ayakta duran yürüyenden hayırlıdır; yürüyen koşturandan (atlı) hayırlıdır. Fitnede savaşılanların hepsi ateştedir.” Ben: “Ey Allah’ın Resûlü bu söylediğın fitne ne zaman olacak?” dedim. “Bu dedi, **eyyâmu’l-herç’tir** (dahili kıtal zamanıdır).” Ben tekrar: “**Eyyâmu’l-herç ne zaman olur?**” diye sordum. Dedi ki: “**Kişi arkadaşına itimat etmediğı zaman.**” “O güne erişecek olsam bana ne emredersin?” dedim. “**Nefsini, elini geri tut ve mahallene gir**” dedi. Tekrar sordum: “Ey Allah’ın Resûlü, eğer mahalleme de girerse ne yapayım?” “**Evine gir**” dedi. Ben tekrar: “Ya evime de girerse” dedim. “**O takdirde mescidine gir ve şöyle yap**” –dedi ve sağ eliyle bileğinden tutarak– ilave etti: “**Bu halde ölünceye kadar, “Rabbim Allah’tır” de.**”

Burada sırayla mahalleye, eve ve en sonunda evin daha kuytu bir köşesi olan mescid odasına sığınmanın tavsiye edilmiş olması, fitneden en son imkâna kadar kaçılması gerektiğini ifade eder. Sığınılan son melceye kadar takip edildiğı takdirde ise, elini tutmak, müdahale etmemek tavsiye edilir.

Başka rivayetler, o andan yani sığınılması mümkün son kuytu yere de düşman geldiğı andan/itibaren, yapılması gereken davranışı daha açık olarak ifa

de etmektedir. *Sa'd İbnu Ebi Vakkas*'dan gelen rivayette, *Sa'd*: "...Ey Allah'ın *Resûlü*, düşman evime kadar girip beni öldürmek için elini kaldıracak olursa ne yapayım?" diye sorar. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*: "**Hz. Âdem'in oğlu (Hâbil) gibi ol**" der ve *Hz. Âdem aleyhisselâm*'ın oğulları *Kâbil* ile *Hâbil* arasında geçen hâdiseyi hülasa eden –ve *Hâbil*'in söylediği sözleri nakleden– şu ayeti okur: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben, kâinatın Rabbi olan Allah'tan korkarım. Şüphesiz dilerim ki, sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin de o ateş yârânından olasin. İşte zalimlerin cezası budur" (Maide 28-29).

Bir başka rivayette bu duruma düşecek olan bir kimseye *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, daha açık bir ifade ile şu emri verir: "**Elini tutsun, Allah'ın öldürülen kulu (Abdullahi'l-Maktûl) olsun, Allah'ın öldüren kulu (Abdullâhi'l-Kâtıl) olmasın. Zira kişi, İslâm cemaatinde bulunur da, kardeşinin malını yer, kanını döker, Rabbine isyan eder ve böylece cehennem kendisine vacip olur.**"

İbnu Ömer'den gelen bir rivayette ise *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* şunları söyler: "**Sizden birine, bir adam –yani ehl-i kiblede biri– öldürmek kastıyla geldiği zaman (iki elinden birini diğeri üzerine koyarak) (Kur'ân'da Hâbil'in Kâbil'e söylediği sözü) söyleyip Hz. Âdem'in iki oğlundan en hayırlısı olmaktan aciz mi? Zira bu taktirde o, cennetliktir. Böyle yapmaz da geleni öldürecek olursa cehennemliktir.**"

Fitnede kıtalden men etmek maksadıyla bir başka sahabiye *Resûlullah* şu mealde vasiyette bulunmuştur: "**İnsanların iki ayrı emîre (lidere) biat ettiklerini gördüğün zaman, benimle birlikte katıldığın cihadlarda kullanmış olduğun kılıcını al, kırılıncaya kadar Uhud dağına vur. Sonra evinde otur. Günahkâr bir el veya ölüm sana gelinceye kadar (evinden çıkma).**"

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in *Ebu Zerr*'e yaptığı bir tavsiyede, buraya kadar söylenenlerin ötesinde bir tedbirin emredildiği görülmektedir: "**Fitne zamanında eve giren düşmana karşı yüzünü örtmek.**"

Rivayetin bizi alâkadar eden kısmı aynen şöyle: "...*Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, ya evime de girecek olurlarsâ?" Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört, (seni öldürse de karşılık verme). Böylece hem kendi gü-*

nahıyla ve hem de senin günahınla geri dönsün ve ateş ashabından (cehen-nemlik) olsun.”

Aynı rivayette, evine gelen düşmana karşı silahına davranma hususunda soran *Ebu Zerr'e* şu cevabın verildiğini görmekteyiz: **“O takdirde, sana gelen kimsenin içinde bulunduğu şeyde (yani fitne) ona ortak olursun.”** Nitekim *Ebû Bekre'nin*: **“Benim üzerime düşmanlar girecek olsalar, kendimi müdafaa için elimi silahıma uzatmam”** dediği rivayet edilmiştir.

Eyyûbu's-Sahtiyânî'nin de ifade ettiği üzere, *Hz. Osman* kendini öldürmek için gelen katillerine mukabele etmemiştir. O, yukarıda kaydettiğimiz, *Hz. Âdem'in* oğlu *Hâbil'in*, kendini öldürmek isteyen kardeşine, **“Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim”** dediğini haber veren ayetle, bu ümmetten amel edenin ilki olduğu belirtilir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, fitne esnasında öldürmektense, ölme-yi tercih edecek kadar fitneden uzak durma hususundaki tavsiyelerine harfi harfine uymayı kendilerine şiar edinerek, *Hz. Osman radyallahu anh'ın* şehadetiyle teselsül eden fitnelerde *Hz. Ali'nin* haklı olduğunu, muhaliflerinin haksız olduğunu kabul etmesine rağmen, *Hz. Ali* safında yer almaktan kaçınan *Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre* ve diğerleri (*radyallahu anhüm ecmain*) şu kanaati izhar etmişlerdir: **“Fitneden uzak durmak şarttır. Öyle ki, biri gelip kendisini öldürmek istese, ona karşı müdâfa-i nefis de yapılmaz”** (İbnu Hacer, *Fethu'l-Bârî* 16, 142).

★ **FİTNEDE MUDAFÂ-İ NEFİS:** Fitne zamanında kişi, evine kadar gelen düşmana bile mukabele etmekten men edilince, karşımıza mütenâkız bir durum çıkmaktadır. Zira, İslâm'da tecavüz haram olmakla beraber, müdâfa-i nefis helâl addedilmiş ve hatta buna teşvik edilmiştir. O kadar ki, malını, canını, namusunu müdafaa sırasında öldürülen kimsenin manen şehid olacağı belirtilmiştir. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* şöyle buyurur: **“Kim malı(nı koruma) için dövüşürken öldürülürse (mânevî) şehittir. Kim kanı(nı, canını korumak) için dövüşür ve öldürülürse (manevî) şehittir. Kim ehli(nin korunması) için dövüşürken öldürülürse (mânevî) şehittir. Kim din için dövüşürken öldürülürse o da şehittir.”**

Bir seferinde, bir adam gelerek malına tecavüz eden kimseye nasıl davranacağı hususunda *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'e* sorar. Aralarında ge-

çen konuşma mal ve can müdafaasının meşruiyetini görmekte burada kayda değer:

“Ey Allah'ın Resûlü, bir adam gelerek malıma saldırırsa ne yapmamı tavsiye edersin.?”

“Ona Allah'ı hatırlat.” Müteakip hadiste: **“Allah'ı üç kere hatırlat”** denir.

“Allah'tan korkmazsa?”

“Etrafındaki müslümanlardan ona karşı yardım iste.”

“Yanımda müslümanlardan kimse yoksa?”

“Ona karşı sultandan yardım iste.”

“Sultan benden uzaksa?”

“Ahiret şehitlerinden biri oluncaya veya malını koruyuncaya kadar onunla dövüş.”

Rivayetin bir başka veçhinde: **“...Dövüş. Öldürülsen cennetliksin, öldürürsen öbürü cehennemliktir”** denir. Kur'ân-ı Kerîm'de de –haddi aşmamak kaydıyla– yapılacak kötülüğe denk bir kötülük yapmaya cevaz verilmiştir: **“Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükafaatı Allah'a aittir. Kim kendisine yapılan zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (mesûliyet) bir yol yoktur”** (Şûra 40, 41, 42). Ayet ve hadislerde gelen bu müdafa-i nefis hakkı ile, daha önce zikrettiğimiz yasak, alimler arasında medar-ı münakaşa olmuştur. *İmam Nevevî*, bu münakaşaları şöyle hülâsa eder:

“Bu ve benzeri hadisler fitne zamanında hiçbir hal ve şartta kıtali caiz görmeyenlerin hücceti olmaktadır. Âlimler fitne sırasında yapılacak kıtal üzerine farklı görüşler ileri sürdüler. Onlardan bir grup: “Müslümanlar fitneye düştüğü zaman, düşman evin içine girmiş ve öldürmeye teşebbüs etmiş bile olsa onunla kılâ edilmez; ona karşı müdâfa-yı nefiste bulunmak caiz değildir. Zira eve gelen düşman (kâfir değil) müteevvildir (âyetleri inkâr etmiyor, tevîl ederek herkesçe benimsenmeyen bir mânâyı benimsiyor). Bu görüş, Ashâbtan Ebû Bekre ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüdür.

İbnu Ömer, İmrân İbnu'l-Husayn ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüne göre, “fitneye karışılmaz, ancak, ölüm tehlikesi karşısında nefis müdafaası yapılır.”

Bu iki görüş, müslümanlar arasında çıkan fitnelerin hiçbirine girmemek hususunda müttefiktir. Sahabe ve Tâbiîn'in büyük çoğunluğu ve İslâm âlimlerinin tamamı, "fitnede haklı tarafa yardım etmek ve onlarla birlik olarak âsilere karşı mukâtele etmek gerekir" demişlerdir. Nitekim âyet-i kerîme'de de: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa, siz, o tecavüz edente, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın..." denir.

Bu mevzuda sahih olan budur.

Hadisler ise, kendisine haklı tarafın karşı çıktığı kimseyle veya her ikisi de zalim olan iki grupla alâkalıdır, şeklinde izah ve te'vil edilir. Bunlardan sadece biriyle tevîl edilemez. Eğer birincilerin dediği gibi hareket edilecek olursa fesad ortalığı kaplar, bağı ve sapık olanların hakimiyeti devam eder gider. Doğruyu Allah bilir."

Fahreddin-i Râzi de, müdâfa-i nefsin meşrûiyetini teyid etmekle beraber, bunu, mütecâviz tarafa mümkün olan asgarî bir zarar vermek suretiyle yapılması hususunda ehl-i ilmin ittifak ettiğini kaydeder.

Aliyyu'l-Kârî, Ebu Zerr'den gelen: "...Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve seni öldürmek için giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört..." meâlindeki hadisin şerhini yaparken, Tîbî'den şöyle bir görüş kaydeder: "...Doğrusu şudur: Eğer eve gelen düşman müslüman ise ve kendisine bir fesad da terettüp etmeyecek ise, onu defetmesi caizdir. Eğer düşman kâfir ise, mümkün mertebe def'i vaciptir."

Fitne sırasında mütecavize –eve kadar gelmiş bile olsa– mukabele edilmesi görüşünde olanların delil olarak gösterdikleri âyet-i kerîme de ayrıca üzerinde durulması gereken bir ayettir. Mevzubahs olan âyette Hz. Âdem aleyhisselâm'ın oğlu Hâbil, kardeşi Kâbil'e şunu söyler: "Kasem ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da ben, seni öldürmek için sana el uzatacak değilim. Ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da kendi günahını da yüklenip varasın da, o ateşe layıklar-dan olasın..." (Mâide 28).

Bu ayetle alâkalı olarak, müfessir Hamdi Yazır, şu açıklamayı yapar: "Burada iki sual vardır:

Birincisi: Bir başka ayette mealen: "Hiç kimse başkasının günahından

sorumlu değildir” (Fâtır 18) dendiği halde, katil maktulün günahını nasıl yüklenir? Bu nokta birkaç veçh ile izah edilmiştir. Bir hadis-i şerifte: **“Birbirine küfreden iki kişinin bütün söyledikleri, mazlum, haddi aşmadıkça ilk başlayan aittir”** denmektedir. Yani ilk başlayan hem aynen kendisinin günahını, hem de sebep olduğundan dolayı arkadaşının bir mislini yüklenir. Fakat mazlum tecavüz edip daha ileri gitmedikçe.”

Ayrıca ayette geçen: **“Benim günahımı da...”** sözü, “şayet sana karşı mukabeleten el uzatırsam gireceğim günahın bir misli” demektir.

Binâenaleyh biri tecavüz eder, diğeri de mukabele eyler de ikisi de maktûl düşecek olursa, ilk başlayan iki cinayet, öbürü de bir cinayet yapmış olur.

Beriki mukabele etmeyecek olursa bu, bir cinayetten de kurtulur. Fakat katil yine iki cinayet yapmış ve iki günah yüklenmiş bulunur ki, birisi mazlumu katletmek, diğeri kendini ukûbete müstehak kılıp ateşe atmak cinayetidir.

Bundan başka, **“benim günahımı...”** sözü, **“beni öldürmek günahını...”** mânasına geldiği gibi, **“kendi günahını..”** sözü de **“bundan evvelki günahın (Kâbil’le ilgili olarak) ezcümle kurbanının kabul edilmemesine sebep olan günahın”** demek de olabilir. Nitekim bu ikinci mânayı İbnu Abbâs, İbnu Mes’ûd, Hâsan-ı Basrî gibi selefîn büyükleri âyetten anlamışlardır.

Eyyûbu’s-Sahtiyânî, bu ayetle ilk amel eden müslüman kimsenin Hz. Osman olduğunu, kendini basanlara mukabele etmektense onlar tarafından öldürülmeyi tercih ettiğini söyler.”

Burada hemen kaydedelim ki, birbirini takip eden fenalıkların çıkmasına sebep olan fitneci kimseye sadece ilk yaptığının günahı değil, arkadan teselsül edecek fenalıkların da günahından bir misli gelecektir. Nitekim, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, **“Kıyamete kadar işlenecek cinayetlerin günahından bir mislinin Hz. Âdem aleyhisselâm’ın oğlu Kâbil’e geleceğini, çünkü yeryüzünde bu menfur işi onun başlattığını ifade eder.”**

İbnu Hacer’in bir kaydını nazar-ı dikkate alacak olursak, **“fitneye karışmak mı, karışmamak mı, fitne sırasında müdafa-i nefis caiz mi, değil mi?”** gibi ihtilaf ve münakaşaların, aslında bir ıstılah karışıklığından ileri geldiği söylenebilir. Zira, onun kaydettiği üzere, alimlerin bir kısmına göre, **“fitne”** tabiriyle sadece dünyevi maksatlarla çıkartılan kargaşaları anlamak gerekir. Bağı tabir edilen ve meşru devlete, haksız bir te’vîlle karşı gelen isyancıların eylemi, karışmaktan men edilen fitne değildir, bertaraf edilinceye kadar bunlarla savaş gerekir.

Bu duruma göre, *Nevevî*'nin az önce sunduğumuz açıklamalarında rastlanan –ve belli bir ölçüde, tenakuz olarak değerlendirilmesi mümkün olan– müphemlik böylece ortadan kalkmış oluyor. Haklı tarafa yardım veya ayet-i kerime-de ifade edilen **“birbiriyle dövüşen iki mü'min zümreden mütecâviz olanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaş”** emri de, meşru devlete karşı bir te'vile dayanarak, haksız olarak isyan edenlere karşı devletin yanında yapılacak savaşı ifade eder. Değilse, devlete karşı isyan eden muhtelif fırkalardan birini desteklemek mânasına gelmez. İlerde bu bahse tekrar döneceğiz.

5- DİLİNİ TUTMAK:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in birkısım hadislerine göre, fitne yoksa çıkaran, çıkmış ise büyütüp geliştiren ve fertleri fitnenin getireceği şerlerin içine atan en mühim amillerden biri de **“dil”** dir. Fitneye karşı mü'minleri uyarmak maksadıyla varid olan birkısım hadislerde dilin rolüne dikkat çekilerek, dilin kılıç gibi, hatta kılıçtan da beter olduğu ifade edilmiştir.

Ebu Dâvud'da gelen *Ebu Hureyre* rivayetinde: **“Sağır, dilsiz ve kör fitne gelecek. Fitneye azıcık meyledenin üzerine o, süratle gelir (kendine çeker). Fitnede dilini oynatmak aynen kılıç oynatmak gibidir”** denir. *Abdullah İbnu Amr*'in rivayetinde ise, dilin kılıçtan daha beter tesir icra edeceği ifade edilir: **“Haberiniz olsun ki, ilerde Arapları darmadağın edecek fitne çıkacak. O yüzden ölenlerin hepsi ateştedir. O zaman dil(i kullanmak) kılıç kullanmaktan beterdur.”**

Yine *Abdullah İbn-i Amr*'dan gelen bir rivayette, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'in gelecek fitne ile alâkalı tasvir ve ihbarları üzerine, **“O çıktığı zaman ne yapalım?”** diye soranlara: **“Evine çekil, diline sahip ol, mâruf ile amel et, münkeri terket, kendi çoluk-çocuğunla ilgilen, başkasıyla meşgul olma”** şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz.

Hadiste yasaklanmış bulunan **“fitnede dil oynatmak”**tan maksad nedir?

Aliyyu'l-Kârî'nin *Mirkat*'ta naklettiği açıklamalara göre, halkın dedikodusunu yapmak, fitneye karışanların lehinde veya aleyhinde konuşmak, bir tarafı kötülerken bir tarafı övmek suretiyle iki gruptan birini ta'n etmek, hep bu yasağa girmektedir. Hatta zalim idarecilere haber götürüp (ispiyonculuk yapmak) da bu yasağın tahtındadır. Zira bu davranış idarecinin öfkesini kabartarak öldürme, hapis, sürgün vesair pek ciddi öyle fenalıklara sebep olur ki, kılıç kullanmak bu kadarını yapamaz.

Münâvî, “dilini tutmak” emrinden, “konuşmazdan önce iyice düşünerek sadece lehine olacak hususlarda konuşup, kendini ilgilendirmeyen hususlarda hiç konuşmamayı” anlar.

Yukarıda kaydettiklerimizden öyle anlaşılıyor ki, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın *Hz. Mu’âz*’a bir vesileyle söylemiş bulunduğu: **“Ey Allah hayrını veresice Mu’âz, insanları yüzüstü ateşe atan şeyin, dilleriyle haset ettiklerinden başkası olduğunu mu zannediyorsun?”** sözü fitne hakkında da aynen doğrudur: İnsanı fitneye atacak veya fitneden koruyacak en mühim âmil-lerden biri dildir.

6- KALBEN KERÂHET

Fitnenin maddî ve manevî şerrinden kurtuluşun mühim şartlarından biri, kalben fitneye buğzetmektir. Aslında münker olarak ifade edilen her çeşit şer ve kötülüğün izalesi için eliyle diliyle müdahale bir vecibe kılınmış ise de, gerek şerrin büyüklüğü, gerek şahsın aczi gözönüne alınarak **“gücü yetiyorsa”, “fitneyi artırmayacaksa”** gibi kayıtlar konmuştur. Güçsüzlüğü sebebiyle şer ve fitneye eli ve diliyle müdâhale edemeyecek durumda olan kimselerden, ortadaki kötülüğe karşı, en azından kalben kerâhet istenmiştir. Buna da gücü yetmeyen kimse düşünülemez. Dinimizin yasakladığı şeyleri, devrin icabı, modanın icabı, bulunduğumuz cemiyetin icabı diyerek meşrû görmek mümkün değildir. Kişi birkısım münkerleri işlemek durumunda olsa bile, onun kötülüğünü kabul etmek, kalben nefret etmek zorundadır.

Hadiste kesin bir dille şöyle denir: **“Yeryüzünde bir hata işlendiği vakit, bunu görüp de ikrah eden sanki orada bulunmayan birisi gibidir. Orada bulunmadığı halde, işlenen fenâlığı hoş görüp razı olan kimse de sanki fenâlığa şahit olmuş gibidir.”** Evet hadiste, **“Mü’minin niyeti amelinden hayırlıdır”** buyrulmuştur.

7- MAL VE EVLATÇA HİFFET

Gerek dağa çekilmek ve gerekse eve çekilmek suretiyle fiile konması tavsiye edilen fitneden kaçma ve inzivanın gerçekleşmesine yardımcı olacak durumların da ayrıca tavsiye edildiğine şahit olmaktayız. Bu cümleden olarak, mal ve evlâd azlığı zikredilmektedir. Bir rivayette *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*: **“İkinci asrın başında sizin en hayırlınız hissece hafif olanıdır”** der. **“Hissece hafiflik nedir?”** diye sorulunca: **“Ehil ve malı olmayandır”** diye cevap verir.

Bir başka rivayet de şöyle: “Öyle bir devir gelecek ki, o zaman bekârlık helâl olacak. O zaman dindâr kişi, civciviyle kaçan bir kuş, yavrusuyla kaçan bir tilki gibi, diniyle birlikte bir dağdan öbür dağa, bir indenden öbür ine kaçmadıkça selamet bulamaz. Bu meyanda namazını kılar, zekâtını verir ve hayır işleri dışında insanlardan uzak durur.”

8- SİLAH EDİNMEMEK:

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, fitneyi önleyici, şümûlünü azaltıcı tedbirler meyanında “fitne sırasında silah satışını yasaklamakla” kalmaz, elde herhangi bir silah bulundurulmasını kesinlikle yasaklar. Rivayetlerde bu yasak “mevcutların kırılması”, “taşa çalınması”, “tahtadan kılıç kuşanılması” şeklinde ifade edilir.

Şu noktayı bilhassa belirtmeliyiz: Silah edinmeme emri, hassaten evinde kalanlara yapılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere fitneye karışmamak için ilk tavsiye edilen husus deve, koyun gibi hayvanlarını alarak dağlara çekilmek veya ekim arazisinin başına geçmek, meskûn mahalden uzaklaşmaktır. Bu imkânlardan mahrum kişiye de evine kapanması emredilir.

İşte bu sonuncu durumda olan kimsenin peşi takip edilebilir, fitneye düşürülebilir. *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, bu ihtimali asgariye düşürebilmek için bu durumdaki kimselere silah edinmemeyi emretmektedir.

Söylenen bu hususu az yukarıda kaydettiğimiz *Ebu Bekre hadisin*in devamında görmekteyiz: “...Fitne vaki olduğu zaman devesi olan devesine, davarı olan da davarına iltihak etsin, kimin de arazisi varsa, arazisine gitsin.” Bir adam sordu: “Ey Allah’ın Resûlü! Ne devesi, ne davarı ve ne de arazisi olmayan kimse ne yapacak?” Cevâben: “Kılıcına gitsin, keskin tarafını taş vursun, sonra da gücü yettiğince fitneden kaçsın” dedi.”

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bu emrin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit için: “Ey Allahım tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım tebliğ vazifemi yaptım mı?” diye üç kere tekrar eder.

Hadisin bir başka veçhinde: “Kılıcını alsın, keskin tarafını kara taş vursun” denir. *Muhammed İbnu Mesleme*’ye de: “Kılıcını al, Uhud dağına git, kırılıncaya kadar dağa vur” demiştir.

Nevevî, “kılıcını taş çalsın” emri ile hakikaten kılıcın kırılması mı, yoksa bununla mecâz mı kastedildiği hususunu ele alarak bazı âlimlerin: “Hadisin

zahirine göre, kişinin kendisine fitne kapısını kapaması için, gerçekten kılıcı kırması gerekir" derken, bazılarının da: "Bu mecazdır, asıl maksad kıtalin terkidir" dediğini belirtir. Ancak birinci görüşün muteber görüş olduğunu kaydeder. Bu görüş başka alimlerce de paylaşılmıştır.

Fitne çıktığı zaman kırılması gereken silah sadece kılıç değil, silahın her çeşididir. Nitekim bir başka rivayette, fitne hakkında gerekli bilgi verildikten sonra: "Yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parça parça edin, kılıçlarınızı taşla vurun (ve evlerinizin içine girin). Buna rağmen birinizin üzerine gelirlerse, Hz. Âdem'in iki oğlundan hayırlısı (Hâbil) gibi olun" buyurur.

Yayın kırılmasından sonra kirişin bir işe yaramayacağı bedihi olduğu halde, kirişin de parçalanmasının emredilmesinde, bazı alimler, yasaktaki mübalaganın vurgulanma gayesini görmüşlerdir. Fakat başkasının istifade etmesini önleme gayesine de matuf olduğu söylenmiştir.

Birçok durumlarda Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in ashabına: "Müslümanlar arasında fitne çıktığı vakit tahtadan bir kılıç edinin" diyerek öldürücü silah bulundurma yasağını dile getirdiğini görmekteyiz.

Hadis kitapları, bu yasağa da harfiyyen uyup tahtadan kılıç taşıyanların örneklerini zikreder. Bunlardan biri *ebu Müslim*'dir, bir diğeri *Ühbân İbnu Sayf*'dir. *Ebu Müslim* ile alakalı rivayet aynen şöyle: "Hz. Ali, Hz. Muaviye ile olan mücadelesi sırasında hazırlık yapmak üzere Basra'ya gelir ve *Ebu Müslim*'e uğrayarak: "Bana yardım et" der. *Ebu Müslim* "hayır" diye kestirip atmaktansa lisân-ı hal ile bunu ifade etmeyi tercih ederek kılıcını getirir. Kınından bir karış kadar sıyrır. Hz. Ali radiyallahu anh'a bunun tahtadan olduğunu gösterdikten sonra şu açıklamayı yapar: "Can dostum ve senin amcaoğlun Aleyhisselâtu vesselâm benden, "Müslümanlar arasında fitne çıktığı zaman tahta kılıç edinmem hususunda söz aldı (ve ben de yaptım. Buna rağmen) seninle harbe çıkmamı istersen yine de çıkarım." Hz. Ali şu cevabı verir: "Ne sana, ne de kılıcına ihtiyacım yok."

İKİNCİ FASIL

ZAMANLA VUKÛA GELECEK FİTNE VE HEVÂLARDAN ZİKREDİLENLER

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, fitne hadislerinde, Kıyamete kadar müslümanlar arasında cereyan edecek pek çok hâdisatı haber vermiştir. *H.z. Huzeyfe*'nin ifadesiyle etrafında üçyüz kişi toplayabilecek fitne başlarını adları, baba adları, kabîle adlarıyla bildirmiştir.

Yani fitne ile ilgili oldukça teferruata inen ihbarlarda bulunmuştur. Bugün bize rivayet edilebilen hadisler, *H.z. Huzeyfe*'nin dediği açıklıkta bir fitneler listesi çıkarmamıza imkân tanımaz. Ancak, *Teysîr* müellifinin koyduğu başlıktan, bu hadislerin iki kısımda mütalaa edilebileceğini anlıyoruz:

1- İsmi zikredilen sarîh fitneler.

2- İsmi zikredilmeyen, umumî vasıfları zikredilen fitneler.

İsmi zikredilenleri, şârihler hâdiseler vukû buldukça “*bu fitne falan hadiste haber verilen fitnedir*” diye belirtmişlerdir. İkinci kısmı, ismi zikredilmeyen, vasfı zikredilen fitneler teşkil eder. Kıyamete kadar, İslâm aleminin her köşesinde her devirde vukûa gelecek hadiseler bunları tatbik etmek mümkündür. Ancak, hadis sarîh olmadığı için, bu çeşit tatbiklerde ve yorumlarda kesin ifadede kaçınmak gerekir; ihtimalli konuşmak ihtiyata muvafık olur.

Biz burada, hadislere geçmezden önce fitnelerin çeşitleriyle ilgili umumî bir açıklamada bulunacak, sonra hadisleri ve –gereken yerlerde– açıklamalarını kaydedeceğiz:

FİTNENİN ÇEŞİTLERİ:

Bir hadiste, giderek ağırlaşacak olduğu bildirilen dört ayrı fitneden bahsedilmektedir: “Dört (büyük) fitne vukûa gelecek. Birinci fitnede kan dökmek helal addedilecek; ikincisinde hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüsünde kan, mal ve ferc (ırza tecavüz) helal addedilecek. Dördüncüsü ise Deccâl fitnesidir.”

Ebu Davûd'da yer alan bir rivayet de dikkat çekicidir. *İbnu Ömer* anlatıyor: “Biz bir grup kimse, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında idik. Bize fitnelerden bahsetti ve ısrarla üzerinde durdu. Bu meyanda “demirbaş fitne”yi (fitnetu'l-ahlâs) mevzu bahis etti. Derken dinleyenlerden birisi: “Ey Allah'ın Resûlü demirbaş fitne de nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm: “O, (kin, husumet ve düşmanlık sebebiyle insanlardan) kaçmaktır, (mal ve ehil yağmalandığı için) açıkta kalmaktır. Sonra refah fitnessi (fitnetu's-Serrâ) var. Bunun dumanı Ehl-i Beytimden bir adamın ayaklarının altından (gelir). O, kendisini benden zanneder, o benden değildir. Benim dostlarım müttaki kimselerdir. Sonra insanlar, ilmi ve fikri nâkıs olduğu için ehil olmayan, kararsız bir kimsenin etrafında toplanırlar. Sonra yaygın (yani herkese bulaşan) fitne (fitnetu'd-Duheyma) gelir. Bu fitne ümmetinden kimseyi istisna etmez, hepsine bir darbe vurur. Her ne zaman bittiğine hükmedilse, yine başlar ve temâdi eder gider. Bu fitne zamanında kişi, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Bu zamanda insanlar iki ayrı gruba ayrılır:

- 1) İman grubu ki, burada nifak yoktur.
- 2) Nifak grubu ki, burada da iman yoktur.

İşte siz bu durumda iken, artık sabah-akşam Deccâl'in gelmesini bekleyin.”

Bu hadiste sözkonusu edilen fitne çeşitleri birbirini takiben ortaya çıkacak fitneler olabileceği gibi, birbiriyle öncelik, sonralık irtibatı olmayan fitneler de olabilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, bilhassa geldiği zaman, sadece zalimlere değil, herkese çarpan fitneye karşı dikkat çekilmiş olması da (Enfâl 25), fitnelerin çeşitli olacağını te'yid etmektedir. Hatta ayette geçen fitnenin yukarıda zikri geçen “yaygın fitne” (fitnetu'd-Duheyma) olduğu da söylenebilir.

Bir başka hadiste Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm fitneden daha değişik kelimelerle bahseder: “Şurası muhakkak ki, benden sonra henât ve henât (yani şerler ve fesatlar) olacak. Cemaatten ayrılan veya Muhammed ümmetinin birliğini bozmak isteyen birisini gördünüz mü, bu herifi kim olursa olsun öldürün. Zira Allah'ın (yardım) eli cemaat üzerindedir. Şeytan ise cemaatten ayrılanla birlikteedir.”

DECCAL FİTNESİ: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın hadisle-

rinde yeralan fitne çeşitlerinden bahsederken *Deccal* fitnesinden ayrıca bahsetmemiz gerekmektedir. Zira, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bilhassa bu fitneye karşı mükerreren uyarıda bulunmuştur. Hadislere göre, bu fitne, insanlığın en büyük fitnesidir. Hz. Nuh'tan bu yana bütün peygamberler aleyhimüsse-lâm, ümmetlerini *Deccâl* fitnesine karşı uyarılmışlardır. *Deccâl*'in iki gözünün arasında kâfir yazılıdır, okuma yazmayı bilen de bilmeyen de bunu okur. *Dec-câl*'in beraberinde ateş ve cennet beraber bulunur, onun ateşi cennet, cenneti ateştir. Onun iki akan nehri vardır. Bakınca biri tatlı sudur, diğeri yakıcı ateştir. Fakat kim buna kavuşursa ateş olan nehre gelmeli, ondan içmelidir. Zira o aslında tatlı sudur. *Deccâl* Medine ve Mekke haricinde her beldeye ayak basacaktır. Çıkacak olan *Deccâl* sayıca otuzu bulacak, hepsi de Allah ve Resûlü hakkında iftiralar düzerek küfre düşecek vs.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in, *Deccâl* fitnesine karşı vaki uyarıları tebligatında mühim bir yer tutar. Bu husus, *Deccâl*'le alakalı rivayetlerin çokluğundan anlaşılabilceği gibi, bilahare bunun, selef tarafından mahalle mekteplerinde muallimler tarafından çocuklara öğretilcek bilgiler arasında yer verilmesi gerektiğine hükmedilecek kadar ehemmiyet verilmiş olmasından da anlaşılmaktadır.

Esasen Heysemî tarafından sıhhati te'yîd edilen bir hadiste Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, *Deccâl* fitnesine karşı halkı devamlı uyarmayı tavsiye etmekte, bunun terkinin hoş karşılamamaktadır: "İnsanlar *Deccâl*'ı zikrettiği, imamlar minberlerden bunu duyurmaya devam ettiği müddetçe *Deccâl* çıkmaz." Öyle ise, bazı hadislere göre, namazların arkasında istiaze edilecek Allah'ın yardımı talep edilecek dört şeyden biri "*Deccal* fitnesi" olmalıdır.

Fitne üzerine gelen ve bazan birbirine zıd olan tavsiflerin, farklı zaman ve farklı mekanlarda zuhûr edecek, mahiyetçe birbirinden farklı fitnelerle alâkalı olduğuna şarihlerce de dikkat çekilmiştir. Nitekim Buhârî şârihi Aynî, muhtelif hadislerde Kıyamet alametleri olarak beyan edilen "*cimrilüğün artması*" ile, yine muhtelif hadislerde ifade edilen "*bolluğun artması*" gibi zıt durumları, dediğimiz şekilde te'lif zımnında şunları söyler: "*Her ikisi de (yani bolluğun artması da, cimrilüğün artması da) Kıyamet alametlerindendir. Fakat, her biri başka başka zamanlara aittir.*"

DEVLETE İSYAN:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın hadislerinde mevzubahs edilen fitneleri, başta ashab olmak üzere, her devir alimleri kendi zamanlarındaki huzur-

suzluklara tatbik etmişlerdir. Zamanımızın müslümanları da tabîî olarak aynı şeyi yapmak isteyecektir. Ancak, Kıyamete kadar gelecek her devre hitap eden *Resûlullah*'ın sözlerini belli bir asırda yorumlarken, hataya düşmemek için son derece dikkat etmek gerekir.

Bu sebeple "*imtihan*" dan "*isyan*" a kadar pek çok mânaları ihtiva eden fitne ve müteradifi tabirlerle alâkalı açıklamalarda yanlış anlamalara, tehlikeli ve ters yorumlara düşmeyi önlemek için, *devlete karşı gelmek* şeklinde ifadesini bulan dahilî fitneler hususunda fukahânın taksimat ve değerlendirmesini burada kaydetmeyi lüzumlu görüyoruz. Esasen gayemiz, bugünkü fiilî durumu teker teker ele alarak tahlil etmekten ziyade, İslâmî ölçüyü, sünnette, Kur'ân'da ve alimlerin değerlendirmelerinde yer almış olan zaman ve mekanüstü endâzeyi okuyucunun eline vermeye çalışmaktır. Ölçme işini; miyara vurma işini okuyucunun ferasetine bırakacağız.

Fakihler, meşrû otoriteye (veliiyyü'l-emr'e) itaat etmemek, karşı gelmek şeklinde tezahür eden davranışları adi suçlardan ayrı mütalaa etmişlerdir. Günü-müzde de bu çeşit cürümlere kısaca "*siyasî cürüm*" diyoruz. İslâm fakihleri bu siyasî cürmü işleyenleri dört grupta mütalâa etmişlerdir:

1- BUĞAT: "*Ulû'l-emrin haklı olan emirlerine haksız olarak isyan edip, bir bölgeyi zorbalığı altına alanlardır.*" Bunları diğer isyankâr gruplardan ayıran vasıflar şunlardır:

a) Bunlar otoriteye (veliiyyü'l-emr'e) karşı bir teville (haklı gibi görünen bir bahaneye) dayanarak haksız yere isyan ederler.

b) İsyân etmiş olmakla beraber, kendilerinden olmayan müslümanların kanlarını, mallarını helâl ve zürriyetlerinin esir edilmesini mübâh görmezler.

Bunlar esas olarak bir teville dayanarak isyan ettikleri, yağma vs.yi mübah görmedikleri için, bunlarla yapılan savaşta, bunların telef ettiği mal ve can sebebiyle, kendilerine ceza terettüp etmez. Fukahâ bu hükmü *Zührî*'den gelen şu rivayete istinad ettirmiştir: "*Hz. Peygamber'in ahashabının çokça bulunduğu bir zamanda fitne çıktı. Ahashab şu hususta ittifak ettiler: "Kur'ân'ın tevili ile helal addedilen her kan bırakılmıştır, Kur'ân'ın tevili ile helâl addedilen her mal bırakılmıştır, Kur'ân'ın tevili ile helal addedilen her ferc bırakılmıştır (bunlar için ceza verilmez).*" Bu hususta sahâbenin icmaı hasıl olmuştur. Bağiler desteksiz ise esirler öldürülmez, kaçanlar kovalanmaz. Arkaları varsa esir edilirler veya hapsedilirler.

İmâm, bâğîlerin, oyalama nev'inden olmayan sulh teklifini, durumlarını görmek için kabul edebilir. Ancak, buna mukabil para alamaz.

2- KUTTA-I TARİK (YOL KESENLER): Bunlar otoritenin (veliiyyü'l-emr'in) itaatinden bir te'vile müstenid olmaksızın çıkarak yolları kesen, halkın can ve malına kasteden kimselerdir. Bunların geride güvenip dayandıkları bir şey (teşkilat, kuvvet, teşvikçi gibi bir nokta-i istinad) bulunsa da bulunmasa da bu ismi alırlar.

3- KUTTA-I TARİK MESÂBESİNDE OLANLAR: Bunlar da veliiyyü'l-emr'in (otoritenin) itaatinden bir te'vile müstenid olarak çıkan, geride güvenip dayandıkları bir şey bulunmayan kimselerdir.

Bu iki gruba "yol kesenler" le alâkâlı ahkam uygulanır.

4- HAVÂRİÇ: Bunlar kendilerince haklı olan bir tevile dayanarak isyan edenlerdir. Ancak tevillerine dayanarak,

- a) Otoritenin kâfir olduğunu ileri sürerler.
- b) Otorite ile savaşmanın farz olduğunu kabul ederler.
- c) Kendilerine muhalif olan müslümanların öldürülüp, mallarının gasbedilmesini ve zürriyetlerinin de esir edilmesini helal addederler.

d) Bunlar, geride güvenip dayanacakları bir şeye de sahiptirler.

Hâricîler cumhûr-u fukâhaya ve ehl-i hadisın ekserisine göre bugat (asiler) hükmündedirler. Bazı ehl-i hadise göre bunlara mürted ahkâmı tatbik edilir.

★ İSMİ ZİKREDİLEN FITNELER

4766 ۱- عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا عِنْدَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: أَيُّكُمْ يَحْفَظُ حَدِيثَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْفِتْنَةِ؟ فَقُلْتُ: أَنَا. قَالَ: إِنَّكَ لَجَرِيءٌ، وَكَيْفَ؟ قَالَ قُلْتُ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَوَلَدِهِ وَنَفْسِهِ وَجَارِهِ يُكْفَرُهَا الصِّيَامُ، وَالصَّلَاةُ، وَالصَّدَقَةُ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَيْسَ هَذَا أَرِيدُ إِنَّمَا أَرِيدُ الَّتِي تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ قَالَ

فَقُلْتُ: مَا لَكَ وَلَهَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! إِنْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابٌ مُغْلَقٌ. قَالَ: فَيَكْسِرُ الْبَابُ أَوْ يُفْتَحُ؟ قَالَ: قُلْتُ لَا، بَلْ يُكْسَرُ. قَالَ: ذَلِكَ أُخْرَى أَنْ لَا يُغْلَقَ أَبَدًا فَقُلْنَا لِحَدِيثِهَا: هَلْ كَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ مِنَ الْبَابِ؟ قَالَ: نَعَمْ، كَمَا يَعْلَمُ أَنَّ دُونَ غَدِ اللَّيْلَةِ، إِنِّي حَدَّثْتُهُ حَدِيثًا لَيْسَ بِالْأَغَالِيطِ. فَقِيلَ لِحَدِيثِهَا: مِنَ الْبَابِ؟ قَالَ: عُمَرُ. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4766)- Huzeyfe radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ömer radiyallahu anh'in yanında idik. Bize:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın fitne hakkındaki hadisini kim hafızasında tutuyor?" dedi. Ben atılıp: "Ben biliyorum!" dedim.

"Sen iyi cür'etlisin, nasılmış söyle bakalım!" dedi. Ben de anlattım:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim. Demişti ki: "Kişinin fitnesi ehlinde, malında, çocuğunda, nefsinde ve komşusundadır. Oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker bu fitneye kefarettir olur!"

Ömer radiyallahu anh atılıp: "Ben bu fitneyi kastetmemiştim. Ben öncelikle denizin dalgaları gibi dalgalanacak (bütün cemiyeti sarsacak) fitneyi kastetmiştim!" dedi. Bunun üzerine ben:

"Ey mü'minlerin emîri! O fitne ile sizin ne alâkanız var! Sizinle onun arasında kapalı bir kapı mevcut!" dedim.

"Bu kapı kırılacak mı, açılacak mı?" dedi.

"Hayır açılmayacak., bilâkis kırılacak!" dedim. Hz. Ömer (hayıflanarak):

"(Eyvâh!) Öyleyse ebediyen kapanmayacak!" buyurdu." Râvî der ki: "Biz Huzeyfe radiyallahu anh'a sorduk:

"Ömer bu kapının kim olduğunu biliyor muydu?"

"Evet dedi. Yarından önce bu gecenin olacağını bildiği katiyyette onu biliyordu. Ben size hadis rivayet ettim; boş söz (ve efsane) anlatmadım."

Huzeyfe radiyallahu anh'a soruldu:

"O kapı kimdir?"

“Ömer radiyallahu anhu!” buyurdu.” [Buhârî, Mevâkitü's-Salât 4, Zekât 23, Savm 3, Menakıb 25, Fiten 17; Müslim, Fiten 17, (144); Tirmizî, Fiten 71, (2259).]

4767 ۲- وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: تُعْرَضُ الْفِتْنُ عَلَى الْقُلُوبِ كَالْحَصِيرِ عَوْدًا عَوْدًا. فَأَيُّ قَلْبٍ أَشْرَبَهَا نَكَتَتْ فِيهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، وَأَيُّ قَلْبٍ أَنْكَرَهَا نَكَتَتْ فِيهِ نُكْتَةٌ بَيَاضَاءٌ حَتَّى يَصِيرَ عَلَى قَلْبَيْنِ: قَلْبٌ أَبْيَضٌ مِثْلَ الصَّفَا فَلَا يَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَالْأَخَرُ أَسْوَدُ مُرْبَادٍّ كَالْكُوزِ مَجْحِيًا لَا يَعْرِفُ مَعْرُوفًا وَلَا يَنْكُرُ مُنْكَرًا إِلَّا مَا أَشْرَبَ مِنْ هَوَاهُ؛ وَفِيهِ قَالَ حَدِيثُهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابٌ مُغْلَقٌ يُوْشِكُ أَنْ يُكْسَرَ قَالَ عُمَرُ: أَكْسَرًا لَا أَبَالَكَ؟ فَلَوْ أَنَّهُ فُتِحَ، كَانَ لَعَلَّهُ يُعَادُ. قَالَ: وَحَدَّثَنِي أَنَّ ذَلِكَ الْبَابَ رَجُلٌ يُقْتَلُ أَوْ يَمُوتُ حَدِيثًا لَيْسَ بِالْأَغَالِيطِ. فَقُلْتُ لِسَعْدِ بْنِ طَارِقٍ: مَا أَسْوَدُ مُرْبَادٍّ؟ قَالَ: شِدَّةُ الْبَيَاضِ فِي سَوَادٍ. قُلْتُ: فَمَا الْكُوزُ مَجْحِيًا؟ قَالَ: مِنْكُوسًا.]

«والجُرْأَةُ» الإِفْدَامُ عَلَى الْأَمْرِ الْعَظِيمِ.
و «الْأَغَالِيطُ» جَمْعُ أَغْلُوطَةٍ، وَهِيَ الْمَسَائِلُ الَّتِي يَغْلُطُ بِهَا،
وَالْأَحَادِيثُ الَّتِي تَذَكَّرُ لِلتَّكْذِيبِ.

وَقَوْلُهُ: «كَالْحَصِيرِ عَوْدًا عَوْدًا» مَعْنَاهُ أَنَّ الْقُلُوبَ تَحِيطُ بِهَا الْفِتْنُ حَتَّى تَكُونَ فِيهَا كَالْمَحْصُورِ وَالْمَجْبُوسِ، يُقَالُ حَصَرَهُ الْقَوْمُ: إِذَا أَحَاطُوا بِهِ وَضَيَّقُوا عَلَيْهِ.

وَقَوْلُهُ: «عَوْدًا عَوْدًا» بِفَتْحِ الْعَيْنِ: أَيُّ مَرَّةٍ يَعْدُ مَرَّةً.

و «أَشْرَبَهَا» أَيُّ دَخَلَتْ فِيهِ وَقَبْلَهَا وَسَكَنَ إِلَيْهَا.

و «النكتة» الأثر.

و «المرباد» الذى فى لونه ربة، وهى لون بين السواد والغبرة.

و «المجخى» المائل عن الاستقامة والاعتدال هاهنا.

2. (4767)- Müslim rahimehullah'ın bir rivayetinde (Huzeyfe radiyallahu anh) anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’i işittim. Demişti ki:

“Fitneler, tıpkı (kamışlardan örülen) hasır gibi, (insanların kalbine) çubuk çubuk atılır. Hangi kalbe bir fitne nüfuz ederse onda siyah bir leke hasıl olur. Hangi kalp de onu reddederse onda beyaz bir benek hasıl olur. Böylece iki ayrı kalp ortaya çıkar: Biri cilalı taş gibi bembeyazdır; dünyalar durdukça buna hiçbir fitne zarar vermez. Diğeri ise, alaca siyahtır, Tepetaklak duran testi gibidir; bu kalp, ne iyiyi iyi bilir, ne de kötüyü kötü. O, hevâdan (beşerî değerlerden) kendisine ne yutturulmuşsa, onu (hak veya bâtil) bilir.”

Bu rivayette Huzeyfe radiyallahu anh der ki: “(Ey Ömer!) Seninle o fitne arasında kapalı bir kapı vardır, kırılması yakındır!”

Hz. Ömer atıldı: “Ey babasız kalasica! O kırılacak mı? Keşke açılsaydı. Böylece tekrar (kapatılarak eski normal hale) dönülürdü!”

Huzeyfe der ki: “Ben ona bu kapı ile öldürülecek veya ölecek bir şahsın kinaye edildiğini bildiren bir hadis söyledim. Mugalata (ve efsane anlatıp boş laf) etmedim.”

Râvi der ki: “Sa’d Ibnu Târik’a (hadiste geçen) “esvedü mürbâd” tabiri ne demektir” diye sordum.

“Siyah üzerinde şiddetli beyazlıktır” dedi. Ben tekrar “el-kâzu meçhiyy” nedir? dedim. “Tepetaklak (ters çevrilmiş) testi!” diye cevap verdi.” [Müslim, İman 231, (144).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın, istikbalde olacakları ihbar sınıfına giren mucizelerindendir. Aslında gaybı sadece Allah bilir. Ancak Allah’ın bildirmesiyle insanlar da bilebilir. Peygamberler, Allah’ın gaybı bildirme nimetine en ziyade mazhar olan kimselerdir. Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm, en kâmil mertebede bu nimete mazhar olmuştur. Şârihler, bu hadisle

Hz. Ömer'in şehit olacağının ihbarı ile Hz. Osman fitnesinin haber verildiğini belirtirler.

2- Bizim dikkat çekeceğimiz bir mucize de fitneye düşenlerin psikolojik halleriyle ilgili beyanlardır. Bunu da bir mucize olarak değerlendirmemize hiçbir mâni yoktur. Fitneye tam olarak düşmüş olan kimsede herkesçe müsellemlenilen değerlerin kaybolduğu, kendisine “*ıçırılan*” –ki *yutturulan* diye tercüme ettik– dışında bir değer tanımadığı belirtilmiştir⁽²²⁾. Günümüzde bu tip insanları fiilen gördüğümüz için hadisin demek istediği gerçeği daha iyi anlama şansına sahibiz. Aksi takdirde inâyet-i ilahiyeye mazhariyet dışında bir imkânla bu hadisin mesajını anlamamız mümkün olmayacaktı.

Hadisin anlaşılması için *ma'ruf* ve *münker* tabirlerine dönelim: *Ma'ruf*, şeriatın ve aklın güzel bulduğu şeydir. *Ma'rufla*, insanlarca elbirlik takdir edilen, şeriatça teyid edilen *müşterek değerler* sistemi; bir başka ifadeyle *iyi olan şeylerin* ifade edildiğini, *münkerle* de yine insanlarca elbirlik reddedilen, takbîh edilen, şeriatça da çirkinliği, kötülüğü, zararlılığı teyid edilen değerlerin ifade edildiğini bilmek gerekir. Bu değerler *ferdî* değildir, *beşerî* değildir. Bu sebeple hadis, bunların *hevâ* olmadığına dikkat çeker. Hadis, fitneye düşen kimsenin, insanlarca *ma'ruf* kabul edilmiş bir şeyi *ma'ruf* addetmediğini; *münker* bilinen şeyi de *münker* görmediğini, buna mukabil kendisine yutturulan yeni değerler sistemine göre hükmettiğini belirtir. Yeni değerler sistemine hadis *neva* demektedir. Bir ayet, ilahî değerler yerine “*hevâ*”nın konulmasını hâlis şirk ilân etmektedir: *أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا* “Gördün mü o *hevâ* (ve heves)ini tanrı edinen kimseyi? Şimdi onun üzerine (habibim) sen mi bir bekçi olacaksın? Yoksa onların çoğunu hakikaten (söz) dinlerler, yahut akıllanırlar mı sanıyorsun? Onlar, başka değil, dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki yolca daha sapıktır” (Furkân 43-44).

Ayet-i kerîme, *beşerî hevaya* saplanarak ilahî menşe'li *ma'rufu* “*iyi*”; *münkeri* de “*kötü*” kabul etmeyenleri *dört ayaklıdan beter* ilan etmektedir.

Böylece sadedinde olduğumuz hadiste, günümüzde çağdaşlık, hümanizm, laisizm gibi yaftalarla nikah, edeb, tesettür, haya, ibadet gibi marufları gericilik diye reddeden; fuhuş, içki, kumar, açık-saçıklık, ahlâksızlık, hayasızlık gibi her çeşit *münkeri* de ilericiilik diyerek hoş göstermeye, müdafaalarını yapmaya kal-

(22) Hadiste geçen *üşribe* “*ıçırılan*” tabiri pek manidardır. Günümüzde şartlandırılan kelimesi bunu en iyi karşılayacak tabir olmalıdır.

kan insanların hem yetişme vetirelerinin ve hem de ruhî yapılarının en belîğ bir tasvirini görmüş olmaktadır.

3- Hadisle ilgili ilave yorumları müteakiben kaydedeceğiz.

4768 ۳- وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَنْزِلُ أَنْاسٌ مِنْ أُمَّتِي بِغَائِطٍ يُسَمَّى الْبَصْرَةَ عِنْدَ نَهْرِ يُقَالُ لَهُ دِجْلَةُ. يَكُونُ عَلَيْهِ جِسْرٌ يَكْثُرُ أَهْلُهَا، وَتَكُونُ مِنْ أَمْصَارِ الْمُهَاجِرِينَ. فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضُ الْوُجُوهِ صِغَارُ الْأَعْيُسِ، حَتَّى يَنْزِلُوا عَلَى شَطِّ النَّهْرِ، فَيَتَفَرَّقُ أَهْلُهَا ثَلَاثَ فِرَقٍ: فِرْقَةٌ يَأْخُذُونَ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَالْبَرِّيَّةَ وَهَلَكُوا، وَفِرْقَةٌ يَأْخُذُونَ لِأَنْفُسِهِمْ وَكَفَرُوا، وَفِرْقَةٌ يَجْعَلُونَ ذَرَارِيَهُمْ خَلْفَ ظُهُورِهِمْ وَيُقَاتِلُونَهُمْ، هُمْ الشُّهَدَاءُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«العائط» المطمئن من الأرض.

و «البصرة» الحجارة البيض الرخوة، وبها سميت البصرة.
و «بَنُو قَنْطُورَاءَ» هُم التُّرْكُ، يُقَالُ إِنْ قَنْطُورَاءَ اسْمٌ جَارِيَةٌ كَانَتْ لِإِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، وَلَدَتْ لَهُ أَوْلَادًا جَاءَ مِنْ نَسْلِهِمُ التُّرْكُ.

3. (4768)- Hz. Ebu Bekr radiyallahu anı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ümmetinden birkısım insanlar Dicle denen bir nehir yanında, Basra denen geniş bir düzlüğe inerler. Nehrin üzerinde bir köprü vardır. Oranın halkı (kısa zamanda) çoğalır ve muhâcirlerin [müslümanların⁽²³⁾] beldelelerinden biri olur. Ahir zamanda geniş yüzlü, küçük gözlü olan Benî Kantûra gelip nehir kenarına inerler. Bundan böyle (Basra) halkı üç fırka-ya ayrılır:

(23) Ebu Ma'mer'in rivayetinde "müslümanların..." denmiştir.

★ Bir fırka sığır ve kır develerinin peşlerine takılıp (kır ve ziraat hayatına dönerler, bunlar) helâk olurlar.

★ Bir fırka nefislerini(n kurtuluşunu esas) alırlar (ve Benî Kantûra ile sulh yolunu) tutarlar. Böylece bunlar küfre düşerler.

★ Bir fırka da çocuklarını geride bırakıp onlarla savaşır. İşte bunlar şeh'it olurlar." [Ebu Dâvud, Melahim 10, (4306).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, henüz *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın zamanında mevcut olmayan, Hz. Ömer zamanında, hicrî 27 yılında, *Utbe Ibnu Gazvân* tarafından kurulan ve içerisinde hiç puta tapılmamış olan Basra şehrinden bahsetmektedir. Ancak bazı alimler başka görüştedir. *Aliyyu'l-Kârî* şu açıklamayı kaydeder: "*El-Eşref* der ki: "*Aleyhissalâtu vesselâm* bu şehirle, *Medinetu's-Selam* olan Bağdat'ı kastetmiştir. Zira Dicle, hadiste geçen kıyıdır. Köprü de Bağdat'ın ortasında mevcuttur. Basra'nın ortasında köprü yoktur. *Resûlullah*, Bağdat'ı Basra diyerek tanıtmıştır. Çünkü Bağdat'ın dışında, kapısına pek yakın bir yer vardır; *Bâbu'l-Basra* denir. *Aleyhissalâtu vesselâm* böylece, Bağdat'ı, ya bir kısmının ismiyle isimlendirmiş olmaktadır; yahut da, muzafın hafzedilmesiyle⁽²⁴⁾; tıpkı ayet-i kerîmede *وَاسْمُ الْقَرْيَةِ* dendiği gibi. Bağdat dahi *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* devrinde bugünkü şekliyle kurulmuş değildir. Keza *Aleyhissalâtu vesselâm* devrinde, şehirlerden bir şehir de değildi. Bu sebeple *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*: "**Müslümanların beldelerinden biri olur**" demiş, geleceğe matuf konuşmuştur. *Aleyhissalâtu vesselâm* zamanında hilakis, (o civarda), *Kisra'nın* *Medain* şehri çıktıktan sonra Basra'ya mensup, onun nahiyeleri sayılan birkısım köyler vardı (büyük bir şehir yoktu). Ayrıca, meselenin bir başka yönü daha var: Zamanımızda, Türklerin Basra'ya savaş suretiyle girdiğine dair kimse bir şey işitmiş değildir. Hadisin mânası şu olmalıdır: "**Ümmetimden birkısı, Dicle yakınlarına incek ve orada yerleşecektir. Burası müslüman beldelerden biri olacaktır.**" İşte burası Bağdat'tır." (*Aliyyu'l-Kârî* den.)

2- Benî Kantura ile Türklerin kastedildiği kabul edilmiştir. *Hattâbî*, "dendiğine göre" diyerek şu açıklamayı kaydeder: "*Kantûra*, Hz. *İbrahim*'in cariyesinin ismidir. Hz. *İbrahim*'in bundan çocukları dünyaya geldi. Türkler bu çocuklardan çoğalmadı." Bazı açıklamalara göre *Kantûra*, Türklerin atasının ismidir. Bazı âlimler bu açıklamaları reddeder ve "*Türklerin*, Hz. *Nuh*'un oğullarından *Yâfes*'ten çoğaldıklarını" ileri sürer. Hz. *Nuh aleyhisselâm*, Hz. *İbrahim*'den çok önce yaşadığına göre Türklerin Hz. *İbrahim*'le bir irtibatı olmamalı-

⁽²⁴⁾ Muzafın hafzi: *Bâbu'l-Basra* tabirinde *Bâh* kaldırılınca *Basra* kalır.

dır. Görüşlerdeki bu zıtlığı, “*Cariyenin, Yâfes evladından olması mümkündür*” veya “*Cariye ile, –Hazreti İbrahim’in evladlarından gelmesi haysiyeti ile– Hz. İbrahim’e mensup, Yâfes’in evladlarından biriyle evlenmiş bir kızın kastedilmiş olması, Türklerin mezkur evlilikten hasıl bulunması da mümkündür*” gibi uzlaş-ırıcı açıklamalarla kaldırmaya çalışanlar da olmuştur.

Şunu kaydetmek isteriz: Yeryüzündeki ırkların menşei bugün dahi ilmî, kesin bir çözüme kavuşmuş değildir. Sadece bazı nazariyeler mevcuttur. Kayde-dilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, eski kitaplarımız da, çok sağlam ve kesin bir kaynağa dayanmaksızın, malumat-ı müteârife şeklinde yaygınlık ka-zanmış olan birkısım rivayeti, bütün farklılıklarıyla birlikte tekrar etmektedirler. Herde *Kıyamerle* ilgili bölümde, *Kıyamet Öncesi Fitneler Faslında* (5018. hadis) açıklayacağımız üzere ülemânın ekseriyeti tarafından *Benî Kantûradan* maksadın Türkler olduğu kabul edilmiş bulunduğu halde, bununla başkasının ve mese-lâ *Sûdanlıların* kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

3- Basralıların ayrılacağı üç fırka hususunda şarihler şu açıklamayı kayde-derler:

1) *فرقة يأخذون اذئاب البقروا البرية* “Sığırların ve kır develerinin kuy-ruklarını yakalarlar”dan murad, “*Savaştan kaçınırlar, canlarını ve mallarını kurtarmayı düşünürler ve sığırlarının peşine düşerek kırlara, çöllere çekilirler. Ancak oralarda helak olurlar*” veya “*Savaştan kaçınıp ziraatle meşgul olurlar. Ekip kaldırmak maksadıyla sığırların peşine takılarak muhtelif yerlere dağılır-lar, oralarda helak olurlar.*”

2) *فرقة يأخذون لأنفسهم* “Nefsini esas alıp küfre düşen fırka”dan mak-sad, *Benî Kantûra* ile sulh yapmayı prensip edinen zümredir. Bunlar sulh elde edecek ama dinden, sünnetten, şahsiyetten fedakârlıkla, zilletle bunu yapabile-cektir. Bu da helâkın bir başka şekli, cesedden önce ruhun öldürülmesidir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bunu da te'yid etmiyor.

3- Üçüncü grup, kadın ve çocuklarını arkada bırakarak *Benî Kantûra*'ya karşı çıkıp mertçe savaşanları teşkil edenlerdir. Bunlar *Resûlullah*'ın teyid ve tasvibindedir. Zira bunlardan ölenlerin şehit olacaklarını haber vermektedir.

Aliyyu'l-Kârî der ki: “*Bu hadis Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın mucizelerindendir. Çünkü, *hâdis* *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın haber verdiği tarzda ay-nen, 656 yılında safer ayında vukûa gelmiştir.”

Aliyyu'l-Kârî'nin temas ettiği bu hâdis, *Hülagu* tarafından Bağdat'ın zaptı-dır.

Bağdat'ın düşmesiyle noktalanın İslâmî tezebzüb ibretlerle dolu bir hâdisedir. Hülâgu, Bağdat'ı zaptettikten sonra Halep hükümdarı *el-meliku'n-Nasr'a* yazdığı bir mektupta, müslümanların uğradığı bu mağlubiyet ve zilletin sebebi-ni şöyle özetler: *"Sizler haram yediniz ve imanınızda sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sâbi çocukları kullanmayı âdet ettiniz, şimdi bu-yurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz. "Zulme-denler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıklacaklarını yakında görür ve bilirler"* (Şuara 227). *Siz bize kâfir diyorsunuz. Biz de size fâsık ve fâcîr diyo-ruz...."*

Mezkur mektubu, dipnotlar da düşerek bazı yorumlar katarak nakleden *Ahmed Hilmi'den* aynen kaydetmeyi, *Resûlullah'ın* hadisinin anlaşılması ve ta-rihten ibret alınması için gerekli görüyoruz:

"Bu arada (Hicrî 657'de) Hülâgu, Halep Hükümdarı el-meliku'n-Nasır'a elçilerle bir mektup gönderdi. Bu mektup, Hülâgu'nun davranışı ve zihniyetini göstermesi bakımından çok alakabâhıştır. Bu sebeple Ebu'l Ferec'den aynen alı-yoruz:

"el-meliku'n-Nasır bilir ki biz (Hicrî 656'da) Bağdat üzerine inip tanrının kılınç ile orayı aldık ve oranın sahibini yanımıza çağırarak kendisine iki sual sorduk. Suallerimize cevap veremedi. Bundan dolayı sizin Kur'an'ınızda "Tanrı hiç bir kavmin elindeki nimeti, o kavim kendi kendisini bozmadıkça boz-maz" (Rad suresi 2) denildiği gibi, bizim azabımıza kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden müstehak oldu. Mallarını kıskandığı için, malına gelecek olan, canına geldi ve tatlı canlarını adi madenlere değiştiler. Bütün sonucu yine Tan-rının dediği "her ne yaptılarsa orada hazır buldular" (Kehf 49) gibi oldu. Çünkü biz, Tanrının kuvvetiyle kalkık ve O'nun kuvvetiyle muvaffak olduk ve ol-maktayız. Hiç şüphe yoktur ki biz, yeryüzünde Tanrının askerleriyiz."⁽²⁵⁾ Kendisi

(25) Hülâgû burada Hz. Peygamber'in, rivayet edilen bir hadisine işaret etmektedir. Bu hadis şöyledir: *"Benim birtakım askerlerim vardır, onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazap arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyla onlardan intikam alırım..."* Bu tip hadislerin hem ilm-i rivayet-ül hadis, hem de dirayet-ul hadis yönünden muallel ve mevzu bulundukları, muhaddislerce kabul edilmektedir. Fakat bu hadisler mevzu olsalar bile, bize devirlerindeki telâkkiyi anlatırlar ve zamanlarının, muhitlerinin bir bakıma aynası hükmündedirler. Hülâgû mektubunda, Moğolların nasıl görüldüğünü, müslümanlarca nasıl karşılandığını pek mükemmel gösterdiği gibi, kendisinin sebeb-i vücudunu da bu görüşe istinad ettirmektedir. Cengiz'in Buhara'daki konuşması, Hülâgû'nun bu mektubu, Papaların ve hristiyanların görüşleri hep aynı noktada düğümlenmektedir: Moğollar insanların günâhları dolayısıyla Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza makinesidir, Moğollar bunu bilhassa işlemler ve ken-dilerini diğer milletleri yola getirmek için Tanrı tarafından gönderilmiş, ikab-ı ilahîyi icraya memur, bir kavim olarak görmüşler ve göstermişlerdir. Bu, onlara karşı mukavemeti kırdığı gibi, kendilerini de gay-rete getirmiş; kuvvetlendirmiştir.

gâzabına uğratmak istediği kimseler üzerine bizi gönderir. Olup biten vakalar size ibret ve nasihat olsun. Bizim önümüzde kale para etmez ve karşımıza geçen ordular bir işe yaramaz ve hakkınızda yaptığımız kargışlar (beddua) bize geçmez. Başkalarında bakıp onların başlarına gelenlerden ibret alın ve örtü açılıp altındakiler meydana çıkmadan ve size bir hata gelmeden önce işlerinizi bizim elimize verin; biz sonradan ağlayanlara ve şikayet feryatları koparanlara acımayız. Nice şehirleri yaktık ve nice kimseler yok ettik ve nice çocukları atasız bıraktık ve yeryüzüne fesat saldık. Size kaçmak varsa, bize de kaçanları yakalamak var. Sizin için bizim kılıncımızdan kurtuluş yoktur. Oklarımız size nerede olsanız yetişir. Atlarımız her attan ziyade koşar ve oklarımız her şeyi yarar geçer, kılığlarımız yıldırım gibi iner. Akıllarımız dağlar gibi sağlamdır. Sayımız kumlar kadar çoktur. Bizden amân dileyen selamete erer. Bizim ile savaş etmeye yeltenenler sonunda pişman olurlar. Eğer siz bizim emrimize itaat ile şartlarımızı kabul edecek olursanız canlarınız bizim canlarımız ve mallarınız bizim mallarımız gibi olur. Yok, emrimize karşı gelir ve muhalefette ayak direrseniz, başlarınıza gelecekler geldiği zaman bizi değil kendinizi kınayın, ey zâlimler! Tanrı sizin aleyhinizedir. Gelecek musibet ve belâlara hazırlanın! Sonucun fe-na geleceğini önceden söyleyen kimsede şüphe yoktur ki, hiç bir kabahat kalmamıştır. Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sâbi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyrun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz! **“Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıklacaklarını yakında görür ve bilirler”** (Şuara 227). Siz bize kâfir diyorsunuz. Biz de size fâsik ve fâcir diyoruz. Bütün işleri takdir ve tedbir eden kimse tarafından biz size musallat edildik. Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler. Sizin zenginleriniz bizim katımızda yoksuldurlar. Yeryüzünün batı ve doğusu bizim elimizdedir. Yeryüzünde ne kadar mal sahipleri varsa onların hepsinin ellerindeki mallar ve kendileri bizim demektir. İstedğimiz vakit o malları onların ellerinden alıriz ve her gemiyi gashederiz⁽²⁶⁾. Kâfirler ateşlerini alevlendirmeden, kıvılcımlarını saçmadan ve sizin hepinizi yok edip yeryüzünde sizden bir kimseyi bırakmadan, akıllarınızı başlarınıza devşirin; doğruyu eğriden ayırın. Bu mektubumuz ile biz sizi uykudan uyandırdık. Apansız başınıza ateşler yağmamasını istiyorsanız hemen bu mektubumuza cevap verin. Sonrasını siz bilirsiniz.”

(26) Kur'an'da buyrulduğu veçhile Musa (A.S.), Hızır'la yoldaşlık ederken, Hızır binmiş oldukları gemiyi delmiş, Musa (A.S.) buna itiraz etmiş, Hızır “geminin önünde her gemiyi gasheden bir padişah var idi” demişti. Bu söz buna işaret edip, biz ilâhi kudret ve teyidle hareket edip, her şeyi yaparız demek istemekte, hatta daha ileri gitmektedir.

Hülâgu, bu mektubunda, kendilerinin Tanrı teyidine mazhar oldukları, hatta Tanrı kudretinin kendilerinde tecelli ettiği, kendilerinin onun takdirini icra eden memurlar olduklarını, zalimlere, fâcirlere karşı gönderilmiş bulunduklarını söylemektedir. Cengi'z'den itibaren hep böyle konuşmuşlardır. Bu onların bu vazifelerine hakikaten inandıklarını gösterir. "Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler..." derken de, makam-ı uluhiyetten konuşur gibidir. Eski Türk hakanları (Tanrı kulu)durlar, yani (Zillullahi fil-arz)durlar. Tanrının yeryüzünde mümessilidirler ki, bu ibarede ona işaret etmektedir. Diğer taraftan kendi vücudunu ve zuhurunu Kur'ân'la da teyit etmektedir ki, bu kalplere hoş görünmek içindir denilebilir.

Halep Meliki bu mektubu alınca, ümerâsiyla müzakere ederek yerine oğlunu gönderdi. Hülâgu bunu izaç etmekle beraber, babasının gelmesini şu cümle ile bildirdi: "Onun gönlü bize karşı doğru ise kendi gelir; yoksa biz, ona gideriz." Bu sözler üzerine Melik, Hülâgu'ya gitmek istedi ise de heyleri döndürdüler."

4769 — ٤ — وَعَنْ حَسَّانِ بْنِ عَطِيَّةٍ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يَقُولُ لَهُ ذُو مَخْبَرٍ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صُلْحًا آمِنًا فَتَنْزُونَ أَثْمَ وَهُمْ عَدَوًّا مِنْ وَرَائِكُمْ فَتَنْصُرُونَ وَتَعْتَمُونَ وَتَسْلُمُونَ، ثُمَّ تَرْجِعُونَ حَتَّى تَنْزِلُوا بِمَرْجٍ ذِي ثُلُولٍ، فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ النَّصْرَانِيَّةِ الصَّلِيبَ؛ فَيَقُولُ: غَلَبَ الصَّلِيبُ، فَيَغْضَبُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَذُقُهُ. فَعِنْدَ ذَلِكَ تَغْدِرُ الرُّومُ وَتَجْتَمِعُ لِلْمَلْحَمَةِ وَيَثُورُ الْمُسْلِمُونَ إِلَى أَسْلِحَتِهِمْ فَيَقْتُلُونَ، فَيَكْرِمُ اللَّهُ تِلْكَ الْعِصَابَةَ بِالشَّهَادَةِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الْمَرْجُ» الأرض الواسعة ذات النبات تخرج فيها الدواب: أى تسرح

مختلطة كيف شاءت.

و «الثُلُولُ»: الأماكن المرتفعة من الأرض.

و «المَلْحَمَةُ» معظم القتال.

4. (4769)- *Hassân Ibnu Atiyye, Cübeyr Ibnu Nüfeyr*'den, o da *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın *Zi-Mihber* denen bir sahabisinden naklen anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

"Rumlarla güvenilir bir sulh yapacaksınız. Onlar arkanızda (başkalarına) düşman olacaklar, sizler (de diğer düşmanlarınızla) savaşacak ve (Allah'ın keremiyle) yardıma mazhar olacaksınız; ganimet elde edecek, selamete ereceksiniz. Sonra dönüp tepelikli bir çayıra ineceksiniz. Hristiyanlardan biri salibi kaldıracak ve: "Sâlib galebe çaldı!" diyecek. Müslümanlardan bir adam öfkelenip onu (salibi) kıracak. Bunun üzerine Rum, (antlaşmasına) ihanet edip büyük bir savaş için toplanacak. Müslümanlar da silaha sarılıp savaşacaklar. Allah bu orduya şahadet lutfedecek." [Ebu Dâvud, Melâhim 2, (4292, 4293).]

4770 ۵- وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَكُونُ اخْتِلَافٌ عِنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ. فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ هَارِبًا إِلَى مَكَّةَ فَيَأْتِيهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ فَيَخْرِجُونَهُ وَهُوَ كَارِهٌ، فَيُيَايِعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ، وَيُيَعِّثُ إِلَيْهِمْ بَعَثٌ مِنَ الشَّامِ فَيُخَسِّفُ بِهِمُ بِالْبَيْدَاءِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ. فَإِذَا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَتَاهُ أَبْدَالُ الشَّامِ وَعَصَائِبُ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَيُيَايِعُونَهُ. ثُمَّ يَلْشَأُ رَجُلٌ مِنْ قَرِيشٍ، أَخْوَالُهُ كُلُّهُمْ فَيَنْبَغِثُ إِلَيْهِ بَعْثًا فَيُظْهِرُونَ عَلَيْهِمْ وَذَلِكَ بَعْثٌ كُلِّبِ، وَالْخَبِيئَةُ لِمَنْ لَمْ يَشْهَدْ غَنِيمَةَ كُلِّبِ. فَيَقْسِمُ الْمَالُ وَيَعْمَلُ فِي النَّاسِ بِسُنَّةِ نَبِيِّهِمْ وَيُلْقَى الْإِسْلَامُ بِجِرَانِهِ إِلَى الْأَرْضِ، فَيَلْبِثُ سَبْعَ سِنِينَ، وَقَالَ بَعْضُ الرُّوَاةِ: تَسْعَ سِنِينَ، ثُمَّ يَتَوَفَّى وَيُصَلَّى عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله «وَيُلْقَى الْإِسْلَامُ بِجِرَانِهِ» أى يقرّ قراره ويستقيم: كما أن البعير إذا برّك فاستراح مدّ جراحه على الأرض.

5. (4770)- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın zevcelerinden *Ümmü Seleme radiyallahu anhâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Bir halifenin ölümü anında (ehl-i hal ve akd arasında) ihtilaf olacak. (O zaman) Medine ahalisinden bir adam (Mehdi), kaçarak Mekke'ye gidecek. Mekke halkından birkısmı ona gelecek ve (fitne çıkar korkusuyla) istemediği halde onu (evinden) çıkaracaklar. Rûkn ile Makam arasında ona biat edecekler. Onları (ortadan kaldırmak için) Şam'dan bir ordu gönderilecek. Ordu Mekke-Medine arasındaki el-Beyda'da yere batırılacak. İnsanlar bu (kerameti) görünce ona Şam'ın Ebdâl'ı ve Irak ahalisinin velileri ona gelip biat ederler. Sonra Kureyş'ten, dayıları Kelb kabilesinden olan bir adam zuhur eder ve (Mehdi ve adamlarına) karşı bir ordu gönderir. Ama onlar bu orduya galebe çalarlar. Bu ordu, Kelbî'nin (ihtirasıyla çıkarılmış) bir ordudur. Bu Kelbî'nin ganimetine iştirak edemeyen zarara uğramıştır. (Mehdi), malı taksim eder. Halk arasında peygamberlerinin sünnetini (ihya eder ve onun) ile amel eder. İslâm yeryüzüne yerleşir. Yedi yıl hayatta kalır. –Bazı raviler dokuz yıl demiştir.– Sonra ölür ve müslümanlar cenaze namazını kılarlar.” [Ebu Dâvud, Melâhim I, (4286, 4288, 4289).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birkaç meseleye birden temas etmektedir:

1- MEHDİ MESELESİ: Medine'den çıkıp kaçarak Mekke'ye giden zatı, bazı alimler *Mehdî* olarak değerlendirmiştir. Bu kanaatte olan *Tibî*, delil olarak bu hadisi *Ebu Dâvud*'un *Kitabu'l-Mehdî* bölümünde kaydetmiş olmasını gösterir.

Hadisten anlaşıldığına göre, bir halifenin ölümü üzerine, yerine seçilecek kimse meselesinde seçiciler (ehlü'l-halve'l-akd) arasında ihtilaf çıkar. Zikri geçen zat (*Mehdi*), *emirlik makamının* mesuliyetinden veya fitne çıkmasından korkarak Mekke'ye kaçar. Ne de olsa orası, kendine iltica edenlere emniyet sağlayan, içinde yaşayanlara mabet olan mukaddes yerdir.

Mekke halkı onun halini anlayarak yalnız bırakmaz: Onu evinden çıkarıp Kâ'be'nin önünde Haceru'l-Esved Rûknü ile Makam-ı İbrahim arasında biat eder. Ancak Şam'dan bir ordu gönderilerek bunlar tenkîl edilmek istenir. Fakat ordu Mekke-Medine yolu üzerinde el-Beyda'da yere batırılır. Bu kerametle kıymeti ve makamı ortaya çıkan zatın etrafında, civarın salihleri toplanır: Şam'ın

ebdâlları, Irak'ın sulehası vs. yanına gelip biat ederler.

Sonra, annesi Kelb kabilesinden olan Kureyşli birisi buna (*Mehdî*'ye) karşı çıkar ve hatta bir ordu hazırlar. *Mehdi* ve adamları bu orduyu bertaraf ederler, bol miktarda ganimet elde ederler.

Mehdi yedi veya dokuz yıl hayatta kalır. Sünneti ihya eder ve halk arasına sünnetle amel edilmesini sağlar. İslâm böylece sağlam bir şekilde yeryüzüne yerleşir.

Hadis, bu şekilde *Mehdî*'nin yapacağı icraatı özetler.

Mehdî hakkında yegâne hadis bu değildir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesse-lâm*, pek çok hadisiyle, ahir zamanda çıkacak *Mehdî*'den bahsetmiş, icraatını ve diğer birkısım evsafını bildirmiştir. *Mehdî* ile ilgili açıklamayı ileride (5004-5008. hadisler) yapacağımız için burada teferruata girmeyeceğiz.

2- EBDÂL MESELESİ: Hadiste temas edilen diğer bir husus Şam'ın *Ebdâllarıdır*.

Ebdâl, “bedel” kelimesinin cem'idir. Dilimizde *abdâl* şeklinde kullanılır. Kelime cemi olmasına rağmen müfred gibi kullanırız. Arapça aslında da müfredi olan bedel pek kullanılmamaktadır. en-Nihâye'de şu açıklama yapılır. “*Bunlar evliyalar ve âbidlerdir; bedelin cem'idir. Ebdâl diye isimlenmişlerdir. Çünkü, her ne vakit bunlardan biri ölecek olsa, bir başkası onun yerini alır.*” Suyutî *Mirkâtü's-Suûd*'da der ki: “*Kütüb-i Sitte'de Ebdâl'dan bahseden bir başka hadis mevcut değildir. Sadece Ebu Dâvud'un bu hadisi onların zikrine yer vermek-tedir. Ancak Hâkim bu hadisi el-Müstedrek'te tahrir etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Kütüb-i Sitte dışında, Ebdâl'lar hakkında pek çok hadis gelmiştir. Bunları müstakil bir kitapta topladım.*” *İbnu'l-Cevzî*, *Ebdâl*'la ilgili bütün rivayetlere “*mevzu*” demiştir. Ancak *Suyutî*, ona karşı çıkmıştır. *Suyutî*'ye göre, *Ebdâl*'le ilgili haber sahihtir. Hatta mütevatir de denilebilir. “*Çünkü der, rivayetler manevi mütevatir haddine ulaşmıştır. Öyle ki, ebdallerin varlığına kesinlikle hükmetmek zaruret halini almıştır.*” *İbnu Hacer*, *Fetâva*'sında: “*Ebdâllar hakkında kimisi sahih kimisi gayr-i sahih, bir çok hadis gelmiştir. Kutub'un zikri bazı âsarda gelmiştir. Süfîler arasında meşhur olan evsafıyla Gavs hakkında hiçbir rivayet sabit değildir*” der.

Ebdâllarla ilgili birkaç hadisi mealen kaydediyoruz:

★ *Ahmet İbnu Hanbel*, *Ubâde İbnu's-Sâmir*'ten merfu olarak naklediyor:

“Bu ümmette Ebdâllar otuz tanedir. Kalpleri, Hâliku'r-Rahmân Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir. Bunlardan biri ölünce Allah onun yerine bir başkasını koyar.”

★ Yine *Ubâde*'nin bir başka rivayeti şöyledir: “*Ümmetimde Ebdâllar otuz tanedir. Arz onlar sebebiyle ayaktadır, onlar sebebiyle yağmura mazharsınız, onlar sebebiyle yardıma mazharsınız.*” Bu iki hadisin senedine “*sahih*” denmiştir.

★ *Avf İbnu Mâlik*'in *Taberânî*'deki rivayeti şöyle: “Ebdâller Şam ehli arasındadır. Onlar sebebiyle yardım görürler, onlar sebebiyle rızka mazhar olurlar.”

★ *Hz. Ali*'nin rivayeti: “Ebdâller Şam'dadır. Onlar kırk erkektir. Bunlardan biri öldü mü, Allah yerine birini koyar, yağmur onlar sebebiyle sular, düşmanlara karşı onlar sebebiyle yardım edilir, Şam ehlinen azap onlar sebebiyle bertaraf edilir.”

Bu son iki rivayetin hasen olduğu söylenmiştir.

Hilyetü'l-Evliya'da *Ebu Nuaym*'ın *İhnu Ömer*'den rivayeti şöyle: “Her nesilde ümmetimin en hayırlıları 500 kişidir. Ebdallar da kırk kişidir. Ne 500'ler için ne de 40'lar için eksilme vardır. Bunlardan bir kimse ölünce Allah yerine 500'den birini alır, kırklara koyar.” Yanındakiler: “*Ey Allah'ın Resûlü! Bize onların amellerini söyle!*” dediler. *Buyurdu ki: “Onlar kendilerine zulmedenleri affederler. Kendilerine kötülük yapanlara iyilik yaparlar. Allah'ın kendilerine verdiği şeylerde başkalarına pek cömert davranırlar.”*

Yukarıda kaydedilen hadislerde *Ebdâlların* miktarı hakkında bazan otuz bazan kırk sayısı zikredilmiştir. Şârihler arada bir tenakuz belirtirler ve: “Çünkü derler, hadisin birinde “kırk erkek” denirken, diğerinde “Hz. İbrahim'in kalbi üzerine otuz” denmiştir. Şu halde otuzu Hz. İbrahim'in kalbi üzerinedir, on adedi öyle değildir.” Münavî, arz'ın Ebdallar sayesinde ayakta kalması, yağmur ve nusretin onlar vasıtasıyla gelmesi hususunda şu açıklamayı kaydeder: “Peygamberler arzın direkleri idi. Peygamberlik kesilince, Allah onların yerine bunları koydu. Bunların birkısmı arz ehline yardım eder, feyzin gelmesini artırır. Bazı âsarda gelmiştir ki: “Arz, peygamberlerin gidişinden Allah'a şikayette bulunur. Allah Teâla.: “Senin sırtına otuz tane siddik koyacağım” cevabını verir. Arz da sükûnete erer.” *Ubâde* hadisinde geçen: “..Onlar sebebiyle arz ayaktadır...” ibaresi, yine *Hilye*'nin bir başka rivaye-

tinde: “Onlar sebebiyle ihya edilir ve öldürülür, yağmur yağar, nebat biter, belalar defedilir.” Râvî der ki: “Haberi rivayet eden İbnü Mes’ud’a denildi ki: “Nasıl, onlar sebebiyle ihya ve öldürme olur, yağmur yağar..?” Şu cevabı verdi: “Çünkü onlar, Allah’tan ümmetlerin çağılmasını talep ederler ve çoğalırlar, cebbârlara beḍdua ederler, onlar azalır. Yağmur talep ederler, yağmur yağar. Onlar dilerler, onlar için arz nebat verir, dua ederler, bu dua sebebiyle nice belalar defolur.” Hakîmu’t-Tirmizî şu rivayeti kaydeder: “Arz Allah’a nübüvvetin kesilmesinden şikayette bulundu. Allah Teâla: “Senin sırtına kırk tane siddîk koyacağım. Onlardan biri ölünce, yerine bir başkasını bedel kılacağım. Bu sebeple onlara bedel dediler. Allah onların ahlaklarını tebdil etti. Onlar arzın direkleridir, onlar sebebiyle arz ayaktadır, onlar sebebiyle yağmur yağar.”

الرَّحْمَنِ كُلَّمَا مَاتَ رَجُلٌ أَبْدَالَ اللَّهُ مَكَانَهُ رَجُلًا

“Bu ümmette Ebdâllar otuz kişidir. Hepsinin kalbi Hz. İbrahim halilurrahman’ın kalbi üzerinedir. İçlerinden biri ölünce, Allah onun yerine bir başkasını bedel kılar” hadisini açıklayan Münavî şu bilgileri kaydeder: “Bunların kalbine, Allah’a gitmede, Hz. İbrahim aleyhisselâm’ın yolu açılır. Bir rivayette: قُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ “Kalpleri bir kişinin kalbi üzeredir” ibaresi gelmiştir. el-Hakîm (et-Tirmizî) der ki: “Onlar böyle tek bir kalp gibi oldular. Çünkü kalpleri Allah’tan başka herşeyle meşgûliyeti terkeder, hepsinin tek meşgûliyeti Allah olunca kalplerde tam bir birlik hasıl olur.” Futûhât-ı Mekkiyye’de İbnü Arabî der ki: “Hadisdeki “Hz. İbrahim’in kalbi üzeredirler” sözü; bir başka hadiste geçen “Hz. Adem’in kalbi üzeredirler” şeklinde, beşer büyüklerinden birinin veya bir meleğin kalbine izafe eden ifadelerin mânası şudur: “Onlar ilâhî marifetleri kazanmada bu şahsın kalbiyle tekallüb eder (haşır-neşir olur). Çünkü ilahî ilimlerin vâridatı, kalplere varid olur. Her bir ilim, melek ve peygamberden bir büyüğün kalbine vârid olur. O da bunu, kalbi kendi kalbi üzere olan bu kalplere ifaza eder. Bu sebeple, bazı büyükler der ki: “Falan kimse falan kimsenin izi üzeredir.” Bunun mânası zikrettiğimiz şekildedir.” el-Kayserî er-Rumî, el-Ârif İbnü Arâbî’den naklen der ki: “Hadiste: “İbrahim aleyhisselam’ın kalbi üzeredir” denmiştir. Çünkü velayet ikidir: Mutlak velayet, mukayyed velayet. Mutlak olan, küllî olan velayettir, bütün cüz’î velayetler onun fertleridir. Mukayyed olan ise, hadiste geçen (Hz. İbrahim’in yolu, Hz. Adem’in yolu... gibi) münferid velayetlerdir.

Küllî olsun, cüz’î olsun bu velâyetlerden her biri marifetin zuhurunu talep

eder. Bu ümmet içerisinde, veraset yoluyla bütün peygamberlerin velayetleri zuhur etmiştir. Bu sebeple bu hadiste **“İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzere”** denmiştir; bir başka hadiste **“Musa aleyhisselam'ın kalbi üzere”** denmiştir. Değişik hadislerde başka isimler de sayılmıştır. Peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselam, velayet-i külliye dairesinin sahibi olması haysiyetiyle velâyet-i külliye sahibidir. Çünkü, bu küllî nübüvvetin bâtını küllî velayet-i mutlakadır. Bu ümmet içerisinde, peygamberlerden herbirinin velayetinin bir mazharı olunca, bu ümmette büyük peygamberlerden herbirinin kalbi üzere olan kimseler bulunacaktır.”

Münâvî, ebdâl diye tesmiye edilmişlerine: “Çünkü onlar kötü huylarını tebdil ettiler, nefislerini buna razı ettiler, böylece güzel ahlâk, amellerinin zineti oldu” şeklinde bir yorum getirir.

Münâvî, otuz rakamıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar: “Ehl-i hakikatın sözlerinin zahirine göre “otuz, onların muhtelif mertebeleridir.” el-Ârif el-Mürsî der ki: “Melekût aleminde dolaştım. Ebu Medyen'i, arş'ın tavanında muallak gördüm. Kızıl tenli, mavi gözlü birisiydi. Kendisine: “İlimlerin ve makamın nedir?” dedim. “Yetmişbir ilim biliyorum. Makamım da halifelerin dördüncüsü, yedi ebdâl'in başıdır” dedi. “Ya Şazeli'nin durumu?” dedim. “O bir denizdir, onu ihata etmek mümkün değildir!” dedi.”

el-Ârif el-Mürsî der ki: “Üstadım Şazeli'nin önünde oturuyordum. Yanına bir cemaat girdi. Bana: “Bunlar Ebdâl'dir” dedi. Ben de basiretimle baktım. Onları Ebdâl olarak görmedim ve hayrette kaldım. Şeyhim dedi ki: “Kim günahlarını hasenâta tebdil ederse, o kimse bedeldir.”⁽²⁷⁾ Böylece anladım ki, ebdallığın ilk mertebesi günahların sevaba tebdilidir.” Ibnu Asakir'in tahricine göre, Ibnu'l-Müsennâ, Ahmed Ibnu Hanbel'e: “Bıru'l-Haff İbni'l-Hâris hakkında sorunca: Ahmed Ibnu Hanbel “Yedi Ebdâl'in dördüncüsüdür” diye cevap vermiştir.”

Münâvî, Ibnu Arabî'nin Hilyetü'l-Ebdâl kitabından şunu kaydeder: “Bir arkadaşımız anlattı ki: “Bir gece ben o günkü vird'im tamamlamış olarak secademde oturuyordum. Başım dizlerimin arasında Allah'ı zikrediyordum. Derken bir şahsın altımdaki seccademi çekip, ona bedel bir hasır yaydığını hissettim. “Bunun üzerinde namaz kıl” dedi. Halbuki odamın kapısı üzerime örtülü idi. Bu durum bana bir korku verdi. Ama adam: “Allah'a dost olan korku his-

(27) Burada Furkan suresindeki “Allah tevbe edenlerin günahını hasenâta tebdil eder...” mealindeki ayete işaret edilmiştir (70. âyet).

setmez" dedi ve arkadan ilave etti: "'Her halinde Allah'tan kork!" Sonra içimden bir ses geldi ve: "Ey Efendim! Ebdallar ne ile ebdâl oluyorlar?" diye sordum.

"Dört şeyle, dedi ki, bunları Ebu Talib, el-Kût'da zikretmiştir: Samt (konuşmamak), uzlet, açlık, geceleyin uyuyamak." Adam sonra çekilip gitti. Oda ma nasıl girdi, nasıl çıktı bilemiyorum. Çünkü kapım kapalıydı." el-Ârif İbnu Arabî der ki: "Bu ebdallardan biridir, ismi, Muâz İbnu Eşres'dir. Mezkur olan dört şey de bu yüce yolun temelleri ve esaslarıdır. Kimin bu yolda ayağı ve sebatı yoksa, o kimse Allah'ın yolundan sapmış demektir." İbnu Arabî devamla der ki: "Bir ebdâl, bir yeri terketti mi, yerine oraya ruhanî bir hakikati koyar. Bu velinin göç ettiği bu yer ahalisinin ervahı onun etrafında toplanır. Bu yerdeki insanlardan birinde, bu şahsa karşı şiddetli bir şevk ve arzu zuhur etse, o şahsın yerine, bedel kıldığı bu ruhanî hakikat cesed giyer ve onlara konuşur. Onlar da kendilerine gaib olduğu halde buna konuşurlar. Bu hal, bazan ebdal'dan olmayan kimse hakkında da cereyan eder. Ancak bu ikisi arasında fark vardır: Ebdal olan gitmiştir ve yerine başkasını bıraktığını bilir. Ebdal olmayan ise, onu bıraksa da bunu bilmez. Çünkü bu dört şeye onun hakkında hükmedilemez."

Bazı rivayetlere göre, ebdallerin evsafıyla muttasıf olmanın yolu çok namaz, çok oruçtan ziyade, ahlâkî kemalden geçtiği belirtilir. *Hakîmu't-Tirmizî*, *Ebu'd-Derdâ*'dan kaydettiği bir rivayette şunu ziyade etmiştir: **لَمْ يَسْقُوا النَّاسَ بِكَثْرَةِ صَلَاةٍ وَلَا صَوْمٍ وَلَا تَسْبِيحٍ. وَلَكِنْ بِحُسْنِ الْخُلُقِ وَصِدْقِ الْوَرَعِ وَحُسْنِ الْبَيَّةِ وَسَلَامَةِ الصَّدْرِ**
أُولَئِكَ جَزَبَ اللَّهُ إِلَهُ إِنْ جَزَبَ اللَّهُ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Onlar insanları ne çok namaz kılarak, ne çok oruç tutarak, ne de çok tesbih çekerek geçmiş değillerdir. Fakat onları öne geçiren husus güzel ahlâk, verâ ve takvada sıdk, halis niyet, iç temizliği gibi ahlâkî düsturlardır. Bunlar(a uyanlar) hizbullahtır. Hizbullah olanlar kurtuluşa erecek olanlardır" (Mücâdile 22). Bunlara ebdal denmiştir. Çünkü onlar, önceki yerlerinde kendilerine benzeyen bir başkasını bedel bırakarak başka bir yere göçerler. Cinler hakkında muhtelif suretlere bürünmek caiz olunca, melekler ve evliyalar hakkında bu evlâdır. Sûfiyye mesleğine göre, cisimler aleminde ruhlar aleminde orta bir alem mevcuttur; buna *alem-i misal* derler. Onlara göre bu alem, cesedler aleminde daha latif, *âlem-i ervahtan* daha kesiftir. Ruhların cesed giyme ve muhtelif şekillerde zuhur etme hadisesini bu *âlem-i misale* bina ederler. Bir velinin tavırdan tavıra geçmek (suretiyle terakki etmesi) üç şekilde husul bulur:

1) Cinlerde olduğu gibi, temsil ve teşekkül yoluyla birçok sureti alma hali.

2) Farklı suretlere bürünmeden arzın dürülmesi, mesafenin tayyedilmesi suretiyle farklı yerlerde görünme hali. Bunun sonucu olarak onu iki ayrı şahıs, aynı bünye ve şekil içinde ayrı ayrı yerlerde görebilir. Allah bunu, arzı dürmek ve görmeye mani perdeleri kaldırmak suretiyle gerçekleştirir. Kişi aslında bir yerde olduğu halde iki yerde zannedilir. Bunun en iyi örneği, (Mirac dönüşü Mekkelilerin dileği üzerine) Beytu'l-Makdis'le Resûlullah arasındaki perdelerin kalkması ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu tasvir etmesidir.

3) Velinin cüsse itibariyle kevni dolduracak kadar azamet ve büyüklük kesbetmesi ve bu yolla her tarafta müşahade edilmesidir.

Gazalî der ki: “Ebdallar insanların ve halkın gözünden saklıdır. Çünkü bunlar, devrin alimlerine bakmaya tahammül edemezler. Çünkü bunlar, onlar nazarında Allah'ın cahilidirler. Onlar ise, nefisleri yanında ve cahiller nazarında ülemâdır.”

SONUÇ: Ibnu Arabî der ki: “Allah'ın kendileriyle âlemi muhafaza buyurduğu direkler dörttür. Bunlar ebdallerden daha hastırlar. İki imam ise bunlardan daha hastırlar. Kutup ise hepsinden ehaştır. Ebdal, kötü vasıfları iyileriyle tebdil eden herkes için kullanılan müşterek bir lafızdır ve bunu muayyen bir miktar hakkında kullanırlar. Bu muayyen miktar kırktır; otuz da denmiştir, yedi de denmiştir. Her birinin, dörü direk (veted)den bir direği, Beyt'in rûkûnlerinden bir rûknü vardır. Hz. İsa'nın kalbi üzere olanlara Rûkn-i Yemanî, peygamberlerden bir peygamberin kalbi üzere olanla, Hz. Adem'in kalbi üzere olan kimseye, Rûkn-i Şâmî; Hz. İbrahim'in kalbi üzere olana, Rûkn-i İrâkî; Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın kalbi üzere olana da Rûkn-i Hacer-i Esved vardır. Bu, Allah'a hamdolsun bizindir.”

3- ASÂİB MESELESİ: Asaib, en-Nihâye'nin açıkladığı üzere “İsabe”nin cem'idir. Miktarı, on'dan kırk'a kadar olan cemaat demektir. Hadiste, hayırlılar cemaati mânasınadır. Hz. Ali'nin bir rivayeti şöyle: **الْأَبْدَالُ بِالشَّامِ وَالْجَبَاءِ بِمِصْرَ وَالْعَصَائِبُ بِالْعِرَاقِ**

“Ebdaller Şam'dadır; Nücebâ Mısır'dadır; Asâib de Irak'dadır.” Şu halde, asaib salihler, iyiler manasına gelir. Hadiste, ıstılah olarak kullanılmış olup Irak'da bulunan salihleri ifade etmektedir.

Anlaşılabacağı üzere hadis, ebdâl, nücebâ, asaib gibi kelimelerle ifade edilen salih, zahid ve veli kulların Mehdi'ye delalet edeceklerini ifade etmektedir.

4771 ٦- وَعَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُوشِكُ الْأَمَمُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَتَدَاعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قَصْعَتِهَا. فَقَالَ قَائِلٌ: مِنْ قِلَّةٍ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: لَا، بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ، وَلَكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ، وَلَيَنْزَعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ، وَلَيَقْذِفَنَّ فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهْنَ. قِيلَ: وَمَا الْوَهْنُ. قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهَةُ الْمَوْتِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«التَّدَاعَى» التَّبَاع: أى يدعو بعضها بعضاً فتجيب.

و «الْأَكَلَةُ» جمع آكل

و «الْغُثَاءُ» ما يلقيه السيل.

6. (4771)- Hz. Sevbân radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Size çullanmak üzere, yabancı kavimlerin, tıpkı sofraya çağrışan yi-yiciler gibi, birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.”

Orada bulunanlardan biri: “O gün sayıca azlığımızdan mı?” diye sordu.

“Hayır, buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz. Lakin sizler bir selin getirip yığıldığı çer-çöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çer-çöpler durumun-da olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygu-sunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak!”

“Zaaf da nedir ey Allah’ın Resûlü?” denildi.

“Dünya sevgisi ve ölüm korkusu!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Melâhim 5, (4297).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, düşmana karşı gerçek gücün ve gerçek zaafın ne olduğunu iki kelime ile ifade etmektedir:

★ Dünya sevgisi.

★ Ölüm korkusu.

Bunların zıddı da gerçek gücü ifade eder.

Sadece ekonomik gücün değil, her çeşit insanî ve medenî kıymetlerin bile rakama dökülüp kemiyetle ifade edildiği günümüz telakkisinden ne kadar farklı? İslâm'ın bidayetteki kemmî azlık ve ekonomik hiçliğe rağmen şehit olmak hırsı ve Allah yolunda ölmek aşkıyla doluluk sebebiyle elde edilen başarıları ve ulaşılma iktisadî zenginliği delil kılarak, hadisın İslâm âleminin günümüzdeki problemlerine de çözüm formülü olabilecek bir hakikatı dile getirdiğini söylemek istiyoruz. **اللَّهُمَّ ارِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا إِيَابَهُ**

4772 — وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: [وَاللَّهِ مَا أَذْرِي أَنَسَى أَصْحَابِي أَمْ تَنَاسَوْا؟ وَاللَّهِ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ قَائِدٍ فَتَنَةٍ إِلَى انْقِضَاءِ الدُّنْيَا يَلُغُ مَنْ مَعَهُ ثَلَاثِمِائَةٍ فَصَاعِدًا إِلَّا سَمَاهُ لَنَا بِاسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَقَبِيلَتِهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

7. (4772)- Hz. Huzeyfe radiyallahu anh diyor ki: “Vallahi bilemiyorum! Arkadaşlarım gerçekten unuttular mı yoksa unutmuş mu gözüküyorlar? Allah'a kasem olsun, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Kıyamete kadar gelecek fitne başlıardan üçyüz ve daha fazla etbâi bulunan herkesi, hiçbirini ırakmadan, bize ismiyle, babasının ismiyle, kabilesiyle söyleyip haber verdi.” [Ebu Dâvud, Fiten 1, (4243).]

★ İSMEN ZİKREDİLMEYEN FİTNELER

4773 — ١ — عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا، وَيُؤْمِسِي كَافِرًا وَيُؤْمِسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (4743)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Karanlık gecenin parçaları gibi olan fitnelerden önce, hayırlı ameller işlemede acele edin. O fitne geldi mi kişi mü'min olarak sabaha erer de kâ-

fir olarak akşama girer. Mü'min olarak akşama erer de kâfir olarak sabaha ulaşır; dinini basit bir dünya menfaatine satar.” [Müslim, İman 186, (118); Tirmizî, Fiten 30, (2196).]

4774 ۲- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَرْبَعُ فِتْنٍ، فِي آخِرِهَا الْفَنَاءُ] أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

2. (4774)- *İbnu Mes'ud radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Bu ümmette dört (büyük) fitne olacak. Sonuncusunda Kıyamet kopacak!” [Ebu Dâvud, Fiten 1, (4241).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde Kıyamete kadar vukûa gelecek dört mühim dahilî fitneden bahsetmektedir. Bu fitnelerin umumî vasfı *Taberânî'nin, İmrân İbnu Husayn'dan* yaptığı bir rivayette belirtilmiştir:

تَكُونُ أَرْبَعُ فِتْنٍ: الْأُولَى يُسْتَحَلُّ فِيهَا الدَّمُ وَالثَّانِيَةُ يُسْتَحَلُّ فِيهَا الدَّمُ وَالْمَالُ وَالثَّالِثَةُ يُسْتَحَلُّ فِيهَا الدَّمُ وَالْمَالُ وَالْفَرْجُ وَالرَّابِعَةُ الدَّجَالُ

“Dört (büyük) fitne olacak. Birincide kan helal addedilecek; ikincide hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüde hem kan, hem mal, hem de fercler helal addedilecek; dördüncü fitne Deccal fitnesidir.”

4775 ۳- وَعَنْ عَرْفَجَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سَتَكُونُ هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ؟ فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُفَرِّقَ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَهِيَ جَمِيعٌ فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَأَنَّهُ مَنْ كَانَ: وَفِي رِوَايَةٍ: فَاقْتُلُوهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

«هنات» جمع هنة، وهى الخصلة من الشر دون الخير.

3. (4775)- *Arfece radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“Şerler ve fesadlar olacak. Kim, birlik içinde olan bu ümmetin işinde

tefrika çıkarmak isterse, kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun.” –Bir rivayette: “...onu öldürün!” denmiştir.” [Müslim, İmâret 59, (1852); Ebu Dâvud, Sünnet 30, (4762); Nesâî, Tahrim 6, (7, 93).

4776 — وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

وزاد في رواية: «سَيَخْرُجُ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ تَتَجَارَى بِهِمُ الْأَهْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ بِصَاحِبِهِ لَا يَبْقَى مِنْهُ عِرْقٌ وَلَا مَفْصِلٌ إِلَّا دَخَلَهُ». و «التَّجَارَى» تفاعل من الجرى وهو الوقوع في الأهواء الفاسدة. و «التَّدَاعَى» فيها، تشبيها بجرى الفرس. «الْكَلْبُ» بفتح الهمزة اللام: داء معروف يعرض للكلب، إذا عض إنساناً عرضت له أعراض رديئة فاسدة قاتلة، فإذا تجارَى بالإنسان وتمادى به هلك.

4. (4776)- Hz. Muâviye radiyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) aramızda doğrulup buyurdular ki:

“Haberiniz olsun! Sizden önce Ehl-i Kitap, yetmişiki millete (dine) bölündüler. Bu ümmet ise yetmişüç fırkaya bölünecek. Bunlardan yetmişikisi ateşte, sadece biri cennettedir. Bu da (Ehl-i Sünnet ve'l) cemaattir.” [Ebu Dâvud, Sünnet 1. (4597).]

Bir rivayette şu ziyade var: “Ümmetimden birkısım gruplar çıkacak, bunları bid'alar istilâ edecek, tıpkı kuduzun, buna yakalanan kimsede hiçbir damar, hiçbir mafsâl bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'a da onların her hallerine sirayet edecek.”

AÇIKLAMA:

Bid'a, daha önce⁽²⁸⁾ açıkladığımız üzere, sünnette olmayan, sonradan çıkan her şey manasına gelir. Bunlardan bir kısmı hayatın gelişmesi sebebiyle ortaya çıktığı için, İslâm alimleri normal karşılamış, hatta *مِنْ سُنَّةٍ حَسَنَةٍ* hadisi açısından, bu çeşit bid'aya teşvik bile etmiştir. Bunlara *bid'a-yı hasene* demişlerdir. Burada mevzubahis edilen, kötülenen bid'a bu değildir. Reddedilen bid'a, sünnete aykırı olan, alındığı takdirde bir sünnetin terkinini gerektiren bid'attır. Bu bid'ate *bid'at-i seyyie* denmiştir.

Şunu da belirtmede fayda var: Halkımızın *bid'at* deyince anladığı şey, davranışlarla ilgili olan, maddî olan bid'attır. Halbuki hadiste *bid'at* deyince sadece maddî şeyler kastedilmez. İnançlar, telakkiler ve anlayışlarda da *bid'at* olabilir. Hatta bu çeşit *bid'at* önce gelir. Zira kişinin inançlar, telakkiler dünyasında, yani ruh aleminde *bid'at* yer etmeden, fiillerine, eşyalarına yani yaşayışına *bid'at* girmez. Nitekim ülemâ nezdinde *ehl-i bid'at* tabiri öncelikle *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat* dışında kalan sapık mezhepleri ifade eder. Bu mezhep mensupları, *ehl-i sünnetten* kılık kıyafetle, kullandığı eşyalarla ayrılmazlar: sadece bazı temel meselelerdeki nokta-i nazarlardan ayrılırlar. Yani belirtmek istediğimiz husus, *bid'at* deyince itikada, inanca, telakkiye müteallik farklılıkların, sünnete aykırılıkların kastedildiğini tebarüz ettirmektir. Bilhassa geçmiş dönemlerde, kılık-kıyafet, kullanılan eşya ve hatta hayat tarzları ve davranışlarıyla birbirinin aynısı olan insanlardan bir kısmı *ehl-i sünnet*, bir kısmı *ehl-i bid'at* idiyse, aradaki fark sadece inanç cihetinden gelmekte idi. Ehl-i sünnet, Kur'ân-ı Kerim'in açıklanmasında sünneti esas alanlardır. *Ehl-i bid'a* veya *ehl-i hevâ* denenler de sünneti reddedip, onun yerine *beşeri hevâyı* koyanlardır. Beşeri hevâ fertten ferde değişebileceği için, onlar sayıca çoktur. Hadiste ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağı belirtildikten sonra bunlardan sadece birinin yani sünnete uyanlar fırkasının kurtuluşa ereceği, geri kalanların ateşte olacağı belirtilmiştir. Aslında hevâ fırkalarının sayısı yetmişikiden pek çok kereler fazladır. Alimler hadisteki "yetmişiki" den muradın, çokluk ifade ettiğini belirtirler. Ehl-i sünnet, sünnete dayandığı için onun fırkaları yoktur. Bazı meselelerde ihtilaf ve farklılıklar olsa da bu yine *bir* sayılır. Çünkü, bu ihtilaflar da sünnete dayanır. Aynı meselede iki veya üç farklı sünnet, iki veya üç ayrı görüşe sebep olmuştur. Ancak bunlardan hiçbirine "*sünnet dışı*" denemez.

(28) Birinci cilt, 325-328. sayfalar.

2- Hadiste, tıpkı vücudun her bir organına sirayet edip tesirini gösteren kuduz gibi, bid'anın da, buna giren kimsenin hayatının her veçhesine, her safhasına gireceği beyan edilmektedir. Bu, "sünneti terk" prensibinin getireceği tabii neticeyi nazara vermektir. *Sünneti terketme*, kişinin ruh dünyasına bir mikrop gibi girdi mi, sünnetin taalluk ettiği her hususta neticesi hasıl olacak demektir.

Hayatımızda sünnetin müdahale etmediği, yönlendirmediği hangi husus var? Kılık kıyafetten, yeme-içme, oturma-kalkma, uyuma, konuşma... adabına, dost veya düşmanla, komşuyla münasebetlerimize, canlı ve cansız tabiatla tasarrufa, Kur'ân ayetlerinin tefsirine varıncaya kadar sayılamayacak kadar çok hususlarda sünnetin yeri var, nuru var. Öyleyse "sünneti terk" prensibi benimse-nince, tıpkı kuduz hastalığının vücudun her tarafına sirayet etmesi gibi bid'a da mü'min kişinin hayatını her meselede saracak, belli bir duruş noktası, hudud tanımayacaktır.

4777 — وَعَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذَوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، حَتَّى إِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أَتَى أُمَّهُ غَلَانِيَةً لِيَكُونَنَّ فِي أُمَّتِي مَنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ، وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَسَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً؛ كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً. قَالُوا مَنْ هِيَ؟ قَالَ: مَنْ كَانَ عَلَى مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«حَذَوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ» أى مثل النعل لأن إحدى النعلين تقطع وتقذف على حذو النعل الأخرى، والحذو: التقدير. قال الخطابي: فى قوله ﷺ: ستفترق أمتى، دلالة على أن هذه الفرق غير خارجة عن الملة والدين إذ جعلهم من أمته.

5. (4777)- Ibnu Amr İbni'l-Âs radiyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullahaleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Benî İsrail üzerine gelen şeyler, aynıyla ümmetimin üzerine de gelecektir. Öyle ki onlardan alenî olarak annesine gelen olmuşsa, ümmetimden de bu çirkin işi mutlaka yapan olacaktır. Nitekim, Benî İsrail yetmişiki millete (dine, fırkaya) bölünmüştü. Benim ümmetim de yetmişüç millete bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi atıştır.”

“Bu fırka hangisidir?” diye soruldu.

“Benim ve ashabımın üzerinde olduğu şeyden ayrılmayanlardır!” buyurdular.” [Tirmizî, İmân 18, (2643).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, her fırkayı burada *millet* olarak isimlendirmektedir. *Millet*, aslında insanların Allah'a yakınlık sağlayabilmeleri için Allah tarafından peygamberleri diliyle teşri edilen şey, yani *din* mânasına gelir. Bütün şeriatler için kullanılır. Herhangi bir şeriatî ifade etmek için izafet yapılır; *millet-i İbrahim*, *millet-i Muhammed* gibi. Ülemâ kelimeyi daha sonra öncelikle bâtlı fırkaları ifade etmede kullanmıştır. Çünkü bunlar, aradaki farklılıkları büyütür, herbiri diğerinden ayrı bir dinmiş gibi ortaya çıkmış ve mecâzî olarak da *millet* diye isimlendirilmiştir. Bazı alimler, hak da olsa batıl da olsa bir cemaatin müştereken benimsediği her bir fiil ve kavle *millet* demiştir.

Öyleyse hadis, ümmet efradının, biri diğerinden farklı düşünce ve davranışları benimseyen bir kısım fırkalara ayrılacağını ifade etmiş olmaktadır. Bu farklılıklar hevadan geleceği için hepsi bâtlı olup, sadece bir fırka sünnetten ayrılmayacağı için haklır.

Mirkat'ta *Aliyyu'l-Kârî Mevâkıf*tan naklen belli başlı İslâmî fırkaları sekiz kısma ayırır:

1) *Mu'tezile*: Bunlar “*Kul, fiilin hâlıkıdır*” derler, rü'yeti reddederler, se-vap ve ikâbın vacip olduğunu söylerler. Başlıca 20 fırkaya ayrılmışlardır.

2) *Hz. Ali* muhabbetinde ifrata kaçan *Şi'a*. Bunlar 22 fırkaya ayrılmıştır.

3) *Hz. Ali*'yi ve büyük günah işleyenleri tekfirde ifrata kaçan *Hâricîler*. Bunlar 20 fırkaya ayrılmıştır.

4) İman olunca günah zarar vermez, tıpkı küfür varsa amelin fayda vermediği gibi diyen *Mürci'e*: Bunlar 5 fırkadır.

5) Fiillerin yaratılması meselesinde Ehl-i Sünnet gibi düşünmekle birlikte, Allah'tan sıfatları nefyetmede ve kelamın hâdis olduğunu iddiada *Mutezile* gibi

düşünen Neccâriye. Bunlar 3 fırkadır.

6) İnsanda ihtiyar yoktur, fiilinde mecburdur diyen Cebriyye. Bunlar tek fırkadır.

7) Allah'ı cisim yönüyle insana benzeten ve hulûl iddia eden Müşebbihe. Bir fırkadır.

8) Ehl-i Sünnet. Bu da tek fırkadır. Hepsinin toplamı 73 yapar.

Bunların tâlî fırkaları mevzubahis edilmemiştir.

2- Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir: Bu hadisi açıklayan alimlerimiz, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın burada, fikhî meselelerdeki haram-helal şeklindeki ihtilâfları kastetmediğini belirtirler. Öyleyse hadiste zemmedilen fırkalar tevhid esaslarında, hayır ve şerrin takdirinde, risalet ve peygamberliğin şartları, sahabenin müvâlâtı gibi, daha çok itikada giren meselelerde haktan ayrılıp, hevâya sapan fırkalardır. Çünkü bu meselelerde ihtilaf edenler birbirlerini tekfir etmişlerdir. Halbuki ahkâm-ı fer'iyye ve fıkhiyyede ihtilafa düşenler arasında birbirlerini tekfir ve tefsîh yoktur. Bu sebeple sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen *ümmetin fırkalara ayrılma* işinden muradın, bu itikadi meselelerdeki ayrılıklar olduğu kabul edilmiştir.

Bu tefrikalar, daha sahabe hayatta iken, sahabe devrinin sonlarına doğru, *Ma'bedu'l-Cühenî* ve ona tabi olanlar tarafından çıkarılmaya başlamış, zaman içinde inkişaf kaydetmiş, belli başlı yetmişüç fırkayı bulmuştur.

4778 ۶- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَذْهَبُ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ حَتَّى تُعْبَدَ اللَّاتُ وَالْعُزَّى. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ إِنْ كُنْتُ لَأَظُنُّ حِينَ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ. أَنَّ ذَلِكَ تَأَمَّ. قَالَ: إِنَّهُ سَيَكُونُ مِنْ ذَلِكَ مَا شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ رِيحًا طَيِّبَةً فَيَتَوَفَّى كُلُّ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ، فَيَبْقَى مَنْ لَا خَيْرَ فِيهِ فَيَرْجِعُونَ إِلَى دِينِ آبَائِهِمْ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

6. (4778)- Hz. Aişe radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün):

“Lât ve Uzza'ya (tekrar) tapılmadıkça gece ile gündüz gitmeyecektir!” buyurdular. Ben atılıp: “Ey Allah'ın Resûlü! Allah Teâla Hazretleri هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ “O Allah ki Resûlünün hidayet ve hak dinle göndermiştir, ta ki onu bütün dinlere galebe kılsın” (Saff 9) ayetini indirdiği zaman ben bunun tam olduğunu zannetmiştim!” dedim. Aleyhissalâtu vesselâm cevaben:

“Bu hususta Allah'ın dediği olacak. Sonra Allah hoş bir rüzgâr gönderecek. Bunun tesiriyle kalbinde zerre miktar imanı olanın ruhu kabzedilecek. Kendisinde hiçbir hayır olmayan kimseler dünyada baki kalacaklar ve bunlar atalarının dinlerine dönecekler!” buyurdular.” [Müslim, Fiten 52, (2907).]

4779 ۷- وَعَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْأَيْمَةَ الْمُضِلِّينَ، وَإِذَا وُضِعَ السِّيفُ فِي أُمَّتِي لَمْ يَرْفَعْ عَنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَلْتَحِقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي بِالْمُشْرِكِينَ، وَحَتَّى تَعْبُدَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي الْأَوْثَانَ، وَإِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي ثَلَاثُونَ كَذَابًا كُلُّهُمْ يَدْعِي أَنَّهُ نَبِيٌّ، وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَلَا تَزَالُ الطَّائِفَةُ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ عَلَى ذَلِكَ].

قال على بن المديني رحمه الله تعالى هم أصحاب الحديث. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي مفرقا، وأخرجه رزين بهذا اللفظ.

7. (4779)- Sevbân radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım. Ümmetim arasına hiç bir kere girdi mi, artık Kıyamet gününe kadar kaldırılmaz. Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe, ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça Kıyamet kopmaz. Ümmetimde otuz tane yalancı çıkacak hepsi de kendisinin peygamber olduğunu iddia edecek. Halbuki ben peygamberlerin mührüyüm (sonuncusuyum) ve benden sonra

peygamber de yoktur. Ümmetimden bir grup hak üzerinde olmaktan geri durmaz. Onlara muhalefet edenler onlara zarar veremezler. Allah'ın (Kıyamet) emri, onlar bu halde iken gelir.”

Ali İbnu'l-Medîni: “Bunlar ashabu'l-hadistir” demiştir. [Müslim, İmâret 170, (1920); Ebu Dâvud, Fiten 1, (4252); Tirmizî, Fiten 32, (2203, 2220, 2230). Hadisi, Müslim, Ebu Dâvud ve Tirmizî parça parça rivayet etmişlerdir. *Rezîn* ise bu lafızla (kaydettiğimiz şekilde tek bir rivayet halinde) tahrir etmiştir.”]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kıyamete yakın hâkim olacak fitne ahvaliyle ilgili olarak muhtelif durumları zikretmektedir. Teysîr müellifinin de belirttiği üzere, kaynaklarda farklı rivayetler halinde parça parça rivayet edilmiş olduğu halde, *Rezîn* bunları tek bir rivayet olarak kaydetmiştir. Ülemâ sıhhat yönünden eşit olan hadislerin bu suretle rivayetinde beis görmez. Ancak aralarında sıhhat açısından farklılıklar bulunan rivayetlerin birleştirilmesi kesinlikle caiz olmaz.

2- *Saptırıcı imam*, ümmetin haktan ayrılarak bâtıla, sapıklığa, fıska-fücûra gitmesine sebep olandır. Saptırma inanç ve fikirlerde olduğu gibi, yaşayışta da olabilir. Hadiste **الناس على دين ملوكهم** “İnsanlar önderlerinin dini üzere-dir” denmiştir. Bazı hadislerde bu saptırıcıların *cahil* olacakları, Allah'tan korkmayacakları da belirtilir. Bir *Müslim hadisi* şöyle: **وَيَقَى فِي النَّاسِ زُؤْمًا جَهْلًا** “Allah.. insanlara cahil başlar bırakır. Bunlar ilme dayanmayan fetvalar vererek dalâlete düşerler. Halkı da dalâlete atarlar.” Bu rivayet Buhârî’de de gelmiştir.

3- Ümmet arasına kılıç girmekten maksad, fitnedir. Yani müslümanların, kendi aralarında ihtilaf ederek birbirlerini öldürmeleri. *H. Osman radıyallahu anh*’ın şehit edilmesiyle başlayan bu hal günümüze kadar ortadan kalkmış değildir. Böylece, bu hadisi de *Resûlullah*’ın mucizelerinden biri olarak değerlendirebiliriz.

4- Ümmetten birkısmının puta tapması, müşriklere iltihak etmesi de açık bir durumdur. Bazı şarihler burada işaret edilen putun manevi olabileceğini söylemiştir. Nitekim bir başka hadiste: **ثَمَنُ عَبْدِ الدِّينَارِ وَعَبْدُ الدَّرْهَمِ** “Dinar ve dirheme (paraya) kul olanlar helâk olmuştur” buyrulurken sadece puta değil, paraya-pula da *kul* olunabileceğine dikkat çekilmiştir. Günümüzde, İslâm beldelelerinde her iki çeşit putçuluktan bahsedilebilir.

5- *Resûlullah*, bu hadislerinde Kıyamete kadar çok sayıda yalancı peygamberlerin çıkacağını haber vermektedir. Bunlar sayıca otuzu bulacaktır.

6- Hadis, Kıyamete kadar İslâm'ı yaşayan, İslâm için açıktan açığa mücadele eden bir grubun varlığını devam ettireceğini ifade eder. *Ahmed İbnu Hanbel'e* göre bunlar ehl-i hadistir. *Buhârî'ye* göre ehl-i ilimdir. *Nevevî* daha geçerli bir yorumla bunların ümmetin her taifesinde olabileceğine dikkat çeker: "Askerler arasında cengâver yiğitlerdir, ülemâ arasında haktan taviz vermeyen, gerçeği canı pahasına söyleyen kimselerdir. Halk arasında her çeşit levme, ta'yibe rağmen zühd ve takvayı elden bırakmayan, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i an'il-münkeri şiar edinen kimselerdir." Dindarlığın pekçok sıkıntı ve meşakkat-i peşinden getirdiği günümüz şartlarında, İslâm'a hasbî ve samimi bir surette her memlekette gönül verip çilesini çeken, işten atılan, hapse tıkılan, terfi ve makamından olan, karakollarda dayak yiyen, işkence çeken, hayatını kaybeden her zümreden insan bu gruptan sayılmalıdır. Hiçbir zümre bunu kendine mal edemez.

7- "Allah'ın emri, onlar bu halde iken gelir" ifadesi, *Kıyamet onların başına kopar* demek değildir. Çünkü, başka hadisler, Kıyamet'in mü'minlerin değil, kâfirlerin başına kopacağını haber vermektedir. Öyle ise ibare, Kıyametin kopacağı en son vakte kadar yeryüzünden dindarların, Rabb Teâla'ya ihlasla kul-luk yapanların eksik olmayacağını ifade etmektedir. Kıyametin kopmasına az kala *Yemen* cihetinden esecek hoş kokulu bir rüzgâr bunların ruhunu kabzedecek, Kıyamet kâfirlerin, facirlerin başına kopacaktır.

8 — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَذِرُ الْقَاتِلُ فِي أَى شَيْءٍ قَتْلًا، وَلَا الْمَقْتُولُ فِي أَى شَيْءٍ قُتِلَ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: الْهَرَجُ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ. 4780

8. (4780)- *Ebu Hureyre radiyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İnsanlar öyle günler görecektir ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul de niçin öldürüldüğünü bilemeyecek."

"Bu nasıl olur?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"Herçtir! Öldüren de ölen de ateştedir." [Müslim, Fiten 56, (2908).]

4781 ۹- وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [أَشْرَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى أَطْمٍ مِنْ آطَامِ الْمَدِينَةِ. فَقَالَ: هَلْ تَرَوْنَ مَا أَرَى؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَإِنِّي لَأَرَى مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خِلَالَ بُيُوتِكُمْ كَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ.

«الْأَطْمُ» بناء مرتفع، وجمعه آطام.

9. (4781)- Üsâme İbnü Zeyd radiyallahu anhüma anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Medine’nin Ütüm denen (eski ve yüksek) binalarından birine yaklaşıyordu:

“Benim gördüklerimi sizler de görüyor musunuz?” buyurdular. Yanındakiler: “Hayır” deyince, açıkladı:

“Ben, şu evlerinizin arasında birkısım fitnelerin yerlerini görüyorum, tıpkı yağmur yerleri gibi.” [Buhârî, Fezailü'l-Medine 8, Mezâlim 25, Menâkıb 25, Fiten 4; Müslim, Fiten 9, (2885).]

AÇIKLAMA:

1- Ütüm, Medine’de taştan yapılmış müstahkem binalara denir. bir nevi kaledir. Bazı tariflere göre Batı’daki şatoyu andırırlar.

2- Medine’ye fitnelerin çokça gelmesini yağmura teşbih buyurmuştur. Şârihler, Hz. Osman’ın şehid edilmesiyle başlayıp arkası kesilmeden devam eden fitne hareketlerini hatırlatarak, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın bu ihbarının onun mucizelerinden biri olarak zikrederler.

Hadiste geçen rü’yet (görme) hadisesi için de: “Ya ilmi bir rü’yettir, yahut da aynı (gözle olan) bir rü’yettir. Bu da fitnelerin, onun göreceği şekilde temessül ettirilmiş olmasıyla mümkün olur. Nitekim kible cihetinde cennet ve cehennem de ona temessül ettirilmiş, namaz kılarken görmüştür” denilmiştir.

Resûlullah’ın bunu ihbarı, ashabını fitneyi sabırla karşılamaya hazırlamak içindir. Fitneyi haber verdiği hadislerde, soru üzerine, o esnada nasıl davranmaları gerektiği hususunda açıklamalar yapmıştır: Konuşmamak, bulaşmamak, sıkıntılara katlanmak, fitne çıkan yerden uzaklaşmak vs.

4782 ۱۰- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تَمُرُّ مَارَقَةٌ عِنْدَ فِرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَقْتُلُهَا أُولَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«تمرق» أى تخرج طائفة من الناس على المسلمين فتحاربهم.
و «والمارق» الخارج عن الطاعة المفارق للجماعة.

10. (4782)- Ebu Sa'id radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Müslümanlar arasına tefrika girip (iki fırkaya ayrıldıkları) zaman dinden çıkan bir taife zuhur edecek. Onları, iki taifeden halka en yakın olanı öldürecektir." [Müslim, Zekat 150, (1065): Ebu Dâvud, Sünnet 13. (4667).]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mucizelerinden biridir. Zira, haber verdiği gibi çıkmıştır. İhtilaflar çıktığı zaman, kendini gösteren iki fırkadan biri Hz. Ali ve taraftarları, diğeri de Hz. Ali radiya'lahu anh ile savaşan n.u-halifleridir. Bu sırada zuhur eden sapık zümre ise Haricîlerdir. Haricîleri, Hz. Ali fırkası öldürmüştür.

Nevevî der ki: "Bu (meseleye temas eden) rivayetler, ilk ihtilaflarda Hz. Ali ve taraftarlarının haklı, muhaliflerinin yani Hz. Muaviye ve taraftarlarının haksız ve müteevvil olduklarını gösterir. Yine bu rivayetlerden her iki tarafın da mü'min olduklarını anılamaktayız. Bunlar, aralarında savaş yapmakla dinden çıkmış degillerdir, fâsık da olmuş degillerdir..."

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Ashab-ı Güzîn arasında cereyan eden bu savaşlarda iyi niyetle, rıza-ı Bâri için hareket edildiğini, her iki taraf da içtihad etmiş olmakla birlikte Hz. Ali'nin içtihadında musîb olduğunu, öbür tarafın isabet edemediğini; ancak, "müçtehid müçtehidi nakzedemez", "müçtehid hata ederse günahkâr olmaz, sadece içtihad sevabı alır" gibi temel prensipler icabı, her iki tarafın da Allah indinde mükâfaat göreceği neticesini çıkarmıştır.

Hadiste de görüldüğü üzere, sapık oldukları tebeyyün eden Haricîlerin Hz. Ali'yi tekfir etmeleri, onların sapıklığına delil olmaktadır.

4783 ۱۱- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا مَشَتْ أُمَّتِي الْمُطِيطَاءُ وَخَدَمَتْهَا أَبْنَاءُ الْمُلُوكِ: فَارِسَ وَالرُّومَ، سَلَطَ شِرَارُهَا عَلَى خِيَارِهَا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

«الْمُطِيطَاءُ» بضم الميم والمد: المشى بَتَبَخُثُرٍ، وهى مِشْيَةُ المتكبرين

المتجبرين.

11. (4783)- Ibnu Ömer radiyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim çalınalı çalınalı yürüdü ve me-liklerin evlamları, Rumlar ve İranlılar hizmetini yaptı mı, şerirleri hayırlı-larına musallat edilecektir." [Tirmizî, Fiten 64, 2262.]

ACIKLAMA:

1- Şârihler bu hadisi de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mucizelerinden sayarlar. Zira, Bizans ve İran toprakları fethedilip onların hazine ve malları ganimet kılınıp, insanları esir edilince iç fitneler başlamış, ilk defa Hz. Osman'a saldırılmış, daha sonra Emevîler Haşîmilere saldırmış ve böylece başlayan fitneler günümüze kadar aralıksız devam edip gelmiştir.

2- Çalınalı çalınalı yürümek, kibir ve gurura düşmek, kulluk haddinin dışına çıkmaktır. Kibir, bir nev'i şirk ve inkârdır.

4784 ۱۲- وَعَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا فُتِحَتْ عَلَيْكُمْ خَزَائِنُ فَارِسَ وَالرُّومِ، أَيْ قَوْمِ أَنْتُمْ؟ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: نَكُونُ كَمَا أَمَرَنَا اللَّهُ تَعَالَى. فَقَالَ ﷺ: بَلْ تَتَنَافَسُونَ وَتَتَحَاسِدُونَ ثُمَّ تَتَدَابِرُونَ وَتَتَبَاغَضُونَ، ثُمَّ تَنْطَلِقُونَ إِلَى مَسَاكِينِ الْمُهَاجِرِينَ فَتَحْمِلُونَ بَعْضُهُمْ عَلَى رِقَابِ بَعْضٍ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«الْمُنَافَسَةُ» على الشيء: المغالبة عليه والافتراد به.

و «التَّدَابُرُ» كناية عن الاختلاف والافتراق.

12. (4784)- İbnu Amr İbni'l-Âs radiyallahu anhüma anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün:

“Size İran ve Bizans'ın hazineleri açılınca, nasıl bir kavim olacaksınız?” diye sormuştu. Abdurrahman İbnu Aıf: “Allah'ın emrettiği şekilde oluruz!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bilâkis, sizler birbirinizle münafese (menfaat yarışı) edecek, hasedleşecek sonra da birbirinizden yüz çevirecek ve kinleşeceksiniz. Daha sonra da muhacirlerin miskin (ve zayıf olan)larına gidip birkışmını diğeri üzerine valiler yapacaksınız.” [Müslim, Zühd 7, (2962).]

4785 ۱۳- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا كَانَتْ أُمُورُكُمْ خَيْرَكُمْ، وَأَغْنِيَاؤُكُمْ سُمَحَاءَكُمْ، وَأُمُورُكُمْ سُورَى بَيْنَكُمْ فَظَهَرُ الْأَرْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ بَطْنِهَا؛ وَإِذَا كَانَتْ أُمُورُكُمْ شَرَارَكُمْ، وَأَغْنِيَاؤُكُمْ بُخَلَاءَكُمْ وَأُمُورُكُمْ إِلَى نِسَائِكُمْ فَبَطْنُ الْأَرْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ ظَهْرِهَا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

13. (4785)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümerânız hayırlı olanlarınızdan iseler, zenginleriniz sehâvetkâr kimselerse, işlerinizi aranızda müşavere ile hallediyorsanız, bu durumda yerin üstü (hayat), altından (ölümden) hayırlıdır. Eğer ümeranız şerirlerinizden, zenginleriniz cimri ve işleriniz kadınların elinde ise, yerin altı üstünden, (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır. (Çünkü artık dini ikâme imkânı kalmaz).” [Tirmizî, Fiten 78, (2267).]

4786 ۱۴- وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَيْفَ بِكُمْ إِذَا فَسَقَ فِتْيَانُكُمْ، وَطَعَى نِسَاؤُكُمْ. قَالُوا: يَارَسُولَ اللَّهِ؛ وَإِنَّ ذَلِكَ لَكَائِنْ. قَالَ: نَعَمْ وَأَشَدُّ. كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا لَمْ تَأْمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَلَمْ تَنْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالُوا: يَارَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ ذَلِكَ لَكَائِنْ؟ قَالَ: نَعَمْ وَأَشَدُّ. كَيْفَ بِكُمْ إِذَا أَمَرْتُمْ بِالْمُنْكَرِ وَنَهَيْتُمْ عَنِ الْمَعْرُوفِ؟ قَالُوا:

يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ ذَلِكَ لَكَاثِنٌ. قَالَ: نَعَمْ وَأَشَدُّ. كَيْفَ بِكُمْ إِذَا رَأَيْتُمُ
الْمَعْرُوفَ مُنْكَرًا وَالْمُنْكَرَ مَعْرُوفًا، قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ ذَلِكَ
لَكَاثِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ]. أَخْرَجَهُ رِزِينَ.

14. (4786)- Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu
vesselâm (bir gün):

"Gençlerinizin fıska düştüğü, kadınlarınızın azdığı zaman haliniz ne
olur?" diye sormuştu. (Yanıdakiler hayretle):

"Ey Allah'ın Resûlü, yani böyle bir hal mi gelecek?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdu ve devam etti:

"Emr-i bi'l-ma'rufu bulunmadığınız, nehy-i ani'l-münker yapmadığı-
nız vakit haliniz ne olur?" diye sordu. (Yanıdakiler hayretle:)

"Yani bu olacak mı?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve sormaya devam ettiler:

"Münkeri emredip, ma'rufu yasakladığınız zaman haliniz ne olur?"
(Yanıda bulunanlar iyice hayrete düşerek):

"Ey Allah'ın Resûlü! Bu mutlaka olacak mı?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve devam ettiler:

"Ma'rufu münker, münkeri de ma'ruf addettiğiniz zaman haliniz ne
olur?" (Yanıdaki Ashab:) "Ey Allah'ın Resûlü! Bu mutlaka olacak mı?" diye
sordular.

"Evet, olacak!" buyurdular. [Rezîn tahrir etmiştir. Bu rivayet daha muh-
tasar olarak Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde ve Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-
Evsat'ında tahrir edilmiştir. Heysemî, Mecma'u'z-Zevâid'de kaydetmiştir (7,
281).]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın en şâaali şekilde yaşandığı bir anda, zamanımızdaki içtimâî bo-
zukluğu olduğu gibi görüp tasvir etmek, gerçekten lisan-ı nübüvvete has bir hâ-
disedir, tam bir mucizedir.

Resûlullah tedricen şu hallerin vukua geleceğini haber vermektedir:

- 1) Gençlerin taşkınlığı, kadınların azması.
- 2) Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin terki.
- 3) Münkerin emredilmesi, ma'rufun yasaklanması.
- 4) Ma'rufun münker, münkerin ma'ruf addedilmesi.

Hadisin siyâkından şu husus anlaşılmaktadır: Bu içtimâî ve dinî bozuklukların ilk halkasını, gençlerin ve kadınların ihmal edilerek İslâmî terbiye ile yeterince terbiye edilmemesi teşkil etmektedir.

Bu hal zamanla emr-i bi'l-ma'rufun terkine münker olmaktadır.

Emr-i bi'l-ma'rufun terki, zamanla münkerin emrine, ma'rufun nehyine sebep olmaktadır.

Bozulmanın son halkasını ma'rufun münker bilinmesi, münkerin de ma'ruf sayılması teşkil etmektedir.

Bu hal, değerler sisteminin alt-üst olması, tersine dönmesidir. Günümüzde ileriliklik, çağdaşlık, laiklik yaftası altında tamime çalışılan beşerî değerler sistemi, dinî açıdan ma'rufun münker addedilmesinden başka bir şey değildir. Keza çağ dışılık, gericilik, yobazlık, anti laisizm şeklinde ifade edilen hususlar da ma'rufun münker addedilmesinden başka bir mâna taşımaz.

Resûlullah'ın gerçek bir mucizesi olarak değerlendirdiğimiz bu hadisin bir başka dikkat çeken yönü, bu hallere düşecek kimselerin ümmet mefhumuna dahil olmasıdır. Yani, İslâm'ın dışında, gayr-ı müslimlerin kafalarında gelişip, hayatlarında yaşanacak bozukluklar olmayıp, bizzat müslümanlara intikal edeceğinin, bu hallerin müslümanlarca benimseneceğinin ifade edilmiş olmasıdır.

Dediğimiz gibi, en azından memleketimizde bu halleri son zamanlarda iyice müşahade eder hale geldik.

4787 ۱۵- وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ أَوْ أَبِي عَامِرٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي قَوْمٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحَرَّ، وَالْحَرِيرَ، وَالْحَمْرَ وَالْمَعَارِفَ، وَلَيَنْزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَى جَنْبِ عِلْمٍ، تَرُوحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَةً لَهُمْ فَيَأْتِيهِمْ رَجُلٌ لِحَاجَتِهِ، فَيَقُولُونَ: ارْجِعْ إِلَيْنَا غَدًا فَيَسْتَهْمُ اللَّهُ تَعَالَى، وَيَضَعُ الْعِلْمَ، وَيَمْسَحُ آخِرِينَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى

يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

«الْحِر» بكسر الحاء المهملة وبعدها راء مهملة، والمراد به هنا: الزنا.
و «الْعَلَمُ» الجبل والعلامة.
و «تُرَوِّحُ عَلَيْهِمُ السَّارِحَةَ» السارحة: المواشى تسرح إلى المرعى،
وتروح إلى أهلها بالعشى.
و «يَبْتَهِمُ الْعَدُوَّ» إذا طرقتهم ليلا وهم غافلون.

15. (4787)- Ebu Mâlik veya Ebu Âmir el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor:
"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ümmetimden bir kavim, ferci (zinayı), ipeği, içkiyi, çalgıyı helal adedecektir. Birkısım kavimler de bir dağın eteğine inecekler. Onların sürüsünü, çoban sabahları yanlarına getirecek. [Fakir] bir adam da, bir ihtiyacı için yanlarına gelecek. Onlar adama:

"Bize yarın gel! derler. Bunun üzerine Allah onları geceleyin yakalayır ve dağı tepelerine koyarak birkısmını helak eder. Geri kalanları da mesh ederek Kıyamete kadar maymun ve hınzırlara çevirir." [Buhârî, Eşribe 6.]

ACIKLAMA:

Hadiste zikredilen belânın hakikati üzere olacağı gibi, mecaz olacağı da kabul edilmiştir. Hakikati üzere olması mümkündür. Zira geçmiş milletlere, benzer hâdiseler, vâki olmuştur. Mecaz olması halinde insanların ahvalinin değişmesinden kinayedir. Ibnu Hacer: "Hakikat olması esastır" der.

١٦- 4788 وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ، مَخَافَةَ أَنْ يُذَرِّكَنِي. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٌّ فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ. قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ. قَالَ: نَعَمْ، وَفِيهِ دَجْنٌ. فَقُلْتُ: وَمَا دَخْنُهُ؟ قَالَ:

قَوْمٌ يَسْتَتُونَ بِغَيْرِ سُنَّتِي وَيَهْتَدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ.
 قُلْتُ: فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرِّ؟ قَالَ: نَعَمْ. دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ
 جَهَنَّمَ، مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا تَأْمُرُنِي
 إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ؟ قَالَ: تَلْزِمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ. قُلْتُ: فَإِنْ
 لَمْ يَكُنْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ؟ قَالَ: فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرْقَ كُلَّهَا وَلَوْ أَنَّ تَعْصَى
 بِأَصْلِ شَجَرَةٍ؛ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ. أَخْرَجَهُ
 الشَّيْخَانِ وَأَبُو دَاوُدَ.

16. (4788)- Hz. Huzeyfe radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'a halk hayırdan sorardı. Ben ise, bana da ulaşabilir korkusuyla, hep şerden sorardım. (Yine bir gün:)

“Ey Allah'ın Resûlü! Biz Cahiliye devrinde şer içerisinde idik. Allah bize bu hayrı verdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?” diye sordum.

“Evet var!” buyurdular. Ben tekrar: “Peki bu şerden sonra hayır var mı?” dedim.

“Evet, var! Fakat onda duman da var” buyurdular. Ben: “Duman da ne?” dedim.

“Bir kavim var. Sünnetimden başka bir sünnet edinir; hidayetimden başka bir hidayet arar. Bazı işlerini iyi (ma'rûf) bulursun, bazı işlerini kötü (münker) bulursun” buyurdular. Ben tekrar: “Bu hayırdan sonra başka bir şer kaldı mı?” diye sordum.

“Evet! buyurdular. Cehennem kapısına çağıran davetçiler var. Kim onlara icabet ederek o kapıya doğru giderse, onlar bunu ateşe atarlar” buyurdular. Ben: “Ey Allah'ın Resûlü! Ben (o güne) ulaşırsam, bana ne emreder-siniz?” dedim.

“Müslümanların cemaatine ve imamlarına uy, onlardan ayrılma. [İmam sırtına (zulmen) vursa, malını (haksızlıkla) alsa da onu dinle ve ita-at et!]

“O zaman ne cemaat ne de imam yoksa?” dedim.

“O takdirde bütün fırkaları terket [kaç]! Öyle ki, bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş bile olsan, ölüm sana gelinceye kadar o vaziyette kal” buyurdular.” [Buhârî, Fiten 11, Menâkıb 25; Müslim, İmâret 51, (1847); Ebu Dâvud, Fiten 1, (4244, 4245, 4246, 4247).]

ACIKLAMA:

Bu hadisten ülemâ, *İbnu Hacer*'in açıklamasına göre, müslümanların cemaatine uymanın şart olduğu, asi bile olsalar sultanlara itaatın gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.

Beyzâvî der ki: “Mânası şudur: “Eğer yeryüzünde halife yoksa, sana uzlet ve zamanın sıkıntılarına sabır gerekir. “Ağacın köküne dişlerle tutunmak” tabiri meşakkate tahammülden kinâyedir. Şu sözde olduğu gibi: “Falan elemin şiddetinden taşı ısırtıyor” veya maksad “uymak”tır. Nitekim bir başka hadiste *عَضُّوا عَلَيْهَا بِالتَّوَّاجِدِ* “Ona dişlerinle tutunun” denmiştir. Önceki mânâyı bir başka hadisteki *فَإِنْ مِتُّ وَأَنْتَ عَاضٌ عَلَى خِذْلٍ خَيْرٌ لَّكَ مِنْ إِنْ تَتَّبِعَ أَحَدًا مِنْهُمْ* “Sen bir köke dişinle tutunmuş vaziyette ölsem, o (fitne cemaatlerinden) birine uymandan hayırlıdır” ifadesi teyid eder.”

İbnu Battâl der ki: “Müslümanların cemaatine uyup, zalim imamlara isyanı terk etmek gerektiği görüşünde olan fakihler cemaatine bu hadiste hüccet vardır. Çünkü, hadis sonuncu taifeyi, “Cehennem kapılarına devlet ediciler” olarak vassfetti. Onlar hakkında, “Bazı işlerini iyi (ma’ruf) bulursun, bazı işlerini de kötü (münker) bulursun” demedi. Bunlar öyle olmazlar, bunlar hak üzere değildirler. Buna rağmen cemaate uymayı emretti.”

Taberî der ki: “Bu emir ve cemaat hususunda ihtilaf edilmiştir. Bir grup âlim: “Bu “emir” vâcip ifade eder. “Cemat” ten murad da, sevad-ı azam (yani ekseriyet)tir demiştir.” *Taberî*, sonra *İbnu Mes’ud*’dan bir fetva kaydeder: “Hz. Osman katledildiği zaman kendisine yaki olan bir sual üzerine: “Sana cemaate uymayı tavsiye ederim. Zira Allah Teâla Hazretleri, ümmet-i Muhammed’in hepsini dalâlete atıcı değildir” diye tavsiyede bulunur. Bir grup da şöyle der: “Cemâat” ten murad şahabedir; sonraki nesiller değil.” Bir grup da: “Onlardan murad ehl-i ilimdir. Zira Allah Teâla hazretleri âlimleri halk için bir hüccet kılmıştır. İnsanlar din meselesinde onlara tâbidirler” demiştir.

Taberî, bu farklı görüşleri kaydettikten sonra der ki: “Doğru olanı şudur: “Hadisten murad, emir tayininde (ehl-i hal ve akd’in) içtima etmiş bulunduğu kimseye itaat etmekte olanların cemaatine uymak”tır. Kim biatını bozarsa ce-

maatten ayrılmış olur.” Devamla der ki: “Hadiste şu hüküm de var: “İnsanlar imamsız kalır ve insanlar bu yüzden fırkalara ayrılırsa, kişi, şerre düşmek korkusuyla elinden gelirse bu fırkalardan hiçbirine katılmaz. Diğer hadislerde gelen ifadeler de bu hükmü uyarlar. Bu hüküm esas alınınca zahirinde ihtilaf olan hadisler de te’lif edilmiş olur.”

Ibnu Ebî Cemre hadisten başka incelikler çıkarır:

★ “Bu hadiste, kullardan herbirini dilediği şekilde istihdam edişinde kullar hakkındaki Allah’ın hikmeti gözükmemektedir. Şöyle ki: Ashabın çoğuna, bizzat amel etmeleri ve başkalarına da tebliğ etmeleri için, hayırdan sual etmeleri sevdirildiği halde, Huzeyfe radiyallahu anh’a da bizzat çekinmesi ve Allah’ın kurtuluşunu irade ettiği kimselerden de def’ine şehep olması için şerden sual etmesi sevdirilmiştir.

★ Hadisten, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın sadrının genişliği ve herkese her ne sorarsa uygun cevap verebilecek kadar her hususa müteallik ahkâmı bildiği de görülmektedir.

★ Hadisten şu netice de çıkarılmaktadır: Her kime bir şey sevdirilirse, o kimse, bu hususta başkasını geçer. Bundandır ki, Hz. Huzeyfe, başkasının bilmediği şeyleri bilen sahib-i sır idi. Öyle ki, münafıkların ismini ve müstakbel hâdiselerin birçoğunu bilmekte idi:

★ Hadisten elde edilen bir diğer nâfi prensip ta’lim edebine girmektedir: talebeye, çeşitli mübah ilimlerden hangisine meyletmişse onu öğretmek esas alınmalıdır. Çünkü, talebenin onda başarılı olma ve hakkından gelme şansı daha kuvvetlidir.

★ Hadis, hayır yolunu gösteren her şeye hayır, şerre sevkeden her şeye de şer dendiğini de ifade eder.

★ Kim, Kur’ân ve sünnet varken bir başka şeyi din için asıl yapar da Kur’ân ve sünneti ikinci plana atar ve bu ihdas ettiği şeye tabi kılar, yapılan bu iş zemmedilir, kabul edilmez.

★ Bâtılı ve nebevî hidayete muhalefet eden her şeyi reddetmek vaciptir. Sünnete muhalif olan şeyi, makamı yüksek veya alçak her kim söylemiş olursa olsun, hükmü birdir, merduddur.”

۱۷ — وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ رَبِّ الْكَعْبَةِ. قَالَ: [دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنُ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَالِسٌ

فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ، وَالنَّاسُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ مُجْتَمِعُونَ إِلَيْهِ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ. فَقَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ. فَزَلْنَا مَنْزِلًا فَمِنَّا مَنْ يُصْلِحُ خِبَاءَهُ وَمِنَّا مَنْ يُنْصَدُّ رَحْلَهُ، وَمِنَّا مَنْ هُوَ فِي جَشْرِهِ، إِذْ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ، فَاجْتَمَعْنَا إِلَيْهِ. فَقَالَ: إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتُهُ عَلَى خَيْرٍ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُمْ شَرًّا مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَإِنَّ أُمَّتَكُمْ هَذِهِ جُعِلَ عَافِيَتُهَا فِي أَوَّلِهَا، وَسَيُصِيبُ آخِرَهَا بَلَاءٌ، وَأُمُورٌ تُنْكَرُ وَنَهَا، فَتَجِيءُ فِتْنَةٌ فَيَزِلُّ بَعْضُهَا بَعْضًا. فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ: هَذِهِ مُهْلِكَتِي. ثُمَّ تُنْكَشِفُ وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ. فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ: هَذِهِ هَذِهِ. فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزْخَرْ عَنِ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلْتَأْتِهِ مَنِيتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ مَا يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ، وَمَنْ يَأْبَى إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مَا اسْتَطَاعَ. فَإِنْ جَاءَ آخِرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخِرِ. قَالَ: فَدَنَوْتُ مِنْهُ. فَقُلْتُ: أَنْشُدْكَ اللَّهَ، أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَهْوَى إِلَى أُذُنِهِ وَقَلْبُهُ بِيَدِهِ؛ وَقَالَ: سَمِعْتُهُ أَذْنًا، وَوَعَاهُ قَلْبِي. فَقُلْتُ: إِنَّ ابْنَ عَمِّكَ مُعَاوِيَةَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَأْكُلَ أَمْوَالَنَا بَيْنَنَا بِالْبَاطِلِ، وَنَقْتُلَ أَنْفُسَنَا، وَاللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا. فَسَكَتَ عَنِّي سَاعَةً؛ ثُمَّ قَالَ: أَطِيعُهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ، وَاعْصِهِ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

«الْجَشْرُ» هنا: المال من المواشي التي ترعى حول البيوت، ولا تروح

إلى أهلها ليلاً.

و «يَزْلُقُ بَعْضُهَا بَعْضًا» أى يدفعه بسرعة وُروده عليه.

وروى «يُزْهَقُ». بالهاء بدل اللام.

و «الإزهاق» الاعجال.

17. (4789)- Abdurrahman İbnu Abdi'l-Ka'be anlatıyor: "Mescide girmiştim. Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhumâ'yı gördüm; Ka'be'nin gölgesinde oturuyordu. Ka'be'nin gölgesinde birçok kimse ona müteveccih olarak oturmuştu. Ben de ona doğru oturdum. Şuna anlattı:

"Bir seferde Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraberdik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını tamir ediyor, kimimiz yerini düzlüyor⁽²⁹⁾, kimimiz hayvanlarını güdüyordu. Derken Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın münadisi seslendi: "es-Salâtu câmi'a: "Haydin namaza!" Resûlullah'a gittik, yanında toplandık.

"Benden önce her peygamber, ümmeti için hayır bildiği şeyi onlara öğretmekle mükellef idi. Onlar için şer bildiği şeyden de onları inzar etmesi (korkutması) gerekli idi. Bilesiniz, şu ümmetinizin afiyeti önce gelenler hakkında kesin kılınmıştır. Sonrakiler belaya ve kötü addeceğiniz birkısım hallere maruz kalacaklardır. Birbirini takip eden fitneler gelecek. Mü'min: "Bu fitne helâkimdir" diyecek. Sonra bu kalkacak, başka bir fitne gelecek. "Helakim işte bundan, işte bundan" diyecek. Öyleyse, kim ateşten uzak kalmayı ve cennete girmeyi dilerse, Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde ölümü karşılasın. İnsanlara, onların kendisine nasıl muamele etmelerini dilerse öyle muamelede bulunsun. Kim bir imama biat edip, samimiyetle sadakat sözü vermiş ise, elinden geldikçe ona itaat etsin. Bir başkası gelip, önceki ile münâzaaya girecek olursan sonradan çıkanın boynunu uçurun."

Râvi (Abdurrahman) der ki: "Abdullah İbnu Amr'a yanaştım ve:

"Allah aşkına söyle. Bu anlattıklarını bizzat kendin Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittin mi?" dedim. Sorum üzerine eliyle kulak ve kalbini tutarak:

(29) "Kimimiz yerini düzlüyordu" ibaresi, zikrettiğimiz kaynaklarda mevcut değil.

"Evet kulaklarım işitti, kalbim de belledi" dedi. Ben:

"Ama, amcaoglun Muâviye, bize mallarımızı aramızda bâtil bir şekilde yememizi, birbirimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah Teâla hazretleri (meâlen): "Ey iman edenler! Birbirinizin malını haram şekilde yemeyin; ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret başkadır. Birbirinizi ve kendinizi öldürmeyin. Canlarınızı da boşu boşuna tehlikeye atmayın. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir" (Nisa 29) buyuruyor" dedim. Biraz sustu sonra:

"Allah'a itaatte ona itaat et, Allah'a isyanda ona isyan et!" dedi." [Müslim, İmaret 46, (1844); Nesâî, Bey'at 25, (7. 153); Ebu Dâvud, Fiten 1. (4248); İbnu Mâce, Fiten 9, (3956).]

AÇIKLAMA:

Hadis, izah gerektirmeyecek kadar açık. Ancak son kısımdan, konuşmanın Hz. Muâviye *radıyallahu anh* zamanında geçtiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, icraatı ve hatta meşruiyeti bazı dedikodulara sebep olan halife Hz. Muâviye'ye itaat hususunu gündeme getirmektedir. Anlaşılan, hadisin ravisi *Abdurrahmân*, Hz. Muâviye'nin emirlerine itaatın caiz olup olmayacağı hususunda mütereddiddir. Bu tereddütünü, yeri gelmişken *Abdullah İbnu Amr İbnî'l-Âs'a*, Hz. Muâviye aleyhinde ayet-i kerîmeyi de delil kılarak sorar. Ancak yüce sahabi *İbnu Amr*, fitne hususundaki İslâm'ın fetvasını verir:

"Allah'a itaat etmeyi tazammun eden emirlerinde itaat edin, Allah'a isyan mânasını taşıyan emirlerinde isyan edin!"

Hadiste geçen "isyan etmek" ten murad "Allah'a isyanı mucip olan emirlerle uymayın, o çeşit emirlerini icra etmeyin" mânasındadır. Çünkü, ülemâ zalim imamı devirme mânasındaki isyana çok kayıtlarla fetva vermiştir. Bu hususa daha önce temas etmiş idik (2. cilt, 287-300. sayfalar).

4790 ۱۸ — وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُوشِكُ أَهْلُ الْعِرَاقِ أَنْ لَا يَجِيءَ إِلَيْهِمْ قَقِيزٌ وَلَا دِرْهَمٌ. قِيلَ: مِنْ أَيْنَ؟ قَالَ: مِنْ قِبَلِ الْعَجَمِ يَمْتَنِعُونَ ذَلِكَ. ثُمَّ قَالَ: يُوشِكُ أَهْلُ الشَّامِ أَنْ لَا يَجِيءَ إِلَيْهِمْ دِينَارٌ وَلَا مُدٌّ. قِيلَ: مِنْ أَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مِنْ قِبَلِ الرُّومِ. ثُمَّ سَكَتَ هُنَيْهَةً]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

«الْفَيْزُ» مكيال بالعراق وهو ثمانية مكاكيك.
و «المُدِّي» مكيال لأهل الشام يسع خمسة وأربعين رطلا، والمعنى
أن أهل اذمة يمتنعون من أداء الجزية.

18. (4790)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm:

"İrak ehline bir ölçeklik yiyecek ve tek dirhemlik paranın gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurmuşlardı.

"Nereden?" diye soruldu.

"Acem diyarından. Onlar bunu yasaklayacak" buyurdu ve devamla:

"Şam ehline de tek dinarlık paranın ve bir ölçeklik yiyeceğin gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurdular. Yine:

"Bu nereden gelmeyecek?" diye soruldu.

"Rum cihetinden!" buyurdular. Sonra (Hz. Câbir) bir müddet sustu [ve ilâve etti: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm dedi ki:

"Ümmetimin sonunda bir hâlife gelecek; malı sayı ile değil, avuç avuç dağıtacak!]" [Müslim, Fiten 67, (2913).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, ehl-i zimmenin yani İslâm memleketinde yaşayan gayr-ı müslim vatandaşların cizye (vergi) vermekten imtina edeceklerini ifade eder. Bu, iki sebebe dayanır:

★ Gayr-ı müslimlerin müslüman olmaları: Bu durumda cizye vermezler, zekât verirler.

★ Onlar gayr-ı müslim kaldıkları halde, devletin zayıflaması sebebiyle vergi alamaz veya o diyarlar şu veya bu şekilde İslâm hakimiyetinden dışarıda kalır.

Hadis bu ihtimallerin hangisi olacağını tasrîh etmiyor.

2- Hadisin Müslim'deki aslı daha uzundur. Teysîr'in hazfettiği kısmın tercümesini köşeli parantez içerisinde kaydettik.

3- Hadiste geçen *kafîz* ve *müdy* kelimelerini *ölçek* olarak ifade ettik; mik-

tarları üzerinde durmadık. Zira, hadiste bir miktar tesbiti mevzubahis değil. Ka-fiz Irak'ta kullanılan, müdy de Suriye'de kullanılan bir hacim ölçegidir.

۱۹ — وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي خَلِيفَةٌ يَحْتَنِي الْمَالَ حَنْثًا لَا يَعُدُّهُ عَدًّا. قِيلَ لِأَبِي نَضْرَةَ وَأَبِي الْعَلَاءِ: أَتَرَيَانِ أَنَّهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ؟ قَالَا: لَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

19. (4791)- Yine Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümmetimin sonunda bir halife gelecek, malı sayarak değil, avuçlayarak dağıtacak.”

Hadisi (Hz. Câbir'den rivayet eden) Ebu Nadre ve Ebu'l-Alâ'ya:

“Bunun Ömer Ibnu Abdilaziz olmasına ne dersiniz?” diye sorulmuştu. Onlar:

“Hayır, (o değildir)!” dediler.” [Müslim, Fitn 67, (2913).]

AÇIKLAMA:

Ömer Ibnu Abdilaziz'in hayatından bahsederken belirttiğimiz üzere, onun devlet idaresine getirdiği adalet, tatbik ettiği sıkı iktisad, israfla mücadele ve sünnetin tam tatbiki gibi müsbet icraatları sonunda her sahada fevkalâde düzelmeler olmuş, kısa zamanda iktisadi hayat değişmiş; Mısır gibi birkısım beldelerde zekât verilecek adam bulunamayacak kadar bolluk müşahade edilmiştir. Bu sebeple bazı hadislerde, ahir zamanda çıkacağı haber verilen *Mehdî*, *Müceddid* gibi müsbet şahsiyetin Ömer Ibnu Abdilaziz olduğu, daha onun sağlığında ülemâ tarafından söylenmiş, halk tarafından tasvip görmüştür. Müdakkik alimlerimizden *Suyutî* merhum, kendi zamanına kadar, İslâm aleminin her sınıf insanında görülen mehdîleri zikrederken ikinci Hicrî asrın Mehdisi olarak Ömer Ibnu Abdilaziz'i kaydeder.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Câbir'in rivayetinde “malı sayarak değil, avuç avuç verecek olan” ahir zaman halifesinin Ömer Ibnu Abdilaziz olduğu hususunda bir kanaatin ortaya çıktığını göstermektedir. (Bu yüce halifenin hayatına birinci ciltte temas ettik s. 124-127.)

۲۰ — وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي خَلِيفَةٌ يَحْتَنِي الْمَالَ حَنْثًا لَا يَعُدُّهُ عَدًّا. قِيلَ لِأَبِي نَضْرَةَ وَأَبِي الْعَلَاءِ: أَتَرَيَانِ أَنَّهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ؟ قَالَا: لَا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

ﷺ: مُنِعَتِ الْعِرَاقُ قَفِيرَهَا وَدِرْهَمَهَا، وَمُنِعَتِ الشَّامُ مَذْيَهَا وَدِينَارَهَا، وَمُنِعَتِ مِصْرُ أَرْدَبِّهَا وَدِينَارَهَا، وَعُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأْتُمْ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، شَهِدَ عَلَى ذَلِكَ لَحْمُ أَبِي هُرَيْرَةَ وَدَمُهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ. و «الأردب» مكيال لأهل مصر: يسع أربعة وعشرين مناً، وأربعة وعشرين صاعاً على أن الصاع خمسة أرتال وثلث.

وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ إِخْبَارٌ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ بِمَا لَمْ يَكُنْ وَهُوَ فِي عِلْمِ اللَّهِ كَائِنٌ فَخَرَجَ لَفْظُهُ عَلَى لَفْظِ الْمَاضِي تَحْقِيقاً لَوْقُوعِهِ وَحُدُوثِهِ، وَفِي إِعْلَامِهِ بِهِ قَبْلَ وَقُوعِهِ دَلِيلٌ مِنْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ، وَفِيهِ دَلِيلٌ عَلَى مَا وَظَفَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْكُفْرَةِ مِنَ النَّصَارَى مِنَ الْجَزْيَةِ وَمَقْدَارِهَا.

وَقَوْلُهُ «مُنِعَتْ» لَهُ مَعْنِيَانِ: أَحَدُهُمَا أَنَّهُمْ سَيَسْلُمُونَ وَيَسْقُطُ عَنْهُمْ مَا وَظَفَ عَلَيْهِمْ بِإِسْلَامِهِمْ، وَالثَّانِي أَنَّهُمْ يَرْجِعُونَ عَنِ الطَّاعَةِ فَيَمْنَعُونَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ.

20. (4792)- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aleyhissalâtu vesselâm

“İrak'a ölçeği ve dirhemi verilmeyecek. Şam'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Mısır'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Başladığınız yere döneceksiniz” buyurdu ve üç kere tekrar etti. Buna Ebu Hureyre'nin eti ve kanı şahit oldu.” [Müslim, Fiten 33, (2896); Ebu Dâvud, Harâc 29, (3035).]

ACIKLAMA:

1- Son üç hadiste Resulullah aleyhissalâtu vesselâm, üç beldede cari olan ölçü ve para birimlerini zikretmektedir:

★ *Kafiz*: Irak bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Sekiz mekkûk miktarındadır. *İbnu'l-Esîr*, en-Nihâye'de Mekkûk'un müdd mânasında kullanıldığını, miktarı hakkında ihtilaf edildiğini belirtir.

★ *Müdy*: Şam, yani Suriye bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Hacminin 45 rıtl tuttuğu belirtilir.

★ *Irdebb*: Bu da Mısır'da kullanılan ölçeğin adıdır. Bir sa' $5\frac{1}{3}$ rıtl olma hesabıyla, yirmi dört sa' miktarında bir hacme sahiptir.

★ *Rıtl*: Bazı hesaplamalara göre 2564 gram bir ağırlığa tekabül etmektedir.

★ *Dirhem*: Gümüş paranın adıdır.

★ *Dinar*: Altın paranın adıdır.

2- *İbnu'l-Esir*, *el-Câmi'u'l-Usûl*'da hadislerle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: “*Hadisin iki mânası var:*

1) *Resulullah aleyhissalâtu vesselâm burada, onların (Irak, Şam, Mısır ahalisinin) müslüman olacaklarını haber vermiş olmaktadır. Böylece onlar üzerindeki borçlar müslüman olmalarıyla düşecektir. Müslümanlıkları, üzerlerindeki borçları ödemelerine mâni olacaktır. Buna hadiste geçen: “Başladığınız yere döneceksiniz” ibaresiyle istidlal edilmiştir. Çünkü, onların bidayeti Allah'ın ilminde, kazasında ve kaderinde: “Onlar müslüman olacaklar” şeklindedir. Böylece başlamış oldukları yere dönmüş oldular.*

2) İkinci mâna şudur: “Onlar taatten yüz çevirecekler.” Bu mânayı *Buhârî'nin Sahîh*'inde tahrir ettiği şu hadis te'yîd eder: *كَيْفَ أَتَمُّ إِذَا لَمْ تَجُؤْا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا* “Siz, dirhem ve dinar toplayamadığınız zaman ne yapacaksınız?” demişti. Kendisine: *Bunun olacağını nereden biliyorsun? denildi*

“Evet, nefsim yed-i kudretinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, bunu sadık ve masduk (doğru söyleyen ve söylediğinde ilahi tasdiğe mazhar olan) zatın sözünden naklediyorum!” dedi. Kendisine yine soruldu: “Bu niye olacak?”

“Allah'ın haramı, Resûlünün zimmeti (garantisi) ihlal edilir. Allah da ehl-i zimmenin kalbine katılık verir. Onlar da ellerindekini vermezler.”

Sadedinde olduğumuz hadislerle ilgili olarak, *İbnu Deybe* de şunu kaydeder: “*Bu hadiste henüz vukua gelmemiş, fakat ilm-i ilahîde mevcut olan şeyin ihbarı var. Resûlullah, istikbalde olacak vak'ayı, olmuş bir hadiseyi haber verme üslubuyla (mazi fiiliyle) beyan etmektedir. Bu üsluba, hadisenin kesin şekilde vukûunu ifade etmek için başvurulur. Hâdisenin vukuundan önce bildirilmesinde Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberliğinin delili mevcuttur. Keza bu*

hadiste, Hz. Ömer'in huristiyan kâfirlerine cizye borcu yüklediği ve miktar tayin ettiği hususunda da delil mevcuttur."

4793 ۲۱- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ عَرْشَ إِبْلِيسَ عَلَى الْبَحْرِ، فَيَبِثُ سَرَايَاهُ فَيَفْتِنُونَ النَّاسَ، وَأَعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مَنْزِلَةً أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً، يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا. فَيَقُولُ: مَا صَنَعْتَ شَيْئًا. ثُمَّ يَجِيءُ آخَرُ. فَيَقُولُ: مَا تَرَكْتُهُ حَتَّى فَرَقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ فَيَذْنِبُهُ مِنْهُ وَيَلْتَزِمُهُ. فَيَقُولُ: نَعَمْ أَنْتَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

21. (4793)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İblis'in arşı deniz üzerindedir. Oradan askerlerini gönderip insanları fitneye atar. Bunlardan, yanında mertebeye en yüksek olanı en büyük fitneyi çıkarandır. Askerlerinden biri gelip: "Şunu şunu yaptım!" der. İblis: "Hiçbir şey yapmamışsın!" der. Sonra bir diğeri gelip: "Ben falanı(n peşini) hanımıyla arasını açıncaya kadar bırakmadım!" der. İblis onu kendisine yaklaştıırp: "Sen ne iyisin!" der." [Müslim, Münafikûn 66-67, (2813).]

4794 ۲۲- وَعَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ. قَالَ حَدَّثَنِي مِنْ سَمْعِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتَّى يَعْذِرُوا، أَوْ يُعْذِرُوا مِنْ أَنْفُسِهِمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

وَمَعْنَى «يَعْذِرُوا» أَى لَا يَهْلِكُهُمُ اللَّهُ حَتَّى تَكْثُرَ ذُنُوبُهُمْ وَعَيُوبُهُمْ فَتَقُومَ الْحُجَّةُ عَلَيْهِمْ وَيَتَضَحَّ لَهُمْ عَذْرٌ مِنْ يَعَاقِبُهُمْ.

22. (4794)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı dinleyen bir zatın bana anlattığına göre Resûlullah demiştir ki:

"İnsanlar, günahları çoğalmadıkça helak olmayacaklardır." [Ebu Dâvud, Melahim 17, (4347).]

ACIKLAMA:

1- Hadiste, sahabi müphem kalmış ise de, İbnu Cerîr et-Taberî'nin tefsirinde Abdullah İbnu Mes'ud olduğu belirtilmiştir. Hadisin bu ikinci veçhinde, Ab-

dullah bu hadisi Resûlullah'tan nakledince, “Bu nasıl olur?” diye sorulmuş, o da şu ayeti okumuştur. (Meâlen:) “Kendilerine azabımız geldiği zaman çağırışları “Biz hakikaten zalimlerdeniz” demelerinden başka (birşey) olmadı” (A'raf 7).

2- Hadiste, *özür* fiilinin iki farklı kullanışı sebebiyle ravinin tereddüdüne yer verilmiştir. Ancak mânaya farklılık tesir etmemektedir.

۲۳ — وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ سَلَّ عَلَيْنَا السَّيْفَ فَلَيْسَ مِنَّا]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ. 4795

23. (4795)- *Seleme Ibnu'l-Ekvâ' radiyallahu anh* anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim bize kılıç kaldırırsa bizden değildir.” [Müslim, İman 162, (99).]

۲۴ — وَعَنْ أَبِي مُوسَى وَابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَأَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ فَقَطْ.

قوله: «فليس منا» أى إذا حمله على المسلم لكونه مسلماً فليس بمسلم. فأما إذا حمله لغير ذلك فمعناه ليس مثلنا وليس متخلفاً بأخلاقنا وأفعالنا.

24. (4796)- *Ebu Mûsa ve Ibnu Ömer radiyallahu anhüm* anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir.” [Buhârî, Fiten 7; Müslim, İman 163, (100); Tirmizî, Hudûd 26, (1459).]

۲۵ — وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ شَهَرَ سَيْفَهُ ثُمَّ وَصَعَهُ فَدَمُهُ هَدْرٌ]. أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ. 4797

«الهَدْرُ» الذى لا يطلب بثأره.

25. (4797)- *Abdullah Ibnu'z-Zübeyr radiyallahu anhüma* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

“**Kim kılıcını çeker sonra koyarsa kanı hederdir.**” [Nesâî, Tahrîm 26, (7, 117).]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis birbirine yakın hükümler taşımaktadır: Bir mü'minin, bir başka mü'mine silah çekmesi haramdır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu yasağı farklı üsluplarla ifade buyurmuşlardır. Zira silah çekmek, silah taşımak, silah kaldırmak gibi tabirler umumiyetle vuruşmayı, mukateleyi ifade ederler.

2- “*Bizden değil*” ifadesi iki suretle açıklanmıştır:

1) Silahı, müslüman kişiye “*müslüman olduğu için kaldıran*” müslüman değildir. Burada müslümana silah çekmeyi helâl addetme vardır. Haramı helal addetmek küfürdür. Bu manada silah çeken tekfir olunur. Sırf silah çekmesi sebebiyle tekfir olunmaz.

2) Bizim yolumuzda değil, bizim sünnetimiz üzere değil; çünkü bizim sünnetimizde müslümanın müslümana silah çekmesi yoktur, helal değildir. Müslümanın müslümandan yardım görme hakkı vardır. Müslüman kişi, müslüman kardeşi yolunda mukâtele etmekle mükelleftir, onu öldürmek veya onunla kavgaya yapmak için silah çekerek korkutma hakkına sahip değildir.

Selef üleması, bu çeşit haberlerin tevilsiz olarak, ıtlakı üzere beyan edilmesini, zecrin daha belîğ, daha müessir olması için gerekli görür. *Süfyân Ibnu Uyeyne*, bu çeşit hadisleri, zahirinden başka mânaya te'vil etmeye karşı çıkarak: “*Onun manası bizim yaptığımız gibi değil*” derdi. Ona göre, zikredilen vaide, ehl-i haktan bağı (eşkiya) olanlara karşı silah çekenlerin girmedikini belirtir. Bağilere ve haksız kavgayı başlatanlara silahla karşı koymak caizdir.

FİTNENİN VASIFLARI:

Buraya kadar kaydettiğimiz hadislerde, muhtelif fitnelerin vasıfları dağınık olarak zikredilmiştir. Ancak, bunların birkısım açıklamalarla birlikte sistemli olarak topluca zikrinde fayda umuyoruz.

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden sonra ortaya çıkacak fitneleri haber verirken bunların ana vasıflarını belirtmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, fitne, fesat, anarşi gibi beşerî münasebetlerde ortaya çıkan bozul-

malar, içtimâî hayatta gelişmiş olan birtakım kötü şartların tabîî bir sonucudur, içtimâî bir marazdır.

Öyle ise bu şartlar cemiyette gelişip hakim duruma geçince bunların ferdî davranışlarda tahrik edeceği menfî tezahürler önceden tahmin edilebilir, neler olacağı söylenebilir. Bu sebeple fitrat kanunlarına, insanların tâbî olduğu beşerî ve içtimâî kanunlara marifet ve vukuf kesbeden kimseler, bunları önceden söyleyebilirler. İnsanlar şöyle yaparlarsa arkadan şu durumlar ortaya çıkar, böyle yaparlarsa bu durum ortaya çıkar diyebilirler. Kur'ân ve hadiste bunun pek çok örnekleri vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de "sünnetullahın tebdil edilip değiştirilemeyeceğini" (Ahzâb 62, Fâtûr 43, Feth 23) belirten ayetler bunu ifade ederler. Cemiyetlerin ve insanlığın geleceğine dair isabetli tahminler yapan hakîm ve feylesofların varlığı bu söylediklerimizin doğruluğuna yeterli bir şahittir.

İşte, vahye mazhar olan Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, insan fitratını bizzat yaratmış, belli kanunlara bağlamış olan Cenâb-ı Hakk'ın irşâd ve ilhâmıyla bunları beyan etmiştir. Vefatından günümüze kadar geçen 1400 yıllık zaman içerisinde cereyan eden hâdiseler onun hiçbir sözünü tekzîb etmemiştir.

Sözü daha fazla uzatmadan Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in, kendisinden sonra çıkacak fitnelerin sıfatlarıyla alakalı ihbaratına geçebiliriz. Ancak, şu hususu bir kere daha belirtelim ki, kaydedeceğimiz evsâfın hepsini, her fitnede tam olarak aramak gerekmez. Zira, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in hadislerinde "el-fitne" değil "el-Fiten" yani sadece bir fitne değil, fitneler mevzubahstır. Öyle ise bu sıfatlardan bazan biri, bazan birkaçı, bazan da hepsi görülebilir.

1- FITNE YAVAŞ GELİŞİR:

Yer yer temâz ettiğimiz üzere, fitne içtimâî bir hâdisedir. Hiçbir içtimâî hâdisfe fevrî ve ânî bir şekilde zuhûr etmez. Belli bir gelişme devresinden geçtikten, belli bir vetîreyi takip ettikten sonra ortaya çıkar. Tıpkı bir bitki gibi, onun da bir tohumu vardır. Bu tohumun gelişip meyve vermesi için toprak, su, ısı, ışık gibi çevre şartlarına ihtiyaç vardır. İşte itikâdî, ahlâkî, iktisâdî, her çeşit beşerî ve içtimâî bozukluklarla beslenip gelişen fitne de kemâline erdiği zaman basit bir sebeple ortaya çıkar. Onun bu zuhûru, yevmî birkısım âmillere bağlanabilir. Bu âmiller fitneye sebep olmakla suçlanıp mücrim ilân edilebilir. Halbuki, aslında, "bu mücrim âmil" bardağı taşıran son damla rolü oynamıştır. Fitne ile o "mücrim âmil" arasındaki münasebeti, belli bir ölçüde mukarenet veya beraberlik tabirleriyle ifade edebiliriz. Ama sebep ve illet olarak ileri süremeyiz.

Bunu söylemek ya –günümüz siyâsî hayatında yapıldığı gibi– tecâhül veya muğâlata (demagoji) veya gerçekten içtimâî hadisata yön veren temel prensibi bilmemekten ileri gelir. Eğer yıllarca, çeşitli hocaların hizmetiyle, feyziyle kendini yetiştirip mühendis olan bir kimsenin bu pâyeyi elde etmesindeki bütün şeref ve minnetin, mezuniyet töreninde kendisine mühendislik diplomasını veren en son şahsa ait kabul edilmesi makul bir davranış mıdır diye sorsak, herkesin “hayır” diyeceği şüphesizdir. İşte, o *mücrim âmilin* içtimâî kargaşadaki rolü, bu kimseye diplomayı veren son merciin rolü gibidir.

4767 numarada kaydettiğimiz hadis bu söylediğimizi te'yîd eder. Mevzu-bahs olan rivayete göre, Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, fitnenin gelişmesini şöyle açıklar: “Fitne insanların kalbine (birden atılmaz). Hasır misali çöp çöp konur, örülür. Hangi kalbe bundan iştirilse (yani ferdin istek ve iradesi ile tam bir şekilde girerse, bulaşırsa,) onda siyah bir nokta hasıl olur. Hangi kalp de bunu reddederse onda beyaz bir leke hasıl olur...”

Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, fitnenin âmillerinden olan “*emanetin kalkışı*” ile alakalı bir açıklamasında, kalpteki bu tedricî değişmeyi daha vâzıh bir üslûpla tekrar ele alır ve bazı temsillerle zihinlere yerleştirmeye çalışır. *Huzeyfe*'nin naklettiği bu rivayet Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerdendir. Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* buyurur ki: “Emanet (din duygusu, adalet, emniyet) insanların kalplerinin derinliklerine iner (fitri olarak onlarda vardır). Sonra Kur'ân ve sünnetten aldıkları bilgilerle bunu beslerler, kuvvetlendirirler. Emanetin kaldırılmasına gelince, (bu da yavaş yavaş olur, şöyle ki:) Kişi uyur (fesada bulaşması nispetinde emanet(ten bir miktarı) kalbinden alınır. Öyle ki, emanetin yeri, rengi uçmuş bir yanık izi gibi küçük bir lekeye döner. Kişi bir kere daha uyur, (emanetten geri kalan da) alınır. Bu sefer geride, senin ayağının üzerinden yuvarlanan kor taneciğinin hasıl ettiği kabarcık gibi bir iz kalır. Bu kabarcık nasıl ki boştur, sana te'sir etmeden söner gider, (aynen öyle de emânetten kalan iz de yaşayışa hiç bir tesir icra etmez). Böylece insanlar alış-veriş (ve günlük yaşayışlarına) gitmek üzere (müskil bir günün) sabahına erişirler. Hemen hemen hiç kimse emaneti edâ etmez (dinin istediği şekilde yaşamaz). Zamanla iyiler o kadar azalır ki) parmakla gösterilmeye başlanır ve “Falanca yerde emin bir adam varmış” denir. Bir kimse lehinde “Ne akıllı, ne nezaketli, ne civanmert kişi diye medh ü senâ edilir de o adamın kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunmaz.”

Aynî, bu hadisi izah ederken hadiste, emanetin önce bir zümreden (kavm), sonra bir başka zümreden, azar azar, kısım kısım, bir zamandan öbür zamana –dindeki fesat edercesine göre– alınacağını ifade edildiğini dile getirir ve açıklamasını şu şekilde noktalar:

“Emanetin azar azar gitmesiyle kalp ondan tamamen boşalır. Emanetten bir parça gidince, nurunu da alır götürür, onun yerini yanık izi gibi zulmetten (karanlıktan) bir benek alır. Bundan bir parça daha gidince, oradaki karanlık (büyüyerek) yanık kabarcığı gibi olur. Bu hemencecik kaybolmayan, kısmen sabitleşen bir izdir. Hadiste, kalpte yerleşen nûrun bilahare birbiri ardınca kısım-kısım çıkarak kaybolup gitmesi, ayak üzerine yuvarlanan kor parçasına benzettirilir. Kor gider, fakat yerinde yanık kabarcığı bırakır.”

2- FİTNE BİR KERE ÇIKTI MI SONU GELMEZ:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in, fitneye karşı fazlaca uyarıda bulunmasının sebeplerinden biri de herhalde onun ortadan kalkmayan bir vafsa sahip olmasıdır. Hadislerin beyanından anlaşıldığına göre, herhangi bir yerde, herhangi bir sebeple ne çeşitten olursa olsun bir fitne çıktı mı artık onun açtığı yara bir daha kapanmayacaktır. Fitne yatışsa, heyecanını yitirse ve sönse bile, içtimâî bünyede açılan yaranın izi silinmemekte, kalpler eski berraklık ve sâfiyetine bir daha kavuşamamaktadır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bunu bir hadislerinde: **“Ümmetim arasına kılıç bir girdi mi, artık Kıyamete kadar bir daha kaldırılmaz”** diye ifade eder. Fitne ile hasıl olacak fenalığın –küllenmesine rağmen sönmeyen bir kor gibi– sulh ve sükunete rağmen devam edeceğini *Huzeyfetu'bnu'l-Yemân*'ın bir rivayetinde açık olarak görmekteyiz. Daha önce tam olarak kaydettiğimiz bu rivayette, *Huzeyfe*, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'e cahiliye şerrinden sonra kavuştukları İslâm hayrının ilâni-hâye devam edip etmeyeceğini sorması üzerine *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, tekrar şer (ve fitnenin) geleceğini söyler. *Huzeyfe*, bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi diye sorunca *Hz. Peygamber*, mevzumuzu alakadar eden şu ilgi çekici cevabı verir: **“Evet gelecek. Ancak bu hayır bulanık olacak.”** Rivayetin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde: **“Bu şerden sonra bulanık bir sulh (hüdne) var”** denilir. Hadisin bütün vecihlerinde yer eden *“bulanık”* kelimesiyle tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *“dahan”* dır.

Şârihler, aslen *küdûred*, yani bulanıklık mânasına gelen bu tabirin açıklanmasına ayrı bir yer verirler. *Aliyyu'l-Kârî*, şerden sonra gelecek hayrın, diğer bir

ifade ile fitneden sonra teessüs edecek sulh ve sükûnun hile, nifak ve hiyanet içerisinde devam edeceğini ifade eder ve devamla: “*Şu mâna dahi muhtemeldir; fitneden sonra insanların, emîr olarak başa geçirilen kimsenin etrafında toplanmaları kerhendir, gönül rızasıyla değildir, isyeyerek değildir*” der.

Zemahşerî, el-Fâik'da Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, zahirî salâh altında bâtinî fesadın devam edeceğini ifade etmek maksadıyla böyle bir misal verdiğini söyler.

İbnu Hacer, dahan kelimesine kin (hıkd), kusur, kalpdeki fesad mânalarının verildiğini ve her üç mânânın da birbirine yakın olduğunu belirttikten sonra şunu söyler: “Hadis, şerden sonra gelen hayrın halis bir hayır olmayacağına, bilakis nakıs ve bulanık bir hayır olacağına işaret etmektedir.” İbnu Hacer açıklamalarına devamla, Ebu Ubeyd'in şöyle dediğini kaydeder: “Bu hadisteki muradı bir başka hadis açıklamaktadır: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in bir diğer sözü şudur: “İnsanların kalpleri bir daha eski halleri üzerine rücû etmez.”

İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra: “Sanki mâna, “insanların kalbi artık birbirlerine karşı halisâne olamaz” gibidir” der.

Nevevî'nin açıklamaları da İbnu Hacer'den kaydettiklerimize benzer.

3- GİREN ÇIKAMAZ:

Birkısım hadisler, mü'mini fitneye karşı uyarma vazifesini yapmak için, onun ölümü aratacak kadar kötülüğünü ortaya koyarken, bir de, bir girenin bir daha çıkamayacağı yönünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu artık o fitnenin iradeleri yenen menhûz zevkinden midir, yoksa fitne teşkilatının (zira az ilerde bir teşkilat olma durumuna temas edilecektir) baskısı sebebiyle midir, daha başka sebeplerden midir, bu nokta belirtilmiyor. Ama netice şudur: Fitneye giren çıkamıyor. *Ebu Hureyre* haber vermektedir: “*Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki: “Sağır, dilsiz, kör bir fitne olacak. Kim ona yaklaşırsa, o da bunu kendine çekecek...” Şarihler, bu hadisten fitneye girenlerin hakla bâtılı ayırmaktan uzak kalacaklarını, kendilerine yapılan nasihata, emr-i bi'l-ma'rûf ile nehy-i ani'l-münkere kulak vermeyeceklerini, hakkı söyleyenlerin bela ve cefalara mâruz kalacağını, fitneye bir parça meyledenleri kendisine şiddetle çekeceğini vs. anlamaktadırlar.*

4- FİTNE, FİKRÎ GRUPLAŞMADIR:

Bazı hadislerden Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in ümmetin dikkatini çekmeye çalıştığı büyük fitnelerin dine zıt olan fikrî cereyanlar sebebiyle ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Burada "dine zıt" kaydını bilhassa tebarüz ettirmek isteriz. Zira, gayesi Allah'ın rızasını tahsil, hedefi dine hizmet, sünneti ihya olan ve davranışlarında, düşüncelerinde Kur'an ve Sünnet'in düsturlarından ayrılmayan birkısım dinî gruplaşmalar her devirde olagelmıştır ve olacaktır da. Hak mezhepler, hak tarikatlar bu söylediğimize misaldir. Birbirlerine hasmane tavır almadıkları, hayırda yarışma vasfını kaybetmedikleri müddetçe bu çeşit gruplaşmaların Kur'an ve sünnetin ruhuna aykırı olmayıp, bilakis muvafık düşüğünü belirterek mevzumuzla alakalı hadisi kaydediyoruz:

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Fitne insanların kalbine hasır misali çöp çöp konur. Hangi kalpte, bundan içirilirse onda siyah bir nokta hasıl olur, hangi kalp de bunu reddederse onda da beyaz bir leke hasıl olur. Böylece (cemiyetin fertleri) iki gruba ayrılır. Bir grubun kalbi düz (ve parlak) bir taş gibi beyazdır. Bunlara arz ve semâvat bâkî kaldıkça fitne zarar vermez. Diğer grubun kalbi siyahtır, bulanıktır, tıpkı (ateşte) kararmış tencere gibidir. Ne iyiyi iyi, ne kötüyü kötü kabul eder (cemiyetin hiçbir manevî değerlerini tanımaz). Hevâ-yı nefsinden kendisine ne telkin edilirse onu bilir..."

Burada, belli bir fikir sistemi, belli bir görüşe şartlanan insanların tasvir edildiği pek açıktır. Zira bâtıl gruplaşmalara dahil olan kimseler için, kendi sistemlerinin, kendi teşkilatlarının iyi dediği dışında iyi, kötü dediği dışında kötü mevcut değildir. Veya bunun dışında bir değer kabul etme hürriyetine sahip değildirler. Hadisteki "hevâ-yı nefsinden ne telkin edilirse" cümlesini, "teşkilattan ne telkin edilirse" şeklinde anlamamıza hiçbir mani yoktur. Çünkü, ilahî ölçülerle değerlendirilmeyen ve ona zıt düşen her şey "hevâ"dır, bu kimden gelirse gelsin farketmez. Hatta Kur'an-ı Kerim'de böylelerinin, "hevâsını ilahlaştırmakla" itham edildiğini görürüz.⁽³⁰⁾

5-YALAN ARTAR:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in, zina, hırsızlık, içki gibi fenalığı herkesçe müsellemlenmiş olan içtimâî afetlerden de beter ilan edip mü'min ve müslimlik vasfı ile bağdaştıramadığı yalan (ve iftiranın) fitne zamanında son derece ar-

(30) Bu hadis 4767 numarada daha geniş açıklandı.

tacağına dikkat çekiyor. Yüzde doksanı yalana dayanan günümüz siyasi hayatının hakiki değerlendirmesini mü'minlerin isabetle yapabilmesi için *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in bu ikazına da muhtacız. Zira hemen hemen yalan ve iftira üzerine oturtulmuş olan günümüz siyasetinin girmedığı müslüman aile kalmamıştır.

H. Peygamber'in Kıyamet fitnesi zuhur ettiği zaman artacağını haber verdiği "*herc*"'in ne olduğu sorulunca, *İbnu Mes'ud*'dan gelen bir rivayette *H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* şu cevabı vermiştir: "*el-Katlr ve'l-kizbu*" yani "*artacak olan herc'ten maksad haksız yere adam öldürmek ve yalan söylemektir.*"

6- GERÇEKLERİN İSTİSMARI:

Fitne hakkındaki bazı hadislerde, fitne hengâmında, fitnecilerin hep yalan dolanla, bâtil sözlerle hareket etmeyip, birkısım gerçeklere de yer verecekleri, daha doğrusu, birkısım hakikatları suret-i haktan görünerek kendi bâtil davaları lehine istismar edecekleri beyan edilmektedir.

H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bu noktayı, ümmeti için en ziyade korktuğu üç şeyden birini "*Kur'ân-ı Kerim'i bilen münâfık*" olarak ifade ederek tebârüz ettirir. Bu hususu işleyen muhtelif hadislerden biri şöyledir: "*Ben ümmetim için ne mü'minden ne de müşrikten korkarım. Zira mü'mini, onun imanı kötülük yapmaktan alıkoyar, müşriği de küfrü durdurur. Fakat bütün korkum, alim olan münafıktandır. Hoşunuza gidecek, teyid edeceğiniz şeyleri söylerler, size zarar verecek işler yaparlar.*" *H. Peygamber*'in mükerreren ifade ettikleri endişe, saf müslümanların, masum ve iyi niyetli kimselerin, cazip ve parlak sözlerle münafık, iki yüzlü, tahripkâr, fitneci kimselerce aldatılmasıdır. Bu meseleye en canlı misâl, *H. Ali* ile Haricîler arasında cereyan eden bir konuşmadır. Haricîler, halife ve hükümdarın varlığına lüzum olmadığı hususundaki akidelerine delil olarak, Kur'ân'dan iktibâs ederek "*Lâ hükme illâ lillâh*" yani "*Hüküm ancak Allah'ındır*" cümlesini kendilerine slogan yapmışlardır. *H. Ali*, bunu işitince şu cevabı verdi: "*Bu, doğru bir sözdür. Ancak bâtil adına söylenmiştir.*"

Sadece Haricîler değil, tâ *Abdullah Ibnu Sebe* ile başlayıp Karmatiler, Rafizîler, İsmâîliler vs. günümüze kadar devam eden bütün fitne hareketleri dinî sloganlarla ortaya çıkmışlar, Kur'ân'ı inkâr değil istedikleri şekilde te'vil ederek cahilleri aldatmışlardır.

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, "Kur'ân'ı bilen münâfık" tehlikesine karşı yaptığı uyarı ile, bu cânıpten gelecek fitnelere parmak basmış olmaktadır. Dindarlığı laftan ibaret kalıp, amele intikal etmeyenlerin durumundan az ileride ayrıca söz edeceğiz.

7- HERKES KENDİ GÖRÜŞÜNÜ BEĞENİR:

Hadislerde zikredilen fitne alameletlerinden biri de, herkesin kendi görüşünü beğenmesidir. 4758 numaralı hadiste geçtiği üzere, *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* mü'minin cemiyet hadiselerine karışmayarak, kendi hânesine çekilmesini gerektiren durumları sayarken, bilhassa rey sahiplerinin sâdece kendi reylerinden (görüşlerinden) hoşlanmasını (yani -ülemânın açıklamasıyla- Kitap, sünnet ve icma tarikiyle gelen hükümlere bakmaksızın, Sahabe ve Tâbiîn gibi selef-i salihîne uymayı terkederek, kendi hevâsına göre hüküm yürütmesini) de zikreder.

8- CEHALET ARTAR:

"Okuy" emri ve kalemin övülmesiyle başlayan İslâm'ın en ziyade ehemmiyet verdiği şeylerden biri ilimdir. Mü'min için, imandan sonra ilim gelmelidir. Dini yaşamak, korumak, düşmana galebe çalmak, vs. hep ilimle mümkündür. Hakiki ilmin olduğu yerde din vardır, iman vardır, Allah korkusu vardır. Kur'ân-ı Kerîm: "Kullar arasında Allah'tan en ziyade korkanların ilim sahipleri" (Fâtır 28) olduğunu bildirir. İçki, kumar, ihtikar, zina, yalan, sefalet, fakirlerin ezilmesi gibi bütün içtimâî bozuklukların temelinde Allah korkusunun yokluğunun yatmakta olduğunu kim inkâr edebilir? Ayet, Allah korkusunu ilme bağladığına göre, düzensizliğin olduğu yerde ilmin kalkmış, cehaletin artmış olması gerekir. Nitekim, muhtelif hadislerde bu husus, herhangi bir tekellüf ve dolaylı ifadeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık olarak beyan edilir: "Kıyametten önce gelecek fitne devrinde ilim gider, cehalet gelir..."

9- ŞAŞKINLIK:

4767 numarada kaydettiğimiz *Huzeyfe* hadisinden çıkaracağımız bir diğer hüküm, fitne zamanında insanların hakkı batıldan ayırma hususunda geçirecekleri şaşkınlıktır. *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* tarafından fitnenin kör ve sağır olarak tavsifi, âlimlerin, birkısım fitne esnasında insanların şaşkınlık içerisinde kalarak sağduyuları ile hareket edemeyecekleri yorumuna varmalarına sebep olmuştur. Hatta *Huzeyfe*'den Üsdü'l-Gâbe'de gelen bir başka rivayette, *Huzeyfe*'nin sözkonusu durumu "*fitnenin en dehşetlisi*" olarak tavsif ettiğini

görürüz: "Bir adam Huzeyfe'ye "hangi fitne daha fenadır?" diye sorunca şu cevabı verdi: "Sen hayır ve şer her ikisine birlikte maruz kaldığın zaman hangisini tercih edeceğini bilememendir."

Aslında insanlar mükerrermdir, fıtratı icabı hakkı, doğruyu arar. Üstelik, müslümanların ferasetleriyle, imânın verdiği sağduyu ve sezgi hakkı temyizde zorluk çekmeyecekleri Hz. Peygamber tarafından müjdelenmiştir: **"Mü'minlerin ferasetinden kaçının. Zira onlar, Allah'ın nuru ile görür."** Bu hadisin, bir ayeti (Hicr 75) tefsir sadedinde irad edildiği de gözönüne alınınca, insanlardaki sağduyunun ehemmiyeti anlaşılır. Bütün bunlara rağmen, fitnenin vasıflarından biri olarak hakla batılı tefrik ettirmeyecek umumî bir şaşkınlığa dikkat çekilmesi, o sırada yaşanacak şartların ağırlığını vurgulamayı gaye edinmiş olmalıdır. Söylediğimiz gibi bu şaşkınlık, bu meflûciyât fitnenin, insanın iradesini elinden alan bir baskı ve korku gücüne sahip disiplinli bir teşkilat eliyle yürütülmesinden midir, yoksa büyük güce sahip propaganda merkezlerinin efkâr-ı umumiyei iğfal etmesinden midir kesin bir şey söylenemez. Zamandan zamana, mekandan mekana bunlardan biri veya bir başkası veya hepsinin birden rol oynayabileceği açıktır.

10- DİN-SULTAN AYRILIĞI:

İslâm dini dünya işleriyle ahiret işlerini birbirinden ayrı mütalaa etmez. Mü'minin beşeri hayatını ilgilendiren her şey, aynı zamanda dini de ilgilendirir. Bu sebeple şu ameller dinî, şu ameller gayr-i dinî denemez. Fıkıh kitapları mü'minin amellerini dinî ameller dünyevî ameller diye ayırmaz; ibâdât, muâmelât vs. şeklinde ayırır ve muâmelât zımında zikrettiği ticaret, ziraat, nikah gibi meseleleri de, ibâdât zımında zikrettiği namaz, oruç gibi meselelerle aynı de-ğerde dinî kabul eder. Zira hepsi hususunda ilâhî emirler, ilâhî ölçüler gelmiştir.

Söz gelimi, sathî bir nazarla, namaz ve oruca nisbetle gayr-i dinî olduğu söylenebilecek bir nev'i vergi olan zekât ile namazı Kur'ân-ı Kerîm, çoğu kere yan yana ve beraber zikreder: **"Namaz kılın, zekât verin"** der⁽³¹⁾.

Hz. Peygamber daha da ileri giderek, farzlara riayet eden bir müslümanın, haram olmayan her çeşit günlük muamelâtının, uyumak, yemek yemek ve hatta zevcî muâmelede bulunmak nev'inden olsun, hepsinin ibâdet olacağını söylemiştir.

(31) Kur'ân'da bu çeşit ifâdeler "namaz kıl, zekât ver" veya "namaz kılın zekat verin" veya "onlar ki namaz kılarlar, zekat verirler" gibi çeşitli şekillerde gelir.

Bu dünya-ahiret ayrılmazlığının sonucu olarak İslâm'da devlet reisliği müessesesi aynı zamanda dinî reisliği de temsil eder. Devlet reislerinin dinin tatbi-katına müteallik vazife ve mesuliyetlerden kendilerini uzak tutmaları din açısın-dan bir fitne olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bir hadiste şöyle buyurur: “İhsan ihsanlık vasfını korudukça kabul edin. Fakat bu, dine karşı rüşvet mahiyetini alınca reddedin, almayın. (Ma-alesef) bunu terketmeyeceksiniz. Dine karşı rüşveti terketmekten sizi aliko-yan şey korku ve fakirliktir. Haberiniz olsun, iman çarkı (ilelebed) döne-cektir. Bu çark her nerede dönüyorsa Allah'ın kitabına uygun olarak dönderin. Haberiniz olsun SULTAN VE KİTAP BİRBİRİNDEN AYRILA-CAKTIR. Sakın sakın siz Kitap'tan ayrılmayın. Haberiniz olsun başınıza öyleleri reis (emîr) olarak geçecek ki (kendileri için hükmettiklerini sizin için hükmetmeyecekler), onlara itaat etseniz sizi dalâlet ve sapıklığa atar-lar, itaat etmeyip isyan etseniz, sizi öldürürler.” Cemaatten bazıları sordu: “Ey Allah'ın Resûlü! Pekala ne yapalım?” Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesse-lâm: “Hz. İsa'nın ümmeti gibi yapın. Onlar, ateşe atıldılar, testerelele bi-çildiler (fakat dinlerinden dönmediler). Allah'ın taati uğruna ölmek, Al-lah'a isyan içinde yaşamaktan daha hayırlıdır.”

Bu ihbarlar, İslâm tarihinde, değişik beldelerde, farklı zamanlarda kerratla vaki olmuştur. Ahir zamanda çıkıp dinden kopacak ümerayı (idarecileri) tanı-tma maksadıyla irad buyrulan bir diğer hadiste şöyle buyrulur: “(Benden sonra birkısım ümera gelecek. Onların batıl sözlerine itiraz edilemez. Bunlar kendilerini şapır şapır ateşe atarlar. Dalalet ve ateşe gitmede birbirlerini takip ederler.” Hadisi rivayet eden Hz. Muaviye radiyallahu anh, halkın itiraz etmesi gereken gayr-i âdil bir hükmü, aynı câmide, aynı cemaate üç cuma üst üste hutbede tekrar eder. Üçüncü seferinde bir itiraz yükselince, kendisinin o zümreden olmadığına hükmederek sevinir ve itiraz eden kimseye iltifatta bulu-nur.

11- DİN LAFTA KALIR:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'in haber verdiği fitne devri gelince din bir isim, resim ve şekilden ibaret kalacaktır. Birkısım rivayetlerden anlaşılan budur. Dinî emirlerin talim, tatbik ve icralarının gerçekleşmesi için gerekli olan vazifelerin ihmali ve hazırlanması icabeden şartların terki halinde lüzumlu olan müeyyide ortadan kalkınca dinin şekilden ve laftan ibaret kalacağı açıktır ve ta-bîî bir sonuçtur.

Nitekim hadisler birkısım fitneleri çıkaranların talim ve terbiye gibi herçe-şit dinî formasyondan mahrum gençlerden oluşacağını haber verir. Bunlardan, Hz. Ali'nin rivayet ettiği mühim bir tanesinde Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, şöyle haber verir: “Ahir zamanda öyle bir zümre zuhur edecek ki, bunlar yaşça genç, akılca kıttırlar. Bunlar konuştukları zaman mahlûkatın en hayırlı sözünden (yani Kur'ân-ı Kerîm'den ve hadis-i şeriften) bahsederler. Kur'ân-ı Kerîm'in kendi lehlerine olduğunu zannederler. Halbuki kendilerinin aleyhinedir. Ancak imanları gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi, dine girip çıkarlar.”

Yani bugünün tabiratına dökcek olursak, hadisin haber verdiği gürûh, sistemli ve köklü bilgilerden mahrûm, bir kısım sloganlar ezberletilmiş, akıldan çok his ve heyecana tâbi, düşüncesi kıt gençlerdir. Bunlar kendilerine telkin edilip ezberletilen sloganlarla heyecana gelip, tahrik edilirler. Sloganlar ise, en dindar kimselerin bile hoşuna gidecek güzel sözlerdir. Kur'ân'dan bir ayet, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'dan bir hadistir. Ancak, bu sloganların yaşayışlarına tesiri yoktur. Şârihlerin belirttiği üzere, bunlar lafla inandıklarını söylerler, kalpleriyle inanmazlar. Zâhiren güzel sözler söylerler, hakikat-ı halde söylediklerine muhalif hareket ederler.

Şu hadiste ise bunların asıl maksatlarının dünyalık (mal, mevki, şöret, iktidar vs.) olduğu, dini ise, bu maksatla istismar için ağızlarına aldıkları daha sarîh olarak ifade edilmektedir: “Ahir zamanda bir grup insan türeyecek ki, bunlar dinle dünyayı talep edecekler. İnsanlara karşı yumuşak (dindar, dünyayı terketmiş) görünmek için koyun postuna bürünürler. Dilleri şekerden tatlıdır. Kalpleri ise, canavarların kalbi gibidir. Allah onlara şöyle der: “Bana karşı laubalilikte mi bulunuyorsunuz. Şanıma ve azametime kasem olsun ki, ben onlara, kendilerinden (çıkaracağım) öyle bir fitne göndereceğim ki, (değil fiilen fenalıkları işleyenler) içlerindeki iyiler bile şaşkına dönecekler (ne defedebilecekler, ne de ondan paçalarını kurtarabilecekler).”

12- DİNİN TATBİKATI ZORLAŞIR:

Ahir zaman fitnesinin, hadislerde ifade edilen en bariz ve en mühim vasıflarından biri, dine karşı olmasıdır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın geleceğe ve bilhassa Deccâl fitnesine ait ihbarlarda kullandığı teşbihli üslûp ve ifadelerden şöyle bir mâna çıkarmak mümkündür: Ahir zamanda ortaya çıkacak birkısım beşerî (hümanist) görüşler ve değerler, dinin yerini almaya çalışacak-

tır. Kendisine resmen din demese bile ortaya atacağı sistemi, kurmaya çalışacağı nizamıyla akide nokta-i nazarından aynen bir din hüviyetini alacaktır. Öyle bir din ki, kendi dışında kalanlara hayat hakkı tanımayan, diğer dinlerde mevcut olan kendini hak başkalarını bâtıl ilan eden kıskançlık ve taassuba fazlasıyla sahip yeni bir din. Bu yeni din beşer üstünde mevcut her çeşit ilâhî sultayı kaldırmak amacıyla inkâr-ı ulûhiyeti akîdesine temel yapar. Her çeşit dinî değerini yerine beşerî bir put (hevâ) dikmeye çalışır. Temel mâbudu madde ve insan olan lâdinî bir dindir. Nitekim, komünizmin bu mahiyette olduğu birçok müelliflerce vurgulanmıştır.

H.z. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bu beşerî, bu arzî ve materyalist sistemin, beşerin hevâ-yı nefsini putlaştırıp ilahlaştırmakla kalmayıp, ilâhî dinle, İslâmîyet ile de mücadele edip, ortadan kaldırmaya çalışacağını, mü'min ile müslüman olanları, çeşitli hakaretlere maruz bırakacağını ifade ediyor ki, bunların geçmiş zamanlarda ve hatta günümüzde aynen çıktığını söyleyebiliriz. Komünizmin girdiği yerlerde başta müslümanlar olmak üzere, bütün klasik dinlere inananların çektikleri cümlelerin malumudur.

İşte *H.z. Peygamber*, dinini tatbik edebilmek için hâkim durumdaki düşman güçlerle mücadele gibi fevkalade, fevkalbeşer şartlara maruz bu "*çetin şartlar devri müslümanı*" nı takviye ve teşvik etmeye tebligatında hususî bir yer vermiştir. "İnsanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, o devirde dini üzerine sabretmek, elinde ateş tutmak gibi zordur. Çünkü o devirde mü'min, (öyle hakaretlere maruz kalır ki) davarından daha zelil, (daha haysiyetsiz bir) duruma düşer. Bu hakaret ve baskıya birçok insan dayanamaz. Zayıf olanlar, fire vererek, beş paralık menfaat için din ve mukaddesatından rüşvet verme durumuna düşer. Gündüz ve gecelerin akması öyle devir getirecektir ki, o zaman biri kalkıp alenen: "Bir avuç menfaati için bize din (ve mukaddesatını) kim satacak?" diye sorar. Bu soruş boşa değildir de: "Birçokları dinlerini çok az bir dünya malı karşılığında satar."

H.z. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bu zor şartlar altında dinî tatbikatın diğer zamanlardakine nazaran çok daha değerli olduğunu ifade eder: "Herc fitne ve insanların ahvalindeki ihtilat ve karışıklıklar zamanında ibadet tıpkı bana hicret etmek gibi büyük sevaba vesiledir." Bir başka rivayette *H.z. Peygamber*, fitne devrindeki şartların ağırlığını ifade için Ashabına şu hitapta bulunur: "Siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, sizden biri emredilenlerin onda birini terketse helak olur. Fakat arkadan öyle bir devir gelecek ki, her kim, emredilenlerin onda birini yapsa kurtuluşa erecek."

4758 numarada kaydedilen hadiste, zor fitne şartlarında dinî salâbetini muhafaza edebilenlere normal şartlarda yapılan ibadetin sevapça elli misli vaadedilir: *Hz. Peygamber*: “Siz kendi nefislerinizi (ıslah etmeye) bakın” ayetiyle alakalı bir soru üzerine *Ebû Sa’lebe*’ye yaptığı açıklama sırasında sözlerini şöyle bitirir: “...Zira, önünüzde “sabır günleri” var. O zaman sabır, elde ateş tutmak gibidir. O vakit, dini tatbik eden bir kimsenin (âmilin) ücreti, onun gibi çalışan elli kişinin ücretine denktir...” “Bu onlardan elli kişinin ücreti mi” diye bir kişi sorunca, *Hz. Peygamber*: “Bizden elli kişinin” ücreti diye tasrîh eder.

13- İRTİDAD ARTAR:

Dinin talim, tedris ve tatbiki resmi himâye ve müeyyideden mahrum kalmaktan öte, dindarlar baskı ve hakaretlere de maruz kalınca bunun tabii bir sonucu olarak din hususunda bilgisizlik ve sathîlik ortaya çıkacaktır. Şüphesiz, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’in haber verdiği bu durumlar tesadüfî, arizî durumlar değildir. Dine karşı yürütülen bütün bu menfî durumlar, şuurlu, sistemli ve planlıdır. Öyle ise, dine karşı cehaletle birlikte, dini insanlar nazarında düşürmek maksadıyla dine karşı aleyhte propaganda da yapılacaktır.

Şu halde gerçek din bilgisinden mahrumiyete, dinle alakalı kasıtlı yanlış bilgiler, aleyhte propaganda ve dindarlara baskı ve istihkâr da eklenince insanların dinle olan bağı son derece zayıflayacak demektir. O kadar ki, bazan ferdî, bazan da kitle halinde irtidadlar, dinden çıkma vakaları olacaktır. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın fitne ile alakalı birkısım beyanları bu söylediklerimizi tasvir eder. *Hz. Cabir radyallahu anh*, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’in: “İnsanlar bu dine kitleler halinde girdiler ve kitleler halinde de çıkacaklar” dediğini ağlayarak anlatır. *Hz. Aişe*’nin Müslim’de gelen bir rivayetinde de *Hz. Peygamber*: “Gece ve gündüzün akışı Lat ve Uzza’ya ibadeti getirecektir” der. Müslim’in diğer bir rivayetinde Devslilerin “Zülhalasa” adındaki cahiliye putlarını ihya edecekleri belirtilir. Lat, Uzza, Zülhalasa adlarındaki meşhur cahiliye putlarının *Resûlullah* devrinde param parça edildiği gözönüne alınırsa, bu hadisle, insanların elleriyle yapıp diktikleri putlara, perestiş, ibadet mânasını taşıyan tazîm ve hürmet göstereceklerinin ifade edildiği anlaşılır. Bu mânâyı te’yid eden bir başka hadiste: “Putlar tekrar dikilmedikçe Kıyamet kopmaz. Bunu ilk yapacak olan da Tihâme’den bir kal’a ehlidir” denilir.

Şu rivayet, Kıyamete yakın çıkacak bu dinî gerilemeleri cehle bağlar: **“Öyle fitneler olacak ki, o zamanda bir kimse, mü'min olarak sabahladığı halde, kâfir olarak akşamlar. Allah'ın ilim (vermek sureti) ile ihya edip hayatlandırdıkları müstesna (onlar imanlarını kolay kolay kaybetmezler).”** Hadiste geçen **“Allah'ın ilim ile ihya ettikleri müstesna”** tabiri, bu irtidadların asıl sebebinin cehâlet olduğuna dair yukarıda söylemiş bulunduğumuz hususu teyid eder.

Keza, şu müteakip rivayette zikredilen: **“Dini fiilen tatbik etmede acele davranın...”** kaydı da fitnenin çıkış sebebinin dindeki gevşeklik olduğu, fiilen, ciddi şekilde tatbik eden fertlere fitnenin zarar veremeyeceğini ifade etmektedir: **“Zifiri gece karanlığı gibi çökecek fitneler gelmeden dini fiilen tatbik etmede acele davranın. (Fitne gelince) kişi mü'min olarak sabahlar da kâfir olarak akşamlar, mü'min olarak akşamlar da kâfir olarak sabahlar. Birkısmı, çok az bir dünya menfaati mukabilinde dinini satar.”**

Akşamdan sabaha veya sabahtan akşama insanlarda meydana gelen bu süratli değişmelerin sadece dinî temel nasslarda, akidelerde kalmayıp beşerî vicdanlarda bulunması gereken her çeşit değerlere sirayet ettiğini muhtelif rivayetler te'yid eder. Bunlardan birinde: **“...Kişi kardeşinin kanını, ırzını ve malını haram bilerek sabahlar da, kardeşinin kanını, ırzını ve malını helâl adederek akşamlar”** buyrulur.

14- ZENGİNLİK ARTAR:

Bazı hadislerden Kıyamete yakın, bütün insanlara şamil fevkalade bir zenginliğin geleceği ifade edilir. Ancak bu zenginlik Kıyamet alameti olması sebebiyle bir fitnedir, en azından bir fitnenin sebebidir. Belki de daha önce zikri geçen **“refah fitnesi”** dir.

Her halukârda mükerrer hadislerde, Kıyamete yakın, zekât kabul edecek bir kimse bulunmayacak derecede umumî bir bolluk mevzubahistir: **“Ahir zamanda ümmetim içerisinde bir halife zuhur edecek. Bu halife malı öyle dağıtacak ki, hesabını bile tutmayacak.”** *Buhârî'nin* bir rivayetinde malı hesapsızca dağıtacak olan kimse Hz. İsa'dır: **“Hz. İsa çıkınca malı cömertçe dağıtır, ama kimse bunu kabul etmez.”**

Bir diğer rivayette de **“Sizden birinin sadaka vermek üzere çıkıp, kabul edecek kimseyi bulamayacağı gün gelmezden önce Kıyamet kopmaz”** denir.

15- CİMRİLİK ARTAR:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, insanoğlunun madde karşısında hususî bir zaafî olduğuna fazlaca dikkat çeker. Yarattılışından gelen bir hırsla, ölünceye kadar bu tamahkârlığın devam edeceğini belirtir: “İnsanoğlu ne kadar yaşlansa da ondaki iki arzu genç kalır. Yaşamak arzusu ve madde arzusu.” “İnsana iki vâdi dolusu altın verilse bir üçüncüyü ister, onun iç boşluğunu ancak toprak doyurur.”

Ondaki bu zaaf şer’î ölçülerle disiplin altına alınmaz, terbiyeden geçirilmezse birkısım içtimâî bozukluklara sebep olur. Bu mal hırsının marazî tezâhürlerinden biri cimriliğdir. Cimrilik ve mal düşkünlüğüne, bazı fertlere has münferid vak’alar olarak her devirde her cemiyette rastlanır ise de, bunun bir cemiyette umumî ve yaygın bir hal alması normal değildir. Böyle bir durumun bir cemiyette zuhuru, birkısım içtimâî bozuklukların had safhaya ulaştığının delili ve alameti olmalıdır. Hatta *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, cimriliğin yaygınlaşma halini, emr-i bi’l-marufun fayda yerine zarar vereceği ve bu sebeple onu da terk etmeyi gerektiren bir mi’yar olarak değerlendirir: “..İrşad işini bırakmayın. Aksine ma’rufa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman mucibiyle amel edilen bir cimrilik, peşinde gidilen hevesât görür, insanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı ahirete tercih ettiklerine, rey sahiplerinin (Kur’ân, hadis ve icmayı bir arafa iterek) kendi rey ve düşüncelerini beğendiklerine şahit olursan sen o zaman, kendi başının çaresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç.” 4758 numarada geçen bu hadisten, daha önce temas ettiğimiz sebeplerden ileri gelen içtimâî bozukluklarla birlikte cimriliğin de yaygınlaşacağını anlamaktayız.

16- ASİLLER ÖLDÜRÜLÜR, MEYDAN ADİLERE KALIR:

Birkısım hadisler, fitnedé rol oynayacak kimselerin, birinci derecede gençler olduğunu ifade ederken, diğer birkısım hadisler dahi asaletli, emin, dindar kişilerin helâk olacağını bunların yerini gayr-ı mûtemed hain, çapulcu ve sefih kimselerin alacağını vurgular. Din-sultan ayrılığı, dinin devlet himayesinin dışında bırakılması, dindarlığın elde ateş tutmak kadar zorlaşması gibi birbirini tamamlayan ve takip eden vakaların gelişmesinin tabii bir sonucu olarak cemiyette ortaya çıkacak olan bu durum, 5036 numarada kaydedeceğimiz bir *Tirmizî rivayetinde* şöyle ifade edilir: “Dünyada insanların en bahtiyarını (malca en zengin, yaşayışca en müreffeh, makamca en üstün, nüfuzca en kavi) en adi kimseler teşkil etmedikçe Kıyamet kopmaz.”

Hadiste mevzubahs edilen adiliğin neseb ve haseb yönünden olduğu, kullanılan kelimenin nesebi bilinmeyen, ahlakî kemâli duyulmayan kimse mânasını da ifade ettiği şârihlerce belirtilir.

Taberânî'nin bir tahrinde Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: “Fuhuş ve cimrilik ortalığı sarmadıkça, emin ve güvenilir kimseler aşağılanıp, hainlere itimat edilmedikçe, “vu'ûl” olanlar helâk olup, “tuhût” olanlar zuhûr etmedikçe Kıyamet kopmaz.” Dinleyenler sorar: “Ey Allâh'ın Resûlü, “vu'ûl” ve “tuhût” da ne demek?” Cevâben: “Vu'ûl, insanların ileri gelenleridir, eşrafıdır. Tuhût ise, insanların en düşük olanlarıdır, ayak altında bulunan (adı sanı duyulmamış) bilinmeyen kimselerdir” der. Hadisin bir başka veçhinde tuhût, adi, düşük ailelerden gelen kimseler olarak açıklanır.

Müslim'de Kıyamet'e yakın vukua gelecek hâdiseleri tasvir eden bir rivayette, şu açıklamaya da rastlarız: “Geriye insanların şerirleri kalır. Bunlar (şerlere ve şehvânî hedeflere koşmada) kuşlara, (birbirlerine zulüm ve düşmanlıkta) vahşi hayvanlara benzerler.”

Hadis kitaplarında “*Cibril hadisi*” olarak şöhet kazanan meşhur rivayette, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm kendisine Kıyamet alametlerini soran Cebraîl aleyhisselâm'a, diğer bazı alametler meyanında şunu da zikreder: “...Yalın ayak, başı kabak (haiktan gelme, asaletsiz) kimselerin insanlara baş olmaları Kıyamet alametlerindendir.”

Daha önce fitnenin çeşitlerinden bahsederken kaydettiğimiz bir hadiste, refahtan hasıl olan fitneden sonra insanların, ilmi ve fikri nakıs olduğu için gayr-ı ehil, kararsız bir kimsenin etrafında toplanarak, sulha kavuşacaklarının beyan edildiğini görmüştük. Bu rivayet de fitneden sonra ehliyetsizlerin, zorla, hile ile başa geçeceklerini ifade eder.

Rivayetlerin hepsini zikretmeye gerek yok. Kaydedilenler bize gösteriyor ki, ahîr zamanda çeşitli içtimâî bozuklukların neticesi olarak insanlar umumiyetle bozulacak ve kendilerine uygun olarak, bozuk kimseler başlarına geçecektir: “Her bir kabileyi (milleti) o kabilenin münâfıkları sevk ve idare etmedikçe Kıyamet kopmaz.”

17- FİTNEDE GENÇLER ROL OYNAR:

Yukarıda kaydedilen bir hadiste, en azından birkısım mühim fitnelerde, tecrübesiz ve kıt düşünceli gençlerin birinci derecede rol oynayacağını, bunların

herkeşçe makbul ve müsellemler olan güzel sözler, ayet ve hadisten alınma parlak düsturlarla ortaya çıkacaklarını, ancak sözleriyle amallerinin bir ilgisinin olmayacağı belirtilmişti.

Daha başka hadislerde de, içtimâî ve siyasî hayatta gençlerin birinci planda yer aldıkları devirlerde fitne ve fesadın, emr-i bi'l-mâruf gibi şartlara göre farz-ı ayn sayılacak kadar değer kazanmış, son derece mühim bir vazifenin "terkini gerektirecek", defalarca yasaklanmış olan "ölümü isteme"yi meşru kılacak kadar ileri ölçülere varacağı ifade edilmekte, "ümera çocuklardan olduğu müddetçe yeryüzünden lanetin kalkmayacağı" belirtilmektedir. Bu mânâyı teyid eden şu hadis de ziyadesiyle manidardır: **"Kıyamet alametlerinden biri de ilâhın gençler nezdinde aranmasıdır."** Şu rivayette Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın bu mevzudaki mühim uyarı ve tenbihlerinden biri olmalıdır: *"Hz. Peygamber bir defasında "çocukların emirliğinden Allah'a sığınırım" der. Yanındakiler: "Çocukların emirliği de nedir?" diye sorarlar. Şu cevabı verir: "Onlara itaat etseniz (dininizde) helâk olursunuz? Şayet isyan etseniz sizi(n dünyanızı) helak ederler; ya malınızı, ya canınızı ya da her ikisini almak suretiyle."*

Bizzat Buhârî'de gelen bir rivayette, ümmet-i Muhammed'in helakının, Kureyş kabilesinden emirliğe geçecek çocuklar (gençler) yüzünden geleceği belirtilmiştir. Şârihler aynıyla vâkı olduğunu misallerle te'yîd e'ârler.

18- KATL (ÖLDÜRME) VAKALARI ARTAR:

Bidayette de belirttiğimiz üzere, fitnede artacağı belirtilen "herç" ölüm demektir. Şu halde fitnelerin en bariz vasıflarından biri öldürme vakalarının artmasıdır. Fitne sırasında kardeş kardeşi öldürecek demektir. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, müslümanların bu davranışlara düşmemeleri için, fitnenin bilhassa bu yönüne fazlaca dikkat çekmiştir. Pek çok hadiste görüldüğü üzere, fitneye karışmamayı ısrarla tavsiye edişten maksad, haksız yere kan dökme amellerinden korumayı sağlamaktır. **"...Zira kişi müslüman cephesinde olduğu halde, kardeşinin malını yer, kanını döker ve Rabbine isyan eder, hâlıkını inkâr eder ve kendisine cehennem şart olur."**

Fitnede, haksız yere katl vakalarının, kardeşin kardeşi öldürme hadiselerinin çokça artacağını ifade eden hadisler çoktur. Burada daha önce 4760 numara zikrettiğimiz hadisin bir parçasını hatırlamakla yetiniyoruz: **"Ey Ebu Zerr, haberin ola. Ölüm insanlara öylesine çok gelecek ki, kabirler hizmet-**

çi ve köleler tarafından inşa edilecek.” Bir Sahiheyin hadisinde “**Herc artmadıkça Kıyamet kopmaz**” buyuran *Resûlullah*, “*Herc nedir*” sorusuna, “**Öldürme, öldürme (katl)!**” diye cevap verir.

19- TEŞKİLATLAR ADINA ÖLDÜRME:

Fitneyi tasvir zımında ifade edilen en enteresan hadislerden biri 4780 numarada kaydedilen hadistir. “**Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, insanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul niçin öldürüldüğünü bilmeyecek.**” *“Bu nasıl olacak?” diye sorulduğu zaman Hz. Peygamber şu açıklamayı yapar: “İşte bu herçtir. (Buna bulaştıktan sonra) ölen de öldüren de ateştedir.”*

Biz bu hadisi, *fitne* üzerine söylenen en enteresan hadislerden biri olarak tavsif ettik. Çünkü, bilhassa memleketimizin yaşamış bulunduğu durumu tasvir etmektedir. Birtakım gizli teşkilatlar tarafından yürütülen anarşik hâdiselerde kullanılan şahıslar, kendilerine verilen vazifeyi yapmak zorundadır, sebebini, niçinini soramaz. Meselâ halkı yıldırma hedef alan birçok vakalarda, gelişigüzel kalabalık üzerine, otobüs durağında bekleyenlere yaylın ateşi açılmaktan çekinilmemiştir.

Teşkilatlar adına, işlenen ve para mukabili adam öldüren klasik tipteki kiralık katillerden daha gayesiz katiller tarafından sahneye konan bu cinayetleri *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*: “**Öldüren niçin öldürdüğünü, ölen niçin öldüğünü bilemez**” şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadiste, hassaten teşkilatlarca tertiplenen anarşist cinayetleri tasvir ettiğini te'yîd etmek için bu çeşit cinayetleri tahlil eden bir Batılının şu satırlarına göz atalım: “*Anarşist cinayet, siyasî cinayetlerden farklıdır. Kurbanın katil nazârında gerçekten suçlu olması mühim değildir. Hatta kurban suçsuz olduğu nisbette anarşik cinayetin daha mükemmel olduğu söylenebilir. Nitekim bu cinayetlerde mühim olan, tedhiş vasıtasıyla halk üzerinde yılgınlık hasıl etmektir. Kurban edilen kimsenin mevki-i içtimâîsi yüksek olduğu nisbette bu gayeye daha iyi ulaşılır. Zaten tedhişçiler, içtimâî hünyede gedik açabilmek için başa vurmak gereğine inanırlar.*”

20- EMNİYET VE GÜVEN KALMAZ:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın mükerrer hadislerinde, *fitne* anarşi devrinde emniyetin kalkacağı, kimsenin kimseye itimat edemeyeceği,

emin kimselerle hain kimselerin tefrik edilemeyeceği vs. belirtilir. Bu hususla alâkalı olarak *Abdullah Ibnu Amr*'dan gelen bir rivayette, fitnenin çıkacağı devre, “(İnsanlar arasında emin ve güvenilir kimselerle hain kimseler, salihlerle facirler birbirinden tefrik edilemeyecek kadar) insanların ahde vefaları bozulduğu, itimadın kalktığı zaman...” olarak tasvir edilir.

Bir başka rivayette, fitneden haber veren *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a *Ibnu Mes'ud* sorar: “*Ey Allah'ın Resûlü, bu fitne ne zaman gelecek?*”

“Bu herc (insanların birbirini kırdığı) devirdir.”

“Bu kırım devri ne zaman gelir?”

“Bu,kişinin arkadaşına bile itimad edemediği zamandır.”

Ibnu Mes'ud, bu hadisi *Vâbisa*'ya anlatırken, *Vâbisa* da *Ibnu Mes'ud*'a *ey-yâmu'l-hercin* (kırım zamanının) ne vakit geleceğini sorar. O da mualliminden aldığı belirttiği cevabı tekrar eder: “*Kişinin arkadaşlarına bile itimad edemeyeceği zaman.*”

Bir başka rivayette, cemiyet fertlerinin mâruz kaldıkları içtimâî bozukluklar sonunda, dinin “ahidlerinizi tutun” (Nahl 91, İsra 34), “verdiğiniz sözlerde durun”, “yalan söylemeyin” gibi emirlerini unutarak itimat edilmez davranışlara düşecekleri belirtilir: “Sen, ahidlerini bozan, güvenirliliklerini kaybeden mübtezel (ayak takımı) insanların arasında kaldığın zaman ne yapacaksın? O insanlar düzenleri bozulmuş (biri diğerine benzemeyen, her biri her an değişen, ahidlerini bozan, itimad ve emniyetleri suistimal eden kimselerdir.” *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* bu açıklamadan sonra parmaklarını birbirine geçirerek: “İşte böylesine karışık” der.

21- ÖLÜM ARANIR:

Büyük fitnenin hususiyetlerinden biri ölümü aratmasıdır. Yukarıda söylediğimiz gibi fitne, içtimâî hastalıkların artması sonucu kargaşanın fiile geçmesidir. Herçeşit dinî ahlakın, aklî ve vicdânî prensiplerin mağlup ve makhûr edilip hissiyatın, içgüdülerin, beşeriyetin kemâli için daima baskı altında tutulması gereken hevâ-yı nefsin hakim olmasıdır. Mal ve can emniyetini kaldırıp, katl, hırsızlık ve soygunları artırmaya müncer olan iktisadî ve içtimâî bozuklukların böylesine artması, hayatın da mânasını kaybettirecektir. Böyle bir ortamda ölenlere gıpta edilmesi mücib-i hayret olmalıdır. Buhârî ve diğer kaynakların kaydettikleri bir rivayette *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, bu durumu şöyle

ifade eder: ‘Bir insan, ölmüş bir kimsenin kabrine uğrayınca: “Bunun yerinde keşke ben olsaydım” diye temenni etmedikçe Kıyamet kopmaz.”

Müslim ve İbnu Mâce’de gelen bir rivayet bu temenninin dindarlık sebebiyle olmayıp, maruz kalınan belalar, çekilen sıkıntılar sebebiyle olduğu tasrih edilir. Daha başka rivayetlerde insanların, sabredilmesi, elde ateş tutmak kadar zor olan rıisibet dolu devirler yaşayacakları belirtilir.

Bir başka rivayette, ölümü arattıran bu fitnenin maddî imkânların darlığı ile bir alâkasının bulunmadığı, bilakis zenginlik sebebiyle arttığı, hatta bu yüzden insanların fakirliği temenni bile edecekleri tasrih edilir. Daha çok zengin başların derde düşmeye başladığı günümüz ahvaline oldukça yakınlık arzetmesi sebebiyle hadisi aynen kaydediyoruz:

“Siz öyle zaman göreceksiniz ki, o vakit kişi, nasipçe (malca) hafif olmaya gıpta eder, tıpkı şimdi sizin mal ve evlat çokluğuna gıpta ettiğiniz gibi. O kadar ki, biriniz kardeşinin mezarına uğrar da, hayvanın yerde yuvarlanması gibi yuvarlanarak: “Keşke senin yerinde ben olsaydım” der. Bu davranışı, (Hz. Yusuf gibi bir an evvel) Allah’a kavuşmak arzusuyla veya önceden işlediği iyi ameller sebebiyle değil, maruz kaldığı belalar sebebiyledir.”

22- GANİMET (DEVLET MALI) HELAL ADDEDİLİR:

“Devletin malı deniz yemeyen domuz” diyerek devlet malını çeşitli yollarla yağmalamayı helal addeden fasıklarla, “burası dâr-ı harptir, dâr-ı harpte zekat verilmez” diyerek başta vergi kaçakçılığı olmak üzere çeşitli haramları helal addeden cahillerin halini beyan etmeye de Hz. Peygamber ehemmiyet vermiş, bu durumun ahir zaman fitnesinin alametlerinden birini teşkil ettiğini belirtmiştir. Hz. Ali’den gelen rivayete göre, “Kıyamet ne zaman?” diye soran bir kimseye, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm cevaben Kıyamet alametlerini sayarken: “...emanet ganimet sayıldığı, sadaka (yani zekat ve vergi) bir yük addedildiği... zaman” demiştir. Aynı fikre, Ebu Hureyre’den gelen “rihu’l-Hamra (Kızıl Rüzgâr)” hadisinde de yer verilerek: “Emanet ganimet add edilince, zekat ise (dinî bir borç değil, zorla alınan) bir ceza telakki edildiği zaman... kızıl rüzgârı bekleyin” denmiştir.

23- FITNENİN GİRMEDİĞİ EV KALMAZ:

Bazı rivayetlerden, Kıyametten önce, gelecek bir fitnenin girmeyeceği evin kalmayacağı, istisnasız her eve gireceği ifade edilir. Abdullah İbnu Amr ta-

rafından rivayet edilen bir hadiste Kıyamet alametleri, bir ipe dizilmiş bulunan boncukların, ipin kırılmasıyla birbirini takip etmesi gibi, peşpeşe gelecekleri ifade edilir. İşte birbirini takip edecek bu alametlerden altı tanesi tādād edilir. Bunlardan birinin **“Bilâistisna her Arabın evine girecek olan bir fitne”** olduğu belirtilir. Hadisin Müsned'de gelen iki veçhinden birinde **“sizden herbir kimsenin evine”** şeklinde; diğesinde **“Her bir yün ve toprak eve”** şeklinde ifade edilerek bu hususta şehir ve köy farkının da kalmayacağı belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ FASIL
ASABIYET VE EHVA

4798 ۱- عَنْ جُنْدَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو لِعَصِيَّةٍ أَوْ يَنْصُرُ عَصِيَّةً فَقَتَلَتْهُ جَاهِلِيَّةٌ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

«الْعِمِّيَّةُ» بتشديد: بَيْنَ الْجَهَالَةِ وَالضَّلَالَةِ، وَهِيَ فِعْلَةٌ مِنَ الْعَمَى. وَ «التَّعَصِيبُ» الْحَمَامَةُ وَالْمُدَافَعَةُ عَنِ الْإِنْسَانِ الَّذِي يُلْزَمُكَ أَمْرُهُ أَوْ تَلْتَزِمُهُ لَغَرَضٍ.

و «الْفِتْلَةُ» بِكَسْرِ الْقَافِ حَالَةُ التَّقَلُّبِ، أَيْ فَقَتَلَهُ قَتْلَ جَاهِلِيٍّ.

1. (4798)- Cüdeh İbnu Abdillâh radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kim ummiyye (gayesi İslâm olmayan) bir bayrak altında bir asabiyye-te çağırırken veya bir asabiyyete yardım ederken öldürülürse onun ölümü, cahiliye ölümü üzeredir." [Müslim, İmâret 57, (1850); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123).]

4799 ۲- وَعَنْ سُرَّاقَةَ بِنِ مَالِكِ الْجَعْفَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: خَيْرُكُمْ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَالَمْ يَأْتُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

2. (4799)- Sürâka İbnu Mâlik el-Cu'semî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"En hayırlınız, (zulme düşerek) günah işlemedikçe aşiretini müdafaa edendir." [Ebu Dâvud, Edeb 121, (5120).]

4800 ۳- وَعَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا الْعَصِيَّةُ قَالَ: أَنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلَى الظُّلْمِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

3. (4800)- Vâsile İhnu'l-Eska' radiyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, asabiyet nedir?"

"Asabiyet, buyurdular, zulümde kavmine yardım etmendir." [Ebu Dâvud, Edeb 121, (5519).]

4801 ۴- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي قُرَّة قَالَ: [كَانَ حُذَيْفَةُ بِالْمَدَائِنِ يَذْكُرُ أَشْيَاءَ قَالَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لِأَنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فِي الْعُضْبِ. فَيَنْطَلِقُ نَاسٌ مِمَّنْ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْ حُذَيْفَةَ فَيَأْتُونَ سَلْمَانَ الْفَارِسِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَيَذْكُرُونَ ذَلِكَ لَهُ. فَيَقُولُ: حُذَيْفَةُ أَعْلَمَ بِمَا يَقُولُ. فَيَرْجِعُونَ إِلَى حُذَيْفَةَ فَيَقُولُونَ لَهُ: قَدْ ذَكَرْنَا قَوْلَكَ لِسَلْمَانَ، فَمَا صَدَّقَكَ وَلَا كَذَّبَكَ. فَأَتَى حُذَيْفَةَ سَلْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: فَقَالَ: مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تُصَدِّقَنِي فِيمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ سَلْمَانُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَغْضِبُ فَيَقُولُ فِي الْعُضْبِ، وَيَرْضَى فَيَقُولُ فِي الرِّضَا. ثُمَّ قَالَ: يَا حُذَيْفَةُ؟ أَمَا تَنْتَهِي حَتَّى تُورِثَ رِجَالًا حُبَّ رِجَالٍ، وَرِجَالًا بُغْضَ رِجَالٍ، وَحَتَّى تُوَفِّعَ اخْتِلَافًا وَفُرْقَةً؛ وَلَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَطَبَ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَخِذْ عِنْدَكَ عَهْدًا أَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي سَبَّيْتُهُ سَبًّا أَوْ لَعَنْتُهُ فِي غَضَبِي فَإِنَّمَا أَنَا مِنْ وَلَدِ آدَمَ أَغْضَبُ كَمَا يَغْضُبُونَ وَإِنَّمَا بَعَثَنِي رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. فَجَعَلَهَا عَلَيْهِمْ صَلَاةَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَاللَّهُ لَتَنْتَهِيَنَّ يَا حُذَيْفَةُ أَوْ لَا أَكْتُبَنَّ إِلَى عُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

4. (4801)- Amr İbnu Ebi Kurre anlatıyor: "Huzeyfe radiyallahu anh Medâ'in'de iken, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın öfke halinde, ashabından bazılarına sarfettiği sözleri anlatıyordu. Huzeyfe'den bunları işitenlerden birkısmı Selmân radiyallahu anh'a gelip, Huzeyfe'nin anlatıklarını kendisine söylüyorlardı. Selmân da onlara:

"Huzeyfe söylediğini daha iyi bilir!" diyordu. Onlar da tekrar Huzeyfe'nin yanına dönüp kendisine:

"Biz senin söylediklerini Selman'a sorduk. Ne tasdik etti ne de reddetti" dediler. Bunun üzerine Huzeyfe [Sebze tarlasında bulunan] Selmân radiyallahu anhümâ'nın yanına gidip:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğim şeyler hususunda beni niye tasdik etmedin?" diye sordu. Selmân da:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm öfkelenir ve öfkeli iken konuşurdu. Razı olur ve rıza halinde de konuşurdu!" cevabını verdi ve sonra devamla:

"Ey Huzeyfe! dedi. Sen, kalplerde, birkısım insanlara sevgi, birkısım insanlara buğz hasıl edip aralarında ihtilaf ve ayrılıklara sebep olan bu konuşmalardan vazgeçsen olmaz mı! Nitekim biliyorsun ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) hutbesinde şöyle buyurmuştu: "Allahım! Ben senin katından bir garanti talep ediyorum: Ümmetimden kime öfkeli halimde (haksız yere) sebbetmiş veya lanet etmiş [veya vurmuş veya incitmiş] isem -ki ben de ademoğluyum, tıpkı onların öfkelenmeleri gibi öfkelenirim. Halbuki sen beni alemlere rahmet olarak gönderdin- bu (haksız sözümü) o kimseler için Kıyamet günü rahmet, [zekat, ecir, yakınlık vesilesi, tuhûr] kıl. [Ta ki o vesile ile sana yaklaşınsın!]"

Ey Huzeyfe! Allah'a yemin olsun, ya bu konuşmalardan vazgeçeceksin, yahut da seni Ömer İbnu'l-Hattab radiyallahu anh'a yazıp şikayet edeceğim!" [Ebu Dâvud, Sünnet 11, (4659).]

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNELERİN GELDİĞİ CİHET VE FİTNELERİN ÇIKTIĞI KİMSELER

4802 ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: رَأْسُ الْكُفْرِ نَحْوُ الْمَشْرِقِ، وَالْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي أَهْلِ الْخَيْلِ وَالْإِبِلِ وَالْفَدَّادِينَ. أَهْلُ الْوَبْرِ، وَالسَّكِينَةُ فِي أَهْلِ الْعَنَمِ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ.

1. (4802)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Küfrün başı doğu cihetindedir. Övünme ve çalım satma işi at, deve, sığır besleyenler, çadırda oturanlar arasındadır. Sükûnet de koyun besleyenlerdedir.”

4803 ۲- وَفِي أُخْرَى لِلْبُخَارِيِّ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْإِيمَانُ يَمَانٍ، وَالْفِتْنَةُ هَهُنَا حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ].

2. (4803)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde denir ki: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“İman Yemenlidir. Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yerdedir.”

4804 ۳- وِمُسْلِمٌ: [الْإِيمَانُ يَمَانٍ، وَالْكَفْرُ قِبَلَ الْمَشْرِقِ، وَالسَّكِينَةُ فِي أَهْلِ الْعَنَمِ وَالْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي الْفَدَّادِينَ: أَهْلُ الْخَيْلِ وَالْوَبْرِ]. «الْخِيَلَاءُ» الْكِبَرُ وَالْعَجَبُ.

و «الْفَدَّادُونَ» قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ هُوَ بِتَشْدِيدِ الدَّالِ الْأُولَى، وَهُمْ الْمَكْتَرُونَ مِنَ الْإِبِلِ، وَهُمْ جَفَاءُ أَهْلِ خِيَلَاءِ.

و «أَهْلُ الْوَبَرِ» هم الأعراب الذين في البادية ومن لا يأوى إلى جدار، ضد أهل المدر، وأضاف الإيمان إلى اليمن لأن أصل ظهوره من مكة، والكعبة تسمى الكعبة اليمانية.

و «قَرْنُ الشَّيْطَانِ» أمتة، وقيل قوّته.

3. (4804)- *Müslim*'in rivayetinde şöyledir: “İman Yemenlidir. Küfür de şark cihetindedir. Sükûnet koyun besleyenlerin yanındadır. Övünmek ve çalım satmak feddâdların, yanı at besleyip çadırdaki kalanların yanındadır.” [Buhârî, Bed’ü'l-Halk 15, Menakıb 1, Megâzî 74; Müslim, İman 85, (52); Mu-vatta, İsti’zân 15, (2, 920).]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayetin üçü de *Ebu Hureyre*'den gelmektedir. Aslında bir olan hadis, bazı farklı ziyadelerle rivayet edilmiş.

2- Hadis, daha önce de geçti. İzahı gereken bir iki noktasını kısaca kayde-deceğiz:

a) Küfrün başı şarkta'dır ifadesiyle Mecusilere ve onlardaki küfrün şidde-tine işaret edilmektedir. Zira o sıralarda Mecusiler ve onlara tâbi olanlar Medi-ne'nin doğu cihetinde idi. Bunlar eski bir imparatorluğa, muntazam bir ordu ve devlete sahip oldukları için fevkalade kibir ve gurur içinde idiler. Hele devlet-siz, teşkilatsız olan aşiret hayatı yaşayan Arapları hakir görüyorlardı. Bu haletle-ri, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın gönderdiği mektubu yırtmaya sevket-mişti. *Resûlullah* da onlara paramparça yırtılmaları için beddua buyurmuştu. Neticede Bizans'tan sonra ikinci süper devlet olan Sasanî İmparatorluğu *Hızır Ömer* zamanında param parça olmuştu.

3- Hadiste geçen *fahr*, *kibr* ve *huyelâ* tabirleri kendini beğenmek, başka-sını hakir görmek gibi kötü bir ruh halini ifade eden, birbirine yakın manalar ta-şıyan kelimelerdir. *Feddâdîn* kelimesi *feddan*ın cem'idir. Birkaç manaya geldiği belirtilmiştir.

1) Ziraat işlerinde kullanılan öküze denmektedir.

2) *Hattâbî*, ekimde kullanılan alete *feddân* dendiğini belirtir. Bu durumda *saban* demek olur.

3) Bazı açıklamalarda deve, sığır, at gibi hayvanlara, ekim sırasında ve diğer fırsatlarda yüksek sesle bağırarak kimseye feddân denmektedir. *Feddîd*, şiddetli ses manasına gelir.

4) Bazıları *Feddâdûn* kelimesinin çöllerde yaşayanlar mânasına geldiğini, çünkü kelimenin çöl demek olan *fedtedden* geldiğini ve *fedtedde oturan* demek olduğunu ileri sürmüştür. *İbnu Hacer*, bu tevilin uzak olduğuna dikkat çeker.

5) Ma'mer *İbnu'l-Müsenna* ise, "*Feddâdîn*'le ikiyüz ile bin arasında devesi olan kimselerin kastedildiğini" söylemiştir.

6) *Buhârî*'nin bir başka rivayetinde **إِنَّ الْقَسْوَةَ وَغَلَطَ لِلْقُلُوبِ فِي الْقَدَّادِينَ** **عِنْدَ أَصُولِ أَذْنَابِ الْإِبِلِ** "Kasvet ve kalp katılığı develerin kuyruklarının dibinde bas bas bağırarlardır" denmektedir. Buradaki *feddâdîn* kelimesini, "yüksek sesle bağırarak" olarak anlamak suretiyle hadis daha açık bir mânâ kazanmakla kalmıyor, diğer rivayetlerde, bu kelimenin hangi manada kullanılmış olabileceğine de ışık tutuyor.

Hattâbî der ki: "Çölde yaşayanların zemmedilmesi, çöl hayatında insanı kuşatan şartlar icabı, o insanların din işlerine ayıracak vakit bulamamaları sebebiyledir. O, gayr-ı dinî meşguliyetlerin kesâfeti kişiyi kalp katılığına atar."

4- *Ehl-i veber*, çadırdaki yaşayanlar demektir. Çünkü *veber* deve yünü mânasına gelir. Araplar çölde, kırdaki göçebe hayatı yaşayanlara *ehl-i veber* der. Buna mukabil *ehl-i meder* tabiri vardır. Bununla da yerleşik hayat yaşayanlar, şehirli-ler kastedilmiştir.

5- *Sükûnet*, diye açıkladığımız *sekîne* kelimesinin tuma'nîne (itmi'nan), sükûn, vakar ve tevazu mânalarını ifade ettiği belirtilmiştir. *Sükûnetin* koyun besleyenlere nisbet edilmesi, onların deve besleyenlere nazaran servet ve bol-lukça daha geri olmalarındandır. Servet arttıkça kibir, gurur gibi mezmum hal-lerin insanlar üzerinde galebe çaldığı bilinen bir husustur. Böylece *Resûlullah* bu beşerî zaafa dikkat çekerek servet sahiplerini uyarmayı gaye edinmiş olmalıdır.

Şunu da belirtelim ki, bazı şarihler *koyun sahipleri* tabiriyle *Resûlullah*'ın Yemenlileri kastettiğini; zira onların Mudar ve Rebî'a kabilelerinin aksine koyun beslediklerini söylemiştir. Rebî'a ve Mudar ise deve besicileridir. Bir *İbnu Mâce* rivayetinde *Aleyhissalâtu vesselam*, Ümmü Hânî'ye **الْحَدَى الْقَمَّ فَإِنَّ** **فِيهَا الْبَرَكَةَ** "Koyun edin. zira onda bereket var!" tavsiyesinde bulunmuştur.

6- İkinci rivayette geçen **قَرْنُ الشَّيْطَانِ** "Şeytan'ın boynuzu" tabirine

gelince; *Hattâbî*, beğenilmeyen, kötü şeylerin şeytan *boynuzu* diye ifade edildiğini belirtir. Fitnenin şeytan boynuzunun doğduğu yerde olması, fitnenin, kötülüklerin, küfrün hâkim olduğu yerlerde çıkacağını ifade eder.

Karnu's-Şeytan tabiriyle, şeytanın ümmeti, şeytana tabi olanlar, şeytanın kuvveti gibi başka mânaların kastedildiği de belirtilmiştir. Netice itibariyle hepsi aynı mânada birleşir ve hadisten, fitnenin şeytana uyanların çok olduğu, şeytanın güçlü bulunduğu, bu sebeple kötülüklerin galebe çaldığı yerlerde çıkacağı anlaşılır.

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

4805 ۱- عَنِ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: [خَرَجْتُ أُرِيدُ هَذَا الرَّجُلَ فَلَقِينِي أَبُو بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَحْنَفُ. قُلْتُ: أُرِيدُ نُصْرَةَ ابْنِ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ: ارْجِعْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسِيفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ. فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ. وَفِي رَوَايَةٍ: أَنَّهُ قَدْ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1. (4805)- Ahnef Ibnu Kays radiyallahu anh anlatıyor: "Şu adamı kastederek (evden) çıkmıştım. Yolda Ebu Bekre radiyallahu anh'a rastladım.

"Ey Ahnef nereye gidiyorsun?" dedi.

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın amcaoğluna yardım etmeyi arzû ediyorum!" dedim.

"Dön! dedi. Zira ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "İki müslüman kılıçlarıyla birbirlerinin üzerine yürürlerse öldüren de ölen de ateştedir!" (Bu söz üzerine Resûl-i Ekrem'e): "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık ama maktûl niye ateşte?" diye sorulmuştu.

"Çünkü o da kardeşini öldürme hırsı taşıyordu!" cevabını verdi. -Bir başka rivayette ise: "O da kardeşini öldürmek istemişti" demiştir.-" [Buhârî, Diyât 2, Fiten 10; Müslim Fiten 14, (2888); Ebu Dâvud, Fiten 5, (4268); Ne-sâî, Tahrîm 29, (7, 125).]

AÇIKLAMA:

1- Burada kastedilen vaka Hz. Ali ve taraftarları ile Hz. Aişe ve taraftarları

arasında cereyan eden *Cemel vakası*dır. İlerde (4810-4812. hadisler) bu hâdisi müstakillen tahlil edileceği için burada açıklama yapmayacağız.

2- Hadis, iki müslümanın birbirlerini öldürmek niyetiyle silaha sarılmalarını yasaklamaktadır. *İbnu Hacer* hadisle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: “*Ülema* der ki: “Her ikisinin de ateşte olmasının mânası şudur: “Onlar bunu hak ederler. Ancak işleri Allah'a kalmıştır. Dilerse her ikisini de cezalandırır. Sonra diğer muvahhidler gibi onları da ateşten çıkarır, dilerse her ikisini de affeder ve onlara hiçbir ceza vermez.” Bazıları: “Hadis, bunu helal addedenlere hamledilir. Hadiste ne hâriciler için, ne de Mutezile'den: “Masiyet ehli ateşte ebedî kalıcıdır” diyenler için hüccet mevcut değildir. Çünkü, hadiste geçen “Her ikisi de ateştedir” ibaresi, onların ateşte ebedî kalacaklarını ifade etmez” demiştir.

3- Fitneye karışmamak gerekir görüşünde olanlar, bu hadisle de ihticac etmişlerdir. Bunlar, Ashabtan, savaşlarda Hz. Ali'nin yanında yer almaktan kaçanlardır: *Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre, Üsâme, Ebu Berze el-Eslemî* vs... Bunlar özetle: “Savaştan geri durmak gerekir. O kadar ki, biri öldürmek istese, nefis müdafaası da yapılmaz” demişlerdir. *Mamañih*: “Fitneye girilmez, ancak birisi öldürmek isterse nefis müdafaası yapılır” diyen de olmuştur. *İbnu Hacer* Sahabe ve Tabiînin cumhurunun “Hak tarafa yardımcı olup bâği tarafa karşı mücadele vermenin vacip olduğu”na hükmetmiştir. Bunlar fitneye karışmamayı emreden bu hadisleri, savaşacak güçte olmayan veya hak sahibini teşhisten aciz kalan kimselere hamletmişlerdir. *Ehl-i Sünnet*, aralarında meydana gelen hadiseler sebebiyle -haklı taraf bilinse dahi- Ashabtan birini ta'n etmeyi men etmenin vacip olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü onlar, bu harbi içtihadları sonucu yaptılar. *Resûlullah*'ın haber verdiği üzere, Allah Teâla hazretleri içtihadta yapılacak hatayı affetmiştir. Dahası, hatalı içtihad yapana da bir sevap verileceği sabittir. İçtihadında isâbet eden ise iki ücret alacaktır” demiştir. Hadiste gelen mezkur vaîd, meşru bir teville dayanmaksızın, sırf saltanat için savaşan kimselere hamledilmiştir.

Taberî der ki: “Müslümanlar arasında vukûa gelen her hâdisede, evde kalarak kavgadan kaçmak ve kılıçları kırmak, vacip olsaydı ne hak ikâme edilir ne de bâtıl iptal edilirdi. Dahası fasıklar, müslümanlarla savaşığı zaman, onlar: “Bu fitnedir, biz finede onlarla savaşmaktan men edildik” diyerek ellerini fâsıklardan çekecek olsalar, malları yağmalamak, masum kanları dökmek, iffetleri payimal etmek gibi haramları irtikaba yol bulurlardı. Bu davranış, sefihlere mâni olmakla ilgili emirlere muhalif olurdu.”

Hadisin Bezzâr'da gelen veçhinde yer alan bir ziyade, bu hadisteki maksada vuzuh getirmektedir: **“Eğer dünyaya ile savaşırırsanız ölen de öldüren de ateştedir.”** Bu hususu 4780 numarada kaydedilen bir Ebu Hureyre rivayeti de te'yid eder. Orada, Resûlullah, müslümanların, ölenin niçin öldüğünü, öldürenin niçin öldüreceğini bilemeyeceğini haber verir. Bu nasıl olur? diye sorulunca: **“Herctir, ölen de öldüren de ateştedir”** buyurur. Kurtubî der ki: *“Bu hadis açıkça ortaya koyuyor ki, eğer kıtal (kavga), dünyayı talep eden veya hevâyâ uyan taraf bilinmediği halde yapılırsa işte bu kavgaya katılan herkes ateştedir ve الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ “ölen de öldüren de ateştedir” hadisinden maksad da bu durumdur.”* Bu temel prensibi, sahabeler arasındaki ihtilafa tatbik eden Ibnu Hacer der ki: *“Bundandır ki, Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmaktan kaçınanlar, sayıca katılanlardan daha azdır. İnşaallah bunların hepsi de müteevvildir, me'curdur (Allah'tan mükafaata mazhar olacaklardır). Sonradan gelenler, bunların hilafına dünya için savaşmışlardır.”* Nitekim Buhârî'de gelen yüce sahabe Ebu Berze el-Eslemî radiyalahu anh'in bir riayeti bunu te'yid etmektedir. Der ki: *“...Sizler, ey Araplar, cahiliye devrinde bildiğiniz gibi, zillet, fakirlik ve dalalet içinde idiniz. Allah sizi İslâm ve Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'la o halden kurtardı, bugünkü duruma geldiniz. Ne var ki şu dünya sizi ifsad etti, aranızı açtı. Şu Şam'da bulunan [Mervân] var ya, Allah'a yemin olsun sırf dünya için savaşıyor.”* Hadisin başka veçhinde, *“O sıralarda ortaya çıkan fırkalardan hangisi hayırlı?”* diye gelen bir suale Ebu Berze, *“Hiçbir taraf!”* mânasına gelen şu cevabı verir:

إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ لِهَذِهِ الْعَصَابَةِ الْخَمِصَةُ بَطُونُهُمْ مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ الْخَفِيفَةُ ظُهُورُهُمْ مِنْ دِمَائِهِمْ

“Bana insanların en sevimli olanları şu gruptur: Onların karnı, halkın malından boştur, sırtları masumların kanlarının günahından azadedir.”

Ibnu'l-Arabî der ki: *“Demirle işaret eden lanete müstehak olursa, ya onu müslümana vuran neye müstehaktır? Kişi, ciddi veya şaka olarak, tehditle işaret etti mi lanete layık olur. Şaka ile bunu yapan da, kardeşini korkuttuğu için muâheze olunur. Ancak, ciddi olanla şaka yapanın günahları bir değildir. Yalın kılıcın teati edilmesinin yasaklanması, yakalama sırasında gafil davranılarak, kazaya sebep olma korkusundandır.”*

4806 ۲- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ] لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ إِلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ، فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي لَعْلَ

الشَّيْطَانُ يَنْزَغُ فِي يَدِهِ، فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ] أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«النَّزَغُ» بالغين المعجمة: الفساد.

2. (4806)- Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Sizden kimse kardeşine silahla işarette bulunmasın. Zira, o bilemez, belki de şeytan elinde bir fesatta bulunur da ateşten bir çukura düşer.” [Buhârî, Fiten 7; Müslim, Birr 126, (2617); Tirmizî, Fiten 4, (2163).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah burada, ister ciddi ister şaka olsun yasak olan, mahzurlu olan bir neticeye götürmesi muhtemel olan davranışı men etmektedir. Hadis mutlak olduğu için, şaka kasdıyla da olsa zarara götürme ihtimali olan davranış yasaklanmaktadır. Nitekim, silah şakasıyla vukua gelen kazaları sık sık işitiriz. Silah korku veren bir nesne olduğu için, hadisten müslümanı korkutmaktan yasaklama hükmü çıkarılmıştır. “Ateş çukuruna düşmek”, ateşe götürecek günaha düşmekten kinayedir. Bir başka hadiste: “Bir kimse kardeşine bir demirle işaret etse, muhakkak melekler ona lanet eder, onu bırakıncaya kadar. İsterse anne-baba bir kardeşi olsun” buyrulmuştur. Resûlullah bu hususta dikkat çekmeye ehemmiyet vererek bir başka hadislerinde kınından sıyrılmış vaziyette silah teatisini de yasaklamıştır. Bu husustaki rivayetlerden biri şöyle: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir yerde, bir gruba uğradı. Kılıçlarını yalın halde birbirlerine teati ediyorlardı. “Bundan yasaklamadım mı? Kim kılıcını sıyırmışsa tekrar kınına koysun. Sonra arkadaşına versin. [Allah bunu yapana lanet etmiştir...]”

4807 — وعن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَادَاوُدَ.

وقيل هذا محمول على من فعل ذلك من غير تأويل؛ وقيل: قاله على جهة التغليظ لا أن قتاله كفر يخرج عن الملة.

3. (4807)- *Abdullah İbnu Mes'ud radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“*Müslümana sövmek fısktır, onunla çarpışmak da küfürdür.*” [Buhârî, Fiten 8, İman 36, Edeb 44; Müslim, İman 116, (64); Tirmizî, İman 15, (2636); Nesâî, Tahrim 27, (7, 132).]

AÇIKLAMA:

1- *Sibab*: Sövmek olarak tercüme ettiğimiz bu kelime, Arapçada kişinin namusunu lekeleyecek sözler sarfetmektir. Sebb ile sibab aynı mânaya gelir ise de *sibâba* sövüşmek mânası veren de olmuştur. *İbrahim Harbî, sibâbı* “*Kişiyi ayıplamak maksadıyla kendinde olan olmayan kusurları sayıp dökmek*” diye açıklar. *Fısk*, “*Allah ve Resûlüne itaatten dışarı çıkmak*” manasına gelir. Şer’î örfte fısk, isyandan eşedir. Ayeti kerimede **وَكُرْهُ الْيَكْمُ الْكُفْرُ وَالْفُسُوقُ وَالْعِصْيَانُ**

“...Size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi...” (Hucurât 7) buyrulmuştur.

2- Mü'minle çarpışmanın küfür olduğunu ifade eden hüküm biraz ihtilafa sebep olmuştur. Çünkü, hadisin zâhirinde Hâricilerin iddiasını te'yid var. Onlar “*Büyük günah işleyen kâfir olur*” iddiasındadırlar. Ehl-i sünnet alimleri, mü'minle mukâtele hadisesini *dinden çıkma* manasında küfür kabul etmezler:

★ “*Resûlullah'ın “küfür” olarak ifade etmesinden murad tahzîrde mübâlağadır*” derler. Çünkü bu çeşit durumlarda kişinin dinden çıkmayacağı umumî bir kaide olarak herkesçe malum ve müsellemdir. Bunu teyiden şefaât hadisi, ayrıca “*Allahın şirk dışındaki bütün günahları dilediğinden affedeceğini*” (Nisa 48) ifade eden âyeti kerime gösterilmiştir.

★ Hadisi tevil zımnında: “*Katl hadisesinin küfre benzemesi sebebiyle Resûlullah böyle buyurmuştur. Çünkü, mü'mini öldürmek kâfirlerin şanıdır*” da denmiştir.

★ Bazı alimler de: “*Burada maksad küfr kelimesinin lügat mânasıdır; bu da örtmektir. Çünkü müslümanın, müslüman üzerindeki hakkı, onun kendisine yardım etmesi, desteklemesi, eza vermektan kaçınmasıdır. Kendisini silahla öldürmeye yani silah kuşanmaya kalkınca, sanki bu hakkı örtmüş olur*” denmiştir.

★ “*Buradaki küfürden murad Allah'a küfürdür*” diyen de olmuştur. Bunlara göre hadis, hiç teville yer vermeden müslümanla mukâteleyi helal addedenler hakkında varid olmuştur.

3- Hadiste mü'minin hukuku tazîm edilmektedir. Müslime sebbeden kimseye fâsık demeye cevaz da gelmiş olmaktadır.

4808 — وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ.

وزاد النَّسَائِيُّ فِي رِوَايَةٍ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ: [وَلَا يُؤْخَذُ الرَّجُلُ بِجَرِيرَةٍ أَبِيهِ، وَلَا بِجَرِيرَةِ أَخِيهِ].

قِيلَ مَعْنَى «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا» أَيْ فِرْقًا مُخْتَلَفَةً يَقْتُلُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَتَشْبَهُونَ الْكُفَّارَ يَقْتُلُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِالْعَدَاوَةِ. وَ «الْجَرِيرَةُ» الذَّنْبُ.

4. (4808)- *İbnu Abbâs* radiyallahu anhümâ anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselam* buyurdular ki:

“Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak (dinden) dönmeyin.” [Tirmizî, Fiten 28, (2194); Buhârî, Fiten 8, Diyât 2; Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4686); Müslim, İman 66, (119); Nesâî, Tahrîm 28, (7, 127).]

Nesâî, *İbnu Mes'ud*'dan yaptığı bir rivayette şu ziyadeye yer verir: “Kişi ne babasının ne de kardeşinin cinayetinden sorumlu tutulmaz.”

AÇIKLAMA:

Hattâbî, “Küfre dönme” tabirini ülemanın iki suretle te'vil ettiğini belirtir:

1) *Resûlullah*, hadiste küfrle, silahla örtünmeyi kastetmiş olmalı. Çünkü küfrün aslı, lügat olarak örtmektir.

2) Hadisin mânası: “Benden sonra birbirlerinizi öldürmeye kalkan fırkalara ayrılmayın. Aksi takdirde kâfirlere benzersiniz. Çünkü, kâfirler adâvet sebebiyle birbirlerini öldürürler. Müslümanlar böyle değildir. Çünkü bunlar kan dökmemekle, birbirleriyle kavga yapmamakla emrolunmuşlardır” şeklindedir.

★ Hadiste, Hz. Ebu Bekr'in hilafeti sırasında irtidat edip, müslümanları öldüren ehl-i riddenin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

Ibnu Hacer, aynı cümle için sekiz görüş ileri sürüldüğünü kaydeder:

★ *Hariciler*: “Bu hadis zâhiri manasında vürud etmiştir” derler.

★ *Bu hüküm müslümanın kanını helâl addedenler içindir.*

★ *Kan hurmetini, müslümanların hurmetini, dinin hukukunu örtenlerdir.*

★ *Birbirinizi öldürmekle kâfirlerin fiillerini yapmış olursunuz.*

★ *Silah kuşananlar, silahla örtünenler kastedilmiştir.*

★ *Allah'ın nimetini örten (inkâr eden).*

★ *Hadisin zâhiri murad değil, öldürme fiilinden zecretme muraddır.*

★ *Birbirinizi tekfir etmeyin, birbirinize “ey kâfir” demeyin.*

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TÂBÎİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

★ HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

4809 ۱- عَنْ ابْنِ أُخِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ عَنْ عَمِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ جَاءَ إِلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا أُزِيدَ قَتْلُهُ. فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قَالَ: جِئْتُ فِي نُصْرَتِكَ. قَالَ: اخْرُجْ إِلَى النَّاسِ فَاطْرُدْهُمْ عَنِّي فَإِنَّكَ خَارِجًا خَيْرٌ لِي مِنْكَ دَاخِلًا. فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ كَانَ اسْمِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فُلَانًا فَسَمَّانِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَبْدَ اللَّهِ، وَنَزَلَ فِي آيَاتٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى. نَزَلَ فِي: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَاَمْنٌ وَاسْتَكْبَرْتُمْ؛ وَنَزَلَ فِي: قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ؛ إِنَّ لِلَّهِ سِيفًا مَعْمُودًا عَنْكُمْ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ قَدْ جَاوَرَتْكُمْ فِي بَلَدِكُمْ هَذَا الَّذِي نَزَلَ فِيهِ نَبِيُّكُمْ، فَاللَّهُ اللَّهُ فِي هَذَا الرَّجُلِ أَنْ تَقْتُلُوهُ، فَوَ اللَّهُ إِنْ قَتَلْتُمُوهُ لَتَطْرُدَنَّ جِيرَاتُكُمْ الْمَلَائِكَةَ، وَلَيَسْلُنَّ سَيْفُ اللَّهِ الْمَعْمُودُ عَنْكُمْ، فَلَا يُعْمَدُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَقَالُوا: اقْتُلُوا الْيَهُودِيَّ وَاقْتُلُوا عُثْمَانَ. أَخْرَجَهُ التَّرْمِذِيُّ.

1: (4809)- Abdullah Ibnu Selâm'ın kardeşioglu, amcası (Abdullah Ibnu Selâm) radiyallahu anh'tan naklediyor:

"Hz. Osman radiyallahu anh öldürölmek istendiğı zaman yanına geldim. Osman bana:

"Sen niye geldin?" diye sordu.

"Sana yardım edeyim diye geldim" dedim.

"Öyleyse halka çık. Onları benden uzaklaştır. Zira sen bana hariçte olursan, yanımda olmaktan daha faydalı olursun!" dedi. Ben de çıkıp: "Ey insanlar! Bilirsiniz, benim adım cahiliye devrinde falandı. Ama Resûlullah aleyhissalâtu vesselam beni Abdullah diye tesmiye buyurdu. Benim hakkında Kitâbullah'ta birkısım âyetler nazil olmuştur. Şu âyet benim hakkında nazil olanlardan biridir: "De ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah tarafından gönderildiği halde, onu inkâr ettiyseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de Tevrat'a dayanarak onun hak kitap olduğuna şahitlik edip iman ettiği halde siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki, Allah zalimler guruhuna yol göstermez" (Ahkâf 10). Keza şu âyet de benim hakkımda nazil oldu: "İnkâr edenler, "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Allah'ın size karşı kınına konmuş bir kılıcı var. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'ın inmiş olduğu bu beldenizde melekler size mücavir oldular. Öyleyse bu adamı öldürmekten Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Allah'a yemin olsun eğer onu öldürürseniz, komşularınız olan melekleri buradan taretmiş olacaksınız ve Allah'ın size karşı kında tuttuğu kılıcı kınından çıkartacaksınız ve artık o Kıyamete kadar kınına girmeyecek!"

Bu sözlerim üzerine:

"Şu yahudiye öldürün! Osman'ı öldürün!" diye bağıştılar. [Tirmizî, Tefsîr, Ahkâf.]

AÇIKLAMA:

Abdullah Ibnu Selam, İslâm'a giren meşhur yahudi alimlerinden biridir. İslâm olmazdan önceki ismi *Husayn* idi. Zikrettiği ayette mevzubahis edilen şahidin Abdullah Ibnu Selam olduğu biraz münakaşalıdır. Çünkü Ahkâf suresi, bi'l-icma Mekkîdir. Abdullah ise Hicretten sonra müslüman olmuştur. Bu durumda ayette mevzubahis olan şahid, Mekke'de müslüman olan bir ehl-i kitaptır. Hicretten önce İslâm'a girmiş ve Kur'ân'ı tasdik etmiş olmalıdır. *Ibnu Cerîr et-Taberî* bu görüştedir. Ancak ekseriyet, ayette zikri geçen bu şahidin Abdullah Ibnu Selam olduğunda mütefiktir: *Hasan Basrî, Mücâhid, Katâde* vs. birçokları. Bunlar surenin Mekkî olduğunu, ancak mezkur ayetin Medenî olduğunu söyler-

ler. Bu şahitle *Abdullah Ibnu Selâm*'ın kastedildiğini teyid eden *İbnu Hibbân*'da *Avf Ibnu Malik*, *İbnu Merdûye*'de *İbnu Abbâs* hadisleri mevcuttur. Netice itibarıyla râcîh görüş o şahidden maksadın *Abdullah Ibnu Selâm* olduğudur.

★ CEMEL VAKASI

4810 ۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ: [لَمَّا سَارَ طَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَعَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ إِلَى الْبَصْرَةِ بَعَثَ عَلِيٌّ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ وَحَسَنًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَقَدِمَا عَلَيْنَا الْكُوفَةَ فَصَعَدَا الْمِنْبَرَ، فَكَانَ الْحَسَنُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي أَغْلَاهُ، وَعَمَّارٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَسْفَلَ مِنْهُ، فَاجْتَمَعْنَا إِلَيْهِمَا. فَسَمِعْتُ عَمَّارًا يَقُولُ: إِنَّ عَائِشَةَ قَدْ سَارَتْ إِلَى الْبَصْرَةِ، إِنَّهَا لَزَوْجَةُ نَبِيِّكُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ ابْتَلَاكُمْ لِيَعْلَمَ أَيَّاهُ تُطِيعُونَ أَمْ هِيَ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1. (4810)- *Abdullah Ibnu Ziyâd* anlatıyor: “Hz. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe radiyallahu anhüm Basra'ya yürüyünce, Hz. Ali, Ammâr Ibnu Yâsir ve Hasan'ı (radiyallahu anhüm) gönderdi. Bu ikisi Kûfe'ye yanımıza geldiler ve minbere çıktılar. Hz. Hasan radiyallahu anh minberin yukarısında idi, Ammar radiyallahu anh da ondan aşağıda idi. Biz onların etrafında toplandık. Ammar'ın şöyle konuştuğunu işittim:

“Aişe, Basra'ya yürüdü. Muhakkak ki o, dünyada da ahirette de Peygamber aleyhissalâtu veşşelâm'ın zevcesidir. Ancak Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi itaat edeceksiniz, yoksa ona (Hz. Aişe'ye) mi?” [Buhârî, Fezailu'l-Ashâb 30, Fiten 17.]

4811 ۲- وَعَنْ شَقِيقِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: [كُنْتُ جَالِسًا مَعَ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، وَأَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، وَعَمَّارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَقَالَ أَبُو مَسْعُودٍ لِعَمَّارٍ: مَا مِنْ أَصْحَابِكَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا لَوْ شِئْتُ لَقُلْتُ فِيهِ غَيْرُكَ، وَمَا رَأَيْتُ مِنْكَ شَيْئًا مُنْذُ صَحَبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أُغِيبَ

عِنْدِي مِنْ اسْتِسْرَائِكَ فِي هَذَا الْأَمْرِ. فَقَالَ عَمَّارٌ: يَا أَبَا مَسْعُودٍ، مَا رَأَيْتُ مِنْكَ وَلَا مِنْ صَاحِبِكَ هَذَا شَيْئاً مُنْذُ صَحَبْتُمَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَعِيبَ عِنْدِي مِنْ إِنْطَائِكُمَا فِي هَذَا الْأَمْرِ. فَقَالَ أَبُو مَسْعُودٍ، وَكَانَ مُوسِراً: يَا غُلَامُ؟ هَاتِ حُلَّتَيْنِ فَأَعْطِنِي إِحْدَاهُمَا أَبَا مُوسَى، وَالْأُخْرَى عَمَّاراً، وَقَالَ: رُوحاً فِيهِمَا إِلَى الْجُمُعَةِ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

2. (4811)- Şakik İbnu Abdillâh anlatıyor: "Ben, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebu Mes'ud el-Ensârî ve Ammâr radiyallahu anhüm ile oturuyordum. Ebu Mes'ûd, Ammâr'a:

"Senin arkadaşlarından herkese dilediğim takdirde bir kulp takabilirim. Ama sen hariçsin. Senin hakkında bir şey söyleyemem. Senin, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a arkadaş olduğun günden beri şu işteki aceleciliğinden başka bir kusurunu görmedim!" dedi. Ammâr da ona şu cevabı verdi:

"Ey Ebu Mes'ud! Ben de ne senden, ne de şu arkadaşından, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a arkadaş olduğum günden beri, ikinizin şu işteki ağırlığından başka bir kusurunuzu görmüş değilim!"

Ebu Mes'ud –zengin birisiydi– şu karşılıklıta bulundu: "Ey oğlum! İki hulle (takım) getir. Birini Ebu Musâ'ya ver, diğerini de Ammâr'a!" Ve ilave etti: "Bunların içinde ikini cumaya gidin." [Buhârî, Fiten 18, Fezailu'l-Ashab 30.]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikri geçen Ebu Mes'ud, Ukbe İbnu Amr olup, o gün için Kûfe'de H. Ali'nin valisi bulunuyordu.

2- Hadisin bir başka veçhi daha teferruatlı: Belirtildiği üzere, Ammâr radiyallahu anh, H. Ali için asker toplamak üzere Kûfe'ye gelmiştir. Bu sırada yanına gelen Ebu Musa ile Ebu Mes'ud el-Ensârî, Ammâr'ı heyecanlı savaş taraftarı olmakla itham ederler. Ammâr da onları bu savaşta (haklı olan) H. Ali'yi yeterince desteklemeyip ağırdan almakla itham eder. Neticede zengin olan Ebu Mes'ud iki takım elbise getirip arkadaşlarına giydiren ve beraberce cum'a'ya giderler.

3- İbnu Hacer, İbnu Battâl'dan hadisle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Ebu Mes'ûd zengin ve cömert birisi idi. Bir cum'a günü Ebu Mes'ûd'un ya-

nında toplanmış idiler. Ammâr'a cum'aya o kıyafetle katılması için bir takım hediye etmiş olmalı. Çünkü Ammâr, yoldan gelmişti ve yolcu kıyafeti ve savaş teçhizatı içerisindeydi. Bu haliyle cum'a namazına katılmasına gönlü razı olmuştur. Ebu Musâ'nın yanında sadece ona elbise hediye etmeyi muvafık bulmadığı için, Ebu Musâ'ya da bir takım hediye etmiştir."

4- Hadisten şu da anlaşılmaktadır: Savaşa katılma hususunda içtihadları farklıdır: Ammâr radiyallahu anh ağır davranmayı mekruh addederken, diğer ikisi aceleci olmayı mekruh addetmişlerdir. Şüphesiz her iki taraf da görüşünde haklıdır. Aceleciliği mekruh addedenler Resûlullah'ın fitneden sakınmayı emreden hadislerini esas almış olmalıdırlar. Ammâr da bâgilerle savaşmayı emreden ayet-i kerîmeyi esas almış olmalıdır. (Meâlen:) "Mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışacak olursa aralarını düzeltin. Onlardan biri diğerine karşı tecavüzünde ısrar ederse, saldıran tarafla, onlar Allah'ın hükmüne dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerlerse siz de aralarını adaletle düzeltin ve doğruluktan ayrılmayın" (Hucurât 9).

4812 ۳- وَعَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ: [قُلْتُ لِعَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَخْبِرْنِي عَنْ مَسِيرِكَ هَذَا: أَعَهَّدَ عَهْدَهُ إِلَيْكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَمْ رَأَى رَأْيَهُ؟ فَقَالَ: مَا عَهَّدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بِشَيْءٍ وَلَكِنَّهُ رَأَى رَأْيَهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

3. (4812)- Kays İbnu Abbâd radiyallahu anh anlatıyor: "Ali radiyallahu anh'a: "Söyle bize! (Savaş için) şu yürüyüşünü Resûlullah aleyhissalâtu vesse-lam'ın bir emrini yerine getirmek üzere mi yapıyorsun, şahsî bir içtihadın olarak mı?" diye sordum.

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bana bu yürüyüşü yapmam için herhangi bir emirde bulunmadı. Ben bunu şahsî reyimle yapıyorum!" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, Sünnet 13, (4666).]

AÇIKLAMA:

Buradaki yürüyüşten maksad, Hz. Ali'nin Hz. Muâviye ile savaşmak üzere Irak'a yaptığı veya Cemel vakası diye meşhur, Hz. Zübeyr'le savaşmak üzere Basra'ya yaptığı yürüyüşüdür. İbnu Sâ'd'ın Tabakât'ında anlatıldığı üzere, Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ferdasında Hz. Ali'ye Medine'de biat edilmişti. Medine'de bulunan bütün sahabeler Hz. Ali'ye biat etmiş idiler. Ancak Hz. Talha ile

Zübeyr'in istemeyerek biat ettikleri söylenir. Bunlar biattan sonra Medine'den ayrılıp Mekke'ye Hz. Aişe'nin yanına giderler. Hz. Aişe'yi oradan alıp Basra'ya geçerler. Bu hal Hz. Ali'ye ulaşır. O da Irak'a geçer. Basra'da Talha, Zübeyr, Aişe radiyallahu anhüm ve beraberlerindekiyle karşılaşır ve Cemel Vakası vukua gelir: Yıl 36 Hicrî, Cemâdiyü'l-ahire ayı. Hz. Talha, Zübeyr ve başka birçokları şehit olurlar. Ölü sayısı onüçbine ulaşır. Hz. Ali onbeş gün kadar Basra'da kalır. Oradan Kûfe'ye geçer. Sonra Hz. Muâviye ve beraberindekiler Şam'da Hz. Ali'ye kıyam ederler. Bu haber kendisine ulaşınca o da ordusuyla yürür. Sıffin'de karşılaşır. Yıl: Hicri 39 senesi, Safer ayı. Savaşla ilgili bazı açıklamalara az ileride yer vereceğimiz için kısa kesiyoruz.

★ HARİCÎLER

4813 ۱- عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ الْجُهَنِيِّ [وَكَانَ فِي الْجَيْشِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حِينَ سَارَ إِلَى الْخَوَارِجِ فَقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ؟ أَيُّهَا النَّاسُ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِي يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَيْسَتْ قِرَاءَتُكُمْ إِلَيَّ قِرَاءَتِهِمْ بِشَيْءٍ، وَلَا صَلَاتُكُمْ إِلَيَّ صَلَاتِهِمْ بِشَيْءٍ، وَلَا صِيَامُكُمْ إِلَيَّ صِيَامِهِمْ بِشَيْءٍ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَحْسِبُونَ أَنَّهُ لَهُمْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ، لَا تَجَاوِزُ صَلَاتُهُمْ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَوْ يَعْلَمُ الْجَيْشُ الَّذِينَ يُصِيبُونَهُمْ مَا قَضَى لَهُمْ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِمْ لَتَكَلُّوا عَنِ الْعَمَلِ، وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّ فِيهِمْ رَجُلًا لَهُ عِضْدٌ وَلَيْسَ لَهُ ذِرَاعٌ، عَلَى عِضْدِهِ مِثْلُ حَلَمَةِ النَّدَى؟ عَلَيْهِ شَعْرَاتٌ بَيْضٌ؛ فَتَذْهَبُونَ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَأَهْلِ الشَّامِ وَتَتْرَكُونَ هَؤُلَاءِ يَخْلُفُونَكُمْ فِي ذَرَارِيِّكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ، وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنَّ يَكُونُوا هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ، وَأَغَارُوا فِي سَرْحِ النَّاسِ. فَسِيرُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ تَعَالَى. قَالَ: فَلَمَّا التَقَيْنَا، وَعَلَى

الْخَوَارِجِ يَوْمَئِذٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ الرَّاسِبِيُّ. فَقَالَ لَهُمْ: الْقُوا الرِّمَاحَ
وَسَلُّوا السُّيُوفَ مِنْ جُفُونِهَا فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ
يَوْمَ حَرُورَاءَ. فَرَجَعُوا فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهِمْ وَسَلَّوْا السُّيُوفَ وَشَجَرَهُمْ
النَّاسُ بِرِمَاحِهِمْ، وَقَتَلُوا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ. وَمَا أُصِيبُ يَوْمَئِذٍ مِنَ
الرَّجَالِ إِلَّا رَجُلَانِ. فَقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: التَّمَسُّوا فِيهِمُ الْمَخْدَجَ
فَلَمْ يَجِدُوهُ. قَالَ فَقَامَ عَلِيٌّ بِنَفْسِهِ حَتَّى أَتَى أَنَسًا قَدْ قُتِلَ بَعْضُهُمْ
عَلَى بَعْضٍ. فَقَالَ: أَخْرَوْهُمْ فَوَجَدُوهُ مِمَّا يَلِي الْأَرْضَ. فَكَبَّرَ وَقَالَ:
صَدَقَ اللَّهُ وَبَلَغَ رَسُولُهُ. فَقَامَ إِلَيْهِ عَبِيدَةُ السَّلْمَانِي فَقَالَ: يَا أَمِيرَ
الْمُؤْمِنِينَ؛ وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَسَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ
اللَّهِ ﷺ: فَقَالَ إِي وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، حَتَّى اسْتَحْلَفَهُ ثَلَاثًا
وَهُوَ يَخْلِفُ لَهُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1. (4813)- Zeyd Ibnu Vehb el-Cühenî –ki bu zât, Hz. Ali radiyallahu anh
Hâricilerle savaşmak üzere yürüdüğü zaman beraberindeki orduda bulunuyor-
du- anlatıyor: “Hz. Ali dedi ki: “Ey insanlar ben Resûlullah aleyhissalâtu ves-
selam'ın şöyle söylediğini işittim:

“Ümmetimden bir grup çıkar. Kur'ân'ı öyle okurlar ki, sizin okuyuşu-
nuz onlarınkinin yanında bir hiç kalır. Namazınız da namazlarına göre bir
hiç kalır. Orucunuz da oruçları yanında bir hiç kalır. Kur'ân'ı okurlar,
onu lehlerine zannederler. Halbuki o aleyhlerinedir. Namazları köprücük
kemiklerinden öteye geçmez. Okun avı delip geçmesi gibi dinden hemen çı-
karlar. Onlarla harb eden ordu(nun askerlerine) peygamberlerinin diliyle
ne (kadar çok ücret)ler takdir edilmiş olduğunu bilselerdi (başkaca) amel
yapmaktan vazgeçerlerdi. Onların alameti şudur: Aralarında pazusu oldu-
ğu halde kolu olmayan bir adam olacak. Pazusu üzerinde meme ucu bir çı-
kıntı bulunacak. Bunun üzerinde de beyaz kıllar bulunacak. Sizler Muâvi-
ye ve Şamlıların üzerine gidecek, buradakileri terkedeceksiniz. Onlar da
sizin (yokluğunuzdan istifade ile) çoluk-çocuğunuza ve mallarınıza sizin
namınıza halef olacaklar!.

(Hz. Ali ilave etti:) “O vallahi! Ben, onların bu kavim olacağını kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü onlar haram kan döktüler. Halkın meradaki hayvanlarını gasbettiler. Öyleyse, Allah adına bunlar üzerine yürüyün!”

Râvi der ki: “Haricilerin başında o gün, Abdullah İbnu Vehb er-Râsibî olduğu halde, onlarla karşılaşınca Hz. Ali radiyallahu anh askerlerine:

“Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı kınlarından çıkarın. Çünkü ben, onların Harura günü size yaptıkları gibi yine size sulh teklif edeceklerinden korkuyorum!” dedi. Bu emir üzerine döndüler, mızraklarını bertaraf ettiler ve kılıçlarını sıyırdılar. Askerler onlara mızraklarını sapladı. Öldürüp üst üste yığdı. O gün cengâverlerden sadece iki kişi isabet alıp şehit düştü. Ali radiyallahu anh:

“Aralarında o sakat herifi arayın!” emretti. Aradılar, fakat bulamadılar. Bizzat Ali kalkıp üst üste öldürülmüş insanların yanına geldi.

“Bunları geri çekin!” dedi. Sonra yere gelen cesetler arasında onu buldu. Onun bulunması üzerine Hz. Ali radiyallahu anh tekbir getirdi ve:

“Allah doğru söyledi, Resûlü de doğru tebliğ etti” dedi. Ubeyde es-Selmânî, Hz. Ali’ye doğrulup:

“Ey mü’minlerin emîri! Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle. Sen bu hadisi Resûlullah aleyhissalâtu vesselam’dan bizzat işittin mi?” diye sordu. Ali radiyallahu anh:

“Kendinden başka ilah olmayan Allah’a yemin ederim, evet!” dedi Ubeyde Hz. Ali’ye üç sefer yemin verdi. O da ona üç sefer yemin etti.” [Müslim, Zekât 156, (1066).]

٢ — وَأَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ بِنَحْوِهِ، وَفِي
أَوَّلِهِ: [أَنَّ الْحُرُورِيَّةَ لَمَّا خَرَجَتْ عَلَى عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. قَالُوا:
لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ. فَقَالَ عَلِيٌّ: كَلِمَةُ حَقٍّ أُرِيدُ بِهَا بَاطِلٌ].

«التَّرَاقِيُّ» جمع ترقوة، وهى العظم الذى بين ثغرة النحر والعاتق.
و «الرَّمِيَّة» ما يرمى من صيد أو نحوه قال الخطابى: قد أجمع علماء
المسلمين على أن الخوارج على ضلالتهم فرقة من فرق المسلمين،
ورأونا كحتهم، وأكل ذبائحهم، وأجازوا شهادتهم.

قال: ومعنى «يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ» أى يخرجون عن طاعة الإمام المفترض طاعته وينسلخون منها.

و «نَكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ» أى فتروا وجبنوا.

و «الآيَةُ» العلامة التى يستدل بها.

و «وَحَشُّوا رِمَاحَهُمْ» أى رموا بها وألقوها من أيديهم.

و «التَّشَاجُرُ بِالرِّمَاحِ» النطاعن بها. و «المُخْدَجُ» الناقص.

2. (4814)- Müslim, (bu hadisi) Abdullah Ibnu Râfi'den de aynı şekilde tahriç etmiştir. O rivayetin baş kısmında şu ziyade var: "*Haruriyye, Ali Ibnu Ebi Talib radiyallahu anh'a karşı hurûc ettikleri zaman: "Hüküm Allah'ındır" dediler. (Bu ibare Kur'ân'dan bir iktibas olması hasebiyle) Hz. Ali de: "Kendisiyle bâtil murad edilen hak bir söz" dedi.*" [Müslim, Zekat 157, (1066).]

AÇIKLAMA:

1- Haricîler, Cemel vakasıyla başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar Sıffîn savaşından sonra, aradaki ihtilafın iki hakem tarafından Kur'ân'a göre halledilmesi şeklinde bir karara varılınca, bu kararı beğenmeyerek hem Hz. Muâviye'ye hem de Hz. Ali'ye karşı gelmişlerdir. Fiilen halife Hz. Ali radiyallahu anh olması haysiyetiyle, Hz. Ali onların üzerlerine gitmiş, itaate getirmek için onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı, siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı Harûra olduğu için bunlara Harûriye de denmiştir. Haricîler, büyük günah işleyen kâfir olur diye ortaya attıkları bir prensiple hareket ettikleri için, zamanla kelâmî bir mezhep mahiyetini de kazanmıştır.

Haricîler, bidayetden itibaren Muhakkime-i ûlâ, Ezârika, Necedat, Sufriyye, Acâride, İbaziye gibi değişik kollara ayrılmıştır. Zamanımıza kadar varlığını sürdüren kolu İbaziye'dir. Tunus'ta, Cezâyir'de bunlara rastlanır. Zengibar'ın resmî mezhebinin İbaziye olduğu bilinmektedir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Nehrevan savaşını anlatmaktadır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, müslümanlarla savaşacak bir fitne grubunun evsafını beyan buyurmuş, Hz. Ali bu vasıfları Haricîlerde görmüştür. Resû-

lullâh'ın kendisine verdiği bilgilere dayanarak, bu zümre içerisinde *Zü's-Südye* isminde bir kimsenin bulunması gerekeceğinde ısrar eder. Gerçekten, ölümler arasında *Hz. Ali*'nin "*peygamberin ihbarı*"na dayanarak yaptığı tasvire uygun bir adam bulununca nebevî bir mucize daha ortaya çıkar. *Hz. Ali radiyallahu anh* bu mucize karşısında heyecanlanır ve tekbir getirir: "*Allah doğru söyledi, Resûlü doğru söyledi*" demesi, Allah'ın bildirmesiyle konuşan *Hz. Peygamber*'in sözünün doğrulandığını, te'yid gördüğünü ifade buyurmasıdır. Şârihler, *Ubeyde es-Selmânî*'nin, bu hadisenin ihbarını *Resûlullah*'tan işittiğine dair *Hz. Ali*'ye üç kere yemin ettirmesini, bunu herkese duyurma maksadıyla yaptığını belirtirler.

3- *Hz. Ali* onların **La-hükme illa lillah** Kur'anî cümlesini "*Bâtıla alet edilen hak bir söz*" olarak değerlendirir. Hatta Haricîler, aşırı dindarlıklarıyla da meşhurdurlar. Çok ibadetten alınları yara alan kimselerdir. Onun için hadiste "*onların namazı yanında sizinki bir hiçtir...*" cümlesine rastlanır. Ne var ki ne çok ibadet, ne Kur'an ve hadiste gelen ibarelerin slogan olarak kullanılması, gidilen yolun meşruluğu için kâfi değildir. Siyasî görüşü kendine muvafık olmayan, müslümanları tekfir, halifeye isyan gibi davranışlar onları ve benzerlerini *Resûlullah*'ın ifadesiyle هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ "*İnsan ve hayvanların en şerîri*" olmaktan kurtaramıyor. Haricîlerin "*Hüküm Allah'ındır*" diye pek sık kullandıkları slogan, Kur'an'dan muktebestir. Birçok ayette bu mana ifade edilmiştir (En'am 57, 62, Yusuf 40, 67, Kasas 70, 88, Gafir 42). *Hz. Ali* buna itiraz etmemiş, fakat söyleniş gayesinin bâtıl olduğunu belirtmiştir.

4- Bu hadis, mü'minler arasında cereyan edecek kıtallerin ahkâmını tesbitte esastır. Ülemâ bu ve diğer benzeri hâdiselerden sonra sahabenin tatbik ettiği ahkâmdan hareketle şu esasları tespit etmiştir:

★ İmama isyan edenler önce hakka çağrılır, tehdîd edilir, saldırmadıkları müddetçe saldırılmaz.

★ Saldırmaları halinde onlarla savaşılr.

★ Yaralılarına dokunulmaz. Bozguna uğradıkları takdirde, destek görmeleri melhuz değilse takip edilmezler.

★ Malları ganimet değildir, yağma edilmezler.

★ Tevbe edenlerin tevbesi kabul edilir.

★ İsyân sebebiyle dinden çıkmış sayılmazlar. Ancak inkârları sebebiyle isyan etmişlerse o zaman mürted muamelesi yapılır.

★ Onlardan esir alınanlara da, esir muamelesi yapılmaz; öldürülmezler.

★ Devlete karşı isyan eden bağıllere ve haricîlere karşı savaşmak caizdir, sevaptır, bu savaşta ölenler şehittir.

Fitnenin çeşitleri ve herbirine karşı uygulanacak ahkâm hakkında geniş bilgiyi daha önce kaydettik.

۴- وَعَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفْلَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَدِيثًا، فَوَاللَّهِ لَأَنْ أَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقُولَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَقُلْ، وَإِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ فَإِنَّ الْحَرْبَ خِدْعَةٌ، وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: سَيَخْرُجُ قَوْمٌ فِي آخِرِ الزَّمَانِ حَدَثَاءُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَخْلَامِ، يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ، لَا يَجَاوِزُ إِيْمَانَهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنَّ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أَخْرَجَهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ

«حَدَثَاءُ الْأَسْنَانِ» أَى شَبَابٌ لَمْ يَكْبُرُوا حَتَّى يَعْرِفُوا الْحَقَّ.

«سُفَهَاءُ الْأَخْلَامِ» السُّفَهَاءُ الْخَفَّةُ فِي الْعَقْلِ وَالْجَهْلُ.

«الْأَخْلَامُ» الْعُقُولُ.

3. (4815)- Süveyd Ibnu Gafle radiyallahu anh anlatıyor: "Ali radiyallahuh anh dedi ki: "Ben size Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'dan bir hadis söyleyince, Allah'a yemin olsun Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylemediği bir şeyi söylemektense gökten atılmayı tercih ederim. Ancak benimle sizin aranızda cereyan eden şeyler hakkında konuşunca, bilirsiniz harp hiledir. Zira ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'ın şöyle söylediğini işittim:

"Ahir zamanda yaşça küçük, akılcı kıt birtakım gençler çıkacak. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur'an'ı okurlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkarlar. Onlara nerede rastlarsanız onları gebertin. Zira, onları öldürene, Kıyamet

günü, Allah'ın vereceği ücret var.” [Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 36, Menakıb 25, İstifâde 6; Müslim, Zekât 154, (1066); Ebu Dâvud, Sünnet 31, (4767); Nesâî, Tahrîm 26, (7, 119).]

AÇIKLAMA:

1- Eslâf üleması, burada yaşça genç, akılca kıt gençlerle Haricîlerin kastedildiğini anlamışlardır. Nitekim, Teyşîr'in bu hadisi, Haricîlerle ilgili fitne başlığı altında kaydettiğine göre, aynı anlayışı görmek mümkün. Ancak Resûlullah'ın hadisleri, aynen Kur'ân gibi her devre baktığı için, Kıyamete kadar gelecek zaman içinde her devir insanı, kendi zamanına tatbik etme hakkına sahiptir. Nitekim, biz de Fitnenin Evsafı ile ilgili bahiste, günümüzün fitnelerinde gizli ve münafık güçlerin cahil gençlerimizi, İslâmî sloganlarla aldatıp istismar edeceklerine dikkat çekmiştik.

2- قول خير البرية tabirinde bazı alimler “kalb mevcuttur, قول خير البرية şeklinde olmalıdır” demiştir. “Yaratılmışın en hayırlısının sözü” demek olur. Bununla Kur'ân ve hadisin kastedildiği belirtilmiştir.

3- Kur'ân okumalarına rağmen imanlarının gırtlaklarını öteye geçmemesi, Kur'ân'ı anlamadıklarına, ahkâmını hayatlarında tatbik etmediklerine, halkı aldatmak için, slogan olarak onları zikrettiklerine delalet eder. Bunlar, bir avı delip, ondan hiçbir bulaşık almadan öbür tarafa geçen ok gibi. İslâm'dan hiçbir pay kapmamış olarak dinden çıkarlar. *Ibnu'l-Esîr*, en-Nihâye'de bu insanların dine giriş ve çıkışlarını “ok”un bir ava giriş çıkışına benzetmesini, oka avdan hiçbir şeyin takılmaması sebebine bağlar.

4- Hadisin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde “Onlar müslümanları (büyük günah işleyince kâfir olurlar diyerek) öldürürler. Fakat put ehlini bırakırlar. Eğer ben onlara yetişecek olsam, vallahi Ad kavminin ölümleriyle öldürürüm” buyrulmuştur. *Ad kavminin ölümü* tabiriyle, “Köklerinin kesilmesi”nin kastedildiği belirtilmiştir. Çünkü o kavim helak olmuş, arkası kesilmiştir.

Eski alimler bu hadisi Haricîlere tatbik edip büyük günah işleyenleri kâfir addederek diye kayıtlamıştır. Ancak günümüzde benzeri davranışlara düşen kitlelerin davranışlarını aynı tabirlerle kayıtlamak gerekmez. Üstelik İslam âlemi şimdilerde ne kadar geniş. Müslümanlara musallat olacak bu heriflerin ileri sürecekları bahaneler her köşede bir başka şey olabilir. Ama onların sonunu da Resûlullah aleyhissalâtu vesselam haber vermektedir: “Âd kavminin ölümüyle ölmek.” “Âd kavmi öldürülmedi, (atom bombasından hasıl olan fırtınayı hatırlatan) bir rüzgâr ile toptan helak edildi” der, şârihimiz...

4816 — ٤ — وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَنْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ: قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسَيِّئُونَ الْفِعْلَ، يَقْرَعُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ. ثُمَّ لَا يَرْجِعُونَ حَتَّى يَرْتَدَّ عَلَى فُوقِهِ. هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ، طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتْلُوهُ، يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ فِي شَيْءٍ. مِنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: مَا سَيَمَاهُمْ قَالَ: [التَّحْلِيقُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ، وَلِلشَّيْخَيْنِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ نَحْوُهُ.

4. (4816)- Ebu Said ve Enes radiyallahu anhümâ anlatıyorlar: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Ümmetimde ihtilâf ve ayrılıklar meydana gelecek. (Onlardan) bir grup lafıyla güzel, ameliyle kötü olacak. Bunlar Kur’ân’ı okuyacaklar, ancak köprücük kemiklerinden aşağı geçmeyecek. Bunlar, dinden tıpkı okunavı alıp geçmesi gibi çıkarlar. Onlar, ok kırışına dönmedikçe bir daha âine geri gelmezler. Bunlar mahlukatın en şeriridir. Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu! Onlar insanları Kitabullah’a çağırırlar, fakat kitaptan zerre kadar nasipleri yoktur.”

Yanında bulunan Ashab:

“Ey Allah’ın Resûlü dediler. Onların alameti nedir?” diye sordular da:

“Tıraş olmak!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Sünnet 31, (4765).]

Benzer bir rivayeti Ebu Saîd’i’l-Hudrî’den Sahihayn kaydetmiştir. [Buhârî, Fezailu’l-Kur’ân 36, Menâkıb 25, Edeb 95, İstitâbe 6, 7; Müslim, Zekât 143-148, (1064); Muvatta, Kur’ân 10, (1, 204, 205); Nesâî, Zekât 79, (5, 87), Tahrîm 26, (7, 119).]

4817 — ٥ — وَفِي رَوَايَةٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: [سَيَمَاهُمْ التَّحْلِيقُ وَالتَّسْبِيدُ. فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَأَيْمُرُهُمْ].

«الفُوقَةُ وَالْفُوقُ» موضع وقوع الوتر من السهم.

5. (4817)- Hz. Enes'ten gelen bir rivayette (Resûlullah şöyle) buyurmuştur: **“Onların alameti tıraş ve saçın yolunmasıdır. Onları gördüğünüz zaman öldürün.”**

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste geçen dalalet fırkasıyla ilgili mütemmim bilgi sunmaktadır. Dinden çıkan bu yaşça genç, akli kıt, lafı güzel, ameli kötü gürûhun bir daha kazanılamayacağı ifade edilmektedir. Onların geri gelmesi, okun kirışine geri gelmesine bağlanmıştır. Yani olması muhal olan şeye dilimizde böylesi makamda *“balık kavağa çıkınca”* deyimini kullanırız. Maksad muhal olan şeyi ifade etmektir. Keza bunların okuduğu Kur'ân'dan zerre miktar bir tesir, bir iz kalmayacağı, kalplerine hiçbir şey inmeyeceği hakikatı da okuduklarının köprücük kemiklerinden aşağı gitmeyeceği tabiriyle ifade edilmiştir. Başka rivayetlerde köprücük kemiği yerine *boğaz, hançere, gırtlak* gibi başka tabirler kullanılmıştır. Şarihlerimiz bu tabiri *“Kıraatleri Allah'a yükselmez. Allah kabul buyurmaz”* şeklinde de anlamıştır.

2- Hadis, böylesi insanlarla cihad gereğine dikkat çekmektedir. Çünkü, dinî sloganlarla, Kur'ân tilavetiyle meydana çıktıkları için mü'minler arasında tereddüt çıkabilecektir. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu tereddütü yenmek ve izele etmek maksadıyla onları öldüren gazi, onlar tarafından öldürülen şehit olur mânasında olmak üzere **“Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu!”** buyurmuştur.

3- Onların alameti başı tıraş etmek olarak belirtilmiştir. Nevevî der ki: *“Alimlerden bazıları bu hadisten hareketle başı tıraş etmenin mekruh olduğuna hükmettiler. Ancak, hadiste buna delalet yoktur; tıraş onların alametidir. Alamet, bazan haram bazan da mübah olur. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: “Onların alameti bir pazusu kadın memesi gibi olan siyah bir adamdır” buyurmuştur. Malum olduğu üzere, bu haram değildir. Ayrıca Ebu Dâvud'un Sünen'inde Buhârî ve Müslim'in şartına uygun sahih bir riayette Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm başının birkısmı tıraş edilmiş bir çocuk görmüştü: “Ya tamamını tıraş edin ya tamamını kesmeyin” buyurdu” denmiştir. Bu rivayet başın tıraş edilmesinin mübahlığı hususunda sarihtir, te'vile ihtimali yoktur. Ülemâ der ki: “Her durumda başın tıraş edilmesi caizdir. Kişiye yağlanması ve bakımı meşakkat getirecekse tıraş etmesi müstehab olur. Eğer meşakkat getirmiyorsa kesilmesi müstehab olur.”*

İkinci hadis, tıraş olarak tercüme ettiğimiz *tahlik* kelimesini te'kidten *tesbîd*, (bazı nüshalarda *tesmîd* şeklindedir) kelimesi gelmiştir. Lügatte aynen deriden saçın tıraş edilmesi mânasına gelirse de *Ebu Dâvud*, saçın kökten yolunması diye açıklar.

4818 6- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُنْصَرَفَهُ مِنْ حُنَيْنٍ، وَفِي ثَوْبٍ بِلَالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِضَّةٌ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْبِضُ مِنْهَا وَيُعْطِي النَّاسَ. فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، اُعْدِلْ فَقَالَ: وَيْلَكَ فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أُعْدِلْ؟ لَقَدْ خِبْتُ وَخَسِرْتُ إِنْ لَمْ أُعْدِلْ. فَقَالَ عُمَرُ: دَعْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَضْرِبُ عُتْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ ﷺ: مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ يَتَحَدَّثَ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ، وَإِنَّ هَذَا وَأَصْحَابَهُ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يَجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ] أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ، وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

6. (4818)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Hz. Bilâl'in eteğinde gümüş (para) vardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam:

“Ey Muhammed! Adil ol!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (öfkeli olarak):

“Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!” buyurdular. Hz. Ömer atılıp:

“Ey Allah'ın Resûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Halkın “Muhammed arkadaşlarını öldürüyor” diye dedikodu yapmasından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'ân okurlar (ama okudukları) hançerelerini aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!” buyurdular.” [Buhârî, Humus 16; Müslim, Zekât 142, (1063). Metin Müslim'inkidir.]

AÇIKLAMA:

1- Hadis birçok vecihten rivayet edilmiştir. Müslim'in Zekât bölümündeki

140-160 arasındaki hadisler bu vak'a ile alakalı. Bazı rivayetlerdeki ziyadelerden anlaşıldığına göre, hâdis, Huneyn savaşından elde edilen ganimetin *Ciirrâne*'de dağıtımı sırasında cereyan etmiştir ve bu itirazcının adı *Zülhüveysra*'dır. Bir rivayette adam tasvir de edilir: "*Gür sakallı, elmacıkları çıkık, gözleri çukur, alnı yüksek, başı traşlı.*" Bir rivayete göre, "*Sağında ve solunda olanlara verdi. (Henüz) arkadakilere vermemiştir. Arkadakilerden bir adam kalkarak: "Ey Muhammed, taksimde adil olmadın" der. Resûlullah bu söze çok öfkelenir. Ancak: "Vallahi, benden sonra, benden daha adil olacak birini bulamazsınız" demekle yetinir. Sonra şu açıklamayı yapar: "Ahir zamanda bir kavm çıkacak. Sanki bu, onlardan biridir. Onlar, Kur'ân okurlar fakat okudukları köprücük kemiklerini geçmez. İslâm'dan okun avdan geçtiği gibi geçip giderler. Alametleri tıraştır. Bunların arkası kesilmez; sonuncuları Mesih Deccâl'le birlikte çıkar. Onlara rastladığınız zaman bilin ki, onlar halkın ve hayvanların en şerirleridir."*

2- Havazinliler, askerlerinin daha fedakârane savaşmaları düşüncesiyle mallarını ve hatta çocuk ve kadınlarını da cephe gerisine getirdiklerinden savaşta mağlup olunca müslümanlara çok miktarda ganimet intikal etmişti; 6.000 kadın ve çocuk, 4.000 okiyye gümüş, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun. *Vâkidî*, o gün her bir gaziye dört deve ile kırk koyun ganimet isabet ettiğini belirtir. Ayrıca *müellefe-i kulûb* denen kalpleri kazanılacak, şair, hatip, kabile reisi gibi nüfuzlu kimselere, durumuna göre 50'şer, 100'er deve verilmiştir.

2- Bazı rivayetlerde, *Resûlullah*'tan bu adamı öldürme müsaadesi isteyen *Halid İbnu Velid*'dir. Dahası, hadisenin *Ciirrâne*'de değil Medine'de cereyan ettiğini ifade eden rivayet de var. *İbnu Hacer el-Askalânî*, bu rivayetlerin arasında zıtlık olmadığını, hâdisenin birkaç sefer cereyan etmiş olabileceğini söyleyerek, zahirî zıtlığı telif eder.

4- Bu hadisler, Haricîlerle ilgili olması haysiyetiyle, bunların şerhi zımında, Haricîlerin tekfir edilip edilemeyeceği hususuna da yer verilir. Hemen belirtelim ki, onların tekfiri hususunda ihtilaf edilmiştir: Şâfiîlerden cumhur-u ülemâya göre Haricîler tekfir edilemez. *Bakillânî*, onların sarîh küfre düşmediğine, fakat küfre müeddi olan söz söylediklerine dikkat çekmiş ise de bu, tam bir tekfir sayılmamıştır. *Kadı İyaz*, "*tekfir hususunda, ülemânın, muteber tek delili olduğunu, bunun da, onların kendi dışındaki müslümanları tekfir etmeleri bulunduğunu, zira bir hadiste mü'mini tekfir eden kimsenin sözünün havada kalmayıp, haksız yere tekfirden bulunan kimseye geri döneceğini bildirdiğini*" söyler. Aslında bu hüküm, diğer firâk-ı dâlle için de geçerlidir.

Ehl-i sünnet üleması, tekfir hadisesini, dinde çok nazik bir bahis olması sebebiyle, tekfir etme hususunda fazlaca dikkatli ve ihtiyatlı davranmışlardır. Dolayısıyla onların kestiklerinin yeneceğine, kadınlarıyla evlenilebileceğine, cenazelerine iştirak edileceğine, şehadetlerinin makbul olacağına hükmetmişler ve bu hususta icma etmişlerdir. Hz. Ali'ye: "Onlar kafir midirler?" diye sorulmuş: "Küfür'ün kaçtıları!" demiştir.

"Münafık mıdır?" denilmiş, "Münafıklar Allah'ı pek az zikrederler. Halbuki onlar akşam sabah zikrediyorlar!" demiştir. "Onlar kimdir?" denilmiş, "Fitneye maruz kalıp, bu yüzden hakka karşı körleşen, sağırlaşan kimse lerdir!" demiştir.

★ HAKEMEYN HADİSESİ VE YEZİD İBNU MUÂVİYE'YE BİAT VAKASI

4819 ۱- عَنِ ابْنِ عُمرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [دَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ النَّاسِ مَا تَرَيْنِ، وَلَمْ يُجْعَلْ لِي مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ. فَقَالَتْ: الْحَقُّ النَّاسَ فَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ، وَأَخْشَى أَنْ يَكُونَ فِي احْتِبَاسِكَ عَنْهُمْ فُرْقَةٌ، فَلَمْ تَدْعُهُ حَتَّى ذَهَبَ. فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ خَطَبَ مُعَاوِيَةُ وَقَالَ: مَنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَتَكَلَّمَ فِي هَذَا الْأَمْرِ فَلْيَطْلِعْ لَنَا قَرْنَهُ، فَلَنَحْنُ أَحَقُّ بِهِ مِنْهُ وَمِنْ أَبِيهِ. قَالَ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ: فَقُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ، فَهَلَا أُجِبْتُهُ؟ فَقَالَ: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَقُولَ أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْكَ مَنْ قَاتَلَكَ وَأَبَاكَ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَخَشِيتُ أَنْ أَقُولَ كَلِمَةً تَفَرِّقُ بَيْنَ الْجَمِيعِ وَتُسْفِكُ الدَّمَ وَيُحْمَلُ عَنِّي غَيْرُ ذَلِكَ، فَذَكَرْتُ مَا أَعَدَّ اللَّهُ فِي الْجَنَانِ. قُلْتُ: حَفِظْتُ وَغُصِمْتُ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1. (4819)- Ibnu Ömer radiyallahu anhüma anlatıyor: "Hz. Hafsa radiyallahu anha'nın yanına girdim ve:

"(Ali ile Muâviye radiyallahu anhüma'nın Sıffin'deki hâdiseleri sebebiyle) halka gelenleri görüyorsun. (Şimdi Hameyn ve başka yerde hayatta kalan sa-

habeleri toplayıp fikirlerini almak istiyorlar.) Bu hilafet ve emirlik meselesinde bana hiçbir hak tanımadılar (bu sebeple gitmek istemiyorum, ne dersin?)” dedim.

“Katıl. Çünkü onlar seni bekliyorlar. Onlardan geri durmanı, onların bir muhalefet saymalarından korkarım.” dedi ve Abdullah, oraya gidinceye kadar *Hafsa* onu bırakmadı. (Hakemlerin hüküm vermesinden sonra) Hz. Muâviye bir *hutbe* irad etti ve (Abdullah’la babası Ömer’i kastederek) dedi ki:

“Kim bu hilafet meselesi hakkında bizimle konuşmak isterse kendini bize gösterson (meydana çıksın). Şurası muhakkak ki biz, halifelige ondan da babasından da ehakkız.”

Habib İbnu Mesleme der ki: “Abdullah’a: “Ona cevap vermedin mi?” dedim. Abdullah cevaben:

“Bu işe senden daha ehak olan, İslâm adına sana ve babana karşı (Uhud’da, Hendek’te) mücadele vermiş olan Ali radiyallahu anh’ır!” demek istedim. Fakat, herkesin arasına tefrika sokup, kan akıtacak ve istemediğim bir mânaya çekilecek bir kelime sarfetmekten korktum. Allah’ın (sabredene) cennette hazırladığı mükafaatları da hatırlayarak (Muâviye’ye karşılık vermedim) demiştir. Habib İbnu Mesleme: “Bu tavrı takdir ederek: “Sen bir fitneden (inayeti ilahi ile) korunmuş ve (ciddî) bir felaketten muhafaza edilmişsin!” dedim” der.” [Buhârî, Megâzî, 29.]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer’den alarak koyduğumuz parantez arası açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Hz. Abdullah İbnu Ömer, Sıffin savaşında, ihtilafın çözümü Hakemeyn’e yani biri Hz. Ali, diğeri de Hz. Muâviye radiyallahu anhümâ tarafından seçilecek iki hakemin tesbit edeceği ortak görüşe havale edildikten sonra, hayatta kalan sahabelerin fikirlerini almak üzere yapılan bir davete icabet edip-etmeme hususunda Resûlullah’ın zevcelerinden ve aynı zamanda kızkardeşi bulunan *Hafsa radiyallahu anhâ* ile istişare etmiştir. Kendisi kırılgan bir hava taşımakta, bu sebeple de davete icabet etmemek istemektedir. Ancak Hz. *Hafsa*, katılmasını tavsiye etmektedir.

Abdullah katılır. Hz. Muâviye’nin kulağına Abdullah’tan bir şeyler ulaşmış olmalı ki, ilk hutbesinde tarizkâr ve hatta tehditkâr bir üslupla Hz. Abdullah’a laf atar. Abdullah, Hz. Ali lehine konuşup, bidayetten beri İslâm için çalıştığını, Hz. Muâviye ve babası Ebû Süfyan’a karşı Uhud’da, Hendek’te İslâm’ı korumak için savaş verdiğini, bu sebeplerle onun hilafete kendisinden ehak olduğunu

söylemeyi düşündür. Fakat, fitne çıkmasın diye sükût eder. *Said Ibnu Mansur*'un kaydettiği munkatî' bir rivayette Hz. *Abdullah*, *Muâviye*'ye şöyle söylemek istemiştir: “*Hilafete, İslâm adına sana ve babana karşı savaşmış olanlar ehaktır.*” Ancak kan dökülmesi ve sözünün yanlış anlaşılması korkusuyla susmayı tercih eder, radiyallahu anh.

2- Hz. *iiste*, Hz. *Abdullah*'a bu davranışı sebebiyle takdirlerini ifade eden *Habîb Ibnu Mesleme*, küçük sahabelerdendir. Şam'a yerleşmiştir. Babasının *Resûlullah*'la sohbeti mevcuttur. Aslında Hz. *Muâviye* taraftarlarındandır. *Muâviye radiyallahu anh* onu, kuşatma altındaki Hz. *Osman*'a yardım etmesi için bir askeri birliğin başında Şam'dan Medine'ye göndermiş, ancak o gelmeden Hz. *Osmân* şehid edilmiş olduğu için geriye, Hz. *Muâviye*'nin yanına dönmüştür. Şam'da Hz. *Muâviye* ile beraberdir. Hz. *Muâviye* onu Rumlara karşı yapılan gazvelerin başına komutan tayin etmiştir. Sıkça Rumlarla karşılaştığı için *Habîbu'r-Rum* lakabıyla şöhret bulmuştur. Hz. *Muâviye*'nin hilafeti sırasında vefat etmiştir.

Habîb Ibnu Mesleme'nin, Hz. *Abdullah*'a “Allah seni fitne ve felaketten himaye etmiş” sözü, o sırada Hz. *Muâviye* aleyhine sarfedeceği bir sözün mutlaka bir kavgaya sebep olacağını ifade eder. Çünkü hâdiselerin içinde, hatta yetkili bir şahsiyettir, havayı gayet iyi bilmektedir.

3- *Ibnu Hacer*'in açıkladığına göre, Hz. *Muâviye*, hilafet meselesinde şu görüşte idi: “Kuvvet, re'y ve marifette üstün olanın, İslâm'da öncelik, diyanet ve ibadet yönleriyle üstün olana takdim edilmesi gerekir.” İşte bu görüş gereğince kendisinin hilafete ehak olduğunu ileri sürmüştür. *Ibnu Ömer* ise aksi görüşte idi ve fitne korkusu olmadıkça *me'fûla* biat edilmeyeceği kanaatini taşıyordu. İşte bu sebeple sonradan Hz. *Muâviye*'ye ve daha sonra da oğlu *Yezid*'e biat etti, çocuklarına da biatlarını bozmayı yasakladı. Aynı düşünce ile, *Yezid*'den sonra da *Âbdülmelik Ibnu Mervân*'a biat etmiştir.

۲- وَعَنِ ابْنِ الْمُسَيْبِ قَالَ: [لَمَّا وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الْأُولَى، يَغْنَى مَقْتَلُ عُمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمْ تَبْقَ مِنْ أَصْحَابِ بَدْرٍ أَحَدٌ؛ ثُمَّ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الثَّانِيَةُ يَغْنَى الْحَرَّةَ، فَلَمْ تَبْقَ مِنْ أَصْحَابِ الْحُدَيْبِيَّةِ أَحَدٌ؛ ثُمَّ وَقَعَتِ الثَّالِثَةُ فَلَمْ تَرْتَفِعْ وَلِلنَّاسِ طَبَاحٌ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ. 1820

يَقَالُ فُلَانٌ «لَا طَبَاحَ لَهُ» أَي لَاعْقِلَ لَهُ وَلَا خَيْرَ عِنْدَهُ، وَالْمُرَادُ أَنَّهَا لَمْ تَبْقَ فِي النَّاسِ مِنَ الصَّحَابَةِ أَحَدًا.

2. (4820)- *Ibnu'l-Müseyyeb radiyallahu anh* anlatıyor: "İlk fitne yani Hz. Osman radiyallahu anh'ın şehid edilmesi vukua geldiği zaman Ashab-ı Bedr'den kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra ikinci fitne yani Harra hâdisesi vukua geldi. Bu da Hudeybiye ashabından kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra üçüncüsü vukua geldi. O da insanlar arasında akıl ve kuvvet (sahabe) bırakmadı." [Buhârî, Megazî 11.]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste üç fitneye temas edilmektedir. Bunlardan ilki Hz. Osman'ın şehid edilmesi hadisesidir. Bu vak'a Hicrî 35 senesinde vukua gelmiştir.

İkinci fitne Harre vakasıdır. Bu vaka Hicrî 63 yılında vukua gelmiştir.

Üçüncü fitnenin hangi hâdiseye olduğu tasrih edilmemektedir. *Kastalanî*, Irak'ta vukua gelen Ezârika fitnesi, Haccac tarafından *Ibnu Zübeyr radiyallahu anh*'ın şehid edilmesi ve Ka'be'nin yıkılmasıyla sonuçlanan Hicri 74 yılındaki fitne; *Mervân Ibnu Muhammed*'in hilafeti sırasında 130 yılında Medeni'de cereyan eden *Ebu Hamza el-Hâricî* fitnesinin kastedilmiş olabileceğinin ileri sürüldüğünü kaydeder.

Ibnu Hacer, üçüncü fitnenin Ezârika fitnesi olduğunu söyleyen *Dâvudî*'ye itiraz eder ve katılmayıp sebebini iki sebebe bağlar:

1) Hadisin ravisi *Yahya Ibnu Saîd* burada Medine'de vukua gelen fitneleri kastedmiştir, diğerlerini değil.

2) Ezârika fitnesi ise *Yezîd Ibnu Muâviye*'nin vefatını müteakip vukua gelmiş; yirmi seneden fazla devam etmiştir.⁽³²⁾

Ibnu Hacer üçüncü fitnenin hangisi olduğunu belirleme maksadıyla *İmam Mâlik*'in *Yahya Ibnu Said*'den kaydettiği şu açıklamaya yer verir: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın mescidinde iki gün namaz terkedilmiştir:

1) Hz. Osman'ın şehid edildiği gün,

2) Harra günü."

(32) *Yezîd Ibnu Muâviye* Hicrî 64 yılında vefat etmiştir. O sıralarda ortaya çıkan Ezârika fitnesi, hâricîlerin çıkardığı bir huzursuzluktur. Bu isim, hâdisenin lideri *Nâfi Ibnu'l-Ezrak*'tan gelir. *Ibnu Hacer*'in yirmi yıldan fazla sürdüğünü belirttiği bu fitne Hicri 77'de büyük darbe yemiştir.

İmam Malik: "Üçüncüyü unuttum" demiştir. İbnu Hacer devam eder: "İbnu Abdül-Hakim: "Haricî Ebu Hamza'nın hurûc ettiği gündür" der. Bu ise Mervân İbnu Muhammed İbni Mervan İbni'l-Hakem'in hilafeti zamanında 130 yılında cereyan etmiştir. Bu hâdisе Yahya İbnu Saîd'in vefatından bir müddet önce vukua gelmiştir. Ben, Darâkutnî'nin Garâibu Mâlik nam eserinde; kendisine Yahya İbnu Saîd'den sahih bir senetle ulaşan buna benzer bir rivâyete rastladım. Sonunda şöyle diyordu: "Üçüncüsü vaki olursa insanlarda akıl ve güç bırakmaz." İbnu Ebî Hayseme'nin tahririnde "Şayet üçüncü vaki olsaydı" şeklinde gelmiştir. Bu ifade, sadedinde olduğumuz hadiste üçüncü fitne hakkındaki cezme muhaliftir (yani hâdisenin henüz vukua gelmediğini beyandır). Aralarını bulmak ve telif etmek mümkündür. Şöyle ki: Yahya İbnu Saîd bu sonuncu ifadeyi önce söylemiştir, sonra da mezkûr üçüncü fitne, o daha sağ iken vaki olmuştur. Hadiseden sonra Yahya İbnu Said, Leys İbnu Sa'd'ın kendisinden naklettiği ifadeyi söylemiştir."

2- Hadiste geçen *Tabâh* kelimesi *kuvvat*, *akıl*, *hayır* gibi mânalara gelir. *İbnu'l-Esîr*, *Câmi'u'l-Usûl*'de bundan maksadın sahabe olduğunu belirtir. Rivayet-ten, mezkur üç fitneden birincide Bedir Ashabı, ikincide Hudeybiye Ashabı, üçüncü de ashabın geri kalanı öldürülecek gibi bir mana anlaşılmaktadır. Fakat mana öyle değil. O sıralarda onların kalmamış olacağı ifade edilmiştir. Yani, "Bedir ashabının tükenme sıralarında Hz. Osman katledildi, birinci fitne husule geldi; Hudeybiye ashabının tükenmesi zamanında Harra hadisesi vukua geldi, ashabın tükendiği sıralarda da üçüncü fitne vukua geldi" denmektedir.

3- Burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz: Sadedinde olduğumuz rivayet Saîd İbnu'l-Müseyyeb'ten bir nakil gözükmektedir. Yapılan açıklamalara göre bu eser Yahya İbnu Saîd'e aittir. Nitekim Said İbnu'l-Müseyyeb Hicrî 94 yılında vefat etmiştir. Halbuki üçüncü fitne olarak yorumu yapılan hâdisе Hicrî 130 yılında cereyan etmiştir. Öyle anlaşıyor ki, hadisin baş kısmı Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Ravi Yahya İbnu Saîd, Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in sözlerini naklettikten sonra kendisi şu ilavede bulunmuştur: "...Sonra üçüncü bir fitne daha vukua geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı." Ne var ki bu *derc*'e raviler dikkat çekmemişlerdir. Yahut bu söz, *Buhârî rivayeti*nin zahirine göre müdrec değildir. Gerçekten Saîd İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Bu durumda üçüncü fitne hususunda yapılan ve İbnu Hacer tarafından da benimsenmiş olan yorum yanlıştır. Üçüncü fitneyi Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in ölümünden önce cereyan eden bir fitne ile izah etmek gerekcek ki bu da *Dâvudî*'nin yaptığı izahtır: *Ezârika fitnessi*.

★ HAKEMEYN HÂDİSESİ VE HARÎCİLER

Bu iki hâdise birbirine bağlı olduğu için ikisini birlikte kısaca Suyutî'nin anlatımından kaydedeceğiz: "Hz. Ali'ye Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ertesi günü, Medine'de bulunan sahabeler radiyallahu anhüm biat ettiler. Aşere-i Mübeşşere'den Talha ve Zübeyr radiyallahu anhümâ'nın istemeyerek biat ettikleri söylenmiştir. Bu sebeple o ikisi Mekke'de bulunan Hz. Aişe'nin yanına giderler. Üçü beraber, Hz. Osman'ın kanını talep etmek üzere Basra'ya giderler. Haber Hz. Ali'ye ulaşınca o da Irak'a hareket eder. Basra'da Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe radiyallahu anhüm ve beraberindekiler ile karşılaşır. Cemel vakası vukua gelir. Hicrî 36 yılında cereyan eden bu hâdisede Talha ve Zübeyr'in de aralarında yer aldığı 13.000 kişi hayatını kaybeder. Bunlardan 2.000 kadarı Hz. Ali saflarından, geri kalan da Hz. Aişe saflarındandır.

Hz. Ali, 15 gün kadar Basra'da kaldıktan sonra Kûfe'ye geçer. Bu esnada Şam'dan da Hz. Muâviye, beraberindekilerle birlikte Hz. Ali'nin üzerine yürür. Sıffîn'de karşılaşır. Tarih Hicrî 37 Safer ayı. Aralarında başlayan savaş birkaç gün neticesiz devam eder. Şamlılar Mushafları kaldırarak onun hakemliğine başvurmayı teklif ederler. Bunun, Amr İbnü'l-As tarafından teklif edilen bir harp hilesi olduğu söylenmiştir. Hz. Ali'nin askerleri Kur'ân'a karşı savaşmak istemezler. Sulh talep ederler. İki hakem tayin edilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, Hz. Ali, Ebu Mûsa el-Eş'arî'yi, Hz. Muâviye de Amr İbnü'l-Âs radiyallahu anhüm ecmaîn'i hakem tayin eder.

Aralarında yazılı bir vesika tanzim ederek yılbaşına Ezruh'ta bir araya gelip ümmetin meselesini halletme hususunda görüş birliğine varırlar.

Herkes dağılır. Hz. Muâviye Şam'a, Hz. Ali de Kûfe'ye dönerler. Bu sırada Hz. Ali'nin saflarından, Haricîler denecek olan bir zümre ayrılır. Bunlar hakem hâdisesine karşı çıkarlar. لَا نَحْكُم إِلَّا بِاللَّهِ "Hüküm Allah'a aittir" derler. Harura'yı kendilerine karargâh yaparlar. Hz. Ali bunlara İbnu Abbâs'ı nasihatçi olarak gönderir. Onlarla bazı münakaşalar yapar, açıklamalarda bulunur. Birkısmı nasihat dinler; gidilen yolun yanlış, şeriate aykırı olduğunu kabul edip rücû eder. Birkısmı da bâtıldır ısrar eder. Bu ısrarcılar Nehrâvân'a giderler, orada başkaldırırlar. Hz. Ali oraya gidip, onlarla savaşır ve –önceki rivayette (4813. hadis) açıklandığı üzere– Zü-s Südye başta olmak üzere pek çokları öldürülür; yıl: Hicrî 38.

Aynı senenin Şa'bân ayında Ezruh'ta hakemlerin hükmünü dinlemek üzere toplanırlar. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, İbnu Ömer ve diğer pekçok sahabe -4819 numaralı hadiste de açıklandığı üzere- oraya gelirler.

Amr İbnu'l-As, kurnazlık yaparak ilk önce Ebu Musa el-Eş'arî'yi konuşturur. Aralarındaki antlaşma gereği o, Hz. Ali'yi azleder. Arkadan Amr konuşur, hilafette Hz. Muâviye'yi sabit tutar ve ona biat eder.

Halk bu kargaşa ile ayrılır. Hz. Ali askerlerinin ihtilafına muhatap olur.

İşte bu kargaşa sırasında Haricîlerden üç kişi, ortaya atılır; Abdurrahman İbnu Mülcem el-Murâdî, Bürek İbnu Abdillâh et-Temîmi ve Amr İbnu Bekr et-Temîmi. Bunlar Mekke'de biraraya gelip, Hz. Ali, Hz. Muâviye ve Hz. Amr İbnu'l-Âs radiyallahu anhum'ü öldürmek ve ümmeti bunların fitnesinden huzura kavuşturmak hususunda antlaşma yaparlar.

İbnu Mülcem: "Ben Ali'yi halledeyim" der. el-Bürek: "Ben Muâviye'yi halledeyim" der. Amr İbnu Bekr de: "Ben de Amr İbnu'l-Âs'ı halledeyim" der.

Ehl-i Sünnet ülemâsı hürmet ve sevgi ile mükellef olduğumuz Ashab-ı Kiram hazeratının aralarında cereyan eden elim vukuatı naklederken, hürmet ve muhabbeti zedeleyecek teferruata inmekten iktinâh etmişler kısaca hülasa etmişlerdir."

Bu bahsin sonunda Ashab arasında cereyan eden hâdiselerin mahiyeti hakkında Bediüzzaman'ın bir yorumunu kaydedeceğiz.

★ İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

4821 ۱- عَنْ أَبِي تَوْفَلٍ قَالَ: [رَأَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَلَى عَقْبَةِ الْمَدِينَةِ، فَجَعَلْتُ قُرَيْشَ وَالنَّاسُ تَمُرُّ عَلَيْهِ، حَتَّى مَرَّ عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَوَقَفَ عَلَيْهِ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ أبا حُبَيْبٍ ثَلَاثًا، أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ كُنْتُ أَتُهَاكَ عَنْ هَذَا وَإِنْ كُنْتُ مَا عَلِمْتُ صَوَامًا قَوَامًا وَصَوْلًا لِلرَّحِمِ، أَمَا وَاللَّهِ لَأُمَّةٌ أَنْتَ شَرُّهَا لَأُمَّةٌ خَيْرٍ. فَبَلَغَ الْحَجَّاجَ مَوْقِفَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ وَقَوْلُهُ. فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَأَنْزَلَ عَنْ جَذْعِهِ فَأَلْقَى فِي قُبُورِ الْيَهُودِ. ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى أُمَّةٍ أَسْمَاءَ

بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَأَبَتْ أَنْ تَأْتِيَهُ، فَأَعَادَ إِلَيْهَا الرَّسُولُ لَتَأْتِيَنِي أَوْ لَا بُعْثَنَّ إِلَيْكَ مَنْ يَسْحَبُكَ بِقُرُونِكَ. فَأَبَتْ فَقَالَتْ: وَاللَّهِ لَا أَتِي إِلَيْكَ حَتَّى تَبْعَثَ مَنْ يَسْحَبُنِي بِقُرُونِي فَقَالَ: أُرُونِي سَبْتِي فَأَخَذَ نَعْلَيْهِ ثُمَّ انْطَلَقَ يَتَوَذَّفُ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَالَ: كَيْفَ رَأَيْتَنِي صَنَعْتُ بَعْدُ اللَّهُ؟ قَالَتْ: رَأَيْتُكَ أَفْسَدْتَ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَأَفْسَدَ عَلَيْكَ آخِرَتُكَ. بَلَّغْنِي أَتُكُ تَقُولُ: يَا أَيْنَ ذَاتِ النَّطَاقِينَ، أَنَا وَاللَّهِ ذَاتُ النَّطَاقِينَ. أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكُنْتُ أَرْفَعُ بِهِ طَعَامَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَطَعَامَ أَبِي مِنَ الدَّوَابِّ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَنِطَاقُ الْمَرْأَةِ الَّتِي لَا تُسْتَعْنَى عَنْهُ. أَمَّا إِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَنَا أَنْ فِي ثَقِيفٍ كَذَّابًا وَمُبِيرًا. أَمَّا الْكَذَّابُ فَقَدْ رَأَيْنَاهُ، وَأَمَّا الْمُبِيرُ فَلَا إِخَالَكَ إِلَّا إِيَّاهُ. فَقَامَ عَنْهَا وَلَمْ يُرَاجِعْهَا. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ. وزاد رزين أن الحجاج قال: [دَخَلْتُ إِلَيْهَا لِأَخْرِجَهَا فَأَخْرَجْتَنِي].

و «قرون المرأة» ضفائرها.

و «التَّوَذَّفُ» التبختر، وقيل الإسراع.

و «السَّبْتَيْنِ» النعلان، وأصله من السبت، وهو جلود البقر المدبوغة بالقرظ يعمل منها النعال نسبت إليها. وقيل من السبت وهو حلق الشعر لِأَن شعر الجلود ترمى عنها ثم تعمل منها النعال.

و «المُبِيرُ» المهلك.

1. (4821)- Ebu Nevfel anlatıyor: “Abdullah Ibnu’z-Zübeyr radiyallahu an-hümâ’yi (Mekke’deki) Akabetü’l-Medine (denilen yerde) (asılmış) gördüm. Ku-reys ve diğer halk onun yanına gelmeye başlamıştı. Derken Abdullah Ibnu Ömer radiyallahu an-hüma da geldi. Yanında durdu. “es-Selâmu aleyke ey Ebu Hubeyb!” dedi ve bu selâmı üç kere tekrar etti. Sonra sözlerine devamla [üç ke-

re de] "Vallahi seni bu işten men etmiştim (ama beni dinlemedin)" deyip şunları söyledi: "Vallahi, benim bildiğime göre sen, çok oruç tutan, çok namaz kılan, yakınlarla çokca yardımcı olan bir kimseydin. Vallahi, en kötüsü sen olan bir ümmet mutlaka en hayırlı bir ümmettir!"

Haccâc'a, Abdullah İbnu Ömer radiyallahu anhumâ'nın İbnu'z-Zübeyr karşısındaki tavrı ve söylediği bu sözleri ulaştı. Derhal adam göndererek İbnu'z-Zübeyr'in cesedini asılı olduğu kütükten indirtip, yahudilerin kabirlerine attırdı. Sonra annesi Esmâ Bintu Ebî Bekr radiyallahu anhâ'ya da bir adam gönderip çağırttı. Fakat kadıncağız gitmekten imtina etti. Haccâc ikinci bir elçi daha gönderdi ve: "Ya bana kendi rızanla gelirsin ya da, sana saç örgülerinden sürüyerek getirecek birisini gönderirim!" dedi. Esmâ yine imtina edip:

"Sen, örgülerimden tutup beni sürükleyecek birini gönderinceye kadar vallahi gelmeyeceğim!" dedi. Haccâc:

"Bana ayakkabılarımı gösterin!" dedi. Papuçlarını alıp, çalımla koşup Esmâ'nın yanına girdi.

"Allah düşmanına ne yaptığımı gördün mü?" dedi.

"Ona dünyasını berbat ettiğini, onun da senin ahiretini berbat ettiğini gördüm. Bana ulaştığına göre ona: "Ey iki kuşaklının oğlu!" demişsin. Vallahi iki kuşaklı benim. Onlardan biriyle ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ve Ebu Bekr'in (hicret sırasındaki) yiyeceklerini bağladım. Diğeri de, kadının belinden ayırmadığı kuşağıdır. Şunu ilave edeyim ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Sakif'te bir yalancı, bir de zalim var!" demişti. Yalancıyı gördük. Zalime gelince; bunun da ancak sen olacağını zannediyorum!" dedi. Haccâc, hiç cevap vermeden yanından ayrıldı." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 229, (2545).]

Rezîn şu ilavede bulundu: "Haccâc (bilahare) demiş ki: "Ben Esmâ'nın yanına onu üzme için girmiştim, ama o beni üzdü."

ACIKLAMA:

1- Daha önce (4454-4455) açıkladığımız üzere Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hz. Muâviye radiyallahu anh'ın vefatından sonra oğlu Yezîd'e biat etmeyip Mekke'de halifelliğini ilan etmiş idi. Sadedinde olduğumuz hadis, Haccâc'la yaptığı savaşta, şehid düşen Abdullah'ın cesedine yapılan bed muameleyi aksettirmektedir. Haccâc, hakaret maksadıyla Akabatul-Medine denen mahal-

de⁽³³⁾ bir ağaca tepesi aşağı astırıp teşhîr etmiştir. *Abdullah Ibnu Ömer radiyallahu anhüma* cesedi hürmetle karşılayıp selam vermiştir. O sırada sarfettiği sözlerden, *Ibnu Ömer'in*, *Abdullah Ibnu Zübeyr'e* halife olma hususunda arzu izhar edip Emevîlerle nizaya girmemesini tavsiye etmiş olduğunu anlamaktayız. Ama *Ibnu'z-Zübeyr*, onu dinlememiş, sonu elemle biten bir kararda ısrar etmiştir.

2- *Abdullah Ibnu Ömer'in*, *Ibnu Zübeyr* hakkında ifade ettiği *savvâm*, *kavvam* övgüsünü anlamamıza *Taberânî'nin* bir rivayeti yardımcı olur: "*Ibnu'z-Zübeyr bütün sene oruç tutar, bazan hiç iftar etmeden birkaç gün üst üste oruç tutardı. Geceleri de namazla ihya eder, çoğu kere vitir namazında Kur'ân'ı hatmederdi. Haccâc, bütün bu haline rağmen onu, "ümmetin en kötüsü" diyerek asmıştır. Abdullah Ibnu Ömer'in: "Vallahi en kötüsü sen olan bir ümmet en hayırlı ümmettir" sözü, Haccâc'a bir cevap olmaktadır."*

3- Hz. *Esmâ'nın Zâtunnitakeyn*, iki kuşaklı lakabı, *Resûlullah aleyhissalatü vesselâm* tarafından verilmiş bir lakaptı. Hicret hazırlığı sırasında, deve hazırlanırken, yol azıklarının deveye yüklenmesi anında birkısım eşyanın (yiyecek ve içecek malzemelerinin) bağlanması gerekmiş, şartlar icabı zaman darlığı olduğu için *Esmâ radiyallahu anhâ*, zekasını kullanıp, kuşağını çıkararak ikiye bölmüş, bir yarısı ile eşyalar bağlanmış, diğer yarısını da tekrar beline bağlamıştır. Onun bu pratik zekasından memnun kalan Fahr-ı Kâinat, muhterem baldızlarına *Zâtunnitakeyn* (iki kuşaklı) lakabını takarak iltifat buyurmuşlardır. *Esmâ* validenin, o fırsatta *Haccâc'a* bunu açıklama ihtiyacını duymasından anlıyoruz ki. *Haccâc, Ibnu'z-Zübeyr radiyallahu anhümâ'ya "Ibnu Zâtunnitakeyn" diyerek hakaret etmiştir.*

Hz. *Ebu Bekri's-Siddik'in* kızı olmaya bihakkın layık *Zâtunnitakeyn Esmâ radiyallahu anha* validenin cesaret ve fetâneti karşısında hayran kalmamak mümkün mü?

4- Hadis, *Abdullah Ibnu'z-Zübeyr radiyallahu anh'in* o savaşta haklı olduğunu göstermektedir. İslâm ülemâsı da bu hususta ittifak eder. Halifelliğini ilan edince kendisine biat edilmiş, *Haccâc* ve diğer Emevî taraftarları ona isyan edip şehit olmasına müncer olan hâdiselere sebep olmuşlardır. *Abdullah Ibnu Ömer,*

(33) *Akabe*, lügat olarak dağ yolu demektir. Hadiste geçen *akabetu'l-Medine* tabirini *Medine dağ geçidi* şeklinde anlamak yanlıştır. Çünkü Hz. *Abdullah Ibnu'z-Zübeyr* Medine'de değil Mekke'de şehid edilmiştir. Nevevî de şehinde, *Akabetu'l-Medine'nin* Mekke'de bulunan bir akabe (dağ yolu) olduğunu belirtir. Mekke dağlıktır. Şehre giriş veren yollardan birinin bu ismi taşıdığı anlaşılmaktadır. *Haccac, Hz. Abdullah'ı* bu yol üzerinde bir ağaca asmış olmalı.

ona olan takdirlerini ifade etmekten çekinmemiş, *Haccâc*'ın kulağına gideceğine aldırmamıştır.

5- Ülemâ, hadisten hareketle, kabirdekilere selam vermenin, bunu üç kere de tekrar etmenin, ölenleri hayırlı yönleriyle yadetmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.

★ HACCÂC

۱- 4822 **عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدَى قَالَ: [دَخَلْنَا عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَشَكَّوْنَا إِلَيْهِ مَا نَلَقَى مِنَ الْحَجَّاجِ. فَقَالَ: اصْبِرُوا، فَإِنَّهُ لَا يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إِلَّا وَالَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ حَتَّى تَلْقَوْا رَبَّكُمْ. سَمِعْتُ هَذَا مِنْ نَبِيِّكُمْ ﷺ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.**

1. (4822)- Zübeyr İbnu Adiy rahimehullah anlatıyor: "Hz. Enes İbnu Mâlik radiyallahu anh'ın yanına girdik. *Haccâc*'ın bize yaptıklarını şikayet ettik.

"Sabredin, buyurdu. Zira öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, gidenden daha kötü olacak. Bu hal Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek. Ben bunu, Resûlünüz aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim." [Buhârî, Fiten 6; Tirmizî, Fiten 35, (2207).]

AÇIKLAMA:

1- Bu bahis, *Haccâc*'ın zulmünü belirtmeye ayrılmıştır. *Haccâc*, Emevî halifelerinden Abdûlmelik İbnu Mervân ve oğlu Velid zamanında Irak ve Horasan valiliği yapmış, sert ve zâlimâne muameleleri sebebiyle zalim lakabıyla meşhur olmuştur. Taiflidir ve Benî Sakîftendir. Bu sebeple *Sakaff* diye nisbeti de vardır. Hicri 75 yılında 54 yaşında ölmüştür. Şa'bî, onun sert muamelesini belirtme sadedinde şu kıymetli bilgiyi sunar: "Hz. Ömer ve kendinden sonra gelenler, asi olan kimseyi tutup, sarığını çıkararak halka teşhir ederlerdi. Bu hal Ziyâd'a kadar devam etti. O, cinayetlere kamçı ile vurma cezası getirdi. Daha sonra Mus'ab İbnu Zübeyr buna sakalı traş etmeyi de ilave etti. Bısr İbnu Mervan, caninin elini çivi ile çakmaya başladı. *Haccâc* gelince: "Bütün bu cezalar (ciddiyetten uzak) eğlencedir!" dedi ve kılıçla öldürme cezası getirdi." Müteakip hadiste görüleceği üzere *Haccâc*'ın kılıçla ölüm cezasına mahkûm ettiklerinin sayısı 120 bini bulmuştur.

2- Hadiste her gelen günün giden günü aratacağı ifade edilmekte ve karşılaşılan menfi durumlar karşısında en çıkar yolun *sabretmek* olduğu belirtilmektedir. *İbnu Mes'ud'un* şöyle dediği rivayet edilmiştir: **أَمْسَ خَيْرٌ مِنْ الْيَوْمِ** “Dün bugünden hayırlıdır, bugün yarından hayırlı olacak. Bu hal Kıyamete kadar devam edecek.”

İbnü Battâl der ki: “Bu hadis, Resûlullah'ın nübüvvetinin delillerinden biridir; bir mucizedir. Zira, ümmetin halinin bozulacağını haber vermektedir. Bu ise gayba ait bir haldir, re'y ile bilinemez, vahiyle bilinebilir.”

Hadiste her gelen günün bir öncekine nazaran kötü olacağı mutlak bir üslupla ifade edilmiştir. Halbuki zaman zaman eskiye nazaran iyi günler yaşanmıştır. Bu hal bir tezat olarak görülmüştür. Nitekim, Ömer İbnu Abdilaziz, Haccâc'dan az sonra gelmiş ve gerçekten ümmete hayırlı günler yaşattırıştır. Onun günlerinin önceki günlerden daha kötü olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta onun zamanında şerrin kalmadığını bile söylemek mümkündür. Bu durumu nazar-ı dikkate alan Hasan Basrî hazretleri, hadisin hükmünü ekser ve ağıleb duruma göre diye te'vil etmiştir. Haccâc'dan sonra Ömer İbnu Abdilaziz'in gelmesi sorulunca da:

“İnsanların bir nefes alması gerekir!” diye cevap vermiştir.

Temas edilen müşkile bazı alimler: “*Tafdilden murad, asırların mecmuunun asırların mecmûuna tafdilidir. Zira Haccâc asrında çok sayıda sahabe vardı. Ömer İbnu Abdilaziz'in asrında, onlar münkariz oldular. Sahabenin yaşadığı zaman, kendinden sonra gelen zamandan hayırlıdır. Nitekim* **غَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي** “Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Bundan sonra onu takip eden asır gelir. Onu da daha sonraki asır takip eder” hadisi bu hususu teyid eder. Şu hadis de bu hususta kayda değer: **أَصْحَابِي أُمَّةٌ لَأُمَّتِي فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَلَى أُمَّتِي**”

مَأْيُوعِلُونَ “Ashabım ümmetimin güvencesidir. Ashabım gittimi vaadedilen (fitneler) ümmetimin başına gelecektir.” *İbnu Hacer'in İbnu Mesud'dan kaydettiği bir hadiste yer alan tasrihat, mevzuyu daha açık hale getiriyor: Gelecek kötülükten murad ilmin gitmesidir: “Size artık gittikçe daha kötü olan günler gelecek. Bu hal Kıyamete kadar devam edecek. Burada, yaşadığınıza gelecek sıkıntıları kastetmiyorum, hadis bunu ifade etmez. Lakin, size her gelen gün, ilim cihetiyle gidenen daha düşük olacaktır. Alimler gittimi insanlar müsavileşir, ma'rûfu emretmezler, münkerden yasaklamazlar. İşte bu durumda helak olurlar.” İbnu Mes'ud'un, bir başka tarikten şöyle dediği rivayet edilmiştir. “..Biz bereketli bir yıl yaşamıştık. Dedi ki: “Bunu kastetmiyorum. Kastettiğim*

şey ülemanın gitmesidir.” Bir başka hadiste de: “...Size daima eskisinden daha kötü günler gelecek. Ancak bu kötülükle emirlerinizin kötülüğünü kastetmiyorum. Fakat alimlerinizi, fakihlerinizi kastediyorum. Bunlar gidiyorlar, sizler onların yerine yenisini bulamayacaksınız. Bunlar yerine kendi reyleriyle fetva verecekler geliyor.” Bu hadisin bir başka veçhinde: “...Ben bununla yağmurun bolluk veya darlığını kastetmiyorum, fakat ülemanın gitmesini kastediyorum. Bunlar gidince kendi reyleriyle fetva verecek bir kavim gelecek. Bunlar İslâm'ı delip helak edecekler.”

Deccâl'den sonra *İsa aleyhisselâm*'ın gelme hadisesi de hadise zıt bulunmuştur. Ancak *Kirmânî* bu müşkili şöyle cevaplar: “*Hadisten murad, Hz. İsa'dan sonra gelecek zamandır veya içinde ümeranın bulunacağı zaman cinsidir. Aksi takdirde, dinimizde zaruri olarak bellidir ki, masum peygamber devrinde şer yoktur.*”

İbnu Hacer, bu nakillerden sonra ilave eder: “*Zamanlardan murad Deccâl ve ondan sonrakiler gibi Kıyametin hüyük alametlerinin zuhurundan önceki zamanlar olması da muhtemeldir. Böylece, şerde üstün olan zamandan murad, Haccâc'dan Deccâl'e kadar geçecek zaman olur. Hz. İsa'nın zamanı ise, ayrı bir hükme tabidir. Doğruyu Allah bilir.*” Mezkur zamanlarla kastedilen şey sahabele-*in* devri de olabilir. Zira, bunun muhatabı onlardır, hüküm onlara has olur. Böyle olursa, onlardan sonra gelecekler mezkur haberde kastedilmemiş olur. Ancak, asnab bunu kendilerine mahsus olarak değil, bütün ümmeti ilgilendiren bir hüküm olarak anlamıştır. Bu anlayış sebebiyledir ki, *Hz. Enes*, kendisine *Haccâc*'dan şikayet edene bu tarzda cevap vermiş ve sabır tavsiye etmiştir. Onların tamamı veya çoğunluğu *Tâbiîn*'dendi.

İbnu Hibbân, *Sahîh*'inde, “*Yeryüzü zulümle dolduktan sonra adaletle dolacağını ifade eden Mehdi hadislerini gözönüne alarak, Enes hadisini âmm hükmüyle almamak gerektiğini istidlal eder. Ancak ben, sadedinde olduğumuz hadisi tefsirde işe yarayacak olan ve de İbnu Mes'ud'dan gelen bir kaydı, Dârimî'nin Müsned'inde hasen senedle gelen bir rivayette buldum. Der ki:*

لَا يَأْتِي عَلَيْكُمْ عَامٌ إِلَّا وَهُوَ شَرٌّ مِنَ الَّذِي قَبْلَهُ أَمَا إِنِّي لَسْتُ أَغْبَى غَاماً

“Size her yeni gelen yıl öncekinden daha kötüdür. Ancak ben bu sözümde bir tek yılı kastedmiyorum.”

۲- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فِي تَقْيِيفِ كَذَابٍ وَمُبِيرٍ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

وَقَالَ يُقَالُ: الْكَذَّابُ الْمُخْتَارُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، وَالْمُبِيرُ الْحِجَاجُ بْنُ يَوْسُفَ.

2. (4823)- *Ibnu Ömer radiyallahu anhümâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm* buyurdular ki:

“*Sakîf*’ten bir yalancı, bir de zalim çıkacaktır.” [Tirmizî, Fiten 44, (2221).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis 4821 numarada geçen uzun bir hadisin parçasıdır. Orada gerekli izah yapıldığı için, burada iki noktaya temas edeceğiz:

1) *Mübîr*: Yıkıcı, helak edici mânasına gelir ise de zalim olarak tercüme ettik. Çünkü yıkma, helak etme de zalime mahsus bir haldir, zalimin vasfıdır. Üstelik bununla kastedilen şahıs da *Haccâc*’dır ve ümmet ona *zalim* demekte, onu bu vasıfla anmakta ittifak etmiştir.

2) Yalancıya gelince; onun da *Muhtar Ibnu Ebi Ubeyd es-Sakafi* olduğu kabul edilmiştir. Bu herif, *Hz. Hüseyin*’in şehit edilmesinden sonra zuhur etmiş, halkı onun kanının intikamını alınaya çağırmıştır. Bu işte asıl maksadının, insanların yüzünü kendine çevirmek, bu suretle emîrlik ele geçirmek olduğu anlaşılmıştır. Dünyayı talep ettiği halde, asıl maksadını başka bahanelerle gizlemeye çalışmıştır. Babası büyük sahabelerdendi. Hicret yılında doğan *Muhtar*’ın sohbeti yoktur, rivayeti de yoktur. *Abdullah Ibnu Ismet* hakkında: “*Bu, Resûlullah*’ın: “*Sakîf*’ten bir yalancı çıkacak” hadisiyle haber verdiği yalancıdır” demiştir. Önceleri fazilet, ilim ve hayırla meşhur idi. Bu hali *Abdullah Ibnu Zübeyr*’i terkedinceye kadar devam etti. O andan itibaren gizlediği hali ortaya çıktı. Emîrlik talep etti ve içinde gizlediği bozuk fikirlerini, sapık inançlarını, hevâsını açığa vurdu. Böylece dine muhalif pek çok yönleri ortaya çıktı. Sahtekârlıklarını, kendisine *Cebrail*’in vahiy getirdiğini söyleyecek kadar ileri götürdü. Bu halini Hicri 62 yılında öldürülünceye kadar sürdürdü.

4824 ۳- وَعَنْ هِشَامِ بْنِ حِسَانَ قَالَ: [أُخْصِيَ مَا قَتَلَ الْحِجَاجُ صَبْرًا فَوُجِدَ مِائَةُ أَلْفٍ وَعِشْرُونَ أَلْفًا]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

قوله «صَبْرًا» المراد به كل من قتل في غير حرب ولا اختلاس كمن

تضرب عنقه أو يجبس إلى أن يموت أو يصلب أو نحو ذلك من هيئات
القتل فهو مقتول صبراً.

3. (4824)- *Hişâm Ibnu Hisân rahimehullah* anlatıyor: "Haccâc'ın hükmen öldürttüğü insanların miktarı sayılmış, 120 bin kişiye ulaştığı görülmüştür." [Tirmizî, Fiten 43, (2221).]

ACIKLAMA:

Sabran öldürme; savaş ve kavga sırasında veya hataen olmaksızın icra edilen öldürmeye denir. Buna hükmen diyebiliriz. Harp esirleri ve suçlulara uygulanan öldürme vakaları sabran öldürmedir. Sadedinde olduğumuz rivayet *Haccâc'ın zulmünün büyüklüğünü* göstermeye kâfidir.

★ BENİ MERVAN

4825 ۱- عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ: [أُخْبِرَنِي جَدِّي قَالَ: كُنْتُ جَالِساً مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ وَمَعَنَا مَرْوَانُ. فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ ﷺ يَقُولُ: هَلَكَةُ أُمَّتِي عَلَى يَدَيِ أُغَيْلِمَةَ بْنِ قُرَيْشٍ. قَالَ مَرْوَانُ: لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ؛ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَوْ شِئْتُ إِنْ أَقُولُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ لَفَعَلْتُ. قَالَ سَعِيدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: فَخَرَجْتُ مَعَ جَدِّي إِلَى الشَّامِ حِينَ مَلَكَهُ بَنُو مَرْوَانَ، فَإِذَا رَأَاهُمْ غِلْمَانًا أَحْدَاثًا قَالَ: عَسَى أَنْ يَكُونَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ عَنَى أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. فَقُلْتُ: أَنْتَ أَعْلَمُ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

«الصَّادِقُ وَالْمَصْدُوقُ» هو النبي ﷺ، صدق في قوله وما أخبر به، وصدق فيما جرى به إليه من الوحي.
و «أُغَيْلِمَةُ» تصغير غلطة.

1. (4825)- *Sa'îd Ibnu Amr Ibni Sa'îd Ibni'l-Âs* anlatıyor: "*Ceddim bana dedi ki: "Ben Ebu Hureyre radiyallahu anh ile beraber Medine mescidinde otuyordum. Yanımızda Mervan da vardı. Bir ara Ebu Hureyre radiyallahu anh:*

"Ben, sadık ve masduk olan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle buyruduklarını işittim:

"Ümmetimin helâk olması, Kureys'e mensup [aklı kıt] bir grup çocuk-çağızların elleriyedir!"

Mervan: "Allah onlara lanet etsin!" dedi. Ebu Hureyre der ki:

"Eğer ben dileyseydim falan falan diye onları teker teker ismen sayardım."
Sa'îd rahimehullah dedi ki:

"Ben, Beni Mervan iktidar olduğu zaman dedemle birlikte Şam'a gittim. Orada onları genç oğlanlar olarak görünce:

"Ebu Hureyre radiyallahu anh'ın kastettiği bunlar olmasın!" dedi. Ben de: "Sen daha iyi bilirsin!" dedim." [Buhârî, Fiten 3, Menâkıb 25.]

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette: "*Ben Resûlullah'tan iki dağarcık ilim aldım. Birini rivayet ediyorum. Diğerini de rivayet etsem boynumu vurursunuz*" diyen *Ebu Hureyre'nin* bu ikinci dağarcığı hakkında bir ipucu veren rivayetiyle karşı karşıyayız. Bu ve bunu açıklama sadedinde kaydedeceklerimizden anlaşılabacaktır ki *Ebu Hureyre, Aleyhissalâtu vesselâm'dan* fitnelerle ilgili teferruatlı bilgiler edinmiş, fakat rivayet etmede çok ihtiyatlı davranmıştır. Bu rivayet, fitnecileri *Ebu Hüreyre'nin* ismen bildiğine delalet etmektedir.

2- Hadiste geçen *uğaylime*, "*ğılme*" kelimesinin ism-i tasgîridir. *Ğılme* ise *ğulâmın* çoğuludur. *Gulam*, doğum-bülüğ arası çocuğa denir. Şu halde *çocukçağızlar* demek olur. Ancak *İbnu Hacer*, *bülüğa* ermiş bile olsa akıl, tedbir ve diyanet yönüyle zayıf olan kimselere de *sabiy* (*çocuk*) veya *guleym* dendiğini, hadiste de kelimenin bu mânada kullanıldığını belirtir. "*Çünkü der, Beni Ümeyye halifelerinden hiçbirisi bülüğa ermeden halife olmuş değildir. Keza işbaşına koydukları arasında da bülüğa ermemiş çocuk yoktur.. Öyleyse uğaylime'den murad hilafete getirilen bazılarının, fesada sebep olan evladlarıdır.*"

3- Hadiste geçen *ümmetten* murad, Kıyamete kadar gelecek olan *ümmet* değil, sadece o asırdaki *ümmettir*.

Bu hadisi daha iyi anlamada, *Ebu Hüreyre*'nin bir başka merfu rivayeti *İbnu Ebi Şeybe*'de gelmiştir: “Çocukların emirliğinden Allah'a sığınırım.” *Sordular*: “Çocukların emirliği de nedir?” Dedi ki: “Onlara itaat edecek olsanız (dininizde) helak olursunuz, isyan edecek olsanız sizi helak ederler (yani dünyanızı mahvederler; ya canınıza kıyarlar veya malınıza yahut da her ikisine).” Yine *İbnu Ebi Şeybe*, *Ebu Hureyre* ile ilgili olarak şu rivayeti kaydetmiştir: “*Ebu Hureyre* çarşı pazar gezerken: **اللَّهُمَّ لَا تَذِرْ كِبَى سَنَةِ سَيْنٍ وَلَا**

إِمَامَةَ الصِّبْيَانِ “Allahım bana ne altmış senesini ne de çocukların emirliğini gösterme” diye dua ederdi.

İbnu Hacer der ki: “Bu rivayette, çocukların ilkinin altmış senesinde iktidar olacağına işaret vardır. Nitekim öyle de olmuştur. Zira *Yezîd İbnu Muâviye* o yılda hilafeti ele aldı ve altmışdört yılına kadar devam etti. Ölünce oğlu *Muâviye* halife oldu. Birkaç ay içinde öldü. *Ebu Hureyre*'nin ihbarını *Yezîd*'in hali teyid eder mahiyettedir. Çünkü, büyük merkezlerdeki yaşlıları azlederek, kendi yakını olan gençleri iş başına getirip, idari kadroyu gençleştirmişti.

4- Bu rivayet, *Ebu Zür'â'nın* *Ebu Hureyre*'den rivayet ettiği **يَهْلِكُ النَّاسُ هَذَا** **الْحَيُّ مِنْ قُرَيْشٍ** “Halkı Kureyş'ten şu kabile helak edecek” hadisini tahsis eder. Zira burada Kureyş'in tamamı değil, bazıları kastedilmiştir. Bunlar da gençlerdir, tamamı değil. Öyleyse hadisten murad şudur: “Bu gençler, iktidar talep ederek bu yolda savaşlar yaparak halkın ahvalini bozup insanları helake atarlar, fitnelerin peşpeşe devamı suretiyle zarardide olanlar çoğalır.” Nitekim fîliyat, aynen *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın haber verdiği şekilde cereyan etti. Yukarıdaki hadisin devamında **لَوْ أَنَّ النَّاسَ اعْتَزَلُوهُمْ** “İnsanlar onları terkederlerse (kendileri için daha iyi olur)” buyrulmakta, *Resûlullah* o çeşit fitnelerde kenara çekilmeyi tavsiye etmiştir. *İbnu Hacer* kenara çekilmeyi “Onlara müdahale etmemek, onlarla kavgaya girismemek, dinini fitnedən kaçırma” diye açıklar ve “Bu hadisten masiyetin alenen işlendiği yerden göç etmenin müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü bu, umumî felaketin gelmesine sebep olan fitneye düşmeye sebeptir.” *İmam Mâlik*: “Bir yerde münker alenen işlenirse orası terk edilir” diye hükmetmiştir.

5- *İbnu Battâl* demiştir ki: “Bu hadiste de zalim bile olsa sultana isyan etmemek gerektiğine delil vardır. Çünkü *Aleyhissalâtu vesselâm*, *Ebu Hureyre* râdîyallahu anh'a bunların ve babalarının ismini öğretmiştir. Fakat, –ümmetinin helaki onlar eliyle olacağını haber vermiş olmasına rağmen onlara isyan etmelerini emretmemiştir. Çünkü isyan, helak yönüyle itaat etmeye nisbetle daha çok helak edici ve tamamen yok olmaya daha yakındır. Böylece iki fenalıktan

daha hafifini, iki zorluktan daha kolayını tercih etmiş olmaktadır.”

İbni Hacer son olarak der ki: “Zâhırde kendi evlatları olmasına rağmen *Mervan*’ın bu “oğlancağızlar” a lanet etmesi hayret veren bir husustur. Sanki *Cenab-ı Hak* Hazretleri, bunu onun diliyle icra etti. Tâ ki, aleyhlerine daha şiddetli bir delil teşkil etsin; ola ki ibret alırlar:” *İbnu Hacer*, *Mervan*’ın babası *Hakem*’in de lanette bulunduğu dair *Taberânî* ve diğer kitaplarda rivayet geldiğini kaydeder.

4826 ۲- وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اخْصُوا لِي كَمَ يَلْفُظُ بِالْإِسْلَامِ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ أَتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السَّبْعِمِائَةِ إِلَى السَّبْعِمِائَةِ؟ قَالَ: إِنَّكُمْ لَا تَذُرُونَ، لَعَلَّكُمْ أَنْ تُبْتَلُوا. قَالَ: فَابْتُلِينَا حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا لَا يُصَلِّي إِلَّا سِرًّا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

2. (4826)- Hz. Huzeyfe radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün):

“Bana İslâm telaffuz eden kaç kişi olduğunu sayıverin” buyurdular. Biz: “Ey Allah’ın Resûlü! Bizim sayımız altı-yediyüze ulaşmış olduğu halde hakkımızda korku mu taşıyorsunuz?” dedik.

“Siz bilemezsiniz, (çokluğunuza rağmen) imtihan olunabilirsiniz!” buyurdular. Gerçekten öyle (belaya maruz kalıp) imtihan olunduk ki, içimizden namazını gizlice kılanlar oldu.” [Buhârî, Cihad 181; Müslim, İman 235, (149).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nüfus sayımı ile alakalıdır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın, hayatı korku mevzubahis olmadan bile sayım emrettiğini göstermektedir. Hadisin Buhârî’de gelen bir veçhinde: “sayın!” şeklinde değil اكبروا yani “yazın!” şeklindedir. Demek ki teker teker yazıya dökülen bir sayma mevzubahistir. Hudeybiye ile ilgili rivayetlerde, oraya iştirak edenlerin sayısı 1500, 1400, 1300 kişi arasında değişmektedir. Bir Buhârî rivayetinde “Muhacirlerin sekizde birini Eslem kabilesinden olanların teşkil ettiği” belirtilir. Buradan hareketle muhacirlerin sayısını vermeye çalışan *İbnu Hacer*, *Vâkidî*’nin bir rivaye-

tinde Eslemlilerin 100 kişi olduğunun belirtildiğini söyleyerek muhacirlerin orada 800 kişi olduklarına hükmeder.

2- *Huzeyfe radiyallahu anh*'in bahsettiği ibtila ve imtihan ne zaman oldu? Bu, alimleri muhtelif görüşler ileri sürmeye sevk etmiştir:

★ *İbnu't-Tîn*, bunun Hendek kazma sırasında yaşandığında cezmetmiştir.

★ *Dâvudî* şu ihtimali hikâye etmiştir: “*Müslümanlar Hudeybiye’de iken olmuştur. Çünkü sayıları hususunda binbeşyüz mü idiler, bindörtüyüz mü idiler, ihtilaf edilmişti.*”

★ *Huzeyfe’nin “imtihan olunduk...”* sözüyle *Hz. Osman*’ın hilafetinin sonlarında, Kûfe emîrlerinden *Velid İbnu Ukbe* gibi bazılarının vâki olan hallere işaret de olabilir. Onlar zamanında namaz te’hir edilmiş veya icap ettiği tarzda kılınmamıştır. Bu sebeple birkısım verâ sahipleri namazlarını tek başlarına ve gizlice kılmışlar, sonra da fitne korkusuyla mescidde emîrle birlikte kılmışlardır.

★ Şöyle diyenler de olmuştur: “*Bu korku hali, Hz. Osman’ın sefer namazını dört kıldığı zaman olmuştur. Çünkü bazıları gizlice tek başına iki kılıyorlardı, tenkid edilir korkusuyla alenen kılamıyorlardı.*”

★ “*Bu, Hz. Osman’ın şehid edildiği sıraya rastlar*” diyen de olmuştur. Ancak *İbnu Hacer*, “*O esnada Huzeyfe radiyallahu anh Medine’de değildi*” der ve bunun bir vehim olduğunu söyler ve ilave eder:

★★ “*Bu hadiste, Resûlullah’ın istikbali ihbar nev’ine giren bir mucizesi vardır. Nitekim Huzeyfe’den sonra Haccâc ve diğerleri devrinde belirtilenden çok daha şiddetli korkularla dolu zamanlar yaşandı.*”

۴- 4827 وَفِي أُخْرَى لَهُمَا عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيَرِدَنَّ عَلَى حَوْضِي أَقْوَامٌ فَيُخْتَلَجُونَ. فَأَقُولُ: أَصْحَابِي. فَيَقَالُ: إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَحَدْتُوا بَعْدَكَ]. فَيُخْتَلَحُونَ: أَيْ يُجَذَّبُونَ وَيُنْتَزَعُونَ.

3. (4827)- *Sahiheyn*’de yine *Huzeyfe radiyallahu anh*’tan gelen bir rivayet şöyledir: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“(Kıyamet günü, havz-ı kevserime birkısım gruplar da gelecekler ki, onlar oradan uzaklaştırılacaklar. Ben: “Onlar benim ashabımdır!” diyeceğim. Fakat

“Sen, onların arkandan neler işlediklerini bilmiyorsun!” denilecek.”
[Buhârî, Rikâk 53; Müslim, Fezâil 32, (2297).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, ashabtan bir kısmının *Resûlullah*'tan sonra bozulacağı mânası çıkmaktadır. *Kabîsa*: “Bunlar, Hz. Ebu Bekir zamanında irtidâd edip, Hz. Ebu Bekir’le mukâtele edip, küfür üzerine öldürülenlerdir” demiştir. Ancak *Hattâbî* der ki: “Sahabeden kimse irtidâd etmemiştir. İrtidâd edenler, dinde nasipleri olmayan kaba bedevilerdir. Dolayısıyla bunlara bakarak meşhur sahabeyi ketmekmek caiz olmaz.” *Hattâbî*, bu hükmüne, hadisin bazı vecihlerinde gelen **أَصْحَابِي** “Ashabcıklarım” tabirini delil göstererek: “Onların sayıca azlığına bu tabir delildir” der. Başka alimler, meseleye farklı yorumlar getirmişlerdir:

★ “Bu zahiri küfürdür. Ancak murad, kendine icabet eden ümmet (ümme-tü’l-icâbe) değil, davetine muhatap olan ümmettir (ümmetu’d-da’ve)” diyen de olmuştur.

★ *İbnu’t-Tîn*: “Bunların münafıklar veya kebîre işleyenler olma ihtimali var” demiştir.

★ Bazıları: “Bunlar ölüm korkusu, dünyaya erme ümidiyle İslâm’a giren kaba bedevilerdir” demiştir.

★ *Dâvudî*: “Kebîre işleyenlerin, bid’ata düşenlerin buna dahil olması muhal değildir” demiştir.

★ *Nevevî* der ki: “Bunlar münafıklardır, mürtedlerdir” dendi. Öyleyse, onların da mü’minlere mahsus alındaki ve abdest uzuvlarındaki nurdan beneklerle haşrolunmaları caizdir, ama sonradan nurları söndürülür.”

★ Dendi ki: “Onların üzerinde alamet bulunması gerekmez, müslüman bilinmeleri sebebiyle onlar da çağırılır.”

★ “Onlar, İslâm üzere ölen kebîre ve bid’atler ashabıdır. Böyle olunca onların cehenneme gidecekleri kesinlikle söylenemez. Zira, ceza olarak önce Havz’dan tardedilip, sonra merhamet görmeleri de caizdir.”

★ Onların alın ve diğer abdest uzuvlarında nurdan parlaklıklar olması, bu alametleriyle *Resûlullah*’ın onları –ister muasırı olsunlar, isterse kendinden sonra yaşayanlardan olsunlar– bu alametleriyle tanınması da imkân harici değildir.

★ *Iyaz* ve *el-Bâcî* ve diğer bir kısım âlimler, hadisın ravisi *Kabîsa*'nın yukarıda kaydettiğimiz “*Bunlar, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra irtidat edenlerdir*” şeklindeki görüşünü müreccah bulmuşlardır. *Resûlullah*'ın onları tanımış olması, onların üzerlerinde müslümanlara has olan alameti taşımalarını gerektirmez. Çünkü bu alamet, müslüman amelini izhar eden ilâhî bir ikramdır. Mürtedin ameli ise düşmüştür. Öyleyse *Resûlullah*'ın onları tanınması irtidatlarından önce taşıdıkları alametleri itibariyle değil, şahısları itibariyledir. Keza, bu nokta-i nazardan, onların, *Aleyhissalâtu vesselâm* zamanındaki münaфіkların da buraya dahil olmaları uzak bir ihtimal değildir. Şefaât hadisinde de geçtiği üzere وَتَبَقَىٰ هَذِهِ الْأُمَّةُ فِيهَا مَنَافِقُهَا “Bu ümmet, içerisinde münaфіkları olduğu halde varlığını sürdürecektir.” Öyleyse bunlar bu işaretleri olmasa da ümmetle birlikte haşrolunacaklar ve fakat zâtları bilinecektir. Kim onun suretini tanırsa, dünyada onu kendinden ayıran haliyle birlikte ona nida ederek belli edecektir.

Bid'a ehlinin oraya girmesine gelince: *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın, kendinden sonra bid'alar işlemelerine rağmen onları, “*Ashabım*” diye ifade etmesi uzak bulundu. Bu müşkil, *sohbet* kelimesinin umumî mânasına hamliyle cevaplandırılmıştır.

٤- وَعَنِ الْمُسَيَّبِ بْنِ رَافِعٍ قَالَ: [لَقِيتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. فَقُلْتُ: طُوبَى لَكَ، صَحِبْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَبَايَعْتَهُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ. فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَحَدَّثَاكَ بَعْدَهُ]. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

وَقَالَ: قَالَ خَلْفُ بْنُ حَوْشَبٍ كَانُوا يَسْتَحِبُّونَ أَنْ يَتَمَثَّلُوا بِهِذِهِ الْآيَاتِ عِنْدَ الْفِتَنِ: -

تَسْعَى بِزِينَتِهَا لِكُلِّ جَهْلُولٍ
وَلَّتْ عَجُوزًا غَيْرَ ذَاتِ حَلِيلٍ
مَكْرُوهَةٌ لِلشَّمِّ وَالتَّقْيِيلِ

الْحَرْبُ أَوَّلُ مَا تَكُونُ فِتْنَةٌ
حَتَّى إِذَا اشْتَعَلَتْ وَشَبَّ ضَرَامُهَا
شَمَطَاءٌ يُنْكِرُ لَوْنُهَا وَتَغْيِرُ

4. (4828)- Müseyyeb İbnu Râfî anlatıyor: “Bera İbnu Azib radiyallahu an-hümâ'ya rastladım. Kendisine:

“Sana ne mutlu! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la sohbet şerefine er-din. O'na (Hudeybiye'de) ağaç altında biat ettin!” demiştim. Bana şu cevapta bulundu:

“Ey kardeşimoğlu! Biz ondan sonra ne bid'alar işledik sen bilemezsin.”
[Buhârî, Megâzî, 35.]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Tâbiîn'in Ashab'a olan gıptasını göstermekte, Resûlullah'ı görme-nin, sahabi olmanın şerefini takdir ettiklerini ifade etmektedir. Sahabinin cevap-ta tevazu yolunu ihtiyar ederek, izhar ettiği kemâli, üstelik cereyan eden birki-sim dahili hadiseler sebebiyle, Allah'a iltica ve tazarrularını ve âkibetlerinden endişelerini göstermektedir ki, bu bir başka kemalin ifadesidir.

2- Sadedinde olduğumuz hadisin sonuna, fitne zamanında okunmasının müstehap addedildiği belirtilen şiir, Buhârî'de yer almaktadır. Mânası şöyledir:

“Harp, başlangıçta her cahil erkeğin gözüne zinetiyle koşan genç bir kız olur.

Nihayet tutuşup, yakacaklarını yaktığı zaman,

Talibi olmayan ihtiyar bir kariya döner:

Saçları kırçillaşmış, çirkin, koklanıp öpülmek istenmez.”

İbnu Hacer, bu beytin bazı nüshalarda İmru'l-Kays'a nisbet edildiğini, an-cak tahkikte Amr İbnu Ma'dîkerb'e ait olduğunun anlaşıldığını belirtir.

Bu beyti sunan bir rivayette Hz. İsa'dan da şu tavsiye kaydedilir.

قَالَ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ: كَمَا تَرَكْ لَكُمْ الْمُلُوكَ الْحِكْمَةَ فَاتْرِكُوا لَهُمُ الدُّنْيَا

“Krallar size hikmeti bıraktıkları gibi, siz de onlara dünyayı bırakın (on-larla dünya kavgası yapmayın).”

★ SAHABE VE FİTNE HAREKETLERİ

Fitne ile ilgili olan bu bölümü mütemmim iki parça ile kapatacağız:

Birincisinde fitne hadiselerinde sahabenin tutumu tahlil edilecek, fitne ha-diselerine iradî olarak girmedikleri, hadiselerin onlar dışında bir tezgahlama ol-duğu gösterilecektir.

İkincisinde, fitne hadiselerinin hikmeti açıklanmaktadır.

FİTNEDE SAHABENİN TUTUMU

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın vukua geleceğini haber verdiği fitneler, daha sahabe devrinde çıkmaya başlamıştır. Hz. Ömer'in şehadetiyle başlayan ilk kımıldamalar, esas itibariyle *el-Fitnetü'l-Kübrâ* denen Hz. Osman'ın şehadetiyle şiddet ve vüs'at kazanmıştır. Pekçok müslümanın ölümüne sebep olan Cemel, Nehrevân ve Sıffin vakaları bu fitne hareketlerinin sebep olduğu mühim hadiselerdir. Şüphesiz burada o hadiselerin tarihini anlatacak değiliz. Ancak bu hadiselerle alakalı olarak bilinmesinde bizim için ibretler, faydalar bulunan bazı durumlar, teferruatlar var ki onlar dikkatten kaçmaktadır. Biz mühim addettiğimiz birkaç noktaya dikkat çekmeye çalışacağız:

1- FITNE HADİSELERİNİ SAHABELER ÇIKARMADI

Sahabe zamanında cereyan eden hadiseler mevzubahis olunca dikkatten kaçan mühim hususlardan biri budur. Bu nokta iyi ve net bilinmezse sahabeler hakkında yanlış birkısım kanaatler beslemek, hatalı sözler söylemek mümkündür ve bugün müslümanlar arasında bu çeşit durumlar, maalesef, fiilen mevcuttur. Halbuki, fitnenin çıkışı ile ashabin hiçbir alakası yoktur. Ashab dışındaki birkısım münafıklar hadiseleri tezgahlayıp tahrik etmişler, ashab da ister istemez kendini bu vakaların içinde bulmuştur. Şöyle ki:

Kısa zamanda, İslâm'ın kaydettiği fütûhatlar, kazandığı zaferler sebebiyle, İslâm'ın gittiği Mısır, İran, Suriye gibi yerlerde pekçok kimseler eski düzenlerinin bozulması sonucu menfaatlerini kaybetmişlerdi. Bunlar müslümanlara karşı intikam hisleri ile dolu idiler. Ne var ki, açıktan açığa müslümanlara karşı çıkmak mümkün değildi. Müslüman gözükerek ortalığı karıştırmak daha uygun bir metoddu ve öyle yaptılar.

O devirde vukua gelen hadiselerin çıkışından gelişmesine, tahrikçilerinden karşı koyanlarına ve karşı koyuşta takip ettikleri tarz ve metodlara varıncaya kadar bizim için ibret olabilecek yönleri var. Ashabın, hadiselere alakası bunlardan biridir. Onların, hadiselerin çıkışından itibaren pek az hisse sahibi olduklarını, hep gayr-i irâdî olarak sürüklendiklerini birkaç meseleye parmak basarak göstermeye çalışacağız:

a- Fitneyi Çıkaranlar: Söylediğimiz gibi, Ashab devrinin hadiselerinin gerçek müsebbibleri, İslâm'ın getirdiği yeni idare sebebiyle menfaatleri haleldâr olan, İslâm'a karşı kin ve hasetle dolan kimselerdir. Bu işleri tezgahlayan baş mürettibin *Abdullah İbnu Sebe* adında bir yahudi dönmesi olduğunu bilmek bile mesele hakkında kabaca bir bilgi verir. Onun faaliyetlerini ve fitnedeki rolünü biraz detaylı bilmek ise, mevzuumuzu oldukça aydınlatır.

Abdullah İbnu Sebe kimdir? İslam tarihinde Hz. *Osman*'dan bu yana akan kardeş kanlarında asıl hissenin sahibi olan bu adam bir yahudidir. Onun attığı fitne bugün bile tesirini icra etmektedir. Hakkında şahsî yorumdan ziyade, büyük alim *Taberî*'nin (vefatı Hicrî 311) sunduğu geniş malumattan bir parçayı aynen sunuyoruz. Der ki:

"Abdullah İbnu Sebe, San'alı bir yahudi idi. Annesi siyah bir kadındı. Abdullah, Hz. Osman'ın hilafeti sırasında müslüman oldu. Sonra İslâm memleketlerini dolaşarak halkı baştan çıkarmaya gayret etti. Bu faaliyetlerine Hicâz'da başladı. Sonra sırayla Basra'ya, Kûfe'ye ve oradan da Şam'a geçti. Fakat Şam ahalisi nezdinde arzularından hiçbirine muvaffak olamadı. Hatta Şamlılar onu Şam'dan sürüp çıkardılar.

İbnu Sebe, Şam'dan çıkarılınca Mısır'a geldi. Burada yerleşerek faaliyetlerine devam etti. Ora halkına söyledikleri arasında şu da vardı: "Hz. İsa'nın geri döneceğine inanıp da Hz. Muhammed'in döneceğini reddedenlere şaşmak gerek. Cenab-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'de "Herhalde o Kur'ân'ı senin üzerine farz kılan (Allah) seni (tekrar) dönülecek yere döndürecektir" (Kasas 85) buyurmaktadır. Öyle ise, Hz. Muhammed geri gelmeye Hz. İsa'dan daha çok hak sahibidir."

Taberî'den naklimize burada kısa bir ara vererek hemen şunu belirtelim ki, bu ayet, Hicret sırasında nazil olmuştur. *Dehhâk*'tan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm Mekke'den Medine'ye müteveccihen hicret ederken, el-Cuhfe denen, Mekke'den dört merhalelik mesafede bir mahalle geldiği zaman Mekke'den ayrılışın üzüntüsünü duyar ve Mekke'ye, doğum yerine karşı bir iştihak duyar. Cenab-ı Hakk Resûlünü teselli için bu ayeti inzal ederek tekrar buraya geleceğini haber verir.

Şimdi tekrar *Taberî*'den nakle dönüyoruz:

"İbnu Sebe'nin bu sözleri kabul gördü. Böylece o, Ric'at (tekrar hayata dönüş) inancını Mısır ahalisi arasına sokmuş oldu. Bu mevzuda pek çok münâ-

kaşalar oldu. İbnu Sebe başka görüşler sokmaya devam etti. Bu meyanda diyor-
du ki: "Şimdiye kadar bin kadar peygamber geldi geçti. Her peygamberin bir
vasisi vardı. Ali de Hz. Muhammed'in vasisidir."

İbnu Sebe bu görüşünü telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Hz. Mu-
hammed Hatemü'l-Enbiya'dır. Ali de Hatemü'l-Esfiya'dır."

İbnu Sebe bunu da telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Resûlullah aley-
hissalâtu vesselâm'ın vâsîsine tecavüz ederek ümmetin işini eline alan ve Hz.
Peygamber'in vasiyetini yerine getirmeyen kimseden daha zalim kim vardır?"

Bu teşvişleri de piyasaya sürdükten sonra (yakınlarına) şöyle dedi: "Hila-
feti Osman haksız olarak aldı. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın vasisi
ise meydandadır. Öyle ise ey insanlar bu işin tashihi için kalkın, meseleyi uyan-
dırın. Bu maksatla, ümerâyı (idarecileri) kötölemekle işe başlayarak kendinizi
emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerle meşgul gösterin ki, halkın alâka ve ta-
raftarlığını kazanın ve sonra onları asıl meseleye çağırın..."

Bu şekilde yeterli sayıda adam ayarladıktan sonra dâilerini (militanlarını)
her tarafa gönderdi. Gittikleri yerlerde fesat işlerini yürüten bu ajanlarla sıkı
bir yazışma yaptı. Bunlar görüşlerini çok gizli bir şekilde yayıyorlardı. Dışa
karşı da emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker yapıyormuş görünümünü veri-
yorlardı. Bunlar da kendi aralarında mektuplaşıyorlardı ve birbirlerine mektup
gönderirken ajanlarının yol dağarcıklarının içerisine iyice gizliyorlardı.

Her bölgede bulunan kimseler aynı titizlik ve gizlilik içerisinde karşılıklı
olarak, diğer bölgelerde bulunan adamlarıyla mektuplaşarak her biri kendi böl-
gelerinde yapılanları (yeni gelişmeleri) bildiriyorlardı. Her biri mektup geldik-
çe, bunu bölgesindeki bütün hempalarına okuyordu.

Bu şekilde çalışmalarla propagandaları her tarafa ulaştı ve hatta Medi-
ne'ye kadar dayandı. Bunlar açıkça söylediklerinden başka şeyler peşinde koşu-
yorlar, gizlediklerinden başka şeyler izhar ediyorlardı. (Yapılan propaganda-
larla başka yerler ahalisi o kadar kargaşa ve huzursuzluk içinde gösterilmişti
ki) her bölge halkı (bu haberleri duydukça): "Çok şükür, diğer yerlerdeki belâ-
lardan ve keşmekeşlerden azadeyiz, afiyetteyiz" diyorlardı. Medine'ye her taraf-
tan bu huzursuzluk haberleri geliyordu. Onlar da bu durum karşısında: "Çok
şükür, başka yerleri kasıp kavuran belalardan azadeyiz" diyerek hallerine şük-
rediyorlardı."

Medine'de bu durumla karşılaşan Muhammed ve Talha, Hz. Osman'a çıkı-
rak: "Ey mü'minlerin emîri, insanların huzursuzluğu hakkında bize ulaşmış

olan haberler size de geldi mi?" dediler. Hz. Osman "Hayır, ben onlardan sadece selamette oldukları hususunda haber almaktayım" dedi. Onlar, hayır diyerek kendilerine ulaşan huzursuzluk vs. haberlerini anlattılar

Hz. Osman, onlara: "Siz benim yardımcılarım ve mü'minlerin de şahidlerisiniz, ne yapmam gerekiyorsa söyleyin" der. Onlar da: "Biz sana, itimat ettiğin kimselerden bazılarını diğer bölgelere göndererek durumu tahkik ettirmeni tavsiye ederiz" dediler.

Tahkik Heyeti: Hz. Osman, yapılan tavsiye üzerine bir tahkik heyeti teşkil ederek, başta Kûfe, Basra, Mısır, Şam olmak üzere her tarafa muhakkikler gönderir. Taşra ahalisine hitaben şu tamimi de yollar: "Ben her yıl hacc mevsiminde valilerimle karşılaşırım. Başa geçeliden beri ümmete emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i anî'l-münkerin hakim kılınmasına gayret ettim. Şimdiye kadar bana intikal eden bir sızlanmada haklı hakkını almıştır. Âmillerime (valilerime) intikal eden haksızlıklara da el konmuş, hakıya hakkı verilmiştir. Ne ben, ne ailem raiyyetten fazla bir hakka sahip değiliz. Herhangi bir haksızlık oldu ise, hemen terkedilecektir. Medine halkı bana, insanlardan bir kısmının haksız yere hakarete uğrayıp dövülmekte olduklarını söylediler. Kim bizim gıyâbımızda gizlice dövülmüş, hakarete uğramış ise, kim böyle bir haksızlık iddia ediyorsa, hacc mevsiminde Medine'ye gelsin, hakkını benden veya amillerimden alsın veya bağışlasın. Zira Allah bağışlayanları mükaafatlandıracaktır." Bu mektup taşra vilayetlerde okununca herkesi ağlattı. Halk Hz. Osman'a hayır duada bulundu."

Valilerle İstişare: Hz. Osman bununla da yetinmeyip, kendileriyle istişarede bulunmak üzere valileri merkeze çağırır. Abdullah İbnu Âmir, Muâviye, Abdullah İbnu Sa'd (radiyallahu anhüm ecmain) gelirler. Bunlarla birlikte Saîd İbnu'l-Âs ve Amr'ı da istişare meclisine alır.

Yine Taberî'den aynen takip edelim:

"Hz. Osman (valilere): "Söyleyin, nedir bu şikayet, bu şayia, vallahi aleyhinize kabul görmesinden korkuyorum. Bunu tasdik etmek benim nazarımda zor görünse de başkaları kolay kapılır" dedi. Valiler, cevaben ona şunu söylediler: "Sana biz halktan haber getiriyoruz. Tahkikçiler de çıkardın, onlar da getirdiler. Halktan kimse bizzat temas kurarak, şifahen herhangi bir şikayette bulunmamaktadır. Hayır, Allah'a kasem olsun, (dedikoducular) doğru söylemiyorlar, dürüst hareket etmiyorlar. Biz, bu duruma hiçbir sebep göremiyoruz. Sen, bununla alakalı bir kimseyi getirip kesin bir tavır alacak durumda da değilsin. Or-

tada boş bir şayiadan başka bir şey yok. Bu şayia ile amel etmek, onu ciddiye almak doğru olmaz."

Bunun üzerine Hz. Osman: "Öyleyse ne yapalım, bana yol gösterin" dedi. Said Ibnu'l-Âs söz alarak: "Bu uydurma bir şeydir, gizlice uydurulup el altından yayılıyorlar. Hususî meclislerde bunlar konuşulup büyütülüyor" dedi. Hz. Osman tekrar sordu: "Buna karşı tedbir ne olmalı?" Said Ibnu'l-Âs: "Bu kim-seler araştırılmalı. Bu şayiaları çıkaranlar öldürülmeli" dedi. Abdullah Ibnu Sa'd da şunu söyledi: "İnsanlara verilmesi gerekeni verince onların eda etmeleri gerekeni de onlardan al. Zira bu, onları bırakmandan hayırlıdır." Hz. Muaviye de şunu söyledi: "Sen beni vali tayin ettin ve ben de onların işlerini üzerime aldım. Onlardan sana sadece hayır haberi geldi. İki kişi onların bölgesini daha iyi bilir." Hz. Osman ona da: "Ne yapmamız gerekir, fikrin ne?" dedi. Hz. Muâviye: "İyi muameleye devam" dedi. Hz. Osman: "Sen ne dersin ey Amr?" dedi. Amr da şu (enteresan) beyanda bulundu: "Ben görüyorum ki, sen insanlara çok yumuşak davranıyor ve ağır alıyorsun. Bu davranış Hz. Ömer'de yoktu. Ben senden önce geçen iki arkadaşının yolundan gitmeni tavsiye ederim. Şiddet gösterilmesi gereken yerde şiddet, yumuşak davranılması gereken yerde yumuşaklık göster. İnsanlara kötülükten başka bir şey yapmayanlara şiddet gerekir. Yumuşak davranış başkalarına karşı hep hayırhah olanlar içindir. Sen hiçbir ayırım yapmadan iki grup için de hep yumuşak davrandın."

Bu konuşmalardan sonra Hz. Osman kalkarak Allah'a hamd ve senâda bulundu ve: "Bana söylediklerinizin hepsini dinledim. Her meseleye girmek için kendine has bir kapısı vardır. Ortada ümmet için endişe duyduğumuz şu iş vardır. Bunun üzerine örtülen ve kendileriyle korunacağımız kapı ise, Allah'ın tayin ettiği hudud yumuşaklık, anlaşma ve uzlaşmadır" dedi."

Görüldüğü üzere, son derece sinsi ve hesaplı bir şekilde hazırlanan fitne ve huzursuzluklara sahabeler tedbir bulmakta zorluk çekmekte. Zira görünürde hiçbir meşrû ve mâkul sebep yok, üzerine gidilecek açık hedef yok. Ama tek gerçek şu ki, bu gelişen hâdiselerde Ashab'ın hiçbir dahli yok.

2- SAHABELER FİTNEYE KATILMADI: Sahabenin fitne karşısındaki tutumunu belirtmek maksadıyla nazar-ı dikkate arzetmemiz gereken mühim bir nokta da, çıkmış bulunan fitneye katılmaktan Ashab'ın kaçmış bulunduğu, fiilen girenlerin, daha doğru bir ifade ile girmek zorunda kalanların sayıca çok az olduğu keyfiyetidir. Bu maksadla, Ibnu Sebe'nin Hz. Osman tarafından temsil edilen İslâm devletinin alacağı bütün tedbirleri bozarak Halife'nin şehid edilmesine

müncer olan dalaverelerini ve teselsül eden hadiseleri atlayarak, ikinci mühim hadise olan Cemel Vakasına geçip onunla alâkalı bazı gelişmeleri belirteceğiz.

CEMEL VAKASI: Bu hadise, bilindiği üzere, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması meselesinde ortaya çıkan görüş ayrılığı sebebiyle vukua gelmiştir. Bir tarafta Hz. Ali, bir tarafta da Hz. Aîşe ve onun mâiyyetinde Hz. Zübeyr ve Hz. Talha vardır.

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden beş gün sonra halife olan Hz. Ali, sayısı ikibini geçen ve Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelmiş bulunan ihtilalcilerin kalabalık oluşları ile, vaka sırasında Medine halkının suskun davranışı gibi hususları nazarı dikkate alarak cezalandırma işinde acele davranma taraftarı değildi.

Buna karşılık, Mekke'de bulunan Hz. Aîşe ve aralarında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in de bulunduğu diğer birkısım müslümanlar Hz. Osman'ın katillerinin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı. İşe Basra'da başlamaya karar verdiler.

Hz. Ali, bunların niyetini ve Basra'ya hareket ettiklerini duyunca herhangi bir hadiseye meydan vermemek, onlarla anlaşmak niyetiyle o da harekete geçerek Rebeze'ye gelir. Hz. Aîşe ve taraftarlarının Basra'ya vardıklarını öğrenince Kûfe'den te'min ettiği kuvvetlerin başına geçerek Basra'ya yürür. Taberî'nin rivayetlerinden aynen takip edeceğimiz üzere her iki taraf da sulhtan başka bir şey istememektedir. Ancak araya giren gizli oyunlar burada da muvaffakiyet elde ederek iki müslüman kitleyi savaşa sokarlar:

"Askerler konaklayınca Hz. Ali çıktı. Öbür taraftan da Talha ve Zübeyr çıktılar. Bunlar oturup, ihtilâf ettikleri hususlarda konuştular. Sulh etmekten ve harbi terketmekten daha uygun bir şey görmediler. Birbirlerinden bu anlaşma ile ayrıldılar. Hz. Ali karargahına, Hz. Talha ve Zübeyr de kendi karargahlarına çekildiler. Her iki taraf da geceyi sulhle geçirdiler. Çoktandır, aradaki ihtilâf ve yaklaşmakta olan savaş sebebiyle böylesine huzurlu bir gece geçirmemişlerdi."

İhtilâlciler Sulhten Rahatsız: Taberî, bundan sonra orduya karışan İbnu Sebe ve adamlarının iki tarafı nasıl tutuşturup, harbe soktuklarını anlatır:

"...Hz. Osman hâdisesini tahrik edenler de çok fena bir gece geçirdiler. Zira başlarına gelmekte olan felâketi görmüşlerdi. Bütün gece aralarında müzâkere yaptılar. Sonunda, gizlice harbi kızıştırmaya karar verdiler. İşlemeye çalıştıkları şerrin duyulmaması için çok gizli yapılmasını istediler. Alacakaranlıkta harekete geçecekler, bundan yakın komşuları bile haberdar olmayacaktı."

İbnu Sebe'nin Sözləri: Hâdiseleri takip ederken, atlanmaması, ibretle okunması gereken bir husus, yahudi dönmesi *İbnu Sebe'nin*, daha önce, henüz iki ordu karşılaşmadan, yukarıda anlaşma vaki olmadan önce verdiği bir talimattır. Bu talimat bize, fitnecilerin, her iki tarafın da iyi niyetlerini akim bırakacak, çok önceden hazırlanmış bir tertiple her iki tarafın da ordusuna katılmış olduklarını gösterecektir. Hatta hemen hatırlatabiliriz ki, onların bu katılışı rastgele bir katılış değil, hîn-i hâcette, alınacak kararlara kendi istedikleri istikamette yön vermede müessir olacak şekilde, en kritik noktalarda yer alacak şekilde bir katılış, bir sızmadır. İşte *İbnu Sebe'nin* sözləri: “*Ey kavm, sizin hayat ve şerefiniz insanların birbirine düşmesine bağlıdır. Öyle ise onları birbirine düşürün. Yarın bunlar karşılaştıkları vakit harbi kıızıstırın. Onları başka şeylerle meşgul olmaya bırakmayın. Öyle ise kendileriyle beraber olduğunuz kimseler, sizin istemediğiniz şeyden (yani sulhta) yüz çevirmenin ve Allah'ın Ali'yi, Zübeyr'i ve Talha'yı ve onlar gibi düşünenleri (birbirleriyle savaştırarak) meşgul etmesinin zaruri olduğunu bilsinler...*” Bu talimatı alan kurmay heyeti orduya dağılarak, sulh yapılmamasının, her iki ordunun birbiriyle çarpıştırılmasının lüzumu hususunda, diğer adamlarını ikna edeceklerdir.

Fitneciler Müslümanları Vuruşturuyor: Şimdi, tekrar *Taberî'nin* Cemel Vakasının başlangıcı ile alakalı açıklamalarına dönelim. Yukarıda fitnecilerin sabaha kadar müzakere ederek alacakaranlıkta harekete geçme kararlarını belirtmiştik. İstişâreye katılan yönetici ekip, ortalık henüz karanlıkken şafakla birlikte harekete geçerler. “*Mudar kabilesinden olanlar, diğer Mudarlı arkadaşlarının yanına, Rebî'a kabilesinden olanlar diğer Rebialı adamlarının yanına, Yemen'den olanlar da diğer Yemenli adamlarının yanına gittiler ve aniden baskına geçtiler. Basralılar harekete geçerek karşılık verdi. Bütün ordu harekete geçti. İleri gelenleri arasında, onları aniden basanlar da vardı. Zübeyr ve Talha, Mudar'dan olan ileri gelenlerle ortaya çıktılar ve sağ cenaha –ki Rebialılardır– Abdurrahman İbnu'l-Hâris'i, sol cenaha da Abdurrahman İbnu Attâb İbni Esîd'i gönderdiler. Kendileri de merkezde kaldılar ve “Ne oluyor?” diye sordular. Onlar (Abdullah İbnu Sebe'nin oradaki adamları): “Kufeliler bize gece baskını yaptı” dediler. Bunun üzerine Zübeyr ve Talha: “Anlaşıldı; Ali harbi kesme sözünde samimi değilmiş; kan dökmek, haramları helâl addetmek istiyormuş; bizimle sulh meselesinde mutabık değilmiş” dediler ve Basralıların yanına geldiler.*”

Basralılar kendilerine saldıranları geldikleri yere geri püskürttüler. Hz. Ali ve Kufeliler, bunların gürültüsünü işitiyordu. (Fitneciler casus olarak) adam-

larından birini, diledikleri şeyi (Hz. Ali'ye) haber olarak sunulmak üzere Hz. Ali'nin yakınlarına yerleştirmişlerdi. Hz. Ali gürültüyü işitince: "Ne oluyor?" diye sordu. İşte bu adam, hemen cevap verdi: "Biz ani baskın yapmadık. Ancak onlardan bir grup gece baskını yaptı. Biz de geldikleri yere geri püskürttük. Askerler hemen harekete geçtiler. Hz. Ali sağ ve sol cenah komutanlarına "Yerlerinizi alın" dedi ve ilave etti: "Anlaşıldı; Talha ve Zübeyr harbi kesme sözünde samimî değillermiş; kan dökmek, haramları helal addetmek işliyorlarmış; bizimle sulh meselesinde mutabık değillermiş."

Böylece akşamdan sulh üzerine anlaşılan iki İslâm ordusu birbirine girer ve her iki taraftan beşer binin üzerinde olmak üzere, tarihin onbinden fazla ölüye mal olan Cemel Vakası meydana gelir.

FİTNEYE KARIŞAN SAHABELER: Fitne çıktığı zaman Ashabtan kahir bir ekseriyet, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın fitneye karışmamayı sıkı sıkıya tavsiye eden hadislerini —ki bunlardan birkısmını geçen bahislerde kaydetmiş bulunuyoruz— hatırlayarak karışmamıştır. Esasen karışanlar da çok azdır. Bir Cemel Vakasında onbin kişi şehid oldu dendiği vakit gafletle, bunların Sahabi yani bizzat Hz. Peygamberi görmüş bulunan kimseler olduğu zihne gelir. Halbuki meseleye, tarih ve rivayet kitaplarının verdiği bilgiler ışığında baktığımız zaman insanı hayrette bırakar. bir gerçeikle karşılaşmaktadır; o da bu sa-vaşa katılanlar arasında, idareciler dışında pek az sayıda sahabenin bulunmuş olmasıdır.

Sözü fazla uzatmadan, bu ilk devirdeki fitnelere, çok az sayıda Sahabenin katıldığı hususunda bizi ikna edecek bir tahkiki, değerli hocalarımızdan *Talat Koçyiğirt*'ten aynen sunacağız. Hadiscilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar adlı kitabında der ki: "Sahabenin en fazla bulunduğu senelerde zuhur eden fitneler gözönüne bulundurulacak olursa, bu fitnelere Sahabeden hemen hemen hiç kimsenin iştirak etmediği görülür. Mesela Cemel harbine iştirak eden sahabilerin sayısı hakkında gelen bir rivayette eş-Şa'bî: "Cemel'e, Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından Ali, Ammar, Talha ve ez-Zübeyr'den başka hiçkimse iştirak etmemiştir. Eğer beşincisini bulurlarsa ben yalancıyım!" demektedir. Ahmed İbnu Hanbel ise, "Ehl-i Bedr"den Sıffîn harbine iştirak edenlerin yetmiş kişi olduğuna dair ileri sürülen bir haberi, Şu'be'nin nasıl yalanladığını ve Huzeyme İbnu Sabir'ten başka hiç kimsenin bu harbe katılmadığını nasıl kat'i bir ifade ile belirttiğini zikreder."

Şüphesiz, bu vakalara katılan sahabeler, sayıca yukardaki rivayette zikredi-

len rakamlarla tahdid edilemez. *Şa'bî*'nin rivayetini nakleden *Zehebî* de, *Şa'bî*'nin kesin ifadesine “*Sanki Şa'bi, burada ilk muhacirleri kastediyor*” kayd-ı ihtirâzisini koyarak sahâbeden daha başka katılanların da olduğunu ima ediyor. Nitekim, yukarıda ismi geçenler dışında *Abdullah Ibnu Zübeyr*, *Muhammed Ibnu Ebi Bekr* gibi birkısım meşhurların da Cemel Vakası'na iştiraklerini muteber kitaplar te'yid eder. Şu halde, ifade edilmek istenen gerçek, onbini mütecaviz maktul arasında Sahâbeden olanların tahmin edilecek kadar az olduğudur. Bunlar da hâdiseleri isteyerek çıkarmış değil, zoraki sürüklenmişler, adeta kendilerini bu vak'aların içinde bulmuşlardır.

Sahâbenin Fitneye Girmeyişinin Sebebi: Sahâbeleri, bu dahili hadiselere girmekten alıkoyan şey, mükerrer olarak temas ettiğimiz üzere, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'in bu husustaki uyarı ve tenbihleri idi. Birçok ısrar ve teşebbüslere rağmen bu harplere katılmama hususunda sistemli direniş gösterenlerden *Selemetu'bnû'l-Ekva*, *Sa'd Ibnu Ebî Vakkâs*, *Muhammed Ibnu Mesleme*, *Abdullah Ibnu Ömer*, *Ebu Bekre*, *Ühbân Ibnu Sayfî* meşhurdur.

Bunlardan birkısmı: “*Bu fitnelere karışmamak gerekir. Öyle ki, birisi öldürmek niyetiyle gelecek olsa, müdâfa-i nefis de yapılmaz*” demiştir. *Hz. Osman*'ın birinci görüşün kurbanı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şimdi bazılarının tutumuyla alakalı bir iki misal göreceğiz:

Ahnef Ibnu'l-Kays'ın *Ebu Bekre* ile alakalı bir rivayeti şöyle: “*Ben bu adama (Hz. Ali'ye) yardım etmek için çıkmıştım, yolda Ebu Bekre'ye rastladım. Nereye gidiyorsun?*” dedi. Şu adama yardım etmeye dedim. Dön dedi, zira ben *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'in şunu söylediğini işittim: “*İki müslüman silahla birbirlerinin karşısına çıkacak olurlarsa katil de maktul de atəstedir...*”

Ühbân ise, *Hz. Ali*'nin yardım teklifini: “*Benim dostum, senin de amcaoğlun olan Hz. Peygamber, insanlar arasında kargaşa çıkınca tahtadan bir kılıç edinmem hususunda benden söz aldı...*” diyerek reddeder ve *Hz. Ali* de normal karşılar, ısrar etmez.

Üsâme Ibnu Zeyd, “*Lâ ilâhe illâllâh*” diyen bir kimse ile ebediyyen mukatele etmeyeceği hususunda yemin eder.

Fitneden kaçanların mühimlerinden biri olan *Abdullah Ibnu Ömer*'e iki kişi gelerek: “*İnsanların yaptığını görüyorsun. Sen ki, Hz. Ömer'in oğlusun, Hz. Peygamber'in ahabındansın, seni bu savaşa katılmaktan alıkoyan şey nedir?*” derler. O: “*Allah bana müslüman kardeşimin kanını haram etti*” der. On-

lar: “Allah: “Fitnenin olmaması ve dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaş” (Enfal 39) demedi mi?” diye bir âyet hatırlatırlar. *İbnu Ömer* şu cevabı verir: “Biz savaştık, hatta fitne kalktı, dinin tamamı da Allah için oldu. Siz de fitne olsun, din de Allah’tan başkası için olsun diye harp ediyorsunuz.”

Sa’d İbnu Ebi Vakkâs da aynı mealde bir ifade ile fitneye girmeyişinin sebebini açıklar. *Muhammed İbnu Mesleme*’nin de *H. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın tavsiyesine uyarak tahtadan bir kılıç yaptırdığını ve *H. Ali*’nin davetine rağmen fitneye karışmadığını daha önce belirtmiştik.

3- ASHABIN KATILDIĞI FİTNELER ÜZERİNE BİRKAÇ MÜTÂLAA:

Şurası muhakkak ki, sayıca az da olsa, arzu ve rızalarının hilafına da olsa, ashabtan bazıları fitne hareketlerine bulaşmamışlardır. Bu durum müslümanları ashab hakkında birkısım yersiz düşünce ve hükümlere götürebilir. Bu ise, ehl-i sünnet akidesi açısından son derece mahzurludur. Gerek ferdî gerek içtimâî hiçbir ameli faydası olmayan bu hatalı değerlendirmelere düşmemek için ehl-i sünnet alimlerinin bu meselelerle alakalı olarak beyan ettikleri birkaç mütâlaayı burada kaydetmede fayda var:

a) Ashabtan Katılan da Katılmayan da Haklıdır: *İbnu’l-Arabî*, Ashabtan bazıları bu dahili harbe katılırken diğer bazılarının katılmayışını, cihadın farz-ı kifaye oluşuyla izah eder. *İbnu Hacer* de bu mealde olmak üzere şunları söyler: “Bu meselede hakikat şudur: Mezkur sahabeden herbirisi amelinin doğru olduğuna hükmetmiş olmalıdır. Kitale bulaşanlar nezdinde, bâğiler grubu ile harp etme emrini ifade eden delil vuzûh kazanmıştır ve kendisinde de bu işi yapacak kudret mevcuttur. Katılmayanlar için de, iki gruptan hangisinin bâği adedileceği hususu vuzûh kazanmamıştır... Nitekim, *H. Hüzeymetu’bnu Sâbit*, *H. Ali* tarafında olmakla beraber savaşmamıştır. Ne zaman ki *Ammâr*’ı savaşır gördü o da mukateleye katıldı ve “*Ammâr*’ı bâği bir grup öldürecek” hadisini rivayet etti.”

b) Fitnenin Bir Hikmeti: *İbnu’l-Arabî*’ye göre, “Ashab arasında cereyan eden bu savaşlarda Allah’ın güttüğü hikmetlerden biri, ehl-i te’vil ile yapılacak harbin ahkâmını öğretmektir.”

c. Fitneye Karışan Sahabeler Hakkında Verilen Hüküm: Sahabeler arasında cereyan eden vakalara temas ederken bir noktanın belirtilmesi gerekmektedir. O da, sahabeler hakkında bu mesele ile alakalı olarak gelişigüzel söz etmemektir. Bu husus, ehl-i sünnet ile diğer fırkaların ayrıldığı mühim noktalardan biridir. Haricîler, Şiiler vs. bu meselede birkısım sahabeleri tekfire

kadar giden ifratlara düşerler. Nevevî, ehl-i sünnet'in itidâl üzere olan ve nasslarla uygun düşen görüşünü şöyle hülasa eder: “*Bil ki, ashab arasında akan kanlar, hadiste gelen “...ölen de öldüren de ateştedir” tehdidine dahil değildir. Ehl-i Sünnet ve ehl-i hakk olan mezhebimizin görüşü “Ashab hakkında hüsn-i zanda bulunmak ve onların aralarında cereyan eden hâdiseler hususunda gelişi güzel söz etmekten çekinmek ve onların mukatelelerini te’vîl ederek iyiye yormaktır. Şöyle ki: Onların hepsi müteevvil ve müctehid kimselerdi. Allah’a isyan ve dünyevî bir maksatla hareket etmediler. Aksine her bir fırka, hak yolda olduğuna ve bâğilere karşı muhalefet ettiğine, onları Allah’ın emrine çağırmak için, onlarla savaşmanın kendisine vacip olduğuna inanıyordu. Şurası muhakkak ki, bu içtihadlarında birkısmı musîb (isâbet etmiş), bir kısmı da muhti (hataya düşmüş) idi. Hataya düşenler, bu hatalarında mâzûr idiler. Zira içtihad meselesinde, müctehide hatasından dolayı günah yoktur. Hz. Ali bu hareketlerde içtihadında musîb ve haklı idi. Mevcut vaziyet karşısında verilecek hükümler şaşırtıcı idi, doğrusunu bulmak zordu. Bu sebeple ashâh kararda mütehayyir kaldı ve üç gruba ayrıldı. İki grup birbirine zıd içtihadlarla karşı karşıya gelirken, bir üçüncü grup bunlardan her ikisini de terketti, savaşlara katılmadı, doğru olanın hangisi olduğu hususunda kesin kanaat edinemediler.”*

İbnu Hacer, bu mücadelelerde, kimlerin muhik olduğu bilinse bile, Sahabelerden hiçbirine, bu meselelerden dolayı ta’nda bulunmamanın bir vecibe olduğunda Ehl-i Sünnetin “ittifak ettiğini” belirttikten sonra: “*Zira onlar bu harplerde, içtihadları sebebiyle mukatele ettiler*” der.

Nevevî’nin –ve vecîz olarak da *İbnu Hacer*’in yukarıdaki açıklamalarında– atıfta bulunduğu “*hatâ da yapsa müctehidin günahkâr olmayacağı*” prensibi, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın şu hadisidir: “**Bir hâkim, içtihad ederek hüküm verince isabet ederse, kendisine iki sevap vardır; içtihad ederek verdiği hükümde hata ederse kendisine bir sevap verilir.**”

Öte yandan âlimler, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’ın: “**İki müslüman birbirine silah çekecek olursa, ölen de öldüren de ateştedir...**” hadisini şerh ederken burada mevzubahis olan, “ölen ve öldüren”lerin –dine hizmeti gâye edinen bir te’vîle değil– dünyevî bir maksat arama veya hevâyâ cehaletinin şevkiyle mukatelede bulunanlar olduğunu belirtirler. Sahabenin ise, sırf dinî gayrette bu mücadelelere girmiş bulunduğu her çeşit süpheden uzak bir keyfiyettir.

SAHABELERDE ÖLÇÜ: Burada belirtilmesi gereken bir diğer mühim nokta da, amme meselelerinde zıt içtihad ve görüşleri sebebiyle birbirlerine muhalif düşen ve hatta aralarında savaş cereyan eden Ashabın, savaş dışı meselelerde birbirlerine karşı olan münasebetlerindeki ölçü ve hakkaniyettir. Onlar birbirlerini hataya düşmekle itham etmişler, ancak rencide edici, şahsî faziletlerini inkâr edici sözler sarfetmemişler, hele asla tekfir cihetine gitmemişlerdir. Buna en iyi örnek, Hz. Aişe ile ona muhalefet edip Hz. Ali tarafında yer almış olan *Ammâr Ibnu Yâsir* arasında geçen bazı tarizler, konuşmalardır. Hülâsa edelim:

Söylediğimiz üzere *Ammâr Ibnu Yâsir*, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasındaki ihtilâfta, Hz. Ali'nin haklı Hz. Aişe'nin haksız olduğuna inanıyordu. Bu meselede halkı ikna etmek maksadıyla mescitte yaptığı konuşma tam bir insaf örneğidir. Der ki: “*Aişe Basra'ya yürüdü. Allah'a kasem olsun, o, dünyada da ahirette de Peygamberinizin (aleyhisselâm) zevcesidir; bunda şüphemiz yok. Ancak, Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi (celle celâluhu), yoksa O'na mı (radiyallahu anhâ) itaat edeceksiniz?*”

Burada, ahirette de *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın zevcesi olduğunun kasemle te'yîdi, Hz. Aişe'nin asla tekfir edilmediğini gösterir. Fakat görüşlerinde yanlışlığı kesinlikle ifade edilmektedir.

Kendine yöneltilen bu çeşitten şiddetli tenkitler karşısında Hz. Aişe *radiyallahu anhâ*'nın aksülameli de burada zikre değer. *İbnu Hacer*'in *Taberânî*den naklen kaydettiğine göre, yine aynı *Ammâr*, Cemel Vakasının akabinde Hz. Aişe'ye gelerek: “*Sizin bu askerî seferiniz Allah'ın sizinle yaptığı ahde (anlaşmaya) ne kadar aykırı*” der ve bu sözleriyle *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın zevceleriyle alakalı olarak gelmiş bulunan “(vekar ile) evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin” (Ahzâb 33) ayetine işaret eder.

Hz. Aişe *radiyallahu anhâ*'nın cevabı şu olur: “*Allah'a kasem olsun sen hakkı söyledin.*” *Ammâr* da “*Senin lisanınla hakkımda bu hükmü veren Allah'a hamd olsun*” der.

İbnu Hübeyre bu konuşmayı şöyle değerlendirir: “*Bu rivâyetten anlıyoruz ki, Ammâr doğru sözlüdür. Kezâ husûmet onu, hasmının faziletlerini inkâra da sevketmemiştir. Zira aralarında cereyan eden harbe rağmen Hz. Aişe'nin tam bir fazilete mazhar olduğuna şehadette bulunmaktadır.*”

SAHABELER ARASINDAKİ MUHAREBELERİN MAHİYETİ VE HİKMETİ

Bediüzzaman Hazretleri ise Mektubat'ında bu konuyla ilgili şunları söyler:

"İkinci s'ualinizin meali: Hz. Ali radiyallahu anh zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve o harpte ölen ve öldürülenlere ne nam verebiliriz?

Elcevap: Cemel Vak'ası denilen Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe-i Sıddika radiyallahu ta'alâ aleyhim ecmain arasında olan muharebe; adalet-i mahza ile, adalet-i izâfiyenin mücadelesidir. Şöyle ki:

*Hz. Ali, adalet-i mahzayı esas edip, Şeyheyn (yani Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer) zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise, Şeyheyn zamanındaki Safvet-i İslâmiye, adalet-i mahzaya müsait idi, fakat mürur-u zamanla İslâmiyetleri zaif muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslâmiye-ye girdikleri için, adalet-i mahzanın tathikatı çok müşkil olduğundan, "ehvenüş-şerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye, siyasete girdiği için, muharebeyi intaç etmiştir. Madem surf "Lillâh" için ve İslâmiyetin menâfii için içtihad edilmiş ve içtihadıdan muharebe tevellüd etmiş; elbette hem katil, hem maktul, ikisi de ehl-i Cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz. Her ne kadar Hz. Ali'nin içtihadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstahak değiller. Çünkü; içtihad eden hakkı bulsa, iki sevap var. Bulamazsa, bir nev'i ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevap alır. Hatasından mazurdur. Bizde gayet meşhur bu sözü hüccet bir zat-ı muhakkik Kürtçe demiş ki: زُشْرُ صَحَابَانِ مَكَهَ قَانَ وَقِيلَ لَوْ رَاجَعْتَيْنِ قَاتِلَ هَمْ قِيلَ
Yani: Sahabelerin muharebesinden kıyl ü kâl etme. Çünkü hem katil ve hem maktul ikisi de ehl-i Cennettirler.*

Adalet-i mahza ile adalet-i izâfiyenin izahı şudur ki:

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا

Âyetin mâna-yı işarisiyle: "Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir ferd dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazarı merhametinde hak, haktır; küçüğüne, büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için, her ferdin rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyyet namına rızasıyla olsa, o başka meseledir."

Adalet-i izâfiye ise; küllün selameti için, cüz'ü feda eder. Cemaat için, fer-

din hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nev'i adâlet-i izâfiyeyi yapmağa çalışır. Fakat, adâlet-i mahza kabil-i tatbik ise, adâlet-i izâfiyye'ye gidilmez, gidilse zulümdür.

İşte İmam-ı Ali radiyallahu anhu, adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, Hilafet-i İslamiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, "kabil-i tatbik değil, çok müşkilatı var" diye adalet-i izâfiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakiki sebep değildir, bahanelerdir.

Eğer desen: Hilafet-i İslâmiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidarı, harikulade zekası ve yüksek liyakatiyle beraber seleflerine nisbeten muvaffakiyetsizliği nedendir?

Elcevap: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade, daha çok mühim başka vazifelere layık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye ve tamam saltanat olsaydı, "Şah-ı Velâyet" ünvan-ı manidarını bi-hakkın kazanamayacaktı. Halbuki zahiri ve siyâsî hilafetin pek çok fevkinde manevi bir saltanat kazandı ve Üstad-ı Kül hükmüne geçti. Hatta Kıyamete kadar saltanat-ı manevisi baki kaldı.

Amma Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffî'n'ce, Hazret-i Muâviye'nin taraftarlarıyla muharebesi ise, hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani: Hazret-i İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve Hakaik-i İslâmiyeyi ve ahireti esas tutup, saltanatın birkısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muâviye ve taraftarları ise, Hayat-ı İçtimaiye-i İslâmiyeyi, saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimetini bırakıp, ruhsatı iltizam ettiler, siyaset aleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler.

Amma Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ve milliyet muharebesi idi. Yani: Emeviler, Devlet-i İslâmiyeyi, Arap Milliyeti üzerine istinad ettirip; Rabîta-i İslâmiyeti, râbîta-i milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Mîlel-i sâireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder. Adalet üzerine gitmez. Çünkü; unsuriyetperver bir hâkim, milledaşıını tercih eder, adalet edemez.

الإِسْلَامِيَّةُ جَبَّتِ الْعَصِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ لَا قَرْقَ بْنَ عَبْدِ حَشِيٍّ
وَمَسِيْدُ قُرَيْشِي إِذَا أَسْلَمْنَا ferman-ı kat'isiyle, rabîta-i diniye yerine rabîta-i

milliye ikame edilmez; edilse, adalet edilmez; hakkaniyet gider.

İşte Hazret-i Hüseyin, râbûta-i diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, tâ makam-ı şehadeti ihraz etmiş.

Eğer denilse: Bu kadar haklı ve hakikatlı olduğu halde, neden muvaffak olmadı? Hem neden Kader-i İlâhî ve Rahmet-i İlâhiyye onların feci bir akibete uğramasına müsaade etmiş?

Elcevap: Hazret-i Hüseyin'in yakın taraftarları değil, fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arap milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması Hazret-i Hüseyin ve taraftarlarının safi ve parlak mesleklerine halel verip, mağlubiyetlerine sebep olmuş.

Amma kader nokta-i nazarında fecî akibetin hikmeti ise, Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, mânevî bir saltanata namzet idiler. Dünya saltanatı ile manevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Tâ, kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın. Onların elleri muvakkat ve sûrî bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve daimî bir saltanat-ı maneviyeye tayin edildiler, âdî valiler yerine, Evliya aktaflarına merci oldular.

Üçüncü sualiniz: *O mübarek zatların başına gelen o fecî gaddârane muamelenin hikmeti nedir? diyorsunuz.*

Elcevap: Şâbikan beyan ettiğimiz gibi, Hazret-i Hüseyin'in muarızları olan Emevîler saltanatında, merhametsiz gadre sebebiyet verecek üç esas vardı:

Birisi: Merhametsiz siyasetin bir düsturu olan: "Hükümetin selâmeti ve asayişin devamı için, eşhas feda edilir."

İkincisi: Onların saltanatı, unsuriyet ve milliyete istinad ettiği için, milliyetin gaddârane bir düsturu olan: "Milletin selameti için herşey feda edilir."

Üçüncüsü: Emevîlerin, Haşimilere karşı an'anesindeki rekabet damarı, Yezid gibi bazılarda bulunduğu için, şefkatsiz bir gadre kabiliyet göstermişti.

Dördüncü bir sebep de: Hazreti Hüseyin'in taraftarlarında bulunuyordu ki, Emevîlerin, Arap milliyetini esas tutup, sair milletlerin efradına "memalik" tabir ederek köle nazariyle bakmaları ve gurur-u milliyelerini kırmaları yüzünden, "milet-i saire" Hazret-i Hüseyin'in cemaatine intikamkârâne ve müşevveş bir niyetle iltihak ettiklerinden, Emevîlerin asabiyet-i milliyelerine fazla dokunmuş, gayet gaddârâne ve merhametsizcesine meşhur faciaya sebebiyet ver-

Mezkûr dört esbab, zâhiridir. Kader noktasından bakıldığı vakit, Hazret-i Hüseyin ve akrabasına o facia sebebiyle hasıl olan netâic-i uhreviye ve saltanat-ı rûhaniye ve terakkiyat-ı mâneviye, o kadar kıymetdardır ki, o facia ile çektikleri zahmet, gayet kolay ve ucuz düşer. Nasıl ki bir nefer, bir saat işkence altında şehit edilse, öyle bir mertebeyi bulur ki, on sene başkası çalışsa, ancak o mertebeyi bulur. Eğer o nefer şehid olduktan sonra ona sorulabilse, "az birşey ile pek çok şeyler kazandım" diyecektir."

KADER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE FIRKASININ ZEMMİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kader İslâm itikadının altı esasından biridir. Hayır ve şer herşeyin Allah'ın takdiri ve bilgisi tahtında cereyan ettiğini, tesâdüfün olmadığını ifade eder. *Râ-gıb*, lügat açısından bu kelimenin kudret ve ilimle olan *makdûra* delalet ettiğini söyler.

Kaza kelimesine gelince, bu da kadere yakın bir mânada kullanılmıştır. Alimler değişik ifadelerle ikisi arasındaki farkı belirtmeye çalışırlar.

★ *Kirmânî*'ye göre kaderden murad, Allah'ın hükmüdür.

★ Ülemâ çoğunluk itibariyle, "*Kaza: Allah'ın ezelde verdiği küllî icmalî hükmüdür. Kader ise, bu külliyyâtın tafsilatı ve cüziyyâtıdır*" demiştir.

★ *Ebu'l-Muzaffer Ibnu's-Sem'ânî* der ki: "*Bu meselenin bilinmesi sırf kıyas ve akulla olmaz, kitap ve sünnetle olur. Dolayısıyla tevkifidir. Öyleyse kim tevkiften (yani Kitap ve Sünnet'in açıklamasından) dışarı çıkar, şahsî yoruma kaçarsa dalâlete düşer ve şaşkınlıklar deryasında boğulur. Aklını ve kalbini tatmin edecek doyurucu bir neticeye ulaşamaz. Çünkü kader, Allah'ın sırlarından biridir. O'nun ilmini alîm ve habîr olan Zât-ı Zülcelal kendine mahsus kılmuş, kaderin önüne perdeler koymuştur. Sadece Allah tarafından bilinen hikmetler sebebiyle, kader bilgisi insanların akıl ve irfanlarından uzak tutulmuştur. Kaderi bu sebeple, ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilemez. Bazı alimler: "Kaderin sırrı, onlara da cennete girdikleri zaman açılır, cennete girmezden önce onlara da açılmaz" demiştir.*"

Ibnu Hacer'den kaydettiğimiz bu açıklamaların her zaman için canlılığını muhafaza eden bir meselede bazı sorularımızı çözmeye yetersiz olacağı açıktır. Bu sebeple, bu mesele üzerine, günümüz insanını aydınlatma maksadıyla kaleme alınmış, *Kader Nedir?* adlı bir kitaptan, kaza ve kaderin ne olduğunu açıklayan bir pasajı okuyucularımıza aynen aktarıyoruz. Eserin tamamı, bu meseleyi etraflıca tahlil etmede ve bütün meselelerde ikna edici açıklamalar sunmaktadır. Eser, halk için hazırlanmış olması sebebiyle, eski âlimler tarafından yapılan

açıklamaların zorluğu bunda yoktur. Her mesele misallerle zenginleştirilmiş ve kolaylaştırılmıştır⁽³⁴⁾.

KADER VE KAZA

★ Kader ve Kaza Ne Demektir?

Kader ve kaza meselesi, bütün İslâm âlimlerinin ve felsefecilerinin fikirlerini uzun zaman meşgul etmiştir. Fıkıh ilminin hikmet ve esaslarını ortaya koyan büyük müctehidler de bu mesele ile yakından ilgilenmişler ve kadere iman, iman ve İslâmiyet'in bir kalesi hükmünde olduğunu belirtmişlerdir. Bu zatlar, ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatlara sahip olan Allahü Azimüşşân'a iman eden her bir mü'minin, bu iman hakikatini de kabul etmesinin zarurî olduğunu ifade etmişlerdir.

Kader ve kaza, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudret sıfatlarının zarurî bir lazımıdır. Zira şu kainatın ve içinde cereyan eden hâdiselerin tamamı bir ilme dayandığı gibi, meydana gelmeleri de bir kudretle gerçekleşmiştir. Onları bilen ve yaratmaya kudreti yeten Zat, onların yokluktan varlığa çıkmalarını irade etmiştir. İşte, Hazret-i Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatlarıyla yarattığı bu kainat ve şu hâdiseler, elbette ki bir tayin ve takdire, bir plân ve esasa dayanmaktadır. En kısa ifadesiyle, kader bu plânın takdir edilmesi, kaza ise icra edilmesi, yani yerine getirilmesi demektir. Kader ve kaza daha geniş olarak şöyle tarif edilmektedir:

Kader, varlıkların ve hâdiselerin bütün halleri ve vasıflarıyla, sebepleri ve şartlarıyla, haiz olacakları kuvvet ve kabiliyetleriyle, varlık âlemine gelecekleri zaman ve mekânlarıyla Cenab-ı Hak tarafından ezelde tayin buyurulması ve bir tertip ile kaydedilmesi demektir.

Kaza ise, ezelde takdir olunan herşeyin Cenâb-ı Hakk'ın halk ve icadıyla vücut sahasına çıkması demektir.

Bu tariflere göre, kader ilim sıfatına, kaza ise kudret sıfatına dayanmaktadır ve kader, kazadan öncedir. Diğer taraftan, kader, kazadan daha şümullüdür. Çünkü, her kaza olunan şey kaderde vardır, fakat kaderde olan herşey kaza olmamıştır. Yani, bir şeyin varlık sahasına gelmesi hem kaza, hem kaderdir. Yaratılmayan şeyler ise kaderdedir, fakat kaza edilmemiş, yani meydana gelmemişlerdir.

(34) Eser, Erzurumlu Mehmet Kırkinci tarafından hazırlanmıştır. (8. baskı, Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Neşriyatı, Yaylacık Matbaası 1983).

Kaderin kazadan daha geniş ve etraflı olmasının diğer bir yönünü misallerle açıklamaya çalışalım:

Bir insan, Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı fiilleri işlerse isyankâr olur. Aynı insan Allahu Azimüşşân'ın emirlerini yerine getirirse, salih bir kul ve makbul bir insan olur. İşte, birbirine zıt olan bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hakk asi ve salih olmanın yollarını ezelde böylece tayin ve takdir buyurmuştur. Buna göre, bir kimse bu iki sebepten hangisine teşebbüs eder veya bu iki yoldan hangisinde giderse onun neticesine varır. İşte, bu neticenin yaratılması kazadır ve aynı zamanda ilâhi takdirin gereği olduğu için de kaderdir.

Diğer bir misal verelim: İnsanlar terakki ve refahın sebepleri olan ilim, fen ve sanatta faaliyet gösterirlerse huzur ve saadete kavuşurlar. Aksi yolda gidenlerse, cehalet ve yoksulluğun hükmü altında hayatlarını mahvederler. İşte, bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hakk ilerleme ve gerilemenin yollarını yuvarıda ifade ettiğimiz tarzda takdir etmiştir. Bir milletin, birinci yolu seçerek ilerlemesi halinde bu netice hem kaza hem de kaderdir. Aksi yolu tutarak geri kalması durumunda ise kaderi, zillet ve sefalet olacaktır. Bu ikinci halde, terakki kaza edilmemiştir.

Bu mevzuu biraz daha açıklayalım: Siz arazinizi ağaçlandırmaya teşebbüs ederek gerekli bütün sebepleri yerine getirdiğinizde, O Mukaddir-i Hakîm'in size ağaç ve meyve ihsan etmesi hem kader, hem de kazadır. Arazinize ağaç dikmediğiniz zaman kaderiniz, ağaçsız kalmaktır; lakin bu durumda kaza bahis konusu değildir. Zira, ağaç yaratma olayı vukû bulmamıştır. Aynı şekilde, bir ailenin çocuğa sahip olması hem kader, hem kazadır. Çocukları olmaması ise kaderdir, fakat kaza değildir. İşte, bu yönden de kader kazadan daha ihtalidir.

İnsanla ilgili kaderi ikiye ayırabiliriz. Birincisi, insanın kendi irade ve kudretiyle işlediği fiil ve amellere bağlıdır. İkincisi ise, onun irade ve kudreti dışında meydana gelen hâdiseler ve hallere aittir. Birincisinin meydana gelmesine, insanlar irade ve arzuları ile kendileri sebep olmaktadırlar. Şöyle ki: Cenab-ı Hakk fertlerin ve cemiyetlerin dünya ve ahiret saadetleri için takip etmeleri gereken yolu tayin ve takdir etmiştir. Bu yolda gidenler saadet ve selâmete ererler; aksi halde felaket ve yoksulluğa düşerler. Çünkü, O Hakîm-i Adil, saadet sebeplerine tevessül edenlere saadet, felaket sebeplerine teşebbüs edenlere de felaket takdir buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, **"Bir kavmin fertlerinin kendi safvet ve ahlaklarını fesada tebdil etmedikçe, Allah'ın o kavmin nimet ve saadeti ni tağyir etmeyeceği"** beyan edilmektedir. Yani, herkesin fert olsun cemiyet ol-

sun kendi mukadderatına kendisinin sebep olduğu ifade buyurulmaktadır. İnsanın kendi kaderini tayin etmesi bu mânâyâ göredir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Allahu Teâla dünya ve ahiret nimetlerinin bir takım sebeplerle meydana gelmesini ezelde takdir etmiş ve şarta bağlamıştır. Öyle ise, onların sebepsiz meydana gelmesini arzu etmek ilâhî kanunlara zıttır. Allah'tan herhangi bir nimeti istemenin yolu, onun sebeplerini yerine getirmektir. Hâlık-ı Zülcelâl'dan çocuk istemenin yolu evlenmek, meyve istemenin yolu ağaç dikmek olduğu gibi, cennet istemenin yolu da ilâhî emirlere uymak ve yasaklardan kaçınmaktır. Bunların hepsi Allah'ın takdiridir. Bizler, kadere iman eden kimseler olarak, bu ilâhî takdire boyun eğmek ve istediğimiz nimetlerin sebeplerine teşebbüs etmek durumundayız. Ağaç dikmeksizin meyve istemek gibi, ibadet etmeksizin ebedî saadet beklemek de takdire karşı gelmektir ve cezası, o nimetten mahrum kalmaktır.

İşte, bizim bilhassa üzerinde duracağımız kader, insanın kendi iradesiyle ilgili olan kısımdır. İkinci kısım olan ve insan iradesi dışında meydana gelen kaderin ise sebepleri insanlarca bilinmemektedir. "Akıl mahluktur, hâlıkını (yaratıcısını) ihata edemez" kaidesince, insan aklı kaderin bu ikinci kısmına ait hikmet ve sırlara vakıf olamaz. Bir insanın erkek veya kadın olması, dünyaya geldiği asır ve belde, ömür süreceği müddet, anne ve babasının kim olacağı gibi hususlar bu kısma misal olarak verilebilir. Bu ve benzeri meselelerdeki ilâhî takdirin sırrını anlamaya zorlanmak insanı helâke götürür. Bu sırlar ahirette, adalet gününde bütün incelikleriyle görünecektir. İşte Peygamber Efendimizin (s.a.v.), "Kader hususunda konuşmayın. Zira kader, Allah'ın sırrıdır (sırrullah), Allah'ın sırrını fâş etmeye kalkmayın"⁽³⁵⁾ hadis-i şerifleriyle bizi uğraşmaktan men ettiği kader, bu kısımdır. Yoksa, kaderin birinci kısmı üzerinde akaid alimleri büyük meşai sarfetmişler ve eserler yazmışlardır.

(35) *Alâuddin Aliyyü'l-Muttaki İbn-i Hüsdameddin el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, 1:132.*

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

4829 ۱- عن جابر رضى الله عنه قال: [قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

1. (4829)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayır ve şerden) isabet edecek şeyi atlatamayacağını, (hayır ve şerden) kaçacak olan şeyi de yakalayamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz.” [Tirmizî, Kader 10, 2145].]

4830 ۲- وَعَنْ عُيَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِابْنِهِ عِنْدَ الْمَوْتِ: [يَا بُنَيَّ إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَمَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمُ. فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: يَا رَبِّ وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى يَوْمَ الْقِيَامَةِ. يَابُنَيَّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّي]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ: وَهَذَا لَفْظُهُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2. (4830)- Ubâde Ibnu's-Sâmit radiyallahu anh oğluna ölümü sırasında demiştir ki: “Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırdıklarını da yakalayamayacağını bilmedikçe sen, iman hakikatının tadını

asla bulamazsın. Zira ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim:

“Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalemi yarattı ve: “Kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!” dedi.”

“Oğulcuğum, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan şunu da işittim:

“Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir.” [Ebu Dâvud, Sünnet 17, (4700); Tirmizî, Kader 17, (2156).]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, kadere imanın farz olduğunu, hayır olsun, şer olsun her şeyin kaderle, yani Allah'ın takdiriyle olduğunu; bunların önceden yazılmış olduğunu, bunun hiçbir suretle değişmeyeceğini kabul etmedikçe kişinin mü'min sayılmayacağını ifade etmektedir.

Bu, vukua gelen her şeyin Cenab-ı Hakk tarafından önceden bilindiğini ve bu bilginin yazılmış olduğunu ifade eder. Nitekim bir ayet-i kerîmede Rabbimiz şöyle buyurmaktadır. **“De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmez. Bizim dostumuz ve gözeticimiz O'dur. Öyleyse mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler”** (Tevbe 51).

Saaedinde olduğumuz hadis, ayet-i kerîmeyi daha açık hale getirmekte ve dolayısıyla rıza ve tevekküle teşvik etmektedir. Kaza ve kader bahsi, eskiden beri bazı münakaşalara menşe' olmuş, bu hususlarda müstakil te'lifler, tahliller yapılmıştır. *Hattâbî*, kaza ve kaderle ilgili olarak şu kısa açıklamayı yapar: *“İnsanlardan birçoğu zanneder ki, kaza ve kaderin Allah'tan olmasının mânası, Allah'ın takdir ve kaza buyurduğuna kulu icbar ve zorlamasıdır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın “Hz. Adem ve Musa münakaşa ettiler...” hadisinin de (36) buna delil olduğu vehmine düştüler. Ama gerçek öyle değil. Bunun mânası: “Kulun yapacağı, kesbedeceği şeyleri Allah'ın önceden bildiğini, onların ilahî takdirle meydana geldiğini, hayır ve şer, her şeyin onun yaratmasıyla olduğunu ihbardır.” Kader, Kâdir'in fiili ile mukadder (miktarı belirlenmiş) olarak ortaya çıkan şeyin ismidir; tıpkı hedm, neşr, kabz gibi, bunlar da hâdim, nâsir ve kâbîzın fiilinden, hasıl olan şeye isimdirler. Arapçada takdirle kader aynı mânayı ifade eder.*

Kaza da, bu meselede halk (yaratmak) mânasına gelir. Nitekim ayet-i kerîmede **قَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ** *“Yedi kat semavatı iki gün-*

(36) Bu hadis az ileride 4844 numarada geçecek.

de yarattı” (Fussilet 12) buyrulmuştur. Durum böyle olunca mahlukât hakkındaki ilahî ilmin gerisinde insanların kasıd ve irade ile yaptıkları irade ve ihtiyarı kullanarak işledikleri işler, iktisablar ve eşya ile olan mübaşeret ve münasebetler var ki, bunlar insanlar üzerinde kalmaktadır.”

Hattâbî'nin açıklamasına göre, insanların irâdî fiillerini, iradelerinden ayrı mütalaa etmemek gerekir; tıpkı temel ile, bunun üzerine inşa edilen bina gibi. Temelsiz bina olmayacağı gibi beşerî irade olmadan da beşerî fiil olmaz. Bunları ayırmak isteyen, binayı yıkmayı dilemiş olur. Hz. Adem, Hz. Musa aleyhimâselâm münakaşasında, Hz. Adem'in kullandığı delilin manası şudur: “Allah Teâla Hazretleri, Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yiyeceğini ilmiyle bilmiştir. Allah'ın Adem hakkındaki bu ilmi inkar edilip, ibtal edilmesi mümkün değildir. Bu husus, şu ayette beyan edilmiştir: **وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً**.” **“Hani Rabbin, meleklerle: “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” dediğinde...”** (Bakara 30) burada Cenab-ı Hak, Adem'in varlığından önce, onu arz için yaratacağını, onu cennette bırakmayacağını, oradan arza nakledeceğini haber vermektedir. Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yemesi, Adem'in içindeki diğer mahlukata bir halife ve vali olmak üzere asıl yaratılış hedefi olan arza gönderilmesine bir sebep kılınmıştır. Münakaşada Hz. Adem bu mânayı hüccet olarak kullanmış ve Hz. Musa'nın levmedici delilini kendinden reddetmiştir. Bunun içindir ki şöyle demiştir: “Sen, benim yaratılmamdan önce Allah tarafından takdir edilen birşey sebebiyle mi beni kınıyorsun?”

İKİNCİ FASIL
KADERLE AMEL

4831 ۱- عن ابن عمرو بن العاص رضى الله عنهما قال: [خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَفِي يَدِهِ كِتَابَانِ. فَقَالَ: أَتَذَرُونَ مَا هَذَانِ الْكِتَابَانِ؟ فَقُلْنَا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُخْبِرَنَا. فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ الْيُمْنَى: هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ: ثُمَّ أَجْمَلَ عَلَى آخِرِهِمْ، فَلَا يَزَادُ فِيهِمْ وَلَا يَنْقُصُ مِنْهُمْ أَبَدًا. وَقَالَ لِلَّذِي فِي شِمَالِهِ: هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أَجْمَلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يَزَادُ فِيهِمْ وَلَا يَنْقُصُ مِنْهُمْ أَبَدًا. فَقَالَ أَصْحَابُهُ: فَيَمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنْ كَانَ الْأَمْرُ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ فَقَالَ سَدُّوا وَقَارِبُوا، فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُحْتَمُّ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ؛ وَإِنْ صَاحِبَ النَّارِ يُحْتَمُّ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ؛ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بِيَدَيْهِ: فَنَبَذَهُمَا. ثُمَّ قَالَ: فَرِغْ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ، فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ

«السَّدَادُ» الصواب في القول والعمل.

و «المُقَارَبَةُ» القصد فيهما.

1. (4831)- Ibnu Amr İbni'l-Âs radiyallahu anhumâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, elinde iki kitap olduğu halde yanımıza geldi ve:

"Bu iki kitap nedir biliyor musunuz?" buyurdular. Cevaben:

"Hayır, ey Allah'ın Resûlü! bilmiyoruz. Ancak bildirmenizi istiyoruz!" dedi. Bunun üzerine sağ elindeki göstererek:

"Bu Rabbülâlemîn'den (gelmiş) bir kitaptır. İçerisinde cennet ehlinin isimleri mevcuttur. Hatta onların babalarının ve kabilelerinin isimleri de mevcuttur ve sonunda da icmâl yapmıştır. Bunlara asla ne ilave yapılır, ne de onlardan eksiltmeye yer verilir. Hiç değişmeden ebedî olarak sabit kalır" buyurdular. Sonra sol elindeki göstererek:

"Bu da Rabbülâlemîn'den bir kitaptır. Bunun içinde de ateş ehlinin isimleri, onların atalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri vardır. En sonunda da icmâllerini yapmıştır. Bunlara asla ne ziyade yapılır, ne de eksiltmeye yer verilir!" buyurdular. Ashabı sordu:

"Öyleyse ey Allah'ın Resûlü, niye amel ediliyor? Madem ki her şey önceden olmuş bitmiş, yazılmış ve artık yazma işinden fâriğ olunmuş (bir daha yazma gayreti de niye)?"

Resûlullah şu cevabı verdi:

"Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın! İtidali koruyun. Zira, cennetlik olan kimsenin ameli, cennet ehlinin ameliyle sonlanır; (daha önce) ne çeşit amel yapmış olursa olsun. Keza cehennemlik olanın ameli de cehennem ehlinin ameliyle sonlanır, hangi çeşit amel ile amel etmiş olursa olsun!"

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sonra elindeki kitapları atıp, elleriyle işaret eder dedi ki:

"Rabbiniz kullardan artık fâriğ oldu, birkısmı cennetlik, birkısmı da cehennemliktir." [Tirmizî, Kader 8, (2142).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Cenab-ı Hakk'ın ezelden herşeyi bilmesi sebebiyle, insanların ne yapacağını önceden bilip iyi amel işleyerek cennete gidecekleri bir deftere, kötü amel işleyerek cehenneme gidecekleri de ikinci bir deftere yazdığını, ilm-i ilahînin sabit olması sebebiyle bu yazıların hiç değişmeyeceğini belirtiyor.

Ashab bu açıklama üzerine: "Madem ki herşey önceden yazılmış, bunun değişmesi de mümkün olmayacağına göre, sanki kendimize kader tayin ediyor-muş gibi gayrete düşmemizin, amel işlememizin ne gereği var?" mânasında, tâ-biî olarak herkesin içine gelen soruyu soruyorlar. Resûlullah bu soruya: "Siz,

sizce meçhul olan kaderdeki yazınızla amel etmeye kalkmayın. Siz sizden istene-ni yapmaya gayret edin. Allah sizi sizden istenene uyup uymadığınıza göre he-saba çekecek. Öyleyse siz ifrat ve tefrite gitmeden emredilen doğruyu işlemeye çalışın, cennetlik ve cehennemlikler, en sonunda kaderlerindeki amele muvaffak edileceklerdir. Hüküm, en son amellerine göre olacaktır. Bilmediğiniz kaderi düşünmeden, size öğretilen bu esasa uygun olarak çalışın, sonunuzun iyi amelle kapanması için gayret sarfedin!” mânasında olmak üzere “Siz amelinizle doğ-ruyu ve istikameti arayın, itidali koruyun. Zira cennetlik olanın ameli cen-net ehlinin ameliyle sonlanır...” buyurur.

2- Bazı âlimler eldeki iki kitabı “iki maddî kitap” olarak anlarken, diğer bazıları bunun mecaz olduğuna hükmetmiştir. Ancak, mecaza hamletmeyi ge-rektiren bir suubet mevcut değildir.

٢- وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا فِي جَنَازَةِ يَبْقِيعِ
الْعَرَقِدِ، فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ وَيَدِيهِ مَحْصَرَةٌ،
فَجَعَلَ يَنْكُثُ بِهَا الْأَرْضَ. ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ
مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا تُتَكَلَّمُ
عَلَى كِتَابِنَا؟ فَقَالَ: اْعْمَلُوا فَكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ. أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ
أَهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ
فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ الشَّقَاءِ. ثُمَّ قَرَأَ: فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى وَصَدَّقَ
بِالْحُسْنَى فَسَيُسَرُّهُ لِيُسْرَى [الآيَةِ] أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

«المحصرة» كالسوط ونحوه مما يمسكه الإنسان بيده من عصا ونحوها.

«النَّكْتُ» ضرب الشيء بالعصا واليد ليؤثر فيه.

2. (4832)- H: Ali radiyallahu anh anlatıyor: “Biz bir cenaze vesilesiyle Bakî’u’l-Ğarkad’da idik. Derken yanımıza Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çı-
kageldi ve oturdu. Biz de etrafında (halka yapıp) oturduk. Elinde bir çubuk var-
dı. Çubuğuyla yere birşeyler çizmeye başladı. Sonra:

“Sizden kimse yok ki, şu anda cennet veya cehennemdeki yeri yazılmamış olsun!” buyurdular. Cemaat:

“Ey Allah'ın Resûlü, dedi. Öyleyse hakkımızda yazılana itimad edip ona dayanmayalım mı?”

“Çalışın, buyurdular. Herkes kendisi için yaratılmış olana erecektir. Cennetlik olanlar, saadet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır. Şekâvet ehli olanlar da şekâvet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır!”

Sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Meâlen): “Kim bağışta bulunur, günahından kaçınır ve dinin en güzelini tasdik ederse, biz de ona hayır ve kolaylık yolunu kolaylaştırırız” (Leyl 5-7). [Buhârî, Tefsir, Leyl, Cenâiz 83, Edeb 120, Kader 4, Tevhid 54; Müslim, Kader 6, (2647); Ebu Dâvud, Sünnet 17, (4694); Tirmizî, Kader 3, (2137), Tefsir, Leyl, (3341).]

4833 — وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ سُرَّاقَةُ بْنُ مَالِكٍ بْنُ جُعْشَمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ لَنَا دِينَتَا كَأَنَّا خُلِقْنَا الْآنَ. فِيمَ الْعَمَلُ الْآنَ؟ أَمِذَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، أَمْ فِيمَا يُسْتَقْبَلُ؟ قَالَ: لَا. بَلْ فِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ. قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: اْعْمَلُوا فَكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ: وَكُلُّ عَامِلٍ بِعَمَلِهِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

3. (4833)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Sürâka Ibnu Mâlik Ibnu Cu’sem radiyallahu anh gelerek sordu:

“Ey Allah'ın Resûlü! Bize dinimizi açıkla. Sanki yeni yaratılmış gibiyiz. Şimdi amel ne husustadır: Kalemelerin kuruduğu, miktarların kesinleştiği şeylerde mi, yoksa istikbale ait şeylerde mi çalışacağız?”

“Hayır (istikbale ait şeylerde değil). Bilakis kalemelerin kuruduğu, miktarların cereyan ettiği (kesinleştiği) hususta!” buyurdular. Sürâka tekrar:

“Öyleyse niye amel edelim (boşa zahmet çekelim)?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir! Herkes, (yazıldığı) ameliyle âmil olacaktır!” buyurdular.” [Müslim, Kader 8, (2648).]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen iki hadis, birbirini tamamlar. *İbnu Hacer'e* göre, bunlar aynı hususta farklı kimselerin sorularıdır. *Tîbî, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın soruya hakimâne bir üslupla cevap verildiğini belirttikten sonra, bu cevapta muhatapların, ameli terketmekten men edildiğini, kula vacip olan ibadetlerin yapılmasının emredildiğini, gayba müteallik durumlarla tasarruftan zecredildiğini; netice olarak da ne ibadetin ve ne de ibadeti terketmenin cennete veya cehenne girmeye yegâne sebep olmayacağını, bilakis bunların sadece birer alâmet olacaklarının ifade edildiğini söyler.

2- Hadisten alimler başka hükümler de çıkarmışlardır:

★ Mezarın yanında oturmak caizdir.

★ Mezarın yanında ilim konuşulabilir, mev'ize yapılabilir.

★ Ehl-i sünnete göre, şekavet ve saadet, Cenab-ı Hakk'ın ezeldeki takdiri ile cereyan eder.

★ *Cebriye'nin "vukûat cebirle, kerhen olur"* iddiası yanlıştır. Çünkü, müyesser olmada (erme'de) cebir yoktur. Kişinin teysir yoluyla bir şeyi yapmasında ikrah yoktur.

★ Bu hadisten hareketle, dünyada şakî ve saâdin bilinebileceğine hükmedilmiştir. Tıpkı bir kimsenin doğru sözlülükle veya aksiyle iştihârı gibi. Çünkü amel, bu hadisin zâhirine göre, cezâyâ emâredir. Ancak, bazı rivayetler, takdirin gereği, bu zâhirî amelin, bazan aksine inkılâb edeceğini ifade etmektedir. Ancak esas olan şudur: Amel, alâmet ve emâredir, zahire göre hükmedilir, bâtinî durum Allah'a bırakılır.

Hattâbî der ki: "*Aleyhissalâtu vesselâm vukûa gelen hâdiselerin önceden yazıldığını haber verince kadere yapışıp ameli terketmek isteyenler bu takdiri kendilerine hüccet yapmak istediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, burada biri diğerini iptal etmeyen iki şeyin varlığını onlara bildirdi:*

1) *Bâtın: Bu Rububiyetin hükmünde ille-i mucibedir (gerekli kılan sebep).*

2) *Zâhir: Kulluk hakkında alâmet-i lâzimedir (gerekli alamet). İşte bu, neticeleri bilmede bir emâredir. Ancak kesin durumu ifade etmez. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm herkesin yaratıldığı şeye müyesser olacağını (ereceğini), peşin yaptığı (acil) amelinin ileride kavuşacağı şeye delil olduğunu beyan etmiştir. Bunun benzeri rızıktır. Kesbi emretmiş olduğu halde rızkın Allah tara-*

findan verildiği, garantilendiği ifade edilmiştir. Ecel bir başka örnektir: Tedâviye izin verildiği halde ecelin değişmeyeceği belirtilmiştir.”

NOT: Bazı alimler, Kaderiye mezhebinin kalbe atacağı şüpheden kurtulmak için şöyle muhâkeme etmek gerektiğini belirtirler: “Allah bize amel etmeyi emretti ve bize, bu emre imtisâl etmek vacip oldu. Allah’ın takdirleri bize gaib kılınması sebebiyle onları delil yapmak da mümkün değil. Meşîetinde geçmiş şeye, amel bir alâmet kılınmıştır. Öyleyse, kim ondan yüz çevirirse dalaletle düşer ve sapıtır. Çünkü kader, Allah’ın esrarından bir sırdır. Kendinden başka kimse ona muttali olamaz.”

4834 — وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ. إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً مِثْلَ ذَلِكَ. ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ مَلَكًا بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيَّ أَمْ سَعِيدٍ؛ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ، فَوَ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا]. أَخْرَجَهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

وزاد رزين. فقال: [إِذَا وَقَعَتِ النُّطْفَةُ طَارَتْ فِي الرَّحِمِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا. ثُمَّ تَكُونُ عِلْقَةً أَرْبَعِينَ يَوْمًا. ثُمَّ تَكُونُ مُضْغَةً أَرْبَعِينَ يَوْمًا فَإِذَا بَلَغَتْ أَنْ تُخْلَقَ نَفْسًا بَعَثَ اللَّهُ مَلَكًا يُصَوِّرُهَا! فَيَأْتِي الْمَلَكُ بِتُرَابٍ بَيْنَ أَصْبَعَيْهِ فَيَخْلُطُهُ فِي الْمُضْغَةِ، ثُمَّ يَعِجُّهُ، ثُمَّ يُصَوِّرُهَا كَمَا يُؤْمَرُ. فَيَقُولُ: أَذْكَرٌ أَمْ أُنْثَى، أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ، وَمَا عُمْرُهُ، وَمَا رِزْقُهُ، وَمَا

أَثَرُهُ، وَمَا مَصَائِبُهُ؟ فَيَقُولُ اللَّهُ، فَيَكْتُبُ الْمَلَكُ. فَإِذَا مَاتَ الْجَسَدُ دُفِنَ
حَيْثُ أُخِذَ ذَلِكَ التُّرَابُ».

«النُّطْفَةُ» الماء القليل والكثير، والمراد به ههنا المتى.
و «العَلَقَةُ» الدم الجامد.

و «المُضْغَةُ» القطعة اليسيرة من اللحم بقدر ما يوضع.

4. (4834)- *Ibnu Mes'ud* radiyallahu anh anlatıyor: “*Sâdık ve Masdûk olan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette “alaka” olur. Sonra bu kadar müddette “mudga” olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızıkını, ecelini, amelini, şaki veya saîd olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan zâta yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir zirâlık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir zirâlık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer.” [Buhârî, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhîd 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Dâvud, Sünnet 17, (4708); Tirmizî, Kader 4, (2138).]

Rezîn şu ziyadede bulundu: “(Resûlullah) şunu da buyurdular: “Nutfe düştü mü, kırk gün rahimde uçar. Sonra kırk günde alaka olur. Sonra kırkgünde mudga olur. Bir nefis olarak yaratılma safhasına gelince, Allah onu tasvir edecek (şekillendirecek) bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak olduğu halde gelir. Onu mudgayı karıştırır. Sonra onu yoğurur, sonra da emredildiği üzere onu tasvir eder.”

İÇİNDEKİLER

SAHABİLERİN FAZİLETLERİ BÖLÜMÜ

Ebu Musa Eş'arî (radıyallahu anh)	5
Abdullah İbnu Selâm (radıyallahu anh)	7
Cerir İbnu Abdullah el-Becelî (radıyallahu anh)	9
Cabir İbnu Abdullah İbnu Harâm (radıyallahu anhüma)	10
Hız. Enes İbnu Malik (radıyallahu anh)	12
Berâ İbnu Mâlik (radıyallahu anh)	13
Sabit İbnu Kays İbnu Şemmas (radıyallahu anh)	15
Adiyy İbnu Hâtım (radıyallahu anh)	16
Hız. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)	20
Cüleybib (radıyallahu anh)	20
Hârise İbnu Sürâka (radıyallahu anh)	22
Hâlid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh)	24
Amr İbnu'l-As (radıyallahu anh)	25
Ebu Süfyan İbnu Harb	27
Hız. Muaviye (radıyallahu anh)	29

KADIN SAHABİLERİN FAZİLETLERİ

Hatice bintu Huveylid (radıyallahu anhâ)	33
Hız. Fatıma (radıyallahu anhâ)	42
Hız. Aişe (radıyallahu anhâ)	44
Safiyye bintu Huyey İbnu Ahtab (radıyallahu anhâ)	47
Sevde bintu Zema'a (radıyallahu anhâ)	49

Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ)	51
-------------------------------------	----

EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİ

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSÂR'IN FAZİLETİ.....	60
------------------------	----

BEŞİNCİ FASIL

BEDİR, KÂBE VE BEY'ATU'R-RIDVAN'A KATILANLARIN FAZİLETİ.....	63
---	----

DÖRDÜNCÜ BAB

İSLAM ÜMMETİNİN FAZİLETİ	66
--------------------------------	----

BEŞİNCİ BAB

FARKLI CEMAATLERİN FAZİLETLERİ

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ.....	93
-------------------------	----

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ	98
--	----

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ.....	111
-------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUM'UN FAZİLETİ.....	113
------------------------------	-----

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ.....	117
--	-----

Üveys el-Karanî.....	117
----------------------	-----

Necaşî (rahimehullah)	120
-----------------------------	-----

Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl.....	121
--------------------------------	-----

Ebu Talib	127
-----------------	-----

Mâlik İbnu Enes (Rahimehullah Teâlâ)	130
--	-----

ALTINCI BAB**BAZI ZAMANLARIN VE MEKANLARIN FAZİLETİ****BİRİNCİ FASIL****ZAMANLARIN FAZİLETİ..... 132**

Bayram 132

Zilhicce'de On Gün..... 133

Arafe Günü 136

Nısf-u Şa'ban 137

Cum'a Günü 138

Muharrem 145

Gece 147

İKİNCİ FASIL**MEKANLARIN FAZİLETİ..... 147****BİRİNCİ FER':** Mekke'nin Fazileti..... 149**İKİNCİ FER':** Medine'nin Fazileti 176

Medine'nin Haram İlân Edilmesi, Mahiyeti, Mânası 195

Kuba Mescidi 200

Uhud Dağı ile Akik ve Zu'l-Huleyfe 202

ÜÇÜNCÜ FER': Yeryüzünde Faziletli Yerler 206

Hicaz 206

Arap Yarımadası..... 207

Yemen 210

Şam 213

Beytu'l-Makdis 217

Vecc 218

Mescidu'l-Aşşâr 219

Bazı Nehirler 220

YEDİNCİ BAB**MÜTEFERRİK AMEL VE FİLLERİN FAZİLETLERİ..... 222**

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALÂVATLARIN FAZİLETİ	223
---	------------

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ	239
---	------------

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ	
--	--

BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER	241
--	------------

SEKİZİNCİ BAB

HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETİ.....	286
---	------------

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER.....	287
------------------------------------	------------

İKİNCİ FASIL

ÇOCUK ÖLÜMÜ.....	293
-------------------------	------------

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ	295
--	------------

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ**BİRİNCİ FASIL**

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ	300
--	------------

İKİNCİ FASIL

FERÂİZİN AHKÂMI VE VARİSLER	312
--	------------

Kızlar ve Kızkardeşler	315
-------------------------------------	------------

Erkek Kardeşler	317
------------------------------	------------

Cenin	318
--------------------	------------

Müla'ane Çocuğu	320
------------------------------	------------

Mu'tedde (İddet Bekleyen Kadın)	321
--	------------

Kelâle (Ne Evlad Ne de Baba Bırakmadan Ölen)	324
---	------------

Zevi'l-erham.....	326
--------------------------	------------

Diyetin Mirası.....	328
----------------------------	------------

Sadakanın Mirası	329
-------------------------------	------------

Varisler Cemaati	330
Vela'nın Miras Olması	335
Asabe'nin Mirası	

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH (s.a.s.) VE GERİDE BIRAKTIKLARININ

MİRASI	344
Resûlullah (s.a.s.)'in Geride Bıraktığı Mallar	346

FİTNELER, HEVÂLAR VE İHTİLÂFLAR BÖLÜMÜ

Fitne	353
İçtimai Kargaşa (Anarşi) Olarak Fitne	356
Fesad	357
Herc	358

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE	365
Fitnede Sabır	375
Fitnecileri Yalnız Bırakmak	377
Uzlet; Eve Çekilmek, Dağa Çekilmek	378
Öldürmektense Ölmeyi Tercih Etmek, Fitnede Müdafaa-yı	
Nefis Meselesi	383
Dilini Tutmak	390
Kalben Kerahet	391
Mal ve Evlatca Hıffet	391
Silah Edinmemek	392

İKİNCİ FASIL

ZAMANLA VUKÛA GELECEK FİTNE VE HEVÂLARDAN

ZİKREDİLENLER	394
Fitnenin Çeşitleri	394

Deccal Fitnesi	395
Devlete İsyan	396
İsmi Zikredilen Fitneler	398
Mehdi Meselesi	410
Ebdâl Meselesi.....	411
Asâib Meselesi.....	416
İsmen Zikredilmeyen Fitneler	418
Fitnenin Vasıfları	447
Fitne Yavaş Gelişir	448
Fitne Bir Kere Çıktı mı Sonu Gelmez	450
Giren Çıkamaz.....	451
Fitne, Fikrî Gruplaşmadır	452
Yalan Artar	452
Gerçeklerin İstismarı	453
Herkes Kendi Görüşünü Beğenir.....	454
Cehalet Artar	454
Şaşkınlık	454
Din-Sultan Ayrılığı.....	455
Din Lafta Kalır	456
Dinin Tatbikatı Zorlaşır	457
İrtidad Artar	459
Zenginlik Artar	460
Cimrilik Artar	461
Asiller Öldürülür; Meydan Adilere Kalır	461
Fitnede Gençler Rol Oynar.....	462
Katl (Öldürme) Vak'aları Artar	463
Teşkilatlar Adına Öldürme	464
Emniyet ve Güven Kalmaz.....	464
Ölüm Aranır.....	465

Ganimet (Devlet Malı) Helal Addedilir	466
Fitnenin Girmediği Ev Kalmaz	466

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYET VE EHVA

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNELERİN GELDİĞİ CİHET VE FİTNELERİN

ÇIKTIĞI KİMSELER	471
------------------------	-----

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI.....	475
--	-----

ALTINCI FASIL

SAHÂBE VE TÂBİİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE

İHTİLÂFLAR.....	482
H. Osman'ın Şehid Edilmesi	482
Cemel Vak'ası.....	484
Hâricîler.....	487
Hakemeyn Hâdisesi ve Yezid İbnu Muaviye'ye Biat Vak'ası	498
Hakemeyn Hâdisesi ve Hâricîler	503
İbnu'z-Zübeyr Devri	504
Haccâc	508
Benî Mervan	512
Sahabe ve Fitne Hareketleri.....	519
Fitnede Sahabenin Tutumu	520
Fitne Hadiselerini Sahabeler Çıkarmadı.....	520
Sahabeler Fitneye Katılmadı	524
Cemel Vak'ası.....	525
Fitneye Karışan Sahabeler	527
Ashabın Katıldığı Fitneler Üzerine Birkaç Mütalâa.....	529
Sahabelerde Ölçü.....	531

KADER BÖLÜMÜ

Umumi Açıklama.....	537
Kader ve Kaza.....	538
BİRİNCİ FASIL	
KADERE İMAN.....	541
İKİNCİ FASIL	
KADERLE AMEL	544
İÇİNDEKİLER.....	551